

70 LET

Varstvo
spomenikov
poročila

53

Zavod za varstvo
kulturne dediščine Slovenije

Varstvo spomenikov, poročila je osrednja revija Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije za teorijo in prakso varstva in ohranjanja nepremične kulturne dediščine.

Publikacija prinaša pregled stanja slovenske dediščine, orise njenih analiz in raziskav ter opise posegov, ki so bili izvedeni na dediščini z namenom, da bi se ta ohranila za sedanje in prihodnje rodove oziroma za prihodnost.

V tej številki so objavljena poročila o spomeniškovarstvenih posegih na objektih kulturne dediščine v Sloveniji v letu 2017. Poročila izhajajo od leta 1948, sprva kot del revije *Varstvo spomenikov*, od leta 1998 pa kot samostojna edicija.

70 LET

Varstvo spomenikov poročila

53

Zavod za varstvo
kulturne dediščine Slovenije

Kazalo posameznih spomenikov po naseljih

	<i>EŠD</i>	<i>Naselje</i>	<i>Ime</i>	<i>Stran</i>
1	3	Ajdovščina	Ajdovščina – arheološko najdišče Castra	11
2	28806	Begunje pri Cerknici	Begunje pri Cerknici – arheološko najdišče	13
3	4592, 4594	Bistrica ob Sotli in Kunšperk	Bistrica ob Sotli – trško naselje in Kunšperk – vas	14
4	13181	Bled	Bled – vremenska hišica s spominsko ploščo Arnoldu Rikliju	15
5	3568	Bovec	Bovec – cerkev Device Marije v Polju	18
6	/	Branik	Branik – Čuk	19
7	/	Bratnice	Bratnice – gradišče Lisičjak	19
8	5323	Breznica	Breznica – Janšev čebelnjak	20
9	56	Celje	Celje – arheološko najdišče Celje	23
10	56	Celje	Celje – arheološko najdišče Celje	25
11	4373	Celje	Celje – Zgornji Lanovž	29
12	/	Cerklje na Gorenjskem, Lahovče, Luže, Šenčur, Velesovo, Vodice, Voglje	Državni prostorski načrt za Letališče Jožeta Pučnika	34
13	21725	Čepovan	Čepovan – spominsko znamenje iz prve svetovne vojne	35
14	1724	Češnjice	Češnjice – cerkev Karmelske Matere Božje	36
15	20375	Čezsoča	Čezsoča – niz hiš Čezsoča 54–57	38
16	7714	Črna na Koroškem	Črna na Koroškem – spomenik žrtvam prve in druge svetovne vojne	39
17	30499	Črni Potok	Črni Potok pri Litiji – arheološko najdišče Pajkov hrib	43
18	30500	Črni Potok	Črni Potok pri Litiji – graščina Sela	43
19	20280	Črnomelj	Črnomelj – arheološko najdišče Čardak	44
20	94	Divača	Divača – domačija Kraška 26	45
21	9265	Dolenja vas	Dolenja vas pri Senožečah – cerkev Žalostne Matere Božje	46
22	3607	Dolnje Cerovo	Dolnje Cerovo – cerkev sv. Lenarta	47
23	1789, 13720	Domžale	Domžale – cerkev Marijinega vnebovzetja, Domžale – tabor	49
24	7953	Dovže	Dovže – villa rustica v Zgornjih Dovžah	50
25	23199	Draženi Vrh	Draženi Vrh – domačija Kapl	51
26	3631	Drežnica	Drežnica – cerkev Srca Jezusovega	52
27	128	Drnovo	Drnovo – arheološko najdišče Nevidunum	53
28	4133	Drskovče	Drskovče – kapela Žalostne Matere Božje	53
29	/	Fala	Fala – Kogel	55
30	3646	Goče	Goče – cerkev sv. Andreja	56
31	30280	Goče	Goče – oltarno znamenje III	57
32	145	Gorišnica	Gorišnica – domačija Gorišnica 12	58
33	13754	Gornji Slaveči	Gornji Slaveči – domačija Bežan	59
34	1566, 7273, 23234	Gradišče pri Divači	Gradišče pri Divači – cerkev sv. Helene, Gradišče pri Divači – arheološko najdišče Gradišče, Gradišče pri Divači – vas	60

Varstvo spomenikov, poročila 53

© Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije

Izdal in založil: Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Poljanska cesta 40, 1000 Ljubljana**Zanj:** Jernej Hudolin**Urednica:** Biserka Ribnikar Vasle, biserka.ribnikar@zvkd.si**Uredniški odbor:** Tatjana Adamič, mag. Barbka Gosar Hirci, Andrej Magdič, dr. Simona Menoni Muršič, Aleksandra Renčelj Škedelj, Biserka Ribnikar Vasle, Mitja Simič, dr. Mateja Neža Sitar, mag. Marko Stokin**Lektoriranje:** Alenka Kobler**Oblikovanje:** Nuiit d.o.o.**Tisk:** Evrografis d.o.o.**Naklada:** 600**Cena:** 28,00 Eur**Distribucija in prodaja:** Buča d.o.o., Kolarjeva 47, 1000 Ljubljana, T: +386(0)1 230 65 80, E: buca@siol.net

Ljubljana, 2018

ISSN 1580–5166

35	27738	Ljubljana Harije	Harije – vas	62
36	/	Hramše	Hramše – pod Kjumberkom	63
37	3670	Hrenovice	Hrenovice – cerkev sv. Martina	63
38	183	Idrija	Idrija – grad Gewerkenegg	64
39	12	Idrijska Bela	Idrijska Bela – Belčne klavže	65
40	593	Idrijska Bela	Idrijska Bela – Putrihove klavže	65
41	190, 9368, 11819	Ig	Ig – kolišča na Igu, arheološko območje Ljubljansko barje, kulturna krajina Ljubljansko barje	66
42	1856	Ihan	Ihan – cerkev sv. Jurija	67
43	20693	Ilovka	Kokrica – kapelica na cestnem križišču proti Ilovki	69
44	3124	Juršinci	Juršinci – cerkev sv. Lovrenca	71
45	1876	Kamna Gorica	Kamna Gorica – cerkev Sv. trojice	74
46	213	Kamnik	Kamnik – mestno jedro	76
47	213	Kamnik	Kamnik – mestno jedro	78
48	5231	Kamnik	Kamnik – rojstna hiša Rudolfa Maistra – Vojanova	80
49	12019	Kamnik	Kamnik – spomenik Francetu Balantiču na Novem trgu	83
50	5281	Kamnik	Kamnik – spomenik padlim v prvi svetovni vojni na Žalah	85
51	218	Kanal ob Soči	Kanal ob Soči – trško jedro	88
52	1378	Kolomban	Kolomban – arheološko najdišče sv. Kolomban	90
53	15930	Komen	Komen – vas	93
54	/	Konec	Konec – Vrh	94
55	235, 236	Koper	Koper – mestno jedro, arheološko najdišče Koper	95
56	288	Križ	Križ pri Sežani – komunska kašča	97
57	14629	Križ	Križ pri Komendi – grad	101
58	/	Krška vas	Krška vas – Ilovce	102
59	16216	Krško	Krško – mavzolej družine Hočever	102
60	25180	Landol	Landol – vaško jedro	103
61	16957	Laze v Tuhinju	Zgornji Tuhinj – grobišče borcev NOB na Prevojah	104
62	2667	Leskovec nad Višnjo Goro	Leskovec – cerkev sv. Ožbolta	105
63	3816	Lig	Lig – cerkev sv. Zenona in Marijinega imena	108
64	/	Lipsenj	Lipsenj – gradišče Grična planjava	109
65	30533	Litija	Litija – arheološko območje Šmarska Dobrava – Grbin	109
66	/	Litija	Litija – kapelica	110
67	334	Ljubljana	Ljubljana – Dukičevi bloki	111
68	916	Ljubljana	Ljubljana – gostilna pri Vitezu	112
69	15369	Ljubljana	Ljubljana – Gostilna Šestica	116
70	15400	Ljubljana	Ljubljana – hiša Gosposvetska cesta 4	117
71	3127	Ljubljana	Ljubljana – hiša Prešernova cesta 16	118
72	364	Ljubljana	Ljubljana – hotel Tivoli	120
73	1584	Ljubljana	Ljubljana – Mestna hranilnica	125
74	328	Ljubljana	Ljubljana – mestno jedro	128
75	328	Ljubljana	Ljubljana – mestno jedro	129
76	16659	Ljubljana	Ljubljana – Obrtna šola na Aškerčevi cesti	130
77	8815	Ljubljana	Ljubljana – palača Ekonomske srednje šole	133

78	29795	Ljubljana	Ljubljana – palača Miklošičeva 24	134
79	8798, 8824, 399, 8809, 28030, 328 (del)	Ljubljana	Ljubljana – Slovenska cesta, Ljubljana – Šubičeva gimnazija, Ljubljana – uršulinski samostan, Ljubljana – Nemška hiša, Ljubljana – Gorupovi bloki, Ljubljana – mestno jedro	136
80	9439	Ljubljana	Ljubljana – stanovanjski blok Erjavčeva cesta 22, Prešernova cesta 17–19	138
81	13993	Ljubljana	Ljubljana – vila Komenskega ulica 9	140
82	5934	Ljubljana	Ljubljana – vila Strossmayerjeva ulica 3	142
83	8816	Ljubljana	Ljubljana – Vladna palača (kipa ob glavnem vhodu)	142
84	30481	Lokavec	Lokavec – Bavčarjeve fužine	145
85	15919	Lokev	Lokev – ambient cerkve sv. Mihaela	145
86	3586	Lozice	Lozice – kamniti most	147
87	29912	Lukavci	Lukavci – arheološko najdišče Gojice	147
88	3130	Makole	Makole – cerkev sv. Andreja (stranski oltar sv. Boštjana)	148
89	/	Mala Gora	/	151
90	/	Mali Gaber	Mali Gaber – Kuščarjek	151
91	/	Mali Kamen	Mali Kamen – prazgodovinsko gradišče in gomilno grobišče Kladje – Deleni	152
92	30485	Matavun	Matavun – cesta od matavunskega križišča do Matavuna	153
93	4998	Matavun	Matavun – vas, domačija Matavun 4	154
94	22861	Medvode	Medvode – arheološko najdišče Svetje	155
95	30348, 2041	Mirna Peč	Mirna Peč – arheološko najdišče sv. Kancijan, Mirna Peč – cerkev sv. Kancijana	156
96	3848	Most na Soči	Most na Soči – cerkev sv. Lucije	159
97	23605	Mošnje	Mošnje – hiša Mošnje 9	160
98	15534	Mrzlo Polje	Mrzlo Polje pri Ivančni Gorici – arheološko najdišče	162
99	18044	Muta	Muta – hiša Glavni trg 27	162
100	18337	Nadole	Nadole – domačija Pušnik	163
101	16032	Narin	Narin – vas	166
102	484	Negova	Negova – grad	167
103	3851	Nova Gorica	Nova Gorica – cerkev Gospodovega oznanjenja Mariji na Kostanjevici	170
104	4799	Nova Gorica	Nova Gorica – frančiškanski samostan Kostanjevica	172
105	487	Nova Gorica	Nova Gorica – mestno jedro	173
106	30479	Novo mesto	Novo mesto – arheološko najdišče Novi trg	173
107	494	Novo mesto	Novo mesto – cerkev sv. Nikolaja	175
108	3430	Novo mesto	Novo mesto – prazgodovinsko gomilno grobišče Portoval	177
109	24279	Opatje selo	Opatje selo – kapelica	179
110	3859	Orehek	Orehek pri Cerknem – cerkev sv. Ubalda	180
111	14837	Ormož	Ormož – hiša Ulica dr. Hrovata 10	182
112	28047	Peče	Peče – hiša Peče 13	183
113	515	Piran	Piran – cerkev Marije Zdravja	185
114	4107	Plače	Plače – kapela Lurške Matere Božje	189
115	2107	Planina	Planina – cerkev sv. Marjete	190
116	26623	Planina	Planina – kapelica v Dolnji Planini	194
117	525	Planina	Planina – trško jedro, kapelica pod Marijo	198

118	2452	Planina nad Horjulom	Planina nad Horjulom – cerkev sv. Andreja	200
119	27539	Plave	Plave – kapela iz prve svetovne vojne	202
120	2657	Podklanec	Vinica – cerkev Matere Božje	202
121	29703	Podlehnik	Podlehnik – arheološko območje Murko	204
122	29704	Podlehnik	Podlehnik – arheološko območje Pod farovškim gradom	205
123	4584	Podolševa	Podolševa – gospodarsko poslopje domačije Podolševa 20	206
124	/	Podvin pri Polzeli	Podvin pri Polzeli – gradišče in gomilno grobišče na Vinskem vrhu	206
125	7771	Polički Vrh	Polički Vrh – Jareninski dvor	207
126	9601	Postojna	Postojna – arheološko najdišče Sovič	212
127	19381	Postojna	Postojna – stara bolnišnica	215
128	577	Preški Vrh	Preški Vrh – Prežihova bajta	216
129	9155	Ptuj	Ptuj – arheološko najdišče Levi breg	216
130	9155	Ptuj	Ptuj – arheološko najdišče Levi breg	217
131	9277	Ptuj	Ptuj – arheološko najdišče Panorama	219
132	29020	Ptuj	Ptuj – arheološko najdišče Štuki – marof	221
133	30497	Radovljica	Radovljica – arheološko najdišče pod Oblo gorico	222
134	25346	Ravnica	Ravnica – korita in kal Na vodi	223
135	21986	Sela	Sela na Dravskem polju – arheološko najdišče Sela	224
136	30135	Sela pri Volčah	Sela pri Volčah – odsek stare ceste Gorica–Kobarid	226
137	641	Selo	Selo na Goričkem – cerkev sv. Nikolaja	227
138	7467	Slap	Slap – domačija Slap 18	230
139	30393	Slivnica pri Mariboru, Orehova vas	Slivnica pri Mariboru – arheološko območje Ob Polanskem potoku	231
140	/	Slovenija	Slovenija – evidenca arheoloških sledov, povezanih s prisotnostjo ruskih vojnih ujetnikov v prvi svetovni vojni	235
141	6891	Slovenska Bistrica	Slovenska Bistrica – rimska cesta Celeia–Poetovio	237
142	9569	Soteska	Soteska ob Krki – vrtni paviljon Hudičev turn	237
143	9569	Soteska	Soteska ob Krki – vrtni paviljon Hudičev turn	239
144	9569	Soteska	Soteska ob Krki – vrtni paviljon Hudičev turn	241
145	6484	Spodnja Hajdina	Zgornja Hajdina – arheološko najdišče Zgornja Hajdina	244
146	30529	Spodnji Log	Spodnji Log pri Litiji – gradišče Zavrh	246
147	11160	Staje	Staje – rimskodobni nagrobnik Dedec v Stajah	246
148	3396	Stranice	Stranice – cerkev sv. Lovrenca	248
149	4039	Šentviška Gora	Šentviška Gora – cerkev sv. Vida	250
150	9120	Škocjan	Škocjan pri Divači – domačija Škocjan 7	251
151	4996, 4997, 4998, 29604	Škocjan pri Divači, Betanja, Matavun	Škocjan pri Divači – vas, Betanja – vas, Matavun – vas, Škocjanske jame – stare jamske poti	253
152	4996, 4997, 4998, 9107, 9122, 9111	Škocjan, Betanja, Matavun	Škocjan pri Divači – vas, Betanja – vas, Matavun – vas, Betanja – domačija Betanja 2, Matavun – domačija Matavun 8, Matavun – domačija Matavun 10	253
153	738, 737	Škofja Loka	Škofja Loka – arheološko najdišče Škofja Loka, Škofja Loka – mestno jedro	254
154	3407	Šmarje pri Jelšah	Šmarje pri Jelšah – cerkev Marijinega vnebovzetja	255
155	750	Šmarje pri Sežani	Šmarje pri Sežani – domačija Šmarje 2	257
156	16003, 746, 7355, 750	Šmarje pri Sežani	Šmarje pri Sežani – vas, Šmarje pri Sežani – cerkev Matere Božje vnebovzete, Šmarje pri Sežani – komunska kašča, Šmarje pri Sežani – domačija Šmarje 2	260

157	749	Šmarje – Sap	Šmarje Sap – cerkev Device Marije	261
158	753	Šmartno	Šmartno v Brdih – vas	264
159	/	Šmartno pri Litiji	Šmartno pri Litiji – ruševine gradu Roje	265
160	4053	Štanjel	Štanjel – cerkev sv. Danijela	265
161	7244	Štanjel	Štanjel	266
162	760	Štanjel	Štanjel – vas	267
163	4117	Tabor	Tabor pri Vrabčah – cerkev Marijinega darovanja	268
164	24950	Tabor nad Dornberkom	Tabor nad Dornberkom – vas	269
165	766	Tolmin	Tolmin – nemška kostnica	270
166	4071	Tomaj	Tomaj – cerkev sv. Petra in Pavla	271
167	/	Tomaž nad Vojnikom	Tomaž nad Vojnikom – Tomažev hrib	272
168	16789	Turnišče	Turnišče – domačija Polanšček	272
169	/	Uniše	Ponikva	273
170	2500	Velike Češnjice	Velike Češnjice – cerkev sv. Ane	274
171	30065, 813	Vinica	Vinica – arheološko najdišče Ob gradu, Vinica – grad	275
172	813	Vinica	Vinica – grad	278
173	30216	Vinji Vrh	Vinji Vrh pri Beli Cerkvi – arheološko najdišče Veliki Vinji vrh	281
174	12174, 817	Vipava	Vipava – arheološko najdišče ob zdravstvenem domu, Vipava – trško jedro	283
175	4103	Vipavski Križ	Vipavski Križ – cerkev sv. Križa, freska v prezbiteriju nad vhodom v zakristijo (Clement del Neri)	284
176	819	Vipavski Križ	Vipavski Križ – mesto	285
177	6653	Vitomarci	Vitomarci – domačija Vitomarci 58	286
178	189	Vojsko	Vojsko – idrijske klavže	288
179	4112	Vojsko	Volče – cerkev sv. Lenarta	288
180	27743	Vrbica	Vrbica – vas	290
181	844	Vrhnika	Vrhnika – arheološko najdišče Nauportus – prazgodovinska naselbina na hribu Tičnica	290
182	854	Vrzenec	Vrzenec – cerkev sv. Kancijana	292
183	854	Vrzenec	Vrzenec – cerkev sv. Kancijana	294
184	2696	Zagradec	Zagradec – cerkev Marijinega brezmadežnega spočetja	295
185	15285	Zalog pri Moravčah	Zalog pri Moravčah – lokacija dvorca Zalog	297
186	200	Zatolmin	Javorca – spominska cerkev Svetega duha	299
187	7593	Zatolmin	Julijske Alpe – Triglavski narodni park	301
188	23203	Zgornja Ščavnica	Zgornja Ščavnica – domačija Grafonž	302
189	7128	Zgornja Ščavnica	Zgornja Ščavnica – evangeličansko pokopališče	303
190	12603	Zgornji otok	Zgornji Otok – kmečki dvorec Zgornji Otok 6	304
191	/	Žahenberc	Žahenberc – utrdba Drage	306
192	/	Žahenberc	Žahenberc – utrdba pod Tržiščem	307
193	/	Žalna	Žalna – Gradišče	307
194	19457	Žeje	Žeje pri Prestranku – posestvo Bile	308

Kazalo avtorjev

Tatjana Adamič	120	Branko Mušič	255
Monika Arh	53	Anton Naglost	269, 299
Maja Avguštin	36, 67, 76, 80	Tina Nanut	34
Maja Bausovac	23	Damjan Nared	185
Eda Belingar	45, 53, 60, 62, 93, 97, 103, 145, 153, 154, 166, 194, 215, 251, 253, 257, 260, 290, 308	Manca Omahen	95, 212, 275
Marta Bensa	47, 52, 56, 63, 159, 170, 172	Blaž Orehek	34
Katarina Blaži	190, 198	Minka Osojnik	18, 46, 47, 56, 159, 170, 172, 180, 250, 265, 268, 288
Patricija Bratina	47, 180, 250, 264, 265, 288	Renata Pamič	15, 20, 83, 85, 104, 299
Barbara Brezigar	11, 155	Marko Pečovnik	219
Maja Bricelj	34, 222, 273	Mitja Pergar	43, 109, 151, 152, 162, 246, 265
Danijela Brišnik	29	Igor Peršolja	39
Tina Britovšek	177, 275, 281	Matija Plevnik	255
Iva Ciglar	244	Nataša Podkrižnik	29
Mija Černe	53	Katja Pohl	110
Irena Čuk	162, 227, 272	Sašo Porenta	177
Dejan Damjanović	39	Primož Predan	237
Saša Djura Jelenko	50	Jana Radšel	25
Ernesta Drole	35, 202, 299	Branko Ramšak	59, 162, 216, 272
Tomaž Fabec	90, 235	Sabina Ravnikar	105, 140, 142, 261, 274, 295
Andrej Gaspari	290	Saša Renčelj Škedelj	128, 129
Tomaž Golob	278	Ana Resnik	69
Špela Govže	125, 130, 185	Marija Režek Kambič	102, 111, 116, 117, 118, 134, 136, 138
Gregor Gruden	44, 78, 283	Katja Rus	241
Barbara Hofman	13	Gašper Rutar	19, 34, 55, 63, 94, 102, 151, 173, 206, 272, 306, 307
Eva Ilec	222	Zdenka Salmič Pungercar	175
Andrej Jazbec	47, 159, 180, 271	Jelka Skalicky	163, 207
Maja Jerala	34, 49	Saša Snoj	105, 297
Mihaela Kajzer Cafnik	50, 231, 237	Primož Stergar	162, 177, 255
Franci Kavčič	200, 292, 294	Matevž Sterle	133
Barbara Klanšek	206	Saša Stržinar Sterle	39, 246
Milana Klemen	29	Jasna Svetina	64, 88, 173
Jerneja Kos	261	Metka Šajn	222
Uroš Košir	273	Andrejka Ščukovt	38, 57, 179, 189, 223, 226, 230, 264, 269, 285, 301
Ana Kovačič	221	Andrej Šemrov	222
Bine Kramberger	71	Aleksander Šiles	112, 148
Marjana Krumpestar	29	Ahac Šinkovec	217
Jelka Kuret	101, 297	Nataša Škrjanec	270
Matevž Lavrinc	281	Mojca Tercej Otorepec	160, 183, 304
Evgen Lazar	167, 224	Urška Todosovska Šmajdek	248
Barbara Lečnik	303	Alenka Tomaž	204, 205
Judita Lux	222	Špela Tomažinčič	254
Andrej Magdič	71, 204, 205, 217, 219, 244	Katarina Udovč	156
Lilijana Medved	59, 162, 216, 272	Anja Urbanc	110, 239
Vesna Merc	147, 216, 221	Helena Valentin Konjedic	295
Tanja Mesojedec	202, 237	Nika Veršnik	34, 49, 53, 222
Miha Mihelič	235	Suzana Vešligaj	51, 58, 286, 302
Ljubiša Milič	74	Klavdij Zalar	108, 284
Dimitrij Mlekuž	66, 235	Branko Zbačnik	65, 145, 147, 159, 180, 250, 288
Matjaž Mori	19, 66, 173, 235	Alenka Zupan	182
Mitja Mozetič	88, 266, 267	Nina Žbona	142
Tadeja Mulh	49	Rok Žižek	162
Miha Murko	14		

Varstvo spomenikov poročila

53

1 Barbara Brezigar

EŠD: 3

Naselje: Ajdovščina

Občina: Ajdovščina

Ime: Ajdovščina – arheološko najdišče Castra

Področje: A

Obdobje: rimsko obdobje

Zaradi rekonstrukcije in dozidave glasbene šole v Ajdovščini, bivše Osnovne šole Danila Lokarja, je ZVKDS, OE Nova Gorica, investitorju, Občini Ajdovščina, predpisal kulturnovarstvene pogoje, v katerih zahteva ob izkopih zemljine za potrebe gradnje novega prizidka, ob morebitni sanaciji temeljev obstoječega objekta in ob izgradnji novih komunalnih vodov izvedbo arheološke raziskave ob gradnji. Nameravani posegi so bili izvedeni na zemljišču s parc. št. 285, k. o. Ajdovščina. Arheološko raziskavo ob gradnji je izvedlo podjetje Avgusta, d. o. o., Idrija. Rezultati raziskave so bili negativni.

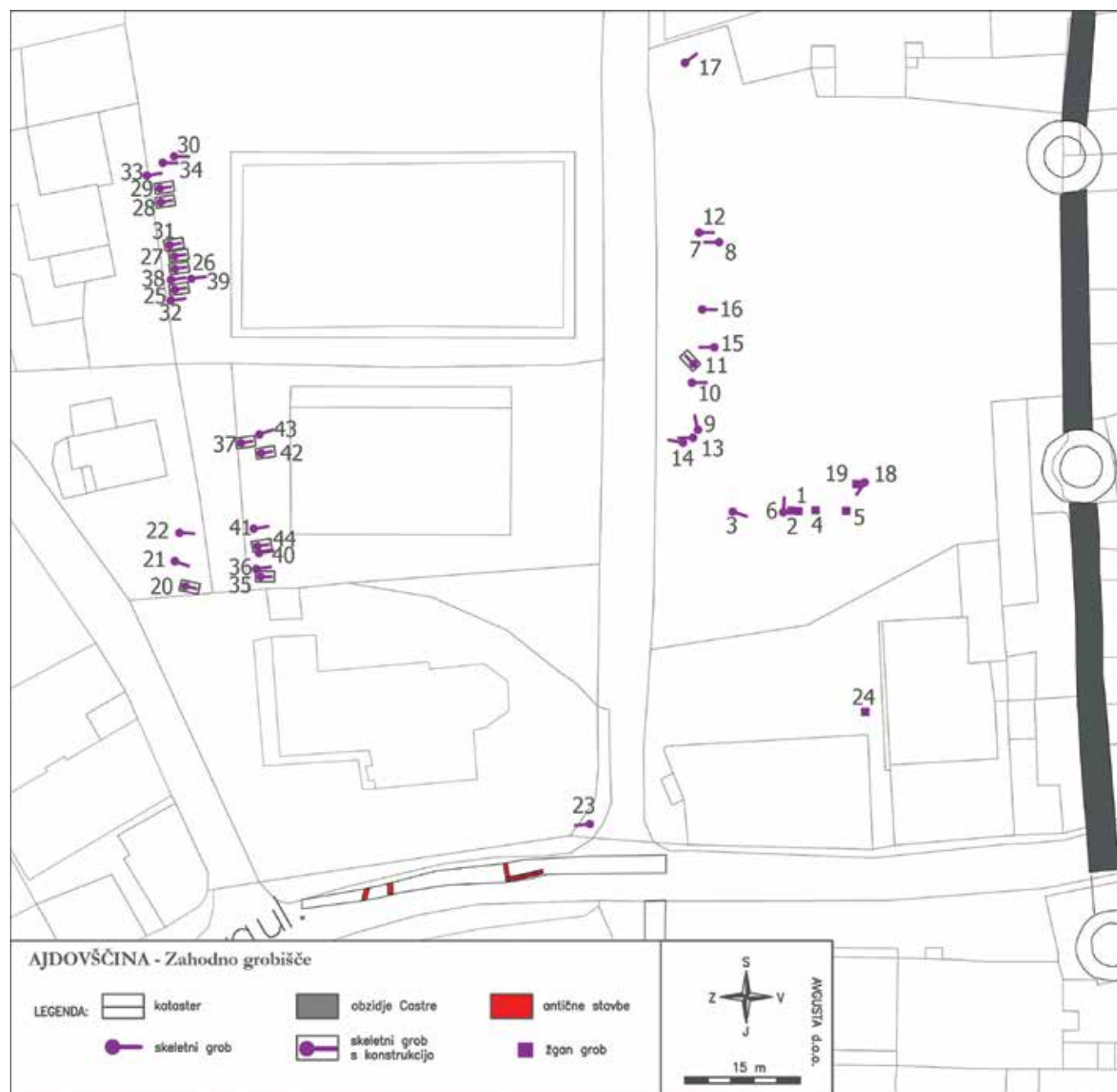
Zaradi spremembe projektne dokumentacije se je izvajal tudi izkop za novo traso priključka elektrike, ki je potekal po območju že znanega rimskodobnega grobišča na parc. št. 286, 287 in 288, vse k. o. Ajdovščina. Z območja zahodnega grobišča Castra je že znanih 23 skeletnih in žganih grobov ter zadnji, št. 24, ki ga je prav tako leta 2017 pri nadzoru za gradnjo plinovoda za občinsko stavbo odkrila ekipa podjetja Magelan skupina, d. o. o. Ob izkopu za nov priključek elektrike, ki je potekal od transformatorske postaje pri cerkvi sv. Janeza Krstnika za šolskimi igrišči proti bivši šoli Danila Lokarja, je bil prisoten arheolog podjetja Avgusta, d. o. o. Na območju za večjim igriščem se je na globini pribl. 70 cm naletelo na človeške kosti in ostanke grobnih konstrukcij, zaradi česar je ZVKDS, OE Nova Gorica, podal dopolnitev kulturnovarstvenih pogojev. V teh je zahteval izvedbo arheološkega izkopavanja na območju za velikim igriščem na parc. št. 287, k. o. Ajdovščina, izkop testnega jarka na parc. št. 288, k. o. Ajdovščina, pri transformatorski postaji, kjer se je na globini 1,2 m prav tako naletelo na grobove, ter ponovno očiščenje dna izkopanega jarka za košarkarskim igriščem na parc. št. 288, k. o. Ajdovščina, in v primeru odkritja grobov razširitev izkopa ter izvedbo arheoloških izkopavanj tudi na prostoru za košarkarskim (manjšim) igriščem.

Po navodilih odgovorne konservatorke Patricije Bratina iz novogoriške enote zavoda smo izkop razširili do širine 2,5 m, v skupni dolžini je bil izkop dolg okoli 68 m. V ozkem pasu za obema šolskima igriščema severno od cerkve sv. Janeza Krstnika proti OŠ Danila Lokarja oz. glasbeni šoli je bilo odkritih 20 grobov, od tega je 19 raziskanih, en grob je bil samo označen, ker se je nadaljeval pod profil izven izkopnega polja, kamor gradbeni poseg ne bo segal.

Razviden je pokop v vrstah, ki potekajo v smeri S–J. Vsi grobovi so skeletni in so orientirani Z–V, način pokopa se razlikuje. V nekaterih grobovih je bila obloga grobne jame

narejena iz prodnikov, odkritih je bilo več grajenih grobnic, zidanih iz obdelanih kamnov z dnom iz kamnitih plošč ali tegul. Več pokopov je bilo izvedenih v preprosto grobno jamo brez konstrukcije. V več primerih lahko domnevamo uporabo lesene krste, saj so bili ob skeletu odkriti železni žebli. V enem primeru se predvideva pokop v amfori, en grob pa je imel grobno jamo obdano s tegulami. Ohranjenost grobov je različna, na splošno lahko rečemo, da so bili vsi grobovi na nekdanjih obdelovalnih površinah poškodovani in so bili v večini primerov uničeni do nivoja skeleta ali pa je bil poškodovan tudi že skelet. V nekaj primerih so od grobnic ostale le kamnite plošče z dna groba, stene grobnice pa so bile uničene. V skupno raziskanih 19 grobovih so bili kostni ostanki vsaj 30 oseb. Posamezen pokop je bil v 13 grobovih, predvsem v tistih, ki so bili preproste grobne jame. V skoraj vseh grobovih, ki so imeli grobno konstrukcijo, se je pojavljal pokop več oseb oz. zaporedni pokop. Kostni predhodnega pokojnika so bile zbrane na kup in položene na noge pokopanega, tako da je bil običajno en skelet ležeč na hrbtu v pravilni anatomski legi, na njegovih nogah pa je bil kup kosti, ki niso sestavljale celega skeleta, ampak je šlo običajno za izbor posameznih dolgih kosti in kosti lobanje. Na podlagi tega lahko predvidevamo, da so se posamezni grobovi, morda družinski, uporabljali več generacij.

Odkriti del grobišča lahko na podlagi redkih pridatkov oz. odsotnosti teh, orientacije in načina pokopa v vrstah časovno opredelimo v 4. stoletje. V enem grobu so bili odkriti štirje novci, opredeljeni v čas med letoma 330 in 348. Najdbe v ostalih grobovih so zelo skromne, nekateri grobovi so bili najverjetneje že v preteklosti izropani, vendar lahko glede na skromnost najdb v ohranjenih grobovih domnevamo, da se je na tem delu grobišča v obdobju pokopavanja že opustilo pridajanje grobnih pridatkov. Pokopavanje se je na tem mestu nadaljevalo daljše obdobje, morda tudi še v 5. stoletju, česar trenutno ne moremo z gotovostjo potrditi, vendar so pretekle raziskave pokazale, da se je življenje v Castru nadaljevalo še vsaj v prvih treh desetletjih 5. stoletja. Predvidevamo lahko, da se pokopališče širi še naprej proti Z, medtem ko se proti S pokopavanje ne nadaljuje, vendar je bil tu v profilu odkrit recenten vkop, verjetno v povezavi z gradnjo osnovne šole, ki je morebitne grobove lahko uničil. Glede na odkriti rob gradbene jame za igrišča in poglobljenost igrišč v teren se morebitni grobovi na tem prostoru najverjetneje niso ohranili. Po končani raziskavi so bile odkrite grobnice prekrte z geotekstilom in zasute s peskom, potem pa se je nadaljevala postavitev priključka za elektriko.

Ajdovščina – zahodno grobišče, dopolnjeno po Osmuk, N., 1997, Ajdovščina – Castra. Stanje arheoloških raziskav (1994). Arheološki vestnik 48, sliki 6a, b, in Tratnik, V., Žerjal, T., 2017, Ajdovščina (Castra) – poselitev zunaj obzidja. Arheološki vestnik 68, slika 2 (načrt G. Gruden).

2 Barbara Hofman

EŠD: 28806

Naselje: Begunje pri Cerknici

Občina: Cerknica

Ime: Begunje pri Cerknici – arheološko najdišče

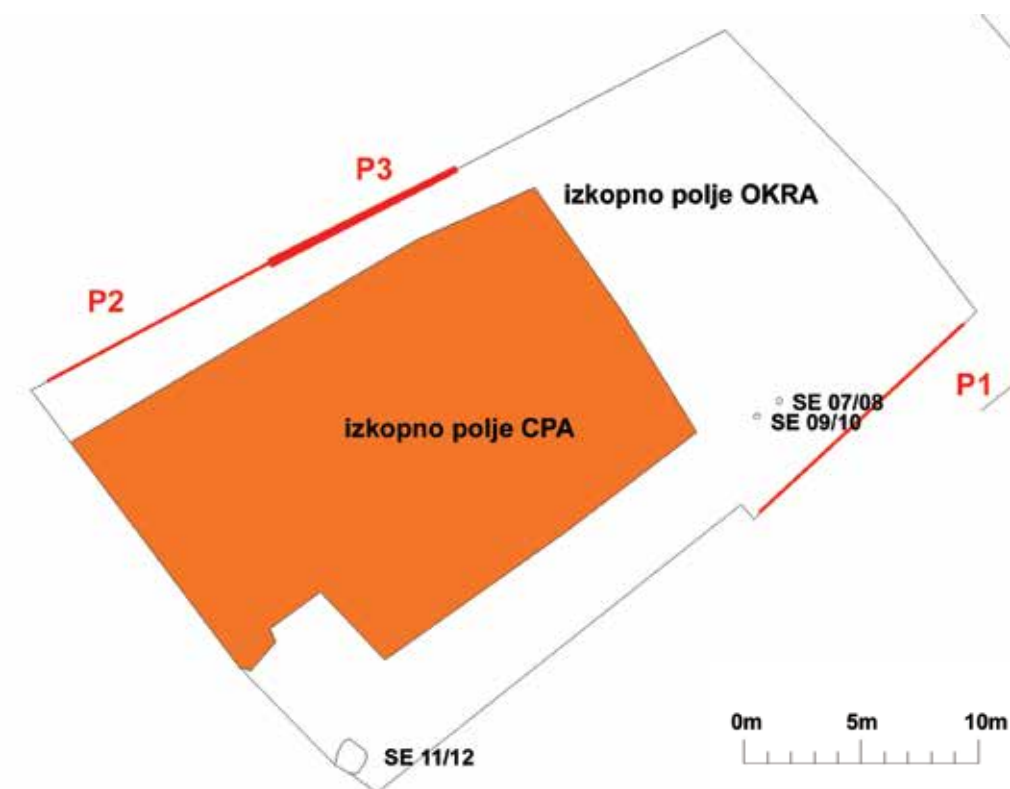
Področje: A

Obdobje: prazgodovina

Ob slučajnem odkritju lončenine na parc. št. 2142 in 2143, obe k. o. Begunje pri Cerknici, leta 2009 in z arheološkimi sondiranjema leta 2010 je bilo potrjeno novo arheološko najdišče Begunje pri Cerknici (Pergar, M., 2011: Begunje pri Cerknici – arheološko najdišče. Varstvo spomenikov, poročila 46. 22–23). Leta 2015 je bila na sosednji parc. št. 1567/4, k. o. Begunje pri Cerknici, predvidena gradnja stanovanjskega objekta. Arheološka izkopavanja je v velikosti objekta s sofinanciranjem Ministrstva za kulturo prevzel ZVKDS, CPA, na preostalem delu parcele pa podjetje Okra arheološka raziskovanja, Barbara Hofman, s. p. Raziskovana površina je merila okrog 600 m². Stratigrafske enote od SE 01 do SE 04 so predstavljale novodobne plasti, ki so se na globini 0,9 m (na V delu) zaključevale s prazgodovinsko hodno površino (SE 05). V njej sta bila dva vkopa za stojke (SE 06–09), na skrajnem južnem delu izkopnega polja pa je bilo ognjišče velikosti 125 x 110 cm (SE 11/12). Ognjišče je v globino segalo do 26 cm. V zgornjem delu

so bili odlomki lončenine in večja količina ožgane ilovice, globlje pa koncentracija lepa in na SV delu na dnu ognjišča večja koncentracija oglja. Lončenina, katere ustja in ostenja posod ter ročaj smo odkrili, sodi v bronasto dobo. Primerjamo jo lahko s srednjebronastodobno keramiko iz Žlebiča pri Ribnici (Puš, I., 1988–1989: Bronastodobna naselbina pri Žlebiču. Arheološki vestnik 39–40, str. 345–366), ki jo Puš primerja z najdbami najdišč na tržaškem krasu.

Jugozahodni del izkopnega polja se je proti zahodu poglobljal in je ob profilu dosegel globino 1,83 m. V tem profilu se je odrazila ali nekdanja struga potoka ali manjša ojezeritev. Na njegovem dnu je bila večja količina keramike in organskih snovi. Po naši presoji imajo najdbe sekundarno lego in so na to mesto prispale z aluvialnim delovanjem. Nekdanja bronastodobna hodna površina je bila v preteklosti po vsej verjetnosti poplavljen, ob odlitju vode pa so bile najdbe odložene v strugi potoka, ki je tekkel proti jugozahodu ali proti niže ležečemu jezeru ali pa samo proti niže ležečemu terenu. Toponim Lokavšček, ki se navezuje neposredno na naše izkopno polje, izpričuje lokev in najmanj zastoj vode ob večjem deževju. Po vsej verjetnosti pa se na to visoko ležeče vodnato območje navezuje tudi prazgodovinska poselitev. Poleg keramičnih najdb smo na severovzhodnem delu najdišča odkrili tudi veliko število kremenastih (roženčevih) jeder in odbitkov ter kosov naravne oolitne železove rude. Arheološko najdišče Begunje pri Cerknici tako po obsegu kot po lokaciji dopolnjuje prazgodovinsko poselitveno sliko širšega območja Cerkniskega jezera.

Begunje pri Cerknici: izkopno polje CPA, izkopno polje OKRA in odkrite stratigrafske enote: SE 07/08, 09/10 (stojki), SE 11/12 (ognjišče)

3

Miha Murko

EŠD: 4592, 4594

Naselje: **Bistrica ob Sotli in Kunšperk**

Občina: Bistrica ob Sotli

Ime: **Bistrica ob Sotli – trško naselje in Kunšperk – vas**

Področje: A

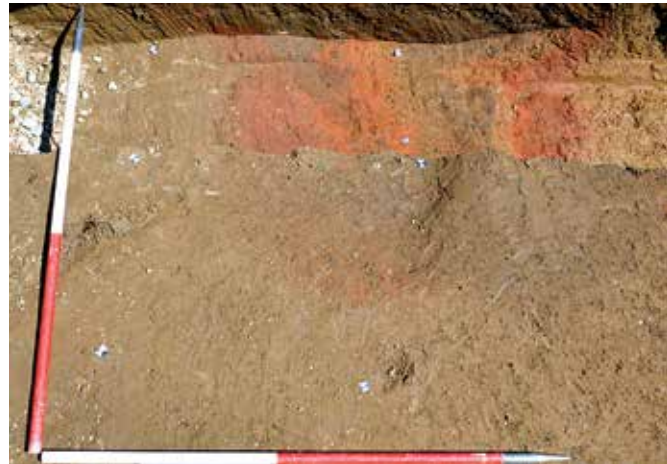
Obdobje: prazgodovina, rimsko obdobje, srednji vek, novi vek

Arheološke raziskave ob izkopu jarka optičnega kabla so bile izvedene na območju trškega jedra Bistrice ob Sotli in vasi Kunšperk na parc. št. 9, 11, 27, 44, 974, 975, 1161, 1190, 1574, 1595, 7/13, 8/1, 10/1, 12/1, 29/1, 18/1, 30/1, 31/1, 10/2, 12/2, 7/3, 7/3, 12/3, 12/5, 25/5, 7/6, 7/17, 7/9, 7/11, 23/11, 23/12, *164/1, *18/2, *183/5, *184/1, *19/1, *19/2, *220/2, *233, *240, *257, *5/1, *5/2, 1013/2, 1013/3, 1013/4, 1015/3, 1015/4, 1015/6, 1016/10, 1016/12, 1016/6, 1019/3, 1020/8, 1144/14, 1144/15, 1144/2, 1147/2, 30/2, 33/6, 34/5, 37/1, 37/10, 37/15, 37/21, 37/23, 37/3, 37/4, 37/5, 37/6, 38/10, 38/11, 38/12, 38/13, 38/16, 38/2, 38/21, 38/22, 38/3, 38/4, vse k. o. Kunšperk, in parc. št. 83, 84/4, 84/7, 84/8, 679/1, vse k. o. Zagaj. Parcele ležijo znotraj območja registriranih enot kulturne dediščine, ki sta v Register nepremične kulturne dediščine vpisani kot Kunšperk – vas (EŠD 4594) in Bistrica ob Sotli – trško naselje (EŠD 4592) in sta varovani kot kulturni spomenik.

Odkrili smo sledove prazgodovinske, rimskodobne, srednjeveške in novoveške poselitve, ki pa jih zaradi narave in obsega opravljenih raziskav žal nismo mogli točneje opredeliti.

Očitno je, da se prazgodovinska poselitev veže na višji izravnani plato, ki se proti jugu dviguje nad dolino reke Sotle in na območju katerega se je že v srednjem veku formirala centralna naselbina okoli cerkve sv. Petra. Verjetno je bilo zaradi kasnejših pogostih gradbenih in zemeljskih del (od srednjega veka do danes) nemogoče določiti. V bližini vasi Kunšperk odkrite rimskodobne ostanke smo na podlagi oblike in sledov večkratne uporabe interpretirali kot kurišče. Morda lahko v odkritih ostankih prepoznamo kupolo krušne peči. Peči s kupolami podobnih ovalnih oblik se namreč pojavljajo v sklopu rimskih vojaških taborov, recimo na bližnjem Obrežju, v Čatežu in Dolenjem Kronovem, Vihrah in drugih bližnjih najdiščih podobnih rimskodobnih peči (Guštin 2015, 221–233). Najdbi ostanke dveh, sicer slabo ohranjenih kamnitih sestavov v razširitvi 2 in 4 pa po vsej verjetnosti kažeta na ostanke zgodnjeneovoveške ali poznosrednjeveške poselitve. Funkcije in starosti objektov, katerih del sta bila odkrita sestava, nam žal ni uspelo ugotoviti.

Odkrite arheološke ostaline so prve natančno dokumentirane in raziskane arheološke ostaline na ožjem območju Bistrice ob Sotli in Kunšperka. Že samo malo širši zgodovinski in geografski pogled v prostor pa nam daje slutiti visok

Bistrica ob Sotli, rimskodobno kurišče, odkrito v razširitvi 1 (foto: T. Hrovat)

Bistrica ob Sotli, pogled na razširitev 2 po čiščenju površine (foto: M. Murko)

Bistrica ob Sotli, pogled na razširitev 3 po izkopu struktur; pogled proti jugu (foto: M. Murko)

Bistrica ob Sotli, pogled na razširitev 4; pogled proti vzhodu (foto: M. Murko)

arheološki potencial obravnavanega območja v vseh prazgodovinskih in zgodovinskih obdobjih. Bližina najdišč, kot so Svete Gore, Hrastje ob Bistrici, Dekmanca in druga, kaže na pomembnost območja v preteklosti, predvsem zaradi prehodnosti območja proti severu po dolini reke Sotle, proti zahodu po dolini reke Bistrice, proti jugu čez prelaz, ki je bil verjetno prehodni že od prazgodovine (tudi po soteski reke Sotle), in proti vzhodu (po vsej verjetnosti je bil omogočen prehod čez reko Sotlo) proti Kumrovcu in nato naprej proti Zagrebu in Varaždinu. O še večji pomembnosti tega prostora verjetno pričajo ostaline srednjeveških gradov Kunšperk, Cesargrad, Podsreda, Bizeljsko in drugi ter sakralni objekti, kot so cerkve in kapelice na Svetih gorah, cerkev svetega Petra v Bistrici ob Sotli, cerkev svete Marjete pod gradom Kunšperk in druge.

4

Renata Pamić

EŠD: 13181

Naselje: **Bled**

Občina: Bled

Ime: **Bled – vremenska hišica s spominsko ploščo Arnoldu Rikliju**

Področje: Z, UA, R

Obdobje: zadnja četrtina 19. stoletja, 1892, zadnja četrtina 20. stoletja, 1980, 2015–2017

Vremenska hišica s spominsko ploščo Arnoldu Rikliju v zdraviliškem parku na Bledu je bila v letih 2015 in 2016 obnovljena in leta 2017 vsebinsko dopolnjena s tremi spominskimi ploščami, na katerih so bronasti portreti znamenitih blejskih hotelirjev.

Pred obnovo je Zavod za varstvo kulturne dediščine, OE Kranj, opravil detajlno dokumentacijo stanja vremenske hišice in pripravil kulturnovarstvene pogoje za obnovo. Vremenska hišica je bila večkrat prepleškana s pokrovno barvo v različnih tonih. Zaradi neustrezne konstrukcijske zaščite lesa so posamezni deli hišice strohneli. Predpisali smo sondiranje in tudi mizarstvo popravilo neustrezno obdelanih delov hišice. Zahtevali smo ustrezno popravilo lesnih zvez, stikov in takšno oblikovanje lesnih površin, robov in profilov, ki omogoča odtekanje vode in hitro sušenje lesa oziroma zagotavlja daljšo življenjsko dobo oziroma trajnost lesenega objekta glede na stopnjo njegove ogroženosti in mesto uporabe.

Vremensko hišico smo odpeljali v delavnico, označili in sondirali smo posamezne dele, hišico smo v celoti razstavili ter jo očistili žebeljev in druge nesnage. Po dokumentaciji in izrisu profilov smo strohnele in bolj poškodovane dele izdelali na novo iz istovrstnega zračno suhega lesa. Sondiranje in celostno obnovo lesene konstrukcije je izvedel mizarški mojster Matija Hiršfelder iz Škofje Loke, ki je pred demontažo izdelal še arhitekturni posnetek stanja. Sondiranje smo izvedli z različnimi postopki: z odstranjevanjem barve po plasteh, določanjem barve na podlagi sledov dejanske barve v spojih ter z lomljenjem kapljic dejanske barve v kombinaciji z makrofotografijo. Za kronološki opis nanašanja kombinacij barve smo uporabili barvno lestvico RAL.

S sondiranjem barvnih plasti smo ugotovili, da so bili pri zadnji varianti hiške osnovni profili prebarvani z rjavo pokrovno barvo št. 8017, lesene rešetke zgornjega in spodnjega dela ter okrasni opaž pod streho pa so bili pobarvani s temno zeleno barvo št. 6035. Rjava in zelena sta bili uporabljena predvidoma ob namestitvi spominske plošče leta 1980. Ob tej priliki so okrasne stebre obdelali z grobim posegom (prečno peskanje ali krtačenje z grobo krtačo). Osnovni profil stebrov je bil zaradi tega deformiran, viden je bil erodiran rani in kasni les. Na stebri je bil namreč najden del barve, ki ga pri obdelavi niso očistili. Pri sondiranju so bili dobro vidni vsi sloji barve

v istem zaporedju kot na vsej preostali nosilni konstrukciji (temno zelena barva je bila nanesena na rjavo, ker so bile vidne pikice zelene barve na rjavi, kot suhe kapljice, ki so padle na rjavo površino). Pod rjavo in zeleno barvo, torej pri predzadnji varianti, je bila najdena svetlo zelena barva št. 6021. Ta barva je najdena na vseh nosilnih delih, razen na okrasnem opažu in zgornji nosilni tabli z rešetko (tu je vidna zelena v svetlejšem pastelnem odtenku). Pri brušenju barve sta postala dobro vidna dva odtenka barve, in sicer osnovna barva in v zgornji plasti oksidirana plast, ki je temnejšega odtenka. Enako je bilo vidno na makroposnetkih. Premaz pod svetlo zeleno, torej drugi premaz, je bil narejen s temno modro barvo št. 5007 (osnovna konstrukcija) ter s svetlo modro barvo št. 5024 (rešetke in opaž, in sicer do obrobnih okroglih letvic). Prvotni premaz, ki je bil uporabljen za osnovno konstrukcijo, je citrsko zelene barve ter blago pastelne zelene barve za rešetke in opaž.

Skrbno sta bila opravljena razstavljanje in čiščenje elementov. Rešetke je bilo treba pred čiščenjem odstraniti. Za razstavljanje delov smo uporabili različne neagresivne tehnike (brez udarjanja). Stare premaze smo očistili s pomočjo industrijskega fena in kovinskih strgal (HSS 2 mm plošče) ter s pomočjo dlet. Čiščenju je sledilo brušenje ostankov suhe barve z brusilnimi papirji granulacije 80.

Pri dokumentiranju stanja je bilo ugotovljeno, da so nekateri deli hišice oblikovani tako, da omogočajo zatekanje in zadrževanje vode na lesu. Zlasti je bil zaradi kapilarnega dviga vode ogrožen bazični del hišice, ki je bil v neposrednem stiku s kamnito-betonskim podstavkom. Tam je bil les razpokan in strohnel. Baza spomenika je bila narejena (pri predhodni obnovi) iz macesnovega lesa, ki je imel v sredini stržen in je bil po celotni dolžini razpokan. Baza je bila zato izdelana na novo iz macesnovega lesa. Za izdelavo profila, na osnovi profila spodnjega dela stebra in vzorca na kamniti bazi, je bil uporabljen les brez stržena. Posebna pozornost je bila namenjena smeri letnic, in sicer tako, da ima lesni profil čim več tangencialnega lesa in da bi ob morebitnih kasnejših razpokah letnice odvajale vodo proti zunanji strani. Med podlogo in stebri je 3 mm razmika, ki preprečuje kapilarni vlek vode in omogoča sušenje spoja ob morebitnem močenju. Zaradi slabe izvedbe spojev police in nezaščitenih spodnjih površin lesa baze ter zaradi kapilarnega vleka vode je les vertikalnih nosilcev strohnel. Tudi kovinski napenjalni vijaki so bili močno korodirani. Pritrdilna sidra v temelju so bila razrahljana, eno od njih je bilo celo odtrgano. Polica spomenika je bila izdelana iz tangencialnega macesnovega lesa in je bila močno kriva, kar je povzročalo dodatno zamakanje v notranjost konstrukcije in v spoje. Polica je bila zato izdelana na novo. Pri izdelavi police smo uporabili radialni les, ki preprečuje nekontrolirano krivljenje. Dele police smo med seboj spojili z mozniki in spoje zatesnili z akrilnim kitom, ki obdrži zadostno prožnost in obenem preprečuje zatekanje vode v spoje. Na notranji strani smo polici dodali letvico, ki je 3 mm nad nivojem in preprečuje zatekanje vode v notranjost spomenika. Utor v stebri pod

nosilcem police smo namenoma pustili odprt za zračenje spoja. Pri zaokrožitvi robov smo iskali analogijo in značilnosti mizarskega oblikovanja tovrstnih detajlov iz časa nastanka hišice.

Za impregnacijo občutljivih spojev in notranjosti spomenika smo uporabili zaščitno sredstvo proti insektom, glivam in plesnim. Za preprečitev vnašanja organskih snovi v spomenik smo namestili mreže na vse odprtine (kot je bilo prvotno). Vijake za pričvrstitev na podstavek smo peskali in vroče cinkali ter po cinkanju na kovaškem ognjišču z žimnato krtačo očistili navoje odvečnega cinka. Sledila je obdelava (porezovanje) colskega navoja. Napenjalne matice smo po peskanju zaščitili z cinkovim sprejem, ker sive litine ni možno cinkati. Za pritrditev kamnitih plošč smo dopolnili manjkajoče medeninaste vijake; v sredini smo jim vrezali navoj M4, v katerega so priviti okrasni čepi, ki smo jih po varjenju vijakov kromirali (da bi preprečili zatekanje rje po kamnitih ploščah) in pobarvali z mat črno barvo.

Po sondiranju in analizi barv smo se odločili les barvati z uretansko barvo. Izhajali smo iz bele osnove z različnimi koncentracijami pigmenta za en in drug odtenek. Barve smo nanašali z valjčkom in čopičem v treh slojih v kombinaciji z vmesnimi kitanji in brušenji oziroma barvanjem z razredčenim temeljnim lakom, kitanjem manjših vdolbin s poliestrskim kitom in brušenjem tega, tesnjenjem spojev z akrilnim kitom, ponovnim temeljnim lakiranjem in rahlim brušenjem ter končnim nanosom laka. Glede na izsledke sondiranja smo se odločili vremenski hišici povrniti prvotno podobo in smo jo obarvali v citrsko zeleni in blagi pastelni zeleni barvi.

Hišico smo prepeljali v dveh delih, in sicer nosilni del in streho posebej. Za pritrditev smo pustili odprto zgornjo rešetko, ki smo jo namestili po vstavljanju sidrskih palic in vijakov. Sponski vijaki skrbijo za stabilnost spomenika in ob montaži omogočajo nastavitve spomenika v vertikalno. Med kamnit in lesen podstavek smo dali gumijaste distančnike, ki preprečujejo kapilarni vlek v spoju. Po namestitvi hišice smo lokalno retuširali sledi manjših poškodb, nastalih med transportom, ter obarvali svetleče vijake ostrejša z mat črno barvo.

Leta 2017 je Zavod za kulturo Bled v prazna polja med stebre hišice umestil spominske plošče s petimi bronastimi portreti znamenitih blejskih hotelirjev. Po vzoru obstoječe Riklijeve spominske plošče sta bila pri umeščanju novih plošč uporabljena istovrstni kamen in enak tip kovinskih črk. Na prvi plošči iz kararskega marmorja je portret Jakoba Peternela (1857–1932), na drugi Antona Vovka (1865–1929) in njegove hčere Jule, poročene Molnar (1891–1967), na tretji pa Ivana Kende (1877–1936) in žene Marije, rojene Peternel (1888–1965). Avtor reliefnih bronastih portretov je akademski kipar Mirko Bratuša. Ob namestitvi novih spominskih plošč je bil očiščen še Riklijev portret.

Bled, vremenska hišica s spominsko ploščo Arnoldu Rikliju pred obnovo (foto: R. Pamič, 2016)

Bled, vremenska hišica s spominsko ploščo Arnoldu Rikliju, detajl poškodb baze vremenske hišice (foto: R. Pamič, 2016)

Bled, vremenska hišica s spominsko ploščo Arnoldu Rikliju, sondiranje barvnih plasti (foto: M. Hiršfelder, 2017)

Bled, vremenska hišica s spominsko ploščo Arnoldu Rikliju, popravilo očiščenih lesenih delov hišice (foto: M. Hiršfelder, 2017)

Bled, vremenska hišica s spominsko ploščo Arnoldu Rikliju, restavriranje in sestava hišice (foto: M. Hiršfelder, 2017)

Bled, vremenska hišica s spominsko ploščo Arnoldu Rikliju, vremenska hišica po obnovi in dopolnitvi (foto: R. Pamič, 2018)

5 Minka Osojnik

EŠD:	3568
Naselje:	Bovec
Občina:	Bovec
Ime:	Bovec – cerkev Device Marije v Polju
Področje:	UA
Obdobje:	prva polovica 16. stoletja, prva polovica 20. stoletja

Cerkev Device Marije v Polju stoji na polju jugovzhodno od jedra Bovca, ob avtokampu. Gotsko cerkev sestavljajo petosminsko zaključen prezbitarij z visokimi gotskimi okni s krogovičjem, pravokotna ladja z zvončnico nad zahodno fasado in lopa. Med prvo svetovno vojno je bila stavba močno poškodovana, nato pa je bila pod italijansko oblastjo temeljito obnovljena. Njene bistvene spomeniške sestavine so tako njena gotska faza z ohranjenim prezbitarijem in srednjeveško poslikavo Jerneja iz Loke ter faza po prvi svetovni vojni obnovljene stavbe, ki je imela po obnovi sprva opečnato, kasneje pa pločevinasto streho, nov lesen strop v ladji in delno restavrirane freske Jerneja iz Loke (1529) na stenah

prezbitarija in na slavoločni steni.

Cerkev je bila močno poškodovana v potresu leta 1998, nato pa je bila v okviru popotresne obnove Posočja precej agresivno obnovljena. Posledice celovite obnove v letu 2000 so bile, med drugim, močno poškodovane srednjeveške poslikave v prezbitariju, kjer so izvajalci gradbenih del cementno maso, ki je med injektiranjem sten z zunanje strani pritekla v notranjost, preprosto zaribali preko naslikanih apostolov Jerneja iz Loke. Med to obnovo je bila obnovljena tudi streha cerkve, ki je bila na zahtevo ZVKDS prekrita s smrekovimi škodlami, vendar je bilo prekrivanje slabo izvedeno oz. je bil material neustrezno pripravljen, zaradi česar je streha kmalu po obnovi pričela zamakati. Na srečo je bila freska s prizorom Prestola milosti na slavoločni steni že pred zadnjo večjo obnovo sneta in restavrirana (Ljubiša Milič, Varstvo spomenikov, poročila 52, str. 31). Zaradi zamakanja strehe je bila vrnitev snete freske na njeno prvotno mesto nedopustna, hkrati pa so bile močno ogrožene tudi v letu 2012 restavrirane freske v prezbitariju.

Zaradi nujnosti posega in cenovno neizvedljive ponovne obnove strehe z leseno kritino je investitor predlagal, naj se cerkev prekrije z opečnimi zarezniki, kot je bila prekrita ob prvi obnovi po prvi svetovni vojni. Tak način prekritja so potrdili arhivski podatki, ki jih je investitor predhodno

Bovec, cerkev Device Marije v Polju, obnovljena streha (foto: M. Osojnik)

posredoval zavodu. Pri odločanju o primernosti predlaganega posega smo upoštevali dejstvo, da je bila omenjena italijanska celovita obnova stavbe, ki je sicer utrpela zelo hude poškodbe, izvedena z veliko skrbnostjo in čutom za ohranjanje dediščine in je veliko prispevala k arhitekturno-umetnostni vrednosti stavbe. Že med restavriranjem fresk v letu 2012 se je poleg same poslikave Jerneja iz Loke restavriral tudi poseg, ki so ga po prvi svetovni vojni izvedli italijanski restavratorji, saj je postal pomemben del zgodovine objekta. ZVKDS je zato potrdil predlog investitorja, da se stavba namesto z izvorno avtohtono leseno kritino, ki ni mogoča, prekrije s kritino, ki je prvotno leseno nasledila in ki je bila na tem objektu že izvedena v času obnove po prvi svetovni vojni.

Prekrivanje strehe z opečnimi zarezniki je izvedlo podjetje SOVDAT inženiring, Andrej Stakolič, s. p., iz Bovca, poseg pa je sofinanciralo Ministrstvo za kulturo RS v okviru rednega spomeniškovarstvenega projektnega razpisa. Obnova strehe je zaključila gradbeno sanacijo objekta in hkrati zagotovila primerno varno okolje za poslikave v notranjščini. Z župnijo že potekajo pogovori o vrnitvi snete poslikave Prestola milosti v cerkev in o najprimernejšem načinu prezentacije.

6 Matjaž Mori

EŠD:	/
Naselje:	Branik
Občina:	Nova Gorica
Ime:	Branik – Čuk
Področje:	A
Obdobje:	neopredeljeno

Ob interpretaciji posnetkov zračnega laserskega skeniranja (ZLS) okolice gradu Rihemberk smo na vrhu hriba Čuk zahodno od Branika prepoznali naselbinski kompleks. Gre za lokacijo, utrjeno z nasipom, znotraj katerega je mogoče prepoznati terase in ostanke stavb.

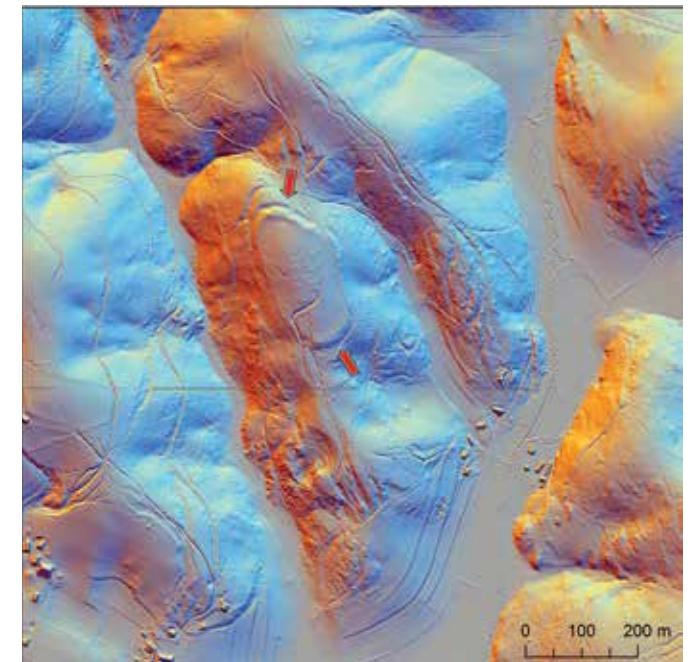

Branik – Čuk, utrjena lokacija na posnetku zračnega laserskega skeniranja (vir: MOP in ARSO, izvedba M. Mori, 2017)

7 Gašper Rutar

EŠD:	/
Naselje:	Bratnice
Občina:	Ivančna Gorica
Ime:	Bratnice – gradišče Lisičjak
Področje:	A
Obdobje:	neopredeljeno

Na ledini Lisičjak, parc. št. 654, k. o. Male Dole, so vidni ostanke masivnega nasipa, ki obkroža osrednji plato velikosti

Bratnice – gradišče Lisičjak. Nasip na lidarskem posnetku (izvedba: G. Rutar)

2,4 ha. Na severni strani je mogoče zaznati celo dva nasipa oz. jarka. V dolini sta dve enoti dediščine: Velike Dole pri Temenici – arheološko območje Velike Dole (15730) in Šentjurje – arheološko območje Rebrnice (EŠD 15731); pri obeh se omenjajo najdbe žlindre in inventar iz rimskodobnih grobov, prav tako pa se omenja možnost poselitve hriba nad vasjo. Utrjeno gradišče je torej najverjetneje lokacija starejše poselitve.

8 Renata Pamić

EŠD: 5323

Naselje: Breznica

Občina: Žirovnica

Ime: Breznica – Janšev čebelnjak

Področje: Z, E

Obdobje: sredina 18. stoletja, tretja četrtina 20. stoletja, prva četrtina 21. stoletja, 2003, 2017

V Breznici, na lokaciji, kjer je v mladosti čebelaril slavni Anton Janša, stoji spominski čebelnjak. Prvi učitelj čebelarstva je bil rojen na Breznici leta 1734, umrl pa je na Dunaju leta 1773, kjer je tudi pokopan. S trdim in vztrajnim delom se je povzpел iz skromne kmečke hiše na Breznici in postal akademsko izobraženi slikarjin prvi čebelarski strokovnjak na cesarskem dvoru. Rojstni dan (20. maj) svetovno znanega čebelarja Antona Janše je priznan kot svetovni dan čebel.

Na čebelnjaku in v njegovi okolici so bila vzdrževalna dela nazadnje izvedena pred petnajstimi leti. Zaradi dotrajanosti strešne kritine je v zadnjih letih prišlo do večjih poškodb konstrukcije. V letu 2017 je Občina Žirovnica s sodelovanjem Zavoda za turizem in kulturo Žirovnica ter pod strokovnim vodstvom Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije, OE Kranj, Janšev čebelnjak v Breznici ponovno obnovila. Obnovo je finančno podprlo tudi Ministrstvo za kulturo RS. Za obnovo kulturnega spomenika je bil izdelan konservatorski načrt, ki ga je zavod revidiral in potrdil. V konservatorskem načrtu, ki ga je v sodelovanju z odgovorno konservatorko dr. Renato Pamić pripravil restavrator Jaka Grmek, so bili upoštevani kulturnovarstveni pogoji zavoda in podrobno opredeljen sklop potrebnih ukrepov za celovito obnovo čebelnjaka. Stanje čebelnjaka pred posegom je bilo problematično in je narekovalo temeljit strokovni pristop. Po detajlnem pregledu in analizi stanja konstrukcije in ostale opreme se je zavod odločil za rekonstrukcijo čebelnjaka in njegovo prekritje s slamo. Oktobra 2017 je bil izdelan in potrjen še načrt ureditve okolice čebelnjaka. Načrt ureditve okolice je izdelala arhitektka Ariana Furlan Prijon.

Pri demontaži čebelnjaka smo sproti vizualno pregledovali, označevali in dokumentirali posamezne konstruktivne dele čebelnjaka ter jih podrobno analizirali. Glede na ugotovitve smo opredelili način obdelave lesa, materiale in druge

potrebne ukrepe. Retuširanje zbledelih panjskih končnic je v delavnici izvedla restavratorka Ana Resnik. Tam sta potekala tudi popravilo in restavriranje čebelarskega orodja. Rekonstrukcijo čebelnjaka je izvedel restavrator Jaka Grmek, Art Arena, d. o. o., iz Škofljice. Pri demontaži sestavnih delov čebelnjaka smo izvajali selekcijo lesa ter glede na stopnjo poškodovanosti določili dele, ki jih je bilo treba odstraniti. Močno poškodovane in dotrajane dele smo nadomeščali z novim, tesanim, zračno suhim lesom iste vrste. Za manjkajoče dele in popravilo panjev smo uporabili zračno suh lipov les. Zamenjali smo šest hrastovih nosilnih pokončnikov, zadnjo prečno lego, osem škarnikov ostrešja, zgornjo četrtino polnil zadnje stene, deske napušča in zatrepov ter frontalne deske nad panji. Bolj ohranjene lesene dele čebelnjaka smo očistili nesnage in starih žebeljev ter jih pripravili za ponovno vgradnjo. Ob zamenjavi lesa smo izvedli tudi zavetrovanje konstrukcije. Za doseg potrebne enotne teksture lesa smo les rahlo ožigali

Breznica, Janšev čebelnjak pred rekonstrukcijo (foto: R. Pamić, 2016)

Breznica, Janšev čebelnjak, zamenjava dotrajanih delov (foto: J. Grmek, 2017)

in površinsko krtačili. Ves les smo zaščitili s fungicidno-insekticidnim kemičnim pripravkom Silvanolin proizvajalca Silvaproduct, d. o. o., iz Ljubljane. Premazno zaščitno sredstvo se dobro fiksira v les in ni toksično za čebele. Na konstrukcijsko stabilnih elementih je bilo izvedeno še strukturno utrjevanje lesa z akrilno emulzijo na vodni osnovi Primal 330fm dobavitelja Samson Kamnik. Tramove in obložne deske, ki so jih napadli insekti, smo v delavnici zaplinili z dušikom. Pri sestavljanju čebelnjaka smo upoštevali načela konstrukcijske zaščite lesa, zato smo zgornje površine leg čebelnjaka prirezali v naklonu, da voda odteka, lege pa smo rahlo dvignili na hrastove podložke, da se prepreči kontaktno vlaženje lesa in da se les zrači. Izpostavljene čelne površine lesa smo zaščitili s pasto za čelni les. Na čebelnjaku smo izvedli tradicionalne tesarske zveze z lesenimi mozniki in klini, za pribijanje desk pa smo uporabili kovane žeblje. Vratna kljuka in žebliji so bili izdelani v kovaški delavnici Gladek iz Gorenje vasi pri Žireh. Pred samim sestavljanjem čebelnjaka smo sanirali

Breznica, Janšev čebelnjak, sestavljanje čebelnjaka (foto: R. Pamić, 2017)

Breznica, Janšev čebelnjak, retuširane panjske končnice (foto: R. Pamić, 2017)

Breznica, obnovljen Janšev čebelnjak prvič pod težo snega (foto: R. Pamič, 2018)

razpoke in uredili naklon na zidanem kamnitem podnožju čebelnjaka ter ob vznožju brežine za čebelnjakom popravili naravno muldo. Z zidu ob dostopnih kamnitih stopnicah smo odstranili zarjavelo električno napeljavo z reflektorjem in tudi dele strohnele lesene ograje.

Za prekritje čebelnjaka s slamo je bilo treba nekoliko podaljšati napušč in prilagoditi naklon strešne konstrukcije. Na čebelnjaku je danes kritina iz 25 cm debele plasti ržene slame. Dela je izvedlo slamokrovstvo Anton Golnar iz Prekmurja. Po zagotovitvah izvajalca je v normalnih klimatskih razmerah pričakovana trajnost slamnate kritine tudi do dvajset let. Izvajalec opozarja, da je zaradi možnih nepredvidenih naravnih nesreč streho treba redno pregledovati in po potrebi pravočasno ukrepati. V notranjosti čebelnjaka smo izdelali naravna glinena tla z materiali in po sistemu, ki ga izvaja podjetje Gnezdo, d. o. o, Ljubljana, ki se ukvarja s sonaravno gradnjo. Lokalni čebelarji pa so opredelili seznam osnovne čebelarске opreme, ki bo trajno ostala v čebelnjaku.

V letu 2018 je na območju čebelnjaka predvidena še namestitvev

restavrirane historične spominske plošče znamenitemu čebelarju Antonu Janši. Spominsko ploščo z vklesanim pozlačenim napisom je leta 1884, ob stopetdesetletnici rojstva Antona Janše, postavilo Čebelarsko in sadjerejsko društvo za Kranjsko. Ploščo iz rdečkastega marmorja, ki je bila pred leti odstranjena s hiše Breznica 8, hrani pa jo Občina Žirovnica, je restavriral kamnosek Grega Šajn iz Pristave pri Trziču. V okolici čebelnjaka bo urejen informativni pano, zasajena bo trta, urejen bo del lesene ograje, sanirana bo brežina, utrjena bo dostopna potka ob samem čebelnjaku in nameščena bo nova klopa.

Spomeniška služba si prizadeva, da bi se na območju spominskega čebelnjaka v doglednem času namestil vsaj en panj s čebelami, da bi oživel in se promoviralo čebelarjenje na avtentični lokaciji spomenika.

9 Maja Bausovac

EŠD: 56

Naselje: Celje

Občina: Celje

Ime: Celje – arheološko najdišče Celje

Področje: A

Obdobje: prazgodovina, rimsko obdobje, novi vek

Od oktobra 2014 do januarja 2015 je Pokrajinski muzej Celje izvedel zaščitna arheološka izkopavanja na igrišču I. osnovne šole v Celju oz. na mestu gradnje bodoče šolske telovadnice (parc. št. 369/1, 369/6, 369/7, 370/1, 370/2, vse k. o. Celje). Do izkopavanj je prišlo po izvedbi preliminarnih raziskav – jedrnih vrtin in arheološke sonde, ki so (predvsem na vzhodnem delu zemljišča, predvidenega za gradnjo) pokazale visok arheološki potencial lokacije.

Območje raziskav je bilo omejeno na velikost gradbene jame (59,5 x 31,3 m). Pri tem so bila do 1 m debela novodobna nasutja odstranjena strojno. Pod njimi so se pokazali ornica oz. nekdanja obdelovalna površina, ki je predvidoma nastajala v obdobju med 17. in 19. stoletjem, ter vanjo vkopani temelji objektov in infrastruktura zbirnega taborišča za izgnance iz časa druge svetovne vojne. Ilovnate in peščene plasti pod ornico, ki so prekrivale celotno območje raziskav, so nastale z vodnim delovanjem v obdobju med starejšo železno dobo in latenom. Ostanke tedanje rečne struge so se pokazali tako v jugozahodnem kot v vzhodnem predelu najdišča.

Najstarejši sledovi arhitekture sodijo v obdobje poznega latena, pri čemer gre za ostanke lesenih objektov v obliki jam za stojke na južnem delu najdišča. V antično obdobje (v čas med 1. in 2. stoletjem) sodijo ostanke oz. sledovi vsaj petih objektov s pripadajočimi plastmi na različnih delih najdišča (sliki 1 in 2). Ti so bili vkopani v ilovnate sedimente vodnega nastanka in so bili v osrednjem delu najdišča na globini 1 m, na vzhodnem delu pa na globini 1,2 do 1,5 m pod današnjo hodno površino. Tako ostanke temeljev objektov kot pripadajoče hodne površine so bili kasneje uničeni z oranjem. Antični objekt 1 (zunanji premer pribl. 10 x 10 m, širina temeljev 1,1 m) je bil večja pravokotna zgradba ob severnem robu izkopnega polja, ki je bila vidna le še v obrisih, saj so bili njeni temelji izropani – po vsej verjetnosti v času med 17. in 19. stoletjem, kamni pa uporabljeni ob gradnji bližnjih objektov. Novonastali vkopi (ohr. glob. od 0,8 do 1,1 m) so bili ponovno zasuti z zemljenim polnilom.

V neposredni bližini oz. vzhodno od objekta 1 smo naleteli na izropane temelje objekta 3, katerega zunanje dimenzije so znašale 16 x vsaj 6,5 m. Objekt je imel najmanj tri prostore, s stenami širine do 0,6 m in vkopi za temelje od 0,25 do 0,55 m ohr. globine. Ob zahodni stranici objekta smo naleteli na spodnji del večjega kuhinjskega lonca v primarni legi, v katerem so bili odlomki keramičnega posodja in posamezne živalske kosti. Glede na okoliščine sklepamo, da gre za daritev

ob gradnji objekta, ki jo lahko (na podlagi keramičnih najdb) datiramo v sredino 2. stoletja n. št.

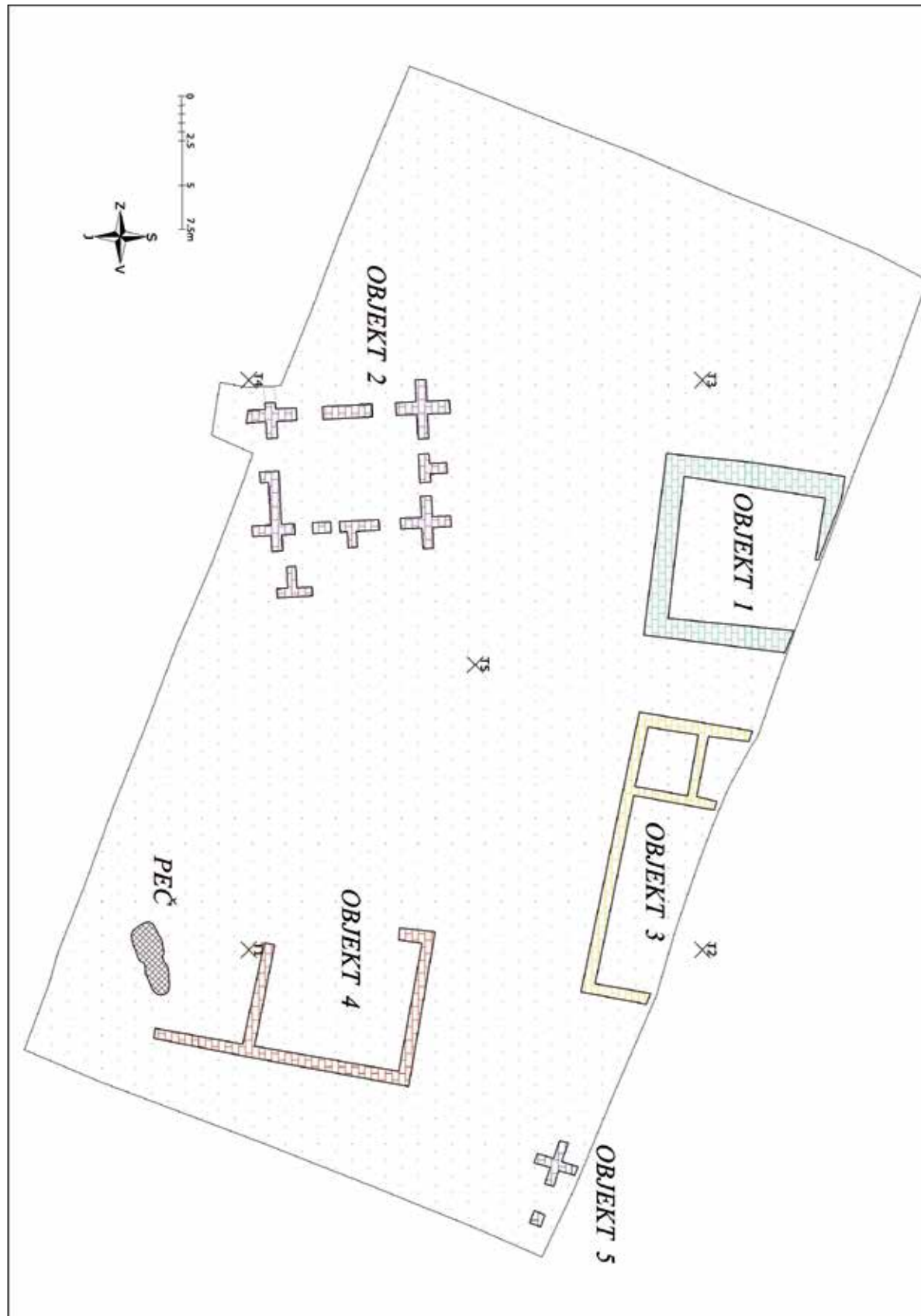
Od objekta 2 (vel. 11 x 9,5 m), ki je stal ob južni stranici delovišča, so se delno ohranili temelji (glob. do 0,45 m, šir. do 0,8 m), sestavljeni po večini iz rečnih oblic. Delani so bili »na križ« oz. postavljeni na bolj »obremenjenih« delih in ne po celotni dolžini objekta. Na podlagi stratigrafije in najdb iz zasutja temeljev – predvsem številnih odlomkov amfore tipa Dressel 6B – smo objekt na grobo umestili v 1. stoletje n. št.

V isto obdobje lahko umestimo podobno grajen objekt 5 na severovzhodnem delu najdišča, pri katerem je bil viden le jugozahodni vogal (v dolžini 5,5 m in širini 2,5 m), medtem ko večji del objekta stoji izven raziskanega območja. Njegovi temelji so bili delno vkopani v podlago (glob. vkopa 0,5 m), delno nadgrajeni (ohr. viš. do 0,3 m). Tudi ob jugozahodnem vogalu objekta so bili odkriti ostanke daritve – lonca, v katerem so bili še odlomki vrča, amfore, opeke, posamezne živalske kosti in redki drobcji oglja.

Številna antična nasutja južno od objekta 5 so nastala v 1. stoletju n. št. in so pokrila proti vzhodu padajočo depresijo oz. rečno brežino. V rob depresije je bila že v začetku 1. stoletja vkopana lončarska peč, od katere sta se ohranila spodnji del žgalne komore in spodnji del kurišča. Prostora sta bila med seboj ločena s pregrado iz nevezanih kamnov z dvema prepustoma. Skupna dolžina peči (širine do 1,5 m) je znašala več kot 4,1 m. Peč je služila za žganje grobih kuhinjskih loncev, po prenehanju uporabe pa je bila njena kupola do tal porušena, del peči, ki je bil vkopan v podlago (ohr. glob. 0,55 m), pa je bil zasut s prežganimi apnenčevimi lomljenici, med katerimi so bili drobcji oglja in odlomki grobe kuhinjske keramike. Prežgan ilovnat premaz ob robu peči je kazal na njeno večkratno uporabo, ravno tako velika količina žganine in škartirane keramike vzdolž rečne brežine.

Medtem ko so bili zgoraj opisani štirje antični objekti zgrajeni na že naravno rahlo dvignjenih predelih zemljišča, je bil t. i. objekt 4, na katerega smo naleteli v vzhodnem delu izkopnega polja – med lončarsko pečjo in objektom 5 –, zgrajen deloma nad nekdanjo depresijo. Teren je bil namreč predhodno nekoliko izravnán z ilovnatimi nasutji, najnižje ležeča vzhodna stranica pa ni bila le vkopana v podlago, ampak tudi precej visoko pozidana (ohr. viš. nadzidave do 0,6 m). Tako je pozidava služila ne le kot podlaga – po vsej verjetnosti leseni nadgradnji –, ampak tudi kot škarpá, saj je bila obenem hodna površina vzhodno od objekta precej nižja. Na podlagi stratigrafije in najdb v okoliških plasteh sklepamo, da je bil objekt zgrajen nekje v sredini 1. stoletja oz. po tem, ko peč ni bila več v uporabi, in nekoliko pred nastankom objekta 5. V prvi polovici 2. stoletja se je z južne strani nanj naslonil manjši temelj oz. škarpá, depresija na vzhodni strani pa je bila dokončno zasuta.

Med arheološkim izkopom se je izkazalo, da imamo opravka z multiperiodnim najdiščem, in to kljub dejstvu, da leži v predelu, ki je že od nekdanj precej oddaljen od

Celje, arheološko najdišče Celje, tloris antičnih objektov in struktur, odkritih na najdišču I. osnovna šola (izdelava: F. Pašić)

središča poselitve. Pokazalo se je tudi, da je bila – danes sicer izravnana površina – nekoč precej bolj razgibana, kar je posledica vodnega delovanja potoka Koprivnice, ki je skozi čas spreminjal tok ter povzročil nastanek prodnatih in peščenih nasipin in globeli, v katerih se je po premiku struge proti vzhodu odložil fin ilovnat sediment.

Še v času gradnje Okoliške deške osnovne šole (leta 1926) je bilo to območje precej močvirno, zato je dolgo časa služilo zgolj kot obdelovalna oz. njivska površina (na to kaže tudi ledinsko ime Dolgo polje). Kljub temu smo v zasutjih nekaterih novodobnih vkopov našli na kamnite elemente oken, ograj ipd. bogateje opremljene hiše, ki je morala stati v neposredni bližini. Morda gre pri tem za ostanke t. i. Rožnega dvora, ki se omenja že sredi 18. stoletja in je stal na mestu današnje Jezernikove vile (danes Vrunčeva ulica 10), oddaljene pribl. 130 m od območja raziskav.

Na podlagi stratigrafije in najdb lahko zaključimo, da so odkriti antični objekti nastali in bili v uporabi od začetka 1. stoletja do prve polovice 2. stoletja. Ker gre pri najdbah po večini za gradbeni material in lokalno izdelano kuhinjsko keramiko, je njihova časovna opredelitev precej široka. Edini indic, ki kaže, da je bilo to območje aktivno še tudi v 3. in 4. stoletju, so novci.

Glede na to, da imamo opravka le z roparskimi jarki in spodnjimi deli temeljev objektov, sklepamo, da je bila antična hodna površina, ki se ni nikjer ohranila, približno na ista višini kot kasnejša – srednjeveška in novoveška. Predvidevamo, da je bilo med objektoma 2 in 4 na eni ter objekti 1, 3 in 5 na drugi strani makadamsko cestišče, potekajoče v smeri vzhod-zahod.

Ravno tako je težko določljiva funkcija objektov. Zgolj na podlagi najdene lončarske peči sklepamo, da je tudi nekoliko kasnejši objekt 4 v njeni neposredni bližini služil lončarski obrti. Podobno grajena objekta 2 in 5 bi lahko bila tudi ostanaka z ograjo zamejenih grobnih parcel (lokacija grobišča bi bila na tem mestu celo zelo primerna), vendar tega ne moremo potrditi, saj manjkajo predvsem grobne celote.

Med seboj vzporedna objekta 1 in 3 sta bila verjetno v funkciji istočasno. Objekt 1 po svoji pravilni kvadratni obliki, velikosti ter debelini in globini temeljev spominja na stolpe obrambnega značaja, medtem ko je bil objekt 3 glede na velikost, globino in debelino temeljev ter razporeditev prostorov verjetno bivalen. Morda gre pri tem za obrambni stolp in bivalne prostore za vojaško posadko. Glede na lokacijo Konstantinovega novca v sicer recentnem zasutju objekta 3 bi lahko bila oba objekta v rabi še tudi v nemirnem poznorimskem obdobju.

10 Jasna Radšel

EŠD: 56

Naselje: Celje

Občina: Celje

Ime: Celje – arheološko najdišče Celje

Naslov: Glavni trg 17

Področje: A

Obdobje: pozno rimsko obdobje

Med arheološkimi izkopavanji na Glavnem trgu v Celju, ki potekajo že nekaj let, so bile odkrite ostaline poznoantične vile. V objektu 2 je bilo odkritih več zidov z ohranjenimi freskami in mozaičnim tlakom. Zaradi njegove dobre ohranjenosti bo predstavljen *in situ*.

Freske so bile ohranjene le v spodnjem pasu, v višini od 20 do 65 cm, po vsej dolžini hodnika na obeh straneh ter v prostoru z dvobarvnim mozaikom na dveh stenah. Bile so v dveh slojih, prvi v sivi barvi z marmoriziranimi polji, drugi, zgornji pa v rumeno rdečih barvnih poljih, med sabo ločenih s črtami. Sloj ometa za freske je bil debeline 2 cm na 2 cm podložnega ometa.

Med plastmi ometov in kamnitim zidom so bile močno razraščene koreninice in drevesne korenine, ki so poškodovale freske. Po vsej površini so bile večje in manjše razpoke, plasti ometov so se med seboj luščile. Zaradi prhlega ometa so odpadali kosi fresk.

Konservatorska dela na terenu so zajemala najprej grobo in fino odpraševanje, kolikor je dopuščalo stanje fresk. Sledila je priprava materiala za začasno zaščito lica fresk. Uporabili smo več slojev gaze in vinilacetatno lepilo Mowilith. Nato smo prvi sloj fresk razrahljali in freske namestili na pripravljeno nosilno ploščo. Sledil je enak postopek na spodnjem delu fresk. Skupaj s freskami smo sneli tudi dekorativni zaključni trikotni cokel med mozaikom in fresko iz malte z zdrobljeno opeko. Naš cilj je bil, da rešimo freske v čim večjem obsegu, jih restavriramo in ponovno namestimo na prvotno mesto.

Sneli smo štiri večje freske in nekaj manjših fragmentov. Najdaljša freska, ki smo jo sneli, je merila po dolžini 5 m. Freske so bile prenesene v muzejski atelje. Tam smo nadaljevali čiščenje in tanjšanje plasti ometa s hrbtni strani. Stanjšali smo jih na debelino od 1 do 2,5 cm, odvisno od trdnosti in sestave ometa. Omet na freskah iz hodnika je bil trši in agregat v malti iz večjih kamenčkov (do 0,5 mm). Za utrjevanje hrbtni strani smo uporabili disperzijo delcev nanoapna v alkoholu, CaLoSil in Kalko. Natapljanje je potekalo dlje časa in v različnih koncentracijah. V poškodbe prvega sloja freske smo nasuli fini pesek, ki smo ga pred kitanjem na licu fresk odstranili. S kvalitetno apneno malto smo pokitali neravnine na hrbtni strani, da smo dobili enakomerno debelino freske. Sledila je izdelava armature na hrbtni strani z gazo in kazeinsko-apnenim lepilom.

Freske smo obrnili in z acetonom natapljali zaščito iz gaze in

Mowilitha. Ker je aceton lahko hlapljiv, smo ga pokrili s folijo in ga pustili delovati dlje časa. Potrebni je bilo več ponovitev, da smo lice fresk popolnoma očistili. Za utrjevanje in čiščenje fresk smo uporabili amonijev kazeinat (10-odstotni) v pulpi (Arbocel 1000) in ga pustili delovati pribl. 12 minut.

Na licu freske smo s fino apneno malto iz kalcitnega peska, moke in tonirano z mivko Kema Puconci zakitali vse poškodbe in razpoke. Sledila je retuša, ki smo jo izvedli izključno na zakitanih delih. Najprej smo kitana mesta podložili s svetlejšo barvo, nato pa retuširali v tehniki črtkanja. Za vezivo smo uporabili 6-odstotni Ares 33 in pigmente.

Freske so bile v letu 2016 ponovno pritrjene na stene v razstavnem paviljonu na Glavnem trgu 17. Dva večja kosa barvite freske smo z lepilom iz Sokrata 2804 in kalcitne moke prilepili na severno steno v sobi z mozaikom. Manjše kose na vzhodni steni smo najprej prilepili na tanke nerjavne kovinske plošče in jih s posebnimi nosilci vkopali v pesek ob tubule. Montaža fresk na hodniku je bila zaradi njihove velikosti in teže ter težje dostopnosti do sten bolj zahtevna. Tako smo morali fresko dolžine 5 m vseeno razdeliti na dva dela. Uporabili smo enako lepilo kot prej. Dve freski iz prvega nivoja v sivi barvi bosta razstavljeni v drugem prostoru. Zato smo ju z epoksidno smolo (Epoxy 210) prilepili na tanke nerjavne kovinske plošče. Vse robove fresk in stike smo zakitali in jih retuširali. Montažo fresk je izvajal Aleksander Šiles, s. p.

Restavriralimo tudi dekorativni zaključni trikotni cokel. Bil je razdrobljen, zgornja zaglajena tanka plast se je ločila od spodnjega trikotnega dela. Utrdili smo ga s CaLoSilom. Zadnjo stran smo armirali z gazo in kazeinsko-apnenim lepilom. Manjkajoče dele smo pokitali z materialom, ki je enak originalnemu, to je z apneno malto z delci breče.

Delo je potekalo v okviru redne dejavnosti v Pokrajinskem muzeju Celje, vodja projekta je bila Jasna Radšelj, višja konservatorica-restavratorica, sodelavci pa so bili Miha Kaučič, Barbara Zupanc in Maja Kos. Strokovni nadzor je opravljala univ. dipl. arheologinja Danijela Brišnik iz ZVKDS, OE Celje. Zunanji sodelavec je bil Aleksander Šiles, s. p.

Celje, arheološko najdišče Celje, freske so bile poškodovane zaradi drevesnega debla in razrasta koreninic (foto: J. Radšelj, 2014).

Celje, arheološko najdišče Celje, detajl freske iz hodnika s poškodbami (foto: J. Radšelj, 2014)

Celje, arheološko najdišče Celje, najdišče s freskami in mozaikom GT II/A (foto: N. Sovdat, 2014)

Celje, arheološko najdišče Celje, hrbtišče freske, razplastitev ometov (foto: J. Radšelj, 2014)

Celje, arheološko najdišče Celje, dekorativni zaključni trikotni cokel po demontaži (foto: J. Radšelj, 2014)

Celje, arheološko najdišče Celje, grafično dokumentiranje poškodb na licu fresk (foto: J. Radšelj, 2015)

Celje, arheološko najdišče Celje, dokumentiranje poškodb na hrbtišču freske (foto: J. Radšelj, 2015)

Celje, arheološko najdišče Celje, kitanje poškodb freske, prva plast (foto: J. Radšelj, 2015)

Celje, arheološko najdišče Celje, kitanje razpok na barviti freski, druga plast (foto: J. Radšelj, 2015)

Celje, arheološko najdišče Celje, priprava fresk za ponovno montažo na mesto, s katerega so bile snete (foto: J. Radšelj, 2016)

Celje, arheološko najdišče Celje, pogled na prostor GT II/A po zaključenih konservatorsko-restavratorskih delih (foto: J. Radšel, 2017)

Celje, arheološko najdišče Celje, freska iz hodnika, prostor GT II/B (foto: J. Radšel, 2017)

Celje, arheološko najdišče Celje, dva fragmenta fresk sta razstavljeni v drugem prostoru v Paviljonu za arheologijo (foto: J. Radšel, 2018)

11

Nataša Podkrižnik, Milana Klemen,
Marjana Krumpestar, Danijela Brišnik

EŠD: 4373

Naselje: Celje

Občina: Celje

Ime: Celje – Zgornji Lanovž

Področje: UA, UR KR, A, R

Obdobje: srednji vek, 16.–18. stoletje

Dvorec Zgornji Lanovž v Celju je primer manjše, ambiciozno zasnovane profane plemiške stavbe, ki je bila zgrajena na robnem delu Celja že v 15. stoletju. Dvorec je bil prvič izrecno omenjen leta 1460 kot *der Lanhof an der Laen*-Lanovž ob Ložnici. Stoji tudi na območju arheološkega najdišča Celje, ki tvori Noriški municipij Claudia Celeia z obzidjem, svetišči, bazilikami, tlakovanimi ulicami, kanalizacijo in nekropolami. Dvorec je skozi zgodovino obdajalo obsežno posestvo z drevorednimi potmi, velikim zelenjavno-sadnim vrtom z vodnjakom in zidom, manjšim okrasnim vrtom z drevjem in počivališčem ter z gospodarskimi objekti, s katerimi je tvoril dvorišče. Večjo preobrazbo je objekt doživel v baroku, ko je bil preoblikovan v bogat reprezentančni baročni dvorec s kapelo. V svoji zgodovini je zamenjal številne lastnike; ob koncu 17. stoletja so bili lastniki dvorca grofje Thurn Valsassina, ki so imeli v lasti tudi Staro grofijo v mestu. Kasneje (okvirno med letoma 1690 in 1720) je dvorec kupil Rudolf Feliks grof pl. Reisig in ga prezidal v obliko, ki jo ima v večjem delu še danes. Nadaljnji lastniki dvorca so bili bodisi plemenitaši bodisi pomembni meščani. Leta 1916 ga je prevzela trgovska rodbina Rakusch, po drugi svetovni vojni je ostal v družbeni lasti in so bila v njem urejena delavska stanovanja.

V zadnjih desetletjih je bil dvorec kljub večkratnim poskusom in idejam umestitve novih vsebin prepuščen hitremu propadanju in vandalizmu; uničene in odtujene so bile vsa notranja oprema in ključne likovno-arhitekturne sestavine. S povojno gradnjo industrijske cone in novih prometnic v bližini je bila degradirana tudi neposredna okolica dvorca. Tako stavba danes stoji sredi travnate parcele z redkimi drevesi, ki je na zahodni in južni strani obdana s prometnima cestama, na severu jo omejujejo veliki industrijski objekti, na vzhodu pa je bencinska črpalka. Vsi omenjeni posegi pomenijo degradacijo v funkcionalnem in vizualnem smislu, kljub temu pa je stavba ohranila historično arhitekturno maso s kvalitetnimi likovno-arhitekturnimi sestavinami, ob njej pa so se ohranila tudi stara parkovna drevesa, med katerimi izstopa mogočna, pribl. 180 let stara platana.

Celovita prenova dvorca se je začela sredi leta 2016 in končala konec leta 2017. Konservatorski pristop ekipe pod vodstvom odgovorne konservatorke Nataše Podkrižnik je temeljil na konservatorskem programu prenove, ki ga je novembra 1993 izdelal Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine Celje. Čeprav je bil dvorec zaradi slabega vzdrževanja in vandalizma

v slabšem gradbenem stanju kot ob izdelavi konservatorskega programa, je ostalo temeljno izhodišče pri prenovi ohranitev in prezentacija arhitekturne mase renesančno-baročnega dvorca s kvalitetnimi likovno-arhitekturnimi sestavinami. Ekipe konservatorjev je s tehtnimi strokovnimi argumenti prepričala lastnika dvorca in investitorja obnove, g. Urbana Majcna iz podjetja Cep, d. o. o., Celje, da je kljub načrtovani novi namembnosti objekta – ureditvi medicinskega centra s pripadajočimi parkirnimi prostori in servisnim objektom – v čim večji meri ohranil prepoznavne in ohranjene likovno-arhitekturne sestavine spomenika in njegov pripadajoči prostor. Že v samem izhodišču je bila skupina konservatorjev postavljena pred veliko strokovno dilemo: ali vztrajati pri ohranitvi celovite notranjščine s tlorisno zasnovano in višinskimi gabariti prostorov ter rekonstrukciji vseh ključnih likovno-arhitekturnih elementov, ali sprejeti kompromisno odločitev in z umestitvijo nove dejavnosti omogočiti nadaljnji obstoj oz. ohranitev objekta. Odgovorna konservatorica in ekipa sta sprejeli kompromis, da se stroka v notranjščini približa investitorjevim potrebam in zastavljenim ciljem umestitve nove vsebine, zunanjščina objekta pa se ohrani v celoti. Ob izhodiščih, ki so bila določena že v konservatorskem programu, ter na podlagi opravljenih arheoloških in dodatnih sondažnih raziskav so bili v sodelovanju z investitorjem in projektantom že na začetku opredeljeni možni posegi in najustreznejša vsebina posameznih prostorov oz. delov ter določene tiste sestavine, ki jih je bilo mogoče glede na novo funkcijo svobodneje interpretirati. V kletnih prostorih dvorca so bili tako z novo ureditvijo urejeni prostori za diagnostiko, opravljanje magnetne resonance in rentgenskih preiskav ter kavarna. V nadstropjih so našle svoj prostor posamezne specialistične ambulante, v mansardnem delu pa bodo urejeni prostori za opravljanje fizioterapije in predavalnica. V duhu ohranitve ključnih likovno-arhitekturnih elementov in sestavin dvorca so bile pred poseganjem v objekt izvedene stavbnogodovinske in arheološke raziskave, pri katerih so bile z izjemo rimskodobne jame neznane namembnosti dokumentirane le ostaline dvorcu pripadajočih gospodarskih objektov. Sodeč po posameznih sporadičnih starejših arheoloških najdbah, je bil prostor v uporabi tudi v starejših obdobjih, vendar pa je bila večina sledov uničena ob uporabi v mlajših zgodovinskih obdobjih.

Sondažne raziskave so v posameznih sobanah potrdile obstoj dekorativnih stenskih in stropnih šablonskih poslikav, ki so bile zaradi poškodovanosti zidov in dotrajanosti ometov poškodovane v tolikšni meri, da njihova obnova tudi v primeru drugačne rabe objekta ne bi bila mogoča. Zaradi poškodovanosti in prilagajanja novi vsebini so bili odstranjeni tudi vsi ostanki štukov in oboki v kletnih prostorih, ki so bili v celoti dokumentirani že ob izdelavi konservatorskega programa. Glede na slabo gradbeno stanje objekta je bila v prvi fazi prenove izvedena celovita statična sanacija, ki je obsegala nujno sidranje sten, injektiranje razpok in izvedbo armiranobetonskih plošč, ki so zaustavile razpiranje zunanjih sten dvorca. Kljub številnim kompromisom in

nujnemu prilagajanju tehničnim zahtevam za opravljanje medicinske dejavnosti je skupina konservatorjev investitorja in projektante prepričala, da so se v notranjščini ohranili osrednje kamnito stopnišče in deli tlakov v avlah, ki so bili vključno z vhodnim portalom in ostanki okenskih okvirjev ter vratnih podbojev restavrirani. Povsem uničene stopnice med pritličjem in prvim nadstropjem so bile izdelane po vzorcu ohranjenih iz peščenjaka, medtem ko se za rekonstrukcijo manjkajočih delov balustradnih ograj stopnišča v nadstropjih zaradi težav pri izbiri podobnega kamna in obdelave ter nujne korekcije višine stebrov, ki bi zagotavljali zaradi rabe prostorov potrebno varnost v nadstropjih, nismo odločili. Sprejeta je bila kompromisna odločitev, da se manjkajoči deli kamnite ograje interpretirajo na sodoben in nevtralen način ter se v kombinaciji z originalnimi kamnitimi deli zaprejo s steklenimi ploščami. S strokovnimi argumenti je bila reprezentančnost osrednje avle poudarjena še z izdelavo masivnih lesenih kasetiranih vrat, ki so bila izdelana na podlagi ohranjenih ostankov originalnih vrat in ohranjene fotodokumentacije. V avlah so bili poleg stopnišča še v celoti restavrirani kamniti okvirji kurišč, ohranjeni so bili podboji vrat in okenskih okvirjev.

Velik prispevek pri prezentaciji objekta je prispevala služba ZVKDS, OE Celje, še z restavriranjem baročne kapele v severnem delu dvorca. Z deli, ki jih je v lastni izvedbi opravila skupina konservatorjev OE Celje pod okriljem restavradorja Aleša Sotlerja, so bili na stenah odkriti ostanki baročne dekorativne stenske poslikave, ki je bila v celoti rekonstruirana, restavrirano pa je bilo tudi bogato štukaturno okrasje na oboku kapele ter po analogiji je bil izdelan manjkajoči stropni medaljon.

Čeprav je prenova v večjem delu spremenila notranjščino dvorca, je zunanjščina v celoti obnovljena skladno s konservatorskimi izhodišči. Med obnovo je bila rekonstruirana originalna arhitekturna poslikava, sanirani in rekonstruirani so bili vsi elementi arhitekturne členitve, okenski okvirji in strešni venec. V celoti je bil obnovljen balkon z ograjico, restavriran je bil tudi vhodni portal. Po vzoru originala so bila izdelana tudi okna in vhodna vrata.

Za zagotovitev javne namembnosti objekta je bilo treba načrtovati tudi novo vertikalno povezavo med etažami, saj glavno stopnišče ni ustrezalo sodobnim standardom medicinskega centra. Tako je bil dosežen kompromis – na mestu odstranjenega severnega izzidka iz 19. stoletja je bilo integrirano novo stopnišče z dvigalom in sanitarijami sodobnega arhitekturnega pristopa, ki zagotavlja jasno berljivost ohranjene historične mase in tlorisne zasnove dvorca. Kljub potrebni relativno visoki višini novega jedra je masa v izčiščenem oblikovanju podrejena spomeniški vrednosti objekta, z zaledno pozicijo pa je umaknjena glavnim vizuram na dvorec. Glede na novo, javno funkcijo dvorca se je njegova okolica uredila tako, da se je ohranil in dopolnil zeleni krajinski okvir, ki poudarja kvaliteto zgradbe ter hkrati zakriva neustrezno pozidavo v industrijski coni v neposredni bližini in novo parkirišče z nevtralnimi oblikovanim pritličnim servisnim

objektom. To je bilo doseženo predvsem z zasaditvijo enorednega vstopnega drevoreda listopadnih dreves vzdolž nove dovozne ceste in parkirišča ter lipe pred novim prizidkom z osrednjim vhodom v objekt. Reprezentančna funkcija objekta pa se je nakazala v maniri enostavne parterne ureditve s križnim motivom pred nekdanjim glavnim vhodom v dvorec. V prihodnosti naj bi bil rekonstruiran tudi bližnji vodnjak. Pomembnost objekta v širšem prostoru naj bi se v prihodnosti – v sodelovanju z Mestno občino Celje, lastnico okoliških parcel – poudarila tudi s ponovno zasaditvijo dvorednega lipovega drevoreda vzdolž pešpoti, ki bo vzpostavljena na trasi stare, ki je vodila do dvorca.

Menimo, da je ekipi konservatorjev v danih pogojih obnove v kratkem času z interdisciplinarnim pristopom in dobrim sodelovanjem z investitorjem, projektanti in izvajalci uspelo ohraniti pomemben, skoraj odpisan objekt kulturne dediščine. Z zadanim ciljem revitalizacije pomembnega kulturnega spomenika je konservatorjem kljub prilagoditvi novi vsebini uspelo ohraniti njegove ključne spomeniške lastnosti, kar lahko služi kot dober vzor za obravnavo primerljivih spomenikov v širšem prostoru. Ob tem je treba izpostaviti tudi vlogo investitorja in projektanta, ki je v korektnem sodelovanju s stroko kljub omejenim finančnim sredstvom in ob prilagajanju novi funkciji vse do konca obnove ohranil konstruktiven in spoštljiv dialog ter razumevanje za varovane sestavine spomeniško zaščitene objekta, ki se bo tako v veliko zadovoljstvo strokovne in širše javnosti ohranil tudi v bodoče. Celovita prenova dvorca je bila nominirana tudi za podelitev Steletovega priznanja za leto 2017.

Gradbenoobrtna dela na dvorcu je izvedlo podjetje GES, d. o. o., iz Celja, mizarska dela podjetje Mizar iz Celja in podjetje SOLES, Marko Sorec, s. p., restavratorska dela Restavratorstvo Mali, d. o. o., iz Ljubljane, strojnoinštalacijska dela podjetje Adepo, d. o. o., iz Šentjurja, elektroinštalacijska dela Anton Selič, s. p., iz Šentjurja, zunanjo zasaditev pa podjetje Nizke gradnje Anton Kladnik, s. p. Arheološke raziskave je izvedlo podjetje Arhej, d. o. o., iz Sevnice, restavriranje kapele pa Zavod za varstvo kulturne dediščine, OE Celje. Projektantski nadzor je izvajalo podjetje Biro Žveplan, d. o. o.

Celje, dvorec Zgornji Lanovž, stanje pred prenovo (foto: Nataša Podkrižnik, 2016)

Celje, dvorec Zgornji Lanovž, vhodni portal z balkonom pred prenovo (foto: Nataša Podkrižnik, 2015)

Celje, dvorec Zgornji Lanovž, ogled notranjščine z generalnim konservatorjem dr. R. Peskarjem (foto: Nataša Podkrižnik, 2016)

Celje, dvorec Zgornji Lanovž, osrednje stopnišče pred prenovo (foto: Nataša Podkrižnik, 2016)

Celje, dvorec Zgornji Lanovž, potek prenove južne fasade (foto: Nataša Podkrižnik, 2017)

Celje, dvorec Zgornji Lanovž, ureditev parterja pred glavnim vhodom (foto: Milana Klemen, 2017)

Celje, dvorec Zgornji Lanovž, pogled na zahodno fasado z restavriranim vhodnim portalom in balkonom (foto: Nataša Podkrižnik, 2018)

Celje, dvorec Zgornji Lanovž, sodobno interpretirano stopnišče ob severni fasadi dvorca (foto: Nataša Podkrižnik, 2018)

Celje, dvorec Zgornji Lanovž, pogled na restavrirano stopnišče med pritličjem in prvim nadstropjem (foto: Nataša Podkrižnik, 2018)

Celje, dvorec Zgornji Lanovž po prenovi (foto: Milana Klemen, 2018)

Celje, dvorec Zgornji Lanovž, sodobno interpretirana ograja z ostanki historičnih kamnitih elementov v drugem nadstropju (foto: Nataša Podkrižnik, 2018)

Celje, dvorec Zgornji Lanovž, restavrirana baročna kapela z rekonstruiranim tlakom (foto: Nataša Podkrižnik, 2018)

12

Maja Bricelj, Blaž Orehek, Maja Jerala, Tina Nanut, Nika Veršnik, Gašper Rutar

EŠD: /

Naselje: Cerklje na Gorenjskem, Lahovče, Luže, Šenčur, Velesovo, Vodice, Voglje

Občina: Cerklje na Gorenjskem, Šenčur, Vodice

Ime: Državni prostorski načrt za Letališče Jožeta Pučnika

Področje: A

Obdobje: prazgodovina, rimsko obdobje

V novembru in decembru 2016 je ekipa Centra za preventivno arheologijo ZVKDS opravila prvi del ekstenzivnih terenskih pregledov na območju Državnega prostorskega načrta za Letališče Jožeta Pučnika. Pregledali smo 500 ha površine na območju med naseljem Šenčur in letališčem (severno od državne ceste Mengeš–Kranj) ter na območju severovzhodno od naselja Vodice.

Na osnovi odkritih najdb smo določili dvanajst novih območij z arheološkim potencialom in eno razširitev obstoječega zavarovanega območja (Breg pri Komendi – villa rustica pri Vodichah). V občini Vodice je bilo določenih pet novih območij (arheološko območje Mokote sever, arheološko območje Mokote jug, arheološko območje Kropivnek zahod, arheološko območje Kropivnek vzhod in arheološko območje Lokarje), v občini Šenčur šest novih območij (arheološko območje Prelog sever, arheološko območje Prelog jug, arheološko območje Prelog vzhod, arheološko območje V polju, arheološko območje Ilovca zahod in arheološko območje Ilovca vzhod) ter eno novo območje v občini Cerklje na Gorenjskem (Lahovče – arheološko območje Gornja gmajna).

Med najdbami prednjačijo odlomki prazgodovinske in rimskodobne lončenine, pa tudi kamnita orodja in odtiski. Izpostaviti velja lokacijo Vodice – arheološko območje Lokarje, na parc. št. 946 in 947, obe k. o. Vodice, zahodno od ceste Moste–Vodice. Tam predvidevamo prazgodovinsko naselbino, locirano na izravnani plato, ki dominira nad nižinskim preходом med Vodnicami in Mostami. Z dveh strani plato na zunanji strani zamejuje nasip (ohranjen do višine pribl. 0,30 m), na severozahodnem delu pa je globok jarek (globina pribl. 2,00 m). Z opravljenimi ekstenzivnimi terenskimi pregledi smo na platoju pridobili večje število odlomkov prazgodovinske lončenine. Severno od roba platoja smo na globini pribl. 0,40 m našli večje prodnike, ki morda tvorijo utrditev nekdanje hodne površine. Na zahodnem robu platoja smo v gozdu zasledili izrazit nasip (višina pribl. 0,60 m), ki smo ga lahko sledili še naprej v skupni dolžini pribl. 680 m.

Na podlagi terenskega ogleda in interpretacije lidarskih posnetkov sta bili na območju severovzhodno od naselja Vodice določeni dve novi območji povečanega arheološkega

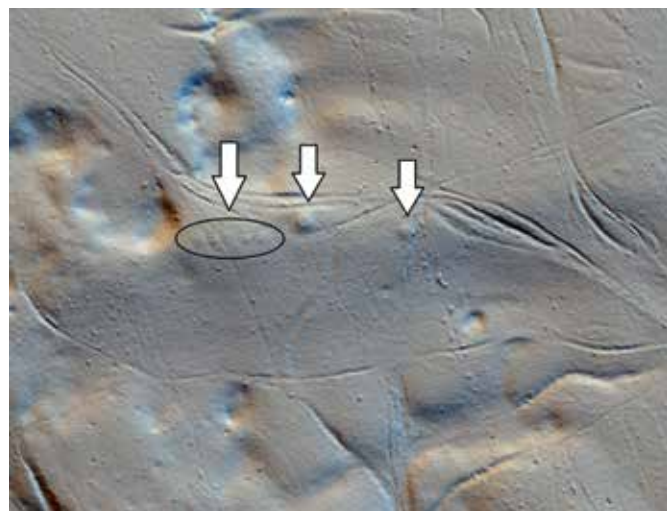
potenciala, in sicer Vodice – gomilno grobišče Na gmajnah in Vodice – gomila Veliki deli.

Na območju ledine Na gmajnah smo topografsko potrdili obstoj šestih gomil. Razvrščene so na razdalji pribl. 200 m, na najvišji točki grebena. Gomila 1 leži na parc. št. 678, k. o. Vodice, in meri v premeru okrog 12 m. Ocenjena višina je do 1,5 m. Gomila 2 leži na parc. št. 667, k. o. Vodice, in meri v premeru okrog 15 m, v višino pa do 2 m. Zahodno od nje si v nizu druga ob drugi sledijo manjše (premer 6–8 m) in nižje gomile: gomili 3 in 4 na parc. št. 665, gomili 5 in 6 pa na parc. št. 659 (obe k. o. Vodice). Pri večjih dveh gomilah je opazen sploščen vrh. Na ledini Veliki deli smo identificirali eno gomilo.

Ob pregledu območja smo opazili več glinokopov oz. jam, ki so nastale ob kopanju ilovice. Poleg tega so na nekaterih delih območja pogosto opazni plitki ravni jarki, ki se skladajo z obstoječimi parcelnimi mejami in jih razlagamo kot parcelne meje.

Pogled na plato domnevne prazgodovinske naselbine na ledini Lokarje, pogled proti severu (foto: M. Murko)

Vodice, gomilno grobišče Na gmajnah. Dve večji in štiri manjše gomile na lidarskem posnetku. Manjše gomile so zaradi slabše kvalitete ZLS na terenu precej bolj vidne (izvedba: G. Rutar).

13

Ernesta Drole

EŠD: 21725

Naselje: Čepovan

Občina: Nova Gorica

Ime: Čepovan – spominsko znamenje iz prve svetovne vojne

Področje: R, Z

Obdobje: prva četrtina 20. stoletja, prva svetovna vojna

Na križišču poti Čepovan–Grudnica–Most na Soči so v času prve svetovne vojne avstro-ogrski vojaki postavili znamenje. Postavili so ga ob novozgrajeni cesti, ki je povezovala železniško postajo na Mostu na Soči z bojnimi položaji na soški fronti. Cesto so poimenovali »Borojevic Strasse« – po glavnem oficirju avstro-ogrške vojske na soški fronti Svetozarju Borojeviću. »Društvo soška fronta 1915–1917« je že leta 2011 zaprosilo za kulturnovarstvene pogoje za obnovo spominskega znamenja. ZVKDS, Restavratorski center, je pripravil program in predračun restavratorsko-konservatorskih posegov, vendar pa društvo tedaj ni imelo denarnih sredstev, da bi se obnova lahko pričela. V letu 2017,

Čepovan, spominsko znamenje iz prve svetovne vojne pred obnovo (foto: Ernesta Drole)

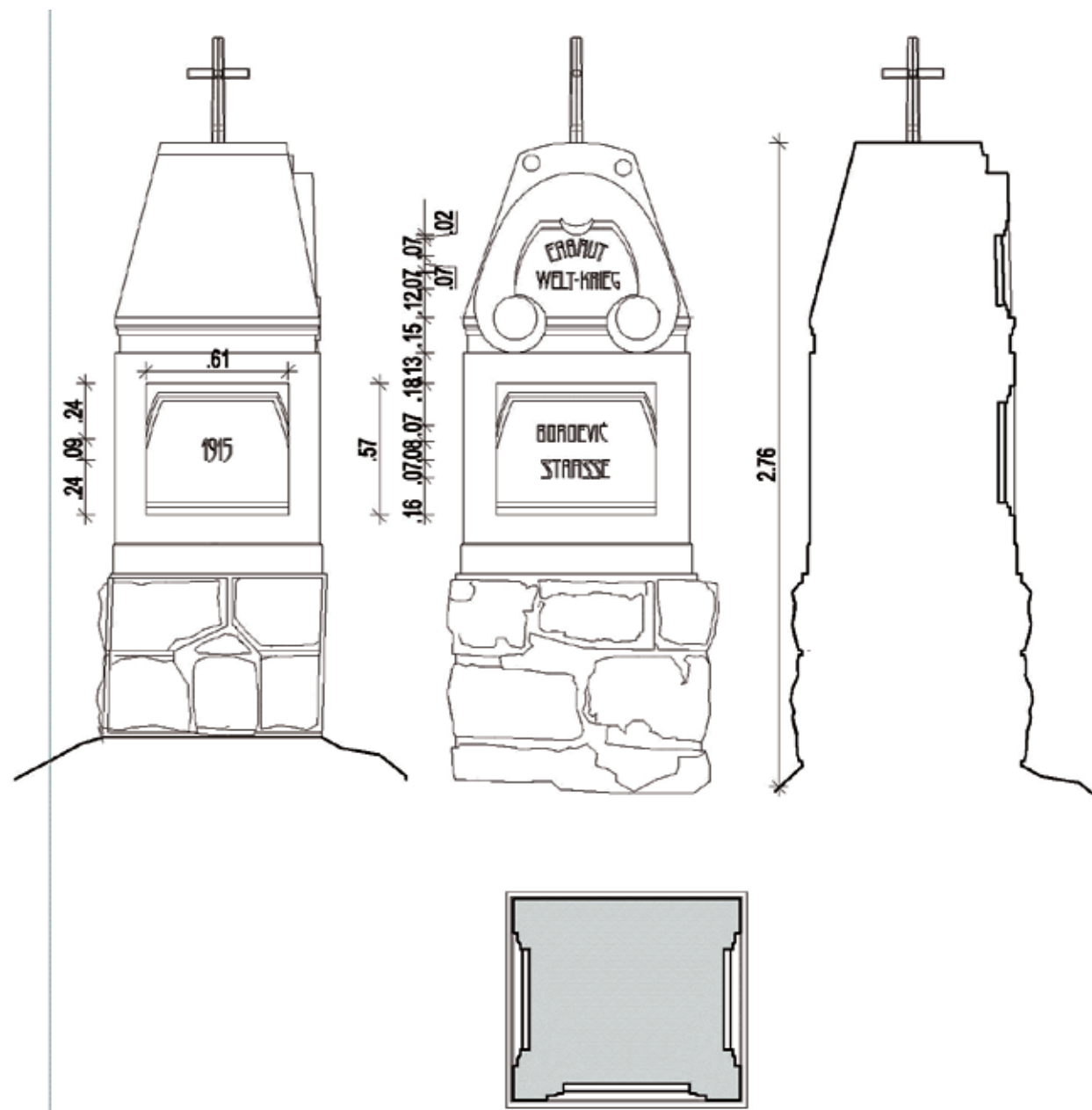
ko je sredstva zagotovilo, so se dela lahko začela.

V zgodnji pomladi 2017 smo tako začeli obnavljati spominsko znamenje. To je zgrajeno iz treh slopov kvadratnega tlorisa. Prvi slop sestavljajo obdelani kamniti bloki, drugi in tretji pa sta iz betona. V drugem slopu so plitve niše pravokotne oblike, v katerih so ležale spominske plošče, ki pa so bile v preteklosti žal odstranjene. Vrh slopa je piramidaste oblike z reliefno obdelano urno na sprednji strani.

Znamenje je bilo v zelo slabem stanju in je razpadalo. Po temeljitem sondiranju in konzultacijah s konservatorji smo se odločili, da ga v celoti rekonstruiramo. Pri rekonstrukciji je bila v pomoč tudi fotografska dokumentacija, ki jo hrani David Erik Pipan, predsednik Društva soška fronta 1915–1917. Izdelali smo tehnični izris posnetka urne, kar je služilo za izdelavo lesenih kalupov, na osnovi katerih so izdelani betonski odlitki. Manjkajoče spominske plošče z napisom »ERBAUT IM WELT-KRIEG, BOROJEVIĆ STRASSE« smo izdelali ločeno ter jih šele naknadno vgradili v niše. Po vzoru arhivske fotografije smo plošče izdelali v temnejšem tonu, kot je preostalo znamenje. Ob nastanku se je znamenje na vrhu zaključilo z granato. Kasneje so domačini granato zamenjali s križem. Zaradi pričevalne vrednosti, kako se tudi tako skromna znamenja s časom spreminjajo, smo križ ohranili in ga restavriral.

Čepovan, spominsko znamenje iz prve svetovne vojne po obnovi (foto: Anton Naglost)

Čepovan, spominsko znamenje iz prve svetovne vojne, načrt izmer znamenja z napisom (načrt izdelala Katja Kosič, ZVKDS)

Znamenje je bilo prvotno postavljeno tik ob cesti, v neposredni bližini križišča. Ob njem so stali prometni znaki in bilo je izpostavljeno različnim poškodbam zaradi prometa in pluzenja snega. Da bi obnovljeno znamenje služilo spomenu, zaradi katerega je bilo postavljeno, smo se odločili, da ga premestimo za dober meter stran od cestišča in prvotne lokacije. Tako še vedno stoji v vplivnem pasu križišča in ohranja svojo sporočilnost, je pa hkrati dovolj odmaknjeno, da ga promet ne ogroža več.

Pobudo za obnovo znamenja je dalo Društvo soška fronta Nova Gorica. Odgovorna konservatorica je bila Ernesta Drole, prof. zgod. in soc., restavrator pa je bil Anton Naglost.

14 Maja Avguštin

EŠD: 1724

Naselje: Češnjice

Občina: Lukovica

Ime: Češnjice – cerkev Karmelske Matere Božje

Področje: UA, A

Obdobje: 16., 18. stoletje, 1755

Cerkev stoji na hribu ob vasi Češnjice nad Blagovico pri Lukovici. Ob njej so ohranjeni ostanki protiturškega tabora.

Kraj se v dokumentarnih virih omenja že v 13. stoletju. Gotska predhodnica naj bi bila na tem mestu posvečena leta 1517. Cerkev so na novo zgradili med letoma 1750 in 1755. V tlorisu gre za pravokotno obokano ladjo, prezbitarij ima porezane vogale. Na južno stran prezbitarija je umeščena zakristija, ob severno steno ladje kapela, zvonik je v stavbno maso cerkve vključen z zahodne strani.

V začetku leta 2017 se je obnova prezbitarija začela z restavracijo glavnega oltarja Marije Karmelske. Na kamniti menzi smo po demontaži oltarja našli letnico 1866, ki označuje tudi zaključek gradbenih del na cerkvi. Oltar je pripisan delavnici Valentina Vrbnika. V glavni niši je Karmelska Mati Božja v naročju z Jezusom, levo stojita sv. Peter in sv. Pavel, desno sv. Apolonija in sv. Barbara. V atiki je Marijino kronanje.

Oltarna arhitektura je izdelana iz smrekovega lesa, lesena plastika in okrasje pa sta iz lipovine. Sonde so pokazale najmanj eno preslikavo. Čez preslikavo je bil v debelem sloju nanesen firnež. Izkazalo se je, da so vse pozlate in posrebrtve z lazurnimi barvami na oltarju in leseni plastiki originalne. Na leseni plastiki so bile najdene poškodbe zaradi insektov, zato je bil pred posegi oltar zaplinjen. Inkarnat na leseni plastiki je bil sekundarno preslikan, prvotna polihromacija pa je bila močnejše poškodovana. Okrasje na oltarni arhitekturi je bilo na več mestih močno poškodovano. Na nižjih mestih oltarne arhitekture je bila pozlata uničena. Vzroke je najverjetneje treba pripisati čiščenju z mokrimi krpami in krašenju s svežimi rožami. Pri konservatorsko-restavratorskih posegih se je upoštevalo načelo ohranjanja originalne substance v čim večji meri. Pri originalni polihromaciji, pozlati in posrebrtvi je bilo uporabljeno načelo minimalne retuše. Kjer originala ni bilo, so se rekonstrukcije izvedle z enakimi materiali in tehnikami kot originali. Mehansko so bile odstranjene nečistoče in sekundarni barvni premazi. Restavratorska dela na oltarju je izvajalo podjetje Restavratorstvo Legan Iz Žužemberka.

Prvotna namera župljanov, da se oltarne stopnice tlakujejo z marmorjem, estetsko in zgodovinsko ni bila sprejemljiva. Ob pregledu je bilo ugotovljeno, da so baročne lesene stopnice v izjemno dobrem stanju, zato smo vztrajali, da se ohranijo, saj so bile izdelane v istem času kot oltar in so sodile k celotni baročni ureditvi prezbitarija. Zaradi želje po tlakovanju prezbitarija smo najprej odredili arheološke raziskave. Po odstranitvi talnih ploščic z začetka 20. stoletja, ki so bile v slabem stanju in so se po plasteh luščile, smo naleteli na ostanke baročnega opečnatega tlaka. Žal je bil ta v slabem stanju, plošče so bile močno razpokane. Po arheološkem pregledu tal v prezbitariju, ki ga je nadzoroval dr. Milan Sagadin, so bili najdeni ostanki poligonalno oblikovanega gotskega prezbitarija izredno majhnih dimenzij. Po zidavi in oblikovanju sodeč, bi ga uvrstili v obdobje zgodnje gotike. V sredini najdbe so bili najdeni tudi ostanki prvotne kamnite menze. Stene prezbitarija so bile široke pribl. 50 cm. Najdbe smo po dokumentiranju zasuli in pripravili teren za novo tlakovanje. Po najdbi opečnatega tlaka smo izdali pogoje,

da se v prezbitariju položi nov opečnat tlak, v tlaku pa se ponazorijo ostanki zidu prvotnega prezbitarija. Opečnat tlak je izdelal domačin Avbelj iz Lukovice.

Češnjice, cerkev Karmelske Matere Božje (foto: M. Avguštin)

Češnjice, cerkev Karmelske Matere Božje po opravljenih posegih (foto: Legan)

15 Andrejka Ščukovt

EŠD:	20375
Naselje:	Čezsoča
Občina:	Bovec
Ime:	Čezsoča – niz hiš Čezsoča 54–57
Naslov:	Čezsoča 56
Področje:	E
Obdobje:	19., 20. stoletje

Naselje Čezsoča leži na levem bregu reke Soče in je od Bovca oddaljeno dobre tri kilometre. Ime kraja je izpeljano iz predložne zveze čez reko Sočo, saj vas leži, gledano iz Bovca, na plitvi ježi onkraj reke Soče. V starih listinah se Čezsoča omenja v letih 1306 in 1338 kot *Ultra Isontium* ter leta 1377 kot *Villa de Vltra Lisoncij*. V vasi dominira župna cerkev iz leta 1927, posvečena sv. Antonu Puščavniku; zgrajena je bila na mestu prvotne, ki je bila med prvo svetovno vojno popolnoma porušena.

Čezsočo greje sonce le dobre tri mesece na leto, vas pa je sestavljena iz treh gruč; to so Gorenji konec, Srednji konec in Dolenji konec. Vse tri gruče so nastale ob komunikacijskih poteh. Objekti ob njih so lahko samostojno stoječi, nekdanji vrhlevne in vrhkletne hiše, in v stavbnih nizih. Slednji spominjajo na bližino mediteranskega prostora in z njim povezanega koncepta strnjene pozidave, a so v proporcijah in z oblikovnimi elementi t. i. bovškega stavbarstva, ki ga opredeljuje predvsem zunanje stopnišče z gankom – t. i. linda, ki pokriva stopnišče in gank, velika streha strmega naklona 45°. Pri objektih, ki stojijo v končnem nizu ali samostojno, streho oblikuje čop istega naklona, kot je na strehi.

Aprila 1998 in ponovno julija 2004 je potres prizadel zahodni del Slovenije. Na srečo ni povzročil smrtnih žrtev, je pa v Posočju poškodoval več kot 4000 objektov, od katerih je bilo več kot tri četrtine stanovanjskih stavb, med njimi je bilo tudi več enot nepremične kulturne dediščine. Podedovane grajene strukture v Posočju – stavbe in zunanji prostori so iz okoliškega gradbenega materiala. Zidovi so zidani iz kamna, vezivo je apnena malta. Ostrešje, pod in strop so leseni. Le v redkih primerih je kamen obdelan. V glavnem je lomljen apnenec ali zaobljen soški prodnik. Glede na strokovne ocene je bilo vezivo med gradivom slabe kvalitete, saj je bilo pri gradnji uporabljenega malo apna in je bila zato čvrstost objektov minimalna. Zato so bili prav ti zidovi zaradi posebne gradnje že ob potresu leta 1976 najbolj poškodovani. Tako so bile tovrstne stavbe v novih potresih ponovno med najbolj ranljivimi in poškodovanimi.

Najpogostejši ukrepi popotresne sanacije stavbne dediščine, ki so jo strokovnjaki ob upoštevanju predpisov o popotresni varni gradnji predvideli, so bili naslednji: zaradi statične nestabilnosti je bilo treba zagotoviti medsebojno povezovanje zidov na nivojih medetažnih konstrukcij, zato so predvideli zamenjavo lesenega stropa s togo ploščo ali

povezovanje objekta z jeklenimi vezmi; zaradi značilne dvoslojne strukture zidov je bilo v sredini zidu veliko praznin, z injektiranjem zidov s cementno suspenzijo pa naj bi precej izboljšali materialno-tehnične lastnosti objekta; kjer so bili temelji slabi, je bilo treba razširiti in poglobiti temeljno peto v obliki armiranobetonskega venca po zunanjem obodu temeljev; podstrešne zidove je bilo treba povezati z armiranobetonskimi vencami in pritrčiti ostrešje na konstrukcijo; zaradi nepovezanosti ostrešja z zidovi je prihajalo do zamikov celotnih strešnih konstrukcij glede na spodnjo konstrukcijo, posledica česar so bile poškodbe na kritini, strešnih elementih in zidovih; zaradi nepovezanosti zidov je prihajalo tudi do rušenja visokih zatrepov, zato so med obnovo zidove pod ostrešjem povezali z armiranobetonskimi vencami; in ne nazadnje, nekatere objekte je potres tako močno poškodoval, da jih je bilo treba porušiti in izvesti nadomestno/novo gradnjo (Državna tehnična pisarna Tolmin-Bovec: I. Janežič, B. Dolinšek, J. Kos).

Objekti v Čezsoči so bili zelo poškodovani v prvi svetovni vojni in nato še v treh potresih, najprej v 20. stoletju, leta 1976 in 1998, in nato še v 21. stoletju, leta 2004. Zato se je do danes v Čezsoči ohranila predvsem urbana struktura. Večina objektov v Čezsoči, poškodovanih zaradi potresa, je bila obnovljena s sredstvi popotresne obnove Posočja in zgrajeni so bili nadomestni objekti. Ob upoštevanju različnih predpisov pri gradnji pa so nove gradnje izgubile še zlasti proporce t. i. bovške hiše.

Niz masivno grajenih hiš od št. 54 do št. 57 v Čezsoči, ki je imel ohranjeno zasnovo in oblikovne elemente t. i. bovške hiše, je bil v obeh zadnjih potresih uničen. Na isti lokaciji je bila izvedena nadomestna gradnja po izdanih kulturnovarstvenih pogojih glede umestitve v prostor, gabaritov in oblikovnih elementov ter tipičnih materialov. Objekt je gradilo podjetje s podizvajalci s sedežem v Tolminu.

Čezsoča, nadomestni objekt hiša št. 56, zgrajen v okviru popotresne obnove Posočja (foto: A. Ščukovt, 2018)

16 Saša Stržinar Sterle, Dean Damjanović, Igor Peršolja

EŠD:	7714
Naselje:	Črna na Koroškem
Občina:	Črna na Koroškem
Ime:	Črna na Koroškem – spomenik žrtvam prve in druge svetovne vojne
Področje:	R
Obdobje:	1952, sredina 20. stoletja

ZVKDS, Restavratorski center, je jeseni 2017 izvedel obsežen konservatorsko-restavratorski poseg na spomeniku žrtvam prve in druge svetovne vojne v Črni na Koroškem, ki je bil postavljen leta 1952 po načrtih Jožeta Plečnika s pomočjo asistenta Antona Bitenca in študentke Milice Detoni. V hudem neurju z močnimi vetrovi in točo, ki je konec junija 2016 prizadelo številne predele Slovenije, je bil znatno poškodovan tudi navedeni Plečnikov spomenik v Črni na Koroškem. Odpadli so številni deli med kamnitimi elementi spomenika, odpadel je manjši del brade glave, vgrajene v spomenik, steber pa je bil nekoliko premaknjen iz vertikalne lege. Geodetske meritve oktobra 2016 in marca 2017 so potrdile odmik spomenika od vertikale. Omenjeno neurje je bilo zaradi skupne obsežne škode klasificirano kot naravna nesreča državnih razsežnosti, zato sta potekala odpravljanje in zmanjševanje posledic naravne nesreče v skladu z zakonskimi določili, ki veljajo v teh primerih. Občina Črna na Koroškem je bila upravičena do državne pomoči za zmanjševanje posledic naravne nesreče in tako je tudi financiranje, ob predhodni ustrezni projektni in postopkovni pripravi Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije (ZVKDS), Restavratorskega centra, potekalo v okviru Sektorja za zmanjševanje posledic naravnih nesreč Ministrstva za okolje in prostor RS. V okviru ZVKDS je bil izdelan tudi obvezni spomeniško-varstveni elaborat celovite sanacije spomenika in v začetku septembra 2017 so se pričela obnovitvena dela.

Spomenik žrtvam je visok nekaj čez šest metrov in je postavljen v center trga, kjer je urejeno prometno krožišče. Kompozicija je zasnovana kot fontana. Materiali, ki sestavljajo spomenik, so kombinacija betona (spran terazzo) in kamna. Bazo tvori bazen kvadratne oblike, kamor se steka in zbira voda. Na sredini se iz njega dviga steber kvadratne oblike, na katerem je v bazi vkomponirano osem kamnitih okroglih korit, ki so naknadno ojačane s kovinskimi obroči. Ti imajo poleg estetske vloge tudi funkcijo zbiranja in odtekanja vode. Nad koriti so v kamnite plošče vgrajeni izviri vode, na kamnu pa je z rdečo barvo poudarjen napis prof. Janka Glaserja »TO ŽRTEV IN ZMAG JE SPOMENIK POSTOJ TOVARIŠ SPOMNI SE NA MRTVE VSE KAR VELIKO JE VZKALI IZ ŽRTVE IN TI KI ŽIV SI MRTVIM SI DOLŽNIK«. Nad bazo, ki je kamnita, se steber, ki ne spremeni osnovne oblike, nadaljuje v kombinaciji avtohtonega kamna naravnih oblik in spranega

terazza. V kompozicijo teh dveh materialov je vkomponiran kamnit blok, iz katerega je izklesan relief otroške glave, ob strani je vzdan kamnit blok, iz katerega je izklesan knežji kamen; pod tem je napisana letnica prve svetovne vojne in je prav tako poudarjena z rdečo. Steber se zaključuje z dvema kamnitima blokoma, prvi ne spreminja dimenzije in oblike stebra, drugi pa je manjši in vizualno služi kot podstavek, na katerega je avtor postavil kamnito glavo s trpečim obrazom.

Konservatorsko-restavratorski posegi

Takoj po postavitvi delovnega odra, ko smo si spomenik lahko поближе ogledali, je postalo jasno, da je v izjemno slabem stanju. Še večje poškodbe so se pokazale po končanem postopku odstranjevanja nečistoč, oblog, madežev, rje, sige in mikroorganizmov s površine naravnega in umetnega kamna. Ena izmed čaš na spomeniku je bila počena, močno poškodovana je bila tudi površina celotnega stebra, saj je bilo polnilo med prodniki povsem razpokano, za prodniki pa so zevale velike praznine. Erozijska kamna je bila prisotna predvsem na čašah, na mestih, kjer se pretaka voda. Posebej močno je bila poškodovana kamnita glava dečka, delo kiparke Vladimire Bratuž, ki je vzdana v spomenik. Kamnito glavo je bilo treba demontirati, saj so bile poškodbe na njej tako velike, da je ni bilo mogoče konservirati in restavrirati *in situ*. Po posvetu s sodelavci, pristojno strokovno službo in naročnikom (Občina Črna na Koroškem) smo sprejeli odločitev, da se s pomočjo 3D-zajema podatkov (t. i. laserskega skeniranja) izdela kopija glave v naravnem kamnu. Po rezkanju glave iz kamnitega bloka smo detajle ročno obdelali z različnimi kamnoseškimi dleti. Kopija, ki prvotno ni bila predvidena in za katero zato ni bilo zagotovljenih finančnih sredstev, je bila izdelana v sklopu redne dejavnosti ZVKDS, Restavratorskega centra, financirana pa iz sklada za interventne posege. Originalna glava fantka je izdelana iz slovenskega naravnega kamna, enotnega apnenca Lipica Unito. Za kopijo smo izbrali kraški apnenec Kopriva iz iste formacije kot originalni kamen, ki pa je po dosedanjih izkušnjah bolj odporen proti izjemnim klimatskim pogojem, kakršnim je spomenik izpostavljen v Črni na Koroškem. Originalna kamnita glava je trenutno shranjena v Restavratorskem centru in bo predvidoma konservirana in restavrirana v prihodnjem letu. Original bo predvidoma na ogled v prostorih občine v Črni oziroma na drugem ustreznem mestu, kjer bo zaščiten pred atmosferskimi vplivi in drugimi dejavniki propadanja.

Še pred začetkom konservatorsko-restavratorskih posegov na samem spomeniku smo izdelali grafične predloge za vrisovanje poškodb, saj so bili na dostopnih načrtih prodniki le shematično izrisani. Izvedli smo naravoslovne preiskave za določanje materialov in izdelali obsežno fotografsko dokumentacijo. Sledilo je odstranjevanje oblog in vseh sekundarnih dopolnitev ter korodiranih kovinskih tujkov. Nato smo nadomestili dotrajano polnilo med prodniki, saj je voda, ki je penetrirala skozi razpoke ob nizkih temperaturah, v notranjosti stebra zmrznila, povečala volumen in s tem povzročala nastajanje dodatnih poškodb in odlomov na spomeniku. Predhodno smo

Črna na Koroškem, spomenik žrtvam prve in druge svetovne vojne, čaše vodnjaka pred posegom (foto: arhiv ZVKDS, RC)

Črna na Koroškem, spomenik žrtvam prve in druge svetovne vojne, odstranjevanje oblog in bioloških dejavnikov propadanja z vodno paro (foto: arhiv ZVKDS, RC)

Črna na Koroškem, spomenik žrtvam prve in druge svetovne vojne, nadomeščanje poškodovane malte med prodniki (foto: arhiv ZVKDS, RC)

Črna na Koroškem, spomenik žrtvam prve in druge svetovne vojne, ročna obdelava kopije s kamnoseškim orodjem (foto: arhiv ZVKDS, RC)

Črna na Koroškem, spomenik žrtvam prve in druge svetovne vojne, poškodbe kamnite glave dečka pred demontažo (foto: arhiv ZVKDS, RC)

Črna na Koroškem, spomenik žrtvam prve in druge svetovne vojne, preizkušanje različnih nadomestnih malt (foto: arhiv ZVKDS, RC)

Črna na Koroškem, spomenik žrtvam prve in druge svetovne vojne, barvanje napisa (foto: arhiv ZVKDS, RC)

Črna na Koroškem, spomenik žrtvam prve in druge svetovne vojne, montaža kopije glave (foto: arhiv ZVKDS, RC)

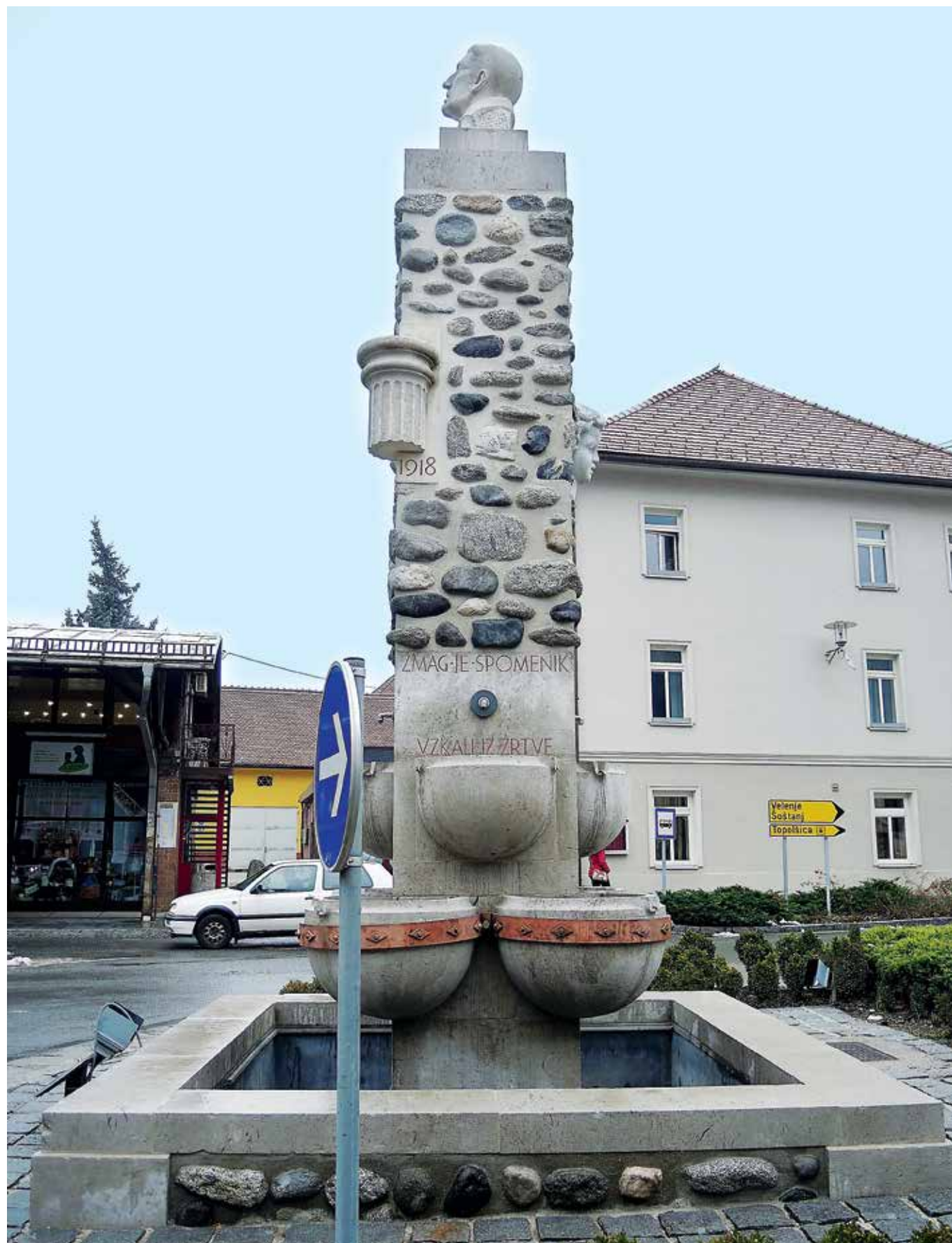
Črna na Koroškem, spomenik žrtvam prve in druge svetovne vojne, razpoke v polnilu med prodniki pred posegom (foto: arhiv ZVKDS, RC)

Črna na Koroškem, spomenik žrtvam prve in druge svetovne vojne, lepljenje prelomljene kamnite čaše (foto: arhiv ZVKDS, RC)

Črna na Koroškem, spomenik žrtvam prve in druge svetovne vojne, čaše vodnjaka po posegu (foto: arhiv ZVKDS, RC)

Črna na Koroškem, spomenik žrtvam prve in druge svetovne vojne, spomenik po posegu (foto: arhiv ZVKDS, RC)

izvedli testne poskuse z različnimi granulacijami in razmerji med vezivom in agregatom, da smo kar najbolj verodostojno poustvarili videz prvotne malte z vidnimi zrnci peska. Počeno čašo smo zlepili z ustreznim lepilom z uporabo nerjavečih sider. Obnovili smo tudi napis na spomeniku.

Sodelavci v okviru ZVKDS RC: Igor Peršolja, dipl. inž. gradb.; mag. Nina Žbona, kons.-rest. svetovalka; mag. Špela Govže, višja kons.-rest.; Robert Kuret, sam. kons.-rest. tehnik; Evgen Pezdirc, sam. kons.-rest. tehnik; Maja Gutman, univ. dipl. inž. geol.; in tehnična ekipa (Marko Brisenhorn, Igor Brozovič, Jaka Jaklič).

Dean Damjanovič, kons.-rest. svetovalec, ZVKDS, OE Maribor
Zunanji sodelavci: Saša Stržinar Sterle, kons.-rest.; Matevž Sterle, kons.-rest.; Damjan Nared, kons.-rest.; Rok Hafner, kons.-rest.; dr. Luka Čerče, univ. dipl. inž. str.; Peter Svete, s. p.; Silvo Metelko; Marko Zelenko, akad. kip.

17 Mitja Pergar

EŠD: 30499

Naselje: Črni Potok

Občina: Šmartno pri Litiji

Ime: Črni Potok pri Litiji – arheološko najdišče Pajkov hrib

Področje: A

Obdobje: prazgodovina

Za potrebe načrtovanih sprememb OPN Šmartno pri Litiji smo 11. 5. 2017 opravili ogled lokacije Pajkovega hriba, ki leži jugovzhodno od Šmartnega pri Litiji. Ob ogledu smo na nepremični s parc. št. 1053/4, k. o. 1849 – Vintarjevec, identificirali gomilo približne velikosti 17 x 15 m, ki je dvignjena nad okoliški teren za okoli 1,2 m. Približno 80 m zahodno od gomile so bili pod izravnanimi drevesi odkriti odlomki prazgodovinske lončenine.

Pajkov hrib leži v neposredni bližini gomilnih grobišč Perovškov hrib in Ograja, kjer so ravno tako ohranjene samo posamezne gomile.

Črni Potok pri Litiji, prazgodovinska gomila na Pajkovem hribu (foto: M. Pergar)

18 Mitja Pergar

EŠD: 30500

Naselje: Črni Potok

Občina: Šmartno pri Litiji

Ime: Črni Potok pri Litiji – graščina Sela

Področje: A

Obdobje: zadnja četrtina 16. stoletja, 17., 18., 19. stoletje

Za potrebe načrtovanih sprememb OPN Šmartno pri Litiji smo 30. 3. 2017 opravili ogled lokacije nekdanjega dvorca Selo pri Šmartnem (Geschiesz, Gshies, Gschiess, Szello, Selšce, Tannenberg), ki leži na nepremičninah s parc. št. 1029 – del, 1031/1, 1038, 1042 – del, 1049/1 – del, vse k. o. 1849 – Vintarjevec.

Dvorec je na podlagi pisnih virov nastal v 16. stoletju in je bil konec 19. stoletja opuščen (glej Hauptman, H. 2001. Od Verneka do Oble Gorice (Gradovi in graščine v Občini Litija). Villa Littia Litija, 2001; in Sapač I. 2011: Arhitekturnozgodovinska problematika srednjeveških plemiških dvorov na območju Litije, Šmartna in Gabrovke. Kronika 59, 387).

Na terenu so danes še jasno prepoznani ostanki nekdanjega grajskega parka na parc. št. 1030 – del, k. o. 1849 – Vintarjevec, na makadamski cesti na parc. št. 1049/1 – del, k. o. 1849 – Vintarjevec, pa so vidni temelji enega izmed objektov. Sledovi temeljev objektov so vidni tudi na severnem delu nepremičnine s parc. št. 1042 – del, k. o. 1849 – Vintarjevec. Lokacija je bila vpisana v register kulturne dediščine.

Črni Potok pri Litiji, pogled na temelj enega od objektov graščine Sela (foto: M. Pergar)

19 Gregor Gruden

EŠD: 20280

Naselje: Črnomelj

Občina: Črnomelj

Ime: Črnomelj – arheološko najdišče Čardak

Področje: A

Obdobje: prazgodovina, rimsko obdobje

Arheološko najdišče Črnomelj – Čardak (EŠD 20280) obsega vrtačasto pokrajino zahodno od Črnomlja, med reko Dobljico in Mestno lozo. Najdišče je bilo arheološko delno ovrednoteno na trasi črnomeljske obvoznice že leta 2004, med arheološkimi raziskavami v naslednjih letih pa so bile odkrite prazgodovinske naselbinske plasti ter prazgodovinski in rimskodobni poljedelski kompleks vrtač.

Znotraj območja tega najdišča leži tudi lokacija v Svibniku pri Črnomlju, na parc. št. 171/4, 168/2, 167/2, 171/5, 172/3, vse k. o. Loka, kjer je arheološka ekipa Avguste, d. o. o., 27. 11. 2017 izvedla predhodne arheološke raziskave zaradi predvidene gradnje stanovanjske hiše. Predhodne arheološke raziskave za določitev vsebine in sestave najdišča so potekale v obliki arheološkega testnega izkopa pod strokovnim nadzorom pristojne konservatorke arheologinje Tine Britovšek iz ZVKDS, Območna enota Novo mesto.

Strojno so se na območju bodoče novogradnje izkopali trije testni jarki: TJ 1 velikosti 6 x 2 m in globine do 105 cm, TJ 2 velikosti 5,8 x 1,7 m in globine do 137 cm ter TJ 3 velikosti 5,7 x 1,8 m in globine do 257 cm. Testna jarka 1 in 2 sta bila izkopana do sterilne geološke osnove, v testnem jarku 3 pa je bila geološka osnova dosežena le na vzhodnem delu, saj zaradi velike globine na zahodnem delu ni bilo več varno kopati globlje.

V testnih jarkih 1 in 2 arheološke kulturne plasti niso bile odkrite. Pod tanko plastjo ruše SE 1 in plastjo ornice SE 2 je bila zgolj plast kolvija SE 3 nad geološko podlago SE 4 iz sterilne, zelo zbite in sprijete glin rdečkasto rumene barve. Geološka podlaga je bila v TJ 1 dosežena na globini 75 cm, v TJ 2 pa na globini 122 cm.

Na mestu testnega jarka 3 se je odkrila pokopana vrtača, saj je bila plast geološke podlage SE 4 na tem delu precej globoko (več kot 182 cm) ter se je strmo spuščala od vzhodnega dela testnega jarka proti zahodnemu. Nad njo so odložene lečaste plasti, pri katerih se izmenjujejo svetleše debele plasti kolvijev (SE 9, SE 7, SE 5), med katerimi so tanke temne plasti (SE 8 in SE 6), z drobci prazgodovinske lončenine in sledovi oglja, pri katerih gre verjetno za pokopano tla. Vse skupaj je prekrito z ornico SE 2 in plastjo ruše SE 1. Kulturna plast SE 6 je bila na globini 157–180 cm, kulturna plast SE 8 pa je na najnižjem delu segala do globine 237–257 cm.

Morebitne arheološke strukture, ki bi nakazovale na prisotnost naselbine na tem mestu, niso bile odkrite. V plasteh SE 6 in SE 8 najdeni drobci in odlomki prazgodovinske lončenine so imeli zaobljene robove, kar bi nakazovalo na njihovo sekundarno lego. Na podlagi tega sklepamo, da je bilo področje vrtače v takratnem času najverjetneje uporabljano za poljedelske dejavnosti.

Močna erozija na raziskanem območju je verjetno privedla do zasutja omenjene vrtače z debelimi plastmi kolvija, tako da se na današnjem površju vrtača ne opazi več.

Na podlagi rezultatov arheološke raziskave je ZVKDS investitorju predlagal, naj se lokacija stanovanjske hiše prestavi z območja odkrite vrtače (TJ 3) na tisti del parcele, kjer z arheološkimi raziskavami niso bili odkrite plasti ali najdene najdbe, ki bi nakazovale na delovanje človeka pred novim vekom. Ob vseh zemeljskih delih bo treba izvesti še arheološko dokumentiranje ob gradnji.

Svibnik pri Črnomlju, južni profil testnega jarka 3 z označenimi plastmi (foto: G. Gruden)

20 Eda Belingar

EŠD: 94

Naselje: Divača

Občina: Divača

Ime: Divača – domačija Kraška 26

Naslov: Divača, Kraška 26

Področje: E

Obdobje: 18.–21. stoletje

Ob glavni cesti, ki pelje skozi Divačo, stoji nekdanja domačija, imenovana Škratelnova hiša, še v prvi tretjini 20. stoletja največja in najpomembnejša domačija v vasi. V njej je bila furmanska gostilna s prenočišči za voznike in spremstvo, hramom za pijačo, skednjem nad njo ter prostorno štalo. Imela je celo manjšo ledenico za lastne potrebe.

Prenova Škratelnove hiše se je začela že v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja, natančneje leta 1973, ko je bila hiša pod strokovnim vodstvom takratnega Zavoda za spomeniško varstvo Gorica iz Nove Gorice in s sredstvi Kulturne skupnosti Slovenije in Občine Sežana ter TKS iz Sežane statično utrjena, na novo pa sta se takrat izvedla tudi monumentalna skrlata streha ter leseni gank z ograjo na stanovanjski hiši. Pripravljen je bil tudi ureditveni načrt, po katerem bi v objektih domačije uredili gostinsko turistični kompleks, ki pa ni v praksi nikoli zaživel.

Pobude za takšne in drugačne programe v zvezi z oživitvijo Škratelnove hiše so se nadaljevale do leta 1996, ko je Občina Divača ob konservatorskem nadzoru takratnega Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine Gorica iz Nove Gorice nadaljevala prenovo hiše, to pot prvega nadstropja nekdanje stanovanjske hiše. V urejenih prostorih je Slovenska kinoteka leta 1998 uredila stalno razstavo v spomin igralki Iti Rini, rojeni leta 1907 v Divači. Leta 2002 sta Slovenska kinoteka in Občina Divača organizirali arhitekturno delavnico za študente Fakultete za arhitekturo z namenom ureditve Slovenskega filmskega muzeja. Leta 2003 je Občina Divača začela odkup zemljišč okrog domačije, leta 2007 pa kot nosilka projekta obnove kandidirala za sredstva Norveškega finančnega mehanizma. Projekt je bil odobren naslednje leto, pogodba z Norveškim finančnim mehanizmom pa podpisana 3. junija 2008. Obnova Škratelnove domačije je bila dokončana julija 2010, v letu 2011 pa je bila za uspešno realizacijo projekta Prenova Škratelnove domačije v Muzej slovenskih filmskih igralcev v Divači podeljena Plečnikova nagrada.

Na suho zidan visok zid, ki obkroža posest, ustvarja notranji prostor domačije in hkrati mejo nasproti vasi, ravno tako na suho pozidan zid na obodu doline pa ščiti poravnani prostor med nekdanjo štalo in hramom, današnjim letnim kinom. Ob prenovi domačije v muzej je bil v letu 2010 brez naše vednosti obnovljen zid na severozahodni meji posesti, izveden kot nizek zid z betonskim vrhom. Kljub zahtevam po popravilu do tega ni prišlo.

V letu 2017 smo prejeli vlogo za popravilo delno porušenega visokega zidu z vrhom v špico na severovzhodnem robu, ob katerem je napeljan latnik, ki se opira na kamnite, v zid vgrajene konzole, ter zidu med nekdanjo štalo in hramom. Zahtevani so bili zidava na suho z obstoječim materialom, izdelava vrha zidu po zgledu ohranjenih ter dokazila o strokovni usposobljenosti izvajalca.

Poškodovana mesta v zidu so bila na suho pozidana. V višji zid so bile ponovno vgrajene kamnite konzole. Žal se vrh ni izvedel v špico, ker za to ni bilo dovolj ohranjenega materiala. Na novo so bili na suho pozidani tudi poškodovani deli zidu ob letnem kinu.

Postopke konservatorsko-restavratorskih del smo fotodokumentirali. Doseženi rezultati so v skladu s pričakovanim, do novih odkritij ni prišlo. Obnovo zidov je izvedel Mitja Kobal iz Branika.

Divača, domačija Kraška 26, porušeni del zidu ob severovzhodnem robu posesti (foto: E. Belingar, 2017)

Divača, domačija Kraška 26, na novo zloženi del zidu z vgrajenimi konzolami (foto: E. Belingar, 2017)

Divača, domačija Kraška 26, obnovljeni zid ob letnem kinu (foto: E. Belingar, 2017)

21 Minka Osojnik

EŠD: 9265

Naselje: **Dolenja vas**

Občina: Divača

Ime: **Dolenja vas pri Senožecah – cerkev Žalostne Matere Božje**

Področje: UA

Obdobje: prelom 14. in 15. stoletja, tretja četrtina 15. stoletja, sredina 17. stoletja, 1642–1657, 1664, 19. stoletje, 1823, 1850

Gotska cerkev, ki stoji znotraj enega najstarejših protiturških taborov v Sloveniji, je bila zaradi zamakanja skrlate strehe in posledično hudih poškodb srednjeveških poslikav v prezbiteriju z interventnimi sredstvi Ministrstva za kulturo RS delno sanirana v letu 2016 (Minka Osojnik, Varstvo spomenikov, poročila 52, str. 52).

V letu 2017 se je Krajevna skupnost lotila nadaljnje obnove strehe, saj je bila v prejšnjem letu obnovljena le streha prezbiterija. Zaradi pomanjkanja finančnih sredstev se je investitor odločil, da se bo obnove skrlate strehe ladje lotil po etapah, tako da je v prvi fazi obnovil približno tretjino strehe, in sicer od stika s streho prezbiterija proti zahodu. Ker je bila

streha v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja že obnovljena in je pod obstoječimi skrlami že betonska plošča, je etapnost posega absolutno sprejemljiva in neproblematična.

Streha prezbiterija je bila v letu 2016 ponovno prekrita s starimi skrlami, saj je bil velik delež skrl v dobrem stanju in se jih je dalo ponovno uporabiti. Izvajalec je iz svoje zaloge priskrbel preostali delež skrl, ki so bile potrebne za kvalitetno prekritje. Pri obnovi strehe ladje pa se je pojavil v praksi že znan problem, in sicer, da so bile obstoječe skrle v zelo slabem stanju, na severni strešini so bile nekoč v preteklosti celo prelite s cementno maso, ki naj bi preprečila vdor vode v objekt. Ta masa je v resnici naredila le dodatno škodo, saj je voda kljub vsemu pronicala pod skrle, cement pa je preprečeval izsuševanje. Tako smo že pred obnovo vedeli, da bo večji del skrl za ponovno prekritje strehe neuporaben. ZVKDS se pri obnovi skrlatih streh že leta sooča s problemom pomanjkanja starih skrl, novih pa se zaradi zapletene zakonodaje ne da kopati. S pomočjo mednarodnega projekta Roof of Rock in v sodelovanju z geologi Geološkega inštituta Republike Slovenije nam je v preteklih letih uspelo najti zadovoljivo rešitev za obnovo skrlatih streh, in sicer z novimi skrlami, pridobljenimi v že obstoječem kamnolomu v Povirju. Skrle so sicer rezane in ne lomljene, vendar dodatno ročno obdelane na tistem delu, ki je viden, geologi pa so na podlagi analize vzorčnih skrl že potrdili, da je kamen izredno kvaliteten in za prekrivanje strehe primeren.

Tako se je v jeseni 2017 obnovil prvi del strehe na ladji, s tem da se je izvedla nova hidroizolacija, streha pa je bila prekrita z novimi rezanimi skrlami. Dela je izvedlo podjetje Konstrukcije, d. o. o., iz Sežane, ki ima s prekrivanjem kamnitih streh že obilo izkušenj in potrebno znanje, poseg pa je sofinanciralo Ministrstvo za kulturo RS v okviru rednega spomeniškovarstvenega projektne razpisa.

Obnova strehe ladje cerkve v Dolenji vasi je prvi primer prekrivanja spomeniško zaščitene objekta z novimi skrlami, ki je pomemben tudi zato, ker nam na enem mestu omogoča primerjavo s starejšimi variantami prekrivanja – na eni strani v letu 2016 s starimi skrlami obnovljeno streho prezbiterija in na drugi v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja obnovljeno streho ladje. Rezultati so zadovoljivi, saj je z obnovo problem zamakanja rešen, z estetskega vidika pa se nove skrle lepo vklaplajo v celovito podobo tega pomembnega kulturnega spomenika. Seveda cilj pri obnovi skrlatih streh, da bi se v prihodnosti vzpostavil obrat, ki bi priskrbel skrle, pridobljene na tradicionalen način, torej z lomljenjem ploščatega apnenca, še vedno ostaja nedosežen. Vendar pa nove rezane skrle za zdaj vsaj omogočajo ohranjanje kamnite kritine – to pred leti na večjih strešinah preprosto ni bilo več mogoče.

Kamnita strešna kritina je namreč izjemen arhitekturni element, ki izginja, ne samo zaradi visoke cene kamnite kritine in pomanjkanja ustreznega materiala, temveč tudi zaradi pomanjkanja starih obrtniških znanj. Za ohranitev skrlatih streh je nujno vzpostaviti sistem, ki bo nastali problem reševal na vseh treh ravneh: pomagal zagotoviti možnost pridobivanja potrebnega materiala, vzpostavil sistem finančne pomoči lastnikom objektov kulturne dediščine, ki so prekriti s kamnito streho, in predvsem poskrbel za ohranitev in prenos tradicionalnih gradbenih in obrtniških vedenj, ki verjetno izginjajo še hitreje kot skrle same.

Dolenja vas pri Senožecah, cerkev Žalostne Matere Božje, obnovljena streha (foto: Minka Osojnik)

22 Patricija Bratina, Minka Osojnik, Andrej Jazbec, Marta Bensa

EŠD: 3607

Naselje: **Dolnje Cerovo**

Občina: Brda

Ime: **Dolnje Cerovo – cerkev sv. Lenarta**

Področje: UA, R, A

Obdobje: 11.–13. stoletje, 13.–15. stoletje, zadnja četrtina 15. stoletja, 1496, prva četrtina 16. stoletja, druga polovica 18. stoletja

Cerkev sv. Lenarta se v pisnih virih prvič omenja v 15. stoletju. Prvotno naj bi bila posvečena sv. Janezu Krstniku. Gre za enoladijsko cerkev, ki jo obdaja nizko obzidje, na vzhodu prekinjeno s stopniščem. Zvonik s cinami je prislonežen južno ob glavni fasadi. Cerkev je bila večkrat predelana, današnja podoba je dobila v 18. stoletju, ko so ob ohranitvi gotskega prezbiterija podaljšali ladjo ter postavili tri nove oltarje.

Povod za obnovo gotskega prezbiterija je bilo kritično stanje glavnega oltarja, ki je zaradi slabega temeljenja utrpel hude premike v konstrukciji, kar se je odražalo v večjih poškodbah na kamnitih elementih, odlomih, razpokah in odpadanju posameznih fragmentov. Maja 2014 je bil oltar previdno demontiran in prepeljan v restavratorsko delavnico Gnom, d. o. o., v Ljubljani, kjer so bili vsi deli očiščeni in restavrirani.

Zaradi sanacije temeljev glavnega oltarja so bile ob odstranitvi baročnega kamnitega tlaka zahtevane arheološke raziskave ob gradnji, ki jih je v juliju 2014 izvedla ekipa podjetja Avgusta, d. o. o., pod vodstvom dr. Matije Turka (Gerbec, T. (2015), Arheološko dokumentiranje ob gradnji v Cerovem, EŠD: 3607 Dolnje Cerovo – cerkev sv. Lenarta, Idrija). Ob odkritju starejšega sakralnega objekta, tj. ostankov polkrožne »romanske apside«, ter skeletnih grobov je pristojni zavod (ZVKDS) odredil na območju med novoodkrito ter obstoječo apsidno arheološka izkopavanja ter predlagal izvedbo geofizikalnih raziskav v cerkvi in neposredni okolici. Zaradi nezadostnih sredstev so bile arheološke raziskave vse do zagotovitve zadostnih finančnih sredstev ustavljene. Posledično je to pomenilo tudi prekinitev gradbenih del na območju prezbiterija, kar je povzročilo veliko jezo pri uporabnikih sakralnega objekta, zlasti med domačini, ki so večino obnovitvenih del v cerkvi do takrat krili iz dobrodelnih prispevkov. V aprilu in maju 2016 je predpisane raziskave v okviru redne dejavnosti in s sodelovanjem Goriškega muzeja izvedla ekipa CPA ZVKDS pod vodstvom dr. Tomaža Fabca (Fabec, T. (2017), Dolnje Cerovo – cerkev sv. Lenarta, v: Varstvo spomenikov, poročila 52, 59–61).

Ugotovitve iz arheoloških raziskav so dale nova spoznanja o stavbnem razvoju cerkve sv. Lenarta v visokem in poznem srednjem veku ter zgodnjem novem veku, opravljene antropološke analize kostnih ostankov pa so nam tudi nekoliko razkrile življenje ljudi v Brdih v tem obdobju.

Zaradi izjemnosti arheološkega odkritja v Brdih, dobre ohranjenosti ostalin in možnosti za predstavitev ostankov javnosti ter ne nazadnje tudi izkazanega velikega interesa lokalne skupnosti strokovna odločitev za prezentacijo ostankov starejše apside ni bila vprašljiva. Ob tem se je pojavila dilema, kako predstaviti kamnit baročni oltar in arheološke ostaline, da bo v prostoru lahko razbrati njegovo večstoletno zgodovino, hkrati pa nemoteno ohraniti prvotno in najpomembnejšo funkcijo sakralnega prostora. Dodaten problem je predstavljala utesnjenost prostora, znotraj katerega velik baročni oltar ni omogočal manevrskega prostora za kakršnekoli premike.

Rešitev, ki jo je podal domačin arhitekt Izidor Simčič, tj. s konzolno betonsko polico nad arheološkimi ostalinami, ki nosi kamnit oltar, in hkrati s stopniščema ob straneh oltarja in z obhodom za oltar v globini temeljev apside, omogoča zvedavemu obiskovalcu vpogled v do sedaj zastrto zgodovino cerkve. Za boljše razumevanje so v tem prostoru tudi pojasnjevalne table, na katerih je ob rezultatih arheoloških raziskav ter konservatorskih in restavratorskih posegih predstavljen tudi stavbni razvoj cerkve. Poleg ogleda samih temeljev nekdanje polkrožne apside je njen obris v tlorisu možno videti tudi v novo položenem tlaku prezbiterija. Gradbena dela je izvedlo podjetje Zidarstvo Simčič, Zoran Simčič, s. p., poseg pa je sofinanciralo Ministrstvo za kulturo RS v okviru rednega spomeniškovarstvenega projektnega razpisa.

Sočasno s prezentacijo arheoloških ostalin in preureditvijo prezbiterija se je lokalna skupnost lotila tudi obnove sten in stropa. Po temeljitem sondiranju so restavratorji ZVKDS ugotovili, da so na južni steni ohranjeni še prvotni poznogotski ometi s fragmenti poslikav in napisov, strop pa je prekrivalo več plasti beležev in poslikav. Odločitev, katero od plasti prezentirati, je pogojevala njihova ohranjenost. Odstranjena je bila neustrezna poslikava polj verjetno s konca 19. stoletja. Prezentirana je bila druga plast poslikave reber, ki je bila najbolje ohranjena. Na sklepnikih se je ohranila poslikava, ki je pripadala tretji plasti in je bila najbolj dodelana. Opravljeni so bili utrjevanje originalnega peščenca, rekonstrukcija manjkajočih ometov in poslikave ter retuša manjših vrzeli v poslikavi reber.

Na levi strani južne stene prezbiterija so bili odkriti originalni gotski ometi s posvetilnim križem in raznimi napisi, na zgornjem desnem delu stene, nad vhodom v zakristijo, pa je bila odkrita poznobaročna poslikava iz 19. stoletja. Odločeno je bilo, da se prezentirata obe fazi stenskih poslikav. Vsi ometi so bili zelo poškodovani in podmehurjeni, na več delih je gotski omet odpadel do kamna. Barvna plast poslikave iz 19. stoletja se je luščila in se je slabo držala nosilca. Opravljeni so bili odstranjevanje recentnih beležev, injektiranje in obšivanje originalnih ometov, kitanje razpok ter izvedba novih ometov v manjkajočih predelih, utrjevanje stenskih poslikav, tonsko podlaganje in retuša.

Po ureditvi prezbiterija je bil restavriran baročni glavni oltar ponovno postavljen v cerkev na svoje prvotno mesto.

Dolnje Cerovo, cerkev sv. Lenarta, strop prezbiterija po končanih restavratorskih delih (foto: Minka Osojnik)

Dolnje Cerovo, cerkev sv. Lenarta, v tlaku prezbiterija predstavljen obris polkrožne apside, za oltarjem dostop do arheoloških ostalin (foto: Patricija Bratina)

23 Tadeja Mulh, Maja Jerala, Nika Veršnik

EŠD: 1789, 13720

Naselje: Domžale

Občina: Domžale

Ime: Domžale – cerkev Marijinega vnebovzetja, Domžale – tabor

Področje: A

Obdobje: pozni srednji vek, 18. stoletje, zadnja četrtina 19. stoletja, 1892

Z arheološkimi raziskavami ob gradnji na območju predvidene ureditve trga med cerkvijo Marijinega vnebovzetja in župniščem, na parc. št. 4893, 4896, 4897, vse k. o. Domžale, smo odkrili ostaline enega najlepših protiturških taborov v Sloveniji, ki se glede na tipologijo protiturških taborov, ki jo je osnoval Peter Fister (Fister, P. 1975, Arhitektura slovenskih protiturških taborov. Ljubljana), uvršča med utrjene cerkve. Ob arheoloških raziskavah so bili odkriti dva od štirih obrambnih stolpov (vzhodni in zahodni) ter del povezovalnega zidu med njima. Ugotovili smo, da je bila gradnja celotne taborne cerkve prilagojena poteku naravne geološke podlage, kar se vidi tudi pri temelju vzhodnega stolpa, ki je neposredno na geološki podlagi. Neposredno nad temeljem tega istega stolpa smo prepoznali tudi tlak iz t. i. mačjih glav, s katerim je bilo tlakovano zunanje dvorišče taborne cerkve oziroma prostor med notranjim obzidjem cerkve in zunanjim obrambnim obzidjem.

Vzhodni stolp (SE 005) je večstran, z 1,4 m debelimi zidovi (širina temelja je bila 1,8 m), grajenimi iz lomljenca in vezanimi z malto. V njegovi notranjosti smo lahko prepoznali temelje za stopnice. Omenjeni stolp se naslanja na zid iz časa gradnje tabora (SE 009; širine 1 m), ki pa je bil med gradnjo župnišča večinoma uničen in deloma nadomeščen z mlajšim zidom; ta se od starejšega razlikuje tako po tipu gradnje kot tudi po debelini in poteku (SE 0018; širine 0,55 m).

Deloma ohranjen zahodni stolp (SE 003) je okrogle oblike in se naslanja na zid tabora, ki poteka v smeri S–J (SE 040). Z vzhodne strani se na ta zid naslanja temelj stopnišča (SE 041), ki z ravno poravnano stranico tudi predstavlja vhod v stolp. Zid omenjenega stolpa je debel 1,1 m, grajen pa je iz lomljencev, vezanih z malto.

Odkrite najdbe, ki izhajajo iz novodobnih in novoveških nasutih in premešanih plasti, sodijo večinoma v poznosrednjeveško in zgodnjenovoveško obdobje, tj. v čas obstoja protiturškega tabora. V največjem številu je zastopana lončenina s 147 odlomki, manj je opečnega gradbenega materiala, pečnic, kovine, stekla, živalskih kosti, železove žilindre in kosov skrila.

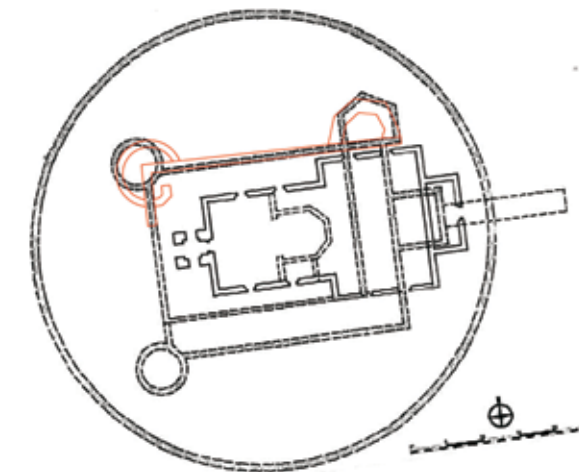
Arheološke raziskave obstoječe podatke iz historičnih virov popravljajo oziroma dopolnjujejo. Glede na historične virov naj bi bil premer obeh okroglih stolpov 6,5 m. Z arheološkimi raziskavami pa smo ugotovili, da je imel zahodni okrogli stolp zunanji premer 8,9 m. Ravno tako je bilo z raziskavami ugotovljeno, da zahodni okrogli stolp ne stoji ob zunanjem

robu obzidja, ampak je bil skoraj do polovice pomaknjen v notranjost. V historičnih virih je dolžina najdaljše stranice večstranega oziroma petkotnega vzhodnega stolpa, ki je del obzidja, med 7 in 8 m, tudi na historičnih kartah je ta dolžina 8 m. Z arheološkimi raziskavami smo dokazali, da je stranica, ki je del obzidja, dolga 10 m, sam stolp pa nanjo ni postavljen pod pravim kotom, kot lahko razberemo iz historičnih kart, ampak je nekoliko zamaknjen. Preostale stranice vzhodnega stolpa so bile dolge okoli 3,8 m (na historičnih kartah so bile vrisane v dolžini nekaj več kot 4 m). Debelina zidov obrambnih stolpov je bila z raziskavami dokumentirana od 1,1 m pri zahodnem okroglem stolpu do 1,4 m (skupaj s temeljem 1,8 m) pri vzhodnem večstranem stolpu. To ne ustreza debelini po historičnih virih, ki navajajo, da debelina zidov znaša 2,5 m.

V veselje nam je tudi, da so pri projektu vzorno sodelovali investitor, izvajalci, nadzorniki in arheološka stroka, kar je v zelo kratkem času pripeljalo do odličnih rezultatov. S prilagajanjem gradbenih projektov je bila omogočena ohranitev zidov taborne cerkve ter vključitev v rekonstrukcijo in prezentacijo v okviru novo urejenega trga pred župnijsko cerkvijo Marijinega vnebovzetja v Domžalah.

Domžale, tabor, rekonstruiran potek odkritih zidov (izvedba: Ž. Fazarinc)

Domžale, tabor, rekonstruirani zidovi na obstoječem načrtu po Fistru (Fister, P. 1975, Arhitektura slovenskih protiturških taborov. Ljubljana) (izvedba: Ž. Fazarinc)

24 Mihaela Kajzer Cafnik, Saša Djura Jelenko

EŠD: 7953

Naselje: **Dovže**

Občina: Mislinja

Ime: **Dovže – villa rustica v Zgornjih Dovžah**

Področje: A

Obdobje: zgodnje rimsko obdobje

Teren podeželske pristave v Zgornjih Dovžah leži na sotočju Turičnice in Dovžanke ter obsega približno hektar veliko površino. Prve omembe in raziskave segajo že v leto 1909, ko je tod slovenjgraški notar dr. Hans Winkler prepoznal in delno raziskal reprezentančno stavbo, datirano na konec 1. stoletja in v 2. stoletje n. št., ter označil vso lokacijo rimskih grobov (glej: S. Djura Jelenko, Dr. Hans Winkler in njegov prispevek k arheologiji Mislinjske doline. Katalog razstave. – Slovenj Gradec, 2004). V devetdesetih letih 20. stoletja so tod potekale najprej raziskave Koroškega pokrajinskega muzeja Slovenj Gradec v sodelovanju s tedanjim Zavodom za varstvo naravne in kulturne dediščine Maribor, nato pa je muzej do leta 2001 raziskave nadaljeval še v okviru Mladinskega raziskovalnega tabora Mislinja. Pri tem so bili na osrednjem delu zavarovanega območja odkriti ostanki močnih maltnih zidov in temeljev reprezentančnega objekta s hipokavstom in delno ohranjenim kuriščem. Drobnih arheoloških najdb je bilo presenetljivo malo, so bili pa najdeni številni ostanki strešnikov (tegule, imbreksi), tubulov in kvadratno prirezanih opek za tlakovanje. Južno od tega objekta so bile raziskane še ostaline gospodarskih poslopij ali ograde, grajenih v suhi tehniki, potrjena je bila širitev ostalin tudi zahodno in severno od reprezentančnega objekta (glej npr. S. Djura Jelenko, Prvo poročilo o arheoloških izkopavanjih ville rustice v Zgornjih Dovžah v letih 1992–1993. V: Koroški zbornik 1, 1995, 83–114). Na severovzhodnem robu najdišča stoji tudi skromna preužitkarska domačija s konca 19. stoletja, ki je dobila ime po svojem znamenitem lastniku Antonu Pušniku – Dohtarju (Dovže – domačija Dovže 32, EŠD 8059) in ki danes žal pospešeno propada. Južno od nje in že izven zavarovanega območja arheološkega najdišča stoji novejša (že nadomestna) stanovanjska hiša, katere lastniki so za potomce v letu 2017 pričeli postopek za novogradnjo stanovanjske hiše na lokaciji nekdanjega gospodarskega poslopja (hlev).

Ker novogradnja stanovanjske hiše, pripadajoče komunalne infrastrukture in dovoza na parc. št. 1772/3, 1774/2, 1774/1, vse k. o. Šentilj pod Turjakom, posega na rob varovanega območja, je bila investitorju najprej naložena predhodna arheološka raziskava s testnim izkopom za določitev sestave in obsega arheoloških ostalin na mestu posegov. Nadaljnje arheološke raziskave pred gradbenimi deli naj bi nato potekale v odvisnosti od rezultatov predhodne raziskave in naj bi bile natančno opredeljene v naknadni dopolnitvi kulturnovarstvenih pogojev.

Raziskave je po izboru in naročilu investitorja izvedel Koroški pokrajinski muzej Slovenj Gradec, zanj pa univ. dipl. arheologinji Saša Djura Jelenko in Anja Mihelič. Rezultati raziskav so predstavljeni v »Prvem strokovnem poročilu o raziskavi, Arheološki testni izkop v Dovžah, Dovže – Villa rustica v zvezi z novogradnjo« (S. Djura Jelenko, Koroški pokrajinski muzej Slovenj Gradec, november 2017).

V začetku novembra 2017 sta bila tako izkopana dva arheološka testna jarka skupne površine 30,42 m². Prvo sondo smo na terenu – na podlagi naknadne investitorjeve želje in predhodne uskladitve z zavodom in izvajalcem – zakoličili na severni strani obstoječega pomožnega objekta zahodno od stanovanjske hiše Dovže 21, na parc. št. 1775/2 in 1776/2, obe k. o. Šentilj pod Turjakom, saj naj bi bil tam najenostavnejši dovoz za cesto do novogradnje. Prav ta sonda 1 pa je kasneje dala najbolj izpovedne rezultate.

V sondi 1 (dolž. 7,4 m, šir. 1,3 m) smo na relativni globini 40–50 cm odkrili vrh dveh temeljev rimskega objekta. Temelj zidu SE 004 se je ohranil v dolžini 2,1 m in šir. 0,65 m, temelj zidu SE 005 pa v dolžini 3,0 m in šir. 0,5 m. Vzhodno od temelja zidu SE 005 se je v JV vogalu sonde 1 in vzporedno na temelj SE 005 ohranil del opek, ki domnevno pripadajo porušenemu oboku preaeurnia (vel. opek 27 x 13 cm, debelina posamezne opeke na eni strani 4,2 cm, na drugi pa 5,7 cm). Severozahodno od temelja zidu SE 004 se je ohranila groblja polomljenih strešnih opek (tegule, imbreksi, tudi z žigom PARATI) z deloma ohranjenimi odlomki rimske kuhinjske in namizne lončenine, pod katero smo v naslednji plasti odkrili še več rimskih najdb. Med njimi izpostavljam železen drsni oz. premični ključ z brado in bronast okrasek jarma. Odkrit je bil tudi odlomek lončenine z ohranjenim grafitom CVRVC. Sterilno osnovo predstavlja aluvialna naplavina, ki smo jo zasledili v skrajnem JZ delu sonde 1 na relativni globini 0,6–0,65 m.

V sondi 2 (dolž. 8,0 m, šir. 1,3 m) smo odkrili deloma ohranjene ostanke zidov pred približno 40 leti porušenega gospodarskega poslopja – hleva, ki je nekoč stal na Zavodnikovem posestvu, prečne poglobitve za »fosne«, na katere je bila položena lesena konstrukcija tal, ter kanal za odtekanje fekalij za živino. V zahodnem profilu se je ohranil še del ometanega zidu. Objekt je vrisan v franciscejski kataser. Med zasutjem je prevladoval gradbeni material (odlomki opek, žeblice, malte, večjih kovinskih konstrukcij – mreže, palice). Arheoloških najdb v tej sondi ni bilo. Na globini 1,2 m je bila po celotni površini sonde odkrita temeljna betonska plošča hleva.

Izvedena raziskava je dala zanimive rezultate, ki pomembno dopolnjujejo naše dosedanje poznavanje najdišča. Doslej je namreč veljalo, da je bila posest obljudena konec 1. stoletja in v 2. stoletju, sedaj pa lahko upravičeno domnevamo, da so na njej prebivali še v 3. stoletju (bronast okrasek jarma). Ostanki novo odkritega zidanega objekta dokazujejo tudi, da je posest segala dlje na vzhod, kot smo do sedaj domnevali.

Glede na rezultate je bilo območje načrtovane gradnje nove stanovanjske hiše na mestu nekdanjega hleva – ob

arheološkem nadzoru –, za gradnjo sproščeno, izvedba dovozne poti pa je bila prestavljena na južni rob izven zavarovanega območja.

Dovže, villa rustica v Zgornjih Dovžah, bronast okrasek jarma (foto: S. Djura Jelenko)

Dovže, villa rustica v Zgornjih Dovžah, grafitni odlomek lončevine z napisom CVRVC (foto: S. Djura Jelenko)

25 Suzana Vešligaj

EŠD: 23199

Naselje: **Dražen Vrh**

Občina: Sveta Ana

Ime: **Dražen Vrh – domačija Kapl**

Naslov: Dražen Vrh 56

Področje: E

Obdobje: 19. stoletje

Domačijo Kapl, ki stoji ob cesti vrh slemena razloženega naselja Dražen Vrh, sestavljajo hiša, pritlično zidano gospodarsko

poslopje z značilnimi prezračevalnimi opečnimi mrežami ter leseno razpelo. Stanovanjska hiša, ki je osrednji del domačije, izvira iz 19. stoletja. Letnica 1924 na lesenem portalu priča o njeni zadnji večji obnovi. Pritlična hiša podolžnega tlorisa je primer razširjene t. i. cimprane gradnje z leseno kladno konstrukcijo, ki jo ščitijo notranji in zunanji ilovnati ometi, prebeljeni z apnom. Ima sedemosno glavno in trisosno zatrepno fasado. Pokriva jo strma opečna dvokapnica z oblikovanimi strešnimi konzolami ter širokim strešnim napuščem. V hiši se je ohranila tradicionalna tlorisna zasnova z osrednjo vežo, ki v osrednji osi vodi v kuhinjo, levo in desno sta sobi. V večjem prostoru je ohranjena lončena peč. Iz tega prostora je dostopna manjša sobica z okni, ki odpirajo pogled na dvorišče. Vse prostore krasijo prvotni leseni tramovni stropi. Prav tako so v celoti ohranjeni notranje stavbno pohištvo z okovjem in lesene podnice ter del notranje opreme.

Domačija Kapl predstavlja enega redkih kmečkih ambientov in na svojstven način priča o načinu življenja na tem območju. Zaradi vseh naštetih stavbnih kvalitete je bila razglašena za kulturni spomenik lokalnega pomena na območju Občine Sveta Ana v Slovenskih goricah (Uradni list RS, št. 39/10).

Zaradi ozaveščanja tako lokalne kot širše javnosti o pomenu ohranjanja in vključevanja kulturne dediščine v vsakdanje življenjske procese se je Občina Sveta Ana v Slovenskih goricah skupaj z lastniki odločila, da bo v stanovanjski hiši, v prostoru nekdanje shrambe uredila sanitarije. Tako se je kot aktivni partner vključila v mednarodni projekt DETOX (podeželsko razstrupljanje s spoznavanjem zakladov kulturne dediščine), ki ga podpira Evropska unija s sofinanciranjem iz Evropskega sklada za regionalni razvoj v okviru Programa sodelovanja Interreg V-A Slovenija – Hrvaška 2014–2022.

Konec februarja 2017 so se pričela načrtovana dela. Zaradi posega v spomenik so vsak teden na terenu potekala usklajevanja z investitorjem in izvajalci. Najprej je bilo treba odstraniti izjemno dotrajan leseni pod. Za polaganje novega lesenega tlaka se je izvedla 15 cm debela armiranobetonska plošča, kar je zagotovilo statično stabilnost podkletenega prostora. Obstoječe dotrajane ilovnate omete tega prostora je bilo treba odstraniti in jih nadomestiti z novimi. V delu predvidenih sanitarij so se na predhodno nameščeno podkonstrukcijo ob stenah namestile vodoodporne mavčne kartonaste plošče, ki so bile podlaga za keramične obloge. Tudi v tem prostoru je bil ohranjen tramovni strop, ki je bil v okviru projekta vključen v obnovo, saj so bili nekateri konstrukcijski deli povsem dotrajani. Da pa bi se omogočil dostop do tramovne konstrukcije, je bilo najprej treba odstraniti ilovnate nanose s podstrešja. Dotrajani deli tramovnega stropa so se nato nadomestili z novimi po vzoru obstoječih. Zaradi nove namembnosti nekdanje shrambe je bilo treba novi strop s podstrešne strani prekriti s paroprepustno folijo, ki se je preplastila z ilovnatim ometom. V delu nekdanje shrambe, ki ni bil predviden za sanitarije, so se lesene podnice pričvrstile na leseno podkonstrukcijo, ki se je stabilizirala z betonskim tlakom. Obnove so bila potrebna tudi okna, predvsem okenska krila, ki jih je bilo treba izdelati

Dražen Vrh, prostor nekdanje shrambe v hiši Kaplove domačije med obnovo (foto: S. Vešligaj, februar 2017)

Dražen Vrh, prostor nekdanje shrambe v hiši Kaplove domačije po obnovi (foto: S. Vešligaj, maj 2017)

na novo po vzoru obstoječih. Prav tako je bilo treba izdelati nova vrata sanitarij po vzoru obstoječih. Prvotna vrata, ki so osrednji bivalni prostor – kuhinjo – ločila od nekdanje shrambe, so se ohranila in v celoti obnovila. Vsi leseni deli so se zaščitili z lanenimi premazi. Zaključni ilovnati ometi so se zaščitili z apnenimi opleski.

Maja 2017 so bila vsa dela uspešno zaključena. Mizarska dela je opravilo Mizarstvo Branko Horvat iz Svetincev pri Destrniku. Ostala dela je izvedla LIPA, Proizvodno trgovska zadruga, z. o. o., iz Lenarta v Slovenskih goricah.

Čeprav gre samo za manjšo preureditev enega od bivalnih prostorov stanovanjske hiše Kaplove domačije, bo zapuščina preteklosti tako laže dostopna. Z aktivnim vključevanjem v sam proces obnove in ohranitve kulturnega spomenika so lastniki pridobili neprecenljiva znanja in kompetence o pomenu in vrednotah kulturne dediščine.

26 Marta Bensa

EŠD: 3631

Naselje: Drežnica

Občina: Kobarid

Ime: Drežnica – cerkev Srca Jezusovega

Področje: R

Obdobje: prva polovica 20. stoletja, 1911–1912, 1942, zadnja četrtina 20. stoletja, 1986

Leta 1911 so se pričela gradbena dela po načrtih arhitekta in gradbenega mojstra Hansa Pascherja. Entuziazem delavnih domačinov in najetih mojstrov je bil tako velik, da je bila ta neoromanska bazilika v šestih mesecih pod streho. Leta 1912 je bila cerkev posvečena in pripravljena za bogoslužje. Dve leti pozneje je bila cerkev znotraj ometana in obokana, leto zatem pa je bila izdelana tudi zunanja fasada.

Poslikave notranjosti cerkve pripadajo trem slikarjem: Ema Gallovich-Galli je avtorica naslikanih apostolov v nizu niš v prezbiteriju, glavno poslikavo celotne cerkve pa sta leta 1942 izvedla slikarja Avgust Černigoj in Zoran Mušič s svojimi pomočniki.

V marcu 2018 so se zaključila restavratorska dela na poslikanem kasetiranem stropu in na stenah zakristije cerkve Srca Jezusovega. Posamezna poslikana kasetna polja so med seboj razmejena z vlečenimi štukaturnimi profili. Poslikava, ki je izvedena v secco in apneni tehniki, predstavlja Jezusove attribute in simbole njegovega trpljenja.

Stanje poslikav na stropu zakristije župnijske cerkve v Drežnici je bilo slabo. V kasetnih poljih so bili prisotni madeži in površinske razpoke, ki so nastale zaradi zamakanja strehe. Streha je bila pred leti zamenjana, tako da je bil vzrok za nastanek teh poškodb saniran. Štukaturni vlečeni profili so bili precej poškodovani in ponekod razslojeni med seboj. Poslikave so bile naslikane na apneni omet, nanesen na

trstiko, prekrivala so jih površinska umazanija in saje, saj se je v tem prostoru nekdanj tudi kurilo. V preteklosti so bila tu že izvedena restavratorska dela, vendar so bile rekonstrukcije neustrezne in ometi estetsko slabo izvedeni. Stene zakristije zaradi različnih napeljav in dodelav so bile neprimerno ometane in prepleskane.

Za določitev poteka konservatorsko-restavratorskih postopkov se je najprej izvedlo sondiranje stropa in sten. Na stropu ni bilo preslikav; prvi poskusi čiščenja so pokazali, da je mokro odstranjevanje nečistoč z vodo neprimerno, za najboljšo metodo se je izkazal suh postopek odstranjevanja nečistoč z wishab gobico. Na poslikanih poljih je bilo pred odstranjevanjem umazanije potrebno lokalno utrjevanje barvne plasti z 1,5-odstotno raztopino amonijevega kazeinata. Na štukaturnih profilih stropa so se odstranile neoriginalne plasti beležev. Z vijačnim sidrom v leseno konstrukcijo se je dvignil povešen zunanji del štukaturnega profila. Sledilo je končno brušenje površin kitanih območij. Stene so prikazale originalni belež v svetlem mareličnem tonu. Cokel sten je bil v originalu lisasto pleskan v oker odtenku, ločnica med obema barvama pa je pol centimetra debela temno rjavordeča linija. Vse razpoke so bile zakitane s fino apneno malto. Sledili so rutuša, barvno dopolnjevanje in rekonstrukcija neprimerno izdelanega motiva iz prejšnjih restavratorskih posegov. Retuša poškodb je bila izvedena v tratteggio rigatino tehniki. Štukaturni profili in stene so se tonsko izenačili z lazurnimi apnenimi barvami, da sta se dosegla pravilna struktura in starinski videz beljene površine.

Restavratorska dela sta izvedla akad. rest. Zoran Flander in Petja Berginc.

27 Mija Černe, Nika Veršnik, Monika Arh

EŠD: 128

Naselje: Drnovo

Občina: Krško

Ime: Drnovo – arheološko najdišče Nevidunum

Področje: A

Obdobje: bronasta doba, železna doba, rimsko obdobje

Na območju zaraščene njive na parc. št. 1543/2, k. o. Veliki Podlog, so bile izvedene arheološke raziskave v obliki intenzivnega terenskega pregleda in izkopa ročne testne sonde. Pri intenzivnem terenskem pregledu območja smo odkrili 377 najdb, od tega 273 rimskodobnih in 104 novoveške. Med gradivom prevladujejo kosi rimskodobnega opečnega gradbenega materiala, manj je lončenine. Rimskodobne najdbe smo odkrili na celotnem območju pregleda.

Ročna testna sonda je bila izkopana v velikosti 3 x 2 m do globine 0,35 m, na dveh mestih pa smo jo poglobili še z dvema manjšima ročnima testnima sondama v velikosti 1 x 1 x 0,5 m. Pod ornico (SE 002) smo odkrili rimsko hodno površino (SE

003), na kateri se je v osrednjem delu in deloma na vzhodnem robu testne sonde ohranilo tlakovanje iz zbitih apnenčastih prodnikov (SE 005). Na hodni površini (SE 003) in deloma tlaku so v liniji ležali apnenčasti kamni in odlomki rimske opeke (SE 004). Prodniki in odlomki opek niso sestavljali kompaktne strukture, ampak so bili zgolj nametani, zato menimo, da gre za ostanke že prekopenih grobnih konstrukcij rimskih grobov, ki jih je leta 1887 izkopal J. Pečnik (Bezljaj, J. 1888, Črtež rimskega mesta »Nevidunum« – Ljubljanski zvon, letnik VIII, številka 8, 503–506, 563–565; Petru, S., in P. Petru 1978, Nevidunum – Drnovo pri Krškem. – Katalogi in monografije 15, Narodni muzej Ljubljana, 16).

Geološko podlago predstavlja naplavina savskega proda, ki se pojavi na povprečni globini 0,40 m. V testni sondi je bilo odkritih 114 najdb, od tega 108 odlomkov opeke in šest odlomkov lončenine. Večina gradiva sodi v rimsko obdobje, nekaj najdb je novoveških. Prisotnost rimskodobnega in novoveškega gradiva dokazuje uporabo območja v rimskem in novoveškem obdobju.

Drnovo, arheološko najdišče Nevidunum, pogled na linijo kamnov in odlomkov rimskih opek (foto: Ž. Fazarinc)

28 Eda Belingar

EŠD: 4133

Naselje: Drskovče

Občina: Pivka

Ime: Drskovče – kapela Žalostne Matere Božje

Naslov: Drskovče, parc. št. 317/3, k. o. Parje

Področje: E

Obdobje: tretja četrtina 19. stoletja, 1867, zadnja četrtina 20. stoletja, 1995

Drskovče so manjša vas ob cesti Pivka–Knežak na vznožju Tabora, ki mu domačini rečejo Gura. Pred vasjo postavljena cerkev sv. Pavla hrani ostanke poznogotskih fresk, v sami vasi pa je kapela Žalostne Matere Božje. V kroniki župnije Zagorje,

ki jo je pisal župnik F. Groznik, je zapisano, da naj bi kapelico domačini na lastne stroške sezidali leta 1896. Kip v kapelici je izdelalo podjetje Hartman iz Zagreba. Takratna cena kapelice je znašala 13.300 kron. Kapelico so zidali zidarji iz Slavine, domnevno po priimku Telhuš. V času, ko je bila sezidana, je knezoškofijski ordinat za tri leta dovolil maševati v njej, a le enkrat mesečno po eno sveto mašo. Samo v maju so imeli dovoljenje maševati vsak teden. Ljudje so ob svetem letu 1900 prosili za podaljšanje dovoljenja, in ordinat je prošnji tudi ugodil. Samo za vzdrževanje kapelice naj bi oglarji (Čiči) darovali čez 300 kron (Pivške novice, letnik 6, št. 1, 2005). Takrat je bilo namreč v navadi, da so najemali gozd za to, da so lahko drevesa posekali in kuhali oglje. V zahvalo, ker so lahko kuhali oglje na drskovškem svetu, so tako delavci, ki so prišli iz Čičarije, darovali določeno vsoto za gradnjo kapelice. Zidana kapela pravokotnega tlorisa ima dvokapno streho s trikotnimi zaključki. Nad vhodnimi vrati je zidan zvonik. Strop v notranjosti je potlačeno banjasto obokan. V oltarni niši, zaprti z lesenim okvirjem, je lesen kip Žalostne Matere Božje. Leta 1995 so vaščani Drskovč s pomočjo Občine Pivka kapelico popolnoma, a neustrezno obnovili.

V letu 2017 smo prejeli vlogo Vaške skupnosti Drskovč za zamenjavo vhodnih vrat in beljenje notranjosti kapelice. Vhodna vrata, ki niso bila izvorna, so bila dotrajana, zato smo z zamenjavo soglašali. Notranjost so nameravali le na novo prepleskati, a smo predlagali predhodno sondiranje opleskov. Pred deli je bilo ugotovljeno, da so zidovi, obok in omet stabilni, omet in beleži pa poškodovani zaradi prisotnosti vlage. Vidne so bile razpoke na vogalnih predelih stropa, in sicer tako v prezbiteriju kot v ladji kapele. Na stropu in na stenah prezbiterija kapele je na nekaterih delih odstopal apneni omet. Spodnji del ometa v ladji kapele je bil v preteklosti odbit in ponovno nanesen, verjetno zaradi vpliva vlage v prostoru. Originalni belež in dekorativna poslikava na stropu in stenah sta bila v preteklosti večkrat prepleskana. Na stropnih poljih in na stenah se je po sondiranju pokazala dekorativna in šablonska poslikava. Originalna dekorativna in šablonska poslikava je naslikana v secco tehniki. Dekorativna in šablonska poslikava pod apnenimi beleži je bila stabilna (Uroš Oblesčak, Poročilo o opravljenih konservatorsko-restavratorskih posegih v kapeli Žalostne Matere Božje v Drskovčah. Tolmin, 20. 3. 2018). V prvi fazi so bili mehansko odstranjeni odvečni apneni beleži s pomočjo kladivca in skalpela. Odstranjeni so bili odstopajoči apneni ometi in neustrezne plombe. Večje razpoke in poškodbe apnenega ometa so bile pokitane. Odkrite dekorativne in šablonske poslikave so bile razprašene in oprane z vodo. Dela so bila izvedena v okviru razpoložljivih sredstev, niso pa še zaključena.

Postopke konservatorsko-restavratorskih del smo fotodokumentirali. Doseženi rezultati so v skladu s pričakovanim, odkritja so opisana zgoraj. Osnovne sondaže je izdelala restavratorka ZVKDS, OE Nova Gorica, Marta Bensa, konservatorski nadzor je izvajala etnologinja iste enote Eda Belingar. Restavratorska dela je izvedel Uroš Oblesčak, Dekorativno slikarstvo in restavratorstvo, s. p., iz Tolmina.

Drskovče, kapela Žalostne Matere Božje po obnovi v letu 1995 (foto: E. Belingar, 2018)

Drskovče, kapela Žalostne Matere Božje, poškodovani ometi in beleži v notranjosti (foto: E. Belingar, 2015)

Drskovče, kapela Žalostne Matere Božje, kip v niši kapele (foto: E. Belingar, 2015)

Drskovče, kapela Žalostne Matere Božje. Po odstranitvi odvečnih beležev se je razkrila prvotna poslikava sten (foto: E. Belingar, 2018)

29 Gašper Rutar

EŠD: /

Naselje: **Fala**

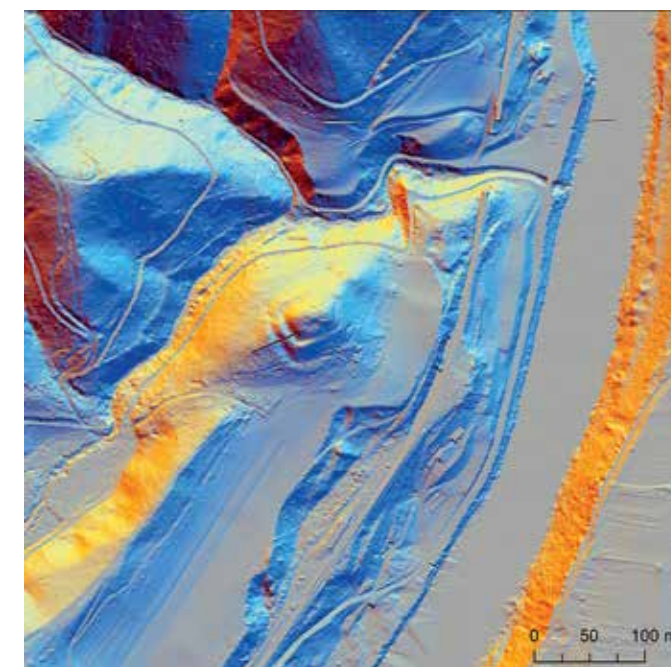
Občina: Ruše

Ime: **Fala – Kogel**

Področje: A

Obdobje: neopredeljeno

Na desnem bregu Drave, kakšnih 700 m severno od Gradu Fala (EŠD 6350) so ostanki 30 x 40 m velikega utrjenega prostora, zavarovanega z dvojnimi jarkom in nasipom. Ohranjeni jarki merijo 1,5 m v globino in 5–10 m v širino. Del istega sistema sta mogoče tudi pravokotni anomaliji nižje na grebenu severozahodno. Morda gre za del protiturške obrambe, ki se omenja pri Rušah.

Fala, Kogel, lidarski posnetek z označeno lokacijo utrdbe (izvedba: G. Rutar)

30 Marta Bensa, Minka Osojnik

EŠD:	3646
Naselje:	Goče
Občina:	Vipava
Ime:	Goče – cerkev sv. Andreja
Področje:	R
Obdobje:	tretja četrtina 14. stoletja, 1376, prva polovica 17. stoletja, 1608, 1630, tretja četrtina 18. stoletja, 1759

Na temeljih gotske cerkve je bila v 17. stoletju zgrajena enoladijska cerkev s tristrano sklenjenim prezbiterijem in zvonikom pred vhodom. Poslikava, delo M. Liechtenreiterja, je nastala leta 1759.

Rezljane klopi (oreh) so kvalitetno delo iz 19. stoletja. Lastnik je prvotno nameraval klopi zamenjati z novimi, izdelanimi po vzoru originalnih, le nekoliko širšimi. V cerkvi je namreč primanjkovalo prostora za vernike, ker so bile klopi prekratke. Zato so bili po sredini ladje razvrščeni navadni leseni stoli, ki so bili moteči tako za obrede kot za prostor kot celoto.

Po natančnem pregledu smo določili, naj se stranice in fronte obstoječih klopi ohranijo in restavrirajo, vsi ostali dele pa se lahko zamenjajo z novimi. Obstoječe klopi so se lahko razširile tako, da se je pri prvih in zadnjih klopih dodala nova rezljana kartuša na zunanji strani. Novi deli so morali biti barvno usklajeni z restavriranimi. Določili smo tudi, da se klopem lahko spremeni naklon hrbtnišč in poveča razmik med klopmi, tako da bodo udobne za uporabnike.

Po prenosu v restavratorsko delavnico se je pokazalo, da je bilo stanje klopi precej slabo, črvojedost je bila razširjena, ponekod je lesno strukturo prizadela do te mere, da so deli reliefov popolnoma odpadli. Izvedli so se naslednji postopki: čiščenje umazanije in odstranjevanje neustreznih premazov, dezinfekcija, utrjevanje, domodeliranje manjših okruškov, nadomeščanje manjkajočih profilov z novimi, sestavljanje in lepljenje odstopajočih delov, tonsko izenačevanje z vodnimi lužili in premaz z voskom.

Zaradi funkcionalnosti in slabo ohranjenih strukturalnih delov klopi so bili izdelani novi leseni sedeži, hrbtnišča in klečalniki (hrastovi in smrekovi), ki so se lužili v istem odtenku kot originalni deli. Klopi so bile postavljene na nov lesen pod in oblazinjene s kardinalsko rdečo mikrofibro. Mizarska dela so bila izvedena v delavnici MIZARSTVO Andrej Hudolin, s. p., iz Velike Ligojne pri Vrhniki, končnice in kasete je restavriral Janez Jereb, VOX, d. o. o.

Goče, cerkev sv. Andreja, pogled na klopi pred obnovo (foto: Minka Osojnik)

Goče, cerkev sv. Andreja, klopi po obnovi med montažo (foto: Marta Bensa)

31 Andrejka Ščukovt

EŠD:	30280
Naselje:	Goče
Občina:	Vipava
Ime:	Goče – oltarno znamenje III
Naslov:	Goče 6
Področje:	UA, E
Obdobje:	18., 20. stoletje

Na štirih lokacijah na Gočah stojijo oltarna znamenja z reliefnimi upodobitvami motivov iz Kristusovega pasijona. Po ljudskem izročilu in tradiciji se je ob prazniku sv. Rešnjega telesa sprevod faranov med polji, travniki in v vasi ustavil pri štirih oltarnih znamenjih, pri čemer se je z najsvetejšim blagoslovilo na vse štiri strani neba. Znamenja iz zadnjega desetletja 17. stoletja so delo nam neznane kamnoseške delavnice, ki je verjetno delovala na Vipavskem ali bližnjem Krasu.

Vsa štiri znamenja, ki jih tipološko uvrščamo med t. i. znamenja z nišo in reliefom, posnemajo arhitekturo cerkvenih oltarjev. Spodnji del znamenja je oblikovan kot oltarna menza, ki jo uokvirjata dva pilastra. Na profilirani krovni plošči stoji stebni nastavek, katerega središče je plitva polkrožna vdolbina s kamnitim figuralnim reliefom, obdajata pa jo para jonskih stebrov in pilastrov, ki nosijo ogredje s prekinjenim segmentnim zatrepom in križem na sredi. Drugačne oblike je danes le znamenje na pokopališču. Prvo oltarno znamenje z letnico 1693 stoji ob hiši Goče številka 41 (pri domačiji Kodre); relief predstavlja Kristusa na Oljski gori. Drugo oltarno znamenje stoji pri hiši številka 36 (pri Jamšku oz. pri stari šoli) in ima na reliefu motiv bičanja. Oltarno znamenje pri pokopališču ima v polkrožni niši relief z motivom Veronike, ki podaja Kristusu prt.

Oltarno znamenje, ki predstavlja postajo procesije sv. Rešnjega telesa, je prvotno stalo samostojno. Po izgradnji osnovne šole leta 1937 na začetku vasi je na tem prostoru nastal manjši trg z dominantno zgradbo šole, ki je tipična javna stavba italijanske arhitekture. Takrat so oltarno znamenje vzdali na glavno pročelje šole. Oltar ima nad polkrožno nišo v višini kapitelov jonskih stebrov vklesano letnico 1692. Relief je danes močno poškodovan. Vsaj od leta 1937, kakor kaže dokumentirana fotografija takratnega stanja, mu manjka križ na slemenu.

Gočani so ob dokončanju obnove kuhinje in jedilnice ter strehe in fasade osnovne šole konec leta 2017 dali pobudo, da bi na oltarno znamenje ponovno postavili manjkajoči križ. Kopija križa je bila izdelana po vzoru križa, ki stoji na oltarnem znamenju pri hiši številka 36 oz. pri Jamšku. Mere novega križa so bile določene v sorazmerju z nastavkom (gornjim delom) pila pri osnovni šoli. Najprej je bila izdelana maketa križa. Največ težav je predstavljal izbor ustreznega kamna za klesanje novega križa. Po oceni Božidarja Premrla bi morali uporabiti sivkastobel nanoški apnenec enotnega videza, brez

Goče, pogled na oltarno znamenje, prislunjeno na glavno fasado osnovne šole (foto: Minka Osojnik, 2015)

Goče, pogled na oltarno znamenje z obnovljenim šolskim objektom (foto: A. Ščukovt, 2017)

opaznih školjk. Novi križ je izklesala ljubiteljska kamnoseška skupina s sedežem v Mančah, na čelu z g. Marjanom Polancem in g. Zdenetom Breškom. Križ je izklesan z oklesanimi robovi in ploskvijo ter je ustrezno »postaran«. Na žalost se kopija križa z originalnim kamnom znamenja ne ujema v barvnem tonu. Zato smo se s predstavnikom Krajevne skupnosti in kamnoseško skupino dogovorili, da ponovno izdelajo kopijo križa, tokrat iz ustrezno izbranega kamna.

32 Suzana Vešligaj

EŠD:	145
Naselje:	Gorišnica
Občina:	Gorišnica
Ime:	Gorišnica – domačija Gorišnica 12
Naslov:	Gorišnica 12
Področje:	E
Obdobje:	prelom 17. in 18. stoletja, druga polovica 19. stoletja

Na zahodnem ravninskem delu vasi Gorišnica pri Ptuju stoji Dominkova domačija, ki velja za edinstven primer v celoti ohranjenega panonskega doma malega kmeta iz 18. stoletja. Po zadnji celoviti obnovi konec devetdesetih let 20. stoletja, za katero je kolegica Jelka Skalicky prejela Steletovo priznanje leta 1999, se je znova pokazala potreba po obnovi slamnate in lesene strešne kritine.

Tako se je Občina Gorišnica prijavila na javni razpis Ministrstva za kulturo za sofinanciranje obnove Dominkove domačije v letih 2017 in 2018. Z uvrstitvijo Dominkove domačije v izbor projektov, financiranih s pomočjo omenjenih sredstev, se je avgusta 2017 začela obnova slamnate kritine na osrednjem objektu, ki predstavlja tip doma v obliki črke L, ter na svinjaku, čebeljih panjih in enem od treh koruznjakov. Prav

tako je bil obnovljen koruznjak z leseno dvokapno streho. Ker so v okviru omenjenega konservatorskega projekta potekala izključno vzdrževalna dela, ni bila zahtevana izdelava konservatorskega programa. Zaradi posegov v kulturni spomenik je na terenu potekal konservatorski nadzor v okviru rednih koordinacij enkrat tedensko, in sicer od avgusta do oktobra 2017. Poleg spremljanja in usklajevanja posegov v posamezne strešne prvine je potekalo tudi dokumentiranje stanja spomenika med obnovo.

Gorišnica, domačija Gorišnica 12 pred obnovo (foto: S. Vešligaj, december 2016)

Gorišnica, domačija Gorišnica 12 po obnovi (foto: S. Vešligaj, april 2018)

Zamenjava obstoječe dotrajane slamnate kritine z novo rženo je bila izvedena na gospodarskem delu, ki se v obliki črke L stika s stanovanjskim delom, ter na svinjaku in čebeljih panjih. Lesena macesnova kritina je nadomestila smrekovo na enem od treh lesenih koruznjakov. Ob zamenjavi tako slamnate kot lesene kritine je bilo treba zamenjati poškodovane dele strešne konstrukcije z novimi, izdelanimi po vzoru obstoječih. To velja predvsem za špirovce in late. Zaradi dotrajanosti lesenega dimnika na stanovanjskem delu domačije je bila potrebna njegova rekonstrukcija. Prekrivanje strehe s slamnato kritino je potekalo na utečen tradicionalni način, in sicer s povezovanjem slamnatih snopov ob lesene okroglice z vrbovim vezjem. Enak postopek prekrivanja z novo rženo slamnato kritino je bil izveden tudi na strehi svinjaka. Pri čebeljih panjih je bilo treba obstoječe lesene podstavke zamenjati z novimi.

Obnovitvena dela so potekala ob sodelovanju strokovnih sodelavcev odgovorne konservatorke in gradbenika Branka Ramšaka z izvajalcem krovskih del Antonom Golnarjem, ki ima za seboj dolg seznam referenčnih obnov slamnatih streh. Nepogrešljiv partner v tem projektu je bila Občina Gorišnica, ki je prepoznala pomembnost ohranjanja nepremične kulturne dediščine in po svojih močeh skuša vzdrževati brezhibno stanje kulturnega spomenika. S pridobitvijo sredstev v okviru razpisa Ministrstva za kulturo Republike Slovenije ji je tako uspelo obnoviti in ohraniti dediščino preteklosti za sedanje in prihodnje rodove. Uspešno zaključen projekt obnove tako zagotavlja in omogoča vključevanje nepremične kulturne dediščine v vzgojno-izobraževalni proces, česar je Dominkova domačija deležna od prvega dne, ko jo je Občina Gorišnica vzela pod svoje okrilje in se lotila njene celovite obnove. Z uspešno zaključenim projektom obnove se dediščina ohranja in vključuje v vsakdanje življenjske procese, poleg tega pa se ohranja in prenaša na naslednje rodove tudi neprecenljivo znanje starih obrti, v tem primeru slamokrovstvo.

Z obnovo slamnatih streh Dominkove domačije je vsem naštetim projektnim partnerjem uspelo ohraniti del snovne in nesnovne dediščine tako na lokalni kot na regionalni ravni.

Gorišnica, domačija Gorišnica 12, čebelji panji s čokotimi slamnatimi strešicami pred obnovo (foto: S. Vešligaj, december 2016)

Gorišnica, domačija Gorišnica 12, čebelji panji s čokotimi slamnatimi strešicami po obnovi (foto: S. Vešligaj, april 2018)

33 Lilijana Medved, Branko Ramšak

EŠD:	13754
Naselje:	Gornji Slaveči
Občina:	Kuzma
Ime:	Gornji Slaveči – domačija Bežan
Naslov:	Gornji Slaveči 34
Področje:	E
Obdobje:	zadnja četrtina 19. stoletja, druga četrtina 20. stoletja

Domačija Bežan, znana tudi kot Cilina iža, je značilna panonska domačija, locirana na slemenu razloženega dela Gornjih Slavečev. Tlorisno je oblikovana v črko L, pokriva jo enotna dvokapna slamnata streha. Dobro vidna je neenovitost gradnje – pod skupno streho sta starejši lesen, cimpran stanovanjski del, zgrajen okoli leta 1890, in pozneje zidano gospodarsko poslopje iz časa okoli leta 1937.

Prvotno sta domačijo oblikovali ločeni leseni stavbi: stanovanjska hiša z osrednjo črno kuhinjo in dvema obstranskima prostoroma ter samostojno stoječ hlev. V tej obliki je dom zgradil ded zadnje lastnice Cecilije Bežan, ki je tu živela, dokler ni skrb za objekt prevzela Občina Kuzma. V tridesetih letih 20. stoletja je sledila celovita prenova domačije, ko so triceličnemu stanovanjskemu delu v isti vrsti dodali leseno kaščo, na mestu lesenega hleva pa so pravokotno na hišo zgradili manjši zidan hlev. Obe stavbi so nato povezali z ostrešjem, tako da je nastal odprt vmesni prostor za vozove in orodja, pod podaljšano streho na zadnji fasadi pa še prostor za prešo in drva. V istem obdobju so bivalnemu delu nekoliko povečali okenske odprtine ter vgradili nova, preprosta okna. Obnovili so tudi posamična vrata, jih nekaj izdelali na novo ali prinesli od drugod. Starejši del domačije ima glinene notranje in zunanje omete, hlev pa je ometan z glineno in apneno malto. Bežanova domačija je preprost tradicionalni dom revnejšega goriškega kmeta. Transparentna gradbena zgodovina, ohranjena tlorisna zasnova z začetka 20. stoletja, izvorni

Gornji Slaveči, domačija Bežan pred obnovo (foto: B. Ramšak, avgust 2017)

Gornji Slaveči, domačija Bežan z obnovljenim ometom (foto: L. Medved, november 2017)

Gornji Slaveči, domačija Bežan, obnovljeno ognjišče črne kuhinje (foto: L. Medved, november 2017)

elementi bivalne kulture in tradicionalni gradbeni materiali domačijo uvrščajo med pomembne kulturne spomenike lokalnega pomena. Že leta 1999 je Občina Kuzma financirala sanacijo zunanjih glinenih ometov in popolno zamenjavo slamnate kritine; vsa dela je takrat izvedel slamokrovec Jožef Rogan iz Trdkove. Leta 2013 je domačija prešla v lastništvo občine, in ta se je v sodelovanju s pristojno spomeniško in muzejsko službo lotila priprave projekta za muzejsko prezentacijo. Predvidena je predstavitev bivanjske kulture zadnje prebivalke, v gospodarskih prostorih pa razstava dveh rokodelskih zbirk iz lokalnega okolja, kar bo v širšem smislu oblikovalo izjemen materialni spomenik kmečkega načina življenja na Goričkem.

V okviru projekta, ki ga financirata Občina Kuzma in Ministrstvo za kulturo, se je leta 2017 pričela celovita obnova kulturnega spomenika: krpanje in dodelava zunanjih in notranjih glinenih ometov, restavriranje lesenih stropov in vrat, izdelava novih oken po vzoru dotrajanih originalov, utrjevanje obstoječih notranjih ilovnatih podov, rekonstrukcija lesenega poda v hlevu ter sanacija kamnitega temeljnega zidu gospodarskega dela stavbe. Uporaba tradicionalnih materialov in klasični postopki izvedbe so prispevali k ohranitvi izvorne podobe vseh delov domačije. V letu 2018 se bo obnova nadaljevala z zamenjavo slamnate kritine, beljenjem fasade in ureditvijo interierja z restavrirano originalno opremo domačije.

V skladu s kulturnovarstvenimi smernicami in konservatorskim nadzorom je obnovo ometov in druga gradbena dela izvajalo Gradbeništvo Hajdinjak, d. o. o., Sveti Jurij pri Rogaševcih, obnovo lesenih stavbnih elementov ter restavracijo in izdelavo stavbnega pohištva pa Splošni mizarski servis Franc Pentek, s. p., Brezovci pri Puconcih.

34 Eda Belingar

EŠD: 1566, 7273, 23234

Naselje: Gradišče pri Divači

Občina: Divača

Ime: Gradišče pri Divači – cerkev sv. Helene, Gradišče pri Divači – arheološko najdišče Gradišče, Gradišče pri Divači – vas

Naslov: Gradišče, parc. št. 874/30, k. o. Dolnje Ležeče

Področje: E

Obdobje: 20.–21. stoletje

Nekoliko odmaknjeno od vasi je v ogradi, zidani na suho, postavljena navzven skromna podružnična cerkev sv. Helene. Po ustnem izročilu je naslednica kapele nekdanjega gradu na Gradišču. Cerkevna ladja oblikuje s tristransko zaključenim prezbiterijem enovito kamnito stavbo lupino s strmo skrlato streho. Nad zahodnim pročeljem se dviguje zvonik na preslico, pred njim pa štiti vhod s trikapno korčno streho

krita lopa, ki jo podpirata dva kamnita, bogato ornamentirana stebra. Najpomembnejši del spomenika so poslikane stene ladje iz 15. stoletja, delo mojstra, ki je neposredno povezan z delavnico Janeza iz Kastva.

Vrh na suho zidanega zidu okoli cerkve, ponekod pa tudi zid sam, sta bila v celoti porušena. Zid je bil tudi na gosto preraščen z rastlinjem in je kot tak kazil podobo cerkve. Prehod v cerkveno ogrado ni bil posebej obdelan.

V letu 2017 smo prejeli vlogo Občine Divača, da namerava zid obnoviti. Podali smo kulturnovarstvene pogoje in soglasje. Štirinajste oktobra je bila v organizaciji Vaške skupnosti Gradišče pri Divači in pod vodstvom Partnerstva za ohranjanje in popularizacijo kraške suhozidne gradnje ter s sodelovanjem domačinov, Odbora za varstvo kulturne dediščine Biosfernega območja Kras in porečja Reke ter Parka Škocjanske jame izvedena prostovoljna akcija. Pred pričetkom del je bilo treba odstraniti vso zemljinjo in rastlinje, ki je preraščalo zidovje. Dela so se izvajala ob spremljevalnem arheološkem nadzoru. V celoti poškodovane dele zidu smo odstranili in pozidali na novo, kjer pa je bilo zidovje čvrsto,

Gradišče pri Divači, cerkev sv. Helene, obkrožena z ogrado, pozidano na suho. Vhod skoznjo ni bil posebej poudarjen (foto: E. Belingar, 2017)

Gradišče pri Divači, cerkev sv. Helene, ponekod se je zid v celoti pozidal na novo (foto: E. Belingar, 2017)

smo ga ohranili in ponovno pozidali le poškodovane odseke. Za zidanje se je uporabilo kamenje obstoječega zidu. Kamenje smo sortirali in odložili blizu delovišča. Vrh zidu je bil prvotno izdelan iz masivnih, pravilneje oblikovanih kamnov, ki so bili položeni prečno čez širino zidu in so bili le ponekod ohranjeni. Na preostalem delu se je zid ravno zaključil. Ker nismo imeli nobenega podatka, kako je bila oblikovana odprtina v zidu, vstop v cerkveno ogrado, sta se na tem mestu zaključka zidu, ki teče v isti višini okrog in okrog cerkve, pozidala ravno.

Postopke konservatorsko-restavratorskih del smo fotodokumentirali. Arheološkega poročila še nismo prejeli. Doseženi rezultati so preseglji pričakovanja, saj se je zid obnovil v celoti in ne le deloma, kot je bilo sprva predvideno. Udeležba na delavnici je bila namreč večja, kot smo pričakovali. Konservatorski nadzor sta izvajali in pri delu tudi aktivno sodelovali etnologinja ZVKDS, OE Nova Gorica, Eda Belingar in umetnostna zgodovinarica iste enote Minka Osojnik. Arheološke raziskave v obliki raziskave ob gradnji je izvedla arheologinja Manca Vinazza, Filozofska fakulteta.

Gradišče pri Divači, cerkev sv. Helene, za enotno višino zidu je bila merilo vrvice, napeta med količki (foto: E. Belingar, 2017)

Gradišče pri Divači, cerkev sv. Helene, posnetek »gradbišča« iz zraka (foto: Jurij Ažman, 2017)

Gradišče pri Divači, cerkev sv. Helene, obnovljena cerkvena ograda (foto: E. Belingar, 2017)

35 Eda Belingar

EŠD: 27738
Naselje: Harije
Občina: Ilirska Bistrica
Ime: Harije – vas
Naslov: Harije 68, stara šola
Področje: E
Obdobje: 20. stoletje

Harije so brkinska vas, razpotegnjena ob slemenski cesti lučaj stran od tiste, ki vodi iz Ilirske Bistrice proti Podgradu. Sredi vasi ob rahli razširitvi in na nekoliko dvignjenem platoju stoji nekdanja osnovna šola. Visokoprtiličen objekt je krit s simetrično dvokapnico. Vhodna fasada je petosna z osrednje postavljenim vhodom, opremljenim z ravnim kamnitim portalom in kamnitim pragom ter simetričnimi dvokrilnimi polnimi lesenimi vrati. Pred šolo je zamejen vrt, dostopen po stopnišču. V notranjosti sta levo in desno od vhodne veže po en prostor, nekdanji učilnici.

Začetki šolstva v Harijah segajo v drugo polovico 19. stoletja, ko je harijska šola sodila v postojnski okraj. Po prvih podatkih je v župnišču od leta 1866 do leta 1869 poučeval ekspozit Ivan Oblak. Pouk je potekal v duhovniški hiši. Šola se je imenovala »šola za silo«, kar pomeni, da je pouk potekal le dva- do trikrat

tedensko. Že takrat so razmišljali o novem šolskem poslopju, a je bil šolski okoliš premajhen in prevečen in teh stroškov ne bi zmogel. Kljub temu so uvedli 30-odstotni dodatni davek za zidanje šolskega poslopja. Šola je imela status šole za silo do leta 1905, ko je dobila svoje šolsko poslopje v adaptirani nekdanji Kuntnerjevi graščini; tam so poslej poučevali laični učitelji. Šola je postala redna ljudska mešana šola, najprej enorazrednica, v šolskem letu 1913/14 pa dvorazrednica. Med prvo svetovno vojno je delovala nepretrgoma, do leta 1927 je podkraljevino Italijo delovala v slovenskem jeziku, po tem letu pa do leta 1943 le še v italijanščini. Jeseni 1943 so obnovili pouk v slovenskem jeziku v t. i. partizanski šoli (Dragica Gombač, Harije skozi čas: prispevki k proučevanju razvoja vasi in življenja vaščanov. Harije, 2011, samozaložba, str. 53–54).

Leta 1959 je svet za šolstvo bistriške občine prejel sklep, da se manjše šole na območju občine priključijo Osnovni šoli Ilirska Bistrica in tako postanejo njene podružnične šole. Sklep je bil realiziran leta 1962. Naslednje leto je bila zgrajena nova šola v Ilirski Bistrici in začela je sprejemati tudi učence iz okoliških vasi. Zaradi odseljavanja prebivalstva se je število učencev na podružničnih šolah še naprej zmanjševalo, zato so šole začeli ukinjati. Harijsko je to doletelo s šolskim letom 1978/79 (prav tam, str. 73). Danes prostore uporablja Krajevna skupnost.

V letu 2016 smo prejeli vlogo Občine Ilirska Bistrica za zamenjavo dotrajane strešne kritine in izvedbo krovsko-

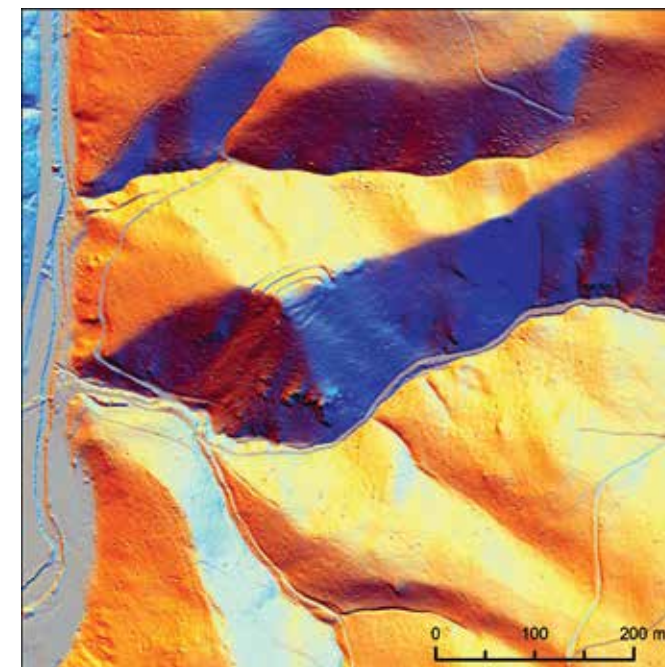
kleparskih del. Streha je bila nazadnje krita s salonitnimi valovtkami. Predlagali smo prekritje z opečnimi korci kot najpogosteje uporabljano kritino na tem območju v času nastanka šole. Ker naj bi se ti v Brkinih zaradi hitro spreminjajočih se temperatur in burje ne obesli, so na streho ob predhodni namestitvi novega lesenega ostrešja v letu 2017 namestili ravno tako opečno kritino podobnega videza mediteran proizvajalca Tondach. Dimnik so ometali in uredili kapo. Namestili so tudi nove žlebove in odtočne cevi v nebarvani pocinkani pločevini.

Postopke konservatorsko-restavratorskih del smo fotodokumentirali. Doseženi rezultati so v skladu s pričakovanim, do novih odkritij ni prišlo. Gradbena dela je izvajalo podjetje IPIL, d. o. o, iz Ilirske Bistrice.

36 Gašper Rutar

EŠD: /
Naselje: Hramše
Občina: Žalec
Ime: Hramše – pod Kjumberkom
Področje: A
Obdobje: neopredeljeno

Nad sotesko Pirešice, ki omogoča prehod iz Žalca proti Velenju skozi Ložniško gričevje, so na vzpetini s parc. št. 39/45, 39/46, 39/43, vse k. o. Železno, ostanki s trojnim jarkom zavarovanega platoja dimenzij 85 x 35 m.

Hramše, utrjeni vrh vzpetine pod Kjumberkom na lidarskem posnetku (izdelava: G. Rutar)

37 Marta Bensa

EŠD: 3670
Naselje: Hrenovice
Občina: Postojna
Ime: Hrenovice – cerkev sv. Martina
Področje: R
Obdobje: 10. stoletje, pozni srednji vek, 17. stoletje, 1625, 1639, 1674, zadnja četrtina 19. stoletja, 1891, prva polovica 20. stoletja, 1936–1938, 1942–1943

Enoladijska cerkev s poznogotskim prezbiterijem stoji v zaselku Pri Fari, na griču zahodno od vasi Hrenovice. V baroku je bila cerkev povečana v triladijsko in prizidan je bil zvonik (1639). Na začetku 20. stoletja so podaljšali ladjo in oblikovali novo pročelje. Arhitekt je bil Maks Strenar (1936–1938). Notranjost je v letih 1942 in 1943 poslikal Tone Kralj. Vsi prepereli ometi cerkve in zvonika so bili odbiti s kamnitih zidov. Pranje fasade in fug se je izvedlo z visokotlačnim

Hrenovice, cerkev sv. Martina, obnovljena fasada in zvonik (foto: Minka Osojnik)

aparatom. Novi ometi so se izvedli s specialnimi fasadnimi pripravljenimi maltami Grigolin v naslednji sestavi: polnjenje fug z malto BM 55, obrizg celotne površine z ekološkim obrizgom s hidravličnim oprijemom, malto RB 22. Grobi ekološki osnovni omet je iz naravnega hidravličnega apna, malte B21. Zaključni fini omet celotne površine se je izvedel z ekološko malto na osnovi naravnega hidravličnega apna, malto AB 09. Fasade so se pleskale z zaključno siloksansko barvo Grigolin s predhodno impregnacijo, po barvni študiji Zavoda za varstvo kulturne dediščine, OE Nova Gorica. Delo je izvedel G. M. Rovtar.

38 Jasna Svetina

<i>EŠD:</i>	183
<i>Naselje:</i>	Idrija
<i>Občina:</i>	Idrija
<i>Ime:</i>	Idrija – grad Gewerkenegg
<i>Naslov:</i>	Prelovčeva ulica 9
<i>Področje:</i>	UZ
<i>Obdobje:</i>	prva polovica 16. stoletja – 20. stoletje

Rudniški grad v Idriji je nastal kot upravno središče gospodstva in rudnika in kot skladišče rude. Grad se je razvijal od prvotne poznogotske rudniške hiše v zahodnem delu južnega trakta preko renesančnega obzidja z rondelami ter zahodnim in severnim traktom do dokončne podobe v 17. in 18. stoletju in posameznimi dodelavami ob koncu 19. stoletja, ko je bilo izvedeno novo stopnišče za dostop z vzhodne strani. Konec osemdesetih let prejšnjega stoletja je potekala celovita prenova gradu z namenom vzpostavitve sodobne muzejske zbirke. V gradu deluje tudi glasbena šola.

V letu 2017 sta bili izvedeni statična sanacija dvoriščnih arkad in obnova dotrajanih kamnitih tlakov pod njimi. Iz neznanega vzroka so slopi arkad od zadnje prenove ostali neometani. Razen osrednjega slopa vzhodnega trakta, ki je zidan iz večinoma pravih, sekundarno uporabljenih klesancev, spolij, so bili vsi slopi zidani iz zelo krušljivega lokalnega kamna slabe kvalitete. Videti je bilo tudi sledove nekdanjega ometa. Vsi arkadni stebri so bili utrjeni, temeljeni in injektirani ter finalno obdelani. Vse vogalne stebre in dimenzijsko slabše je izvajalec skladno s predanim detaljom obbetoniral (5 stebrov), ostale pa skladno z osnovnim projektom ojačal s karbonskimi vlakni. Obdelani so bili z grobim ometom in zaključeni s finim. Pobarvani so po barvni študiji, ki jo je izdelala restavratorka ZVKDS Marta Bensa.

Dobro ohranjene kamnite plošče originalnega tlaka smo uporabili za ponovno tlakovanje, ostale pa smo nadomestili s hotaveljskim kamnom sive barve, ki se je po barvi in kvaliteti najbolj ujemal z originalnim. Manjkajoče kamnite tlake smo nadomestili z novimi (hotaveljčan, štokan in krtačen) ob novi betonski štokani stopnici (pod arkadami) v podobnem

rastru – pribl. 30 in 60 cm z nepravilnim prehodom na star kamen.

Pri odstranjevanju tlakov pod južnimi arkadami smo odkrili grajski vodnjak iz prve stavbne faze. Predvidevamo, da je prvotno bil vodnjak, ne cisterna, izkopan do Nikove, ki teče pod južno steno gradu. Temu v prid priča tudi njegova zgradba, saj ni imel filtra iz gline za prečiščevanje vode. Če bi zbiral vodo iz še ne tlakovanega dvorišča, ta ne bi bila dovolj čista, čeprav so v srednjem veku obstajali tudi takšni preprosti vodni zbiralniki. Vodni jašek je izklesan v živo skalo in do globine treh metrov na nekaterih mestih utrjen s klesanimi kamni. Da gre za prvotni grajski vodnjak, potrjuje tudi njegova lega ob poznogotski stavbi. Danes je del odprtine in oboka vodnjaka pod dvoriščnim tlakom.

Vodnjak je v prvi četrtini 19. stoletja še deloval, kot je razvidno iz dveh naivnih risb gradu neznanega avtorja, ki prikazujeta bratovsko skladišče pri prodaji prašičev, nadzorujejo pa jih Napoleonovi vojaki. Risbi sta objavljeni v Zgodovini Idrije avtorja msgr. Mihaela Arka, idrijskega mestnega župnika. Na obeh je pod arkadami upodobljen nadzemni del vodnjaka s črpalko za vodo in ženska z lesenim škafo na glavi. Risbi sta verjetno nastali okrog leta 1809.

Vodnjak je bil opuščen nekje med letoma 1813 in 1851, to je po odhodu Francozov in po tem, ko je Kranjsko ponovno zasedla habsburška monarhija. V tem času so verjetno speljali odvodnjo meteorne vode z dvorišča v vodnjak po sedaj odkritem kamnitem odtoku. Prvi znani načrti gradu iz tega obdobja so iz leta 1851. Na njih starega vodnjaka ni več. Sredi dvorišča je vrisan vodnjak krožnega tlorisa. Leta 1906 je bil v prvotni tloris dvorišča vrisan vodnjak na osmerokotni osnovi s traso vodovoda iz sedaj neobstoječega prizidka v stičišču južnega in vzhodnega trakta proti vodnjaku in naprej proti rudniški ljudski šoli in gostilni Pri orlu. Zahodno od vodnjaka je bil vrisan hidrant z linijami vodovodne napeljave proti stanovanjskim delom gradu. Nadzemni deli današnjega vodnjaka sredi dvorišča so po vsej verjetnosti dekorativnega značaja. Za prezentacijo starega vodnjaka bo izdelan idejni projekt.

Sanirali smo dotrajane dele ometov na dvoriščnih fasadah pod arkadnimi hodniki. Pri tem se je nasproti odkritega vodnjaka pokazala zazidana vratna odprtina. Odprtino lahko zasledimo na načrtu iz leta 1851. Pred poznejšo prezidavo notranjih prostorov je vodila v skladišče. Odprtina je slabo ohranjena, nima ohranjenih oblikovanih arhitekturnih elementov, zato smo se odločili, da je ne prezentiramo.

Ob odstranitvi grbovne plošče z zidu stopnišča vzhodnega trakta se je pokazala zazidana luknja, za katero je bil prostor med stopniščem in dvoriščem. S primerjavo načrtov iz leta 1851 smo ugotovili, da gre za nekdanji zapor, iz katerega so nekoč vodile stopnice z izhodom na dvorišče. Luknjo smo ponovno zaprli in restavrirani grb namestili na isto mesto. Investitor je bil Mestni muzej Idrija. Gradbena dela je kvalitetno opravil SGP Zidgrad Idrija, d. d. Arheološko raziskavo je opravil Miha Mlinar, arheološki nadzor je izvajala Patricija Bratina, konservatorski nadzor pa Jasna Svetina in Branko Zbačnik.

39 Branko Zbačnik

<i>EŠD:</i>	12
<i>Naselje:</i>	Idrijska Bela
<i>Občina:</i>	Idrija
<i>Ime:</i>	Idrijska Bela – Belčne klavže
<i>Področje:</i>	T
<i>Obdobje:</i>	tretja četrtina 18. stoletja, 1769, zadnja četrtina 20. stoletja

Kamnita dolinska vodna pregrada najstarejšega slovenskega rudarskega mesta je bila zgrajena med letoma 1767 in 1769. Ograda je vpeta v obrežne skale potoka Belca približno 12 km od Idrije. Izvedba in princip delovanja klavž sta izum idrijskega graditelja Jožefa Mraka. Pregrada ima dve polkrožno zaključeni odprtini, kjer so bile montirane zapornice. Z izpustom vode iz umetnega jezera za pregrado in s tem ustvarjenim poplavnim valom je jez služil za plavljenje jamskega lesa do idrijskega rudnika. Izpopolnjen sistem plavljenja po Belci je neprekinjeno deloval od konca 16. stoletja do velike povodnji leta 1926, ki je podrla leseno lovilno pregrado – grablje v Idriji in Spodnji Idriji. Ta spomenik rudarjenja je od leta 2012 umeščen na Unescov seznam svetovne dediščine.

Pregrada je visoka 18 m in dolga 35 m, zgrajena je iz lokalnega klesanega apnenca. V osemdesetih letih prejšnjega stoletja so potekala obnovitvena dela. Takrat je bil jez statično saniran, nad njim pa je bila po originalnih načrtih na kamnitih stebrih zgrajena lesena dvokapnica, krita s škodlami. Dela so se zaključila leta 1991.

V slabih tridesetih letih je lesena kritina skupaj s podložnimi letvami propadla. V letošnjem letu so zamenjali letve in na novo prekrili 150 m² strehe z novimi macesnovimi škodlami. Dela je izvajalo Skodlarstvo Bojan Koželj, s. p. Obnovo je financiralo Ministrstvo za kulturo.

Idrijska Bela, Belčne klavže, streha pred prenovom (foto: B. Zbačnik)

Idrijska Bela, Belčne klavže, na novo prekrita streha (foto: arhiv CUD Hg Idrija)

40 Branko Zbačnik

<i>EŠD:</i>	593
<i>Naselje:</i>	Idrijska Bela
<i>Občina:</i>	Idrija
<i>Ime:</i>	Idrijska Bela – Putrihove klavže
<i>Področje:</i>	T
<i>Obdobje:</i>	zadnja četrtina 18. stoletja, 1779, zadnja četrtina 20. stoletja

Putrihove klavže so vpete v strugo potoka Belca, približno 2 km od Belčnih klavž po Belci navzgor, zahodno od Krekovš. Narejene so bile po načrtih Jožefa Mraka v letih 1767–1769. Služile so za plavljenje lesa do idrijskega rudnika. Višina pregrade je 7,2 m, dolžina zgoraj 44,0 m in debelina 8,5 m.

Klavže so zgrajene iz pravilno oblikovanih kamnitih blokov iz lokalnega kamna. Pregrada ima dve polkrožno zaključeni odprtini, locirani med tremi mogočnimi oporniki na nizvodni strani. V uporabi je bila do leta 1926, ko je velika poplava podrla in odnesla del idrijskih grabelj.

Od osemdesetih do konca devetdesetih let prejšnjega stoletja so pod vodstvom Mestnega muzeja Idrija potekala temeljita obnovitvena dela. Rekonstruirali so leseno dvokapno streho, krito s škodlami, in s ponovnim fugiranjem in injektiranjem utrdili kamnito konstrukcijo zidu.

V slabih tridesetih letih so skodle in letve propadle. V letošnjem letu so zamenjali letve in na novo prekrili 407 m² strehe z novimi macesnovimi škodlami. Dela je izvajalo Skodlarstvo Bojan Koželj, s. p. Obnovo je financiralo Ministrstvo za kulturo.

Idrijska Bela, Putrihove klavže, streha pred prenovno (foto: B. Zbačnik)

Idrijska Bela, Putrihove klavže, na novo prekrita streha (foto: arhiv CUD Hg Idrija)

41 Matjaž Mori, Dimitrij Mlekuž

EŠD: 190, 9368, 11819

Naselje: **Ig**

Občina: Ig

Ime: **Ig – kolišča na Igu, arheološko območje Ljubljansko barje, kulturna krajina Ljubljansko barje**

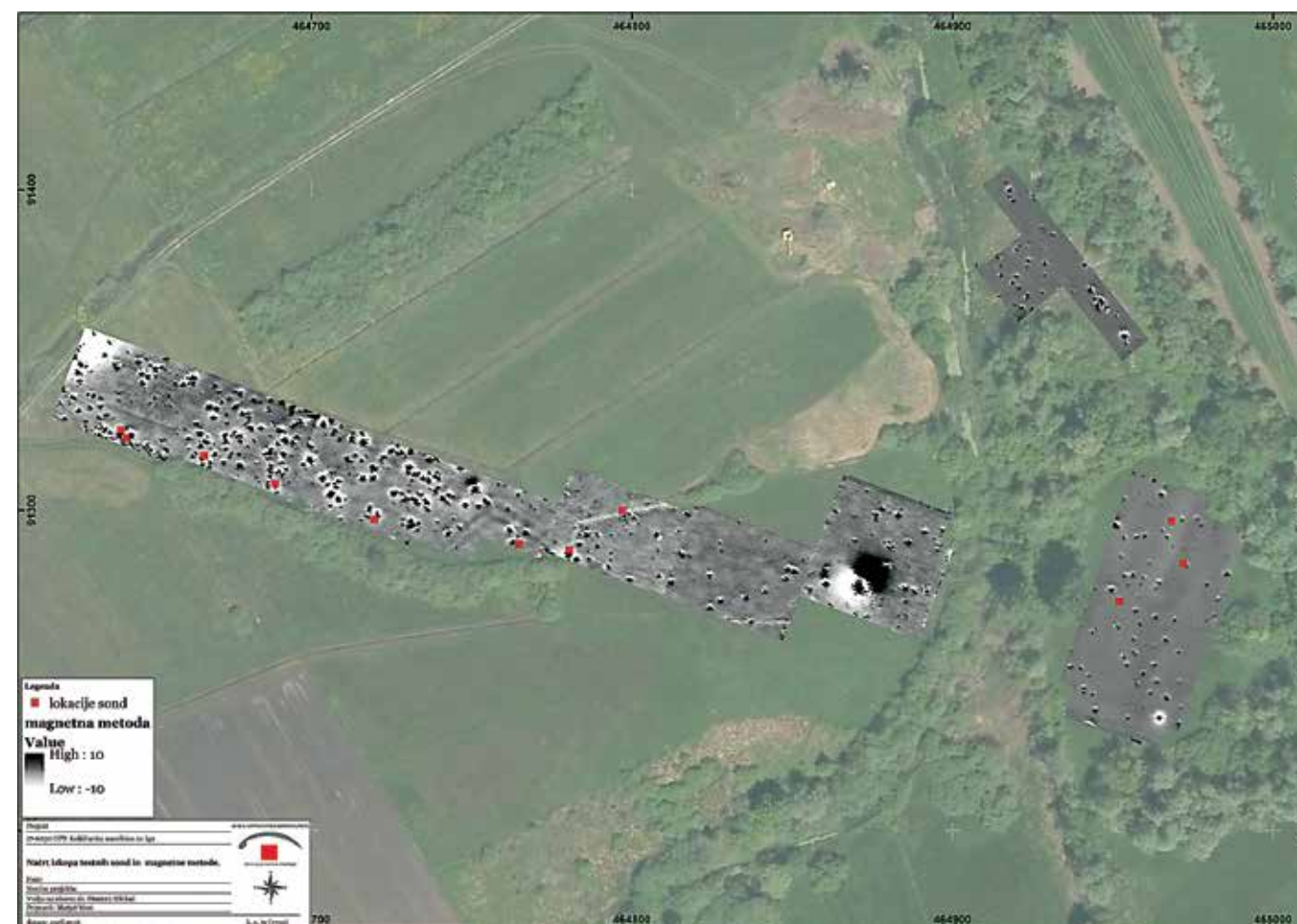
Področje: A

Obdobje: neopredeljeno

Predhodne arheološke raziskave smo izvedli znotraj območja IG 16-2/ZP v okviru sprememb in dopolnitev Občinskega prostorskega načrta za »Izvedbo interpretacije naravne in kulturne dediščine na Ljubljanskem barju«. Cilj raziskave je bil ugotoviti prisotnost arheoloških sledov na območju posega.

Na širšem območju posega smo izvedli geofizikalne raziskave, ki so vključevale magnetno, upornostno in georadarsko metodo. S pomočjo geofizikalnih raziskav smo prepoznali več linearnih anomalij, ki jih lahko razložimo kot sledove subrecentnih jarkov in množico manjših točkovnih anomalij. Ročno smo izkopali 11 testnih sond velikosti 1 x 1 m, s pomočjo katerih smo želeli podrobneje razumeti anomalije, ugotovljene z geofizikalnimi raziskavami, in dobiti vpogled v stratigrafsko sliko območja posega. Izkop testnih sond je pokazal, da sta obe območji posega precej uniformni. Na vzhodnem delu območja lahko prepoznamo aluvialne sedimente, ki so posledica premika korita reke Ižice, brez vsakršnih sledov človeških aktivnosti. Na zahodnem delu smo v testnih sondah prepoznali za Barje precej tipično stratigrafsko zaporedje, ki ga sestavljajo t. i. polžarica, karbonatna meljasta ilovica, ki se je odložila v jezerskem okolju, plasti gyttje oziroma preperelih ostankov močvirne vegetacije, plast ilovice, odložene s poplavami, in plast črnice, ki je antropogeno predelan ostanek šotnega pokrova.

Arheoloških sledov nismo našli, prepoznali pa smo polnila jarkov, identificiranih tudi na lidarskem posnetku in geofizikalnih raziskavah, ki pa jih lahko povežemo z mlajšimi posegi na Barju.

Ig, rezultat magnetne metode in lokacije testnih sond (M. Mori, 2016)

42 Maja Avguštin

EŠD: 1856

Naselje: **Ihan**

Občina: Domžale

Ime: **Ihan – cerkev sv. Jurija**

Področje: UA

Obdobje: 1743, 18. stoletje

Ihanska cerkev sv. Jurija stoji na vzpetini nad vasjo na pobočju nekdanjega tabora. Prvotna cerkev na tej lokaciji je omenjena v dokumentarnih virih s konca 13. stoletja. Gotsko cerkev so prvič prenovili in predelali v drugi polovici 17. stoletja pod vodstvom župnika Urbana Komatarja. Naslednjo in bolj celovito prezidavo je cerkev doživela že šestdeset let pozneje. Vodil jo je župnik Gašper Simič, ki je v ta namen v Ihan povabil stavbenika Mačka iz Ljubljane. Cerkev je bila z izjemo zvonika v današnji podobi zgrajena in posvečena leta 1743.

Cerkev je preproste baročne zasnove. Prezbiterij je polkrožen,

ladja je banjasto obokana. Zvonik stoji v osi, na severni strani mu je prizidana kapela. Ta je prav tako banjasto obokana in poslikana. Freske v kapeli naj bi poslikal lokalni slikar Franc Mrčun. V kapeli ob zvoniku je shranjena plošča iz gotske predhodnice z datacijo 1484.

Freska Sv. družine s sončno uro na južni fasadi ladje je datirana z letnico 1764 in je v strokovni literaturi pripisana Antonu Cebeju, čeprav se v tem obdobju v župnijskih knjigah omenja tudi slikar Franc Reinboldt. Cebejevi naj bi bili tudi freski dveh oltarnih arhitektur na notranji severni in južni steni ladje. Ti sta bili pred leti brez nadzora zavoda poškodovani v spodnjem delu zaradi izvedbe elektroinstalacij. ZVKDS, OE Kranj, si prizadeva, da bi spodnji poškodovani del stenske poslikave ustrezno restavriral oz. rekonstruirali. Na zahodni fasadi tik ob zvoniku je še vidna freska Ples smrti s sončno uro. Pod njo je bila še pred desetletji dobro vidna podoba zrušitve odra ob gradnji cerkve.

V letu 2015 se je začela prenova strehe in fasade. Predhodno so bile opravljene tudi raziskave fasade. Sondiranje sta izvedli restavratorka mag. Eva Tršar Andlovic in Bernarda Jesenko Filipič iz ZVKDS, OE Kranj. Izrise za rekonstrukcijo poslikave je pripravila Bernarda Jesenko Filipič. Starejših arhitekturnih

poslikav, ki bi kazale na ohranjen zid srednjeveške predhodnice, ni bilo. Izjema je zvonik, kjer so bili najdeni starejši temno sivi šivani vogali in bifora, na podlagi katere smo lahko določili višino prvotnega zvonika. Omet na ladji in prezbitteriju je bil baročen, vendar tako slabe substance, da je bil v celoti odstranjen. Pod betonskim coklom se je ob zahodni in južni fasadi ohranil kamnit prirezan venec, ki je

sicer značilen za gotško cerkveno arhitekturo. V letu 2016 je bila obnova fasade dokončana, ustrezno so bile zaščitene tudi freske na njej. Fasada je bila ometana z apnenim ometom. Dela na strehi in fasadi je izvedlo Gradbeno podjetje Novak iz Moravč. Barvna podoba fasade cerkve je povzeta po najstarejši baročni podobi, na zvoniku smo rekonstruirali starejše šivane vogale.

Ihan, cerkev sv. Jurija pred obnovo (foto: M. Avguštin)

Ihan, cerkev sv. Jurija, freska Mrtvaški ples na zahodni fasadi (foto: M. Avguštin)

Ihan, cerkev sv. Jurija, Anton Cebej, freska oltarne arhitekture na severi steni ladje, 1762 (foto: M. Avguštin)

Ihan, cerkev sv. Jurija, sončna ura (foto: M. Avguštin)

Ihan, cerkev sv. Jurija, po obnovi (foto: Bernarda Jesenko Filipič)

43 Ana Resnik

EŠD: 20693

Naselje: Ilovka

Občina: Kranj

Ime: Kokrica – kapelica na cestnem križišču proti Ilovki

Področje: R

Obdobje: druga polovica 19. stoletja

Neoklasicistična kapelica, ki stoji tik ob cesti na poti proti zaselku Ilovka pri Kranju, je bila celovito prenovljena med majem in novembrom 2017. Kapelico odprtega tipa, pozidano na kvadratnem tlorisu, pokriva razgibana streha z osrednjo piramido in dvokapnicami nad trikotnimi čeli. Kritina je lomljeni škrlj, najverjetneje iz okolice Besnice oziroma Nemilj. Niša je plitvo obokana. Čelna in stranski fasadi so členjene s polkrožnimi loki, ki jih podpirajo štirje slopi. Notranja slopa sta zidana s kapiteloma, oblikovanima z ometom, zunanja pa sta kamnita. Med stebri je pozidan parapetni zidec pokrit k kamnitima ploščama iz tufa. Zadnja, vzhodna stena kapelice ni členjena.

Kapelica po svoji vertikali odstopa za pribl. 8 cm na višini 4 m, kar ne vpliva na statično stabilnost. Zaradi izpostavljenosti

leže tik ob cesti je bil zlasti južni steber močno poškodovan in statično nestabilen. Zunanji ometi so odstopali, v notranjost pa je zatekala meteorna voda, kar je povzročilo, da je opečni zidec parapeta zelo razpadel. Pri natančnejšem pregledu strehe se je izkazalo tudi, da je lesena strešna konstrukcija popolnoma dotrajana in da je pribl. 70 % kritine razslojene. Izvirne poslikave so bile odkrite le pod severno fasado, drugod so bile v preteklosti odstranjene in na novo ometani deli so bili poslikani v tehniki na suh omet, t. i. »a secco«, z roko domačega obrtniškega slikarja Franca Petriča.

Kapelica stoji na ilovnatih tleh, temelj pa je bil pozidan z okoliškim materialom, izveden brez drenaže, kar je pripomoglo k dvigu kapilarne vlage in zatekanju meteorne vode.

Postopki so bili izvedeni v skladu z zahtevami kulturno-varstvenih pogojev ZVKDS, OE Kranj, izdanimi 30. 6. 2014, številka: 35101-0412/2014-2014/2.

Dela na kapelici so se začela z zemeljskimi gradbenimi deli. Po izdelavi betonskega venca temeljev sta sledili hidroizolacija in drenaža z zbirnim jaškom. Streha se je pod težo škrlja začela posedati. V preteklosti je že bila deležna začasnih posegov, tesnjena je bila s silikoni in podloženo pločevino. Do zamakanja je sedaj prihajalo pri bakreni kupoli, kar je povzročilo trohnenje lesa po osrednjem delu lesene konstrukcije. Po odstranitvi škrlja je bila vidna realna slika dotrajanosti lesa. Glede na uničeno leseno konstrukcijo je bila potrebna celotna zamenjava ostrešja s smrekovino,

impregnirano s Silvanolinom. Čez ostrešje je bila nameščena zaščitna folija. Veliko odstranjenega skrila ni bilo primerne za ponovno prekrivanje strehe, zato je bila poprej podeskana nova streha večinoma pokrita s škrljlem, odstranjenim s stanovanjske hiše v Zgornjih Dupljah.

Zaradi statične nestabilnosti predelov atike je bil izveden nov nosilni venec z venčno profilacijo. Odstranjeni so bili zunanji ometi, v notranjosti pa so bili samo dopolnjeni z sanirno malto na bazi romanskega apna. Zaradi dviga kapilarne vlage in posledično nasičenosti zidakov z vlago je bila odstranjena menza, ki se je kasneje pozidala s primernimi zidaki. Z notranje strani kapelice je bila izvedena vodoodbojna blokada proti dvigu kapilarne vlage s produktom Kemasol micro. Stranski dekorativni plošči iz tufa sta bili utrjeni in z vrha domodelirani v imitaciji tufa. Nosilna stebra iz podpeškega kamna sta bila statično nestabilna, kar je zahtevalo globinsko utrjevanje z epoksidnimi smolami in cementnimi polimeriziranimi masami. Domodelirane plombe so bile ustrezno tonirane in obdelane v teksturi originala. Sneta kovana ograja je bila speskana, pocinkana in pobarvana v mat črni barvi.

Površino poslikav smo predhodno utrdili z utrjevalnim sredstvom na osnovi apna (Nanokalk). Nato smo s površine poslikav mehansko in s topli odstranili nečistoče in druge

sekundarne nanose. Na površino smo nanесли celulozne obloge, prepojene z 10-odstotno raztopino amonijevega karbonata v vodi, s čimer smo iz slikovnega nosilca odstranili vodotopne soli ter hkrati utrdili slikovni nosilec. Na mestih, kjer je bilo treba barvno plast še dodatno utrditi, smo uporabili apneno vodo (Kalko, Samson). Manjše razpoke v nosilcu in barvni plasti so bile zapolnjene s klasično apneno malto. Retuša je bila izvedena v tehniki črtkane retuše, v najmanjši možni meri. Večji poseg je bil izveden le ob spodnjem robu osrednje poslikave (pribl. 15 cm), saj je bila poslikava v tem delu zaradi delovanja povečane kapilarne vlage uničena do te mere, da jo je bilo treba rekonstruirati. Kot osnova za retušo je bila uporabljena silikatna barva, tonirana s pigmenti.

Pohodne ploščice iz notranjosti kapelice so bile odstranjene, zamenjan je bil tampon, in sicer v tehniki suhega polaganja, kot je narekovala prvotna izvedba. Celotna kapelica je bila pobarvana s silikatnimi barvami.

Izvajalci: Jaka Grmek, Ana Resnik, Anja Urbanc, Matej Turnšek, Iztok Kveder, Janez Kveder, Boštjan Podjed, Jože Štirn, Gradbeništvo Prestor, gradbena dela in projektiranje, d. o. o. Strokovni nadzor: dr. Nika Leben (ZVKDS, OE Kranj), Ciril Zorman (Mestna občina Kranj)

Kokrica, kapelica pred konservatorsko-restavratorskimi posegi (foto: A. Resnik)

Kokrica, kapelica po konservatorsko-restavratorskih posegih (foto: A. Resnik)

44 Bine Kramberger, Andrej Magdič

EŠD: 3124

Naselje: Juršinci

Občina: Juršinci

Ime: Juršinci – cerkev sv. Lovrenca

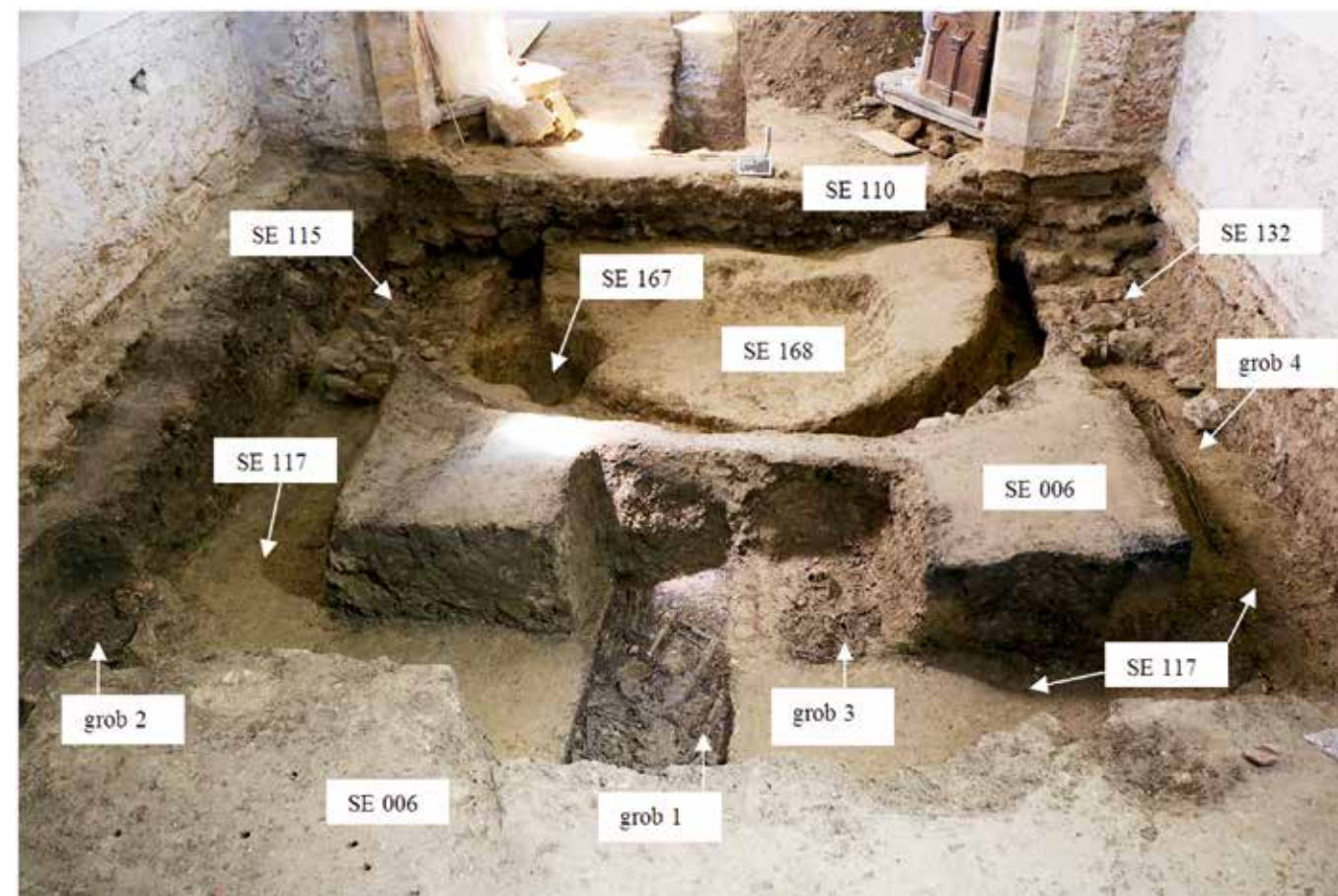
Področje: A

Obdobje: srednji vek

Župnik in župnijski svet župnije Juršinci sta izrazila namero po obnovi notranjosti župnijske cerkve sv. Lovrenca v Juršincih, ki je razglašena za kulturni spomenik lokalnega pomena. Najobsežnejši poseg načrtovane obnove je predstavljala rekonstrukcija tal z ureditvijo talnega gretja. Odgovorna konservatorica dr. Simona Menoni Muršič je predstavila svoje pomisleke glede ureditve talnega gretja v cerkvi. Načrtovana ureditev talnega gretja je namreč problematična z vidika obveze po upoštevanju varstvenega režima cerkve sv. Lovrenca, ki določa, da je stavbo treba ohranjati v celoti, neokrnjenosti in izvornosti. Historični talni nivoji so sestavni del historične stavbne substance cerkvenega objekta, zaradi česar jih v

želji po ohranjanju celovitosti historičnega objekta varujemo v enaki meri kot njegove nadzemne dele. Na vztrajanje gospoda župnika je ZVKDS pristal na to, da preveri prisotnost historičnih tlakovanj do globine, do katere bi načrtovana ureditev talnega gretja posegla. Za potrebe primarnega vpogleda v historične talne nivoje cerkve smo na dveh mestih dvignili nekaj betonskih tlakovcev, ki so bili v cerkev položeni proti koncu 19. stoletja. Po odstranitvi peščenega nasutja pod tlakovci smo na globini ok. 20 cm odkrili opečnate tlakovce starejšega tlakovanja. Ker bi z načrtovanimi gradbenimi posegi posegli v historično tlakovanje, je ZVKDS predpisal izvedbo arheološkega izkopavanja cerkvene notranjosti.

Zgodovina župnijske cerkve sv. Lovrenca v Juršincih sega v 13. stoletje, ko je cerkev delovala kot podružnica ptujske prafare. Sakralni objekt je bil prvič omenjen leta 1322, današnja gotška stavba pa je najverjetneje nastala med letoma 1517 in 1540, kar je razvidno iz letnic na zunanjih stenah zgradbe (S. Povoden, Hauptpfarrliches Geschichtenbuch, Pettau (Ptuj), 1833, str. 29; Krajevni leksikon Dravske banovine, 1937, str. 514; Cerkev na Slovenskem, 1971, str. 189). Zasluge za predstavljene podatke o kronologiji župnijske cerkve sv. Lovrenca v Juršincih gre do B. Vnuku. Na tem mestu se mu iskreno zahvaljujemo.

Juršinci, cerkev sv. Lovrenca, sledovi prezbiterija iz najstarejše, romanske gradbene faze. Ohranili so se v obliki jarka, ki je nastal po odstranitvi zidov. »Ropanje zidov« je bila v historičnih obdobjih pogosta praksa pridobivanja gradbenega materiala (foto: B. Tušek).

Arheološka izkopavanja v cerkvi je izvedlo podjetje PJP, d. o. o. Med 8. in 18. 5. 2017 je bila raziskana površina velikosti ok. 290 m² (Kramberger, Poročilo o arheološkem izkopavanju v cerkvi sv. Lovrenca v Juršincih, 2017. Koda raziskave: 17-

Juršinci, cerkev sv. Lovrenca, temeljni zidovi zakristije druge gotske faze (foto: B. Tušek)

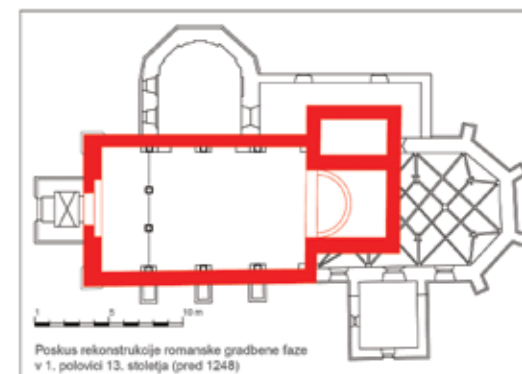
0317). Vrhnje peščeno nasutje tik pod sodobnim tlakom je bilo odstranjeno strojno, z manjšim bagrom; nižjeležeče arheološke plasti so bile raziskane in odstranjene ročno. Terenski dokumentacijski postopek je obsegal fotografiranje izkopnega polja v vseh fazah izkopavanja z več prekrivajočimi se fotografijami s fotočrkami, ki smo jih posneli z različnih zornih kotov in pogledov, zato da so lahko bili kasneje narejeni georeferencirani 3D-modeli različnih faz izkopavanja.

Rezultati izkopavanj potrjujejo dolgoletno zgodovino sakralnega objekta, presenetljivo pa je zlasti odkritje odlomkov keramičnih posod iz antičnega obdobja v poznosrednjeveških oz. zgodnjenovoveških plasteh, ki kažejo na bližino danes še nepoznanega naselja ali grobišča iz rimskega obdobja.

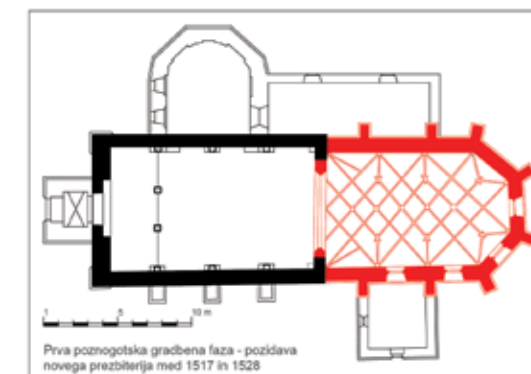
V času visokega srednjega veka oz. zgodnje romanike je bila cerkev manjša in, kot kaže, enoladijska z leseno apsido in kamnitimi zidovi. To kažeta v temeljih deloma še ohranjen pravokotni zid in polkrožni jarek z ogljem, ki sta bila odkrita najnižje v notranosti brezbiterija današnje cerkve. Za datacijo je pomembno, da je bil na temelje tega najstarejšega zidu zgrajen poznogotski slavolok z razbremenilnim zidom in da se je polkrožni jarek naslonil na oba ohranjena dela temeljev najstarejšega zidu. V tem času je imela cerkev na severni strani posebni prostor – domnevno zakristijo. Pod današnjim tlakom in oltarjem spovedne kapele na severovzhodni strani cerkve ter pod zidom današnje poznogotske ladje je bil namreč odkrit pravokotni zid 5 (SE 114), ki je bil prizidan na zid cerkve iz zgodnje romanske faze. Takrat so ob cerkvi verjetno že

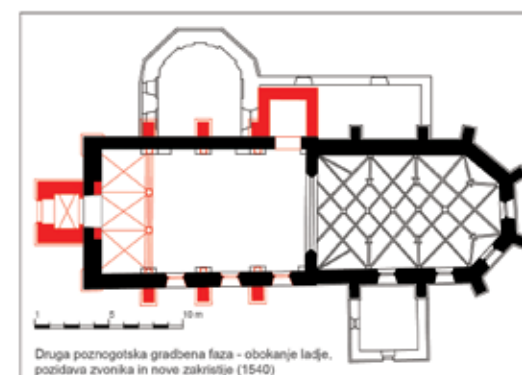
Juršinci, cerkev sv. Lovrenca, tlak iz opečnih tlakovcev iz poznogotske gradbene faze (foto: B. Tušek)

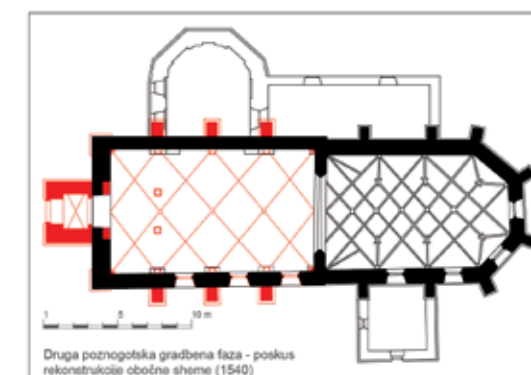
Poskus rekonstrukcije romanske gradbene faze v 1. polovici 13. stoletja (pred 1248)

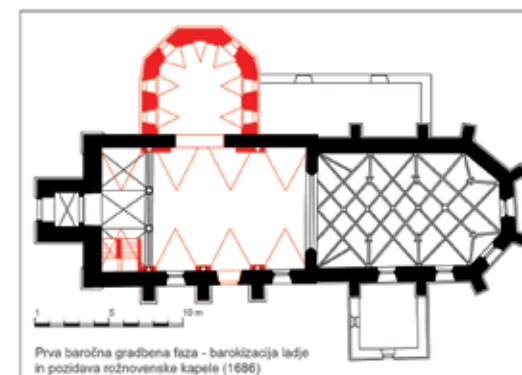
Prva poznogotska gradbena faza - pozidava novega prezbiterja med 1517 in 1528

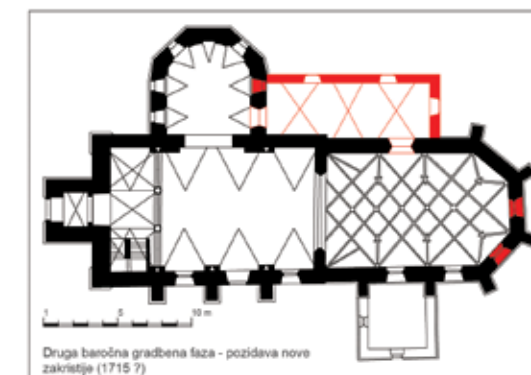
Druga poznogotska gradbena faza - obokanje ladje, pozidava zvonika in nove zakristije (1540)

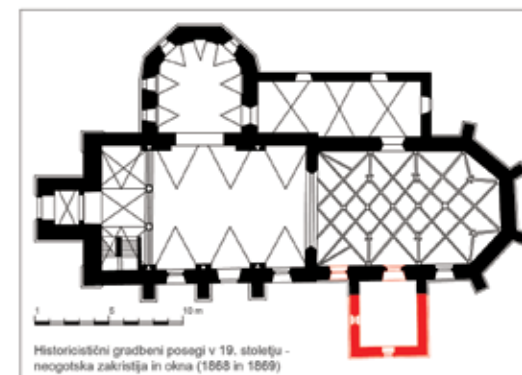
Druga poznogotska gradbena faza - poskus rekonstrukcije obojne sheme (1540)

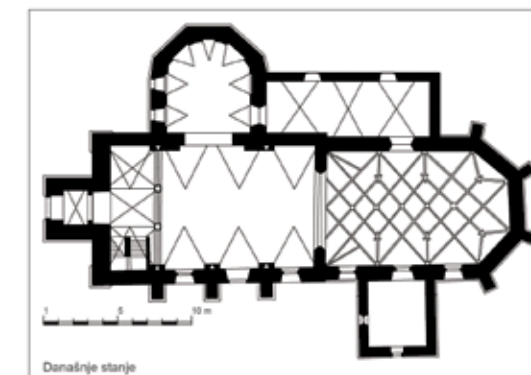
Prva baročna gradbena faza - barokizacija ladje in pozidava rožnovenske kapele (1686)

Druga baročna gradbena faza - pozidava nove zakristije (1715 ?)

Historičistični gradbeni posegi v 19. stoletju - neogotska zakristija in okna (1868 in 1869)

Današnje stanje

Juršinci - Župnijska cerkev sv. Lovrenca
Risba: Branko Vnuk, maj 2017

Juršinci, cerkev sv. Lovrenca, shematični prikaz gradbenega razvoja cerkve (risba: Branko Vnuk)

pokopavali, kar kažejo štirje grobovi (grobovi 6–9), ki so bili odkriti pod opečnatim tlakom in zidom kasnejšega prostora, ki ga lahko povežemo s poznogotsko gradbeno fazo.

V prvi polovici 16. stoletja je bila, kot že rečeno, cerkev popolnoma prezidana. V južnem delu se je ladja poznogotske cerkve najverjetneje naslonila na ladjo cerkve iz pozne romanike, medtem ko je bil skoraj v celoti odstranjen zid prezbiterija cerkve romanske faze (roparski jarek SE 116/117) in na istem mestu narejen večji prezbiterij. Gradbene aktivnosti so bile opažene tudi na severni strani, na območju današnje spovedne kapele. Tam je bil čez zidove nekdanjega stranskega prostora cerkve romanske faze narejen nov prostor, ki ga razlagamo kot zakristijo cerkve poznogotske faze.

Sledi obdobje poznejšega novega veka. Gre za čas med 17. stoletjem in koncem 18. stoletja, ko so bili ob obsežni prenovi cerkve z opeko in kamni zazidani stebri prvotno gotško obokane ladje. K cerkvi sta bili prizidani rožnovenska in spovedna kapela. Grobovi, ki so bili odkriti v prezbiteriju cerkve, so mlajši od gradnje poznogotske cerkve, saj so bili vkopani v jarek, ki je nastal po odstranitvi zidu romanskega prezbiterija. Njihova starost ni natančno poznana, zagotovo pa so starejši od konca 18. stoletja, saj so takrat v cerkvah prenehali pokopavati. Pomembno je tudi, da je bil pod sedanjim betonskim tlakom s konca 19. stoletja v ladji cerkve odkrit le en opečnat tlak, kar kaže, da so ob kasnejših tlakovanjih predhodne tlake odstranili. Zato ni poznana njegova podrobnejša datacija, čeprav je več argumentov za to, da je poznogotski. Med drugim je tlakovanje segalo tudi pod prag stranskega vhoda v cerkev, na katerem je na zunanji strani letnica 1581. Takrat je bil portal zgrajen ali obnovljen.

V 19. stoletju je bila na južni strani cerkve narejena nova zakristija. Med najmlajše aktivnosti, iz 19. in 20. stoletja, na katere smo naleteli med izkopavanji, pa sodijo še oltarji in tlak iz betonskih tlakovcev.

Gradbena dela so se po izvedbi arheoloških raziskav začela brez predhodne izdaje kulturnovarstvenega soglasja za projekt, usklajen s pogoji, saj ta ni bil izdelan. Kljub večkratnim opozorilom, da je dela dovoljeno izvajati šele po pridobitvi kulturnovarstvenega soglasja in da jih je treba izvajati skladno s spomeniškovarstvenimi standardi, so se dela v cerkvi nadaljevala brez strokovnega vodstva. Zaradi tega je bila v zadevi podana prijava na inšpektorat za kulturo in medije.

Izkopavanja so potekala pod vodstvom Primoža Predana, univ. dipl. arheologa. Nadzor pri arheološki raziskavi je opravljal konservator Andrej Magdič z Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Območna enota Maribor. Pri zemeljskih delih so nam pomagali prostovoljci iz tamkajšnje župnije; strokovno arheološko ekipo pa so poleg vodje izkopavanj sestavljali še dr. Bine Kramberger, univ. dipl. arheolog (soavtor tega poročila), Jernej Umek, dipl. arheolog, ter tehnika Boris Tušek in Igor Kanop.

45 Ljubiša Milić

EŠD: 1876

Naselje: Kamna Gorica

Občina: Radovljica

Ime: Kamna Gorica – cerkev Sv. trojice

Področje: R

Obdobje: sredina 17. stoletja, 1648–1652, tretja četrtina 18. stoletja, 1754

Z ekipo smo s severne zunanje stene cerkve Sv. trojice v Kamni Gorici z uporabo lesenega valja in škripčevja sneli mlajšo fresko s konca 19. stoletja v velikosti 16,05 m² v enem samem kosu, tako da ni prišlo do izgube poslikave na starejši freski, ki je baročna poslikava iz sredine 17. stoletja.

Pri sanaciji kamnogoriške cerkve so bili na severni fasadi pod beleži odkriti deli fresko poslikave. V Restavratorskem centru smo dobili nalogo, naj mehansko odstranimo beleže s freske in dokumentiramo dejansko stanje. Ko smo odstranili več plasti beležev in napravili nekaj sond v mlajšo fresko, smo ugotovili, da ta v celoti prekriva starejšo baročno poslikavo. Po komisijskem ogledu dejanskega stanja in ugotovitvi, da je mlajša freska zaradi propadanja v kritičnem stanju, smo po odločitvi odgovornega konservatorja ZVKDS, OE Kranj, dobili nalogo odstraniti mlajšo fresko ter *in situ* restavrirati in prezentirati starejšo, baročno fresko.

Iz analize barvnih plasti na starejši poslikavi je bilo razvidno, da je zaradi vremenskih vplivov, predvsem vlage, in gradbenih sprememb prišlo do močnega propadanja. To je bil verjetno razlog za obnovo v 19. stoletju. Zaradi votlin in odstopanja od temeljnika so ponekod odstranili originalne poslikane površine, ostale originalne dele freske, ki so bili še vedno dobro oprijeti za temeljnik, pa so na gosto in globoko naključvali, nanесли prvi apnenomivkast omet in izenačili nivo. Sledilo je nanašanje finega apnenomivkastega ometa, ki so ga sprva vtisnili, nato pa nežno naribali. Na svež omet je po zarisanih gravurah (poznamo podslikavo, predrisbo in gravure) ter likovni razdelitvi slikarskega slikovnega polja mlajši slikar naslikal novo stensko sliko Križanja. Prizor je zasnovan v trikotni kompoziciji, zato daje občutek trdnosti in vzvišenosti.

Podroben pregled stanja je pokazal, da so odstopajoča mesta pri starejši freski velik problem. Na več mestih je bilo opazno kritično odstopanje spodnje freske od podlage, zaradi česar sta bili obe plasti močno ogrojeni. Okoli votlih kritičnih mest je bil naslikani omet krhek in drobljiv, originalna barvna plast pa kredasta. Ponekod se je celo brisala na dotik. Zato je bilo treba najti pravilen način utrjevanja odstopajočih površin. Edino možnost smo videli v tem, da skozi mlajšo fresko točkovno vbrizgamo utrjevalno maso, posebej pripravljeno za ta poseg. Ker je bila površina mlajše freske, ki smo jo želeli sneti v enem kosu, velika, smo se odločili, da si pomagamo s posebno pripravljenim in prilagojenim lesenim

tulcem. Tulec, ojačan na robovih, je moral imeti večji premer, da bi lahko sproti odstranjevali ostanke ometa s hrbitišča mlajše freske, ne da bi pri tem prišlo do kakšne poškodbe (lomljenje armirane freske, pokanje ter nastanek večjih in manjših razpok, ki bi bile posledica sile in pritiskov ...). V Restavratorskem centru smo razvili tehnologijo primernih lepil, ki jih nanesemo na originalno barvno površino fresk in jih armiramo z medicinsko gazo, narezano na koščke različnih velikosti. Robovi gaz morajo biti resasti od 5 do največ 10 mm. Koščke resastih gaz položimo drugega zraven drugega, ne da bi se resasti deli prekrivali. S čopičem moramo nanesti lepilo čez gazo tako, da pri tem ne nastanejo mehurčki zraka.

Mlajšo stensko sliko, pripisano Simonu Ogrinu, naslikano na površini 16,06 m², smo stanjšano in navito na leseni tulec v skupni teži več kot 400 kilogramov varno sneli v enem

kosu, transportirali v atelje Restavratorskega centra ZVKDS, nalepili na nove aluminijaste nosilce, restavrirali in kasneje montirali na vzhodno zunanjo steno cerkve Sv. trojice. Omenimo naj, da smo pri samem terenskem delu morali biti pozorni na primerno sestavljen oder, pravilen diagonalni nagib lesenih, po meri izrezanih nosilcev za škripce (po dva na višini nad odrom), pravilen premer in dolžino lesenega tulca ter orodje, ki je bilo posebej prilagojeno za ta poseg. Starejšo fresko, ki je minimalno poškodovana ostala na severni steni, smo restavrirali, z grobim in finim apnenim ometom zakitali vse naključvanine ter temeljito injektirali in utrdili vsa odstopajoča mesta. Sledilo je retuširanje v tehniki črtkanja. Lahko rečemo, da je ekipa Restavratorskega centra ZVKDS korektno in pravočasno izvedla enega zahtevnejših posegov na stenskih slikah.

Kamna Gorica, cerkev Sv. trojice, snemanje mlajše poslikave z navijanjem na tulec (foto: T. Benedik)

Kamna Gorica, cerkev Sv. trojice, restavriranje baročne poslikave *in situ* in montaža snete mlajše freske (foto: T. Benedik)

46 Maja Avguštin

EŠD: 213

Naselje: **Kamnik**

Občina: Kamnik

Ime: **Kamnik – mestno jedro**

Področje: A, Z, UA

Obdobje:

Kamnik se je podobno kot druga gorenjska mesta razvil na strateško pomembni lokaciji, na križišču ključnih prometnih poti oz. vpadnic. Za razliko od Kranja, Radovljice in Škofje Loke se ni razvil na pomolu oz. naravno utrjenem in zavarovanem terenu, ampak kot naravna zapora prometnih poti proti Štajerski in Koroški ob sotočju dveh rek.

Najstarejša naselbina se je razvila na lokaciji današnjega Malega gradu. Ime Kamnik se v listinah prvič omenja med letoma 1143 in 1147. Bertold II. Andeški (pred 1090–1151) je v teh listinah prvič imenovan za kamniškega grofa, kar namiguje na dejstvo, da je Kamnik kot naselbina in trg nastal prej. Bertold II. je Stari in Mali grad pridobil s poroko z Zofijo Istrsko. Naselbino Kamnik lahko datiramo vsaj v 11. stoletje, če ne še prej. V nepristni listini, datirani v letih 1188–1204, najdemo besedno zvezo in foro suo Steun, ki se nanaša na Kamnik kot trg. Kamniku so mestne pravice podelili Andeški grofje v prvi polovici 13. stoletja, saj se v listini iz leta 1229 Kamničani že omenjajo kot meščani. Božo Otorepec datira nastanek mesta ok. leta 1220. Po tem letu so se začeli pojavljati novci z napisom CIVITAS STEIN. V listinah je mesto prvič imenovano šele leta 1267 (Božo Otorepec, Doneski k zgodovini srednjeveškega Kamnika, Kamnik 1229–1979, Kamnik 1985).

Župnijska organizacija kamniškega območja je bila sestavljena iz dveh pražupnij: mengeške in cerkljanske. Od mengeške prafare se je najprej ločil kamniški okoliš, in sicer po izročilu z neveljsko župnijo ok. leta 1200. Za nekaj časa naj bi imeli sedež na Malem gradu, leta 1232 pa že v župni cerkvi na Šutni (Bogo Grafenauer, Srednjeveška kolonizacija in izgradnja fevdalne oblasti vzhodno od Kokre na Gorenjskem, Kamnik 1229–1979, Kamnik 1985).

Pomemben podatek, ki ga izvemo iz listine iz leta 1232, ko je bila župnija prenesena v cerkev na Šutni, je lokacija šutenske cerkve, »... ki stoji pri izhodu skozi vrata, ki gledajo proti Mengšu ...«. Se pravi, da je bilo mesto že v začetku 13. stoletja utrjeno z zidom. Ali je bil ta kamnit ali sestavljen iz palisad, iz listine ne izvemo. Prav tako so se strokovnjaki spraševali, katera so tista vrata, ki gledajo proti Mengšu. Poleg tistih na Klancu, ki so vodila na Šutno, se omenjajo tudi Biriška vrata na Trgu svobode, ki naj bi tudi vodila proti Mengšu.

Iz prebranih strokovnih člankov lahko razberemo, da je bilo mesto, če izvzamemo Šutno in Graben, širjeno vsaj dvakrat. Najstarejši del mesta se je razvil pod severno steno Malega gradu, ob današnjem Trgu svobode (nekdanj imenovan Stari

trg) in nekdanjih Biriških vratih, ki so bila prvotno glavni vhod v mesto (Emilijan Cevc, Umetnostni vzponi in upadi kamniškega mesta, Kamnik 1229–1979, Kamnik 1985). Glede na arheološka izkopavanja v letih 1959 in 1960 ob porušitvi hiše na mestu, kjer danes stoji poslopje banke (Glavni trg 10), so našli utrjen jarek, v njem pa ostanke lesenih delcev, ki so domnevno ostanke lesenih palisad. To bi pomenilo, da je Kamnik imel obzidje že pred kamnitim obzidjem iz 15. stoletja in da je bilo mesto oz. prvotno trg manjših dimenzij. Najverjetneje je bila meja današnji Glavni trg in Prešernova ulica oz. območje vse do današnje Maistrove ulice. Sicer dokumentarnih virov, ki bi govorili o območju prvega mesta oz. naselbine pod Malim gradom, nimamo. Pri razvoju urbanizma v Kamniku ostaja marsikaj še nejasnega. Cevc navaja, da se je mesto najverjetneje razširilo proti zahodu in severu šele v 14. stoletju (Emilijan Cevc, Umetnostni vzponi in upadi kamniškega mesta, Kamnik 1229–1979, Kamnik 1985, str. 65–74).

Podjetje Elektro Ljubljana se je leta 2016 odločilo, da v sodelovanju z Občino Kamnik obnovi svoje omrežje na delu Glavnega trga in Prešernove ulice. Ker je šlo za razmeroma obsežna dela, smo županu predlagali, da se ob predvidenih delih izvede tudi novo tlakovanje. Ker so dela, ki jih je nameravalo izvajati Elektro Ljubljana, posegala tudi v vode obstoječe kanalizacije, vodovoda in telekomunikacij, je bilo treba pripraviti tudi načrte za njihovo zaščito oz. novo ureditev. Prva faza obnove vodov in nove ureditve Glavnega trga je zajela območje od Sodišča v Kamniku vse do Pošte. Arheološko izkopavanje je med 12. 6. in 13. 7. 2017 izvajalo podjetje Avgusta. Med raziskavo so bili med drugimi najdbami odkriti temelji Grabenskih vrat, obrambnega jarka, dela tlakovanja z mačjimi glavami pred Seydlovo hišo in ostanke temeljev mestne palače sredi današnjega trga. Gradbena dela so se neprekinjeno izvajala vse do konca avgusta 2017. Najdba mestnih vrat je bila prezentirana v tlaku.

Pri novi ureditvi trga smo upoštevali izrecno željo investitorja, da naj bo vozna površina asfaltirana, vse ostale površine pa tlakovane. Izbran je bil kitajski granit v kombinaciji z granitnimi kockami. Oblika tlakovcev je bila povzeta po tlakovcih na Trgu svobode in upošteva razmerje zlatega reza. Da površina trga ne bi delovala kot razširjena cesta, smo poskušali širino trga vizualno poudariti s pasovi granitnih kock, ki pravokotno prečijo cestišče. Prav tako smo odstranili vse nivojske razlike med pločniki in cestiščem in pridobili večjo površino.

Dela se bodo nadaljevala tudi v letu 2018, in sicer bodo zajela preostali del Glavnega trga do Kavarne Veronika in Maistrovo ulico. Na začetku Maistrove ulice si obetamo ostanke Mostnih vrat in natančnejšo lokacijo mestnega obzidja.

Kamnik, dela na Glavnem trgu (foto: M. Avguštin)

Kamnik, dela na Glavnem trgu 2 (foto: M. Avguštin)

47 Gregor Gruden

EŠD: 213

Naselje: **Kamnik**

Občina: Kamnik

Ime: **Kamnik – mestno jedro**

Področje: A

Obdobje: 12. stoletje, prva polovica 13. stoletja

Kamnik je srednjeveško mesto pod Malim gradom, leži na desnem bregu Kamniške Bistrice, ob odcepu poti v Tuhinjsko dolino. Kraj je bil prvič omenjen že v 12. stoletju, mesto pa je postal v prvi polovici 13. stoletju. Staro mestno jedro je zaščiten kot območje naselbinske dediščine ter kulturni in zgodovinski spomenik pod imenom Kamnik – mestno jedro (EŠD 213).

Med 12. 6. in 13. 7. 2017 je arheološka ekipa Avguste, d. o. o., izvedla arheološke raziskave ob gradnji na Glavnem trgu v Kamniku, ki so potekale zaradi predvidene prenove kanalizacijske in vodovodne napeljave ter ureditve in tlakovanja ožjega središča mestnega jedra (Glavni trg, del Prečne in Maistrove ulice) na parc. št. 115/1, 1411/1, 1416 in 1417, vse k. o. 1911 Kamnik. Omenjena lokacija leži znotraj območja enote registrirane naselbinske dediščine ter kulturnega in zgodovinskega spomenika Kamnik – mestno jedro (EŠD 213), zato so bile na podlagi dogovora med investitorjem Občino Kamnik (Glavni trg 24, Kamnik) in pristojnim konservatorjem dr. Milanom Sagadinom iz ZVKDS, OE Kranj (Tomšičeva ulica 7, Kranj), med izvedbo gradbenih del opravljene arheološke raziskave ob gradnji. Te so potekale v obliki arheološkega nadzora ob gradnji, ki je ob odkritju intaktnih arheoloških plasti ali struktur nemudoma prešel v arheološka izkopavanja. Arheološko raziskavo je vodil mag. Draško Josipovič, konservatorski nadzor pa sta opravljala dr. Milan Sagadin, univ. dipl. arheol., konservatorski svetnik, in Judita Lux, univ. dipl. arheol., višja konservatorka.

Na severnem delu območja raziskav so bili odkriti temelji starih mestnih vrat (SE 53) in obrambni jarek (SE 59, 56, 60, 57, 58–89) severno od njih. Temelji mestnih vrat (SE 53) so bili grajeni iz velikih apnenčastih lomljencev (73 x 45 x 40 cm), vezanih s trdno malto bele barve, zunanje lice temelja pa je bilo iz klesancev (50 x 60 x 55 cm). Temelj je bil ohranjen v višini do 145 cm, odkriti sta bili zahodna (debelina do 140 cm) in severna stranica (debelina 155 cm).

Obrambni jarek (SE 89) je bil vkopan v plast nanosov proda in peska (SE17), globok je bil do 176 cm, v preseku položne oblike v črki U, širok pa več kot 4 m (širina ni bila dokumentirana v celoti). Mestna vrata, imenovana Grabenska ali Ženska vrata (Frauentor), in obrambni jarek sta bila po zgodovinskih podatkih zgrajena med letoma 1448 in 1451, njuna obrambna vloga pa se je izgubila nekje do sredine 18. stoletja, nakar je bil jarek postopoma zasipan, vrata pa porušena (Zika, I. 2011, 750 let mesta Kamnika. Iz kamniške zgodovine, 142–

145). Najstarejša najdba v obrambnem jarku je bil hranilnik iz 14. ali 15. stoletja, najden v spodnjem zasutju (SE 57). Z opustitvijo obrambne namembnosti pa povezujemo debelo zgornje zasutje jarka (SE 56), v katerem je bil najden bronast sold Marije Terezije iz leta 1767.

Nekoliko južneje so bili raziskani temelji vogala tako imenovane Albrehtove hiše (Glavni trg 20), ki je bil porušen med drugo svetovno vojno (Zika, I. 2011, 750 let mesta Kamnika. Iz kamniške zgodovine, 148–149). Temelji hiše (SE 8) so bili najdeni na globini 54 cm pod asfaltom, zgrajeni so bili iz velikih apnenčastih prodnikov (29 x 22 cm), vezanih s trdno malto zelo svetlo sive barve, severna stranica temeljev je bila ohranjena v širini 175 cm, vzhodna stranica pa je bila široka 190 cm. Severna stranica temelja se je dozdevno nadaljevala proti vzhodu (tod je bila poškodovana z recentnimi vkopi) in je bila morda ostanek nekdanjega mestnega obzidja.

Na celotnem območju raziskave je bil dokumentiran tudi potek stare kanalizacijske napeljave (SE 92) iz kamnitih blokov in z opečnatim obokom, ki je bila po zgodovinskih virih zgrajena leta 1753 (Zika, I. 2011, 750 let mesta Kamnika. Iz kamniške zgodovine, 151). Napeljava je bila odkrita na globini 75–195 cm pod asfaltom, široka je bila 120 cm, visoka pa 125 cm.

Odkriti sta bili tudi dve tlakovanji iz velikih prodnikov, SE 38 in SE 44. Zgornje tlakovanje SE 38, odkrito na globini 30–48 cm, je prekrivalo praktično celotno površino Glavnega trga, glede na stratigrafsko lego pa je mlajše od omenjene kanalizacijske napeljave. Slabše ohranjeno spodnje tlakovanje SE 44, ki je bilo na globini 58–73 cm, je po vsej verjetnosti novoveško, vendar časovna opredelitev zaradi pomanjkanja časovno občutljivih najdb za zdaj ni bolj natančna. Pod tlakom SE 44 in nad prodnato geološko podlago (SE 17, SE 37) so bila po večini odkrita zgolj nasutja za utrditev površine ali pa zemljene plasti, ki so se nabrale v kotanjah geološke podlage. Sledov o morebitni starejši (rimskodobni, prazgodovinski ...) naselitvi nismo odkrili.

Na južnem predelu območja raziskav smo odkrili in dokumentirali ostanke temeljev več stavb. Med stavbo pošte (Glavni trg 27) in hišo Glavni trg 14 so bili odkriti temelji 12,3 x 6,3 m velike stavbe (SE 35, SE 40, SE 41, SE 42). Povsem pozidan je bil prvotno tudi predel ožjega Glavnega trga med Maistrovo ulico in stavbo Glavni trg 1, na tem delu so bili odkriti temelji več med seboj povezanih stavb (SE 77, 80, 81, 82, 83, 85, 86, 87 in 88). Glede na stratigrafsko lego domnevamo, da so bile omenjene stavbe verjetno porušene že pred gradnjo tlakovanja SE 38, vsekakor pa pred nastankom franciscejskega katastra iz leta 1826, v katerega niso več vrisane.

Kamnik, mestno jedro, najdba hranilnika iz zasutja SE 57 v obrambnem jarku (foto: G. Gruden)

Kamnik, mestno jedro, temelji stavb na ožjem območju Glavnega trga (foto: M. Pečovnik)

48 Maja Avguštin

EŠD: 5231

Naselje: Kamnik

Občina: Kamnik

Ime: Kamnik – rojstna hiša Rudolfa Maistra – Vojanova

Naslov: Šutna 23

Področje: UA, Z

Obdobje: 19. stoletje

Rojstna hiša Rudolfa Maistra, Šutna 23 v Kamniku, stoji v jugozahodnem delu ožjega mestnega jedra, na južni strani nekdanje osrednje zahodne vpadnice v mesto.

Maistrova hiša je bila do postopka denacionalizacije v lasti Občine Kamnik. Ta je med letoma 2000 in 2004 izvedla obnovo fasade, gradbenih del v notranjosti pa ni dokončala. Po zaključenem denacionalizacijskem postopku je hiša postala last Župnije Kamnik. Zaradi izjemnega pomena hiše je Občina Kamnik v prvi fazi odkupila polovico pritličja,

potem pa še drugo polovico. V prvi fazi je med letoma 2012 in 2014 obnovila del pritličja in ga namenila stalni razstavi o življenju in delu Rudolfa Maistra, ki je nastala pod okriljem Medobčinskega muzeja Kamnik. V letih 2017 in 2018 pa je potekala obnova preostalega dela pritličja.

Iz franciscejskega katastra iz leta 1826 je razvidno, da sta na lokaciji današnje Maistrove hiše prvotno stali dve manjši hiši, vsaka s svojim vrtom in brez gospodarskega poslopja. V reambulančnem katastru iz leta 1868 sta hiši že povezani in dozidani, zgrajeno je tudi današnje gospodarsko poslopje. Glede na dejstvi, da je hišo leta 1837 kupil Blaž Svetic in da je Kamnik utrpel zadnjo veliko škodo v požaru leta 1845, ocenjujem, da sta bili hiši združeni in predelani prav v obdobju po požaru (Kamniški zbornik, Janko Polec, Kamniške meščanske hiše in njihovi lastniki v dvesto letih, Kamnik 1955). To potrjuje tudi letnica 1851 poleg monograma BS na temenu glavnega portala. Slogovno gledano, gre za obdobje poznega klasicizma in začetek historizma. Fasada je preprosta in brez posebnih estetskih poudarkov. Edini poudarek dajejo profiliran medetažni venec in okenski okvirji. Odsotnost fasadnih elementov, ki so značilni za omenjeno obdobje, namiguje na možnost, da je fasada morebiti mlajša.

Kamnik, rojstna hiša Rudolfa Maistra (foto: M. Avguštin)

Hiša ima dva kamnita portala. Glavni portal je kamnit, sestavljen iz dveh vertikalnih slopnih nosilcev z bogatima profiliranima kapiteloma, ki nosita segmentni lok portala. Profilirana nadstrešnica je vključena v medetažni venec. Možnost, da je fasada mlajša, potrjuje tudi dejstvo, da je temenski kamen iz druge kamnine kot celotni portal in da so morali (očitno ob namestitvi portala) poslikan obok v glavni veži delno posneti, da se vrata sploh odpirajo. Manjši portal desno od glavnega je starejši. Ima že klasicistične linije, vendar se na njem še vedno pojavlja baročna reliefna dekoracija, kar ga umešča v prva desetletja 19. stoletja. Naslednje omembe vredno odkritje je dejstvo, da je glavna veža v obliki črke L. Poslikava glavne veže je bila najdena tudi v prostoru desno od vhoda. Poleg tega je bilo na poševni steni levo od vhoda najdeno okno, kar kaže na to, da je bila ta stena nekdanj zunanja.

Pred obnovo smo se najprej lotili raziskav in sondiranja. Sondiranje je opravila restavratorka mag. Tjaša Pristov iz ZVKDS, OE Ljubljana. Izsledki so pokazali, da je bilo pritličje v celoti poslikano. Oba prostora levo od vhodne veže sta utrpela več poškodb pri gradbenih posegih med letoma 2000 in 2004, zato je bila šablonska poslikava močno poškodovana in zelo slabo ohranjena. Najdbe so bile dokumentirane. Najlepša poslikava je bila odkrita v glavni veži. Gre za dekorativno poslikavo, ki imitira gradnjo iz kamna. Poslikava je v zlato oker barvi in obsega celotno ostenje veže. Oboki so v sivozelenem odtenku z osrednjimi rozetami v modri barvi. Na poslopih stopnišča je bil najden naslikan marmorino v modrosivi barvi. Poslikava je poudarjena z živo rdečo črto. Zaradi dobre ohranjenosti smo se kljub več barvnim plastem, ki so jo prekrivale, odločili za restavracijo poslikave. Restavratorska dela so opravili restavradorji iz podjetja Amoret, d. o. o., iz Brezovice pri Ljubljani. Na določenih predelih je bila poslikava delno rekonstruirana.

Pri obnovi smo se držali varovanja tlorisne zasnove. Vse stavbno pohištvo je leseno. Okna so dvojna, predeljena na križ. Zunanje okno je bilo obnovljeno. Tudi tlaku je bila posvečena posebna pozornost. Oba stranska prostora sta tlakovana z opečnatim tlakom, glavna veža pa s kamnitimi ploščami večjih dimenzij. Najdeno okno je bilo obnovljeno in je prezentirano. Razstava je prilagojena prezentaciji poslikave v glavni veži, v obeh stranskih prostorih pa okenskim odprtinam.

S posegi v letu 2018 je bila zaključena obnova pritličja. V prihodnjih letih se nadejamo obnove nadstropja, saj se tam prav tako skrivajo bogate stenske poslikave.

Kamnik, rojstna hiša Rudolfa Maistra, vhodna veža pred posegi (foto: M. Avguštin)

Kamnik, rojstna hiša Rudolfa Maistra, vhodna veža po posegih (foto: M. Avguštin)

Kamnik, rojstna hiša Rudolfa Maistra, vhodna veža po posegih (foto: M. Avguštin)

Kamnik, rojstna hiša Rudolfa Maistra, razstavni prostor po posegih (foto: M. Avguštin)

49 Renata Pamić

EŠD: 12019

Naselje: **Kamnik**

Občina: Kamnik

Ime: **Kamnik – spomenik Francetu Balantiču na Novem trgu**

Naslov: Novi trg

Področje: Z, UA

Obdobje: zadnja četrtina 20. stoletja, 1991, 2015–2017

Leta 2017 je bila dokončana obnova spomenika Francetu Balantiču na Novem trgu v Kamniku. Spomenik je zasnovan kot lesen hišni portal na granitnem parterju, na sredi portala pa je granitni steber z bronasto glavo pesnika Franceta Balantiča (1921–1943). Avtor kipa je kipar Drago Tršar. Obnovo spomenika je financirala Občina Kamnik, ki je spomenik leta 1991 tudi postavila. Spomenik je simbolno postavljen v bližini pesnikove rojstne hiše. Pesnik France Balantič je umrl 24. novembra 1942 v goreči hiši ob partizanskem napadu na domobransko postojanko v Grahovem pri Cerknici.

Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, OE Kranj, je že leta 2014 na spomeniku ugotovil več konstrukcijskih napak pri vgradnji lesa, ki so bile v glavnem razlog, da je portal že v desetih letih po odkritju propadel. Spomenik je zasnovan kot tlakovana granitna ploščad, na kateri je postavljen lesen portal, z vitkim granitnim stebrom z bronastim portretom pesnika na sredini. Na lesenem portalu so pritrjeni bakreni plameni, ki simbolizirajo tragično smrt mladega pesnika v goreči hiši. Spomenik smo pregledali, sondirali in ugotovili vzroke za razpad hrastovega portala. Vertikali portala sta bili po celotni višini osno nasajeni na železni palici premera 14 mm, ki pa sta bili sidrani v granitni bazi portala. Vertikali portala je povezovala preklada, privita z maticama. Mesti privijanja sta bili na zgornji površini preklade iz estetskih razlogov ugreznjeni, da se matici ne bi videli, zato sta se tam zadrževali voda in nesnaga. V spodnjem delu sta bila stebra uprta v granitni bazi, katerih zgornja ploskev je zadrževala vodo in tako omogočala kapilarni vlek vode v les. Na nekaterih mestih sta bila stebra površinsko še tesarsko zasekana, da so bila lesena vlakna odprta navzgor, kar je omogočalo zatekanje vode v notranjo strukturo lesa. Pri izbiri lesa za preklado je bil prvotno uporabljen srčni les debela, ki je kasneje v zgornjem delu močno razpokal in v razpokah zadrževal vodo in nesnago. Tudi stilizirani bakreni plameni na portalu so zadrževali vodo, saj so bili v direktnem kontaktu z lesom in celo tesnjeni s kitom, ta pa je dodatno preprečeval odcejanje vode in zapiral vlago med lesom in plameni. Plamene smo kasneje odstranili, očistili in premazali z čebeljim voskom, pri ponovni namestitvi pa smo med plameni in lesom pustili manjši razmik, da se voda lahko izceja in se les zrači. Na portalu je bil močno razpokan čelni les preklade, kjer je voda bočno zatekala skozi

razpoke v les in se dodatno zadrževala v bazenu okoli matice. Posledica tega sta bila rjava trohnoba in popoln prizmatični razpad zgornje preklade na predelu vijačenja. Takšno stanje je ob večjih sunkih vetra omogočalo premik preklade oziroma rotacijo stebrov. Voda je zatekala ob palici v stebre vse do baze. Les je naposled strohnel in izgubil potrebne fizikalne in mehanske lastnosti. V spodnja dela stebrov so se naselile črne mravlje in v izvotljene dele stebrov nanosile organski material. Portal je postal deformiran, nestabilen, grozila mu je porušitev. Ker se je prvotna postavitev portala zaradi neupoštevanja konstrukcijske zaščite lesa izkazala za nezanesljivo in statično neustrezno, sem za obnovo portala iznašla (inovativno) tehnično rešitev postavitve, ki omogoča čimprejšnje odtekanje vode, hitro sušenje lesa in predvsem statično stabilnost portala. Zaradi varnosti in z namenom, da stebra dvignemo od granitnih podstavkov ter preprečimo kapilarni dvig vode in rotacijo stebrov, smo zahtevali statično preveritev novega pritrdilnega sistema. Statični račun za novo tehnično rešitev je izdelala Statika Fonda iz Radovljice. Pri izdelavi novega hrastovega portala v letih 2016 in 2017 smo upoštevali načela konstrukcijske zaščite lesa. Dotrajane dele portala smo odstranili. Vež med preklado in stebroma smo izvedli z mozniki in distančniki v izvrtini, kar omogoča zračenje stika in preprečuje rotacijo ob morebitnih sunkih vetra. Za lesen portal smo uporabili zračno suh hrastov les. Za nasaditev portala smo v stebra osno izvrtali 40 cm globoki luknji, spodnje ploskve smo izdolbili in vanje vgradili kovinski prirobnici 16/16 cm. Prirobnici imata luknjo za palico, z gumo podložene nogice, trnje za stabilizacijo ter luknjice za zračenje stika med lesom in prirobnico. Po odstranitvi korodiranih palic in pripravi izvrtin v kamniti bazi smo sidrni palici (nerjaveče konstrukcijsko jeklo S 235) vstavili v bazi in zalili z epoksidno smolo in kremenčevno mivko. Sestavljen portal smo nataknili na palici in spustili z nogicami na bazo. Takšna rešitev omogoča tudi preprosto snetje portala. Ta se po potrebi le fizično zaščiti in stabilizira ter dvigne oziroma izvleče s palic, skriti prirobnici pa je možno sneti s stebrov in ponovno uporabiti. Ob pazljivi demontaži ostaneta bazi s sidrnima palicama nepoškodovani.

Da voda lažje odteka, smo zgornjo površino preklade rahlo zaoblili. Tik pod preklado smo vertikalne robove stebrov posneli ter stebra zamaknili toliko pod preklado, da se voda izceja po stebrih in ne zateka v lesno zvezo. Zaradi vgrajenih hrastovih moznikov z distančniki v izvrtinah sta stika med preklado in stebroma ostala zračna. Za boljše odtekanje vode smo zgornji ploskvi kamnitih baz posneli v naklonu. Na bazah smo s črno barvo obnovili vklesan napis. Saniran je bil cokel in očiščena je bila granitna ploščad spomenika. Zaradi ohranjanja izvirne podobe namenoma nismo prekrivali lesenega portala. Les portala smo zaščitili proti mikrobom s pripravkom Silvanolin, končni premaz v črnem tonu pa smo izvedli s pripravkom Silvanol - lazuro B podjetja Silvaprodukt, d. o. o., Ljubljana. Vsa dela je v skladu s pogoji in pod strokovnim nadzorom zavoda izvedel restavrator Jaka Grmek, Art Arena, d. o. o., Škofljica.

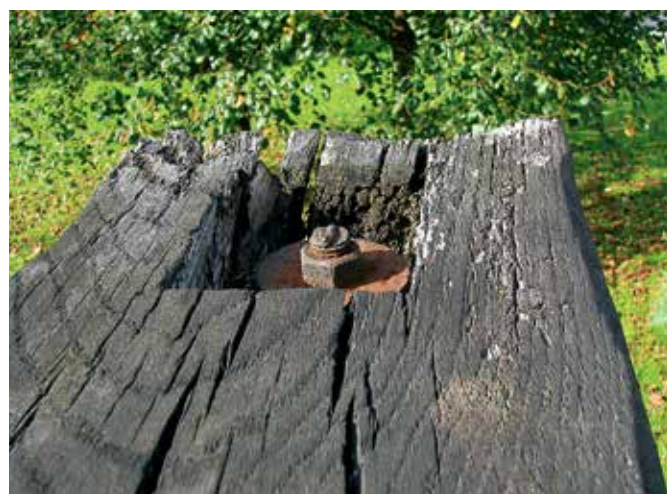
Izvedene konstrukcijske rešitve zagotavljajo daljšo dobo trajanja lesa in omogočajo cenejše vzdrževanje spomenika. Pri naslednji obnovi bo treba zamenjati le les, upošteval se bo statično potrjen sistem in ponovno uporabil ohranjen material iz nerjavečega jekla.

Kamnik, spomenik Francetu Balantiču pred obnovo (foto: R. Pamić, 2013)

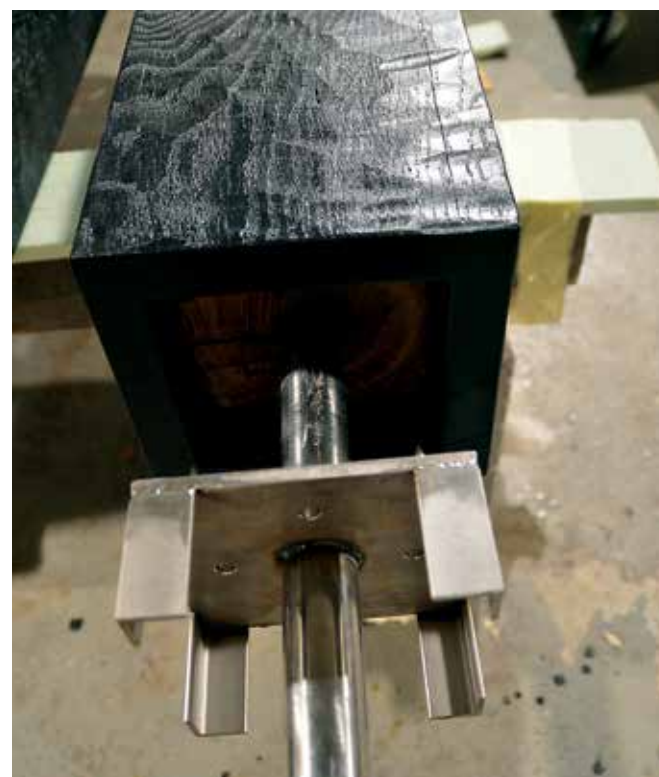
Kamnik, spomenik Francetu Balantiču, steber portala pred obnovo (foto: R. Pamić, 2017)

Kamnik, spomenik Francetu Balantiču, vijačenje portala z vrha – pred obnovo (foto: R. Pamić, 2013)

Kamnik, spomenik Francetu Balantiču, nova lesna zveza portala (foto: J. Grmek, 2017)

Kamnik, spomenik Francetu Balantiču, pritrdilni sistem s sidrom in prirobnico (foto: J. Grmek, 2017)

Kamnik, spomenik Francetu Balantiču, spomenik po obnovi (foto: R. Pamić, 2017)

50 Renata Pamić

EŠD: 5281

Naselje: **Kamnik**

Občina: Kamnik

Ime: **Kamnik – spomenik padlim v prvi svetovni vojni na Žalah**

Naslov: Žalski hrib

Področje: Z, UA, R

Obdobje: prva svetovna vojna, druga četrtina 20. stoletja, 1939, 2016, 2017

Spomenik je posvečen šestdesetim Kamničanom, ki so padli v času prve svetovne vojne, v letih 1914–1918. Spomeniški kompleks je umeščen na kamniške Žale, ob samem pokopališkem zidu, kjer mu daje poseben simbolni značaj stara lipa. Odkrit je bil 10. 9. 1939.

Spomenik je bil zasnovan po zamisli slikarja Staneta Cudermana. Kompleks sestavljajo s kamnito škarpo in stopnicami obdano območje z mogočno lipo, tlakovana dohodna pot, skulptura (roka iz braškega kamna z bronastim mečem, delo kiparja Borisa Kalina), slavolok in napisna marmornata plošča.

Konservatorsko-restavratorska dela so vsebovala ureditev dohodne poti, sanacijo armiranobetonske ločne konstrukcije, obložene s porfirsko kamenino, restavriranje napisne spominske plošče ter arboristični poseg na lipi. Armiranobetonski lok je bil zaradi atmosferskih vplivov in razrasle vegetacije močno poškodovan. Po čiščenju vegetacije smo opravili detajlni pregled in sondiranje veziva. Izkazalo se je, da je bil lok v preteklosti deležen posegov z vidnimi cementnimi nanosi, ki barvno in tehnološko niso ustrezali izvorni tehniki gradnje. Sondiranje je pokazalo, da so bile spodnje plasti veziva nekoč v rdečerjavih tonih. Zaradi krušenja in odpadanja pa so jih preplastili s sivo cementno maso. Pod vrhno cementno plastjo in vse do armature je bil opravljen pregled, ki je pokazal skrite poškodbe. Izvedena je bila tudi statična presoja stabilnosti in nosilnosti konstrukcije, obenem so bili določeni tehnologija in materiali za sanacijo. Statični pregled, ki ga je izvedla Statika Fonda iz Radovljice, je pokazal, da je ločna konstrukcija statično varna. Po odbijanju slabo oprijetih in počenih delov veziva med kamni (grobno klesani kamen Hotavljce) ter poškodovanih delov betonskega loka se je na slavoloku pokazala korodirana armatura, ki je bila na posameznih mestih vgrajena zelo plitvo. Vezivo med kamni je bilo razrahljano in vlažno, lokalno so se med kamni pojavljala votla mesta. Po osnovnem čiščenju vegetacije smo izvedli visokotlačno mokro peskanje celotne površine in odstranili nevezane dele loka ter rege med kamenino. Na betonskem loku smo peskali kovinsko armaturo in jo zaščitili s premazom Betonprotekt K2, očiščene odprte površine pa smo premazovali in podlivali s paropropustnim epoksi veznim mostom Kemapoks link. Na spodnji površini

loka smo na novo modelirali napis, globlje poškodbe loka pa smo zapolnili in izravnavali z reparaturno malto za beton Betonprotekt RT. Fino izravnavo betonskega loka smo izvedli s pigmentirano, mikroarmirano sulfatno odporno maso Betonprotekt F. Končno smo lok površinsko premazali s silikonsko vodoodbojno impregnacijo Kemafof. Obnovili smo tudi okrasno luč na koncu slavaloka nad spominsko ploščo. Obdelavo predhodno očiščenih mest med kamni vrh betonskega loka smo izvedli s specialnimi materiali proizvajalca Kema Puconci in v skladu s predpisano tehnologijo. Odprte površine smo premazovali in utrjevali s premazom Kemapoks link, rege in večje votle dele smo zapolnili z grobim sušilnim ometom na osnovi romanskega apna Kemasan 590, pri čemer smo nekatere poškodovane in razrahljane krovne kamne zamenjali in utrdili. Fino izravnavo reg smo izvedli s pigmentiranim ometom Kemasan 590 F, pri tem pa smo sledili najdenemu barvnemu odtenku v prvotnem vezivu. Restavrirane površine slavaloka smo končno zaščitili s hidrofobnim silikonskim premazom Kemafof.

Restavriranje slavaloka je izvedel restavrator Jaka Grmek, Art Arena, d. o. o., Škofljica, s sodelovanjem restavratorjev Ane Resnik in Iztoka Kvedra.

Ob prenovi spomenika je bila restavrirana kamnita roka z mečem. Najprej je bila površina mikropeskana in premazana proti glivicam ter nato še enkrat oprana s prilagojenim vodnim curkom. Suhe površine so bile premazane s hidrofobnim premazom. Kamnoseško so bili obnovljeni tudi napisi na spominski plošči. Plošča je bila obrušena, glajena, poškodbe so bile sanirane z ustrezno maso v barvi kamna, stiki sestavnih delov plošče so bili očiščeni in tesnjeni, vklesane črke so bile ročno poglabljene in ponovno zlatene. Plošča je bila še hidrofobno površinsko zaščitena proti glivicam. Obnovo skulpture in spominske plošče je izvedlo kamnoseštvo Šajn iz Pristave pri Trziču.

Urejena je bila dohodna pot od cestnih kamnitih stopnic mimo slavaloka do pokopališkega zidu z napisno spominsko ploščo. Zaradi naklona dohodne poti proti stopnicam in cesti je ob vsakem močnejšem deževju odnašalo material (blato, pesek, listje), pot je bila zato močno erodirana, material pa se je zadrževal na zelenih površinah in ob škarpah ter je onemogočal normalno vzdrževanje okolice. Dohodno potko smo zato utrdili in tlakovali s svetlimi granitnimi kockami, ki smo jih položili v pesek. Zaradi lažjega vzdrževanja in stabilizacije tlaka smo kocke robnega pasu ob zelenici stabilizirali v beton.

Na območju spomenika raste mogočna lipa (*Tilia platyphyllos*), visoka 22 m, s prsnim obsegom debla 570 cm, ki je s svojimi vejami segala čez spomenik in skupaj z divjo trto, ki je prerasla ves pokopališki zid in slavalok, ogrožala slavalok. Lipo so v času prenove spomenika pregledali strokovnjaki iz Arboretuma Volčji Potok in podali usmeritve za nadaljnje zagotavljanje varnosti in ohranjanje njene vitalnosti. Ob pregledu so na lipi, poleg razkrojenega lesnega tkiva in duplin, našli še trosnjak parazitske glive sploščene pološčenke (*Ganoderma applanatum*). Meritve

z rezistografom so pokazale, da ima glavno deblo še dovolj debel plašč zdravega in aktivnega lesnega tkiva, ki ima pomembno vlogo pri stabilnosti in vitalnosti drevesa. Kljub vsemu so zaradi razkrojenega lesnega tkiva na sredini debla lipi zmanjšali in znižali krošnjo, pri čemer vej, debelejših od 5 cm, načeloma niso odstranjevali. Krošnjo so zredčili in pri tem odstranili le nekaj posameznih vej debeline 10–15 cm. Pri nadaljnjem urejanju škarp in okolice spomenika bo treba upoštevati usmeritve arboristične stroke. Arboristi predlagajo zmanjšanje in znižanje krošnje na vsaka štiri leta ter letni pregled krošnje, korenčnika in korenin. Poudarjajo, da je treba pri gradbenih ali zemeljskih delih na območju lipe varovati korenčnik in korenine pred poškodbami, na spomlad pa spihati zemljino okoli korenčnika, pregledati korenine ter jih zasuti s hranilnim in poroznim substratom. Na ta način se korenine prezračijo in zagotovi se optimalna preskrba s hranilnimi snovmi. Pohodnost okoli debla pa bo treba fizično preprečiti z ograjo, da tla nad koreninami ne bodo zbita in bodo omogočila boljšo izmenjavo plinov v koreninskem prostoru.

S sanacijo, restavriranjem in drugimi izvedenimi ukrepi je bila spomeniku povrnjena prvotna podoba. Z ažurnim strokovnim nadzorom, interdisciplinarnim pristopom ter z restavratorsko implementacijo sodobnih materialov in tehnologije smo ob sami obnovi sledili tako doseganju estetike kot zagotavljanju varnosti, kvalitete materialov in prostorske ureditve spomenika. Občini Kamnik je tako ob stoletnici konca prve svetovne vojne uspelo obnoviti enega od zahtevnejših in tudi kvalitetnejših spomenikov.

Kamnik, spomenik padlim v prvi svetovni vojni na Žalah pred obnovo (foto: R. Pamič, 2009)

Kamnik, spomenik padlim v prvi svetovni vojni na Žalah, preraščen slavalok (foto: R. Pamič, 2017)

Kamnik, spomenik padlim v prvi svetovni vojni na Žalah, korozija betona in armature na slavaloku (foto: R. Pamič, 2017)

Kamnik, spomenik padlim v prvi svetovni vojni na Žalah po obnovi (foto: R. Pamič, 2017)

51 Jasna Svetina, Mitja Mozetič

EŠD: 218

Naselje: Kanal ob Soči

Občina: Kanal ob Soči

Ime: Kanal ob Soči – trško jedro

Naslov: Pionirska ulica

Področje: UZ, U

Obdobje: 15.–20. stoletje

Kontrada je najstarejše naselbinsko jedro Kanala, ki se je oblikovalo v časovnem razdobju od visokega srednjega veka vse do 19. stoletja. Prva omemba Kanala je povezana z omembo kanalske Marijine cerkve leta 1296, ko naj bi v bližini stal tudi dvor goriških grofov. Naselbinsko jedro je bilo umaknjeno od cerkve, okrog katere se je širilo pokopališče, domnevno še zgodnesrednjeveško.

Kontrada je nastala z naslonitvijo stanovanjskih objektov na taborno obzidje z dvema ovalnima stolpoma in vhodnimi vrati, ki so ščitili vstop v naselje in prehod na prvotno obsoško cesto. Taborno obzidje je bilo zgrajeno v zadnji četrtini 15. stoletja, ko so se mesta po vsej habsburški deželi utrjevala

v obrambo proti Turkom. Najstarejša hiša na Kontradi je tako imenovana Gotska hiša. Imenuje se po ohranjenem poznogotskem kamnitem portalu v pritličju, portal in okna v nadstropju pa so lahko še starejši. Hiša je del severozahodnega obrambnega stolpa, zgornji portal pa je verjetno služil kot prvotni vhod v stolp. Pozneje so se na obzidje med stolpoma in na njegovo zahodno stranico naslonile posamezne stanovanjske hiše, ki so nastajale v različnih časovnih obdobjih, od poznega srednjega veka do 19. stoletja. Tako sta nastali tudi Fiščeva in Kolarjeva hiša. V obdobju baroka je bil trg deljen na vzhodni in zahodni del. Zapirala ga je baročna palača z dvema obokanima prehodoma proti obzidju. Iz franciscejskega katastra iz leta 1822 je razvidno, da je bil lastnik palače, celotnega obrambnega kompleksa s stolpoma in dvoriščem grof Felice Campignano. V severovzhodnem stolpu so bili zapori, v Fiščevi hiši je takrat stanoval čevljar Anton Bucik, zraven njega pa sodar Mihael Baloh. V tem času je že bil pozidan tudi cel niz hiš, ki so zaprle trg proti jugu in so se nadaljevale okrog cerkvenega prezbiterija. Potek pozidave in ohranjen stolp v eni izmed hiš nakazujeta obstoj utrjenega cerkvenega obzidja. Z rušitvijo baročne palače je na Kontradi nastal večji trg, obdan z nizom stavb na zahodni strani in manjšim naselbinskim trikotnim jedrom na vzhodu, s hišami, prislonjenimi na taborno in cerkveno obzidje.

Trg Kontrada je po uspešno zaključeni prenovi stavb dobil z novim tlakom končno podobo. Načrte za prenovu je izdelal Biro Ravnikar – Potokar iz Ljubljane. Občina Kanal ob Soči je sklenila pogodbo s podjetjem Ginex, ki se je najprej lotilo izgradnje nove komunalne infrastrukture. Napeljave so v celoti podtalne. Pri izvajanju izkopov so bili opravljene arheološke raziskave, med katerimi so se našli fragmenti historičnih tlakov iz prodnikov – mačjih glav. Deli teh tlakov so bili vidni tudi na površju, kar je bilo vodilo pri naših odločitvah, naj se tak tlak izvede tudi na novo. Glede na to, da so na trgu prireditve in takrat tam stojijo tudi stoli, je bilo treba sprejeti kompromisno rešitev in prodnike klati na polovico, tako da je gornja površina bolj ravna. Valoviti pasovi iz prodnikov dveh odtenkov se ob fasadah in pred vhodi zaključujejo z masivnimi kamnitimi pasovi iz kraškega kamna. Sredi trga je nekakšen oder za prireditve, pravzaprav je to ostanek porušene baročne palače. Obodni zidec se je ohranil, nanj pa se je postavil masiven kamnit okvir iz kraškega kamna, v katerega se je položil tlak iz kamna Rosso Verona.

Trg in okoliški objekti so dobili tudi novo javno razsvetlavo. Enak tlak kot na trgu se je izvedel tudi na terasah nad Sočo, na zahodni strani Gotske in Fiščeve hiše. Celovita prenova trga Kontrada je pomemben prispevek k ohranjanju kulturne dediščine, za samo naselje Kanal pa tudi velik prispevek k turistični ponudbi in revitalizaciji kraja.

Kanal ob Soči, terase nad Sočo za Gotsko hišo (foto: Mitja Mozetič, 2018)

Kanal ob Soči, Kontrada pred prenovu (foto: J Svetina, 2012)

Kanal ob Soči, prenovljen trg (foto: arhiv TIC Kanal, 2018)

52**Tomaž Fabec**

EŠD: 1378

Naselje: **Kolomban**

Občina: Koper

Ime: **Kolomban – arheološko najdišče sv. Kolumban**

Področje: A

Obdobje: srednji vek, novi vek

Na območju registrirane enote kulturne dediščine Kolomban – arheološko najdišče sv. Kolumban (EŠD 1378), varovane z varstvenim režimom za arheološko dediščino, je ekipa Centra za preventivno arheologijo ZVKDS zaradi predvidene gradnje enostanovanjske hiše na parc. št. 1136/7 in 1147/1, obe k. o. Jernej, izvedla predhodne arheološke raziskave za določitev vsebine in sestave najdišča. Kot je bilo določeno v kulturnovarstvenih pogojih ZVKDS, OE Piran, je bilo izvedeno arheološko ovrednotenje dostopnih virov o preteklosti

kraja, opravljena sta bila strukturni pregled tamkajšnje ruševine in arheološki testni izkop v obsegu skoraj 27 m². Kljub omejenemu dometu, ki ga običajno imajo predhodne arheološke raziskave pri celostni interpretaciji odkritih arheoloških ostalin, lahko na podlagi opravljenih raziskav trdimo, da je Kolomban kraj z dolgotrajno poselitvijo, ki ji lahko kontinuirano sledimo že od prvih stoletij našega štetja vse do današnjih dni. V rimskem obdobju je bilo kolombansko brdo s tamkajšnjo vilo rustiko sestavni del t. i. obalnega podeželja, morda že od pozne antike, zagotovo pa od zgodnjega srednjega veka pa je lokacija pridobila sakralni značaj, ki ga je ohranila skozi celoten srednji in novi vek.

Opravljenе raziskave so pokazale, da je ruševina na parc. št. 1136/7, k. o. Jernej, zelo verjetno ostanek novoveške cerkve sv. Kolumbana. Ta naj bi bila po pisnih virih sezidana leta 1825 (Alberi, D. 1997, *Istria: storia, arte, cultura*. Trst), opuščena pa naj bi bila že v medvojnem času: njena streha naj bi se zrušila leta 1939 (Pontini, G. 1967, *Muggia e le sue chiese*. Videm). Bila je enoprostorna in s skoraj pravokotno zasnovo. Notranjost je merila le okoli 25 m². Vhod vanjo se je odpiral na jugozahodni

strani. Predvidevamo lahko, da je imela lesena vrata, ki so bila za tako zgradbo razmeroma velika in jih je nosil okvir iz apnenca. Ta je bil prinesen od drugod in je bil v cerkvico vgrajen sekundarno. Na nasprotni strani vhoda je najbrž stal zidan oltar, ki pa je bil iz še nepojasnjenih razlogov nekoliko odmaknjen od osrednjega dela stene. Notranjost cerkve je bila tlakovana s ploščami peščenjaka, zidovi so bili obojestransko ometani. Omet v notranjosti je bil prepleskan v rumeno in okrašen s poškrpljeno rdečo (oker) in črno barvo.

Cerkev je bila sezidana na območju nekdanjega pokopališča, kjer so grobove označevali s pokončno postavljenimi kosi peščenjaka. Zdi se, da je pokopališče prekrivala velika, a razmeroma plitva kamnita gomila. Edini grob, ki smo ga raziskali, kaže, da so trupla pokojnih polagali v kamnite skrinje iz plošč peščenjaka na dnu grobnih jam, ki so preprečevale neposredno zasutje trupla z zemljo. Ali je bila navada povzdigovanja glave nad truplom in s tem usmerjanje pogleda pokojnika vnaprej (proti vzhodu oziroma severovzhodu?), ki smo jo dokumentirali v raziskanem grobu, splošno razširjena, ne moremo z gotovostjo trditi. Podobna navada je bila za čas

11.–15. stoletja ugotovljena v Goriških brdih, kjer so skrbeli tudi za to, da glava z zgornjim delom trupla ni bila prekrita z zemljo, s katero so zasuli grobno jamo (Fabec, T., in Gerbec, T. 2017, *Arheološke raziskave v cerkvi sv. Lenarta v Dolnjem Cerovem v Brdih*. Goriški letnik 41, 125–154). Ob pomanjkanju pridatkov in predvsem rezultatov radiokarbonskih analiz kostnega gradiva je točnejša časovna opredelitev groba zelo problematična. Nedvomno primerljiv način pokopa v grobnih skrinjah na bližnjem zgodnesrednjeveškem grobišču na sv. Mihelu (Maselli Scotti, F. 1993, *La necropoli altomedievale di San Michele di Muggia*. Scavi 1991, 1993. *Atti e Memorie Società Istriana di Archeologia e Storia Patria* 93, 417–424) kaže na visoko (zgodnesrednjeveško) starost groba, po drugi strani pa tako zgodnjo datacijo groba postavljajo pod vprašaj kosi alohtonega apnenca v njegovi konstrukciji. Gre za kamenino, iz katere so bile izdelane v zidove cerkve vzdane spolije arhitekturne opreme, ki jo glede na ohranjene slogovne značilnosti (pleteninast ornament) in tehniko obdelave lahko časovno umestimo v 9. stoletje.

Najdbe kosov zgodnesrednjeveške arhitekturne opreme

Kolomban, 3D-posnetek ruševine cerkve sv. Kolumbana (izvedba: Dimitrij Mlekuž)

Kolomban, arheološko najdišče sv. Kolumban, 3D-posnetek groba 1 (izvedba: Dimitrij Mlekuž)

kažejo, da je v Kolombanu že v zgodnjem srednjem veku stala cerkev. Kje natančneje je bila, nismo ugotovili, glede na opravljene terenske raziskave pa lahko domnevamo, da se temelji novoveške cerkve sv. Kolumbana niso naslonili na že obstoječe zidane strukture. Lahko pa predvidevamo, da je zgodnesrednjeveška cerkev imela tako zasnovano, kot so jo imele sočasne cerkve drugod v Istri. Ladjo je od kora ločevala kamnita pregraja, ki je bila med drugim okrašena s pleteninasto ornamentiko, likovno govorico, ki jo med 8. in 11. stoletjem pogosto srečujemo na območju srednje in severne Italije, jugovzhodnih Alp in ob vzhodni obali Jadranskega morja. Ugotovitev, da je bila pregraja izdelana iz alohtonega apnenca, ter hipoteza, ki jo je sicer treba potrditi v laboratoriju, da je bila ta kamnina uvožena iz Apeninov, torej z območja, ki je bilo takrat vsaj deloma pod močnim vplivom (nadzorom) papeške države, spodbujata razmišljanja v smeri, ki jo je nakazala že Katja Žvanut (Žvanut, K. 2003, Pleteninasta plastika in poskus njene interpretacije, *Annales, Series Historia et Sociologia* 13, 2, 221–246.). Žvanutova meni, da gre za likovni izraz, ki ga gre razumeti kot politično identifikacijsko sredstvo papeške države, s katerim si je kot nova figura utrjevala svoje mesto (v rivalstvu s Franki) na zgodnesrednjeveški politični šahovnici. Pleteninasta plastika se je uporabljala pri opremljanju cerkva na vseh

tistih območjih, kjer je papeška država bodisi imela precejšnjo politično moč bodisi se je lahko povezala s kakšno drugo protifrankovsko stranko (bavarskim, karantanskim in starohrvaškim plemstvom). Le poglobljena slogovnotehnična primerjava odkritih kosov pregraje s produkcijo iz osrednjeitalskega vplivnega območja papeške države bi lahko pokazala, ali so v Istri izvažali polizdelke ali pa, česar ne smemo izključiti, že v celoti izoblikovane elemente, ki jih je bilo treba le vgraditi. V obeh primerih pa izvor kamnine dokazuje, da gre v primeru pleteninaste plastike dejansko za (politično) orodje, s katerim je papeška država poskušala utrjevati svoj vpliv in vlogo v severnem Jadranu.

Čeprav danes še nimamo dovolj jasnih dokazov, ki bi potrjevali ustno izročilo o prisotnosti romarjev v Kolombanu, pa lahko trdimo, da se v ljudski oznaki kolombanskega brda, kot svetega hriba (moint saint), lepo zrcalijo tiste vsebine, ki so jih nakazali rezultati opravljenih raziskav. Konservatorski nadzor nad raziskavami je opravil odgovorni konservator ZVKDS, OE Piran, Jaka Bizjak.

Kolomban, arheološko najdišče sv. Kolumbana, odlomek arhitekturnega elementa s pleteninastim okrasom (foto: Jernej Filipčič)

53 Eda Belingar

EŠD: 15930

Naselje: Komen

Občina: Komen

Ime: Komen – vas

Naslov: Komen 97, parc. št. 3545/6, k. o. Komen

Področje: E

Obdobje: 19. stoletje

V središču Komna je bila na platoju, nekoliko nižjem od platoja vaške cerkve, postavljena t. i. stara šola. Pouk v šolskem poslopju se je pričel leta 1822. V šoli naj bi delovali štirje razredi, ob njej je bil šolski vrt. Šola je sodila v okrajni šolski svet v Sežani. V njej se je leta 1894 šolalo 348 otrok (Jasna Fakin Bajec, Komen – Kraški Pariz. *Kronika*, letnik 63, št. 3, 2015, str. 63). Učiteljski tovariš je leta 1881 poročal, da je štirirazredna ljudska šola v Komnu tistega leta prvič izdala tiskano šolsko poročilo. V njem med drugim poročajo, da so šolo obiskovali 304 učenci in učenke, ki so jih poučevali dva učitelja, dva kateheta in dve učiteljici (Razne novice. *Učiteljski tovariš*. 1. 9. 1881, letnik 21, št. 17). Za časa učiteljevanja Antona Lešana, ki je leta 1908 praznoval 27-letnico poučevanja v komenski šoli, se je ta šola iz štirirazrednice razširila v petrazrednico (*Vestnik. Učiteljski tovariš*. 14. 2. 1908, letnik 348, št. 7).

Leta 1910 so bile v petrazredno ljudsko šolo v Komnu »všolane vasi Komen–Preserje, Sveto, Volčji grad, Tomaževica in Malidol« (Goriške vesti. *Učiteljski tovariš*, 7. 10. 1910, letnik 50, št. 41). Pred dvajsetimi leti so šolo v Komnu obiskovali še učenci iz Gornjega Grada in Zagajca.

Kje točno je šolsko poslopje stalo, ni najbolj jasno, saj kataster iz leta 1821 izkazuje drugačno sliko na mestu starega šolskega poslopja. Iz poročila v *Učiteljskem tovarišu* izvemo za sejo pomožnega sežanskega okrajnega šolskega sveta z dne 10. julija 1912, na kateri je bilo predsedstvu naročeno, »da preskrbi načrte za šolska poslopja v Kobijeglavi, Kazljah in v Komnu« (Goriške vesti. *Učiteljski tovariš* 9. 7. 1912, letnik 52, št. 29). Podatkov o nadaljnji usodi načrtov nam ni uspelo pridobiti.

Enonadstropna stavba z mezaninom je imela vhodno šestosno fasado obrnjeno k cerkvi. Vhodna vrata, opremljena z masivnim kamnitim okvirjem, so bila zamaknjena v desno od osrednje osi. Okna desne polovice so večja od tistih na levi, vsa pa so opremljena z masivnimi kamnitimi policami. Vzhodna fasada je bila brez oken, zahodna pa se je odpirala s tremi okenskimi osmi. Proti osrednjemu vaškemu trgu se je fasada odpirala z manjšimi okenskimi odprtini pomožnih prostorov. Korčna streha, sloneča na polkrožno zaključenem kratkem napušču, se je na zahodni strani zaključevala trikapno, na vzhodni brez napušča kot navadna dvokapnica. Notranjo komunikacijo je omogočalo kamnito stopnišče.

V letu 2017 smo prejeli vlogo Občine Komen za odstranitev objekta. Šola nekaj let ni bila v uporabi, zato je niso vzdrževali. Posledično naj bi bila nevarna, sanacija naj bi bila ekonomsko

Komen, vhodna fasada, obrnjena k cerkvi (foto: E. Belingar, 2017)

Komen, z monumentalnim kamnitim portalom opremljena vhodna odprtina šole (foto: E. Belingar, 2017)

neupravičena. Šola ni bila vpisana v Register nepremične kulturne dediščine kot posamezna enota, kljub temu pa smo želeli doseči njeno obnovo in ne rušitve. Zaradi nasprotujočih si želja vaščanov glede ohranitve stare šole smo zahtevali tudi izjavo občine, da je rušitev v splošnem javnem interesu, in jo tudi pridobili. Občina Komen namerava urediti osrednji trg v naselju in je odstranitev bencinske črpalke in stare šole

Središče Komna po odstranitvi stare šole (foto: E. Belingar, 2018)

utemeljevala z umestitvijo novega objekta s trgovskimi in poslovnimi dejavnostmi na njuno mesto. Odstranitev smo pogojevali z ohranjanjem vseh kvalitetnih arhitekturnih detajlov ter njihovo hrambo na primernem in varnem mestu. Zahtevali smo tudi natančen tehnični posnetek obstoječega stanja z izrisom vseh detajlov.

Ohranitve šole nismo dosegli, le njeno dokumentarno varstvo, tako da konservatorski cilji niso doseženi.

54 Gašper Rutar

EŠD: /

Naselje: **Konec**

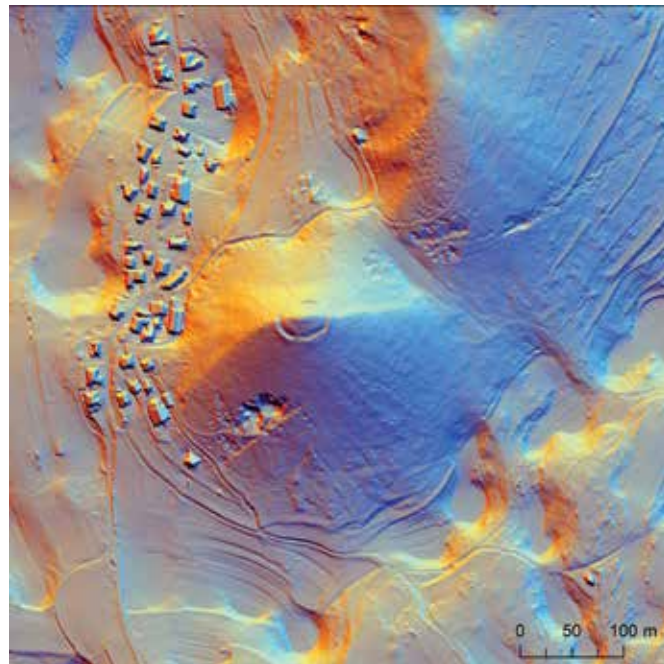
Občina: Novo mesto

Ime: **Konec – Vrh**

Področje: A

Obdobje: neopredeljeno

Na vzpetini Vrh nad naseljem Konec, parc. št. 1341/1, k. o. Vinja vas, je viden 120 m dolg krožni jarek, ki obdaja vrh vzpetine in tvori 20 x 40 m velik zaščiten prostor. Podoben nezaključen jarek je tudi severozahodno znotraj enote Mehovo – območje gradu (EŠD 8674) na vzpetini Štrc.

Konec – Vrh, krožni jarek na lidarskem posnetku (izvedba: G. Rutar)

55 Manca Omahen

EŠD: 235, 236

Naselje: **Koper**

Občina: Koper

Ime: **Koper – mestno jedro, arheološko najdišče Koper**

Naslov: Vergerijev trg 3

Področje: A

Obdobje: rimsko obdobje, srednji vek, novi vek

Mestna občina Koper je na Vergerijevem trgu na severni strani starega jedra Kopa načrtovala rekonstrukcijo stavbe za umestitev osnovne šole in vrtca z italijanskim učnim jezikom. Pred predvidenim posegom je bilo treba izvesti arheološke raziskave v obliki arheološkega testnega izkopa tako znotraj stavbe kot na njenem dvorišču. Raziskave je konec oktobra in v prvi polovici novembra 2017 izvedlo podjetje Avgusta, d. o. o.

V notranjosti stavbe je bilo izkopanih skupno osem sond različnih velikosti. Vse so pokazale enako stratigrafsko sliko. Nad rumenkasto plastjo sterilne ilovice je bila ohranjena olivno rjava kulturna plast z rimskodobno keramiko. Nad tem je bila sivkasta plast z ogljem, ki je prav tako vsebovala rimskodobne najdbe. Plast je za zdaj prav tako opredeljena kot rimskodobna, verjetno pa je, da je starejša. Nad to plastjo so bili temna novoveška kulturna plast in različna recentna nasutja. Dela je nenehno oviralo vdiranje podtalnice, ki je pronicala skozi sterilno ilovico in profile.

Sonda 1 je bila locirana v severovzhodnem vogalu objekta, v manjši sobi s prehodom na dvorišče na vzhodni strani objekta. Merila je 1 x 2 m. Orientirana je bila v smeri V–Z.

Sonda 2 je bila izkopana v prostoru južno od sonde 1. Merila je 4 x 2 m in je bila orientirana v smeri S–J. Na plast sterilne ilovice so bili v rimski dobi položeni veliki peščenjakovi lomljenci. Starejša rimska kulturna plast se je namreč naslonila na njih, mlajša pa jih je prekrila. V novoveško kulturno plast je bil vkopan zid, ki je potekal v smeri S–J in je bil zabeležen tik ob robu sonde. Ta zid je bil presekani z nekoliko mlajšim zidom, ki je potekal pravokotno nanj, v smeri V–Z. Na južnem delu sonde je bila novoveška plast presekana z vkopom za novoveško greznico. Greznica je bila obgrajena s kamnitim zidom in ob koncu uporabe zapolnjena z rjavim meljastim polnilom. Potem ko sta bila zidova že porušena in greznica ni bila več v uporabi, je bilo območje prekrito z mlajšim novoveškim nasutjem.

Sonda 3 je bila izkopana v prostoru južno od sonde 2. Merila je 4 x 2 m in je bila orientirana v smeri S–J. Zgoraj našete plasti so bile na tem mestu presekanke z veliko novoveško jamo, ki je pokrivala skoraj celotno površino sonde. Jama je bila zapolnjena s spodnjim peščenim nasutjem in zgornjim temnim nasutjem iz glinenega melja. Nad starejšimi plastmi in zapolnjeno veliko jamo je bilo še mlajše novoveško nasutje.

Sonda 4 je bila izkopana v severozahodnem vogalu stavbe. Merila je 2 x 1 m in bila orientirana V–Z. Nad temno novoveško kulturno plastjo je bil tlak iz zbite rumenkaste ilovice z meljastim nasutjem kot podlago. Presekani je bil z jamo za stojko. Nad tem je bil mlajši tlak iz rumenkastega peska s podlago iz peščenjakovih kamnov. Ta tlak je bil presekani z dvema jamama za stojke. Nad tlakom so bili ob vzhodni stranici sonde položeni trije veliki kamniti bloki.

Sonda 5 je bila izkopana v prostoru južno od sonde 4. Merila je 7 x 2 m in je bila orientirana V–Z. Na vzhodnem delu sonde sta bili v sterilno ilovico vkopani dve jami za stojki. Tri jame za stojke so bile vkopane tudi v starejšo rimskodobno plast, ki je prekrila sterilno ilovico. Na površini te plasti je bil približno na sredini sonde dokumentiran kamnit kanal iz peščenjakov. Tega kanala se dotika zid s temeljem, ki je širši od zidu. Zid in kanal iz peščenjakov sta bila verjetno zgrajena sočasno. Kanal je prekrila mlajša rimskodobna plast.

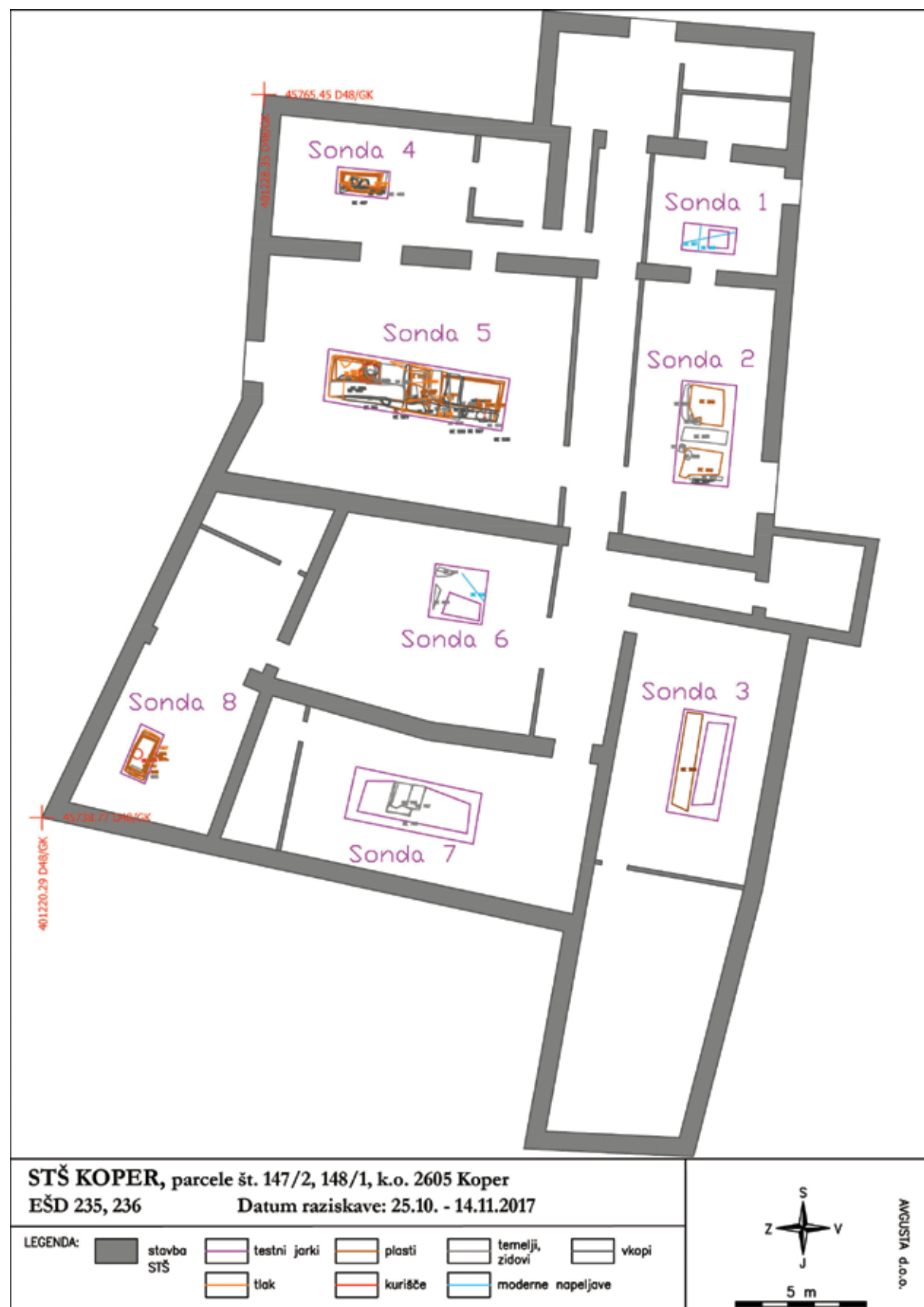
Na zahodnem delu sonde je bila ta plast presekana z velikim vkopom, zapolnjenim s peščenjakovimi lomljenci, med katerimi so bili drobcji oglja in kosi železa. V bližini so bile dve jami za stojko, ki sta prav tako vsebovali oglje, ter zaplata maltastega tlaka. Zdi se, da gre za ostanke lesenega objekta z velikimi kuriščem, morda kovačije.

V času uporabe objekta se je izven objekta nabrala temna novoveška kulturna plast. Objekt je nato pogorel, na kar kaže tanka plast žganine, ki je prekrila njegovo površino, nato pa je bil zgrajen nov objekt na istem tlorisu, s kamnitimi zidovi, ki so presekali novoveško kulturno plast. Znotraj novega objekta se je nato nabrala nova kulturna plast. Z vzhodne strani se je na zidove objekta naslanjal slabo ohranjen mlajši zidec. Podoben zidec je bil najden tudi v notranjosti objekta. Zid, zgrajen na starejši rimskodobni plasti, omenjen v zgornjih odstavkih, je bil očitno v uporabi vse do nastanka novoveške kulturne plasti. Na površini te plasti je bila namreč ob zidu odkrita ruševina s peščenjakovimi lomljenci. Zid je bil vmes seveda lahko večkrat pregrajevan in popravljan, očitno pa je ostal v taki ali drugačni uporabi dolgo časa.

Vse te plasti in druge ostaline so bile poškodovane z jarkom, ki je bil dokumentiran ob celotni južni stranici sonde. Zasutje jarka je vsebovalo tudi recentne najdbe. Zasuti jarek je bil nato presekani z ozkim zidom, ki je potekal v smeri S–J. Nanj se je z zahodne plasti naslanjal maltast tlak.

Sonda 6 je bila izkopana južno od sonde 5, v notranjem atriju objekta. Merila je 2 x 2 m in je bila orientirana v smeri S–J. V sterilno ilovico je bil vkopan ozek jarek, zapolnjen z rimskodobnim materialom. Zaradi vdiranja podtalne vode ga v tlorisu nismo zaznali, viden je bil šele v profilu. Prekrila ga je mlajša rimskodobna plast. V temno novoveško kulturno plast je bil vkopan zid, viden ob zahodni stranici sonde. Še en zid je bil dokumentiran ob severni stranici sonde, postavljen pa je bil na nasutje s peščenjakovimi lomljenci nad novoveško kulturno plastjo.

Sonda 7 je bila izkopana v prostoru južno od notranjega atrija. Merila je 5 x 2 m in je bila orientirana V–Z. Na sivo mlajšo rimskodobno plast je bil postavljen temelj iz ploščatih

Koper, Vergerijev trg 3, načrt sond v notranjosti objekta (foto: G. Gruden)

Koper, Vergerijev trg 3, pogled na arheološke ostaline v sondi 2 (foto: M. Pečovnik)

Koper, Vergerijev trg 3, pogled na kurišče in jamo za stojko v sondi 5. Vidni so tudi zidovi mlajše faze objekta (foto: M. Omahen).

Koper, Vergerijev trg 3, pogled na ostaline kamnitega objekta in zid s temeljem, postavljenim na rimskodobno plast (foto: M. Omahen)

lomljencev, nanj pa zid. Temelj je bil širši od zidu. Na ta zid se je kasneje naslonila temna novoveška plast. Na to plast je bil postavljen še en zid, ki poteka tik ob starejšem zidu. Sonda 8 je bila izkopana v jugozahodnem kotu stavbe. Merila je 2 x 1 m in je bila orientirana S-J. Na površini novoveške kulturne plasti je bila manjša ožgana zaplata, verjetno ostanek manjšega kurišča. Nad plastjo so bili ostanki tlaka iz velikih peščenjakovih plošč. Nad tem je bil mlajši tlak iz ploščatih lomljencev s podlago iz meljastega peska. V tem pesku so bili kosi betona, kar dokazuje, da je ta tlak že recenten. Zunanja sonda 9 je bila umeščena na dvorišče objekta ob zid stavbe, kjer naj bi predvidoma stalo dvigalo. Merila je 2 x 2 m. Kazala je podobno stratigrafsko sliko kot sonde v notranjosti stavbe. Nad sterilno rumenkasto ilovico je bila olivno rjava glinena plast, v kateri sicer nismo zasledili najdb, vendar jo zaradi podobnosti s starejšo rimskodobno plastjo v ostalih sondah lahko umestimo v isto obdobje. Namesto sive glinene plasti z ogljem je bila nad njo temno rjava glinena plast, ki pa je prav tako vsebovala rimskodobne najdbe. Nad tem je bila, tako kot v preostalih sondah, temna novoveška kulturna plast, ki je bila presekana z jamo za stojko in plitvim temeljem, ki je potekal v smeri S-J, nato pa se je na južni strani zalomil in se obrnil v smeri proti zahodu. Nad novoveško plastjo je bilo več nivojev recentnih nasutij in hodnih površin.

56 Eda Belingar

EŠD: 288

Naselje: **Križ**

Občina: Sežana

Ime: **Križ pri Sežani – komunska kašča**

Naslov: Križ, brez hišne številke, parc. št. 1765/2, k. o. Križ

Področje: E

Obdobje: 18.–20. stoletje

Južno od vasi ob glavni cesti, ki vodi iz Branika proti Sežani, stoji sredi zidane ograje izjemno slikovit ambient cerkve sv. Križa s pokopališčem in ob njej prosto stoječe t. i. komunske kašče. Cerkev je leta 1450 posvetil Enej Silvij Piccolomini, ponovno posvečena pa je bila 1. maja 1656 po škofu Antonu Marenziju. Benediktinska opatija Rosazzo v Furlaniji je od goriških grofov Majnhardar, Markvarda in Henrika poleg drugih vasi in posestev na Krasu ok. leta 1060 dobila v dar tudi vas Križ. Podatka, kdaj točno je bila zgrajena komunska kašča, nimamo. Z letnico 1777 datirana vrata v nadstropje jo umeščajo v drugo polovico 18. stoletja. V vojaški zemljevid iz let 1784–1785 je še niso zarisali, v franciscejskem katastru iz leta 1819 pa jo že opazimo.

Najstarejši zapis je bil v zemljiško knjigo Križ vloženo 28. maja 1879; kot lastnica takratne parcele s številko 120, ki je obsegala hišo N¹ in dvorišče, je bila zabeležena katastrska

občina Križ (Katastral Gemeinde Križ). Gre za enoprostorno enonadstropno stavbo, krito s strmo skrlato streho. Vhoda tako v pritličje kot v nadstropje sta z jugozahodne strani. V nadstropje se dostopa po zunanjih zidanih stopnicah, ki se zaključijo s podestom z zidano ograjo, prekritim z enokapnim korčnim nadstreškom, slonečim na dveh prirezanih kamnitih slopih, sredinskim na peti, opremljenim z inicialkama IA. Na podestu stopnišča je tlak iz kamnitih, a močno poškodovanih nepravilno oblikovanih skr. Oba vhoda sta opremljena z ravnima kamnitima okvirjema, zgornji z inicialkama IA in datiran z letnico 1777. Vhodna stran se odpira še z dvema kvadratičnima okencema s kovano mrežo, retrofasada s tremi okenci, proti cerkvi obrnjena zatrepna fasada pa spet z dvema, zaščitenima s kamnitima nadstreškoma. V pritličju so pred leti uredili mrliško vežico, nadstropje z odprtim stropom pa je brez namembnosti. Ob oknu v nadstropju vhodne fasade je v zaglajenem ometu oblikovana kvadratna površina, na kateri se je ob natančnejšem ogledu razkrila skoraj popolnoma izbrisana poslikava.

Tla pred vhodno fasado so tlakovana, severni in zahodni vogal sta opremljena z neprimernima svetilkama.

V letu 2016 smo prejeli vlogo Krajevne skupnosti Tomaj za obnovo komunske kašče, in sicer za izdelavo drenaže in obnovo fasade. Zaradi izjemnosti ambienta kot tudi kašče same, razglašene kot kulturni spomenik, smo v kulturnovarstvenih pogojih za obnovo fasade predpisali izdelavo mape 3 konservatorskega načrta in strokovno usposobljenega izvajalca z ustreznimi referencami. Restavratorska dela na fasadi, katerih opis povzemamo iz poročila (Objekt Križ pri Sežani – komunska kašča, Poročilo o opravljenih konservatorsko-restavratorskih posegih. Pripravil Klavdij Zalar, konservator-restavrator, Ajdovščina, 4. 4. 2018), je izvajal mag. Klavdij Zalar iz Ajdovščine.

V oktobru 2016 so se pričela restavratorska dela na kašči, a so bila zaradi neprimernih vremenskih razmer in nizkih temperatur novembra prekinjena in so se nadaljevala v letu 2017. Restavrirani sta bili fasada in stenska poslikava, kamniti fasadni elementi so bili le očiščeni.

S pričetkom restavratorskih del se je začela tudi izdelava drenaže ob jugovzhodni, severovzhodni in severozahodni fasadi. Odstranjeno je bilo tudi deblo lipe ob severozahodni fasadi, ker so razrasle korenine povzročile razpoko na tej fasadi.

Fasada je bila v osnovi solidno ohranjena, a z motečimi, kasneje izvedenimi posegi. Do poškodb prihaja predvsem na ometih v notranjih prostorih pritličja zaradi izsoljevanja.

Fasada je izdelana s tankim slojem apnenega ometa toplega oker tona, ki se ob kamnitih elementih (vogali, stopnice, okvirji oken) zaključuje stično na nivoju kamnitih elementov, ki ostajajo vidni. Lokalno so vidni tudi kamni zidave. Struktura ometa je dokaj groba. Izdelan je v enem sloju, nametan in brez naknadne obdelave. Na JV in SV fasadi je omet v precejšnji meri že odstopil in so vidne površine kamnov, omet pa ostaja predvsem v fugah med kamni. Na SZ

in JZ vhodni fasadi je omet večinoma še ohranjen po celotni površini, deloma pa je razpokan zaradi krčenja ob sami izvedbi fasade. Ob teh razpokah in na delih, kjer je omet na površini kamnov odpadel in so ohranjene le zaplate, je omet votel. Na SV retrofasadi je bila vgrajena električna omarica, pod njo je bila stena na novo pozidana s kamnito zidavo, nad njo pa napeljana električna napeljava, zametana s sivo apneno cementno malto. Ob omarici je bila prebita odprtina za zračenje. Severni vogal je bil prerasel z bršljanom.

Tudi na SZ fasadi sta bili recentno prebiti dve okrogli odprtini za zračenje pritličnih prostorov. Ob severnem vogalu poteka po celotni višini razpoka, ki jo je povzročilo v bližini rastoče drevo. Ob začetku del je bilo drevo požagano. Na vhodni, JZ fasadi je omet najbolje ohranjen, vendar je bil v bližnji preteklosti v spodnjem delu do višine kakih 70 cm in na celotni površini omet odbit, kamnita zidava pa je bila zafugirana s sivo cementno malto. Nad vrati v nadstropju je na steni razpoka, ki poteka do napušča. Ob oknu nadstropja je izstopajoča gladko obdelana površina ometa, na kateri se da ob stranski svetlobi razbrati obrise človeških figur in križa, tako da gre za očitno stensko poslikavo, ki pa je v celoti sprana in nima ohranjene barvne plasti. Glede na risbo v ometu se da sklepati na izvedbo v fresco tehniki.

JV, k pokopališču obrnjena fasada je najbolj sprana in z največ odpadlega ometa ter vidnih kamnov.

Na bolje zaščitenih delih, torej pod napuščem in nadstreškom nad stopnicami, je še ohranjen bel belež na ometu in na vogalnih kamnih. Lokalno je ta opazen tudi na vrhovih neometanih kamnov, kjer je zid recentno zafugiran, kar priča o tanki plasti ometa, ki vrhov kamnov ni prekrivala. Kamniti okvirji oken in vrat niso bili pleskani. Na fasadah je opazen siv lišaj ali alge.

Celoten videz fasade, razen novejših posegov, je bil dokaj skladen. Lišaji, spranost beleža in odpadli deli ometa z vidnimi kamni vizualno niso bili moteči in jih je mogoče jemati kot patino, ki objektu vrednost celo povečuje. Moteči so le novejši posegi.

Na JZ fasadi so bili najprej odstranjeni cementne fuge, novi neustreznimi ometi ter močneje poškodovani in votli prvotni ometi. Fasada in kamniti elementi so bili premazani z algicidnim sredstvom in oprani z vodnim curkom s kontroliranim pritiskom. Po pranju se je preveril stik ometa z zidano osnovo in odstranili so se nesprijeti deli.

Posamezne luknje v zidavi so se pozidale z lokalnim kamnom in apneno malto. Večja razpoka na SZ fasadi in manjša nad vrati nadstropja JZ fasade sta se injektirali z injektirno maso na osnovi hidravličnega apna. Prvotni ometi so bili na gosto prepredeni z razpokami, skozi katere je voda pronicala pod omet in povzročala odstopanje, zato je bila celotna fasada preplastena z redko apneno malto.

Na površine brez originalnega ometa je bil nanesen grobi omet na osnovi hidravličnega apna in peska iz štanjelskega kamnoloma. Postopoma se je nanašal apneni omet v luknje med kamni in v večje vdolbine. Za finalni nanos se je najprej preizkusilo več variant samega nanosa in sestave

ometa. Izvorni omet je bil izdelan iz zelo finega granulata s posameznimi večjimi zrni. S štanjelskim peskom granulacije 0–4 in niti s peskom granulacije 0–2 se površinski strukturi prvotnega ometa nismo dovolj približali. Pesku z granulacijo 0–4 mm smo zato dodali mivko in večja zrna granulacije 0,5–2 cm. Poskusili smo tudi več načinov nanosa in gostote ometa, da sta se sama površinska razgibanost in strukturiranost ometa čim bolj približali videzu originalnih površin. Po utrditvi zaključnega ometa je bil ta površinsko ostrugan in obdelan s krtačami, da se je po videzu približal obrabljenemu in spranemu prvotnemu ometu.

Zračniki na JZ fasadi so bili moteči, a jih je investitor želel ohraniti, zato so bili prekriti s perforiranimi kamnitimi ploščami, zadelanimi z ometom, tako da so bile vidne le še luknje. Na koncu je bila fasada prepleskana z apnenim beležem v tonu ohranjenega. Z beležem so se prevlekli tudi vogalni kamni. Oplesk po celotni fasadi je bil ob izvedbi s spužvami na vrhovih površine odbrisan, nekoliko bolj še z vogalnih kamnov. Ker je bil teren pred vhodno fasado prvotno višji, je zdaj nad njim viden tudi razširjeni del zidu, ki originalno predstavlja temelj. Ta del je ostal neometan in neopleskan.

Po končanih delih na fasadi se je začelo restavriranje freske na JZ fasadi, od katere se je ohranilo le nekaj reliefnih črt, ki so bile začrtane v svež omet. Iz njih so se dali razbrati okvir okoli poslikave, križ v sredini, nekaj linij na njem, ki so nakazovale Križanega, ter levo in desno ob križu dve figuri. Barvna plast ni bila ohranjena. Površina ometa je bila premazana z biocidnim sredstvom ter nežno oprana in očiščena z morskospužvo in mehкими krtačkami. Odkriti so bili le štirje manjši fragmenti prvotne poslikave in eden večji, ki so bolj kot o videzu barvne plasti pričali o njenem obstoju. Podatkov o poslikavi je bilo tako veliko premalo za predstavo o njeni dejanski podobi, kaj šele za verno rekonstrukcijo. Kljub temu smo se odločili, da se nekako nakaže sam obstoj poslikave. Odločili smo se za minimalno prezentacijo linij, ki so jasno vrisane v omet v zemeljskih tonih, nakazanih na odkritih fragmentih, in ki so hkrati večinoma prisotne tudi na ostalih tovrstnih poslikavah. Prezentacija je bila izvedena s črtkanjem. Za vezivo se je uporabila akrilna disperzija.

Križ pri Sežani, kašča pred pričetkom del (foto: Eda Belingar, 2016)

Postopke konservatorsko-restavratorskih del smo fotodokumentirali. Doseženi rezultati so boljši od pričakovanih, odkritja so opisana zgoraj. Restavratorska dela je izvajal mag. Klavdij Zalar, konservator-restavrator iz Ajdovščine, konservatorski nadzor je izvajala etnologinja ZVKDS, OE Nova Gorica, Eda Belingar.

Sredinski slop nadstreška z inicialkama IA (foto: Eda Belingar, 2017)

Nakazana poslikava ob oknu vhodne fasade (foto: Eda Belingar, 2017)

Križ pri Sežani, komunska kašča po obnovi fasadnih ometov (foto: Eda Belingar, 2017)

57 Jelka Kuret

EŠD: 14629

Naselje: **Križ**

Občina: Komenda

Ime: **Križ pri Komendi – grad**

Področje: R

Obdobje: 1731

Renesančni grad iz druge polovice 16. stoletja je nekoč stal na razglednem griču nad vasjo Križ. Med drugo svetovno vojno so ga požgali partizani. V požaru so bile uničene številne umetnine, ki jih je leta 1929 v knjigi Umetnostni spomeniki Slovenije – Politični okraj Kamnik opisal dr. France Stele (str. 394–413). Ohranjenih je štirinajst različno velikih fragmentov stenskih poslikav, ki jih hrani Mestni muzej Ljubljana. Iz ostenja porušenega gradu jih je leta 1949 snel akademski slikar Rajko Slapernik (Varstvo spomenikov II, 1949, str. 45). V atelje Restavratorskega centra je bil iz depoja Mestnega muzeja pripeljan eden od ohranjenih fragmentov s prizorom bojevnika na konju. Po začetni raziskavi historiata se je izkazalo, da je ta fragment le del veliko večje poslikave z upodobitvijo Bitke pri Sisku, omenjeni jezdec pa je Andrej Auersperg. Do te ugotovitve smo prišli na podlagi Steletovih podrobnih opisov naslikanih prizorov v dvorani gradu in na podlagi fotografij, ohranjenih v INDOK centru MK. Ker smo pred časom popisali stanje vseh snetih poslikav, hranjenih v depoju Mestnega muzeja, smo spoznali, da k tej poslikavi spada še en fragment s prizorom bitke, hranjen v istem depoju. Oba fragmenta predstavljata približno polovico celotnega obsega originalne poslikave. Sneta sta bila skupaj z ometom in montirana vsak na svoj nosilec, sestavljen iz kovinske mreže, vpete v lesen okvir in zalite z mešanico mavca in slame. Med snemanjem se je sredinski del fragmenta z bojevnikom razlomil na več koščkov, ti pa so bili kasneje ob montiranju na nov nosilec neprimerno vstavljeni. Po sedemdesetih letih hrambe v depoju je na posameznih delih fragmenta z bojevnikom intonaco začel odstopati od podlage. Nosilec je bil v zelo slabem stanju, mavec, ki je bil na hrbitišču nanesen v dveh plasteh, se je ponekod razplastil in mestoma odpadel. Oba fragmenta je prekrivala plast nečistoč.

Zaradi njunega slabega stanja smo se odločili, da ju snamemo s starih nosilcev in montiramo na novega. S celotne površine poslikave smo najprej odstranili nečistoče. Zatem smo odstranili neustrezno vstavljene koščke na fragmentu z bojevnikom in jih ponovno umestili na pravo mesto s pomočjo arhivskih fotografij. Dodatno smo si pomagali s črnim izrisom originala na folijo, kjer smo poskusili rekonstruirati manjkajoče dele poslikave. Nato smo lice poslikave zaščitili s facingom, oba fragmenta obrnili ter po delih odstranili vse sestavne dele sekundarnega nosilca in deloma ohranjen originalni grobi omet. Hrbtišče smo armirali s triplastno kazeinsko apneno armaturo. Po dobrih treh tednih sušenja

smo fragmenta obrnili in odstranili zaščitni facing. Kmalu po odkritju, da imamo dva fragmenta iste poslikave, ohranjena na dveh različnih nosilcih, smo se odločili, da ju moramo prezentirati skupaj. Za izdelavo skupnega nosilca smo morali najprej določiti velikost originalne poslikave. Ker se ohranjena fragmenta med sabo nista stikala, ju je bilo nemogoče sestaviti skupaj in tako določiti velikost celotne poslikave. Pomagali smo si z računalniško simulacijo, s katero smo frontalni fotografiji obeh ohranjenih fragmentov v Photoshopu s prekrivanjem zrcalili vertikalno in horizontalno. Na to sliko smo aplicirali še Steletovo črno-belo fotografijo celote ter na ta način določili končno velikost celotne poslikave; ta s profiliranim okvirjem znaša 250 cm v višino in 350 cm v širino. Komisija se je odločila, da se poslikava zaradi njene velikosti prezentira na lahkem nosilcu v treh delih, predvsem zaradi lažjega prenašanja po muzeju in sestavljanja v celoto v razstavnem prostoru. Predlagana je bila tudi delna rekonstrukcija profiliranega okvirja. Pri razrezu plošč novega nosilca smo si pomagali s printom digitalno sestavljenega kolaža fotografije celote v naravni velikosti originalne poslikave in pozicije ohranjenih fragmentov znotraj nje. Na hrbtni strani smo nosilec ojačili z aluminijasto konstrukcijo ter z dodatnim sistemom za sestavljanje in razstavljanje.

Ker je bil velik del poslikave uničen, smo se odločili za rekonstrukcijo manjkajočega dela, s čimer smo podobi povrnili njeno dokumentarno, zgodovinsko in sporočilno vrednost. Rekonstrukcijo smo izvedli s pomočjo digitalne tehnologije TattooWall, ki omogoča prenos barvne slike s papirja oziroma posebne folije na steno. Takšna rekonstrukcija je bila v tem primeru mogoča zaradi ohranjene črno-bele fotografije celotne poslikave, ki je bila digitalno prilagojena originalni. Fotografije nismo želeli preveč spreminjati, zato smo črno-bele tone le nadomestili z rjavimi (sepia). Za namestitev folije smo na nosilec nanесли omet v dveh plasteh. Poškodbe znotraj ohranjenih fragmentov smo zakitali na nivo originala in mu tonsko prilagodili retušo. Okrasni okvir smo izrezali iz stirodur plošč po obliki originalnega ter ga prevlekli z ometom. Restavrirana poslikava je bila od 15. novembra 2017 do 2. maja 2018 na ogled v Mestnem muzeju Ljubljana na razstavi Srednjeveška Ljubljana.

Križ pri Komendi, grad, nanos druge plasti malte za izdelavo rekonstrukcije manjkajočega dela poslikave s TattooWall tehnologijo (foto: Petra Benedik)

Križ pri Komendi, grad, deloma rekonstruirana poslikava na novem nosilcu, sestavljenem iz treh delov (foto: Saša Snoj)

58 Gašper Rutar

EŠD: /

Naselje: **Krška vas**

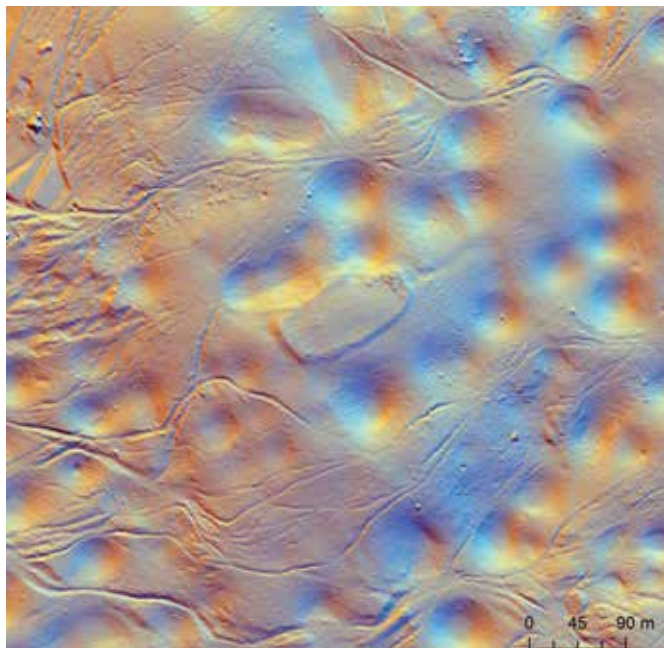
Občina: Ivančna Gorica

Ime: **Krška vas – Ilovce**

Področje: A

Obdobje: neopredeljeno

Na parc. št. 338, 361, 362, 363, 364, 365, vse k. o. Krka, je na manjšem grebenu 300 m dolg nasip (ograda), ki zaokroža 53 x 118 m velik plato. V okolici je več rimskodobnih grobišč in latensko grobišče.

Krška vas – Ilovce na lidarskem posnetku (izvedba: G. Rutar)

59 Marija Režek Kambič

EŠD: 16216

Naselje: **Krško**

Občina: Krško

Ime: **Krško – mavzolej družine Hočevar**

Naslov: Mestni park Krško

Področje: UA

Obdobje: zadnja četrtnina 19. stoletja, 1890

Mavzolej družine Hočevar je bil zgrajen leta 1890 kot zadnje počivališče mecenov in dobrotnikov Martina in Josipine Hočevar, zakoncev, ki sta v Krškem pa tudi drugje po Sloveniji, zlasti v Radovljici in Ljubljani, pripomogla k razvoju gospodarstva, kulture in šolstva ter zgradila in preuredila vrsto objektov.

Mavzolej, ki ga je zgradila ljubljanska kamnoseška delavnica Felixa Tomana, verjetno po načrtih doslej neznanega, domnevno graškega arhitekta iz kroga Georga Hauberrisserja, s svojo monumentalno neogotsko oblikovano arhitekturo ter bogato slikarsko in kiparsko opremo predstavlja enega najkvalitetnejših pokopaliških objektov na Slovenskem.

Originalna stavbna substanca je bila zaradi nevdzdrževanja in drugih zunanjih vplivov že močno načeta. Na kamnitih delih fasade so bili močno prisotni biološki dejavniki, kot so mah in alge, vidne so bile sledi izpiranja bakra in sledi korozije. Na mestih, obremenjenih z iztekanjem, je bila kamnita površina obložena s sigami. Zaznavni so bili tudi odlomi in okruški oblikovanih kamnitih prvin. Fuge so bile ponekod že preperle. Kovinska ograja, vrata in tudi zaščitne mreže so bile poškodovane zaradi korodiranosti železa. Vitraži so bili v spodnjem delu razbiti, svinčeno ogrodje pa je bilo deloma ukrivljeno.

Ob 100. obletnici smrti Josipine Hočevar, v letu 2011, je Občina Krško pri ZVKDS naročila izdelavo Konservatorskega načrta mape 01; ta je bil v letu 2013 dopolnjen še z mapo 03. Omenjena dokumentacija je bila osnova za konservatorsko-restavratorske posege na zunanjščini mavzoleja. Obnova se je začela septembra 2017 in končala oktobra istega leta. Občina Krško je za investicijo prejela tudi nepovratna sredstva Ministrstva za kulturo. Obnovitvena dela je v celoti prevzelo in izvedlo specializirano podjetje za konservatorsko-restavratorska dela Gnom, d. o. o., iz Ljubljane, vodja projekta je bil Jože Drešar.

Čiščenje kamnitih blokov se je izvajalo s peskanjem z uporabo aluminijevih silikatov pod pritiskom maks. 2 bara. Zeleni madeži na mestih zatekanja z bakrenih delov strehe so bili lokalno očiščeni s pulpo. Manjši okruški so bili domodelirani z ustrezno barvno prilagojeno maso, prepereli stiki med kamnitimi bloki pa so bili na novo zapolnjeni. Manjkajoča fiala je bila rekonstruirana v celoti, po vzoru ohranjenih. Stopnice in kamnite plošče na utrjeni pohodni površini okoli mavzoleja so bile demontirane, podlaga oziroma nakloni so

Krško, mavzolej družine Hočevar pred prenovno (foto: M. Režek Kambič, 2014)

bili ustrezno korigirani. Stopnice in kamnite plošče so bile nato očiščene, konservatorsko-restavratorsko sanirane in položene na prvotno mesto. Zaščitne mreže na oknih, ki so likovno manj zanimive in so izrazito funkcionalne narave, so propadle do te mere, da obnova ni bila več smotrna, zato so bile nadomeščene z novimi iz nerjaveče pločevine. Vitraji, ki v tej fazi niso bili predmet prenove, so bili zgolj stabilizirani z namenom preprečitve nadaljnega propada.

Osnovno vodilo pri obnovi ohranjenih prvotnih prvin – ohranjanje avtentičnosti in prezentacija v čim bolj pristni podobi – je bilo v sklopu prenove dosledno upoštevano. Metoda dela je bila v osnovi določena že v popisu del, potrjena pa na podlagi vzorcev poskusnih metod. Potek del je redno spremljala odgovorna konservatorka.

S prvo fazo obnove tega ključnega spomenika so tako zagotovljeni pogoji za prezentacijo spomenika *in situ*. Spomenik oziroma njegova zunanjščina je danes javnosti enostavno dostopna in omogoča pristni stik z izjemno arhitekturo poznega 19. stoletja, pomeni pa tudi prispevek k vsebinski zasnovi stalne razstave Mestnega muzeja Krško, ki lik Josipine Hočevar, ženske 19. stoletja, vključuje v svojo ponudbo. Predvidoma naj bi Občina Krško že v letu 2018 začela še obnovo notranjščine spomenika.

Krško, mavzolej po prenovi (foto: M. Režek Kambič, 2017)

60 Eda Belingar

EŠD: 25180

Naselje: **Landol**

Občina: Postojna

Ime: **Landol – vaško jedro**

Naslov: Landol 21, parc. št. 1166, k. o. Landol

Področje: E

Obdobje: 20. stoletje

Ob cesti, ki vodi skozi Landol, vas na Postojnskem, kjer se razhajajo poti proti Hrenovicam, Šmihelu, Predjami in Bukovju, pred domačijo Landol 21 stoji vaški vodnjak s koritom, štirna pri Kovačevi hiši, postavljena ob nekdanji rimski cesti. Tako nadzemni del vodnjaka kot korito sta betonska. Korito ni bilo več v funkciji, služilo je kot posoda za cvetje. Nadzemni del vodnjaka kvadratne oblike je bil na odprtino podzemne cisterne postavljen zamaknjeno, pa tudi s koritom ni bil poravnani. Podzemni del vodnjaka je starejši, kamnit, zidan na suho in z zunanje strani zadelan z ilovico. Vodnjak ima izvorno vodo.

V letu 2016 smo prejeli vlogo Krajevne skupnosti Landol, da bi radi vodnjak s koritom obnovili. Dela so bila izvedena v letu 2017. Korito je bilo najprej treba očistiti, iz njega izprazniti zemljo in zasaditev ter ga sprati z vodnim curkom pod visokim pritiskom. Po izpraznitvi korita in ogledu stanja smo se dogovorili o načinu sanacije. Betonski deli so bili tako poškodovani in nekvalitetni, da smo se odločili za novo izvedbo. Odkopal se je okoliški teren, uredilo se je temeljenje. Obod vodnjaka se je izdelal na novo in se poravnal s koritom. Kovinski pokrov se je zaščitil in na novo prepleskal. Okolica še ni urejena.

Postopke konservatorsko-restavratorskih del smo foto-dokumentirali. Doseženi rezultati so v skladu s pričakovanjem, do novih odkritij ni prišlo. Konservatorski nadzor je izvajala etnologinja ZVKDS, OE Nova Gorica, Eda Belingar. Gradbena dela je izvajalo podjetje Pirnat, d. o. o., iz Malega Trebeljevega.

Landol, štirna in korito ob prvem terenskem ogledu (foto: E. Belingar, 2016)

Landol, na novo izdelana oklep in korito (foto: E. Belingar, 2018)

61 Renata Pamić

EŠD: 16957

Naselje: **Laze v Tuhinju**

Občina: Kamnik

Ime: **Zgornji Tuhinj – grobišče borcev NOB na Prevojah**

Naslov: Zgornji Tuhinj, hrib Prevoje

Področje: Z

Obdobje: tretja četrtina 20. stoletja, 1952, druga svetovna vojna, 2017

Na hribu Prevoje v Zgornjem Tuhinju je bilo leta 1952 s spomenikom obeleženo grobišče 192 borcev in domačinov, padlih med drugo svetovno vojno. Kompleks grobišča s spomenikom, kvalitetno likovno delo arhitekta Toneta Ruta, ima kvalitetno prostorsko lego in izjemno veduto.

Grobišče s spomenikom je bilo treba obnoviti iz več razlogov. Zaradi erozije terena je prišlo do posedanja ograje in nagibanja robnikov v grobno polje. Ugotovljena je bila korozija betonov in kovinskih delov ograjnih elementov. Večje razpoke in odpadanje cementnega veziva smo ugotovili tudi na zidani kamniti bazi spomenika. Na osrednjem stebru spomenika je bilo treba popraviti napise, saj so bili ti po videzu in vsebini neustrezni zaradi brušenja površine in klesanja brez vednosti zavoda v nedavni preteklosti. Posledica neustreznih posegov je bil izmaličen pogled na vklesani napis. Zaradi previsoke žive meje je bila okrnjena tudi veduta spomenika. Po dokumentaciji stanja je ZVKDS, OE Kranj, pripravil natančne kulturnovarstvene pogoje za gradbeno sanacijo temeljev ograje in grobnice ter celostno restavriranje spomenika. Obrezana je bila živa meja iz pacipres, v teraco tehniki so bili izdelani novi robniki in stebriči ograje grobišča, na novo so bili izdelani in poravnani robniki grobnice in izvedena je bila hortikulturna ureditev grobne gomile. Saniran je bil podstavek spomenika, pri čemer sta bila uporabljena istovrstna kamen in vezivo. Restavratorsko delo na spomeniku sta izvedla kamnoseka Leopold in Grega Šajn iz Pristave pri Trziču. Kamniti deli spomenika so bili oprani z vodnim curkom, poškodovani in okrušeni deli so bili domodelirani s specialnimi lepili in maso v barvi kamna ter obrušeni. Enotno so bile obrušene vse površine z napisi, črke pa so bile ponovno ročno vklesane in zlatene v skladu s tipologijo Plečnikovih črk. Stiki posameznih delov spomenika so bili tesnjeni, restavriran spomenik pa je bil v celoti še hidrofobno zaščiten proti glivicam.

Obnovo spomenika v letih 2016 in 2017 je financirala Občina Kamnik. Strokovni nadzor del je opravljala konservatorska svetnica dr. Renata Pamić. Z obnovo so bile spomeniku povrnjene prvotne likovne kvalitete in prostorski značaj. Postopke konservatorsko-restavratorskih del smo foto-dokumentirali. Doseženi rezultati so v skladu s pričakovanjem, do novih odkritij ni prišlo. Konservatorski nadzor je izvajala etnologinja ZVKDS, OE Nova Gorica, Eda Belingar. Gradbena dela je izvajalo podjetje Pirnat, d. o. o., iz Malega Trebeljevega.

Zgornji Tuhinj, obnovljeno grobišče borcev NOB na Prevojah (foto: R. Pamić, 2016)

62 Sabina Ravnikar, Saša Snoj

EŠD: 2667

Naselje: **Leskovec nad Višnjo Goro**

Občina: Ivančna Gorica

Ime: **Leskovec – cerkev sv. Ožbolta**

Področje: UA, R

Obdobje: pozni srednji vek, druga četrtina 17. stoletja, 1633, prva četrtina 20. stoletja, 1904

Cerkev sv. Ožbolta stoji na jugozahodnem robu gručaste vasi in je nekoč sodila pod okrilje velike posesti stiškega samostana. V osnovi srednjeveško cerkev sestavlja pravokotna ladja in enako širok, kasneje prizidan prezbiterij z baročnim obokanjem. Prezbitrij in ladjo ločuje polkrožen slavolok, ki je glede na odkrito poslikavo srednjeveški. Cerkev je bila v baroku preoblikovana in dopolnjena s kasetiranim poslikanim stropom (1633), zvonik je na zahodnem delu, leta 1904 je bila prizidana zakristija.

Raven lesen poslikan strop je razdeljen na dve skoraj enaki polovici, vzorec okrasnih letev in desk skuša posnemati videz kaset. Strop je okrašen z geometrijskimi vzorci, viticami, trilstnimi rožami, podkvi podobnim vzorcem, poenostavljeno pasijonko, gotsko biforo s krogovičjem. V osrednjem delu stropa je naslikan Kristus na križu, na eni strani je Marija in na drugi Janez Evangelist.

Glavni oltar, posvečen sv. Ožboltu, je iz leta 1681. Levi stranski oltar je posvečen sv. Antonu Puščavniku in je s konca 18. oz. začetka 19. stoletja. Desni stranski oltar, posvečen sv. Gertrudi, datira v konec 18. oz. začetek 19. stoletja.

V literaturi se omenja manjši oltar sv. Filipa in sv. Jakoba iz druge polovice 18. stoletja, ki je leta 1936 še stal na južni steni. Od oltarja je ostala še oltarna stenska poslikava z rokokojskim okvirjem z motivom dveh svetih vojakov

avtorja Nirenbergerja. Nad sliko pa je bil na steni naslikan baldahin z dvema angelcema. Poslikava je bila delno odkrita ob sondažnih raziskavah.

Viri navajajo zazidani šilasti okni v južni steni, ki sta bili delno odkriti ob sondažnih raziskavah. Odkrita je bila tudi deteljčasta kamnita rozeta, vzdana v jugozahodnem vogalu južne ladijske stene.

V preteklosti so domačini izvedli več posegov brez predhodnega posvetovanja s stroko. Izvedli so nov betonski venec pod napuščem in položili novo streho. Zamenjali so okna, okenske odprtine so ostale neobdelane. Pred leti naj bi bili sanirani zunanji temelji ter izvedeno naj bi bilo izsuševanje s kinetami in drenažo. Z betonskimi ploščami so prekrili obhod okoli cerkve, tlak se stika z zunanjimi stenami, kar onemogoča prosto izparevanje talne vlage.

V letu 2006 je bil zaradi izjemne ogroženosti urgentno demontiran lesen poslikan strop. Restavriral so ga na lesnem oddelku Restavratorskega centra ZVKDS. Restavrirani strop je bil več let deponiran v prostorih župnišča v Višnji Gori. V letu 2015 so se ob sodelovanju župnije Višnja Gora in domačinov Leskovca dela v cerkvi nadaljevala. Demontirani so bili glavni in stranski oltarja in deponirani v župnišču, restavriran lesen poslikan strop je bil nameščen na prvotno mesto. S finančno pomočjo Občine Ivančna Gorica se je izvedlo injektiranje slavoločne stene, zahodne stene in temeljev, vgradila se je jeklena protipotresna vez, izvedla se je zračna kineta v notranjosti ob obodu zidov, v spodnjem delu zidov je bil odstranjen poškodovan omet. Izvedlo se je testno arheološko sondiranje v jugovzhodnem vogalu ladje. Najdeni so bili manjši odkruški poslikanega ometa, verjetno s slavoločne stene, in del fragmenta lončene posode. Našli smo nivoje treh starejših tlakov v celotni globini 1 metra. Zadnji tlak je bil iz 19. stoletja, starejša dva sta bila apnena, med njima je bilo 10 oz. pribl. 30 cm nasutja, nato je sledila sterilna zemlja.

Po končani izvedbi novega estriha so sledila restavratorska dela na severni ladijski steni. Na podlagi predhodnih sondažnih raziskav smo ugotovili, da se pod beleži skrivata dve plasti srednjeveških poslikav. Starejša plast, ki je delno odkrita, prikazuje motiv Pohoda Sv. treh kraljev in datira v 14. stoletje. Za nadaljevanje del na mlajši poslikavi je bilo treba najprej strokovno odstraniti beleže in utrditi omet. Med posegi je bila sklicana strokovna komisija, ki je podala navodila in usmeritve za nadaljnje delo. Po odstranitvi beležev so restavratorke odkrile prizor Pohoda Sv. treh kraljev, ki ni ohranjen v celoti. Prizor Poklona Sv. treh kraljev tik ob slavoločni steni je bil okrnjen že v preteklosti zaradi prebojev za baročna okna in umestitve levega stranskega oltarja. Poslikava datira v sredino 15. stoletja in domnevno sodi v delavnico freskanta Janeza Ljubljanskega.

Med zadnjim restavriranjem, poleti 2017, so dela potekala na severni steni in ladijski strani slavoločne stene. Odvzeti vzorci ometa z barvno plastjo (severna stena) so bili poslani v naravoslovno analizo na ZVKDS RC za določitev vrste pigmentov in tehnike posamezne poslikave. V vzorcih mlajše poslikave (iz 15. stoletja) je bila odkrita prisotnost azurita pri

modrem barvnem odtenku ter malahita pri zelenem. Težko določimo, ali gre za fresco tehniko. Pri vzorcu barvne plasti, kjer naj bi bila nekoč posrebritev, tega z analizo ni bilo moč potrditi. Pri starejši poslikavi (14. stoletje) je v vezivu prisotna organska komponenta, kar nakazuje, da gre za temperno tehniko.

Dela na severni in ladijski steni slavoločne stene so potekala tri mesece. Poslikavo severne in slavoločne stene so prekrivali beleži in debela siga. Odstranjevanje je sprva potekalo mehansko in je v zgornjem delu severne stene potekalo hitreje, proti sredini stene (okrog oken) pa je bilo izjemno oteženo. Pod beleži je bila precej debela plast sige (v zgornjem delu je bila plast tanjša, v spodnjem pa debelejša in bolj trdo sprijeta z barvno plastjo in beležem). Sočasno z odkrivanjem sta potekala tudi utrjevanje ometa z apnenim utrjevalcem ter injektiranje votlih predelov med obema poslikavama. Sledila sta kitanje z apneno malto ter obšivanje, ki ločuje posamezni poslikavi. Sledilo je lokalno kemično odstranjevanje/tanjšanje sige.

Odkrita poslikava je bogata in prikazuje prizor Poklona Svetih treh kraljev v enem večjem sklenjenem kosu. Vidna sta dva kralja na konjih, tretji je viden le delno. Plašči in krone

kraljev, Marijin nimb ter sveta darila so vrezani v podlago, kar nakazuje, da je oker in rumeno barvno plast nekoč prekrivala posrebritev. Ozadje je modre barve, s črnimi in zelenimi detajli. Skrajno desno je prizor jasli, ki je tudi fragmentalno ohranjen, vendar pa je moč videti del Marijine glave, del jasli, del tretjega kralja, tako da v mislih lahko sestavimo celotno kompozicijo. Starejša poslikava iz 14. stoletja na več mestih gleda izpod mlajše. Obe poslikavi smo ločili z obšitjem s pigmentirano malto. Največji in najbolj ohranjeni del je na sredini zgoraj. Gre za isti prizor Pohoda Svetih treh kraljev. Od blizu lahko vidimo vse tri kralje, naslikane v zemeljskih tonih na rahlo toniranem ometu, ponekod je bil uporabljen modri pigment, ki pa je slabše ohranjen. Barvna plast je slabše ohranjena in ni najbolj trdna. Poškodbe na poslikavi smo pokitali z apneno malto, na celotni površini barvne plasti smo izvedli fino čiščenje.

Na slavoločni steni, kjer ob splošnem pregledu ni bilo videti poslikave pod ometi, smo izvedli dodatna sondiranja. Novih večjih fragmentov nismo našli. V spodnjem delu sta bila dva večja fragmenta s patroniranim vzorcem (vidna že od prejšnjega sondiranja, izvedenega leta 2015) dokončno odkrita izpod beležev, vendar pa se ju drži še precejšen del

Leskovec, cerkev sv. Ožbolta, detajl Pohoda Sv. treh kraljev na severni steni (foto: S. Snoj, 2017)

Leskovec, cerkev sv. Ožbolta, detajl Pohoda Sv. treh kraljev na severni steni (foto: S. Snoj, 2017)

Leskovec, cerkev sv. Ožbolta, detajl poslikanega stropa (foto: S. Ravnikar, 2015)

debele sige, ki ni bil odstranljiv. Gre za patronirani vzorec (zvezdice na podlagi treh barvnih pasov), ki je bil prerisan na folijo. Fragmenti so bili stabilizirani, ozadje, kjer bi se še lahko skrivala poslikava, je bilo prebarvano s pigmentiranim beležem, preostanek pa z navadnim apnenim beležem (lokalno). Stena je bila pripravljena za beljenje.

Celoten potek del in posamezni postopki z izsledki naravoslovnih raziskav so objavljeni v restavratorskem poročilu.

Leskovec, cerkev sv. Ožbolta, kamnita rozeta (foto: S. Ravnikar, 2017)

Leskovec, cerkev sv. Ožbolta, Pohod Sv. treh kraljev na severni steni (foto: S. Snoj, 2017)

63 Klavdij Zalar

EŠD:	3816
Naselje:	Lig
Občina:	Kanal
Ime:	Lig – cerkev sv. Zenona in Marijinega imena
Področje:	R
Obdobje:	1926

Dolgotrajno zamakanje strehe nad ladjo je povzročilo trohnenje nosilne lesne stropne konstrukcije, zaradi česar je odpadel del ometa na stropu, ki pa na srečo ni bil poslikan. Župnija je začela nujno obnovo. Ob odstranitvi ometa se je pokazalo dejansko stanje lesene konstrukcije, ki je bila lokalno tako strohnjena, da ni več opravljala svoje funkcije. Ob odpiranju stropa in obnavljanju lesene konstrukcije so delavci prišli do dela stropa, ki je poslikan z motivom evangelista Marka. Ker je bila tudi nad poslikavo lesena konstrukcija povsem preperela in si jo lahko drobil kar s prsti, omet s poslikavo pa je bil razpokan in deloma močno odstopljen od lesenih letev, tako da je grozilo, da bo vsak čas odpadel, je bilo nujno takoj začeti zaščitne in restavratorske posege. Žal je že dan ali dva po prvem ogledu in še pred začetkom del manjši del z rastlinsko motiviko na robu poslikave odpadel in se razbil na več kosov.

Poslikava se je zato takoj podprla s spodnje strani z lesenimi letvami, ki so se pritrstile z vijčenjem skozi omet v zdrav del stropne konstrukcije in z naslonom na obokano profilacijo pod stropom. Obenem je bilo treba sneti večji kos poslikave, ki je že preveč odstopil in bi po delih lahko odpadel ali razpokal in se poškodoval. Pred snemanjem se je površina armirala z gazo, namočeno v akrilni smoli PVB 30. Kose odpadlega dela poslikave smo pobrali, da bi jih kasneje lahko zlepili in spet montirali na strop.

Ko je bila poslikava podprta s spodnje strani, se je lahko nadaljevalo delo z vrhne strani, kjer se je najprej odstranil omet nad lesenimi letvami. Ob tem se je pokazalo, da je lesena konstrukcija trhla tudi nad poslikavo, nad celotnim delom ob steni. Osrednji del je bil podprt, na desnem delu ob poslikavi je bil omet že odstranjen, na levem delu pa je bil kljub trhli leseni konstrukciji trden in se je nosil sam. Zato se je najprej utrdil osrednji podprti del. Odstranile so se trhle lesene letve do prvega ramenata od stene. Odlomili ali pobrusili so se grebeni ometa, ki je segal med letve, tako da je nastala razmeroma ravna obokana površina. Ta se je nato očistila in posesala. Ker je bil omet trden, dodatno utrjevanje ni bilo potrebno. Neravnine so se zravnale z mikroarmirano apneno malto Rofix reno plus. Naknadno so se armirale s fasadno mrežico v enaki malti. Pripravile so se nove lesene letve, na katere se je pritrčila fasadna mrežica. Letve so se položile v svež sloj apnene malte in s kovinskimi kotniki privijačile na prečno leseno konstrukcijo. Ob steni je bilo treba izdelati tudi nov ramenat. Ko je bil osrednji del utrjen, se je delo po istem postopku postopno nadaljevalo proti lesemu delu, kjer je bil

omet trden. Ker je bil votel tudi del površine proti sredini ladje, se je tudi na tem delu odstranil zgornji sloj ometa nad letvami. Lesene letve so bile še trdne, zato so se ohranile. Pod njih so se porinili trakovi fasadne mrežice in se pritrčili na letve. Nato se je votla površina pod letvami zalila z apneno injektirno maso PLM-A. Lesena konstrukcija se je izdelala tudi na površini, kjer so bili ometi odstranjeni in je poslikava odpadla. Kosi razbite poslikave so se zlepili in skupaj s snetim delom poslikave montirali nazaj na strop na pripravljeno konstrukcijo. Stiki in poškodbe so se pokitali z apneno malto in poretuširali s črtkanjem. Za vezivo pri retuši je bil uporabljen arabski gumij. Po končanih restavratorskih posegih so sledili rekonstrukcija lesene nosilne konstrukcije in izdelava novih ometov do poslikave ter finalni oplesek.

Lig, cerkev sv. Zenona in Marijinega imena, poslikava pred posegom (foto: K. Zalar)

Lig, cerkev sv. Zenona in Marijinega imena, poškodovani del poslikave po končanem posegu (foto: K. Zalar)

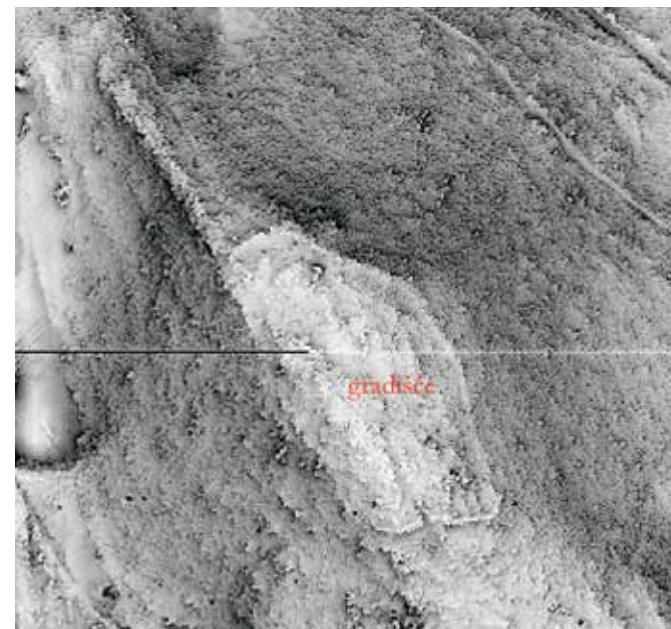
64 Mitja Pergar

EŠD:	/
Naselje:	Lipsenj
Občina:	Cerknica
Ime:	Lipsenj – gradišče Grična planjava
Področje:	A
Obdobje:	prazgodovina

Med letoma 2015 in 2017 smo v okviru rednih arheoloških nadzorov v Občini Cerknica, preverjanja podatkov iz starejše arheološke literature in preverjanja arheološko potencialnih anomalij, opaženih na lidarskih posnetkih, opravili ogled

Lipsenj, pogled na severovzhodni del nasipa prazgodovinskega gradišča Grična planjava (foto: M. Pergar)

Lipsenj, tloris prazgodovinskega gradišča Grična planjava na državnem lidarskem posnetku (obdelava: M. Pergar)

prazgodovinskega gradišča na nepremičninah s parc. št. 1323 in 77/57 – del, obe k. o. 1679 – Lipsenj, z ledinskim imenom Grična planjava. Gradišče obsega približno 13.400 m², kamnit nasip pa je dolg približno 470 m. Teren znotraj nasipa je poravnani in očiščen kamenja. Naselbina ima danes dostop s severozahodne in jugovzhodne strani. Zahodno in vzhodno pobočje je močno zakraselo in težko dostopno. Najlažji dostop v naselbino je z južne strani. Ob topografskem ogledu lokacije marca 2017 smo znotraj naselbine na krtinah in koreninskih luknjah podrtih dreves naleteli na odlomke prazgodovinske lončenine. Fragment prazgodovinske lončenine smo našli tudi na nepremičnini s parc. št. 77/102, k. o. 1679 – Lipsenj, kar nakazuje, da sledove prazgodovinske poselitve lahko pričakujemo tudi izven gradišča.

65 Mitja Pergar

EŠD:	30533
Naselje:	Litija
Občina:	Litija
Ime:	Litija – arheološko območje Šmarska Dobrava – Grbin
Področje:	A
Obdobje:	prazgodovina

Drugega marca 2017 smo opravili redni strokovni konservatorski nadzor v Litiji. Na delu trase, kjer so gradili nov pločnik med Šmartnim pri Litiji in Litijo, smo na nepremičnini s parc. št. 359/2, 359/3, obe k. o. Litija, naleteli na prazgodovinsko lončenino in kamnit brus. Navožena zemljina izhaja s parc. št. 374, k. o. Litija, kjer je bil opravljen izkop za gradnjo hodnika za pešce s pripadajočo komunalno ureditvijo. Najdbe so bile odkrite samo na tem delu gradbenega posega, čeprav smo pregledali celotno traso novega hodnika za pešce med Litijo in Šmartnim pri Litiji.

Da bi bolje zamejili novoodkrita arheološka lokacija, smo si poleti 2017 ogledali še izkop gradbene jame za nov stanovanjski objekt na nepremičnini s parc. št. 360/5, k. o. Litija. V kupu odrinjene zemljine smo našli sileks in kos taline.

Na podlagi zbranega historičnega kartografskega gradiva in opravljenega strokovnega konservatorskega arheološkega ogleda sklepamo, da novoodkrita prazgodovinska lokacija leži na območju z ledinskim imenom Šmarska Dobrava in Grbin, saj ogled preostalega dela profila gradbene jame južno od lokacije najdb na podlagi do sedaj zbranih podatkov ne nakazuje, da bi se prazgodovinska poselitev širila tudi južno od obravnavanega območja.

Odkriti artefakti pomembno dopolnjujejo naše poznavanje prazgodovinske poselitve v bližnji okolici Litije.

Litija, arheološko območje Šmarska Dobrava – Grbin, prazgodovinska lončenina (foto: M. Pergar)

66 Katja Pohl, Anja Urbanc

EŠD: /
 Naselje: **Litija**
 Občina: Litija
 Ime: **Litija – kapelica**
 Naslov: Brodarska ulica 16
 Področje: R
 Obdobje: 1784–1807

Kapelica je stala v industrijski coni v Litiji, ob krožišču na parceli vulkanizerske delavnice in je bila zaradi zvišanja terena med gradnjo cestne infrastrukture delno vkopana v zemljo. Zaradi nedostopnosti in pomanjkanja informacij o njenem izvoru ni bila vpisana v register nepremične kulturne dediščine in ni imela podlage za varovanje. Zaradi slabega stanja in neprimerne lokacije je bila konec leta 2017 predvidena za rušitev. Vsemu navkljub je krajevna skupnost izrazila željo, da se objekt ohrani kot replika stare kapelice na sosednji parceli. Sodeč po zbranih podatkih, obstoječem kartografskem gradivu in baročni arhitekturni zasnovi sega nastanek kapelice v obdobje med letoma 1784/85 in 1807. Ob ogledu ZVKDS, OE Ljubljana, spomladi 2017 je bila kapelica močno zaraščena in založena z odpadnimi pnevmatikami ter zato praktično nedostopna. Po podrobnejšem ogledu zunanosti in notranosti kapelice je bilo ugotovljeno izjemno slabo stanje celotne konstrukcije in ometov. V notranosti so bile najdene mlajše preproste poslikave v več plasteh. Jeseni 2017 je ZVKDS, OE Ljubljana, izvedel natančnejši pregled stanja in sondažno raziskavo opleskov ter odkril fragmente kvalitetne starejše poslikave z zanimivo bogato motiviko. V tem času so se ob objektu začela gradbena dela, kar je še pospešilo propadanje kapelice in poslikav. Zaradi dnevno nastajajočih novih poškodb na ometih in poslikavah ter bližajočega se rušenja kapelice je bilo, v želji po ohranitvi

podatkov ali vsaj nekaj prvin kapelice, z lastnikom zemljišča dogovorjeno, da se rušitev preloži, Mestna skupnost Litija pa je finančno podprla nadaljnje konservatorsko-restavratorske posege.

Obsežnejše odkrivanje je pokazalo kvalitetno poslikavo, izvedeno v tehniki slikanja na suh omet (a secco), z več naslikanimi prizori, umeščenimi v naslikano arhitekturo. Na kupoli so upodobljeni sv. Florjan, sv. Nikolaj, klečeča figura (najverjetneje gre za sv. Antona Padovanskega) in sedeča figura ob orglah, ki najverjetneje upodablja sv. Cecilijo. Pod slojem omenjene poslikave je bil nad vhodno odprtino odkrit napis z letnico 1835, ki priča o bogati zgodovini mesta:

»Malanu u 1835mu letu,
 K je blu dobro vinze p (...)
 Voda pa meihna
 De so mogli beli slap predreti«

Zaradi celovitosti in kakovosti poslikave ter pomena kapelice za krajevno skupnost Litija je bilo dogovorjeno, da se vsi boljše

Kapelica v Litiji (foto: Katja Pohl)

Litija, kapelica, odkrivanje poslikave (foto: Mitja Pergar)

Litija, kapelica, snemanje poslikave (foto: Anja Urbanc)

ohranjeni prizori in napis nad vhodno odprtino snamejo in primerno shranijo. Postopek snemanja ohranjenih fragmentov poslikave je bil zaradi ukrivljenosti površine v horizontalni in vertikalni osi zelo zahteven, delo pa so poleg tega oteževale tudi nizke zimske temperature. Zaščita lica poslikav je bila izvedena z nanosom raztopine sintetične smole Mowilith 50 v acetonu in s tremi plastmi gaze. Po daljšem sušenju je bilo zaščiteno lice poslikav ojačano z 10–15 cm širokimi kosi Styrodura, pritrjenimi s PU-peno in povezanimi z vertikalno umeščenimi trakovi tanke vezane plošče. Vrh vezanih plošč so bile pritrjene lesene letvice, ki so zagotavljale trdnost konstrukcije in olajšale ravnanje z zaščitnim kosom poslikave. Na ta način je nastala lahka, a trdna armatura, ki je sledila neravni površini poslikave ter zagotavljala oporo med nadaljnjimi postopki. Sledili so postopki snemanja poslikave skupaj z ometom. Sneti kosi so bili položeni na OSB-plošče, prazen prostor pod njimi pa je bil zapolnjen s PU-peno. Poslikave so bile snete

v petih kosih, ki so shranjeni v prostorih Mestnega muzeja Litija, kjer čakajo na nadaljnjo obravnavo.

Po restavratorskem snemanju poslikav je bil izveden 3D-posnetek objekta, ki bo osnova za izvedbo replike kapelice. Posnetek hrani ZVKDS, OE Ljubljana.

Odgovorni konservator: Modest Erbežnik, univ. dipl. umet. zgod., konservatorski svetovalec. Sodelavci: Mitja Pergar; ZVKDS, OE Ljubljana.

67 Marija Režek Kambič

EŠD: 334
 Naselje: **Ljubljana**
 Občina: Ljubljana
 Ime: **Ljubljana – Dukičevi bloki**
 Naslov: Štefanova ulica 8
 Področje: UA
 Obdobje: druga četrtina 20. stoletja, 1935

Stanovanjski kompleks je leta 1935 zgradilo gradbeno podjetje Ing. Dukič in drug po načrtih arhitekta Jožeta Sivca, kot prvi primer stanovanjskega naselja v odprtem zazidalnem sistemu v mestnem središču. Prestižne stanovanjske bloke, v katerih so po vojni praviloma živeli ugledni in zaslužni funkcionarji, visoki policisti, sodniki, diplomati in direktorji, je dal zgraditi pokojninski sklad Trboveljske premogokopne družbe. Kompleks predstavlja tip treh prostostojećih blokov, ki so po načelih v svetu uveljavljajočega se modernizma nadomestili klasično obodno zazidavo. Bloki so razporejeni ob robovih stavbnega otoka s parkom v notranosti.

Zunanjščina blokov je bila načrtovana v čistih geometrijskih oblikah, z ravnimi strehami, v skladu z doktrino zgodnjega funkcionalizma. Kvadraste stavbne volumne mehčajo polkrožni razgledni pomoli, obrnjeni proti parku, ločno zaključeni balkoni na vogalih, lože in manjši zamiki stavbe iz osnovne ravnine. Likovni poudarek predstavljajo arhitekturne plastike neznanih avtorjev.

Klasični praskani omet, ki je bil uporabljen kot finalni sloj za fasado na vseh stavbah kompleksa t. i. Dukičevih blokov, je bil tudi na Štefanovi ulici 8 v slabem stanju. Umazanija je bila prisotna po vsej površini fasade, izrazitejša je bila na okenskih ostenjih. Lokalno je bilo opazno luščenje zgornjega sloja. Mrežne razpoke so bile prisotne po vsej fasadi, na mestih stikov opečnih polnil in armiranobetonskega skeleta pa so bile vidne tudi večje razpoke.

Lastniki so pri menjavi stavbnega pohištva vsaj v barvi sledili oblikovanju prvotnih oken. Manj posrečeno so posamezniki umestili zunanja senčila, okusu posameznega lastnika pa so bile prepuščene zasteklitve lož. Stavbno pohištvo in drugi parcialni posegi, pri katerih celostna zasnova fasade ni bila upoštevana, niso bili predmet prenove.

Obnova fasad dela stanovanjskega kompleksa na naslovu

Štefanova ulica 8 se je začela aprila 2017 in je bila končana oktobra istega leta. Fasaderska dela je izvajala Gradbena hiša Skubic s podizvajalcem Interuniverzal Čizmič, gradbeništvo in storitve, d. o. o., gradbeni nadzor pa SPL, d. d., Damjan Grum. Fasada je bila v celoti pregledana, očiščena slabo oprijetih delcev in umazanije. Nestabilni ometi so bili lokalno odstranjeni. Za sanacijo fasade je bila uporabljena JUB-ova tehnologija. Celotna fasada je bila preplaščena z renovirnim ometom s plastificirano stekleno mrežico, da bi se tako izognili nadaljnjim razpokam na stiku betonske konstrukcije in opečnih polnil. Za zaključni sloj je bil uporabljen silikatni omet s polnilom 1,5 mm.

Z obnovo fasade bloka Štefanova ulica 8 z enakimi izhodišči, ki so bila zastavljena že pri obnovi dela kompleksa na naslovu Župančičeva ulica 12–14 in Štefanova ulica 6, je ohranjena celovitost prvotno enotno oblikovanega stanovanjskega kompleksa.

Ljubljana, Dukičevi bloki, ulična fasada pred obnovo (foto: Z. Benko, 2009)

Ljubljana, Dukičevi bloki, detajl ulične fasade po obnovi (foto: M. Režek Kambič, 2017)

68 Aleksander Šiles

EŠD: 916

Naselje: Ljubljana

Občina: Ljubljana

Ime: Ljubljana – gostilna pri Vitezu

Naslov: Breg 20

Področje: R

Obdobje: 1736

Poslikava in štukature so v drugem nadstropju hiše Breg 20, v tako imenovani balkonski sobi. Avtor poslikave je verjetno Franc Jelovšek, avtor štukaturnega okrasja ni znan. Med restavriranjem smo našli letnico nastanka freske, 1736, podpisa avtorja pa ne.

Soba je velika 8 x 6 m.

Večja freska je v sredini stropa, obrobjena je z bogatim profiliranim vencem, okoli pa so nanizane štiri manjše freske v okroglih štukiranih kasetah. Glavna freska je sestavljena iz mitoloških prizorov, manjše freske pa predstavljajo štiri letne čase.

Freske so na finem glajenem ometu. Na dveh manjših freskah (Jesen in Pomlad) je del ometa bolj grobo zrnat. Freske so bile prevlečene s temno sajasto kopreno in patino, ki je zakrivala originalni kolorit. Barvna plast je bila dokaj stabilna in dobro ohranjena. Na nekaterih mestih je bila pulverizirana. Na freski je bilo nekaj tanjših razpok, preko katerih so bile 2–4 cm široke preslikave s temno rjavo barvo. Drugih večjih posegov ali preslikav ni bilo videti.

Štukature so bile dokaj ohranjene, vendar močno zalite z več plastmi opleskov. Strop je bil po vsej površini mrežasto razpokan. V vogalih so štirje globoki reliefi doprsnih ženskih glav, obrobjenih z listi. Na ženskih glavah so bile večje razpoke, nosovi so bili odbiti. Zaradi zamakanja je bil del ometa prhel, zato so na teh mestih odpadli manjši kosi štukatur. Na sredi stene nad profiliranim štukaturnim robom so bile štiri različne ptice v globokem reliefu.

Štukature so ornamentalne z živalsko in rastlinsko motiviko. So plitke, v pozitivni in negativni formi. Posamezna polja so še dodatno obdelana z različnimi strukturami, kot so majhni krogi, rebra in plitke luknjice.

Strop se banjasto zaključuje s širokim profiliranim vencem, ki je bil dokaj poškodovan. Robovi so bili okrušeni, vidne so bile večje razpoke, na nekaterih mestih je bil dodan grob omet iz betona. Nosilec štukatur in fresk je klasičen lesen strop, obit s trstiko. Nad nivojem štukatur do sredine freske je bil napeljan električni vod za lestene. Izdelana je bila podrobna fotodokumentacija fresk in štukatur.

Sledilo je mehansko odstranjevanje nečistoč in prahu.

Freske so sondirali sodelavci RC ZVKDS, tako da so bile smernice delno že določene. Vzeli so tudi vzorce barvnih plasti in štukature za izdelavo naravoslovnih analiz. Poročilo je bilo predloženo lastniku in izvajalcem.

Freske smo najprej sondirali z vodo. Ker se je postopek izkazal za dovolj učinkovitega, smo čiščenje celotne površine nadaljevali z naravno gobico in vodo. Pigmenti so bili v večini obstojni. Z vodo se je delno odstranila tudi temna preslikava na ozadju ob ženski figuri Noč. Sloj sajaste koprene je bil odstranjen s celotne površine, in freska je dobila enoten svetlejši videz. Problematične so bile preslikave čez razpoke, saj so bile težje odstranljive.

Na mestih, kjer je barvna plast pulverizirala (zavesa na prizoru Jesen in cvetje na prizoru Pomlad), smo površino najprej utrdili z oblogami amonijevga kazeinata.

Narejenih je bilo nekaj sond s celulozno pulpo in amonijevim karbonatom preko japonskega papirja (10-odstotna raztopina, 7 minut). Po odstranitvi oblog je sledilo izdatno izpiranje z naravno gobico. S tem preprečimo nastanek bele koprene na površini in spremembo v barvni plasti. Odstranili smo tudi črno preslikavo na lunetah v malih freskah.

Poslikava na rdeči zavesi prizora Zima je odstopala od celote tako izvedbeno kot barvno. Na nekaterih predelih (inkarnat, oblaki, draperija) so bile preslikave. Zaradi nevarnosti, da bi jih s čiščenjem odstranili, so bili vzeti trije dodatni vzorci za analizo barvnih plasti:

- rdeča zavesa na prizoru Zima,
- inkarnat na angelu, desna stran,
- rdeča draperija osrednje ženske figure.

Vzorci je vzel Naravoslovni oddelek RC RS Ljubljana in izvedel analizo. Ugotovljena je bila preslikava v tempera tehniki, ki jo je predvidoma dodal avtor poslikave sam. Komisija se je zato odločila, da se zaradi nevarnosti odstranitve lazur ne čisti z amonijevim karbonatom in pulpo. Nadaljevali smo sondiranje samo preko japonskega papirja. Na podlagi rezultatov analize smo odstranili motečo preslikavo na rdeči zavesi. Preslikavo in kitanje na razpokah smo očistili delno z oblogami z amonijevim karbonatom, delno s kationsko smolo, delno pa mehansko s skalpelom.

Ob desnem robu osrednjega prizora smo našli letnico nastanka freske: 1736.

Injektiranje je potekalo na stropu predvsem na štukaturah. Okoli fresk smo se mu izogibali, saj bi lahko nastale lise zaradi vnašanja vlage v les in trstiko. Injektirna masa je iz apna, z dodatkom kalcitne moke, lahkega polnila in malo Sokrata. Drobnih razpok v freski nismo širili in poglobljali, ampak smo jih zakitali s fino apneno malto.

Sledila je retuša na kitanih razpokah. Na prizoru Zima je bila potrebna na rdeči zavesi in modri draperiji, na prizoru Jesen pa na rjavi zavesi ter na listju na boku moške figure.

S črtkano retušo smo obnovili temno modro-črno lazuro, ki smo jo med čiščenjem z vodo delno odstranili (ozadje ob ženski figuri Noč), in črno senco okoli profiliranih okvirjev. Zaradi vizualnega poenotenja smo delno retuširali modro draperijo (prizor Pomlad) in modro draperijo (ženska figura Noč). Za retušo smo uporabili kvalitetne akvarelne barve Winsor and Newton.

Profiliran pozlačen rob okoli freske je bil prebarvan z debelim slojem bronze. Sondirali smo ga z različnimi geli. Učinkovit

Ljubljana, gostilna pri Vitezu, freska F. Jelovška pred začetkom restavriranja (foto: A. Šiles, 2017)

Ljubljana, gostilna pri Vitezu, prizor Jesen pred restavriranjem. Lepo se vidijo odpadajoča barva, razpoke in temen premaz v levem delu (foto: A. Šiles, 2017).

Ljubljana, gostilna pri Vitezu, freska Zima med sondiranjem. Čez vso fresko je temen premaz čez razpoko (foto: J. Radšel, 2017).

Ljubljana, gostilna pri Vitezu, del stropa v vogalu med odkrivanjem opleskov (foto: A. Šiles, 2017)

Ljubljana, gostilna pri Vitezu, detajl ženske glave med odkrivanjem. Vidne so poškodbe po vsej površini (foto: A. Šiles, 2017).

Ljubljana, gostilna pri Vitezu, vogal nad pečjo na trdo gorivo, odkrivanje opleskov, pod njimi cvetke, popki, vitice in listki (foto: J. Radšel, 2017)

Ljubljana, gostilna pri Vitezu, del stropa z osrednjo fresko F. Jelovška (foto: J. A. Krančan, 2017)

Ljubljana, gostilna pri Vitezu, strop po končanem restavriranju in beljenju z apneno barvo (foto: J. A. Krančan, 2017)

je bil gel etanol-klucel H, ob večkratni ponovitvi. Sledilo je utrjevanje pozlačenega roba. Večje poškodbe smo pokitali, jih pozlatili in patinirali. Notranji poglobljeni kanal med pozlačenim robom in profiliranim robom štukature smo pokitali in pobarvali z oker barvo, enako originalu. Odstranjen je bil električni kabel sredi stropa za lestenelec, saj se je lastnik odločil, da namesti stenske luči.

S sondiranjem smo ugotovili, da je različnih opleskov na štukaturah tudi do osem slojev. Prvi, originalni sloj je bil v barvi štika, drugi sloj v topli sivooker barvi. Čiščenje štukatur se je izvajalo v glavnem mehansko. Uporabljali smo za te namene prirejeno orodje, kot so različne modelirke, nožki, skalpeli, vijaki, kladivca, brusni papirji. Čiščenje štukatur je potekalo na več mestih hkrati do originalne barvne plasti. Strop je bil po vsej površini prepreden z večjimi in manjšimi razpokami. Po začetnem čiščenju se je pokazalo bogastvo štukatur. Posamezna polja so bila okrašena z različnimi teksturami, drobnimi viticami, vrezanimi kanalčki, popki, cvetovi in listi. Po čiščenju so se pokazale bogate štukature akantusovih listov okoli ženskih glav. Okoli fresk je tračno okrasje z vrezanimi rebri. Na štirih straneh stropa so glave maskaronov. Ptice na sredini stene nad vencem so bile prav tako poškodovane. Vidni so bili dodani manjkajoči deli, neprimerni po obliki in uporabljenem materialu (ptica levo od vhoda). Vse neoriginalne štukature in nekvadratno kitanje smo odstranili. Na nekaterih mestih so bili štukaturni omet in štukature prhli zaradi zamakanja v preteklosti. Potrebno je bilo sprotno utrjevanje in vstavljanje cevč za injektiranje. Zaradi nevarnosti vnašanja večje teže na strop smo maso za injektiranje zgostili z lahkimi polnili (Arbocel 1000). Pokitali smo večje in manjše razpoke.

Sledilo je obsežno modeliranje manjkajočih in poškodovanih delov štukatur s štukaturno maso. Večje ravne površine smo pokitali in obrusili.

Bogat profiliran zaključek med steno in stropom je bil na nekaterih mestih zelo prhel, z velikimi razpokami in dodanim neprimernim materialom, cementom. Profili so bili odkrušeni in pobrani. Sims smo najprej očistili do originala, nato smo ga utrdili in injektirali. Sledilo je kitanje, vlečenje robov v več slojih, najprej z grobo apneno malto, nato še s štukaturno maso. Vmes in na koncu je sledilo brušenje.

Pozlata na štukaturah je bila najdena na kasnejših slojih opleska, ne na originalnem.

Na koncu smo strop očistili prahu in pripravili za barvanje. Po priporočilu avstrijskih kolegov smo za barvanje uporabili apneno barvo. Pripravili smo kvalitetno starano apno z dodatki po stari recepturi. Štukature smo barvali s čim tanjšo plastjo barve, da bi ohranili fino modelacijo. Prvi sloj beleža je bil izveden z razredčenim apnom. Sledili so še dva do trije sloji, odvisno od pokrivnosti barve. Na ravnih površinah stropa smo nanесли štiri sloje apnene barve.

Projekt restavriranja balkonske sobe je bil zelo zahteven, roki za dokončanje pa nesmiselno kratki zaradi pogojev, ki jih daje Ministrstvo za kulturo. Dela so potekala pod nadzorom odgovornega konservatorja Uroša Lubeja iz ZVKDS, OE

Ljubljana. V strokovni komisiji sta bili Barbara Murovec, ZRC SAZU, in Martina Lesar Kikelj, RC ZVKDS. Zunanji sodelavci so bili Jasna Radšel, akad. slik. kons.-rest, Barbara Slapnik, dipl. kons.-rest., Matej Prihavec, akad. kip., in Franci Filipčič, pleskarski mojster. Vodja projekta je bil Aleksander Šiles, akad. kip. rest.

69 Marija Režek Kambič

EŠD: 15369

Naselje: Ljubljana

Občina: Ljubljana

Ime: Ljubljana – Gostilna Šestica

Naslov: Slovenska cesta 40

Področje: UA

Obdobje: 18. stoletje, prva četrtina 19. stoletja, 1821

Ena najstarejših ohranjenih ljubljanskih gostiln je ime dobila po hišni številki 6. Gostilna se je omenjala že leta 1776, hiša pa je stala celo že v 17. stoletju. Enonadstropna hiša z nizkim skromnim kamnitim portalom predmestnega tipa ima majhna okna v pritličju in večja meščanska v nadstropju. Fasada je preprosto členjena z okenskimi okvirji in strešnim vencem, ki ga krasi droben kockast friz. Stransko slepo fasado kazita neprimeren prizidek z ograjo in predimenzioniran reklamni prikazovalnik.

Za obnovo fasade je investitor pridobil kulturnovarstvene pogoje, ne pa tudi soglasja. Fasada je bila pred obnovo precej degradirana. Poškodbe so bile predvsem posledica parcialnih in nestrokovno zastavljenih obnovitvenih posegov v preteklosti. Fasadni omet, predvsem fini zaključni sloj, je odstopal od podlage in bil močno preperel. Dobršen del profiliranih elementov in vlečenih profilov je bil deformiran. Stavbno pohištvo je bilo v slabem stanju. Fasada je bila v celoti pretrkana, poškodovani ometi, podvotljena mesta in stare plombe so bili odstranjeni. Pri obnovi in rekonstrukciji

Ljubljana, gostilna Šestica, fasada pred obnovo (foto: M. Režek Kambič, 2015)

uničenih prvin fasade je izvajalec uporabljal apneno tehnologijo podjetja Roefiks, oplesk pa je bil izveden s silikatnimi barvami v dveh barvnih tonih.

Dela na fasadi je med aprilom in julijem 2017 prevzelo podjetje Grasvet, d. o. o., lastnik pa je poskrbel za ureditev komercialnega pritličja.

Obnova fasade in ureditev oglaševanja za lastne potrebe na ulični fasadi vsekakor pomenita izboljšanje stanja in sta sledili izdanim kulturnovarstvenim aktom. Na žalost pa ni bilo dovolj vzvodov za odstranitev ogromnega reklamnega prikazovalnika na slepi fasadi.

Ljubljana, gostilna Šestica, obnovljena fasada (foto: M. Režek Kambič, 2017)

70 Marija Režek Kambič

EŠD: 15400

Naselje: Ljubljana

Občina: Ljubljana

Ime: Ljubljana – hiša Gosposvetska cesta 4

Naslov: Gosposvetska cesta 4

Področje: UA

Obdobje: zadnja četrtina 19. stoletja, 1896

Na Gosposvetski cesti 4 stoji klasično zasnovana večstanovajska vogalna najemniška hiša, pri kateri sta ulični in dvoriščni prostor dva različna svetova.

Hišo je za Johana Zhuberja Okroga leta 1896 zgradil stavbenik Filip Supančič. Bogata ulična fasada je oblikovana v tedaj akademskem slogu neohistorizma z elementi renesanse in baroka, medtem ko je dvoriščna fasada skromno členjena le z velikimi okenskimi odprtini in preprostimi lesenimi balkoni.

Dvoriščna fasada je bila v izjemno slabem stanju. Fini zaribani ometi so se luščili v zaplatah, močno pa so bili poškodovani tudi grobi ometi. Odstopanje oziroma nabuhlost ometov je bilo opaziti na vseh delih fasade. V delu že zamenjana okna so bila nadomeščena z novimi poenostavljenimi oblik. Investitorji so

zamenjavo teh oken zastavili napačno, brez potrditve pristojne službe. Opleski prvotnih lesenih oken so bili nujno potrebni obnove. Obnova dvoriščne fasade hiše se je začela oktobra 2016 in končala marca 2017. Fasaderska dela je izvajala Gradbena hiša Skubic, vodja projekta je bil Žane Trontelj, gradbeni nadzor pa je izvajalo podjetje SPL, d. d., Rudi Rozman.

V prvi fazi je bila s pretrkavanjem ugotovljena stabilnost starih ometov. Vsi poškodovani ometi, podvotljena mesta ipd. so bili odstranjeni. Fasadne ravnine so bile v preteklosti skoraj v celoti prevlečene z novim togim (cementnim) finim ometom. Grobi omet je bil pod finim, predvsem v spodnjem delu hiše, popolnoma razplaščen in ga je bilo treba nadomestiti. V celoti je bil rekonstruiran zaključni sloj finega zaribanega ometa. Pri obnovi fasade je izvajalec uporabljal Roefiksovo apneno tehnologijo za sanacijo fasad. Pleskarsko so bila obnovljena zgolj skupna prvotna macesnova okna. Balkoni so bili delno sanirani.

Ljubljana, hiša Gosposvetska cesta 4, dvoriščna fasada pred obnovo (M. Režek Kambič, 2013)

71 Marija Režek Kambič

EŠD: 3127

Naselje: Ljubljana

Občina: Ljubljana

Ime: Ljubljana – hiša Prešernova cesta 16

Naslov: Prešernova cesta 16

Področje: UA

Obdobje: zadnja četrtina 19. stoletja, 1896

Trinadstropno večstanovanjsko najemniško hišo Prešernova cesta 16 v Ljubljani je leta 1896 po lastnih načrtih zgradil stavbenik Filip Supančič, tokrat tudi v vlogi investitorja. Hiša je simetrično zasnovana z vežo in stopniščem v osi ter z dvema stanovanjema v nadstropju. Vzdolž ulice so nanizani bivalni družinski prostori (salon, dnevni prostor, jedilnica in sobe), na dvorišni strani pa pomožni stanovanjski prostori (kuhinja, shramba, kopalnica, stranišče itd.). Ulična fasada je zasnovana v bogatem neorenesančnem slogu. Nad rusticiranim pritličjem, ki je z močnim vencem ločen od nadstropja, se dviguje piano nobile z bogato arhitektonsko oblikovanimi okenskimi odprtini, poudarjenimi s pilastri, ki nosijo arhitrav in izmenično trikotno oziroma polkrožno čelo. Drugo nadstropje je členjeno s preprostejšimi oblikami, zadnje pa z menjavo pravih in slepih okenskih odprtini. Stavbno pohištvo je leseno. Okna so dvokrilna z dvokrilnim nadsvetlobnim delom. V hišo vodijo bogato oblikovana kasetirana dvokrilna vrata z ločno zaključenim nadsvetlobnim delom. Dvoriščno fasado členijo zgolj okenske odprtine in balkoni.

Za obnovo strehe in fasade je investitor pridobil kulturno-varstvene akte, medtem ko je dela v stanovanjih in stopnišču zastavil napačno brez potrditve ZVKDS, OE Ljubljana. V sklopu obnove stanovanj so bila ta prenovljena brez predhodnega pregleda barvnih plasti, ojačane so bile medetažne konstrukcije, strojne in elektroinstalacije so bile na novo urejene, vhodna vrata v posamezno stanovanjsko enoto pa nadomeščena z novimi oblikovno in materialno neustreznimi. Ostale posege v stopnišču (razvod inštalacij, ureditev osvetlitve ipd.) je projektant skladno z navodili pristojne konservatorske službe delno prilagodil značaju historicistične hiše. Za prenovo varovanih prvin stopnišča (beleži in ometi, kamnito stopnišče, ograja, poslikava stropa vhodne veže) ter ureditev kletnih stanovanj je investitor pridobil kulturnovarstvene akte.

Fasada je bila pred obnovo izjemno poškodovana. Poškodbe tako na ulični kot na dvorišni fasadi so bile predvsem posledica večletnega nevzdrževanja hiše. Fasadni omet je odstopal od podlage in bil močno preperel, ponekod je bil že začasno saniran z betonskimi plombami. Predvsem na izpostavljenih delih je bil uničen tudi grobi omet, ki je razpadal in odstopal v zaplatah, površine, izpostavljene padavinam, pa so bile popolnoma izprane. Dobršen del profiliranih elementov in vlečenih profilov je bil popolnoma uničen. Okna na dvorišni strani so bila v času uvedbe v delo za obnovo fasade in strehe

Ljubljana, hiša Prešernova cesta 16, ulična fasada pred obnovo (M. Režek Kambič, 2014)

Ljubljana, hiša Prešernova cesta 16, dvorišna fasada pred obnovo (M. Režek Kambič, 2014)

Ljubljana, hiša Prešernova cesta 16, neustrezna vrata v stanovanje – levo; prvotna vrata v stanovanje – desno (foto: M. Režek Kambič, 2016)

Ljubljana, hiša Prešernova cesta 16, fasada v fazi odbijanja nestabilnih ometov (foto: M. Režek Kambič, 2016)

Ljubljana, hiša Prešernova cesta 16, fasada v fazi pleskanja (foto: M. Režek Kambič, 2016)

Ljubljana, hiša Prešernova cesta 16, obnovljena fasada in streha (foto: M. Režek Kambič, 2017)

že nadomeščena z novimi oblikovno poenostavljeni, brez predhodne potrditve ZVKDS, OE Ljubljana. Prvotna okna na ulični fasadi so bila v slabem stanju.

Obnova ulične fasade in strehe se je v okviru projekta Ljubljana, moje mesto, ki ga vodi Mestna občina Ljubljana, Oddelek za urejanje prostora, izvajala med aprilom in oktobrom 2016,

kontinuirano pa je lastnik zastavil še obnovo dvoriščne fasade; ta je bila skupaj z odpravo manjših pomanjkljivosti na ulični fasadi končana februarja 2017.

V času uvedbe v delo je restavratorica Tjaša Pristov opravila sondažne raziskave in na podlagi rezultatov določila prvotne barvne tone. Fasada je bila v celoti pretrkana, poškodovani

ometi, podvotljena mesta in stare plombe so bili odstranjeni. Pri obnovi in rekonstrukciji uničenih prvin fasade je izvajalec uporabljal apneno tehnologijo NHL podjetja Baumit, oplsek pa je bil izveden s silikatnimi barvami v enotnem barvnem tonu, določenem po Baumitovi barvni karti št. 0297, po vzoru prvotne barve.

Fasadne ravnine so bile rekonstruirane v celoti, profilirane prvine v zgornji nadstropjih pa očiščene nestabilnih delov. Fasader je skladno z zahtevami za obnovo vlečenih profilov izdelal šablone, popolnoma uničene profilirane prvine v spodnjem delu okenskih odprtín pa izvedel s pomočjo za to posebej izdelanih opažev. Tudi restavratorska dela so v prvi fazi zahtevala injektiranje kritičnih predelov, predvsem tam, kjer je voda že povzročila odstopanje ometa in štukatur oziroma je bilo vidno obarvanje. Krhki elementi so bili deformirani in le parcialno ohranjeni. Po fazi mehanskega čiščenja in dodatnega sidranja sta sledili utrditev ohranjenih delov ter domodelacija z apneno maso. Manjkajoče in popolnoma uničene prvine so bile nadomeščene z odlitki. Kot končna zaščita pred pleskanjem je bil uporabljen apneni premaz. Dvorišča fasada je bila izjemno uničena in posledično skoraj v celoti odstranjena in rekonstruirana. Okna na ulični fasadi so bila v celoti zamenjana z novimi lesenimi škatlastimi okni. Zunanja krila so bila izdelana kot kopija prvotnih iz macesnovega lesa in zaščiteni z lazurnim premazom – oljem, notranja krila pa so bila posodobljena. Vhodna vrata so bila ravno tako mizarško obnovljena. V prvi fazi obnova ni bila zadovoljiva, zato je dela prevzelo drugo podjetje in vrata, izdelana iz smrekovega lesa, ustrezno saniralo.

Dela na fasadi in strehi je v celoti prevzelo podjetje Lesnina MG oprema, d. d., odgovorni vodja gradbišča je bil Uroš Kulovec. Fasaderska dela je prevzelo podjetje GIB gradnje, d. o. o., krovška pa Žleb gradnje, d. o. o. Nova okna na ulični fasadi je po vzoru prvotnih izdelalo Mizarstvo Žlahtič, d. o. o. Obnovo vhodnih vrat oziroma sanacijo že neustrezno obnovljenih vrat je izvedlo Mizarstvo Košnik, d. o. o. Konservatorsko-restavratorska dela je prevzelo podjetje CRMA, d. o. o., Alex Batista. Gradbeni nadzor je izvajalo podjetje Imovina, d. o. o., Roman Frantar (ulična fasada in streha) in Oskar Adamič (dvoriščna fasada), konservatorski nadzor pa ZVKDS, OE Ljubljana, Marija Režek Kambič.

Obnovitvena dela v letih 2016 in 2017 na fasadi in strehi so sicer sledila konservatorskim načelom, že pred tem izvedena dela v stanovanjih pa ne. Hiša, katere lastniki živijo v tujini, je sicer v osnovi še ohranila značaj historicistične večstanovanjske najemniške hiše. Lastniki nameravajo obnoviti tudi stopnišče in urediti kletna stanovanja; ta dela bodo zahtevala manjše spremembe kletnih odprtín. Za še predvidene posege so pridobili kulturnovarstvene akte. Tu se ponovno pojavlja vprašanje, kako nadzorovati dela, ki potekajo v notranjščini, skrita pred pogledi.

72 Tatjana Adamič

EŠD: 364

Naselje: **Ljubljana**

Občina: Ljubljana

Ime: **Ljubljana – hotel Tivoli**

Naslov: Pod turnom 4, Ljubljana

Področje: UA

Obdobje: začetek 20. stoletja (1909)

Hotel Tivoli je bil zgrajen na mestu stare Švicarije v neposredni bližini Tivolskega dvorca. Že leta 1835 je ljubljansko Kazinsko društvo na tem mestu uredilo zabavišče, poleg katerega je leta 1852 avstrijski maršal Josef Graf Radetzky von Radetz, potem ko je dobil od cesarja Franca Jožefa I. v dar Tivolski dvorec, postavil t. i. »Schweizerhaus« oz. Švicarijo. Posest je leta 1864 kupila Mestna občina ljubljanska. Med Ljubljančani in tujci priljubljena Švicarija na začetku 20. stoletja ni več ustrezala sodobnim potrebam gostišča, zato se je mestna občina na pobudo najemnika Ivana Hribarja odločila za gradnjo hotela Tivoli. Načrtovanje je zaupala mestnemu arhitektu Cirilu Metodu Kochu. Iz arhivskega dokumenta Promemoria je mogoče razbrati, da je bila prva ideja postavitev hotela v slogu nemških lovskih dvorcev, vendar župan Ivan Hribar s predlogom ni soglašal. Arhitektu Kochu je naročil, naj gre ideje iskat v Bohinj, Kropo in kranjsko okolico, kjer bo našel primere večje slovenske hiše. Na potovanju po Gorenjski februarja 1908 je arhitekt risal in fotografiral motive gorenjskih hiš ter pri načrtovanju hotela uporabil prvine gorenjskega ljudskega stavbarstva, kot so kamniti okenski okvirji, leseni balkoni, leseni zatrepi z motivom deteljice, likovni motiv gorenjskega nageljna, s čimer je v oblikovanje hotela vnesel slovenski ljudski stavbni izraz. Prvotno so bile v pritličju južnega dela dvonadstropnega hotela z dvema podstrešnima etažama umeščeni dvorana z odrom in sobe, v severnem delu pa točilnica, kuhinja, pomivalnica, shrambe in ledenica. V višjih etažah so bile hotelske sobe s skupnimi sanitarijami na hodnikih in ob stopnišču. Osrednje dvoramno leseno stopnišče je iz pritličja vodilo do prve podstrešne etaže, ki je bila z zgornjo povezana z ozkim enoramnim stopniščem.

Hotel je deloval do začetka tridesetih let 20. stoletja, ko so bile v hotelske sobe nastanjene družine ruskih vojnih ubežnikov, po večini intelektualcev. Ti so si posamezne hotelske sobe preuredili v skromna stanovanja. Tik pred drugo svetovno vojno naj bi si v enem izmed prostorov uredil atelje kipar Ivan Zajec. Ppo drugi svetovni vojni so v t. i. Švicariji živeli potomci ruskih ubežnikov, študenti, predstavniki nižjega socialnega sloja in umetniki kiparji, ki so tam bivali in ustvarjali vse do celostne prenove leta 2015. Ta je bila predvidena zaradi nove rabe objekta, programsko povezane s kulturno-umetniško dejavnostjo Mednarodnega grafičnega likovnega centra v Tivolskem dvorcu v neposredni bližini.

Restavratorski center ZVKDS je v sodelovanju z Območno enoto Ljubljana leta 2011 izdelal konservatorski načrt. Izvedene so bile sondažne in naravoslovne raziskave površinskih obdelav lesenih prvin ter sondažne raziskave sten in stropov. Večina prostorov je bila prvotno okrašenih s stenskimi in stropnimi šablonskimi poslikavami z geometrijskimi, cvetličnimi in živalskimi motivi, ki so bile zaradi posegov v preteklosti in neustreznih pogojev v slabem stanju. Vsi odkriti šablonski vzorci so bili prerisani v merilu 1 : 1, na podlagi pridobljenih podatkov so bili izdelani digitalni prikazi.

Iz podatkov, pridobljenih pri sondažnih raziskavah, smo izhajali tako pri programskem kot projektnem načrtovanju, ki je vključevalo preveritev primernih namembnosti za posamezne prostore ter pogojevalo stanju in značilnostim objekta prilagojen inženirski pristop pri načrtovanju protipotresne in požarne varnosti objekta. Izhodišče za načrtovanje posegov so bili zagotavljanje javne rabe v pritličju, celostno ohranjanje objekta s poudarkom na ohranjanju prvotne materialne substance v največji možni meri z minimalnimi posegi, uporaba kompatibilnih gradiv ter jasna berljivost novih posegov.

Zaradi zahtev investitorja in prihodnega uporabnika objekta po pridobitvi večjih prostorov za delovne in bivalne ateljeje so bile porušene predelne stene v nekdanji točilnici v pritličju, med nekaterimi hotelskimi sobami ter prvotne sanitarije, pri čemer je bila ohranjena osnovna prvotna tlorisna zasnova s stopniščem in hodniki. V objekt je bilo od kleti do prve podstrešne etaže vgrajeno dvigalo. Zaradi slabega statičnega stanja je bil odstranjen prvotni prizidek h kuhinji (1910) in nadomeščen z novim v enaki velikosti, ki je na pročelju odmaknjen od prvotnega objekta in mu s tem podrejen.

Objekt je temeljen v raščena, dobro nosilna tla. Nosilno zidovje v kleti je grajeno iz kamnitega gradiva v kombinaciji s polno opeko v pasovih. Bolj obremenjeni zidovi v kleti so izvedeni iz nearmiranega betona. Nosilno zidovje pritličja in prvega nadstropja je opečnato, osrednji rizalit je v podstrešnih etažah na zunanjščini obložen z oblogo iz macesnovih brun, prav tako pomol na severnem delu pročelja in severna fasada, medtem ko so podstrešni zatrepi v celoti grajeni iz macesnovega lesa. Nosilna konstrukcija lesenih balkonov je izdelana iz hrastovega lesa. Stropi nad kletjo so zasnovani kot obočne opečne konstrukcije na kovinskih I-nosilcih. Južna polovica objekta je oprta na opečnata slopa v dvorani, stropno konstrukcijo med pritličjem in prvim nadstropjem podpirajo horizontalni kovinski nosilci, umeščeni na kovinsko branasto konstrukcijo. Nad južnim delom pritličja in v višjih etažah so umeščeni leseni stropniki, medtem ko je nad severnim izvedena armiranobetonska plošča, vpeta na kovinske I-nosilce. Predelne stene na hodniku v prvem nadstropju so zidane z zidaki iz lahkega poroznega agregata. Leseno ostrešje je zasnovano kot klasična dvokapnica. Osrednji rizalit na pročelju, ki sega od pritličja do druge strešne etaže, pomol na severnem delu vzhodne fasade, lesene frčade in leseni zatrepi oblikujejo razgibane strešine. Streha je bila prvotno

prekrita z eternitom, ki se je ohranil zgolj na posameznih stenah frčad, sicer je bilo mogoče prvotno obliko kritine in način polaganja razbrati s starih razglednic, kar je služilo kot izhodišče pri ponovnem prekrivanju. Fasada je ometana z apnenim ometom ter med pritličjem in nadstropjem na vzhodni in južni fasadi okrašena s cvetličnim reliefnim vencem. Posamezne letve balkonskih ograj so bile v različnih časovnih obdobjih zamenjane z novimi iz smrekovega lesa. Vhodna in balkonska vrata ter zunanji deli oken so izdelani iz macesnovega lesa, medtem ko so notranji deli škatlastih oken in notranje stavbno pohištvo iz smrekovine. Vse stavbno pohištvo, stenski opaži in lesen kasetiran strop v dvorani so bili prvotno luženi v rdečerjavem tonu. Bruna, balkonske ograje in vse stavbno pohištvo so bili pred prenovo prepleškani s pokrivnimi barvami

Tla v hodniku pritličja in nekdanji kuhinji so obložena s keramičnimi ploščicami, v dvorani ter na hodniku in v sobah v prvem nadstropju je bil hrastov parket, položen v vzorcu ribje kosti, na hodniku in v sobah podstrešnih etaž pa smrekove deske.

Objekt je bil z vidika požarne varnosti obravnavan kot enovit požarni sektor, po etažah razdeljen na dimne sektorje. Stopnišče je požarno ločeno od ostalega dela objekta s sodobnimi požarnimi vrati. Zaradi potrebne izvedbe požarne zapore med pritličjem in prvim nadstropjem je bil v celoti demontiran lesen kasetiran strop v dvorani in izvedena je bila zapora s požarnovarnimi mavčnimi ploščami.

Protipotresna sanacija se je izvajala z okrepitevijo vseh nosilnih opečnih sten z vertikalnimi in horizontalnimi perfo sidri. Vertikalna sidra so bila vgrajena z vrha sten in zasidrana v temelje, horizontalna so bila mimohodno vgrajena v vsa križišča nosilnih sten, in sicer 0,3 m pod obstoječo stropno konstrukcijo v dolžini 2 m. Nosilna opečna stebra v dvorani sta bila okrepljena s karbonsko tkanino. Nad opečnatimi oboki so bile izvedene lahke razbremenilne betonske plošče. Masivne lesne deske stropnih konstrukcij so bile nadomeščene z lahko konstrukcijo iz dvojnih OSB-plošč. Povesi lesenih balkonov so se reševali z vgradnjo vogalnih kovinskih konzol. Konstrukcijske prvine lesenih balkonov so bile očiščene in zaščitene z brezbarvnim oljem, medtem ko so bile lesene stenske obloge iz brun in deščice balkonskih ograj zaradi uporabe različnih vrst lesa (macesen, smreka) barvno izenačene z rahlo pigmentiranim oljem. Vse demontažne prvotne prvine, kot so stavbno pohištvo, opaž v dvorani in leseni tlaki, so bile pred gradbenimi posegi odstranjene in po izvedbi ponovno umeščene v objekt

Pregled jeklenih nosilcev banjastih obokov v kleti ter prekladnih nosilcev nad vratnimi in okenskimi odprtínami je dokazal, da so nosilni preseki spodnjih pasnic in delno stojin zaradi korozije lokalno zmanjšani. Korodirani nosilci so bili očiščeni s peskanjem, na spodnje pasnice so bile z epoksidnim lepilom prilepljene jeklene lamele debeline 4 mm. Hkrati je bila izvedena protikorozijska zaščita vseh vidnih delov jeklenih profilov.

Na zahodni strani ostrešja je obsežna okužba s sivo hišno gobo

Ljubljana, nekdanji hotel Tivoli, t. i. Švicarija, temeljni zid na vzhodni strani objekta pred izvedbo hidroizolacije (foto: T. Adamič)

Ljubljana, nekdanji hotel Tivoli, t. i. Švicarija, izvedba vertikalnih in horizontalnih perfo sider (foto: T. Adamič)

Ljubljana, nekdanji hotel Tivoli, t. i. Švicarija, vpenjanje armirano-betonske plošče na kovinske I-nosilce v severnem delu objekta (foto: T. Adamič)

povzročila rjavo trohnobo, zaradi česar so strohneli del kapne lege in prečni nosilni tramovi na predelih vgradnje v steno. Ves okužen les in omet sta bila odstranjena v širini enega metra od znakov okužbe. Očiščeni ometi so bili pregreti z gorilnikom, obžgana mesta pa zaščitena s sredstvom za zaščito lesa. Po izvedenem postopku je bil vgrajen nov, predhodno zaščiten les.

Fasadni ometi so bili na območju poškodb obnovljeni z grobim apnenim ometom iz vroče malte in finim ometom proizvajalca Röfix, izdelanim na podlagi apnene tehnologije. Celotna površina fasade je bila prepleskana s silikatnimi barvami proizvajalca Keim. Stabilni opleski v notranjščini so bili ohranjeni in ponovno prepleskani. V prostorih z ohranjeno stensko poslikavo ter na stopnišču in hodnikih so bile uporabljene apnene barve Röfix, drugi prostori so bili prepleskani s silikatnimi barvami istega proizvajalca. Zaradi zamakanja so bili na več mestih poškodovani stropni ometi, nanaseni na trstiko. Trstika na območjih poškodb je bila nadomeščena z novo proizvajalca Röfix.

Prvotno stavbno pohištvo je bilo v celoti obnovljeno. Vsi pokrivni opleski so bili odstranjeni. Očiščena površina je bila ponovno lužena in zaščitena s slojem toniranega in slojem brezbarvnega naravnega olja proizvajalca Osmo. Prvotna stekla so bila ponovno uporabljena v okenskih krilih na pročelju. Na zastekljenih notranjih lesenih stenah je bilo prvotno zvezdasto steklo dopolnjeno z novim proizvajalca Replicata. Del lesenega kasetiranega stropa v dvorani je bil ohranjen v prvotnem stanju, del, prekrit s pokrovnim premazom, je bil očiščen in ponovno lužen. Celoten strop in stenski opaž sta bila zaščitena z voskom.

Na stenski poslikavi v dvorani in drugih poslikavah v dobrem stanju so se izvedli zgolj konservatorski posegi, rekonstruirani manjkajoči deli vzorcev so bili vizualno podrejeni ohranjeni prvotni poslikavi.

Ljubljana, nekdanji hotel Tivoli, t. i. Švicarija, stena hodnika v prvem nadstropju, zidana z zidaki iz mavčnega veziva in lahkega poroznega agregata, ki spominja na ogorke iz kurišč (foto: T. Adamič)

Ljubljana, nekdanji hotel Tivoli, t. i. Švicarija, primer dokumentiranja stenskih in stropnih šablonskih poslikav: fotografija, risba poslikave in na njeni podlagi izdelana digitalna rekonstrukcija (mag. Tjaša Pristov)

Ljubljana, nekdanji hotel Tivoli, t. i. Švicarija, vgradnja nove trstike na stropu nekdanje hotelske sobe (foto: T. Adamič)

Ljubljana, nekdanji hotel Tivoli, t. i. Švicarija, dvorana z obnovljeno prvotno leseno opremo, novim lesenim tlakom in keramično pečjo (foto: V. Benedik)

Ljubljana, nekdanji hotel Tivoli, t. i. Švicarija, s sodobnim prizidkom (foto: V. Benedik)

Po prenovi so v kleti umeščeni kiparska ateljeja in servisni prostori, v pritličju javni program s stalno postavitvijo ateljeja Stojana Batiča, ki je v povojnem obdobju ustvarjal v objektu, v nadstropjih so delovni in bivalni ateljeji.

V prenovo je bila vključena tudi okolica Švicarije z zunanjo ureditvijo. Na podlagi arhivskih podatkov o obliki zunanjih svetil so bila pred objektom vzpostavljena nova svetila. Obnovljene so bile prvotne lesene zunanje sanitarije, ki bodo služile za shranjevanje gostinske opreme, v poletnem času pa tudi kot prizorišče za različne dogodke.

Projekt prenove objekta je delo arhitekturnega podjetja Arrea, statično sanacijo je načrtovalo podjetje Elea iC, zunanjo ureditev pa podjetje Akka. Glavni izvajalec prenove je bilo podjetje Dema Plus, d. o. o. Obsežna konservatorsko-restavratorska dela je izvedlo podjetje Gnom, d. o. o., posege na stenskih poslikavah pa konservator-restavrator Klavdij Zalar s sodelavci.

Ljubljana, nekdanji hotel Tivoli, t. i. Švicarija, obnovljene zunanje sanitarije (foto: V. Benedik)

73 Špela Govže

EŠD: 1584

Naselje: Ljubljana

Občina: Ljubljana

Ime: Ljubljana – Mestna hranilnica

Naslov: Čopova ulica 3

Področje: R

Obdobje: 1904 (prva četrtina 20. stoletja)

Kiparsko okrasje secesijske fasade Mestne hranilnice na Čopovi ulici v Ljubljani, ki je bila leta 1904 zgrajena po načrtih arhitekta Josipa Vancaša, je bilo v izjemno slabem stanju. S pomočjo dvizne košare smo konservatorji-restavratorji Oddelka za kamen in štukature ZVKDS, Restavratorskega centra spomladi 2014 preverili poškodbe na fasadi. Na obeh

kipih nadnaravne velikosti smo zaznali velike poškodbe, zlasti globoke razpoke in prelome, ki bi lahko povzročili odpadanje večjih kosov na obljudeno Čopovo ulico. Postavili smo delovni oder in opravili laserski 3D-zajem podatkov (t. i. lasersko skeniranje) *in situ*. Jeseni 2014 je sledila urgentna demontaža kipov personifikacij obrti in industrije, saj je bilo zaradi varnosti nujno še pred zimo umakniti propadajoča originala. Pozimi namreč prihaja do največjih poškodb, saj voda, ki zateka v poškodbe v notranjosti kipa, zmrzne in s tem poveča volumen, kar povzroči odlome posameznih delov.

Pred demontažo smo označili in ustrezno deponirali že odpadle kose in preventivno povili najbolj poškodovane predele s folijo. Oba kipa sta bila preplastena s centimetrskim slojem mase in sta dajala videz monolitnih skulptur. Pri demontaži se je izkazalo, da je vsaka figura sestavljena iz podstavka in trupa iz več delov. Tudi roke so bile odlite posebej in nato nameščene na telo. Demontaža je bila še posebej zahtevna, saj so bili elementi, odliti iz betona debeline 10 cm, znotraj votli in pozidani v fasado. Posamezni deli med seboj niso bili povezani s sidri, kovinska sidra so bila uporabljena zgolj za pritrditev figur na fasado.

Ko smo figuri prepeljali v restavratorski atelje, smo najprej 3D lasersko zajeli podatke hrbišč obeh skulptur, ki sta bili na fasadi nedostopni. Nato smo začeli konserviranje originalov. Najprej smo obdelovali posamezne elemente, ko pa smo figuri sestavili, smo morali zaradi monumentalnosti skulptur za njuno nadaljnjo obdelavo najprej postaviti delovni oder. Z drobnim orodjem smo odstranili obloge in neustrezne domodelacije ter zalepili odlomljene kose na prvotna mesta. S pomočjo CNC-stroja smo izdelali kopiji obeh skulptur v obstojni poliuretanski peni. Rezanje kopij je dalo grobe obrise osnovnih form, ki smo jih naknadno modelirali ročno z različnimi dleti in rašplami. Po fini obdelavi detajlov z brusnim papirjem smo kopiji pobarvali z belo silikatno barvo. Montaža kopij na fasado je potekala jeseni 2016. Za oba originala je naročnik zagotovil ustrezno lokacijo za prezentacijo, kjer sta figuri zaščiteni pred negativnimi vplivi iz okolja.

Pri konservatorsko-restavratorskih posegih so sodelovali Nina Žbona, Špela Govže, Evgen Pezdirc in Robert Kuret (ZVKDS, Restavratorski center, Oddelek za kamen in štukature), Igor Brozovič (ZVKDS, Restavratorski center, Oddelek za splošne zadeve) ter zunanji sodelavci Marko Zelenko, Doroteja Erhatic, Damjan Nared, Saša Stržinar Sterle, Silvo Metelko, Peter Nared, Rok Hafner, Luka Čerče in Peter Svete. Odgovorna konservatorica: Marija Režek Kambič (ZVKDS, OE Ljubljana).

Ljubljana, Mestna hranilnica, preverjanje stanja figur, dokumentiranje in sondiranje z dvizne košare (foto: arhiv ZVKDS, RC)

Ljubljana, Mestna hranilnica, stanje pred posegom (foto: arhiv ZVKDS, RC)

Ljubljana, Mestna hranilnica, odstranjevanje sekundarnih oblog in domodelacij (foto: arhiv ZVKDS, RC)

Ljubljana, Mestna hranilnica, rezkanje kopije iz obstojne poliuretanske pene (foto: arhiv ZVKDS, RC)

Ljubljana, Mestna hranilnica, skica za končno obdelavo obraza kopije (foto: arhiv ZVKDS, RC)

Ljubljana, Mestna hranilnica, demontaža kipov (foto: arhiv ZVKDS, RC)

Ljubljana, Mestna hranilnica, 3D-zajem podatkov (t. i. lasersko skeniranje) v ateljeju (foto: arhiv ZVKDS, RC)

Ljubljana, Mestna hranilnica, lepljenje prelomov in začasna stabilizacija odlomljenih delov (foto: arhiv ZVKDS, RC)

Ljubljana, Mestna hranilnica, ročna obdelava kopije (foto: arhiv ZVKDS, RC)

Ljubljana, kopiji na fasadi Mestne hranilnice po posegu (foto: arhiv ZVKDS, RC)

74 Saša Renčelj Škedelj

EŠD: 328

Naselje: Ljubljana

Občina: Ljubljana

Ime: Ljubljana – mestno jedro

Naslov: Prisojna ulica 1

Področje: UA

Obdobje: prvo desetletje 20. stoletja, 1904

Prisojno ulico in predel okrog nje so začeli načrtno urejati šele po uničujočem ljubljanskem potresu leta 1895. V regulacijskih načrtih so bili že upoštevani nekateri sodobni tokovi urbanizma 19. stoletja. En del območja je bil pozidan v odprtem zazidalnem sistemu in nastala je tipična vilka četrta z vilami s historičnimi in secesijskimi prvini. Drugi del območja pa je bil pozidan strnjeno, kot je bilo značilno za notranje mesto. Večstanovanjska hiša Prisojna ulica 1 opredeljuje severni vogal Prisojne in Maistrove ulice. Leta 1904 jo je za ljubljanskega trgovca Hinka Privška zgradila Kranjska stavbna družba. Trinadstropni prizidek vzdolž nekdanje Vojaške ceste (današnja Maistrova ulica) so dozidali leta 1910. Trenutno je v hiši 24 stanovanj in en poslovni prostor.

Oblikovanje fasade dvonadstropne vogalne večstanovanjske najemniške hiše je zastavljeno različno glede na njen pomen. Ulični fasadi sta oblikovani v tedaj modnem secesijskem slogu, z geometrijsko dekoracijo, značilno za naš prostor. Dvoriščna fasada ni oblikovana, členijo jo ganki in okenske odprtine. Fasada pritličja in prvega nadstropja je členjena z vzdolžnimi plitkimi fugami, okras se proti vrhu hiše gosti. Tretje nadstropje je obdelano z dekorativnim ometom. Vogala stavbe sta v širini dveh okenskih osi poudarjena s psevdorizalitom, ki ga zaključuje ločno zaključeno čelo, v katero je umeščen odlitek tipične secesijske oblikovane ženske glave, obkrožene z rastlinskim motivom.

Konec leta 2015 so bili na zahtevo etažnih lastnikov hiše Prisojna ulica 1 izdani kulturnovarstveni pogoji za obnovo fasade, ki jih je pripravil konservatorski svetnik dr. Uroš Lubej. Fasada je bila v izjemno slabem stanju. Fini zaribani ometi so se luščili v zaplatah, močno pa so bili poškodovani tudi grobi ometi. Odstopanje oziroma nabuhlost ometov je bilo opaziti na vseh delih ulične in stranskih fasad. Vsi poškodovani ometi so bili zato odstranjeni. V pritličju in prvem nadstropju je bil v celoti rekonstruiran zaključni sloj finega zaribanega ometa, v drugem nadstropju pa dekorativni omet. Profilirani elementi okrog okenskih odprtin so bili očiščeni in po potrebi domodelirani, utrjeni in pleskani. Oba odlitka ženskih glav sta bila restavratorsko očiščena, domodelirana

na poškodovanih mestih in pleskana. Vlečeni profili so bili izvedeni s pomočjo izdelanih šablon. Zaščitna pločevina na okenskih policah, vencih, strehi itd. ter vertikalni žlebovi so bili močno dotrajani in zato zamenjani v celoti. Stranska fasada ob Maistrovi ulici je bila energetske sanirana.

Zaradi pomanjkanja finančnih sredstev se lastniki obnove oken niso lotili celostno, obnovljena so bila le okna stanovanj, katerih lastniki so bili pripravljene to investicijo kriti z lastnimi stroški.

Na podlagi izvedenih sondažnih raziskav ometov in opleskov na fasadnih ravninah, ki jih je izvedla restavratorica Katja Pohl, so bili določeni struktura ometov in barvni toni za finalno površinsko obdelavo fasade. Sonde so pokazale, da je bila fasada prvotno pleskana v dveh barvnih tonih: fin zaglajen omet ter profilacija okrog oken v svetlejšem tonu in dekorativni omet v temnejšem. Pri obnovi fasade je izvajalec v osnovi uporabljal industrijski omet z vsebnostjo hidravličnega apna.

Obnova ulične in stranskih fasad se je začela junija 2017 in zaključila septembra istega leta. Fasaderska dela je izvajalo podjetje Gradnje Moste, d. o. o., gradbeni nadzor pa Pstudio popisi, d. o. o, Jan Pangršič.

Ljubljana, hiša Prisojna ulica 1 po obnovi (foto: S. Renčelj Škedelj, 2017)

75 Saša Renčelj Škedelj

EŠD: 328

Naselje: Ljubljana

Občina: Ljubljana

Ime: Ljubljana – mestno jedro

Naslov: Resljeva cesta 29

Področje: UA

Obdobje: zadnja četrtina 19. stoletja, 1888

Večstanovanjska hiša na Resljevi cesti 29 sodi v skupino treh dvonadstropnih visokopritličnih hiš, pozidanih v odprtem sistemu, ki jih je konec osemdesetih let 19. stoletja za svoje uslužbenke zgradila družba Južne železnice (K. k. priv.

Südbahn Gessellschaft). Načrti zanje so bili izdelani v februarju 1888 na Dunaju, kjer je imela družba svoje ravnateljstvo.

Historično oblikovano glavno fasado členijo osno postavljeni ožji glavni rizalit, v katerega je umeščen vhod, in širša rizalita na vogalih, ki ju členijo večje okenske odprtine. Fasado horizontalno členijo profilirani venci na nivoju etaž. Strešni venec je bogateje oblikovan, s kasetnimi polji v ometu, ki jih ločijo okrogle odprtine, pokrite s perforirano pločevino. Fuge v ometu v pritličju posnemajo členitev rustike. Okenske odprtine so v prvem nadstropju poudarjene s profiliranimi ravnimi prekladami, v drugem je okras skromnejši. Glavni vhod je poudarjen s profiliranim trikotno oblikovanim čelom. Prvotna okna so bila v rizalitih trikrilna, z nadsvetlobnim delom, ostala pa so dvokrilna, z nadsvetlobnim krilom.

V hiši so v vsaki etaži štiri manjša stanovanja, s sobo, kabinetom in kuhinjo. V osrednjem delu hiše je stopnišče, ki vodi do skupnega hodnika. Ta predstavlja vzdolžno os stavbe. Levo in desno ob stopnišču so skupne sanitarije. Hiša je podkletena. Za hišo je vrt, ki je bil prvotno ograjen.

V začetku leta 2015 so bili na zahtevo etažnih lastnikov hiše Resljeva cesta 29 izdani kulturnovarstveni pogoji za obnovo fasade, ki jih je pripravila odgovorna konservatorica Marija Režek Kambič. Predvidena je bila energetska sanacija stavbe, vključno z izvedbo toplotne izolacije fasade. Glede na to, da je bila historična fasada objekta ob pričetku del za razliko od sosednjih dveh hiš iz skupine v celoti ohranjena z vsemi fasadnimi elementi, izpričanimi v arhivskih načrtih, toplotna izolacija fasade ni bila sprejemljiva.

Fasada je bila v sorazmerno dobrem stanju, na vogalih in v predelu nad zidnim vencem pritličja pa v nekoliko slabšem. Pred pričetkom gradbenih del je bilo s pretrkavanjem preverjeno stanje ometov. Ugotovljeno je bilo, da je večina grobih ometov v dobrem stanju. Ti so bili ohranjeni, nestabilni deli pa so bili odstranjeni. V najslabšem stanju so bili profilirani venci nad okni prvega nadstropja. Na podlagi izvedenih sondažnih raziskav ometov in opleskov na fasadnih ravninah, ki jih je izvedla restavratorica Katja Pohl, so bili določeni struktura ometov in barvni toni za finalno površinsko obdelavo fasade. Sonde so pokazale, da je bila fasada prvotno pleskana v dveh barvnih tonih.

Pri obnovi fasade je bil uporabljen industrijski omet z vsebnostjo hidravličnega apna. Dekorativni fasadni elementi iz ometa (fuge, ki posnemajo rustiko v pritličju, podoknice, obrobe oken, venci ipd.) so bili obnovljeni v skladu s prvotno izvedbo. Poškodovani oziroma manjkajoči deli so bili rekonstruirani. Vlečeni profili so bili izvedeni s pomočjo posebej za to izdelanih šablon. Sočasno z obnovo fasade so bile izvedene tudi določene funkcionalne posodobitve, kot so preboji za odvod kuhinjskih nap. Zračni kanal strehe je bil estetsko zaprt z dodatno perforirano mrežo. Zaščitna pločevina na okenskih policah, vencih, strehi itd. ter vertikalni žlebovi so bili močno dotrajani in zato zamenjani v celoti. S fasade so bile odstranjene vse neuporabne nadometne instalacije ter vse zunanje enote klimatskih naprav. Slednje so bile ponovno nameščene v fasadni cokel. Obnova stavbnega pohištva ni

bila predvidena. V skladu z rezultatom izvedene sondeže ohranjenega prvotnega zunanega okenskega okvirja sta bila za posamične lastnike stanovanj določena odtenka po RAL lestvici. V celoti pa so bila zamenjana kletna okna. Obnova fasade se je začela junija 2017 in zaključila oktobra istega leta. Fasaderska dela je izvajalo podjetje PVP, storitve, d. o. o., gradbeni nadzor pa SPL, d. d., Sašo Bajec.

Ljubljana, hiša Resljeva cesta 29 pred obnovo (foto: M. Režek Kambič, 2013)

Ljubljana, hiša Resljeva cesta 29 po obnovi (foto: S. Renčelj Škedelj, 2018)

76 Špela Govže

EŠD: 16659

Naselje: Ljubljana

Občina: Ljubljana

Ime: Ljubljana – Obrtna šola na Aškerčevi cesti

Naslov: Aškerčeva cesta 1, Barjanska cesta 2, 4

Področje: R

Obdobje: 1911 (prva polovica 20. stoletja)

Jeseni 2017 je Oddelek za kamen in štukaturo ZVKDS, Restavratorski center, izvajal interventne konservatorsko-restavratorske posege na pročelju Obrtne šole na Aškerčevi

cesti v Ljubljani, nekdanje Cesarsko-kraljeve državne obrtne šole, zgrajene leta 1911 po načrtu arhitekta Vojteha Dvoržaka iz Brna. S fasade palače so namreč začeli odpadati posamezni kosi štukaturnega okrasja ter ogrožali dijake in druge mimoidoče. Gre za delo češkega kiparja Vaclava Macha z začetka 20. stoletja. Konservatorsko-restavratorska dela so zajemala tri glave nad glavnim vhodom ter relief deklice z ljubljanskim grbom in relief dečka s kranjskim grbom.

Najprej smo izvedli temeljito fotografsko dokumentacijo in odvzeli vzorce za naravoslovne preiskave. Pred nadaljnjimi konservatorsko-restavratorskimi posegi smo s površine štukatur s pomočjo kemičnih sredstev in z drobnim orodjem odstranili vse sekundarne barvne premaze. Kmalu je postalo jasno, da je velik del štukatur nad vhodom prevlečen s plastjo nove mase, ki so jo dodali restavratorji pri predhodnih restavratorskih posegih v osemdesetih letih 20. stoletja. Sekundarne preplastitve niso upoštevale originalne modelacije, poleg tega je bil tudi uporabljen material neustrezen, zato smo večino sekundarnih dopolnitev odstranili. Najprej je bilo treba preučiti detajle, nato pa na osnovi originalnih linij in analogij znova povezati ohranjene originale.

Deček in deklica z grboma sta bila na prvi pogled videti lepo ohranjena, a se je ob začetku konservatorsko-restavratorskih del izkazalo, da je material pod več sloji sekundarnih barvnih premazov povsem preperel. Za glavo deklice smo izdelali kalup, saj je kazalo, da jo bo zaradi velikih poškodb treba nadomestiti z odlitkom, vendar nam je z dolgotrajnim injektiranjem uspelo originalno glavicico toliko utrditi, da smo jo lahko ohranili *in situ*.

Štuk masa je bila izredno prhka in se je ob dotiku drobila. V štukature smo navrtali luknje in vanje vstavili injektirne cevke. Za površinsko utrjevanje štukatur in injektiranje smo uporabili utrjevalec na osnovi nanoapna. Po večdnevem utrjevanju štukatur smo začeli dopolnjevati poškodbe in rekonstruirati manjkajoče predele. Na poškodovana mesta smo namestili nerjaveče kovinske armature, ki so nadomestni malti zagotovile dober oprijem.

Ljubljana, Obrtna šola na Aškerčevi cesti, glava nad vhodom pred posegom (foto: arhiv ZVKDS, RC)

OZNAKA VZORCA

AVS 6

MIKROLOKACIJA VZORCA

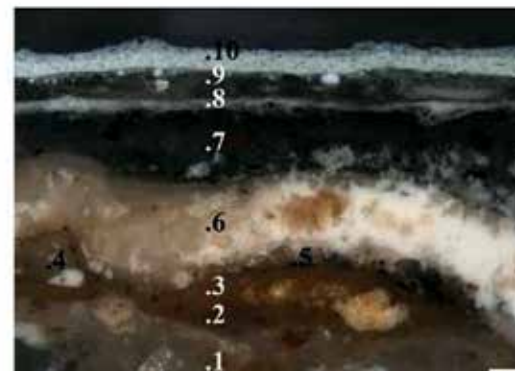
svetlo siva, glava št. 2, draperija, leva stran

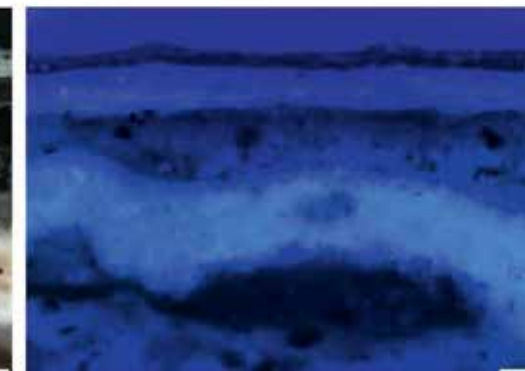
STRATIGRAFIJA

- 10- bela
- 9- transparentna
- 8- bela
- 7- temno siva ali črna
- 6- bela
- 5- patina
- 4- svetlo siva
- 3- oker
- 2- siva?
- 1- omet

VIS FOTOGRAFIJA

UVF FOTOGRAFIJA

Ljubljana, Obrtna šola na Aškerčevi cesti, stratigrafija barvnih plasti, poročilo naravoslovnih preiskav (foto: arhiv ZVKDS, RC)

Ljubljana, Obrtna šola na Aškerčevi cesti, injektiranje (foto: arhiv ZVKDS, RC)

Ljubljana, Obrtna šola na Aškerčevi cesti, utrjevanje in zapolnjevanje votle glavicice deklice z grbom (foto: arhiv ZVKDS, RC)

Ljubljana, Obrtna šola na Aškerčevi cesti, kovinska armatura za boljši oprijem nadomestne malte (foto: arhiv ZVKDS, RC)

Ljubljana, Obrtna šola na Aškerčevi cesti, glava med posegom (foto: arhiv ZVKDS, RC)

Ljubljana, Obrtna šola na Aškerčevi cesti, štukature nad vhodom ter deklica in deček z grbom po končanem konservatorsko-restavratorskem posegu (foto: arhiv ZVKDS, RC)

Domodelacija je potekala v več fazah, saj je bilo treba najprej izdelati osnovno formo v grobi malti. Nato je sledilo fino modeliranje oblik s fino malto. Površino smo lokalno površinsko obdelali z rašplami in brusnim papirjem.

Štukature smo v dogovoru z odgovorno konservatoriko pobarvali s fasadno mineralno barvo v dveh odtenkih, belo in svetlo sivo.

Pri konservatorsko-restavratorskih posegih so sodelovali Nina Žbona, Špela Govže, Evgen Pezdirc in Robert Kuret (ZVKDS, Restavratorski center, Oddelek za kamen in štukature), Maja Gutman (ZVKDS, Restavratorski center, Naravoslovni oddelek) ter zunanji sodelavci: Saša Stržinar Strele, Marko Zelenko, Doroteja Erhatic, Matevž Sterle, Damjan Nared in Silvo Metelko. Odgovorna konservatorika: Irena Vesel (ZVKDS, OE Ljubljana).

77 Matevž Sterle

EŠD: 8815

Naselje: Ljubljana

Občina: Ljubljana

Ime: Ljubljana – palača Ekonomske srednje šole

Naslov: Gregorčičeva ulica 29, Prešernova cesta 6. Stavba stoji na vogalu Prešernove ceste in Gregorčičeve ulice.

Področje: R

Obdobje: druga četrtina 20. stoletja

Novoodkriti grb in konservatorsko-restavratorski posegi na elementih iz umetnega kamna na palači Ekonomske srednje šole v Ljubljani

Palača Ekonomske srednje šole v Ljubljani je bila zgrajena v letih 1933 in 1934, v obdobju Kraljevine Jugoslavije. Sestavljata jo dva dela, kar oblikovno ustreza njeni prvotni vsebini: trgovski akademiji in trgovski šoli. Načrt zanjo je izdelal arhitekt Vladimir Šubic, kiparsko okrasje Boris Kalin, slikarsko pa Mirko Šubic.

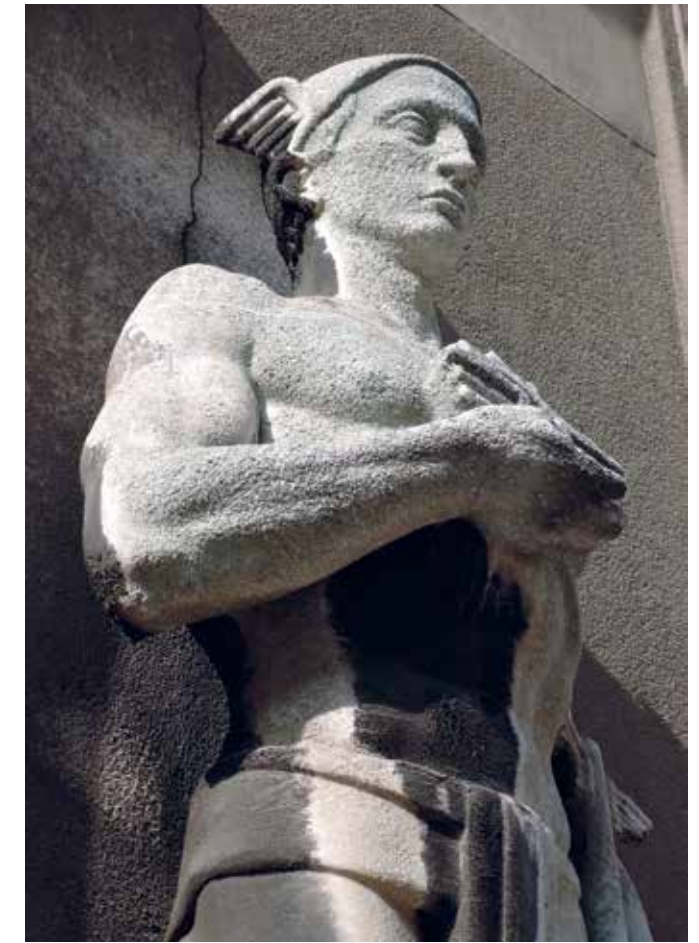
V sklopu prenove zunanjsčine stavbe jeseni 2017 je bil v medaljonu na stranskem portalu, nekdanjem vhodu v trgovsko šolo, odkrit relief. Gre za grb Kraljevine SHS, ki pa je bil prekrit z debelo plastjo sekundarnega ometa. Po odstranitvi ometa se je izkazalo, da je grb izvoren in dobro ohranjen, potrebne so bile le manjše dopolnitve z ustreznim maso. Portal z novoodkritim grbom je vrhunsko kiparsko delo, ki ob estetskih in vsebinskih vrednotah priča tudi o zgodovini nastanka palače.

Konservatorsko-restavratorska dela so bila izvedena na obeh vhodnih portalih, kiparskem okrasju in talnem podzidcu. Vsi elementi so iz svetlega umetnega kamna, njihov videz pred obnovo pa je močno odstopal od prvotnega. Vzroki so bili nečistoče na površini, madeži zaradi zatekanja meteorne vode in črne obloge, nekatere predele pa so prekrivali tudi mikroorganizmi in grafiti. Po odstranitvi vseh nečistoč so elementi dobili prvoten videz. Uporabili smo več metod

čiščenja, in sicer mehansko odstranjevanje sekundarnih plasti, odstranjevanje oblog z nizkotlačnim čiščenjem in odstranjevanje oblog s kemičnimi sredstvi z uporabo pulpe. Poleg vidnih sprememb, nastalih zaradi negativnih atmosferskih dejavnikov, so na estetsko vrednost elementov

Ljubljana, palača Ekonomske srednje šole, novoodkriti grb Kraljevine SHS nad stranskim vhodom (foto: Robi Kuret)

Ljubljana, palača Ekonomske srednje šole, alegorija Merkur, stanje pred posegom (foto: Damjan Nared)

vplivale tudi številne poškodbe. Razpokanost površin, manjkajoči stiki med elementi, odpadli in manjkajoči predeli so se pojavljali po vsej površini, v večjem obsegu pa na talnem zidcu in figuralni kiparski plastiki. Manjkajoče predele smo zapolnili z maso, ki je po izvoru in sestavi sorodna originalu. Figuralno kiparsko okrasje smo dodatno zaščitili s paroprepustno barvo, površino pa prilagodili prvotni, ki je bila zaglajena. Arhitekturne elemente na portalih in talni podzidec smo spomladi 2018 zaščitili z ustreznim hidrofobnim sredstvom.

Sodelavci: Nina Žbona, Špela Govže, Damjan Nared, Evgen Pezdirc, Robert Kuret, Silvo Metelko, Marko Zelenko, Saša Stržinar Sterle.

Ljubljana, palača Ekonomske srednje šole, alegorija Modrost in Znanje, stanje po posegu (foto: Robi Kuret)

78 Marija Režek Kambič

EŠD: 29795

Naselje: Ljubljana

Občina: Ljubljana

Ime: Ljubljana – palača Miklošičeva 24

Naslov: Miklošičeva cesta 24

Področje: UA

Obdobje: prva četrtina 20. stoletja, 1923–1925

Vogalna štiriraktna monumentalna palača je bila zgrajena po načrtih iz leta 1923 češkega gradbenika dr. Miroslava Kasala (1884–1945) za potrebe Okrožnega urada za zavarovanje delavcev. Oblikovno kombinira dekorativne oblike prve četrtine 20. stoletja s strožimi jasnimi zahtevami nove uporabne, funkcionalistične arhitekture. Sprva velikopotezni načrti palače, ki je merila 120 m v dolžino in 45 m v širino ter je imela kar pet atrijev in tri nadstropja, so bili v času

Ljubljana, palača Miklošičeva cesta 24, priprava okenskih odprtin za vgraditev okna po RAL smernicah (foto: M. Režek Kambič, 2016)

Ljubljana, palača Miklošičeva cesta 24, kopija okna levo in originalno okno desno (foto: M. Režek Kambič, 2017)

gradnje zaradi spremenjenih zakonodajnih okvirov in s tem posledično zmanjšanih finančnih sredstev močno okrnjeni. Na podlagi spremenjenih načrtov je bila palača zgrajena v obsegu ene tretjine prvotnega načrta, kot dvonadstropna palača.

Okrožni urad v Ljubljani je bil po velikosti in gmotni moči prvi v Jugoslaviji, v Sloveniji pa najpomembnejši delavski socialni zavod z velikim vplivom na narodno gospodarstvo. V palači so opravljali ambulantno delo, laboratorijsko in rentgensko diagnostiko, fizioterapijo in drugo. Za fizikalno zdravljenje so imeli lastni bazen, ogrevalne Tyrnauerjeve naprave, električne kopeli in bolniško sobo za bolnike, ki so se zdravili v fizikalnem zdravišču. Sestavni del ambulatorija sta bili ordinacijska soba za malo kirurgijo in zobna ambulanta. Urad je igral pomembno vlogo tudi pri zavarovanju v primeru brezposelnosti. Zbiral je obvezne prispevke za borzo dela in za delavsko zbornico.

Pročelje palače je leta 1924 obogatil kipar Lojze Dolinar (1893–1970). Reliefa, poimenovana Delo in Skrb za delo, iz kraškega kamna sta umeščena ob glavni vhod v palačo. Prvega predstavlja delavca, drugega pa ženska, ki oskrbuje poškodovanega delavca. Skrajno mišično stopnjevana in stilizirana telesa, stisnjena v neobičajne drže in plitek prostor, črpajo iz kiparstva prve četrtine 20. stoletja in se skušajo prilagoditi novemu razpoloženju tako v kiparstvu kot v arhitekturi medvojnega obdobja. Tudi oblikovanje notranjosti palače je razpeto med likovnim izrazom predvojnega obdobja in sodobnega funkcionalizma. V prečnem traktu je umeščena

enonadstropna dvorana, od leta 1999 poimenovana Jakopičeva dvorana, ki jo krasí Jakopičevo največje delo v olju Katastrofa – Kristus tolažnik iz leta 1930.

Že kmalu po drugi svetovni vojni se je pokazala potreba po večjih površinah, zato je bila palača leta 1958 nadzidana za nadstropje. V devetdesetih letih 20. stoletja so sledila večja prenovitvena dela z nadkritjem notranjega atrija, ki so se nadaljevala v prvem desetletju 21. stoletja z umestitvijo programa v podstreho in zgraditvijo panoramskih dvigal.

Z namenom povečanja energetske učinkovitosti palače se je investitor lotil sanacije stavbnega pohištva ter delne posodobitve sistemov ogrevanja in ohlajevanja. V sklopu priprave dokumentacije oziroma odločitve ustreznega ukrepa je sledil zastavljenim konservatorskim načelom in v prvih fazah preučil možnost obnove s posodobitvami okenskih kril oziroma zgolj zamenjavo notranjih kril. Zaradi splošnega slabega stanja lesenih oken je bilo te treba zamenjati. Prvotna okna na uličnih fasadah so bila nadomeščena z novimi škatlastimi, s kopijo zunanjih kril in posodobljenimi notranjimi krili, na dvoriščnih fasadah in nadzidanih delih fasade pa z enojnimi okni. Okna z bogatimi lesenimi opaži v t. i. Jakopičevi dvorani, ki meji na zastekljena atrija, pa bodo konservatorsko-restavratorsko sanirana v sklopu celovite obnove dvorane.

Tako pri pripravi razpisne dokumentacije in meril za izbor kot pri samem ocenjevanju vzorčnih oken ponudnikov je sodelovala tudi konservatorka. ZZZS je upošteval priporočilo

Ljubljana, palača Miklošičeva cesta 24, pogled na glavno fasado po zamenjavi oken (foto: M. Režek Kambič, 2018)

Ljubljana, palača Miklošičeva cesta 24, dvorišna fasada z novimi enojnimi okni (foto: M. Režek Kambič, 2017)

Ljubljana, palača Miklošičeva cesta 24, fasada glavnega atrija (foto: M. Režek Kambič, 2017)

ZVKDS, OE Ljubljana, in je izvajalca izbral na podlagi izdelanega tipičnega vzorčnega škatlastega okna. Lesena okna, izdelana iz macesnovega (zunanj del) in smrekovega lesa (notranji del), so bila vgrajena s tesnjenjem reg v treh ravneh – t. i. RAL vgradnja.

Za glavnega izvajalca je bilo izbrano podjetje Gradnje Moste, d. o. o., vodja projekta je bila Meta Klančar, s podizvajalcem mizarskih del Lesko Žiri, d. o. o., vodja projekta je bil Toni Erznožnik; dela so se začela v avgustu 2016. Gradbeni nadzor je izvajal Jože Kamin, Kamin Konsulting, s. p., konservatoriki nadzor pa je opravljala Marija Režek Kambič. Predhodne sondažne raziskave v Jakopičevi dvorani je izvedla Anka Batič. Za ZZS je dela vodil Matjaž Jamnik s sodelavci.

Sočasno z zamenjavo oken so bila v pisarnah izvedena tudi osnovna vzdrževalna dela, kot sta pleskanje in ureditev razvodov električnih in strojnih inštalacij.

Z zamenjavo stavbnega pohištva – neločljive prvine stavbnega ovoja – po vzoru prvotnega ter manjšimi spremembami in posodobitvami sekundarnih oken je videz palače ohranjen, hkrati pa je bistveno izboljšana energetska učinkovitost stavbe kot celote. Cilji prenove so bili tako doseženi.

79 Marija Režek Kambič

EŠD: 8798, 8824, 399, 8809, 28030, 328 (del)

Naselje: Ljubljana

Občina: Ljubljana

Ime: Ljubljana – Slovenska cesta, Ljubljana – Šubičeva gimnazija, Ljubljana – uršulinski samostan, Ljubljana – Nemška hiša, Ljubljana – Gorupovi bloki, Ljubljana – mestno jedro

Naslov: arkadni hodnik na zahodni strani Slovenske ceste med Šubičevo ulico in Aškerčevo cesto

Področje: UA

Obdobje: tretja četrtina 20. stoletja

Arkadne hodnike za pešce so skladno z zastavljeno širitvijo takratne Titove ceste, danes Slovenske ceste, izvedli v petdesetih in šestdesetih letih 20. stoletja z odpiranjem dela pritličja stavb, postavljenih ob zahodnem delu ceste med Šubičevo ulico in Aškerčevo cesto. Pomembna povezovalna pešpot od Filozofske fakultete skozi Gorupove bloke, mimo Ferantovega vrta, skozi Nemško hišo, Dramo, Slovensko cesto 15, mimo cerkve Sv. trojice ter skozi uršulinski samostan do Šubičeve gimnazije je bila v slabem stanju, in sicer tako zaradi propada določenih prvin, vandalizma in stihijskih preureditev kot tudi zaradi vizualnega onesnaženja.

Projektant Medprostor, d. o. o., je zastavil projekt skladno s konservatorskimi izhodišči, in sicer kot obnovo kvalitetnih prvin in funkcionalno posodobitev. Poudariti je treba, da je v projektu namenil posebno pozornost ureditvi oglaševanja. Na območju nekdanjega uršulinskega samostana je predvidel prezentacijo prvotne zasnove arhitekta Antona Bitenca. V nadaljevanju poteze v arkadah pri hotelu Cubo, Slovenska cesta 15, Drami, Nemški hiši in Filozofski fakulteti pa je izvedel spremembo oblikovanja stropa. Linijsko potezo luči je nadomestil z enotno oblikovanimi prečno postavljenimi lamelami, v katere so umeščena svetila, služijo pa tudi kot napisne table za lokale v arkadnih hodnikih. Za funkcionalno ovirane osebe je bil urejen dostop s klančinami v arkadah med Rimsko in Aškerčevo cesto, v celotni potezi arkadnih hodnikov pa so umeščene taktilne oznake.

V osnovi so bile vse kamnite prvine (tlaki, stenske obloge) očiščene površinskih oblog in drugih nečistoč z nizkotlačnim peskanjem z orehovimi (lešnikovimi) luščinami brez dodatkov. Manjše mehanske poškodbe na kamnitih oblogah so bile domodelirane v ustrezni barvno prilagojeni masi, poškodovane fuge pa zapolnjene s fugirno maso po vzoru prvotne. Erudirane in že močno poškodovane plošče so bile nadomeščene z novimi kamnitimi. Zgolj zunanje stene oziroma slopi arkadnega hodnika Nemške hiše so bili na novo obloženi s kamnitimi oblogami. Prvotne kamnite pohodne površine v arkadnih hodnikih so bile po sanaciji v celoti preštokane in kamnoseško zaščitene.

Pri sanaciji ometov na območju uršulinskega samostana

Ljubljana, del arkadnega hodnika Slovenska cesta 15 pred prenovo (foto: M. Režek Kambič, 2010)

Ljubljana, del arkadnega hodnika Slovenska cesta 15 po prenovi z enotno zastavljenim sistemom oglaševanja dejavnosti, ki potekajo v arkadnih hodnikih (foto: M. Režek Kambič, 2017)

je izvajalec uporabil apneno tehnologijo podjetja Roefiks. Obstoječi spuščeni strop je bil očiščen nečistoč z zrakom pod pritiskom, leseni oblikovani nosilci pa so bili po čiščenju zaščiteni z oljenjem. Površinska odstranitev nečistoč, sekundarnih premazov in opleskov na betonskih površinah (vhodnem portalu, nosilcih) je predstavljala večji izziv, saj se je stremelo k prezentaciji prvotnega vidnega betona. Nekateri nosilci so bili v preteklosti že krpani z materiali na epoksidni osnovi in podobno. Prvotna svetila, ki jih je oblikoval Anton Bitenc, so bila obnovljena in funkcionalno posodobljena.

Vsi elementi oglaševanja – izveski in napisne table – so bili odstranjeni. Velika pozornost je bila namenjena tudi estetski in funkcionalni posodobitvi kasneje dodanih prvin, kot so klimatske naprave, neurejeno odvodnjavanje, neustrezno pleskanje ipd.

Obnovitvena dela v letu 2017 so sledila konservatorskim načelom. Dosežen je bil izjemen uspeh pri ureditvi oblikovno celovito zastavljenega oglaševanja za lastne potrebe. Tu velja poudariti zavzetost tako projektantov kot tudi Mestne občine Ljubljana, ki je idejo o celotni ureditvi oglaševanja tudi podprla.

Ljubljana, del arkadnega hodnika v sklopu uršulinskega samostana pred prenovo (foto: M. Režek Kambič, 2011)

Del arkadnega hodnika v sklopu uršulinskega samostana po prenovi (foto: M. Režek Kambič, 2017)

Del arkadnega hodnika v sklopu uršulinskega samostana pred prenovo (foto: M. Režek Kambič, 2010)

Dela v arkadnih hodnikih je v celoti prevzelo podjetje KPL, d. o. o. Kamnoseška dela na tlakih in oblogah je izvedlo podjetje Marmor Sežana, d. d., konservatorsko-restavratska dela na območju stopnišča cerkve Sv. trojice in na pitniku pa je izvajalo podjetje GNOM, d. o. o. Ostala gradbena dela je izvajalo

podjetje Makro 5, d. o. o., s podizvajalcem Gradbeništvo Ivanovski. Za osvetlitev oziroma pripravo elektroinstalacij je poskrbela Javna razsvetljava, d. d. Nadzor nad deli je prevzelo podjetje MCM-Inženiring, d. o. o., zanj Milan Črepinšek. Projektantski nadzor je izvajal Samo Mlakar s sodelavci iz Medprostora, d. o. o. Konservatorski nadzor je izvajala Marija Režek Kambič, konservatorsko-restavratorske posege pa je spremljala in usmerjala Anka Batič.

Ljubljana, nov sistem enotno zastavljenega oglaševanja dejavnosti v sklopu uršulinskega samostana (foto: M. Režek Kambič, 2017)

Ljubljana, arkade, sanacija betonskih nosilcev (foto: M. Režek Kambič, 2017)

80 Marija Režek Kambič

EŠD: 9439

Naselje: Ljubljana

Občina: Ljubljana

Ime: Ljubljana – stanovanjski blok Erjavčeva cesta 22, Prešernova cesta 17–19

Naslov: Erjavčeva cesta 22, Prešernova cesta 17–19, Ljubljana

Področje: UA

Obdobje: druga četrtina 20. stoletja, 1938

Vogalni visokopritlični trinadstropni stanovanjski blok je bil zgrajen po načrtih arhitekta Josipa Černivca iz leta 1938. Stavbo je zasnoval kot tip vogalne palače, ki se proti sosednjim vilam spusti za nadstropje. Osrednji del stavbe je pokrit s šotorasto streho, nižja vogala stavbe pa z ravno pohodno streho.

Arhitekt je pri oblikovanju fasade posegel po skromnih izraznih sredstvih, kot je to zahteval takrat aktualni funkcionalizem. Za ta čas značilno fasadno kompozicijo, na kateri prevladuje enotna ravnina z geometrijsko pravilno umeščenimi okenskimi odprtinami, ki jih poudarjajo kamnite police, krasita le strešni venec in poudarjen vhodni del, obložen z večjimi klesanci enako kot podzid. Dvoriščni del stavbe je nekoliko bolj členjen. Arhitekt je iz osnovne ravnine stavbe pomaknil stopniščne jaške, stanovanjem je dodal balkone in uporabil drug barvni ton.

Omet v dveh barvnih tonih in dveh različnih strukturah, ki je bil uporabljen kot finalni sloj na fasadi, je bil v slabem stanju. Umazanija je bila prisotna po vsej površini fasade, izrazitejša je bila na severnem delu stavbe. Na napušču je bilo vidno luščenje zgornjega sloja. Večina oken je bila v času obnove že zamenjana z novimi, ki sicer sledijo prvotni delitvi, niso pa povzela profilacije in materiala prvotnih. Visoki drogovi za zastavo, pritrjeni na vogal stavbe, so bili še ohranjeni, mehanizem za dvigovanje in spuščanje pa je bil uničen oziroma izgubljen. V spodnjem delu fasade so bile okenske police iz teraca v izjemno slabem stanju. Armatura je na več mestih že propadla. Ravno tako je bil teraco na podestih in čelih balkonov na dvoriščni fasadi poškodovan, deloma tudi uničen. Zaradi preperele obloge iz teraca je atmosferska voda zatekala mednjo in beton, kar je ob ciklkih zmrzovanja povzročilo destrukcijo betona. Na dvoriščni strani so tudi parcialna pleskanja fasade kazila estetsko podobo stavbe kot celote.

Kulturnovarstveni pogoji za obnovo fasade so bili izdani leta 2009, dokumentacija za izvedbo pa je bila potrjena s kulturnovarstvenim soglasjem leta 2015. Obnova fasade se je začela v aprilu 2017. Fasadni ometi so bili v celoti pregledani in nestabilni ometi so bili lokalno odstranjeni. Za sanacijo fasade je bila uporabljena tehnologija podjetja Roefiks. Fasada je bila pokrpana in nato v celoti preplaščena s t. i. veznim slojem. Zaključni omet je bil po vzoru prvotnega

poustvarjen z obarvanim silikatnim strukturnim zaključnim ometom. Na ulični fasadi je bil nanesen kot brizgani omet v granulaciji 2 mm, na dvoriščni pa po vzoru prvotne obdelave kot zaprta delno zaribana struktura v granulaciji 3 mm. Venec in spodnji del podestov balkonov sta bila pokrpana z ometom s polnilom 1,5 mm in nato pleskana v ubito belem barvnem tonu. Vse kovinske prvine na fasadi, mreže kletnih oken, ograja, drogovi za zastavo ipd. so bile očiščene nestabilnih opleskov in končno pleskane po vzoru prvotnega barvnega tona. Okenske police, izdelane iz teraca, so bile v spodnjih etažah nadomeščene z novimi, izdelanimi po vzoru prvotnih, manj prizadete v zgornjih nadstropjih pa so bile očiščene in po potrebi sanirane. Kamniti klesanci, uporabljeni za podzidec, so bili očiščeni površinskih nečistoč s peskanjem z železovo rudo. Rekonstrukcija poškodovanih delov tlakov iz teraca in obloge na balkonih je bila precej zahtevna. Predvsem čela balkonov je bilo treba skoraj v celoti nadomestiti z novimi. Dela na fasadi stanovanjskega bloka je prevzelo podjetje GP Strnad, vodja projekta je bil Brane Bradašević, gradbeni nadzor nad obnovitvenimi deli pa je opravilo podjetje IN.CO invest, d. o. o., zanj Dušan Markič. Konservatorski

Ljubljana, stanovanjski blok Erjavčeva cesta 22, Prešernova cesta 17–19, ulična fasada pred obnovo (foto: M. Režek Kambič, 2009)

Ljubljana, stanovanjski blok Erjavčeva cesta 22, Prešernova cesta 17–19, dvoriščna fasada pred obnovo (foto: M. Režek Kambič, 2009)

nadzor je vodila Marija Režek Kambič, pri konservatorsko-restavratorskem nadzoru pa sta sodelovali Anka Batič in v zaključni fazi tudi Katja Pohl.

Ljubljana, stanovanjski blok Erjavčeva cesta 22, Prešernova cesta 17–19, detajl dvoriščne fasade po obnovi (foto: M. Režek Kambič, 2017)

Ljubljana, stanovanjski blok Erjavčeva cesta 22, Prešernova cesta 17–19, ulična fasada po obnovi (foto: M. Režek Kambič, 2018)

Ljubljana, stanovanjski blok Erjavčeva cesta 22, Prešernova cesta 17–19, dvoriščna fasada po obnovi (foto: M. Režek Kambič, 2017)

81**Sabina Ravnikar**

EŠD: 13993

Naselje: **Ljubljana**

Občina: Ljubljana

Ime: **Ljubljana – vila Komenskega ulica 9**

Naslov: Komenskega ulica 9

Področje: UA, R

Obdobje: zadnja četrtina 19. stoletja

Vila stoji na severni strani Komenskega ulice in zahodno od Resljeve ceste, na vzhodni strani jo obdajajo vile iz druge polovice 19. stoletja.

Gradnjo vile v Šempetrskem predmestju je leta 1893 naročil vojaški nadporočnik in tedanji mestni svetnik Ivan Velkavrh kot lastno družinsko vilo z vrtom. Ob Resljevi cesti in Kolodvorski ulici je bilo ob koncu 19. stoletja zgrajenih več družinskih stanovanjskih vil premožnih meščanov.

Velkavrh je načrte naročil pri tedanjem gradbenem inženirju Antonu Klinarju, ki je zanj pripravil celoten načrt za vilo. Gradbeno dovoljenje je bilo izdano leta 1893. Enonadstropna vila vzdolžnega tlorisa ima glavno fasado poudarjeno z rizalitom v osrednji osi, ki je sklenjena s trikotno atiko nad glavnim vhodom in balkonom s kovano ograjo, ki sloni na litoželeznih stebrih.

Vila je podkletena, visokemu pritličju sledi nadstropje z mansardo. Družina Velkavrh se je vanjo preselila pred ljubljanskim potresom in je imela prostore v pritličju in nadstropju. V pritličju so bili najverjetneje kuhinja, jedilnica in sprejemni prostori, v nadstropju pa zasebni prostori in sanitarije. Vila je bila opremljena takoj po končanih gradbenih delih. Masiven kasetiran parket je bil uvožen, kar dokazuje ohranjena nalepka na hrbti strani parketa s transportnim listkom Južne železnice, na katerem je navedena Gorica, od koder so ga transportirali v Ljubljano. Iz uvoza so bile tudi keramične ploščice. Stavbno pohištvo, kot so okna in vrata, je bilo domače izdelave, prav tako kovinski elementi ograje in stebri ob vhodu. Večina prostorov v notranjosti je bila poslikana bodisi s šablonskimi bodisi z ročnimi poslikavami. Poslikani so bili predvsem stropi. Posebnost so novo odkrite figuralne poslikave na lesenih kasetiranih okenskih panelih salona v nadstropju, ki so bile odkrite med obnovitvenimi deli. Gre za poslikave z motivi puttov/angelčkov z različnimi glasbili, ki so značilne za slog poznega 19. stoletja. Ohranjena so tudi jedkana stekla domače izdelave na notranjih vratih, ki vodijo v posamezne sobe. Prav tako so ohranjene stenske in stropne štukature v vhodnem delu.

Vsi ohranjeni elementi vile so prvotni in so bili izvedeni v času bivanja Ivana Velkavrha. Po njegovi smrti leta 1926 so vilo prodali, kasneje se je zamenjalo tudi več lastnikov. Od leta 1963 je vila v lasti Mestne občine Ljubljana. Sprva je v njej delovala Pionirska knjižnica, kasneje Pionirski dom, ki v objektu izvaja umetniške delavnice za otroke in mladino.

Namen celostne prenove je bil umestiti dvigalo za gibalno ovirane osebe, umestiti manjšo dvorano za izvedbo scenskih delavnic in delovanje gledališča za otroke, urediti mansardo ter obnoviti vse inštalacijske vode (ogrevanje, električna, prezračevanje). Ker se je z novimi programi povečalo število obiskovalcev, je bilo treba zagotoviti statično varnost objekta. Hkrati se je restavratorsko obnovila vsa prvotna notranja oprema objekta: stavbno pohištvo, tlaki, poslikave, leseno ostrešje, kovani elementi, lončena peč, kovana svetilka, štukature.

Dela so potekala od julija 2016 do decembra 2017. Predhodno so bili odstranjeni vsi prvotni elementi stavbnega pohištva in lesenih tlakov in bili prepeljani v restavratorsko delavnico. Ob celosti prenovi so se ohranili vsi prvotni konstrukcijski elementi objekta, opečnati oboki nad kletno etažo ter lesene konstrukcije medetaž in ostrešja. Etažne plošče so bile ojačane z novo lahko betonsko sovprežno ploščo, ki je bila položena čez originalno zaščiteno leseno konstrukcijo. Prvotni tlak iz teraca, ki je bil v kleti, je bil zaradi talnih razvodov odstranjen in kasneje rekonstruiran po obstoječem stanju. Strešna konstrukcija je ohranjena v celoti. Ker se je mansarda celostno prenovila, so se odstranile vse sekundarne predelne stene. Strešno konstrukcijo so očistili s ščetkanjem in zaščitili s pigmentiranim oljem ter prezentirali v prvotnem stanju. Dvigalo so umestili v notranjosti objekta v predelu nekdanjih sanitarij. Med obnovo stavbnega pohištva so bile v zahodni sobi prvega nadstropja ob odstranitvi radiatorjev na lesenih podokenskih kasetiranih panelih odkrite poslikave z motivi angelov/puttov z glasbili. Novo odkrite figuralne poslikave na lesenih kasetah so zelo redko in zanimivo odkritje, ki ga v širšem ljubljanskem prostoru še ne poznamo. Verjetno datirajo v čas gradnje kmalu po letu 1893, ko je bila notranja oprema vile končana. Ob predhodnih sondažnih raziskavah, ki jih je izvedla Tjaša Pristov iz ZVKDS, OE Ljubljana, so bile odkrite poslikave stropov. Bile so slabo ohranjene, zato jih je Tjaša Pristov natančno dokumentirala s prerisom na folijo. Poslikava vhodne veže in stenska štukatura sta se restavratorsko obnovili. Na stropu je bil odkrit motiv dekorativne vegetabilne poslikave vaz z viticami. En del poslikave je bil v celoti ohranjen in je bil minimalno retuširan, v slabše ohranjenem delu pa je bila izvedena rekonstrukcija. Štukatura je bila očiščena in barvno prezentirana v prvotnem stanju. Vsi leseni kasetirani parketi so bili ponovno nameščeni na prvotne lokacije, izvedla sta se brušenje in oljenje. Stavbno pohištvo se je obnovilo *in situ*, razen notranjih okenskih kril, na katera se je namestilo tankoslojno termopansko steklo. Ročno so bili odstranjeni vsi predhodni barvni nanosi, končna barvna prezentacija je bila v topli beli barvi. Za obnovo notranjih in zunanjih ometov so bili uporabljeni Roefixovi materiali. Vsi kovani elementi, ki so bili odstranljivi, so se obnovili v restavratorski delavnici. Arhitekturni načrt prenove je delo arhitekturnega biroja Odpri krog oziroma arhitektov Janka Rožiča in Gašperja Drašlerja. Gradbeno obrtniška dela sta izvajali podjetji Dema plus in Makro5, restavratorska dela pa podjetji Gnom in Amoret.

Ljubljana, vila Komenskega ulica 9, fasada (foto: S. Ravnikar, 2018)

Ljubljana, vila Komenskega ulica 9, poslikava na lesenih panelih pod okni (foto: S. Ravnikar, 2017)

Ljubljana, vila Komenskega ulica 9, poslikava vhodne veže (foto: S. Ravnikar, 2017)

82 Sabina Ravnikar

EŠD: 5934

Naselje: Ljubljana

Občina: Ljubljana

Ime: Ljubljana – vila Strossmayerjeva ulica 3

Naslov: Strossmayerjeva ulica 3

Področje: UA, R

Obdobje: prva četrtina 20. stoletja, 1904

Vila stoji na severni strani Komenskega ulice in zahodno od vilske četrti Poljane. Ograjena je s kovano vrtno ograjo, na vrtu so ohranjeni elementi prvotne vrtno zasnove, enonadstropna vrtna uta in grotta.

Enonadstropno vilo z vrtom je zgradilo stavbno podjetje Gustav Tönnies po načrtih iz leta 1904 za Hermino del Cott, ženo takratnega okrajnega glavarja Gustava del Cotta.

Zahodna fasada vile meji neposredno na ulico. Stavba je podkletena, ima visoko pritličje in nadstropje. Kvadratna tlorisna zasnova je razgibana s plitvimi rizaliti, vertikalni poudarek daje stopniščni stolp. Bogato fasado dodatno členijo maskeroni, ki so še odsev historičnega oblikovanja fasad, medtem ko so okrasni elementi na osrednjem delu že v duhu secesije. Stavba v preteklosti ni imela večjih gradbenih predelav, razen osnovnih investicijsko vzdrževalnih del. Ohranjeno je bilo stavbno pohištvo, v notranjosti so ohranjeni prvotni historični keramični tlaki, notranje stavbno pohištvo, kovane ograje, nekaj kosov pohištva.

Danes je v stavbi enota Vrtca pod Gradom. Predmet prenove je bila energetska sanacija, ki je potekala v sklopu projekta sanacij javnih objektov, ki so v lasti Mestne občine Ljubljana. Ker ima stavba status kulturnega spomenika, je bilo možno obnoviti fasado, obnoviti oz. zamenjati stavbno pohištvo, obnoviti kuhinjo in izolirati podstreho. Fasada je bila v preteklosti preplastena z neustreznim cementnim obrizgom, ki je povzročil podmehurjenost in odstopanje. Fasado so

Ljubljana, vila Strossmayerjeva ulica 3 (foto: S. Ravnikar, 2018)

obnovili na klasičen način, z odstranjevanjem preperelih materialov in neustreznih plomb, ki so jih nato nadomestili z novimi. Izvajalci so pri obnovi uporabili Roefixove proizvode. Stavbno pohištvo se je zaradi nevezdrževanja v preteklosti v celoti zamenjalo. Nova okna so replika prvotnih, lesena kasetirana škatlasta okna. Na notranji strani škatlastih oken je vgrajeno tankoslojno termopansko steklo. Izvajalec stavbnega pohištva je bilo Mizarstvo Košnik. Fasaderska dela je izvedlo podjetje Makro5 s podizvajalci, restavratorska dela na fasadi je izvajal restavrator Alex Batista.

83 Nina Žbona

EŠD: 8816

Naselje: Ljubljana

Občina: Ljubljana

Ime: Ljubljana – Vladna palača (kipa ob glavnem vhodu)

Naslov: Prešernova cesta 8

Področje: R

Obdobje: druga polovica 19. stoletja, 1898

Konec leta 2013 smo z glavnega vhoda Vladne palače demontirali originalni kamniti skulpturi dunajskega kiparja J. Beyerja. Z namenom ugotovitve dejanskega stanja so bile izvedene naravoslovne preiskave originalnega materiala, sekundarnih produktov in nanosov ter sondiranja na površini. Številni predhodni posegi in večletna direktna izpostavljenost so tako poškodovali skulpturi, da smo se v dogovoru z upravljavcem, pristojno službo ZVKDS, OE Ljubljana, in delovno komisijo odločili, da je glede na stanje najbolj korektno originale zamenjati s kvalitetnimi kopijami v naravnem kamnu.

Kopistika odpre številna vprašanja glede končne prezentacije skulptur, ki morajo verodostojno nadomestiti originale, korektna izvedba pa zahteva tudi izčrpne interdisciplinarne raziskave; te so nam bile v pomoč med celotnim projektom. V letu 2014 smo poleg nujnih konservatorsko-restavratorskih posegov na originalih pričeli natančno načrtovati izvedbo kopij, pregled arhivskega gradiva, avtorjevega opusa in dodatne naravoslovne preiskave.

Na osnovi dejanskega stanja originalov in izkušenj na tem področju smo kot najustreznejšo metodo predlagali izdelavo kopij s kombinacijo novejših tehnologij in tradicionalne obdelave, in sicer s pomočjo 3D-tehnologije, rezkanja na CNC-strojih in zaključne ročne površinske obdelave. Samo izdelavo prve kopije, personifikacije moči, smo začeli leta 2015.

Gre za prvi tovrsten primer izdelave kopije v naravnem kamnu takih dimenzij in s tovrstno tehnologijo pri nas. Surov blok kamna, iz katerega je nastala posamezna kopija, meri kar 230 x 140 x 147 cm oz. 4,7 m³. Že vsakršen transport ali premik pa zahteva natančno načrtovanje in uporabo številnih dvigal,

avtodvigal ter drugih mehanskih pripomočkov in varoval. Ko so bloki kamna že v fazi obdelave na CNC-stroju in že nastajajo posamezni detajli, so tovrstni premiki nujni zaradi narave dela in takrat je možnost nastanka poškodb še toliko večja, priprave pa morajo zato biti še bolj skrbne. Vsakršen odlom bi lahko na takem umetniškem delu povzročil nepopravljivo škodo in posledično tudi velike finančne stroške.

Po zaključeni grobi obdelavi kopije kipa personifikacija moči na CNC-stroju smo v letu 2016 pričeli dolgotrajno zaključno fazo v prostorih Restavratorskega centra. Zaradi velike teže (pribl. 4 tone je tehtal kip ob prihodu, za dodatno težo je bila kriva prisotnost vode) je bila izdelana varovalna konstrukcija, ki avtodvigalu omogoča varen transport, zvrčanje in premikanje kipa.

Za prenašanje nivojev iz originala je bila izdelana posebna kletka z merilnim sistemom. Ker pa so številni originalni sloji na kipih nerazpoznavni ali neustrezno dopolnjeni, si pri zaključni obdelavi kopije pomagamo z analogijami. V ta namen smo si poleg pregleda obstoječe literature, arhivskega gradiva in analogij v Zagrebu ogledali in dokumentirali celoten ohranjen avtorjev opus. Kolegi iz hrvaškega zavoda so nam omogočili tudi podroben vpogled v izdelavo kopije kipa Marija z angeli iz zagrebške katedrale, ki je delo istega dunajskega kiparja J. Beyerja. Z avtorjem kopije, akademskim kiparjem Vladimirjem Herljevičem, smo si izmenjali številne koristne izkušnje in podatke.

Sočasno z zaključno fazo dela na kopiji personifikacija moči smo v letu 2016 pričeli izdelavo druge kopije. Na osnovi številnih izkušenj pri kopistiki in vedno novih možnosti, ki jih omogoča tehnologija, smo za izdelavo kopije drugega kipa, personifikacije zakona, izboljšali potek predhodnih faz pri nastajanju kopije, izvedli ponoven 3D-zajem podatkov in pripravili nov računalniški program za rezkanje. Študija analogij avtorjevih del na Hrvaškem in v Avstriji nam je omogočila izvedbo delne rekonstrukcije detajlov na samem originalu pred ponovnim 3D-zajemom podatkov originalne skulpture (z lahko odstranljivo maso, ker bodo originali prezentirani brez rekonstrukcij – le konservirani). Posamezne detajle pa smo reševali s pomočjo virtualne modelacije 3D-modela. Kopijo personifikacije zakona smo tako kot kopijo personifikacije moči rezkali v naravnem kamnu – pietra Leccese. Na osnovi novo pridobljenih podatkov je bila izvedena groba obdelava kopije personifikacije zakona na CNC-stroju in varno pripeljana v delavnice Restavratorskega centra, kjer je potekal proces sušenja kamna. Pri rezkanju kamna namreč pride do vnosa večje količine vode, in pred nadaljevanjem del je potreben vsaj mesec dni sušenja, da kamen izgubi odvečno vlago.

Zaključna obdelava obeh kopij je bila zelo dolgotrajna, saj se je zaradi izvedbe detajlov večina faz izdelovala ročno, brez uporabe pnevmatskih orodij.

Kipa morata na prvotni lokaciji logično delovati kot celota, zato smo izvedbo zaključnih detajlov, kot so obrazne poteze in drugi karakteristični detajli, izvedli sočasno na obeh kipih, enako tudi montažo na lokacijo, ki je bila uspešno izpeljana

Ljubljana, Vladna palača, original z odlomljeno levico pred posegom (foto: arhiv ZVKDS, Restavratorski center)

Ljubljana, Vladna palača, rezkanje kopije iz kamnitega bloka na CNC-stroju, (foto: arhiv ZVKDS, Restavratorski center)

Ljubljana, Vladna palača, grobo rezkana kopija kipa (foto: arhiv ZVKDS, Restavratorski center)

Ljubljana, Vladna palača, klesanje s pomočjo pnevmatskega orodja (foto: arhiv ZVKDS, Restavratorski center)

septembra 2017. Končnemu transportu in montaži skulptur smo namenili veliko pozornosti, načrtovali smo vsak premik, nujne varnostne ukrepe, vso potrebno mehanizacijo za transport in samo montažo na lokaciji. Pred montažo smo sanirali tudi kamnite podstavke na vhodu v Vladno palačo.

Kopiji sta postavljeni na mesto originalov in bosta izpostavljeni vsem direktnim vplivom iz okolja, kar močno pospešuje propadanje naravnega kamna. V želji, da bi skulpturi čim boljše zaščitili, smo skupaj z Zavodom za gradbeništvo naredili izbor hidrofobnih premazov in jih testirali na vzorcih kamna Pietra Leccese. S sredstvom, ki je dalo najboljše rezultate, smo kopiji nato zaščitili.

Pri konservatorsko-restavratorskih posegih so sodelovali Nina Žbona, Evgen Pezdirc in Robert Kuret (ZVKDS, Restavratorski center, Oddelek za kamen in štukature), Maja Gutman (ZVKDS, Restavratorski center, Naravoslovni oddelek), Igor Brozovič in Marko Brisenhorn (tehnična ekipa ZVKDS, Restavratorskega centra) ter zunanji sodelavci Marko Zelenko, Doroteja Erhatic, Damjan Nared, Silvo Metelko, Saša Stržinar, Rok Hafner, Luka Čerče, Peter Svete in Dvig, d. o. o. Odgovorna konservatorica je bila Marija Režek Kambič (ZVKDS, OE Ljubljana).

Ljubljana, Vladna palača, ročna površinska obdelava kopije kipa (foto: arhiv ZVKDS, Restavratorski center)

84 Branko Zbačnik

EŠD: 30481

Naselje: Lokavec

Občina: Ajdovščina

Ime: Lokavec – Bavčarjeve fužine

Področje: T

Obdobje: 19. stoletje

Fužine so zgradili leta 1853 za izdelavo železnih izdelkov. Na potoku Lokavšek so zgradili svoje zajetje, talilnico, kovačijo, skladišče izdelkov in skladišče oglja. Kasneje, ob prodaji, so se preusmerili v izdelavo bakrenih izdelkov. Fužine so bile v obratovanju do leta 1975. Po prenehanju obratovanja so propadali streha in kurišča za segrevanje bakra med obdelavo, ki so bila zgrajena kot prizidek ob vzdolžni steni, zrušila pa se je tudi ta stena v dolžini pribl. 6 m, tako da je streha na kapi ostala brez podpore.

Poseben problem je bila tudi zatrepna stena, ki stoji le 5 m od zajetja vode in je do strehe vkopana. Zaradi zamakanja terena in posledično izpiranja fug stene se je stena v horizontalni smeri usločila za pribl. pol metra. Ker odkop stene na zunanji strani zaradi bližine zajetja ni bil mogoč, smo se odločili steno utrditi z notranje strani. Na sredi zatrepne stene je zgrajen AB-steber do višine kapi, dodatno povezan z dvema prečnima nosilcema do vzdolžne stene objekta. Zgornji nosilec se nadaljuje z AB-strešnim nosilcem po vrhu obodnih sten celotnega objekta. Na novo so pozidali manjkajoči del vzdolžne stene in porušene dele dveh kurišč ob tej steni. Izvedli so novo strešno konstrukcijo po vzoru obstoječe. Na trikotnih vešalih brez sredinskega stebra so špirovci montirani horizontalno (avstrijska streha), nanje pa so prečno položene strešine letve, ki nosijo opečne »planete« dimenzije pribl. 12 x 25 x 2 cm. Ohranilo se je 70 % starih planet. Čeznje so položili peskano hidroizolacijo in jo prekrili

Lokavec, Bavčarjeva fužina, porušena stena s kurišči. V ospredju je kladivo na vodni pogon za oblikovanje bakrene pločevine (foto: K. Karlovini).

s korci. Delavnica nima stropa, tako ostaja ostrešje vidno. Izvedli so tudi nove žlebove in odtočne cevi.

Objekt naj bi v prihodnje služil kot muzej kotlarske obrti. V njem je ohranjeno originalno orodje za izdelavo bakrene pločevine in oblikovanje kotlov kot končnih izdelkov.

Lokavec, Bavčarjeva fužina, ojačitev deformirane zatrepne vkopane stene ob zajetju vode. Vidna sta sredinski steber in prva prečna ojačitev z AB-nosilcem (foto: B. Zbačnik).

85 Eda Belingar

EŠD: 15919

Naselje: Lokev

Občina: Sežana

Ime: Lokev – ambient cerkve sv. Mihaela

Naslov: Lokev 199 in 121

Področje: E

Obdobje: 19., 20. stoletje

V letu 2017 je Občina Sežana na hiši Lokev 119 nadaljevala dela, začeta v letih 2010 in 2016 (Varstvo spomenikov, Poročila 47/10. Ljubljana: Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, 2012, str. 107–110, Varstvo spomenikov, Poročila 52. Ljubljana: Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, 2017, str. 138). Obenem se je obnovil kamniti zid dvorišča župnišča, Lokev 121, ki sodi v isto spomeniško območje.

V letu 2017 so na fasade objekta Lokev 119 namestili stavbno pohištvo, izdelano po vzoru tistega, ki je bilo na objektu pred obnovo: lesena škatlasta okna na večje okenske odprtine, navadna dvodelna na manjše odprtine in vhodna vrata. Pločnik ob cesti pred objektom in sosednjim objektom župnišča je izdelan v pranem betonu, dostop do vhodnih vrat pa je tlakovan s kamnitimi ploščami. Betonski tlak okoli oklepa vodnjaka so razbili in površino pred hišo nasuli s kamnitim drobljencem. Oklep so samo prebarvali. Uredila se je tudi komunalna infrastruktura.

Dvorišče župnišča na naslovu Lokev 121 obkrožata visok kamniti zid, zaključen v špico, ter na zahodni strani zunanja fasada drvarnice in kurilnice. Vogal zidu je utrjen z masivnim grobo obdelanim vogalnikom. Vhod na dvorišče je opremljen s kamnitim okvirjem s trikotno preklado in bazama, vzdanim v višji zid s skrlato strešico. Omet zidu je bil preperel, zato so ga želeli izdelati na novo.

Po odstranitvi ometa z zidu dvorišča se je razkrila lepa kamnita gradnja, zato so si jo vaščani želeli prezentirati. Ker se v vasi pojavljata obe varianti dvoriščnih zidov, tako

ometani kot taki brez ometa, smo se odločili zgolj za fugiranje obstoječe kamnite zidave. Obenem se je izdelal nov omet zidu ob vhodnem portalu in zunanje fasade drvarnice, ki pa je bil ponovno poškodovan v začetku leta 2018, ker se je vanj nekdo zaletel. Omet so žal neustrezno obarvali.

Postopke konservatorsko-restavratorskih del smo fotodokumentirali. Doseženi rezultati so v skladu s pričakovanjem, do novih ugotovitev ni prišlo. Tlakovanje je izvajalo podjetje Renova 412, d. o. o. iz Tolmina, omete pa Dimoski, d. o. o., iz Sežane.

Lokev, urejanje okolice objekta (foto: E. Belingar, 2017)

Lokev, visoki zid dvorišča župnišča z vrhom v špico (foto: E. Belingar, 2016)

Hiša Lokev 119 z nameščenim novim stavbnim pohištvom in urejeno okolico (foto: E. Belingar, 2018)

Lokev, zid po odstranitvi ometa in izvedbi ozkega fugiranja (foto: E. Belingar, 2018)

Lozice, kamniti most, zidana ograja mostu (foto: B. Zbačnik)

86 Branko Zbačnik

EŠD: 3586

Naselje: Lozice

Občina: Vipava

Ime: Lozice – kamniti most

Področje: T

Obdobje: 19. stoletje

Kamniti ločni most čez potok Močilnik povezuje glavno cesto s stanovanjskimi objekti in obdelovalnimi površinami. Razpon elipsastega ločnega oboka je 7,6 m, njegova višina 3,6 m, širina pa 3,9 m. Ločna stena se nadaljuje v kamnito ograjo, ki je na sredini visoka 0,65 m, na začetku in na koncu pa 1 m. Vrh ograje je ojačan s klesanimi kamni, ki imajo spodnjo stran neobdelano. Med seboj so bili povezani s kovinskimi sponami, utopljenimi v svinec. Na začetku in na koncu sta bila vkopana dva vertikalna obdelana kamna, s spono vezana na horizontalne robnike, ki skupaj tvorijo zgornjo robno vez mostu. Najbolj je bila poškodovana prav ograja, in sicer zaradi pronicanja vode in zaradi grmovnic, ki so rasle iz ločne stene mostu. Na več mestih je kamenje izpadlo, fuge pa so bile brez veziva. Na eni strani je bil začetek ograje porušen v dolžini dveh metrov.

V tem letu so sanirali obe bočni steni in ograjo mostu. Stene so očistili rastlin. Odstranili so vse slabo vezane kamne in jih ponovno vzdali. Sanirani so bili tudi podporni zidovi na bregovih potoka. Zid so na novo fugirali in injektirali s cementno maso. Na novo so pozidali manjkajoče dele, vertikalni nosilec in dva pokrivna kamna ograje. Vse pokrivne kamne so na novo utrdili s kovinskimi sponami, ki so jih utopili v fleksibilno enokomponentno fugirno maso. Z istim materialom so zadelali tudi fuge med pokrivnimi kamni. Ločni obok mostu bo saniran v drugi fazi. Dela na mostu je financirala Občina Vipava.

Lozice, kamniti most po obnovi ločnih sten (foto: B. Zbačnik)

87 Vesna Merc

EŠD: 29912

Naselje: Lukavci

Občina: Križevci

Ime: Lukavci – arheološko najdišče Gojice

Naslov: Lukavci 2, parc. št. 449/2, 449/3, obe k. o. Lukavci

Področje: A

Obdobje: prazgodovina

Arheološko najdišče Gojice v Lukavcih je bilo odkrito leta 2013 med gradbenimi deli za gradnjo nove občinske ceste severno od obravnavanega zemljišča. Okoli 130 metrov zahodno od obravnavanega zemljišča so bile odkrite arheološke ostaline nasebinskega značaja iz pozne bronaste dobe in iz rimske dobe (Lazar, Evgen, 2016, Lukavci – arheološko najdišče Gojice, Varstvo spomenikov. Poročila 50–51, 138–139). Lastnik nepremičnine Lukavci 2 je izrazil namero po gradnji

prizidka in rekonstrukciji obstoječe stanovanjske hiše na zemljišču s parc. št. 449/2, 449/3, obe k. o. Lukavci. Ožje območje raziskave leži med stanovanjsko hišo in lokalno cesto Boreci–Lukavci. Zemljišče je na severnem delu nasipano, v južnem delu pa je nivo nekoliko nižji. Po pripovedovanju domačinov je bil severni del nasut ob izgradnji lokalne povezovalne ceste pred nekaj leti, celotna parcela pa je bila izdatno, ok. 70 cm na debelo, nasuta v drugi polovici 20. stoletja ob gradnji hiše z odpadnim materialom iz lokalne opekarne. Pred tem obdobjem je bilo to območje močvirnato, na kar nakazuje tudi ime kraja.

ZVKDS je za potrebe določanja obsega arheološkega najdišča Gojice predpisal arheološko raziskavo ob gradnji. Zaradi predvidoma visoke podtalnice smo se odločili, da izkop v globino do kulturno sterilne geološke osnove v tem primeru ni potreben. Zato je bilo sklenjeno, da se arheološka raziskava konča na globini, potrebni za izgradnjo prizidka.

Predpisane arheološke raziskave ob gradnji so potekale 24. in 25. 5. 2017, opravila jih je ekipa podjetja Arheološke raziskave, Vesna Merc, s. p., pod vodstvom dr. Vesne Merc, univ. dipl. arheologinje. Arheološki nadzor je izvajal Andrej Magdič, ZVKDS, OE Maribor (Merc, Vesna, Poročilo o predhodnih arheoloških raziskavah – Arheološki raziskavi ob gradnji v Lukavcih, poročilo št. 2017–2. Koda raziskave: 17–0138).

Historična analiza je pokazala, da je bilo ožje območje raziskave, glede na dostopno kartografsko gradivo, poseljeno vsaj od 18. stoletja naprej. Območje je bilo do nedavnega arheološko slabše poznano. V nekdanji gramoznici pri gradu Lukavci je bila dokumentirana danes izgubljena kamnita sekira (cf. Pahič, Stanko, 1965, Lukavci, v: Arheološka najdišča Slovenije, Ljubljana, 332), na podlagi katere lahko sklepamo na prazgodovinsko poselitev območja. Ledinsko ime Gomile v gozdu zahodno od vasi pa opozarja na nekdanje grobišče (ibid.), ki pa za zdaj ni datirano.

Med arheološkimi raziskavami odkrita stratigrafija je dokaj enotna in zajema večinoma recentna nasutja, recentne jarke za infrastrukturo in ornico. Globlje kot 100 cm za prizidek in 80 cm za dovoz in parkirišče zaradi zahtev projekta nismo posegali, tako da nismo dosegli globin morebitnih arheoloških plasti in/ali struktur, prav tako pa nismo dosegli globine geološke osnove.

Raziskava je kljub omejenemu obsegu nakazala, da na pregledanem območju potencialno arheološko najdišče morebiti leži globlje, kot smo posegali. S posegom je bil namreč dosežen le nivo njivskih površin iz časa pred nasutjem zemljišča. Kljub omejenosti globine izkopa smo na skrajnem severu izkopa za prizidek, kjer smo posegali le do zgornjega nivoja plasti in je plast ostala intaktna, dokumentirali fragmente prazgodovinske keramike. Na podlagi stopnje obrabe prazgodovinske keramike domnevamo, da gre morda za aluvialno najdbo, ne izključujemo pa možnosti, da so arheološke ostaline in strukture globlje na parceli.

88 Aleksander Šiles

EŠD:	3130
Naselje:	Makole
Občina:	Makole
Ime:	Makole – cerkev sv. Andreja (stranski oltar sv. Boštjana)
Naslov:	Makole
Področje:	R
Obdobje:	prva polovica 18. stoletja

Leseni oltar iz prve polovice 18. stoletja je delo Jožefa Strauba, enega naših najboljših baročnih kiparjev. Sestavljajo ga lesena kulisa in polihromirani kipi angelov in svetnikov.

V spodnjem delu sta kipa sv. Karla Boromejskega in sv. Roka. Na atiki oltarja so štirje angeli in devet angelskih glav s perutmi. Na sredini je kip Jezusa Kristusa z žarki, v ozadju pa so posrebreni oblaki. Vsa lesena plastika je bila potrebna restavriranja zaradi slabega stanja lesa, črvičnosti in prhlosti, luščenja in odpadanja barvne plasti in pozlate. Manjkali so prsti in roke, žarki so bili odlomljeni. Kipe so v preteklosti že restavrirali, vendar pa so rekonstruirane dele slabo izdelali. Pri predhodnem restavriranju so za spajanje delov uporabljali žeblice, ki so korodirali, zaradi česar se je kredna osnova nad njimi odlučila. Krila angelov so bila polomljena, zato so bila z zadnje strani preplepljena s platnom. Krila velikih angelov so bila ojačana s kosi lesa. Kipi in draperija so bili preslikani. Na oblakih so bili na originalno polirano srebro položeni aluminijasti lističi, prav tako tudi čez pozlato.

Lesena kulisa je v celoti preslikana. S sondiranjem smo na okvirjih kaset pod barvno plastjo odkrili originalno pozlato. Stebri so bili originalno posrebreni in marmorirani v modrih odtenkih. Oltarna slika je skoraj v celoti preslikana.

Po demontaži smo oltar odpeljali v delavnico in najprej utrdili najbolj kritične dele na leseni plastiki. Posebno prhli so bili tanki leseni deli, kot so krila angelov, draperija in roke, ki so že ob rahlih dotikih razpadali. Z vseh teh delov je bilo treba odstraniti lesni prah, kar smo storili z zrakom pod pritiskom. Les smo z zadnje strani utrjevali z raztopino palaroida B72 (7–do 10–odstotno). Pri pozlačenih kosih se je površina najprej utrdila z akrilno emulzijo, tako da palaroid ni mogel prodreti do površja.

Kredno osnovo na inkarnatu in pozlati, ki se je luščila, smo utrdili in začasno zaščitili z japonskim papirjem. Vse vidne žeblice smo premazali z epoksidnim lepilom EP 421, na lepilo pa nanесли mešanico lesnega lepila in žagovine, nato pa premazali s kredno osnovo.

Sledila sta suho in nato mokro čiščenje umazanije. Nadaljevali smo s sondiranjem kulis in lesene plastike. Uporabili smo različna topila, gele in skalpele.

Zaradi težav pri čiščenju preslikav smo vzeli vzorec inkarnata s prsta angela in ga dali na analizo v laboratorij Naravoslovnega oddelka Restavratorskega centra. Rezultati

preiskav so pokazali, da je bil inkarnat preslikan, kot vezivo pa je bilo uporabljeno sušeče olje; slednje je povzročalo največ težav pri čiščenju, saj ni bilo odstranljivo z nobenim topilom. Originalna poslikava inkarnata ima rumenkasto podlogo, ki vsebuje kalcijev karbonat in proteinsko vezivo, klej. Sledi poslikava s slojem laka iz naravne smole. Preslikave na draperiji in delno na inkarnatu smo odstranili z gelom iz acetona in Klucela H. Kjer preslikav nismo mogli odstraniti s topili in geli, smo jih odstranjevali mehansko. Plast preslikave se je z lahkoto odlučila. Originalna poslikava angelov je bila po odstranitvi preslikav v odličnem stanju. Manj ohranjenega originala je bilo na rokah, telesu in nogah.

Vsa retuša je izvedena v tehniki črtkanja in barvami na osnovi smol. Lakirali smo s saten lakom Lascaux.

Po sondiranju smo votle dele rok, kril in draperije napolnili z mešanico fine lipove žagovine in poliestrske smole. Vse dele, ki so se odlomili, smo prilepili na ustrezna mesta z mešanico žagovine in lesnega lepila. Naredili smo rekonstrukcijo manjkajočih delov. Na vsa mesta, kjer je bilo mogoče, smo vstavili lesene mozničke.

Medtem smo preslikave s kulise oltarja odstranjevali mehansko. Na mestih, kjer je bil original premazan s šelakom, je bilo odstranjevanje dokaj enostavno, saj se je sekundarna barva lepo luščila. Ostanke šelaka pa smo oprali z alkoholom. Na antipendiju nismo našli originalne poslikave, ki bi ustrezala ostalemu delu oltarja. Zato smo se v dogovoru z ZVKDS, OE Maribor, odločili za rekonstrukcijo marmorina v ustreznih barvnih tonih.

Po utrjevanju lesa in odstranjevanju preslikav smo na poškodovane in manjkajoče dele kredne osnove nanесли novo. Naredili smo jo iz bolonjske krede in mešanice Sokrata 2804 in vode (20 %). Les smo najprej utrdili z akrilno emulzijo, nato pa smo nanесли več plasti kredne osnove. Dogovorjeno je bilo, da se originalna pozlata in posrebritev ohranita, zato smo rekonstruirali le manjkajoče dele pozlate in posrebriteve. Kredno osnovo za pozlato smo nanесли v petih do sedmih plasteh, pobrusili na nivo originala z brusnimi papirji 120, 240 in 360, nanjo pa nanесли poliment, in sicer v štirih plasteh. Dvakrat rumeni in dvakrat rdeči. Zlatili smo z 22,45–karatnim zlatom in ga spolirali z ahati. Novo pozlato smo patinirali tako, da ni preveč odstopala od originala.

Za mat pozlato smo kredno osnovo premazali s šelakom in zlatili na mixtion. Kulise smo retuširali z akrilno emulzijo Ares in pigmenti v prahu. Slika je bila skoraj v celoti preslikana. Vidne so bile raztrganine na oblaku v zgornjem delu in na spodnjem robu v širini pribl. 10 cm. Na zadnji strani je bilo več zaplat lanenega platna. Spodnji rob je bil močno natrgan, barvna plast je odpadala. Tudi na modrem plašču sv. Petra je bil debel nanos kita in barve. Platno je sestavljeno s šivom na desni strani, pribl. 30 cm od roba. Podokvir je bil neprimeren, črvojed in preperel.

Sliko sem snela s podokvirja, jo najprej presesala in odprašila. Sledilo je sondiranje z različnimi topili. Učinkovita sta bila gela, etanol in Klucel H ter aceton in Klucel H.

V zgornjem delu je bil na desni strani pod preslikavo odkrit

angel. Prav tako sta bila preslikano celotno ozadje in telo sv. Boštjana. Pokazal se je lep inkarnat na figurah in rdeča na draperiji.

Slika je podlepljena z novim lanenim platnom na voščeno – smolno maso. Napeta je na nov podokvir in ima namesto kajl vijake za uravnavanje napetosti. Sledilo je kitanje s pigmentiranim rdečim kitom, izoliranim z belim šelakom. Prvo lakiranje je s sijajnim lakom. Retuša je izvedena s barvami Restauro. Končno lakiranje je s saten lakom.

Delo je potekalo pod nadzorom odgovornih konservatorjev Alenke Zupan, univ. dipl. umetn. zgod., in mag. Bineta Kovačiča iz ZVKDS, OE Maribor. Vodja projekta je bil Aleksander Šiles, akad. kip. rest. Sodelovala sta Jasna Radšel, akad. slik. rest., in Matej Prihavec, akad. kip.

Makole, cerkev sv. Andreja, oltar sv. Boštjana pred začetkom restavriranja (foto: A. Šiles, 2017)

Makole, cerkev sv. Andreja, oltar sv. Boštjana po končanem restavriranju (foto: A. Šiles, 2018)

89 Mitja Pergar

EŠD: /

Naselje: **Mala Gora**

Občina: Kočevje

Ime: /

Področje: A

Obdobje: prazgodovina

Pri gradnji novega vodovoda Kočevje–Polom je bil opravljen strokovni arheološki konservatorski nadzor na delu trase, ki poteka v bližini opuščene kočevarske vasi Mala Gora (EŠD 3907). Poleg ogleda same trase vodovoda je bil opravljen še manjši topografski ogled bližnje okolice. Severno od opuščene vasi se v bližini odcepa lokalne ceste proti vasi Polom, vzhodno od regionalne ceste Kočevje–Stari Log, dviga manjša ovalna vzpetina. Ob ogledu te smo opazili, da se nad nekdanjimi obdelovalnimi površinami opuščene vasi dvigata v gozdu manjši vzpetini, ki imata izrazito dominantno lego nad celotno okolico, med obema pa danes poteka trasa daljnovoda.

Na vzpetini južno od daljnovoda, na nepremičnini s parc. št. 103, k. o. 1573 Mala Gora, smo naleteli na ostanke temeljev kamnitega objekta pravokotnega tlorisa, katerega zidovi so zgrajeni v suhozidni tehniki. Vrh je bil delno očiščen kamenja, drugih arheološko pomenljivih sledi nismo zasledili, južno in zahodno pobočje pa sta delno poškodovani zaradi izgradnje strojnih vlak. Ob ogledu vzpetine severno od daljnovoda smo naleteli na ostanke še drugega pravokotnega kamnitega objekta, z zidovi, prav tako narejenimi v suhozidni tehniki. Ob ogledu krtin in lukenj, ki so nastale pri padcu dreves, pa smo odkrili večjo količino drobcov ožgane glinice in odlomke prazgodovinske lončenine.

Lokacija nove prazgodovinske naselbine je približno pol kilometra severovzhodno od opuščene kočevarske vasi Mala Gora pri Kočevju, na nepremičnini s parc. št. 101/1, k. o. 1573 – Mala Gora. Naselbina stoji na platoju ovalnega tlorisa. Celoten vrh platoja je antropogeno preoblikovan, teren je poravnán in očiščen kamenja. Opazni sta dve izraziti naselbinski terasi, med katerima je okoli 7 m višinske razlike. Pobočja platoja so močno zakrasela, tako da je vrh platoja težko dostopen, čeprav naselbina ni obdana z nasipom. Celotna površina platoja je okoli 2300 m².

Kamnitih objektov v tej fazi raziskav ne moremo datirati, a v do sedaj pregledanem historičnem kartografskem gradivu nista dokumentirana. Po okrasu in obliki je lončenina, odkrita na Mali Gori, najbolj primerljiva z gradivom iz eneolitске faze naselbine na Spahi.

Nova prazgodovinska naselbina na območju Kočevja pomembno dopolnjuje arheološko topografijo Kočevske ter bogati naše poznavanje eneolitске poselitve med rekama Kolpo in Krko.

Tloris kamnitega objekta na parc. št. 103, k. o. Mala Gora (foto: M. Pergar)

Odlomek prazgodovinske posode iz Male Gore (foto: M. Pergar)

90 Gašper Rutar

EŠD: /

Naselje: **Mali Gaber**

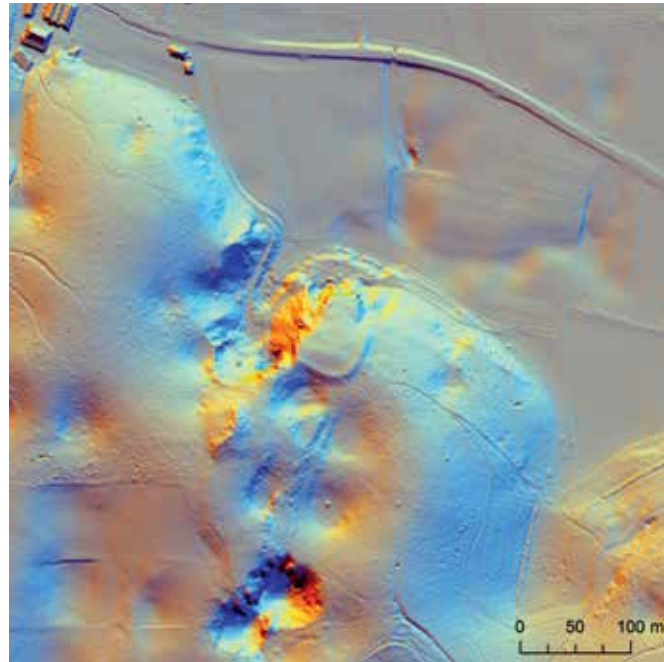
Občina: Trebnje

Ime: **Mali Gaber – Kuščarjek**

Področje: A

Obdobje: neopredeljeno

Na ledini Kuščarjek, parc. št. 722/3, k. o. Veliki Gaber, je viden polkrožni nasip, ki na vzhodni in južni strani obdaja 2400 m² velik prostor. Na severni in zahodni strani ga varuje strma skalna stena.

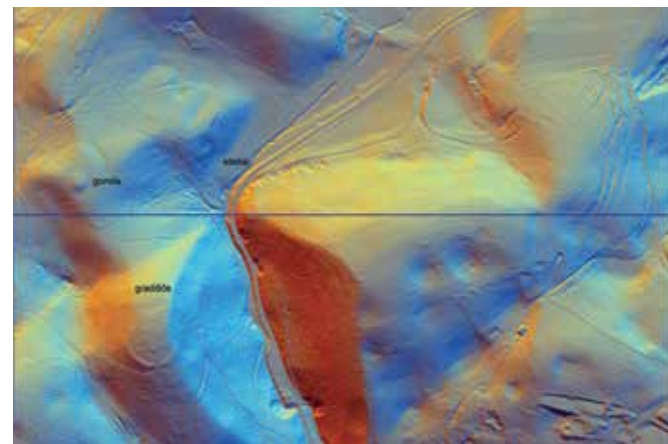
Mali Gaber – Kušarjek, polkrožen nasip na lidarskem posnetku (izvedba: G. Rutar)

torskem nadzoru na nepremičnini s parc. št. 596/2, k. o. 1344 – Mali Kamen, naleteli na delu trase novega kablovoda na silekse. Ob ogledu obstoječih državnih lidarskih posnetkov pa smo na nepremičninah s parc. št. 62 – del, 63 – del, 67/2, vse k. o. 1352 – Lokve, ter 674/1 in 674/2, obe k. o. 1344 – Mali Kamen, opazili, da je na teh nepremičninah morda do sedaj nepoznano utrjeno prazgodovinsko gradišče.

Ogled smo opravili v marcu 2017 in potrdili, da gre za do sedaj nepoznano prazgodovinsko utrjeno gradišče. Povsod po površju smo naleteli na številne silekse in drobce prazgodovinske lončenine. Ob topografskem ogledu nepremičnine s parc. št. 670, k. o. Mali Kamen, pa smo naleteli še na prazgodovinsko gomilo, ki je dobro vidna na lidarskem posnetku.

Prazgodovinska naselbina obsega okoli 6300 m², obseg nasipa je približno 290 m.

Novo prazgodovinsko gradišče leži na desnem bregu Lokovškega potoka, zahodno od arheološke lokacije Trebež. Na levem bregu Lokovškega potoka pa je prazgodovinsko gradišče Červec. Lokaciji obeh gradišč omogočata strateški nadzor enega od naravnih prehodov med Brestanico in Malim Kamnom, saj naselbini stojita na obeh vstopnih točkah v ozko dolino Lokovškega potoka.

Mali Kamen, prazgodovinsko gradišče in gomila na državnem lidarskem posnetku (obdelava: M. Pergar)

Mali Kamen, prazgodovinska gomila (foto: M. Pergar)

91 Mitja Pergar

EŠD: /

Naselje: **Mali Kamen**

Občina: Krško

Ime: **Mali Kamen – prazgodovinsko gradišče in gomilno grobišče Kladje – Deleni**

Področje: A

Obdobje: prazgodovina

Med letoma 2010 in 2014 smo za potrebe sprejetja občinskega podrobnega načrta za Občino Krško opravili ogled obstoječih enot registrirane kulturne dediščine, pri tem pa smo naleteli na nove arheološke lokacije, ki smo jih vpisali v register kulturne dediščine. Ob topografskem ogledu so bili odkriti manjše prazgodovinsko gomilno grobišče Lokve pri Senovem – prazgodovinsko gomilno grobišče Dobrava, EŠD 29430 (glej Pergar, M. 2014: Varstvo spomenikov. Poročila št. 49 (2014), str. 155), utrjeno prazgodovinsko gradišče Lokve pri Senovem – arheološko najdišče Čerenc, EŠD 29429 (glej: Pergar, M. 2014: Varstvo spomenikov. Poročila št. 49 (2014), str. 153–155), bronastodobna naselbina Veliki Kamen – arheološko najdišče Pikel, EŠD 29660 (glej: Pergar, M. 2014: Varstvo spomenikov. Poročila št. 49 (2014), str. 155–156) in območje povečanega arheološkega potenciala, kjer smo odkrili večje količino sileksov, Mali Kamen – arheološko najdišče Trebež, EŠD 29428 (glej: Pergar, M. 2014: Varstvo spomenikov. Poročila št. 49 (2014), str. 269).

V aprilu 2016 smo ob strokovnem arheološkem konserva-

92 Eda Belingar

EŠD: 30485

Naselje: **Matavun**

Občina: Divača

Ime: **Matavun – cesta od matavunskega križišča do Matavuna**

Naslov: Matavun, parc. št. 1604/1, 258/11, obe k. o. Naklo

Področje: E

Obdobje: 19. stoletje, prva četrtina 20. stoletja

Matavunska cesta, eden redkih še ohranjenih primerov tehniške dediščine na Krasu, se odcepi od glavne ceste Divača–Kozina in vodi mimo Matavuna naprej v Brkine ali Vremsko dolino. Del ceste pred vasjo Matavun je bil na novo speljan v prvih letih 20. stoletja. Da gre za pomembno cestno povezavo, so takrat navedli že v prošnji za dodelitev deželne podpore za ureditev ceste, saj naj bi bila ta »opravila potrebna, ker je na nekaterih krajih preozka in prestrma ter ima še tudi preostre ovinke«. V prošnji je poudarjeno, da je cesta Lokev–Motovun–Škoflje »najvažnejša, ker se po njej od Pivke in Brkinov ves promet proti Trstu pregiblje« (Pertrattazioni della Dieta Provinciale della contea principesca di Gorizia e Gradisca Redatte sulle annotazioni stenografiche (dal 27 dicembre 1901 al 3 gennaio 1903), Gorizia: 1902).

Cesta je opremljena s kamnitimi mejnimi kamni, *parakarji*, postavljenimi ob robu vozišča, utrjena s kamnitimi robniki, *bnkinami*, in kamnitimi, na suho grajenimi podpornimi zidovi ter ponekod zaščiten s suhimi zidovi. Izpričuje izjemno kvalitetno tehniško dediščino cestne infrastrukture v teh krajih ter obenem predstavlja dodano vrednost lokacije svetovne dediščine, saj je izjemen prepoznaven grajeni element njene kulturne krajine. Poleg tega, da je matavunska cesta na območju Škocjanskih jam, ki so zavarovane kot regijski park in uvrščene na Unescov seznam svetovne dediščine zaradi izjemnih geomorfoloških, hidroloških in geoloških lasnosti, so tu znotraj Nature 2000 še ekološko pomembno območje Kras ter več naravnih vrednot. Tako pot kot cesta sta osnovni sestavini kulturne krajine, še posebej na Krasu, kjer se prepletata z drugimi sestavinami grajene in naravne krajine.

V letu 2017 smo prejeli vlogo Direkcije RS za infrastrukturo s sektorjem za vzdrževanje, varstvo cest in prometno varnost iz Ljubljane za izvedbo investicijskih vzdrževalnih del na matavunski cesti. Poleg predvidene preplastitve cestišča naj bi direkcija z namenom izboljšanja prometne varnosti in udobnosti vožnje poskrbela še za ureditev odvodnjavanja, popravilo opornih zidov in namestitve odbojne ograje. Predvidena je bila izvedba bankin iz drobljenca v širini 0,75–1,0 m, ob tem odstranitev ali prestavitev kupov kamenja ter odkop ali škarpiranje brežine. Z obstoječih opornih zidov naj bi se očistilo rastje ter saniralo z novo AB–krono. Na bankine naj bi namesti smernike, obcestne kamnite zidove pa naj bi odstranili in jih nadomestili z jekleno varnostno ograjo.

S predlaganimi rešitvami se nikakor nismo strinjali, zato smo poleg vodenja uradnega postopka izdaje kulturnovarstvenih pogojev pričeli še vrsto drugih dejavnosti. Za ohranitev kamnitih elementov matavunske ceste smo se zavzeli tudi v okviru Partnerstva za ohranitev in popularizacijo kraške suhozidne gradnje, katerega osnovno poslanstvo so zaščita in ohranjanje veččin suhozidne gradnje na Krasu, pa tudi ozaveščanje širše javnosti. Izrazili smo nasprotovanje izvedbi nameranih posegov na matavunski cesti, predvsem namestitvi kakršnihkoli dodatnih ograj, tako kovinskih kot lesenih, izvedbi AB–krona na opornih zidovih ter izvedbi bankin iz drobljenca na mestih, kjer so sedaj kamnite, saj bi se s tem posegalo v izvorno kamnito grajeno strukturo cestnega roba in jo s tem poškodovalo. Uničili bi varovane elemente dediščine, ogrozili bi identiteto varovanega območja in okrnili podobo spomenika, z izvedbo novih elementov, sicer skladnih s predpisi, ki urejajo projektiranje javnih cest, a za varovano območje neprimernih, pa bi odprli možnost za nadaljnje posege in nadaljnje uničenje dediščine. Prepoznane kvalitete prostora in njegove primerjalne prednosti bi bile tako za vedno uničene.

Na to temo sta Partnerstvo in Park Škocjanske jame v Sežani organizirala javno tribuno Cesta in nova cesta: Ekonomska in kulturna vrednost kraške krajine in njenih sestavnih delov, na kateri smo aktivno sodelovali ter skupaj s še drugimi strokovnjaki in domačini spregovorili o pomenu ohranjanja kamnite zgodovinske cestne infrastrukture.

Vzdrževalni posegi na javnih cestah, tako občinskih kot tudi državnih, so pogosto zgolj tehnične narave z namenom izboljšanja oziroma zagotavljanja prometne varnosti. Oblikovalsko, pa tudi z vidika ohranjanja kulturne dediščine, so ti posegi velikokrat neustrezno in ponekod nestrokovno zasnovani in povsem neprilagojeni značilnostim in identiteti prostora, kar skušamo z našimi prizadevanji preseči tako v okviru spomeniškovarstvene zakonodaje kot širše.

Kulturnovarstvenega soglasja za zdaj še nismo izdali, ker vloge, ki bi upoštevala kulturnovarstvene pogoje, še nismo prejeli.

Matavun, cesta od matavunskega križišča do Matavuna, s kamnitimi robniki in mejnimi kamni zaščiten rob ceste (foto: E. Belingar, 2017)

Matavun, cesta od matavunskega križišča do Matavuna. Mejni kamni so na tem odseku vgrajeni v vrh kamnitega podpornega zida (foto: E Belingar, 2017).

93 Eda Belingar

EŠD: 4998

Naselje: **Matavun**

Občina: Divača

Ime: **Matavun – vas, domačija Matavun 4**

Naslov: Matavun 4

Področje: E

Obdobje: 19., 21. stoletje

Na razpis za razdelitev nepovratnih sredstev prebivalcem v regijskem parku Škocjanske jame se je v letu 2017 prijavil tudi lastnik domačije Matavun 4 z namenom obnove jugovzhodne fasade t. i. stare hiše.

Domačijo Matavun 4, sprva pri Janezevih po pranototu Ivanu, potem nekaj časa pri Pepetavih po nonotu Jožefu, Pepitu, ki ga je nasledil sin Janko Gombač, Ivan, in so postali spet Janezevi, tudi Betegarjevi, sta postavila pokonci Ivan Gombač iz Naklega in Julija Mohorčič, ki sta se poročila leta 1871, ko je bila Julija stara 16 let. Sprva sta zakonca živela v t. i. stari hiši, enonadstropni hiši s kuhinjo z ognjiščem v pritličju, vkopanim hramom in dvema sobama v nadstropju. Z dvokapno korčno streho prekrita hiša, ki sloni na skratem napušču, s sosednjo domačijo Matavun 5 s severne strani oklepa zaprto dvorišče slednje. Gombačeva sta se čez nekaj časa preselila v domačijo, sestavljeno iz treh enot, kjer njuni potomci bivajo še danes. Gledano z dvorišča, so sprva bivali le v desnem delu stavbe, levo je bila štala. To je Janko Gombač v tridesetih letih 20. stoletja predelal v bivalne prostore, kakršni so še danes.

V pritličju so tako imeli gostilno s kuhinjo in špajzom tako za družino kot za goste, trgovino s skladiščem, v vmesni veži pa so prodajali karte za v jamo in razglednice. Prodajali so tudi petrol, za kar so veljala posebna pravila. V nadstropju, dostopnem po notranjih stopnicah, so bile nad kuhinjo soba,

ki je služila kot pomožni prostor, veža in prehodna ta večja soba, v kateri so stregli gostom. V nadaljevanju so bile štiri spalnice, dostopne s hodnika. Pod celotnim nizom je klet, hrmi. Nekaj časa je v hiši delovala tudi pošta.

Darja Kranjc opisuje: »Gostilna, v kateri so kuhali in točili, obenem pa tudi oddajali eno sobo v najem prehodnim gostom, zlasti jamskim raziskovalcem, naj bi delovala od 1871 do 1946. Odprta je bila vsak dan (tudi sobote in nedelje) od 7h do 23h. Glavni gostje so bili Tržačani, ki so prihajali peš na testenine in palačinke (nar. »paštašuto in omlet«). Domači vodiči so si pred triurnim obhodom jame privoščili sendvič. Stalni gostje so bili člani Julijskega planinskega društva (it. »Società Alpina delle Giulie«). Tamkajšnja točilnica je zagotovo delovala že od konca 19. stol. pa tja do druge svetovne vojne. V njej se je zgolj točilo, in sicer največ vino. Goste so imeli predvsem, ko je bila maša in ob nedeljah. V njej so se pogosto zbirali stari možje in kartali.« (Darja Kranjc, Moč prepoznavnosti, Predlog notranje opreme obnovljene zavarovane domačije. Knjižnica Glasnika Slovenskega etnološkega društva 37. Ljubljana: Slovensko etnološko društvo, 2005, str. 71).

Po drugi svetovni vojni je v hiši le kratek čas delovala gostilna, od leta 1959 do leta 1963. Vstopnice za jamo pa so na domačiji prodajali vse do leta 1965. Trgovina naj bi tu delovala vse od leta 1895 pa do leta 1978.

Po preselitvi so prostori v pritličju stare hiše služili za shrambo. V prvi sobi v nadstropju, še danes imenovani kancilija, je bilo županstvo, saj je bil nono Jožef Gombač nekaj časa župan, v drugi sobi pa je bila delavnica noninih bratov, doma iz Orehka. Po drugi vojni je bilo tu nekaj časa spet stanovanje, danes pa sobe služijo kot pomožni prostori. Vhod v pritličje je z jugozahodne zatrepne strani. Ta fasada, ki se v nadstropju odpira z dvema oknom, je bila v preteklosti obdelana s klasičnim ometom teranova. Proti jugovzhodu se nadstropje odpira s tremi, s kamnitimi okvirji opremljenimi okenski odprtini, od katerih je srednja zazidana.

V letu 2016 so bila zunanja okenska krila škatlastih oken zamenjana z novimi, narejenimi po zgledu starih, v letu 2017 pa se je restavratorsko obnovila celotna fasada, ki je bila potrebna popravila. Omet te fasade je eden redkih še ohranjenih prvotnih ometov na območju Parka Škocjanske jame, zato smo lastnike skušali prepričati, naj za izvajalca izberejo restavratorja in ne gradbenike, in to nam je tudi uspelo.

Restavratorska dela na fasadi, katerih opis povzemamo iz poročila (Objekt Matavun 4, Poročilo o opravljenih konservatorsko-restavratorskih posegih. Pripravil Klavdij Zalar, konservator-restavrator, Ajdovščina, 5. 4. 2018), je izvajal mag. Klavdij Zalar iz Ajdovščine.

Fasada je v osnovi dobro ohranjena, moteči so predvsem kasnejši posegi, novi ometi okoli novega okna in betonski pas nad kamnitim napuščem ter neometan, recentno pozidan opečnat dimnik. Na stiku s terenom je omet zaradi vpliva vlage v višini kakega metra odpadel. V liniji dimnika in levo ob novem oknu je vidna razpoka. Fasada je izdelana s tankim slojem apnenega ometa toplega oker tona. Lokalno so vidni vrhovi kamnov zidave. Struktura ometa je dokaj groba,

izdelana je v enem sloju, ki je nametan in grobo poravnan. Deloma je omet razpokan, kar je posledica njegovega krčenja ob sami izvedbi fasade. Lokalno je ob teh razpokah in na delih, kjer je omet na površini kamnov odpadel, nekoliko votel. Po celotni površini so prisotne manjše lokalne poškodbe. Ohranjeni, a zelo sprani so tudi apneni beleži. Mlajša beleža sta svetlo modri in opečnato rožnati, pod njima pa je lokalno viden tudi beli belež. Z mlajšima beležema so prekrite tudi kamnite plošče napušča. Na ploščah sta vidni vsaj dve različni površinski obdelavi, ki nakazujeta, da so tu plošče ponovno uporabljene. Na fasadi so lišaji.

Sprva so bili odstranjeni neustrezni in votli deli ometa. Betonski pas nad kamnitim napuščem se je odbil pod nivo kamna. Zaradi zelenjavnega vrta pod fasado ni bilo uporabljeno fungicidno sredstvo za odstranitev lišajev, ampak so bili ti odstranjeni s pranjem pod kontroliranim pritiskom. Mrežasto razporejene razpoke, ki so posledica krčenja ometa ob njegovi izdelavi, so se sčasoma razširile. Skoznje je voda pronicala pod omet in povzročala odstopanje. Celotna razpokana površina je bila zato preplastena z redko apnenom malto v tonu originalnega ometa, ki je bila nato sproti skrtačena in odstranjena s spužvami, tako da je ostala le v razpokah in globljih luknjah ter jih tako zaprla. Fasada je bila nato prepleškana z apnenim beležem v toplem belem tonu. Kamniti napušč se ni pleskal. S konverterjem premazan in prebarvan je bil še obstoječi kovinski nadstrešek okna, nad novim oknom pa je bil nameščen nov po zgledu obstoječega. Z apnenim ometom je bil preplasten še dimnik do strešice. V predelu dimnika so se na fasadi pojavili rjavi madeži, ki so investitorja motili. Lokalno so bili prepleškani s silikatnim beležem kot izolatorjem, čezenj pa je bil še enkrat nanesen apneni belež.

Postopke konservatorsko-restavratorskih del smo fotodokumentirali. Doseženi rezultati so boljši od pričakovanih, odkritja so opisana zgoraj. Restavratorska dela je izvajal mag. Klavdij Zalar, konservator-restavrator iz Ajdovščine, konservatorski nadzor je izvajala etnologinja ZVKDS, OE Nova Gorica, Eda Belingar.

Matavun, domačija na posnetku iz leta 1900. Druga zatrepna fasada desno pripada stari hiši domačije Matavun 4, ki je na fotografiji levo (arhiv družine Gombač).

Matavun, jugovzhodna fasada stare hiše z nameščenimi novimi zunanji okenski krili (foto: E. Belingar, 2017)

Matavun, fasada po končanih delih v letu 2017 (foto: E. Belingar, 2017)

94 Barbara Brezigar

EŠD: 22861

Naselje: **Medvode**

Občina: Medvode

Ime: **Medvode – arheološko najdišče Svetje**

Področje: A

Obdobje: bronasta doba, rimsko obdobje

Obravnava zemljišče leži na območju enote registrirane kulturne dediščine Medvode – arheološko najdišče Svetje (EŠD 22861). Na širšem območju Svetja so bile na več lokacijah odkrite in raziskane bronastodobne naselbinske ostaline, ki kažejo intenzivno rabo prostora v srednji bronasti dobi in na prehodu v pozno bronasto dobo. V okviru projekta preureditve in dograditve centralne kuhinje vrtca v Svetju pri Medvodah (na zemljišču s parc. št. 127/5, 126/13, 126/14, 125/13, 125/14, 126/10, 127/8 in 126/11, vse k. o. Medvode) je Skupina STIK v letu 2016 izvedla predhodno raziskavo v

obliki intenzivnega terenskega pregleda in arheološkega testnega sondiranja. Glede na pozitiven rezultat te raziskave je ZVKDS, OE Ljubljana, predpisal arheološko izkopavanje; izvedlo ga je podjetje Avgusta, d. o. o., Idrija, pod vodstvom Draška Josipoviča.

Izkopno polje je zajemalo površino pribl. 120 m². Arheološke plasti, najdbe in stavbni ostanki, ki smo jih odkrili, izpričujejo intenzivno človeško rabo širšega prostora v preteklosti, vendar v nasprotju s pričakovani in kljub obilici odlomkov prazgodovinske keramike, ki jo preliminarno opredeljujemo v čas srednje in pozne bronaste dobe, nismo odkrili naselbinskih ostankov ali drugih ostankov prazgodovinske poselitve. Na površini plasti, v kateri so se pojavljali odlomki prazgodovinske keramike, je bila odkrita pot iz utrjenih prodnikov, široka do 2,9 m, ki je potekala v približni smeri Z–V preko izkopnega polja in smo ji sledili v dolžini 10,5 m. Sestavljena je bila iz srednje velikih prodnikov in peščenjakov, med katerimi so se pojavljali tako odlomki prazgodovinske keramike kot tudi rimskodobni gradbeni material in kosi žlindre. Po poglobitvi je bil na trasi utrjene poti odkrit ostanek peči za taljenje železove rude z jaškom za ognjišče tipične oblike v tlorisu okroglega jaška z ravnimi stenami, ki so bile zaradi žganja močno rdeče barve. V polnilu peči so bili večja količina žlindre, kosi prežgane obloge peči ter posamezne drobne najdbe (železni predmeti, drobci bron, odlomki tegul) in odlomki keramike, ki datirajo zasutje jaška v pozno rimsko obdobje, verjetno po koncu 4. stoletja. Z uničenjem te peči si razlagamo tudi večjo količino žlindre, ki se je pojavljala med kamni utrjene poti in je raztresena v okoliški plasti. Glede na stratigrafsko lego lahko torej utrjeno pot kronološko umestimo v čas po opustitvi peči, torej v pozno rimsko obdobje ali srednji vek, morda še kasneje, gotovo pa ni v povezavi s prazgodovinsko naselbino ali podobnimi ostalinami, ki so dokazane na več lokacijah na širšem prostoru Svetja (cfr. Žorž, A., Leghissa, E., Poročilo o zaščitnih arheoloških izkopavanjih na območju predvidene novogradnje dvostanovanjske hiše Drešar, parc. št. 141/1, k. o. Svetje, Poročilo št. 02-0068/2009/ /152/2009–BN_AŽM-2011-1, Ljubljana 2011, Josipovič, D., Brezigar, B., Rupnik, J., Pečovnik, M., Preliminarno poročilo o arheološkem izkopavanju v Medvodah – Svetje (parc. št. 141/17, k. o. Medvode), april 2015).

Glede na obliko jaška lahko odkrito peč uvrstimo med peči jaškastega tipa, za katere je značilen vkopan jašek z ravnimi stenami in ravnim dnom. Nadzidana konstrukcija ni ohranjena, se pa v polnilu jaška pojavljajo delci obloge stene peči in večja količina žlindre, ki je tudi raztresena po širši površini, verjetno kot posledica uničenja konstrukcije peči. Med kamni utrjene poti, ki je potekala preko ostankov jaška peči, je bil odkrit tudi železni volk, ki verjetno izhaja iz uničene peči. Med ostalimi najdbami močno prevladuje keramika, najštevilnejši so prav odlomki prazgodovinske lončenine, ki se pojavljajo na vsej površini izkopnega polja, razpršeni v plasti ali kot posamezne koncentracije keramike. Prazgodovinska keramika je v večini primerov zelo slabo ohranjena in močno fragmentirana. Glede na fakturo, pojav značilnih okrasov, kot npr. razčlenjena rebra, in določenih

tipološko določljivih ustij ter na podlagi analogij z bližnjimi že raziskanimi lokacijami na Svetju lahko prazgodovinsko keramiko preliminarno umestimo v obdobje srednje bronaste dobe oz. prehoda v pozno bronasto dobo.

Medvode, arheološko najdišče Svetje, utrjena pot (foto: J. Rupnik)

Medvode, arheološko najdišče Svetje, ostanek peči jaškastega tipa, odkrite pod traso utrjene poti na lokaciji Medvode – Svetje, pri vrtcu (foto: J. Rupnik)

95 Katarina Udovč

EŠD: 30348, 2041

Naselje: **Mirna Peč**

Občina: Mirna Peč

Ime: **Mirna Peč – arheološko najdišče sv. Kancijan, Mirna Peč – cerkev sv. Kancijana**

Področje: A

Obdobje: 16. stoletje

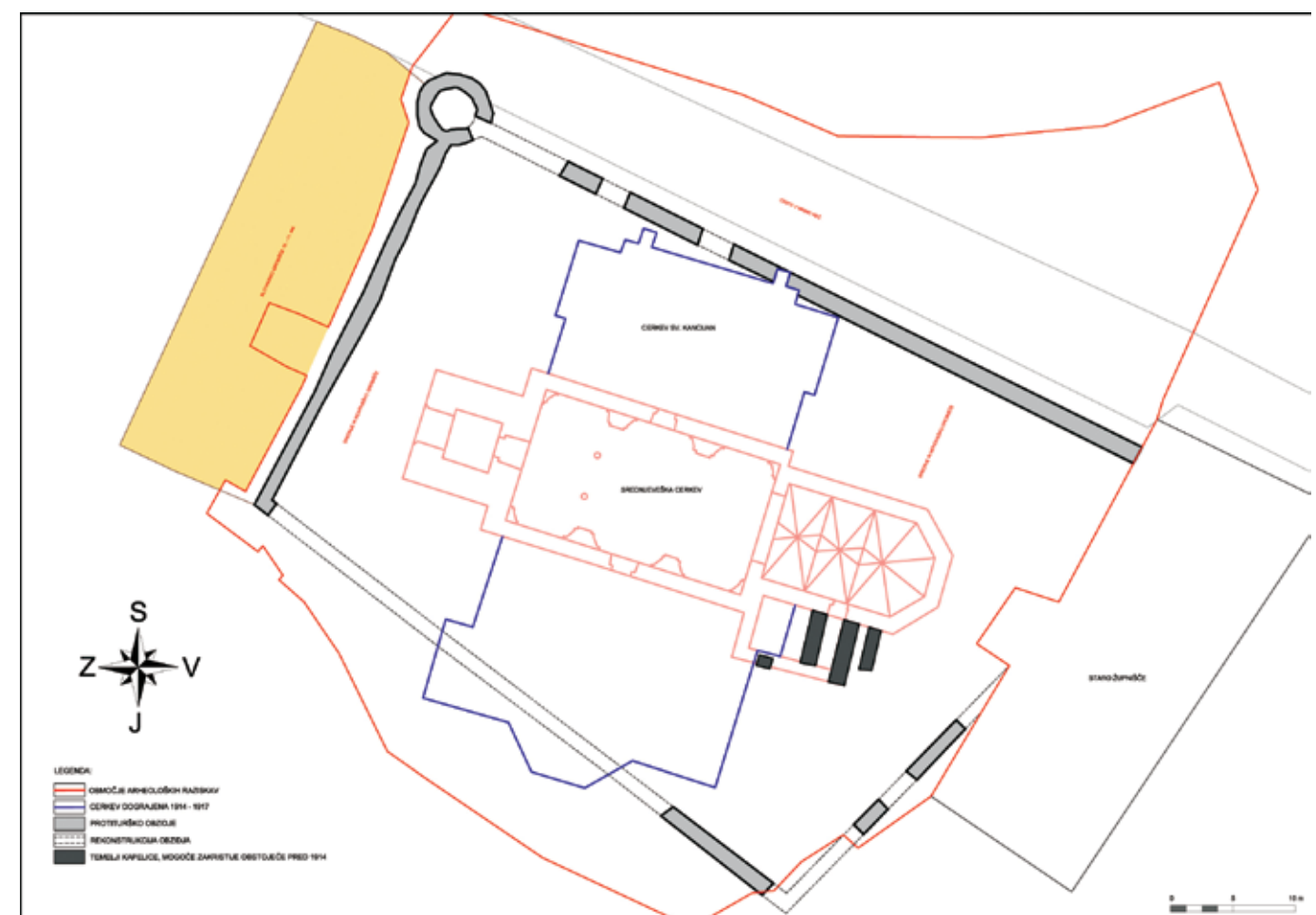
Pražupnijo v Mirni Peči na levem bregu reke Krke so verjetno med letoma 1131 in 1161 ustanovili oglejski patriarhi. Mirnopeški župnik je prvič omenjen leta 1228, župnija sama pa kot plebs leta 1296 v papeškem desetinskem

seznamu. Leta 1493 je bila mirnopeška župnija priključena novoustanovljenemu kolegiatnemu kapitlju v Novem mestu. Od leta 2006 sodi župnija pod novomeško škofijo. Cerkev, posvečena sv. Kancijanu in tovarišem, je v listinah prvič navedena leta 1433. Od nje sta se do dandanes ohranila samo poznogotski prezbiterij s kitastim obokom, preurejen v stransko kapelo, in spodnji del zvonika. Oba arhitekturna dela sta vključena v novo veliko cerkev, pozidano po načrtih arhitekta Josipa Vancaša v letih 1914–1917. Zaradi svojih kvalitete je star poznogotski prezbiterij od leta 1992 razglašen za kulturni spomenik lokalnega pomena. Zaradi načrtovane ureditve zunanje okolice oziroma ploščadi okrog mirnopeške cerkve, posvečene sv. Kancijanu in tovarišem, so v letu 2016 na zemljiščih s parc. št. *71, 616, 617 in 2886/12, vse k. o. Mirna Peč, potekale arheološke raziskave. Ob raziskavah so odkrili in dokumentirali temelje protiturškega tabora, temelje na južni strani cerkve in slovansko grobišče iz 11. stoletja (Udovč., K., in L. Rozman 2017, Mirna Peč – arheološko najdišče sv. Kancijan in Mirna Peč – cerkev sv. Kancijana. – V: Varstvo spomenikov, poročila 52, 147–148). Arheološkim raziskavam je sledila prezentacija odkritih ostalin, ki se je zaključila junija 2017. Projekt prenove

zunanje ureditve cerkve je izdelalo podjetje Struktura, d. o. o., iz Mirne Peči, gradbena dela in prezentacijo je izvedlo podjetje Gradbeništvo in prevozi Kregel Anton Kregel, s. p., iz Mirne Peči s podizvajalci.

Okoli srednjeveške cerkvene stavbe je bil kmalu po letu 1500 pozidan protiturški tabor, ki je imel nepravilno pravokotno, skoraj trapezno obliko. Uvrščamo ga med srednje velike tabore, krajša stranica je merila približno 27 m, daljša pa 45 m. Obzidje je bilo najboljše ohranjeno na zahodni in severni strani, medtem ko je bilo na južni strani večinoma uničeno, na vzhodni strani se temelji nadaljujejo pod župnišče. Od dveh obrambnih stolpov so se ohranili temelji severozahodnega stolpa. Stolp je ležal pod nekdanjo lokalno cesto Mirna Peč–Dobrič.

Temelje taborskega zidu in stolpa smo prezentirali z metodo prikaza v tlaku. Dokumentirane in očiščene temelje taborskega zidu so prekrili s PVC-folijo in nanjo betonirali ločilno armiranobetonsko ploščo. Na to ploščo so rekonstruirali temelje. Pri pozidavi smo skušali čim bolj verodostojno posnemati videz in način gradnje originalnih temeljev. Na zunanjo stran so pozidali večje kamne, v notranjosti pa manjše oziroma drobne. Kot gradbeni material so uporabili lomljenec iz najbližjega kamnoloma, Sv. Ane nad

Mirna Peč, tloris protiturškega tabora s prikazom srednjeveške in med prvo svetovno vojno dozidane cerkve (izdelava: M. Kot, skupina Magelan)

Vrhpečjo. Lomljenje je izvajalec pozidave površinsko obdelal po analogiji z originalnim materialom. Presentacija v tlaku se je izkazala za najprimernejšo, ker gre za manjši delno javni prostor pred cerkvijo z omejeno funkcionalno površino. Na južni strani se teren zlagoma spušča proti poplavni ravnici Temenice, na severni strani ga omejuje lokalna cesta Mirna Peč–Dobrnič, na vzhodni pa staro župnišče. Ločnica in hkrati varovalna ograja med delno javnim prostorom in lokalno cesto so masivni konfini.

Ob stranski kapeli, na zunanji, južni strani cerkve smo odkrili zidane temelje, ki pripadajo starejši gradbeni fazi cerkve. Zid oziroma zgradba nad njimi je upodobljena v franciscejskem katastru za Kranjsko iz leta 1825 (mapa SIASI76/N/N94/gAO3). Josip Vancaš je temelje na načrtu (hrani ga Arhiv Slovenije, OE Novo mesto), kjer sta prikazana obstoječa in predvidena dozidava cerkve, interpretiral in vrisal kot stransko kapelico oziroma prostor za spoved. Navedena je zadnja interpretacija, saj natančnejša analiza zgodovine stavbnega razvoja cerkve še ni bila narejena. Med temelji tudi ni bilo izkopanih najdb, ki bi omogočale natančnejšo časovno opredelitev. Zaradi nedoločene časovne opredelitve in

tehtnih pomislekov glede tehnične izvedbe prezentacije pod steklom na zunanji strani cerkve je odgovorna konservatorka iz ZVKDS, OE Novo mesto, predlagala prikaz temeljev s širšimi fugami v končnem (finalnem) tlaku. Na pobudo in željo lokalne skupnosti ter investitorja so temelji prezentirani pod steklom *in situ*, v obzidanem prostoru, pokritem s pohodno stekleno ploščo. V toplotno izoliranem prostoru dolžine 4,50 m in širine od 2,45 do 3,5 m sta urejena prezračevalni sistem in osvetlitev. Žal toplotna izolacija in prezračevalni sistem ne preprečujeta razraščanja alg in rastlin.

Gradbeni posegi oziroma ureditev okolice je razdeljena na tri faze. Pred končanjem prve faze je treba urediti še intervencijsko pot, ki poteka čez arheološko še neraziskano območje zgodnjeresrednjeveškega grobišča. V drugo fazo sodi prenova župnišča in v tretjo zunanja ureditev okoli župnišča. V tretji gradbeni fazi se bodo v celoti raziskali in prezentirali linija taborskega zidu in temelji stavbe, ki se nadaljujejo proti vzhodu in jugovzhodu, na zemljišče izven tokratnega gradbenega posega. Da bi zaokrožili podobo tabora, smo temelje začasno vizualno nakazali z linijo v peščeno posteljico položenih in ne zabetoniranih kamnov.

Mirna Peč, zunanja ureditev okolice cerkve sv. Kancijana in prezentacija tabora (foto: F. Aš, ZVKDS, OE Novo mesto)

Mirna Peč, prezentacija temeljev starejše gradbene faze cerkve sv. Kancijana pod pohodno stekleno površino (foto: K. Udovč, ZVKDS, CPA)

Mirna Peč, začasna prezentacija temeljev protiterškega tabora (foto: K. Udovč, ZVKDS, CPA)

96 Andrej Jazbec, Marta Bensa, Branko Zbačnik, Minka Osojnik

EŠD: 3848

Naselje: Most na Soči

Občina: Tolmin

Ime: Most na Soči – cerkev sv. Lucije

Področje: UA, R

Obdobje: zadnja četrtina 16. stoletja, 1592, prva četrtina 17. stoletja, 1612, prva polovica 20. stoletja, 1915, 1929, 1939, 1940

Cerkev sv. Lucije stoji na vzpetini sredi naselja. V osnovi je to gotška, a leta 1612 močno prezidana triladijska cerkev s tristrano zaključenim prezbiterijem in zvonikom na zahodu. Zasnovana je kot skromnejša replika svetogorske cerkve. Ureditev in oprema notranjosti, poškodovane med prvo

svetovno vojno, sta delo Toneta Kralja v letih 1929, 1939 in 1940.

Objekt je že bil statično saniran leta 2003. Takrat je bila po oboku ladje in prezbiterija izvedena AB-plošča debeline 6–8 cm. Ob steni je bila plošča ojačana z AB-nosilcem, ki je bil sidran v steno. Na zvoniku so bile nameščene natezne kovinske vezi v dveh ravninah pod prostorom za zvonove in nad njim.

V letu 2017 je bila cerkev v okviru popotresne obnove Posočja ponovno statično sanirana. V zvonik so se vgradile dodatne vezi, in sicer tik pod korom in na območju lesenih vmesnih podestov. Zvonik in zakristija sta bila sistematično injicirana z obeh strani stene, ladja in prezbiterij pa le z zunanje strani stene. Temelji in zidovi do 1 m višine so bili injicirani s klasično cementno maso, v višjih predelih pa z maso brez vsebnosti sivega cementa (Mapei). Zvonik se je injiciral samo z notranje strani s klasično cementno maso.

Zunanji ometi so se ohranili, z grobo malto so se popravile le večje poškodbe. Da bi uspešno prekrili luknje od injiciranja, se je zunanjščina prezbiterija in ladje na novo preplastila s toniranim tankoslojnim ometom na osnovi kalijevega silikata v vodni disperziji po navodilih proizvajalca (Mapei) in prepleskal se je zvonik s silikatno barvo. Cokel cerkve je bil na novo ometan s sušilnim ometom.

Streha zvonika je bila na novo prekrita z barvano pločevino. Dela je izvedlo Stavbno kleparstvo Marko Kožuh, s. p. Ob zamenjavi pločevine na zvoniku so bili restavrirani tudi štirje betonski vogalni stebri na nadstrešku prostora za zvonove. Dela je izvedel Anton Naglost z Restavratorskega centra RS.

V sklopu popotresne statične sanacije in obnove cerkve so bila opravljena najnujnejša restavratorska dela na poslikavah Toneta Kralja v cerkvi. Začasno je bilo umaknjenih in deponiranih 26 platen velikega formata z obodnih zidov cerkve in stranskih oltarjev, ki slonijo ob stenah. Platna so bila na splošno v dokaj dobrem stanju. Pri dveh poslikavah so bile ugotovljene poškodbe platna, pri nekaterih obstaja sum, da jih je napadla plesen. Že izvorno so bile slike napete na slabe podokvirje. Sedaj so platna v Restavratorskem centru, kjer bodo restavrirana.

Na poslikavi na oboku prezbiterija so bile opravljene analize poslikave in zaščitna restavratorska dela. Pokazali so se številni problemi: propadlo je vezivo, barvna plast se je luščila, na površini se je nabrala plast mastnih saj zaradi gretja na nafto z vpihovanjem toplega zraka. Problemi so že starejši, saj je poslikave popravljal že sam Kralj v začetku sedemdesetih let prejšnjega stoletja. Analizirani vzorci barvnih plasti, odvzeti s stenske poslikave, so razkrili stratigrafijo slikovnih plasti in uporabljene materiale. Potemneli sloj, ki je bil prisoten po celotni površini poslikav, je bil najverjetneje sestavljen iz umazanije, prežete z zaščitnim premazom organskega izvora oz. Calatonom (soluble N-methoxymethyl nylon) in karboksimetil celuloze, uporabljenim v predhodnih restavratorskih posegih. Za čiščenje površine smo preizkusili 20-odstotni amonijev karbonat brez dodatka 3-odstotnega EDTA-ja in s tem dodatkom, aceton, white spirit in benzil alkohol. Dobre rezultate smo dosegli s prvim in zadnjim

Most na Soči, cerkev sv. Lucije, detajl poslikave v prezbitteriju med čiščenjem (foto: Andrej Jazbec)

reagentom, ki sta omogočala odstranitev nečistoče brez poškodb barvne plasti.

V restavratorskem posegu je bila utrjena poslikava v spodnjem delu oboka, kjer je bilo stanje najslabše. Med testiranimi materiali Aquazol 300, Tylose MH 200 in amonijev kazeinat se je kot najboljši izkazal zadnji. Eksemplarično se je odstranila umazanija z dveh angelov ob glavnem oltarju. Uporabljen je bil amonijev karbonat, ki je prišel v kontakt s površino prek tamponov na vatiranih palčkah. Pri čiščenju je bilo treba zaradi občutljivosti poslikave delati zelo pazljivo. Odstraniti je bilo treba tudi retuše in doslikave, verjetno Kraljeve, ker so bile odločno pretemne glede na originalni kolorit poslikave. Pri tem se je šele pokazalo resnično stanje poslikave, ki je zelo slabo. Za retušo je bil uporabljen Tylose MH 200. Zgodba je tako značilno Kraljeva: neustrezna slikarska tehnika, neustrezno okolje in pomanjkljivo vzdrževanje. Rezultat je zelo slabo stanje, ki zahteva drage in zamudne restavratorske posege. K sreči se najde tudi kakšna izjema.

97 Mojca Tercelj Otorepec

EŠD: 23605

Naselje: **Mošnje**

Občina: Radovljica

Ime: **Mošnje – hiša Mošnje 9**

Naslov: Mošnje 9

Področje: E, R

Obdobje: 19. stoletje

Kvandrova hiša v Mošnjah pri Podvinu ima status registrirane kulturne dediščine. V register je bila vpisana (pri pregledu dediščine) ob izdelavi strokovnih podlag za varstvo kulturne dediščine za Občino Radovljica. Stoji ob vzhodnem robu naselja in je bila vključena (kot točka ogleda) v mošnjansko arheološko pot v projektu Cul:tex – Čezmejna doživetja dediščine (2007) v sodelovanju z Občino Radovljica. Je ena izmed redkih ohranjenih starejših stavb v vasi Mošnje, ki se je ohranila do današnjih dni. Večina stavb v vasi je bila med

drugo svetovno vojno požgana, ljudje pa so bili izseljeni. Hišo je kupila družina Meglič iz Spodnjega Otoka. V njej so živeli do sedemdesetih let 20. stoletja. Po gradnji nove hiše so staro obdržali, saj so jo še vedno uporabljali. Pred leti pa so se odločili, da jo bodo v celoti obnovili.

Kvandrova hiša je pritlična in delno podkletena stanovanjska stavba s podstrešjem, kjer je bila ohranjena soba s stenami, pletenimi z lesko in ometanimi, ter z dvokapno streho, krito s špičakom. Hiša je pozidana iz kamnov različnega izvora, med katerim prevladuje kamen iz peraškega kamnoloma. Vhod je poudarjen s portalom iz tufa in lesenimi masivnimi vrati. Okenski okvirji so poudarjeni z obrobo iz tufa in s kovanimi mrežami. Stavba je podolgovatega tlorisa in je s slemenom postavljena pravokotno na cestno os. Delitev prostorov v njej je tradicionalna, z obokano kletjo, pozidano iz tufa, obokano vežo, pozidano z opeko z ohranjeno škafnico, črno kuhinjo, hišo, kamro, sobo in obokano belo kuhinjo. Mlada družina Jelovčan se je odločila, da stavbo v celoti obnovi, klet in pritličje pa nameni prikazom vsakdanjih opravil s poudarkom na prikazu kuhanja in peke kruha v črni kuhinji kot tudi tradicionalnega prekajevanja mesa. Na podstrehi pa bodo uredili nove namestitvene kapacitete.

K obnovi z delno rekonstrukcijo podstrehe z ohranitvijo pletenih sten smo s sodelavcem, arhitektom konservatorjem Jonom Grobovškom z Zavoda za varstvo kulturne dediščine v Kranju, v letu 2014 izdali kulturnovarstvene pogoje ter zahtevali tudi sondiranje morebitnih poslikav na notranjih in zunanjih stenah. Stavbne omete na fasadah in v notranjosti sta v naslednji fazi pregledali konservatorka-restavratorka mag. Eva Tršar Andlovic in Bernarda Jesenko Filipič, ki sta s sondiranjem predvsem notranjosti našli več nanosov različnih poslikav z valjčki in šablonami, ki bodo vodilo za končno obdelavo notranjih prostorov. Projektno-gradbeno dokumentacijo je pripravila Barbara Pirih, mag. arhitekturnih znanosti iz Kranja. Zaradi sušenja sten so bili jeseni odstranjeni tlaki in izkopana je bila zemlja v notranjosti. Potekala so pripravljala dela. V letu 2016 so v hiši v okviru šole prenove s podjetjem Gnom, d. o. o., udeležencem prikazali nanašanje apnenega ometa na kamnito, opečno in leseno podlago. V letu 2017 so se izvajala gradbena dela ob severni steni, kjer so izvajalci odkopali zemljinu, tako da se je del severne stene z obokom črne kuhinje porušil in ogrozil celotno statiko hiše. Zato je bilo najprej treba sanirati nastalo škodo ter ponovno pozidati obok v črni kuhinji in celotno severno steno. S podpornimi stebri so se zaščitili tudi oboki v beli kuhinji in sobi, a smo se zaradi nevarnosti porušitve raje odločili za ponovno pozidavo obokov v beli kuhinji. Poleti je bil izveden venec na obodnih stenah, rekonstruirano je bilo ostrežje in prekrito z betonsko kritino. Ohranila se je pletena stena, ki bo vključena v izvedbo namestitvenih kapacitet kot dokaz iznajdljivosti nekdanjih stanovalcev in načina gradnje v zgodovini. Rekonstrukcijo strehe je konservatorsko nadzoroval sodelavec arhitekt konservator Jon Grobovšek. V jesenskem času je bila urejena drenaža s hidrofobno zaščito ob hiši in ponovno vzpostavljena črna kuhinja s primarno

namembnostjo. Določeni sta bili mera in oblika oken. Konservatorski nadzor je opravljala podpisana.

Obnova z rekonstrukcijo se nadaljuje tudi v letu 2018, lastnik bo s kandidacijo na javnem razpisu za obnovo kulturne dediščine Občine Radovljica skušal pridobiti finančna sredstva za nadaljevanje obnove.

Mošnje, Kvandrova hiša pred obnovo (foto: M. Tercelj Otorepec, 2013)

Mošnje, Kvandrova hiša po obnovi strehe (foto: M. Tercelj Otorepec, 2017)

Mošnje, Kvandrova hiša, ponovna vzpostavitev črne kuhinje s primarno namembnostjo (foto: M. Tercelj Otorepec, 2017)

98 Mitja Pergar, Primož Stergar, Rok Žižek

EŠD:	15534
Naselje:	Mrzlo Polje
Občina:	Ivančna Gorica
Ime:	Mrzlo Polje pri Ivančni Gorici – arheološko najdišče
Področje:	A
Obdobje:	prazgodovina, rimsko obdobje

V okviru načrtovanih sprememb OPN Ivančna Gorica na območju Škrjanč izven območja registrirane dediščine smo predpisali izvedbo predhodnih arheoloških raziskav po metodah PAR 1–4 za potrebe prostorske umestitve gospodarske cone Škrjanče. Predvidena gospodarska cona bo zajela območje zemljišč s parc. št. 71 in 73/1, obe k. o., Gorenja vas, in parc. št. 771/3, 771/4, 771/5, 771/6, 771/7, 772/1, 772/2, 772/2, 772/3, 773, 774/1, 774/2, 778/1, 778/2, 779, 780, 781, 782, 783, 784, 839, 840, 841, vse k. o. Velike Pece. Raziskavo je izvedlo podjetje Arheološke raziskave in trženje kulturne dediščine, Primož Stergar, s. p., Ljubljanska cesta 54, Celje.

Rezultat predhodnih raziskav po metodi PAR 1–4 je bil negativen, zato je Javni zavod Republike Slovenije za varstvo kulturne dediščine, Območna enota Ljubljana (v nadaljevanju: ZVKDS, OE Ljubljana), Tržaška cesta 4, Ljubljana, investitorju izdal pozitivno soglasje k spremembi OPN Ivančna Gorica.

Ob pričetku pripravljanih zemeljskih del v februarju 2017 je pristojni arheolog konservator ZVKDS, OE Ljubljana, opravil več strokovnih arheoloških nadzorov na območju načrtovane gospodarske cone Škrjanče. Ob ogledu smo prepoznali prazgodovinske in rimskodobne ostaline, zato je bila izdana odločba o arheološkem najdišču št. 6232-0003/2017/1 – MP, v kateri smo zahtevali na delu območja izvedbo arheoloških izkopavanj, arheološko dokumentiranje uničenja in testni izkop.

Raziskavo je izvedlo podjetje Primož Stergar, s. p., pod vodstvom Roka Žižka.

Po očiščenju terena so bili odkriti prazgodovinski in rimskodobni objekt (slika 1), peči ter več odpadnih jam in kamnitih grobelj (slika 2).

Na nepremičninah s parc. št. 767 – del, 768 – del, 773/1 – del, 772/2 – del, 773/3 – del, vse k. o. Velike Pece, se je pokazala krožna struktura z zemljenim nasipom in plitkim obodnim jarkom, ki pa je ohranjen le na južni in vzhodni strani strukture. Rezultat testnega izkopa je bil negativen. Ob strokovnem konservatorskem arheološkem nadzoru 30. 6. 2017 pa smo v preseku gradbene jame na območju obodnega jarka našli nekaj odlomkov prazgodovinske lončenine. Zato v tej fazi raziskav krožne strukture ne moremo nedvoumno časovno opredeliti. Na območju načrtovane gospodarske cone so bile odkrite tudi večja količina limonitne in boksitne rude ter večje količine taline.

Odkrite arheološke sledi lahko povežemo z zbiranjem in

predelavo železove rude. To odkritje je izredno pomembno, saj nam prvič omogoča vpogled v gospodarske dejavnosti prazgodovinskih in rimskodobnih skupnosti na območju današnje Ivančne Gorice.

Mrzlo Polje pri Ivančni Gorici, arheološko najdišče, rimskodobni objekt, pogled s severa proti jugu (foto: M. Pergar)

Mrzlo Polje pri Ivančni Gorici, arheološko najdišče, jama, zapolnjena z kamenjem in fragmentom rimskodobnega ročnega mlina (foto: M. Pergar)

99 Lilijana Medved, Irena Čuk, Branko Ramšak

EŠD:	18044
Naselje:	Muta
Občina:	Muta
Ime:	Muta – hiša Glavni trg 27
Naslov:	Glavni trg 27
Področje:	E
Obdobje:	19. stoletje, 1875

Zidana nadstropna hiša stoji tik ob vaškem trgu, v samem centru Zgornje Mute. Stavba, v kateri so najemniška stanovanja in prostori nekaterih društev, je v lasti Občine Muta, ki je v letu 2017 načrtovala in izvedla obnovo njene zunanjsčine. Predvideni sta bili zamenjava dotrajane strešne

kritine in obnova fasadnih ometov. Okna so bila pred leti že v celoti zamenjana, ohranila pa so se originalna vhodna vrata. Hiša je registrirana kulturna dediščina.

Po postavitvi delovnih odrov je restavratorica Irena Čuk izvedla sondažne raziskave zunanjih ometov. Ugotovljene so bile različne gradbene faze objekta in posledično razlike v izdelavi fasadnih profilacij, ki so jih nesistematično povzemali med kasnejšimi obnovami. Na posameznih mestih so bili najdeni minimalni ostanki najstarejših zaglajenih apnenih ometov in sledi šivanih vogalnih robov ene od starejših faz, pokazale so se okenske obrobe, zarisane v omet, drugod profilirane gladke obrobe, v zadnji fazi so bile okenske obrobe poglobljene. Za poenotenje fasade nam je bila vodilo letnica 1875, izdelana v ometu na čelnem zatrepu; takrat je stavba dobila večino značilnih arhitekturnih in dekorativnih poudarkov. Pri odstranjevanju zgornjih cementnih plasti se je pokazala dotrajanost predhodnih apnenih ometov, ki jih je bilo treba v celoti nadomestiti z novimi. Profilirana letnica v zatrepu, z inicialami in motivom sidra, se je ustrezno utrdila in konservirala. Na osnovi podatkov in posnetkov stanja so bili na novo izdelani šivani robovi in mejni zidci. Sprejeta je bila tudi enotna odločitev, da se okenske obrobe s širšo črto zarišejo v ometu. Profiliran podstrešni venec se je ohranil in restavriral, enako velja za opečne mreže v linah zatrep.

Muta, hiša Glavni trg 27 pred obnovo zunanjsčine (foto: L. Medved, april 2017)

Muta, hiša Glavni trg 27 po obnovi zunanjsčine (foto: L. Medved, november 2017)

Barve fasade so bile izbrane na podlagi sondiranja ter z analogijo obdobja in območja. Bifora v prvem nadstropju je dobila nove lesene naoknice, izdelane po vzoru obstoječih, dotrajanih. Barva naoknic se je določila po (na)sondirani zeleni barvi, najdeni pod dosedanjo rjavo.

Obnova zunanjsčine stavbe je obsegala tudi zamenjavo kritine – zareznika s klasičnim bobrovcem, pri čemer je bilo treba sanirati še posamezne dele lesene strešne konstrukcije. Obnovitvena dela je na osnovi kulturnovarstvenih pogojev in konservatorskega nadzora izvajalo podjetje Koroški zidar, Boštjan Vezovnik, s. p., iz Vuzenice.

100 Jelka Skalicky

EŠD:	18337
Naselje:	Nadole
Občina:	Žetale
Ime:	Nadole – domačija Pušnik
Naslov:	Nadole 1
Področje:	E
Obdobje:	prva polovica 19. stoletja

V letu 2015 so v okviru projekta ureditve krožne tematske poti po poteh kulturne dediščine v Občini Žetale, ki ga je sofinancirala Evropska unija v okviru NIP LAS Haloze, potekala sanacijsko-obnovitvena dela na poslopih Pušnikove domačije v Nadolah. Objekti so grajeni iz kamna in lesa ter kriti s slamnatimi čopastimi strehami. Z ohranjeno opremo predstavljajo bogat etnološki kompleks. Nadole – domačija Pušnik je varovana kulturna dediščina, vpisana v Register kulturne dediščine, ki ga vodi Ministrstvo za kulturo pod evidenčno številko 18337.

Hiša in gospodarska poslopja samotne domačije stojijo v pobočju, na ozki polici hribovitega razstresenega naselja na jugovzhodnem delu Haloz. Poslopja, postavljena v vrsti, so grajena, kot je bilo nekdanje običajno, iz materiala, pridobljenega iz bližnje okolice. Za gradnjo so bili uporabljeni kamen, les in ilovica, za strešno kritino pa slama. Nekoč domačija malega kmeta je v celoti ohranjena, kar je dragoceno, saj gre za eno redkih v celoti ohranjenih stavb tradicionalnega kmečkega stavbarstva iz prve polovice 19. stoletja, primer haloške domačije, ki je skupaj z okoljem edinstven v tem prostoru.

Prostori v hiši in gospodarskih poslopih so razporejeni po ustaljenem redu, ki ga je v dolgih desetletjih življenja in gospodarjenja izoblikovala raba. Hiša ima običajno razporeditev prostorov: v sredini je »priklet« (veža) s kuriščem nekoč črne kuhinje, levo je »hiša« (bivalni prostor), desno pa »mala hiška« (izba). Ohranjeno je nekaj izvirne opreme in pohištva ter tudi posodja in manjših predmetov in fotografij. V »hiši«, ki ima lepo izdelan, preprost lesen tramovni strop z vrezano rozeto in letnico 1831, stojijo lončena krušna peč, miza s klopmi ter razpelo s pobožnimi slikami v kotu nad

Nadole, domača Pušnik, vinska klet in del hiše pred obnovo (foto: J. Skalicky, 2015)

Nadole, domačija Pušnik, nosilni tram lesenega stropa z letnico 1831 in okrasno rozeto v hiši (foto: J. Skalicky, 2015)

Nadole, hlev, svinjaki in skedenj Pušnikove domačije pred obnovo (foto: J. Skalicky, 2015)

mizo. Kurišče je v »prikletu«. Hiša je grajena iz kamna, bivalni prostor, »hiša«, pa je lesen, grajen v kladni konstrukciji in ometan. Tudi gospodarska poslopja so takšna kot nekoč, opremljena z različnimi predmeti in vsakovrstnim kmečkim orodjem ter stroji. Zanimivo je ohranjeno orodje za pokrivanje slamnatih streh, zadnji gospodar je bil namreč poznan krovcec za pokrivanje s slamo. Levo od hiše stojita vinska klet z letnico 1871 in prostor z leseno prešo. Desno od hiše je poslopje z zrnsko kletjo, »štalo« (hlevom) in »štalinkami« (svinjaki). Dalje v nizu stojita skedenj s kletjo, datiran z letnico 1836 na lesenem podboju kletnih vrat, in kolarnica. Nekoliko niže ob ograjenem vrtu stoji čebelnjak. Poslopja so grajena iz kamna in so ometana, leseni so le svinjaki, čebelnjak, delno skedenj in prostor, kjer stoji lesena preša.

Domačija, ki je bila pred leti še naseljena in vzdrževana, je, ko je ostala prazna, začela hitro propadati. Za ohranitev in prezentacijo domačije je bila zainteresirana Občina Žetale, ki je bila pripravljena obnovljeno celoto vključiti v kulturni, pedagoški in turistični program. Izhodišče obnove je bilo ohraniti domačijo takšno, kot se je ohranila do današnjih dni, saj v preteklosti ni doživela večjih bistvenih sprememb.

Dela so se pričela spomladi s čiščenjem vseh poslopij in okolice. Očistiti je bilo treba zaraščeno okolico, posekati razraščeno neustrezno drevje in grmičevje ter iz vseh poslopij odstraniti navlako. Speljati je bilo treba tudi novo cesto, saj lastnica zemljišča, po katerem je potekal stari kolovoz, ni dovolila prehoda. Po skrbnem popisu in deponiranju pohištva, opreme, kmetijskih strojev in orodja ter raznovrstnih uporabnih predmetov sta se začeli sistematična sanacija in obnova objektov. Slamnata kritina, ki je bila dotrajana, je na vseh stavbah nova. Ponekod je zamakalo na strešno konstrukcijo, zato je bilo treba poškodovane dele ostrejša zamenjati. Obnovljena so kamnita in lesena ostenja ter poškodovani apneni in ilovnati ometi, tako notranji kot fasadni. Vsi ometi so pobeljeni. Tramovni stropovi so sanirani, dotrajani pa zamenjani z novimi, prav tako so obnovljeni leseni podi v hiši in ilovnati podi v gospodarskih poslopijih. Vsa stara okna, polkna, kovani železni križi in vrata so ohranjeni in obnovljeni, očiščeni stare barve in premazani z zaščitnim sredstvom. Pri odstranitvi ometa na zadnji fasadi lesenega ostenja hiše je bila odkrita kvadratna odprtina prvotnih malih oken. Na najdeni odprtini je izvedeno novo okno s kovanim križem. Obnovljena sta kurišče in krušna peč z zanimivimi pečnicami z nabožnimi motivi.

Po obnovi so se vsi prostori v hiši zopet opremili z ohranjenim pohištvom in opremo. Tudi gospodarska poslopja so ponovno opremljena z raznovrstnim kmečkim orodjem, stroji in opremo. V vinski kleti so na gantarjih sodi in različni kletarski predmeti. Poleg vinske kleti je prostor, kjer stojita lesena preša in mlin za grozdje.

Sanacijsko-obnovitvena dela na objektih domačije so bila opravljena v skladu s kulturnovarstvenimi pogoji ter popisom del in ponudbo št. 09/2015, ki je bila potrjena s kulturnovarstvenim soglasjem. Dela je pod konservatorskim nadzorom in v skladu z navodili podpisane odgovorne

konservatorke in ob sodelovanju gradbenega tehnika Branka Ramšaka izvajal Anton Golnar, s. p., Domača in umetna obrt, Sovjak 54, Sv. Jurij ob Ščavnici.

Poslopja so z uspešno in strokovno obnovo ter z uporabo izvirnih materialov in klasične metode dela ohranila izvorno zunanjsčino in notranjsčino ter tako tudi izvorno podobo haloške domačije. Ohranjene in skrbno obnovljene so vse stavbne prvine, gradbena substanca, slamnate kritine, fasade

Nadole, obnovljena hiša Pušnikove domačije z ohranjenim starim latnikom ob preši (foto: J. Skalicky, 2017)

Nadole, Pušnikova domačija, urejen prostor ob vinski kleti z ohranjeno leseno prešo in mlinom za grozdje (foto: J. Skalicky, 2017)

Nadole, pogled na obnovljeno Pušnikovo domačijo. Na ozki polici v stmem pobočju Haloz stojijo v vrsti vinska klet s prešo, hiša, gospodarsko poslopje z zrnsko kletjo, hlevom in svinjaki ter skedenj s kolarnico, nekoliko niže je vrt s čebelnjakom (foto: J. Skalicky, 2017).

101 Eda Belingar

EŠD:	16032
Naselje:	Narin
Občina:	Pivka
Ime:	Narin – vas
Naslov:	Narin, parc. št. 3677/7, k. o. Narin
Področje:	E
Obdobje:	19., 20. stoletje

Skozi Narin, vas ob vznožju Tabora, do kamor pripelje cesta, ki se od Reške odcepi pri Dolanah, teče potok Stržen. Ta izvira slab kilometer nad vasjo v hribovitem svetu, imenovanem Šušenberg. Tik pred vasjo se vanj steka neimenovan desni pritok. Po nadaljnjih 200 metrih pa se v središču naselja izliva drugi desni pritok, imenovan Sopat. Slab kilometer dolvodno od vasi pridobi na ravninskem svetu Male krivice edini levi pritok.

Potok Stržen meri v dolžino dobrih 6 km, dno struge v širino 1–2 m. Nikoli ne presahne ter se pri Mali Pristavi izliva v Sušico. Struga skozi vas je bila grajena na suho iz lokalnega kamna. V letu 2004 je bil potok urenjen, in sicer od pritoka Sopot gorvodno. Izvedeni so bili stranski kamniti in s cementno malto zidani zidovi, katerih zidava pa ni ustrezna, saj se kamni ne vrstijo, vmesne rege pa so široke.

Ker teče potok skozi vas in ponekod tesno ob stavbah, je bilo treba od hiše Narin 16 dolvodno izboljšati odvodne razmere ter zagotoviti poplavno varnost, prav tako pa tudi poskrbeti za stabilnost brežin in rešiti dolgoletno utesnjeni del potoka. Predvideni ukrepi naj bi vzpostavili ustrezen prečni profil, poleg tega pa naj bi stabilizirali dno struge in brežine vodotoka. V strugi vodotoka je bila večja količina nanosa zemeljskega materiala, kar je posledično zmanjševalo profile obstoječih mostov. Na suho zloženi bregovi so bili zaraščeni, zidava je bila ponekod porušena.

Projekt ureditve potoka je namesto izdelave zavarovanja brežin na suho predvidel zaradi pogostih podorov kamnito zidavo v betonu ob predhodni odstranitvi zarasti in nanosa. Kamnita zidava s cementno malto je bila izvedena že ob ureditvi potoka v letu 2004. Na večkratnih usklajevanjih smo skušali doseči tradicionalno izvedbo zavarovanja brežin, to je s kamnito zidavo na suho z odtoki, ki omogoča prosto dreniranje vode, a pri tem nismo bili uspešni; le pri zidanju kamnitega zidu so se potrudili vrstiti kamenje. Edina sprejemljiva varianta za projektante oz. izvajalca tovrstnih del je, da se vsa predvidena dela izvedejo v različnih betonskih variantah, npr. kot betonski zid, obložen s kamnom, armiranobetonski zid, kamen na betonski podlagi, zloženi lomljenec, zalit z betonom na betonski podlagi, kamniti zid v betonu s fugiranjem ...

Podobne ali enake rešitve so uporabljene tudi pri urejanju drugih reguliranih vodotokov na našem območju, kar gotovo ni prava pot za njihovo ohranitev. Doseženi rezultati niso v skladu s pričakovanim.

Narin, leta 2004 urejeni del potoka Stržen v vasi (foto: E. Belingar, 2017)

Narin, del potoka in na suho zložene brežine, ki ga je zaradi opustitve vzdrževanja preraslo rastlinje ter zasul zemeljski material (foto: E. Belingar, 2017)

Narin, isti odsek po izvedenih vzdrževalnih delih (foto: E. Belingar, 2018)

102 Evgen Lazar

EŠD:	484
Naselje:	Negova
Občina:	Gornja Radgona
Ime:	Negova – grad
Naslov:	Negova 13, Spodnji Ivanjci
Področje:	A
Obdobje:	srednji vek, novi vek

Ekipa Centra za preventivno arheologijo Zavoda za varstvo kulturne dediščine je v skladu s kulturnovarstvenim soglasjem za raziskavo in odstranitev arheološke dediščine št. 62240-175/2017/2 z dne 20. 4. 2017 izvedla na območju dvorišča in vzhodnega trakta grajskega jedra gradu Negova arheološke raziskave v obliki izkopa treh ročnih testnih sond. Arheološko raziskave so potekale na območju dvorišča in vzhodnega trakta objekta A gradu Negova, kjer je predvidena ureditev meteorne kanalizacije, na parc. št. 1191/4, k. o. Negova. Raziskana parcela predstavlja objekt A gradu, ki ga interpretiramo kot prostor, kjer je stal prvotni grad ali celo

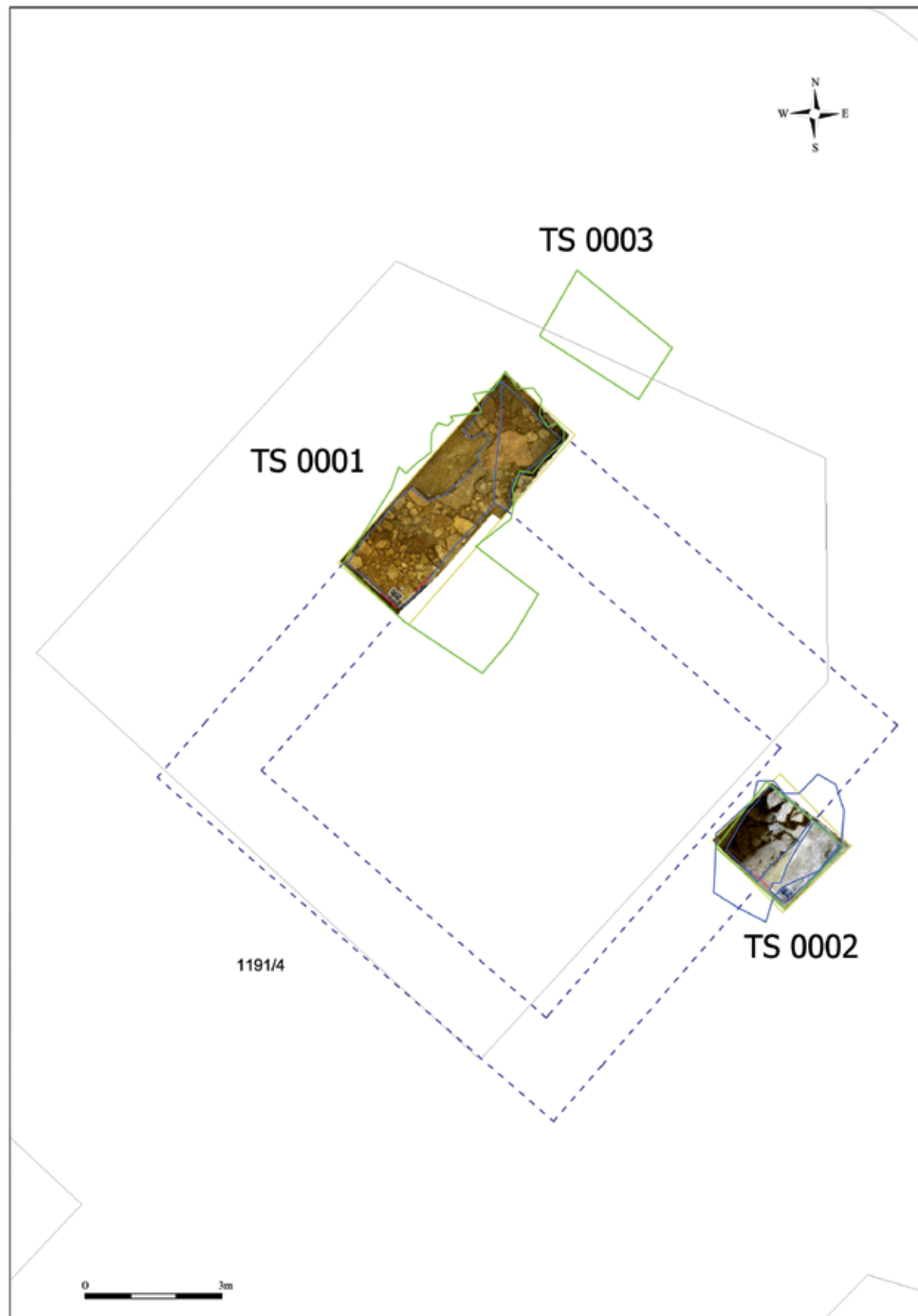
lesena strelska utrdba, ki naj bi domnevno stala na tem območju v 11. ali 12. stoletju.

Negova je naselje, ki spada v Občino Gornja Radgona in leži na severnem koncu grebena, ki poteka v smeri sever-jug. Območje vasi ima dober pregled nad nižjimi predeli v okolici vasi ter nad dogajanjem vzhodno od vasi v smeri Panonske nižine. To kaže na pomembno strateško pozicijo gradu, ki je kontroliral dogajanje oz. prehode čez reko Muro. Grad Negova, katerega del je tudi parc. št. 1191/4, k. o. Negova, ki je bila predmet raziskav, leži severovzhodno od vasi na skrajnem severnem koncu grebena. Negova se kot Negoinezelo v arhivskih virih prvič omenja med letoma 1106 in 1124 in naj bi ime dobila po plemiču Negoju, večkrat omenjenem v srednjeveških pisnih virih. V Otokarjevem urbariju iz leta 1267 se kraj omenja kot Negowe, grad pa se prvič omenja leta 1425 kot Negaw (<http://www.gradnegova.si/zgodovina/>). Poselitev območja sicer sega že v prazgodovino, saj so na ožjem območju Negove odkrili več kamnitih sekir in 26 t. i. negovskih čelad, od katerih eno hrani Narodni muzej v Ljubljani.

Današnji grad Negova naj bi nastal na območju nekdanje lesene strelske utrdbe oz. strelskega dvora, ki naj bi na tem območju stal v 11. oz. 12. stoletju. Lastniki slednjega v

Negova, grad, grajsko jedro z vrisanimi lokacijami testnih sond (avtor: D. Cvetko)

Negova, grad, lokacija domnevne utrdbe/stolpa iz 12. ali 13. stoletja (avtor: E. Lazar; izdelal: D. Cvetko)

arhivskih dokumentih niso izpričani, vendar pa se domneva, da naj bi strelski dvor ob robu vasi Negova že v prvi četrtini 12. stoletja, ko se vas prvič omenja, pripadal radgonskemu zemljiškemu gospostvu (Sapač, I. 2016, Grad Negova – Rezultati stavbnozgodovinske analize, Maribor, str. 1). Gradu naj bi nato domnevno sezidali okoli leta 1300; verjetno je pripadal radgonskemu deželnoknežjemu zemljiškemu gospostvu in so ga upravljali nekateri od izpričanih radgonskih graščakov. V 14. stoletju naj bi obsegal pravokotno ograjeno dvorišče, ki ga je na jugu, vzhodu in severu obdajalo grajeno obzidje z lesenimi obrambnimi hodniki na vrhu, na zahodu pa je bil dvonadstropni palacij ter na severovzhodu večji večnadstropni obrambni stolp (»bergfried«). Gradu je pripadalo še predgradje neugotovljenega obsega, ki ga je od grajskega jedra ločeval obrambni jarek, preko katerega se je v grajsko jedro vstopalo čez mostovž (Sapač, I. 2016, Grad Negova – Rezultati stavbnozgodovinske analize, Maribor, str. 2).

Med testnimi sondiranjmi smo ročno izkopalni tri testne sonde, ki so skupaj pokrivalo približno 20 m² površine (TS 1 – 12 m², TS 2 – 4 m² in TS 3 – 3,5 m²). V njih smo odkrili arheološke ostaline (39 stratigrafskih enot), s katerimi smo dopolnili poznavanje stavbne zgodovine grajskega jedra od 12. oz. 13. stoletja naprej. Na podlagi odkrite stratigrafije smo odkrite ostaline razdelili v šest faz (TS 1) oz. v štiri (TS 2 in 3). Najpomembnejše odkritje testnega sondiranja so zagotovo ostanki treh kamnitih zidov (SE 003 in 020 v testni sondi 1 in SE 029 v testni sondi 2). Zidova SE 003 in 029 sta potekala vzporedno in sta bila očitno del istega objekta. Oba sta bila postavljena v geološko osnovo in sta potekala v smeri jugozahod–severovzhod oz. vzporedno z današnjim vzhodnim in zahodnim traktom grajskega jedra. Po razširitvi testne sonde 1 smo odkrili še zid SE 020, ki se pravokotno stika z zidom SE 003 in se najverjetneje s svojim vzhodnim koncem stika tudi z zidom SE 029. S povezavo zunanjih linij zidov smo lahko določili tudi domnevni vzhodni vogal tega objekta in tudi dolžino severovzhodnega zidu. Ta je verjetno meril približno 11,5 m. V testni sondi 1 smo neposredno nad geološko osnovo odkrili del maltnega estriha, ki se je naslanjal na zid z notranje strani, kar kaže na možnost, da je bila celotna notranost objekta prekrita s tankim maltnim estrihom. Podoben estrih se je na zid naslanjal tudi z zahodne strani, vendar pa je ležal približno 20 cm globlje. To kaže na možnost obstoja še enega prostora ob odkritem prostoru objekta ali pa na dejstvo, da je bila neposredna okolica objekta utrjena. Iz do sedaj znanih podatkov in interpretacije odkritih arheoloških ostalin sklepamo, da smo v tem primeru odkrili utrdbo ali del utrdbe (stolp) iz 12. oz. verjetneje 13. stoletja. Najstarejše najdbe namreč sodijo v 14. stoletje. Odkrili pa smo jih v nasutjih, ki so se naslanjala na zid v testni sondi 1. Mlajše arheološke ostaline lahko povežemo z že znano stavbno zgodovino grajskega jedra v času poznega srednjega in novega veka. V vseh treh testnih sondah se posegi zaključijo v času tlakovanja grajskega dvorišča leta 1796. Nasutja in naplavine nad njimi pa so le rezultat zapuščenosti objekta v zadnjih petindvajsetih letih.

Negova, grad, čiščenje zidov/temeljev srednjeveške utrdbe v TS 1, pogled proti jugozahodu (foto: E. Lazar)

Negova, grad, pogled na zid/temelj srednjeveške utrdbe v TS 2, pogled proti jugu (foto: E. Lazar)

103 Minka Osojnik, Marta Bensa

EŠD:	3851
Naselje:	Nova Gorica
Občina:	Nova Gorica
Ime:	Nova Gorica – cerkev Gospodovega oznanjenja Mariji na Kostanjevici
Področje:	R
Obdobje:	prva četrtina 17. stoletja, 1623, druga polovica 17. stoletja, 1654–1661, 1691, 1884–1886, druga četrtina 20. stoletja, 1924–1929

Cerkev Gospodovega oznanjenja Mariji stoji na griču Kostanjevica jugozahodno nad Novo Gorico, tik ob državni meji z Italijo. Enoladijska cerkev je bila zgrajena v letih 1654–1661 na mestu kapele iz leta 1623 in je bila do leta 1691 razširjena. Štukatura v cerkvi je iz sredine 17. stoletja. Za razliko od prezbiterja, kjer so štukature večinoma še originalne, so bile te v ladji v veliki meri uničene v prvi svetovni vojni in pozneje v celoti obnovljene. V letih 1925–1928 so jih obnovili štukaterski mojstri iz Rima. Od originalne dekoracije v ladji so ohranjeni predvsem freska in štukaturni

okvir na levi steni ladje, štukature na koru in nekaj štukatur v špaletah oken na koru. Kvaliteta kostanjeviških štukatur postavlja to cerkev med osrednje spomenike 17. stoletja na Slovenskem.

Frančiškanski samostan Kostanjevica se je lotil obnove poslikav in štukatur na stropu ladje, zaradi finančne obsežnosti del pa je projekt razdelil v etape. V letu 2017 je tako projekt obsegal konservatorsko-restavratorski poseg na štukaturah in poslikavah dela stropa cerkvene ladje od slavoločne stene do okvirja osrednje poslikave, vključno s poslikano luneto na slavoločni steni, katere obnova je bila s strokovnega vidika najbolj problematična.

Prizor v luneti – Marija Tolažnica, h kateri angeli varuhi vodijo svoje varovance, uboge in nesrečne, vdove in sirote – je skupaj s preostalo takratno poslikavo cerkve izvedel videmski slikar Leonardo Rigo med letoma 1884 in 1886. Žal je bilo poslopje samostana s cerkvijo med prvo svetovno vojno močno poškodovano. Tudi poslikana luneta vojne ni preživela brez večjih poškodb, saj je odpadel celoten zgornji del poslikave, spodnji del pa je imel več lukenj od izstrelkov. Uničen je bil tudi strop z dragocenimi štukaturami, kar pa je hkrati pomenilo, da je bila cerkev več let brez strehe. Zaradi dolgoletne izpostavljenosti dežju in soncu je poslikava zbledela, barvna plast je bila sprana. Obnova po vojni se je

Nova Gorica, cerkev Gospodovega oznanjenja Mariji na Kostanjevici, detajl poslikave v luneti po opravljenem čiščenju in odstranjevanju neustreznih preslikav (foto: Minka Osojnik)

zavlekla vse do leta 1929, ko so bile v cerkveni ladji narejene nove štukature, Giovanni Moro iz Vidma pa je cerkev na novo poslikal. Popravil je tudi poslikavo v luneti, doslikal je zgornji del in delno preslikal preostalo. Naslednja katastrofa, ki je zadela samostan s cerkvijo in še posebej obravnavano luneto, je bil potres leta 1976. Slavoločna stena v ladji se je premaknila za 10 cm, z lunete pa je odpadlo 2 m² poslikave oz. skoraj celotna desna figuralna skupina. Po potresu je bil kompleks statično konsolidiran, odpadli del poslikave pa na novo naslikan, tokrat precej neposrečeno.

Na pobudo odgovorne konservatorke je generalni konservator ZVKDS dr. Peskar kmalu po začetku del sklical strokovno komisijo v sestavi Marta Bensa (ZVKDS, OE Nova Gorica), dr. Helena Seražin (ZRC SAZU), mag. Mira Ličen Krmpotič (Komisija za sakralno dediščino, Škofija Koper) in Nina Žbona (ZVKDS, Restavratorski center). Komisija si je dela ogledala po izvedeni fazi čiščenja in podala nadrobne usmeritve ter spremljala dela do konca izvedbe. Dela, ki so potekala med avgustom in oktobrom 2017, je pod nadzorom Zavoda za varstvo kulturne dediščine izvedla restavratorka iz Vidma Emanuela Querini s sodelavci.

Štukature na stropu ladje iz prve četrtine 20. stoletja so bile izvedene z apnom in gipsom. Svetlo oker originalna polihromija je bila prekrita z novo marmoracijo desetletje po nastanku. Odločeno je bilo, da se ohrani današnja podoba, tako da so bile štukature v celoti očiščene površinske umazanije, utrjene, pokitane in retuširane. Na nekaterih delih je bila nanescena nova pozlata. Poslikava v luneti je bila

v izredno slabem statičnem stanju, omet je odstopal, veliko je bilo votlih predelov. Spodnji del poslikave, ki ga je naslikal Rigo, je bil izveden v tehniki fresco buono, ki je zelo obstojna, medtem ko je bil zgornji del, ki ga je po prvi svetovni naslikal vojni Giovanni Moro, izveden v tehniki secco. Kasneje je bila poslikava vsaj še trikrat restavrirana oz. preslikana. Za odstranjevanje umazanije in neustreznih sekundarnih preslikav na pravi freski so se uporabile obloge amonijevega karbonata, na secco tehniki pa wishab gobice in kelatni geli. Odstranjeni so bili vsi neustrezni ometi in neustrezno pokitani deli iz prejšnjih restavratorskih posegov. Barvna plast je bila utrjena, odstopljeni ometi so bili vsidrani, vse poškodbe so bile retuširane po načinu vibrirani puntino. Odločili smo se, da se desna stran, ki je bila na novo neustrezno naslikana po potresu, odstrani in rekonstruira po ohranjenih fotodokumentacijah iz časa pred prvo svetovno vojno. Nato je bila poslikava estetsko in vsebinsko povezana v celoto.

Med deli je ZVKDS s pomočjo lastnika nadaljeval arhivske raziskave, ki so bile uspešne, saj smo pravočasno pridobili potreben fotografski material iz Rima (Museo del Risorgimento), s katerim se je lahko izvedla verodostojna rekonstrukcija manjkajočih delov. Med odstranjevanjem preslikav so se pokazali večji deli originalne poslikave iz let 1884–1886, med drugim tudi veduta hribov okoli današnje Nove Gorice s cerkvijo na Sveti gori.

Konservatorsko-restavratorski poseg je sofinanciralo Ministrstvo za kulturo RS v okviru rednega spomeniškovarstvenega projektnega razpisa.

Nova Gorica, cerkev Gospodovega oznanjenja Mariji na Kostanjevici, pogled na restavrirani del stropa (foto: Minka Osojnik)

104 Minka Osojnik, Marta Bensa

EŠD:	4799
Naselje:	Nova Gorica
Občina:	Nova Gorica
Ime:	Nova Gorica – frančiškanski samostan Kostanjevica
Področje:	UA
Obdobje:	druga četrtina 17. stoletja., 1623–1625, druga polovica 17. stoletja, prva četrtina 20. stoletja, 1902, druga četrtina 20. stoletja

Frančiškanski samostan Kostanjevica nad Novo Gorico je v osnovi izrazito podolžna stavba iz 17. stoletja, ki je bila leta 1902 podaljšana in po prvi svetovni vojni obnovljena. V samostanu je bogata knjižnica, v cerkvi grobnica Bourbonov. Manjši odprt samostanski atrij je v zahodnem delu samostana, tik ob cerkvi, in je imel pred obnovo neenotno delno kamnito, večinoma pa betonsko tlakovanje, urejeni pa sta bili tudi dve večji gredi z zelenjem. Zaradi zamakanja zidov grobnice v kletni etaži je bilo treba opraviti temeljito sanacijo odprtega atrija in preprečiti prodiranje talne vlage. Da bi se to doseglo, so bili odstranjeni vsi obstoječi tlaki, porušeni zidki korit dveh zelenic in vgrajena je bila nova talna plošča s horizontalno hidroizolacijo. Pred tem je bilo na določenih mestih treba poglobiti teren in ob obstoječih zidovih izvesti vertikalno hidroizolacijo ter urediti drenažo in kanalizacijo padavinskih voda.

Načrt za celovito prenovu atrija je pripravil arhitekt mag. Jelko Valenčak. Na vseh kritičnih točkah prehodov so bile odstranjene ovire pragov, tako da so se uredile klančine za dostop invalidov do cerkve in sanitarij ter severnega hodnika samostana, kjer je umeščeno dvigalo. Na novo so se pozidali zidci za dve koriti zelenic, vendar v manjšem obsegu, tako da se je upoštevalo arhitekturno oblikovanje atrija. Z zmanjšanjem obeh korit se je s primernim odmikom osvobodilo sredinski arkadni steber, na drugi strani pa se je odprl pogled na samostanski vodnjak. AB-zidci korit so se vertikalno zaključili s kamnitimi oblogami, horizontalno pa s profiliranimi kamnitimi ploščami, ki služijo za posedanje. Tlakovane površine atrija so se izvedle iz naravnega kamna (Repen) pravokotne oblike. Odstranile so se obstoječe krožne stopnice, ki vodijo na kor, in se nadomestile z novimi, širšimi. Obnovljen atrij so patri poimenovali po patru Aleksandru Vavpotiču, frančiškanku, ki je po izbruhu soške fronte ostal na Kostanjevici in bil nato ustreljen. Njegovi tragični smrti je posvečena tudi nova stenska poslikava pod arkadami atrija, delo akademske slikarke Mire Ličen Krmpotič iz Pirana. Gradbena dela v atriju je izvedlo Gradbeništvo Gregorc, d. o. o., iz Ajdovščine.

V letu 2017 je bil restavriran tudi lesen rezljan portal – vhod v dvorano v pritličju samostana, kjer je bila nekdanj obednica. Restavratorska obnova je obsegala čiščenje, domodeliranje

manjših okruškov, dodelavo manjkajočih profilov iz umetne smole, sestavljanje odstopajočih delov, nadomeščanje manjkajočih profilov z novimi hrastovimi, sestavljanje in lepljenje odstopajočih delov, tonsko izenačevanje z alkoholnimi barvili in premaz z voskom. Dela je izvedla delavnica Restart, restavriranje, prenova in popravila notranjih prostorov in opreme ter umetniško ustvarjanje – Damijan Koradin, s. p.

Nova Gorica, frančiškanski samostan Kostanjevica, pogled na obnovljen samostanski atrij (foto: Minka Osojnik)

Nova Gorica, frančiškanski samostan Kostanjevica, nova stenska poslikava, delo akademske slikarke Mire Ličen Krmpotič (foto: Minka Osojnik)

105 Jasna Svetina

EŠD:	487
Naselje:	Nova Gorica
Občina:	Nova Gorica
Ime:	Nova Gorica – mestno jedro
Naslov:	Ulica Gradnikove brigade
Področje:	U, UZ
Obdobje:	1978–1983

Projekt za izgradnjo Gradnikove ulice, ki ga je leta 1975 izdelal arhitekt Tomaž Vuga, je sledil prvotni zasnovi mesta v zelenju. Poleg nebotičnika so bile v Ulici Gradnikove brigade najvišje stavbe v mestu. Predstavljale naj bi t. i. zahodno fasado mestnega jedra in hrbtnico mesta. Bloki si namreč sledijo vzdolž en kilometer dolge ulice, ki poteka v ravni črti od juga proti severu. Gradnja stolpnice je potekala med letoma 1978 in 1983. Do dvanajstnadstropni bloki so zadovoljili potrebe po delavskih stanovanjih hitrorastočega mesta. Predvidenih je bilo 756 stanovanj, a so stolpnice med gradnjo zvišali za eno etažo, tako da so dosegli število 804 stanovanj, kar je zadoščalo za približno 2800 prebivalcev. Parkirišča so umestili v dve veliki garažni hiši od prvotno načrtovanih treh. Stolpnice so zidane v skupinah, v obliki štirih kril, povezanih z notranjim križem in različnih višin. Zaključene so z atiko, za katero je skrita streha. Sklopi stolpnice so umaknjeni od glavne ceste. V vmesnem pasu so bodisi parkirišča bodisi prostori za posedanje oziroma nizki objekti z javnim programom. Nato si sledita pločnik in kolesarska steza, ki ju od ceste ločuje zelen pas. V pritličju stolpnice so na ulični strani lokali z različnimi vsebinami. Retrofasade gledajo na zelenice z otroškimi igrišči in koticiki za druženje.

Zadnji leti poteka intenzivna prenova fasad ob energetski sanaciji stavb. Uresničuje se prvotna zamisel obarvanosti stolpnice z intenzivnimi barvnimi odtenki, ki razbijajo uniformno sivino betonske konstrukcije v dolgi ulici, zaradi katere so prebivalci ulico poimenovali »kitajski zid«. Urejena je tudi enotna postavitev klimatskih naprav na fasade. Barvno študijo so izdelali Tomaž Vuga, APOS, Jasmina Kraigher, ARHITRAVI, in Mitja Bovcon, MITFORMA.

Gradbena dela vodijo upravniki blokov z različnimi izvajalci. Nadzor opravlja ZVKDS.

Nova Gorica, pogled na ulico (foto: J. Svetina, 2018)

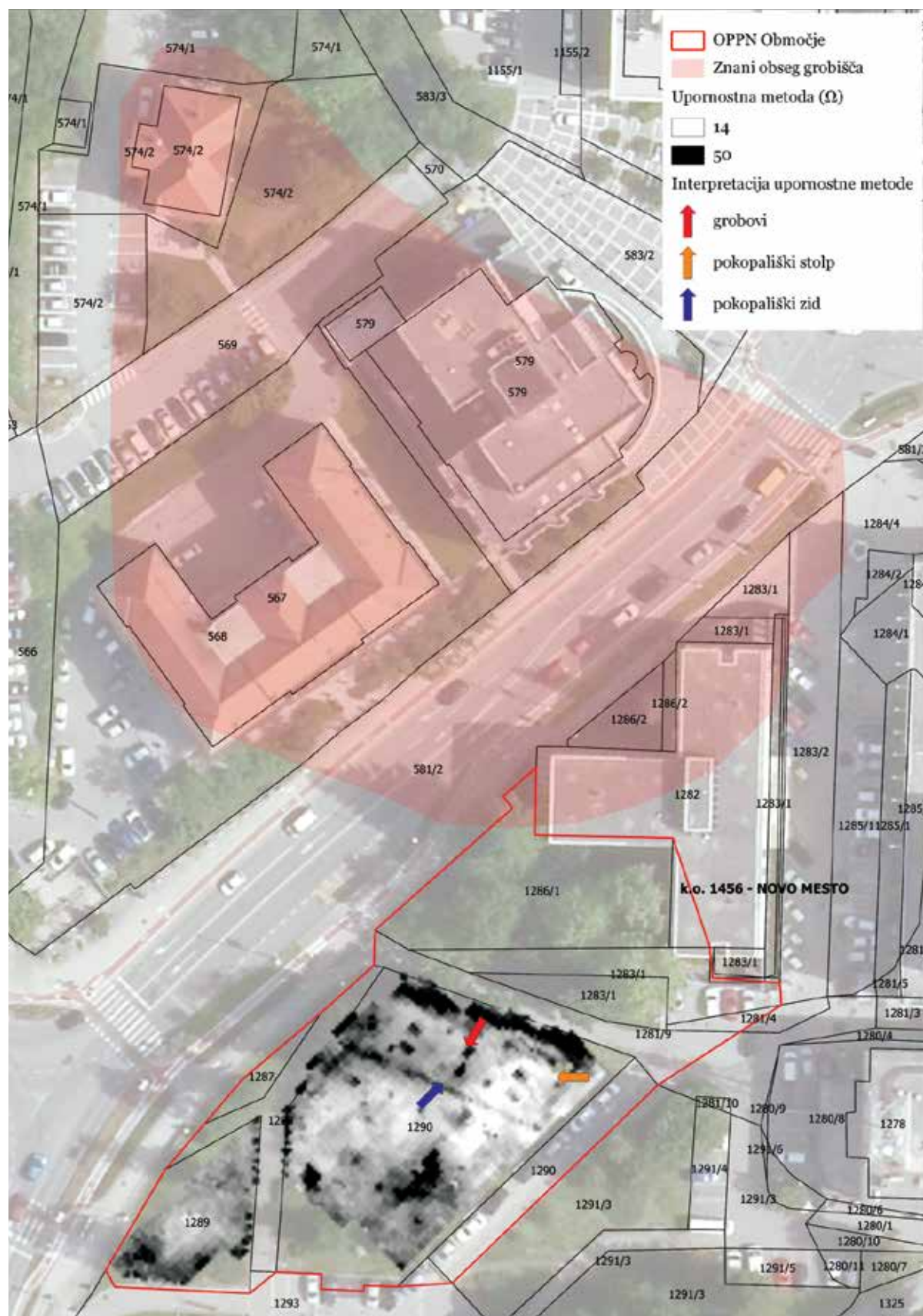
106 Gašper Rutar, Matjaž Mori

EŠD:	30479
Naselje:	Novo mesto
Občina:	Novo mesto
Ime:	Novo mesto – arheološko najdišče Novi trg
Področje:	A
Obdobje:	zgodnje rimsko obdobje, novi vek

Projekt za izgradnjo Gradnikove ulice, ki ga je leta 1975 izdelal Za območje obdelave OPPN za Novi trg v Novem mestu smo v letu 2017 izvedli historično analizo obstoječih podatkov ter ekstenzivno geoelektrično kartiranje na vseh odprtih površinah, ki so bile predmet načrtovanega posega.

V preteklih 130 letih je bilo v okolici Novega trga ob več priložnostih odkritih nekaj sto grobov, ki predstavljajo poznolatsko in rimsko grobišče Beletov vrt z okolico. Že v preteklosti se je veliko ugibalo o obsegu tega grobišča. Ob najdbi grobov ob gradnji takrat nove Ljubljanske ceste leta 1890 in kasneje izgradnji stavbe okrajnega glavarstva leta 1902 se je domnevalo, da se grobovi širijo višje po terenu nad novo cesto in proti vzhodu po izohipsi terena (Knez, T. 1992, Novo mesto II. Beletov vrt. Carniola archaeologica 2, str. 12–14), kar se je tudi potrdilo. Severozahodni rob grobišča naj bi bil za stavbo okrajnega glavarstva in Ljubljanske banke, saj je od tu naprej teren bolj skalnat in manj primeren za pokope (Breščak, D. 1990, Novo mesto – Beletov vrt. – Varstvo spomenikov 32, str. 180), kar pa vsaj v delu negirajo najdbe grobov ob hiši Vojska. Trdimo lahko, da na južnem delu grobišča sega še na območje Novega trga, saj so bili posamični grobovi najdeni tudi na takratnem Skabernetovem vrtu, tik severno ob današnjem parku (danes parc. št. 1282, 1286/1, 1286/2, vse k. o. Novo mesto). Grobovi so zagotovo ohranjeni še med škarpo in občinsko stavbo ob Ljubljanski cesti (Breščak, D. 1992, Novo mesto – Beletov vrt. – Varstvo spomenikov 34, str. 260), velika verjetnost je tudi, da so vsaj deloma ohranjeni jugovzhodno od nekdanjega okrajnega glavarstva, torej v smeri današnjega parka in porušene stavbe upravne enote. Zahodni oziroma jugozahodni rob, torej v smeri mostu, in območje zahodno od nekdanjega okrajnega glavarstva še nista raziskana in zamejena.

Obseg novoveškega pokopališča ob kapucinskem samostanu (na današnjem Novem trgu) je upodobljen na veduti iz sredine 19. stoletja in v franciscejskem katastru iz leta 1825, kjer pa pokopališče ne sega na območje raziskave z geofizikalno metodo. Na obeh slikah je razvidno, da pokopališče zamejuje zid, za njim pa se zemljišče prične le blago spuščati proti Krki. Zadnje stanje je zajeto na fotografiji iz leta 1902, kjer je prav tako še viden južni vogal pokopališčnega zidu, onkraj njega pa je nekoliko bolj razgiban teren, kot ga danes kaže park. Pokopališki zid in nanj naslonjen stolp s te fotografije smo prepoznali v rezultatih geofizikalnih raziskav. Prav tako je v rezultatih mogoče prepoznati anomalije, ki so verjetno odziv

Novo mesto, znani obseg prazgodovinskega in rimskega grobišča ter interpretacija geofizikalnih raziskav (izvedba: M. Mori, 2017)

na ostanke grobov. Zgolj na podlagi dimenzij in oblike bi te anomalije lahko predstavljale odziv na ostanke rimskodobnih grobnih konstrukcij, podobne tistim, odkritim na Beletovem in Skabernetovem vrtu, vendar je zaradi razporeditve ob novoveškem pokopališkem zidu verjetnejše, da so novoveški. Rezultat je bil na območju raziskave vsekakor pozitiven, območje je bilo vpisano v Register nepremične kulturne dediščine. Kljub razmeroma jasnim rezultatom geofizikalnih raziskav in sovpadanju s historičnimi viri pa izbrana metoda ni zaznala vseh arheoloških ostankov, ki so morda še pod površino. Na območju gramoznega tampona na severovzhodnem delu raziskav ni bilo mogoče izvesti, na jugozahodnem pa so morebitni arheološki ostanki zaradi mlajših nasutij zunaj dosega metode. Dokončno vsebinsko in časovno opredelitev odkritega grobišča ter opredelitev v delih, kjer geofizikalne raziskave niso dale dokončne slike ali pa jih ni bilo mogoče izvesti, lahko nudijo ciljna sondiranja.

107 Zdenka Salmič Pungerčar

EŠD: 494
 Naselje: Novo mesto
 Občina: Novo mesto
 Ime: Novo mesto – cerkev sv. Nikolaja
 Naslov: Kapiteljska ulica 4, Novo mesto
 Področje: R
 Obdobje: 1753

Oltarna slika Jezus na Oljski gori je ena v nizu Metzingerjevih slik s stranskih oltarjev v cerkvi sv. Nikolaja v Novem mestu. Slika je bila videti zelo preslikana, lak pa motnega videza, razpokan in zelo umazan. Barvna plast je bila preprejena s številnimi razpokami dvignjenih robov, ponekod je tudi popolnoma odpadla ali je manjkala zaradi poškodb nosilca. Pri dnu slike sta bili sanirani dve raztrganini. Podokvir je bil neprimeren in poškodovan zaradi lesnih škodljivcev. Okrasni okvir je pokrival zunanji rob slike v širini 5–6 cm. Slika je bila preslikana na mestih poškodb in manjkajoče slikovne plasti, ponekod tudi direktno na platno. Te intervencije so delovale neusklajeno s preostankom slike, saj so bile grobe, likovno nekvalitetne, predvsem pa neestetske. Slikovno plast sem pred demontažo podokvira zaščitila z raztopino kleja in lističi japonskega papirja. Po demontaži sem s hrbtno stranjo odstranila umazanijo in obe zakrpi. Zaradi poškodb sem sliko s hrbtno strani utrdila z Lascauxovo lepilno maso 443-95 ter jo obdelala na nizkotlačni mizi. Zaščito in klej sem z lica slike odstranila s toplo vodo in white spiritom. Po odstranitvi površinske umazanije z 2-odstotnim triamonijevim citratom je slika na novo zaživela, vidna pa sta postala tudi podpis avtorja in letnica nastanka. Porumeneli lak sem odstranila z mešanico etanola in acetona. Del

Novo mesto, cerkev sv. Nikolaja, oltarna slika Jezus na Oljski gori pred restavratorskimi posegi (foto: Marko Pršina)

Novo mesto, cerkev sv. Nikolaja, oltarna slika Jezus na Oljski gori po kitanju (foto: Marko Pršina)

Novo mesto, cerkev sv. Nikolaja, oltarna slika Jezus na Oljski gori med retuširanjem (foto: Z. Salmič Pungerčar)

preslikav na draperijah sem odstranila mehansko, večino pa kemično s topilnim aceton gelom. S pomočjo rentgenskega posnetka in ultravijolične fotografije sem imela dober vpogled v originalno poslikavo in naknadne posege. Nedotaknjene sem pustila manj moteče preslikave, predvsem tiste, katerih odstranjevanje bi povzročilo dodatne poškodbe. Obe raztrganini sem sanirala in sliko podlepila z Lascauxovo lepilno maso 443-95 ter toplotno obdelala v nizkotlačni mizi, saj bo slika po obnovi ponovno nameščena v vlažno okolje cerkve. Odvečno lepilno maso sem odstranila z bencinom. Izdelala sem nekoliko mehkejši kit (Lascauxova lepilna pasta in pigmenti), ki je zaradi manjše viskoznosti lepo zapolnil tudi najmanjše vrzeli. Po namestitvi slike na nov podokvir sem na njeno površino nanese izolativni sloj damar laka. Retuše sem izvedla z retušnimi barvami Restauro. Postopek retuširanja, izveden pretežno z uporabo pikic in le ponekod drobnih črtic v smeri avtorjevih potez, je bil zaradi množice majhnih poškodb izveden na vsej barvni površini slike. Najbolj preslikana in uničena barvna plast je bila na območju draperij, zato sem tu izvedla tudi največ rekonstrukcij. Tudi pri tem postopku sem si pomagala z rentgenskim posnetkom in podrobno analizo ostankov barvne plasti, ki sta nakazovala obliko in barvno modelacijo. Sliko bom v nadaljnjem postopku zaščitila z damar lakom.

Z do sedaj opravljenimi postopki je bila slika konservirana in restavrirana, vrnjen pa ji je bil tudi njen živahen kolorit. Pod okrasnim okvirjem in slojem umazanije sem odkrila pravo letnico nastanka, tj. 1753. V strokovni literaturi je bila slika do sedaj navedena kot 20 let starejša, kar meče novo luč na delo Valentina Metzingerja.

108 Tina Britovšek, Sašo Porenta, Primož Stergar

EŠD: 3430

Naselje: Novo mesto

Občina: Novo mesto

Ime: Novo mesto – prazgodovinsko gomilno grobišče Portoval

Področje: A

Obdobje: prazgodovina, novi vek

Z gozdom porasel Portoval leži na prvem, najizrazitejšem okljuku reke Krke v Mestni občini Novo mesto. Na jugovzhodni strani polotoka je danes športnorekreativski center Portoval. Prvo dokumentiranje halštatskih grobov iz Novega mesta, znano iz časopisnih poročil (Rutar, S. 1891, Letopis Matice slovenske, 192), je na tem mestu opravil preparator kranjskega muzeja Ferdinand Schulz. V mestnem gozdu je prekopal osrednji del gomile. Na travniku, dvesto metrov jugovzhodneje od te gomile, sta identificirani še dve močno sploščeni domnevni gomili (Božič, R. 1983, Portovald. – Varstvo spomenikov 25, 204). Omenjene gomile

so registrirane kot nepremična kulturna dediščina Novo mesto – prazgodovinsko gomilno grobišče Portoval. Znotraj območja arheološkega najdišča je bil leta 2001 sprejet Odlok o ureditvenem načrtu za športnorekreativski park Portoval (Uradni list RS, št. 108/01; spremembe in dopolnitve v Uradnem listu RS, št. 91/11), ki predvideva širitev športnega centra Portoval z ureditvijo vadišča za met diska, kopja, krogle in kladiva v velikosti 6500 m². Zato je ZVKDS, Območna enota Novo mesto, v kulturnovarstvenih pogojih št. 35105-0549/2015/3 z dne 24. 12. 2015 predpisal izvedbo invazivne arheološke raziskave za določitev vsebine in sestave najdišča, v obliki arheološkega dokumentiranja ob gradnji na celotni površini predvidenega posega (6100 m²). To je v maju 2017 na zemljiščih s parc. št. 8/5, 8/9, 8/23, 8/29, 1371/5, vse k. o. Šmihel pri Novem mestu, izvedlo podjetje Arheološke raziskave in trženje kulturne dediščine, Primož Stergar, s. p., iz Celja.

Na severozahodni strani predvidenega posega ležita dve domnevni gomili (t. i. gomili 1 in 2); odločili smo se, da ta del za zdaj izpustimo z območja raziskav in se osredotočimo na območje poleg njiju. Izvajalci gradbenih del so se prilagodili novim zahtevam tako, da so izkop izvedli v primerni oddaljenosti od gomil. Kopali so v linijah, med katerimi so ostali pasovi neizkopane zemljine, ki je služila za deponijo. Arheološko dokumentiranje ob gradnji je bilo izvedeno na površini 1600 m², ki je bila razdeljena na štiri sektorje. Strojni izkop se je izvajal z ravno bagrsko žlico, največ do globine 0,40 m. Izkopana površina je bila očiščena in dokumentirana. Najprej je bil izkopen sektor 2, kjer smo že na začetku izkopa dokumentirali antropogene oziroma arheološke ostaline. Podobno situacijo smo dokumentirali tudi v sektorju 1. Na območjih sektorjev 3 in 4 antropogenih ostalin ali drugih arheoloških znakov ni bilo videti.

Stratigrafska slika priča o različni rabi prostora skozi različna arheološka obdobja. Prepoznali smo pet glavnih stratigrafskih plasti. Pod današnjo hodno površino oz. travnato rušo (SE 001) leži humozna plast, ki predstavlja nekdanjo nujvsko površino (SE 002). Pod to humozno plastjo na celotnem območju leži arheološko sterilna plast rdečkasto rumene peščene glin, bogata z železovimi oksidi (SE 003), pod njo pa smo na posameznih delih dokumentirali trdno geološko apnenčasto kamnito podlago (SE 004). V sektorju 1 smo prepoznali še eno arheološko sterilno rjavkasto rumeno plast meljaste glin (SE 029).

Na območjih sektorjev 1 in 2 smo na nivoju arheološko sterilne rdečkasto rumene peščene glin (SE 003) tik pod humozno plastjo dokumentirali številne vkope. V sektorju 1 je bilo dokumentiranih pet jam (jame 1, 2, 3, 4, 5), v sektorju 2 pa šest jam (jame 6, 7, 8, 9, 10, 11). V tej fazi je predpisana metodologija preseglja okvire arheološke raziskave ob gradnji, zato je bilo dogovorjeno (z naročnikom, pristojno konservatoriko, izvajalcem arheoloških del), da se delno izkopljejo tri odkrite jame za potrebe natančnejše določitve vsebine, sestave in časovne opredelitve najdišča ter se na osnovi novih podatkov določijo dopolnilni kulturnovarstveni

Novo mesto, prazgodovinsko gomilno grobišče Portoval, pregledni načrt arheoloških raziskav (izdelala: S. Porenta, F. Aš).

pogoji. Naredili smo tri preseke čez sredino jam 4, 5 in 6. Izkazalo se je, da so vse jame antropogenega nastanka. Namembnost jam 4 in 5 v sektorju 1 je vprašljiva, na podlagi skromnih odlomkov keramike ju preliminarno datiramo v zgodnje novoveško obdobje. Za jama 6 (SE 015,027/016) se je izkazalo, da je vkop grobne jame dolžine 2,50 m in širine 0,90 m. Grob je bil obdan s kamnitim vencem (SE 027). V njem je bila odkrita dobro ohranjena bronasta zapestnica z vrezi, v premeru velika 6,1 cm. Glede na velikost zapestnice sklepamo, da je odkriti grob otroški. Na podlagi najdbe ga datiramo v starejšo železno dobo. Ali je pripadal bližnji gomili 1, katere rob je le 8 metrov stran, težko rečemo. V neposredni bližini groba 1 je bil odkrit še en vkop (SE 018/017), poimenovali smo ga jama 7. Jama je ohranjena v dolžini 2,04 m in v širini 1,14 m, v njenem polnilu (SE 018) so bili odkriti prazgodovinska lončenina in posamezni apnenčevi kamni, ki bi lahko bili del kamnite konstrukcije groba. Domnevni grob 2 ni bil izkopan.

Na podlagi novih ugotovitev je ZVKDS izdal dopolnilne kulturnovarstvene pogoje (35105-0549/2015/6), v katerih je bila zahtevana izvedba arheoloških izkopavanj na celotnem

območju gradbenega posega. Zaradi pomanjkanja finančnih sredstev je investitor odstopil od projekta, zato smo mu predlagali, naj območje gomil izpusti iz predvidenega projekta, vendar zaradi tehničnih rešitev to žal ni mogoče. Območje, kjer je bila izvedena predhodna arheološka raziskava, je bilo pokrito in povrnjeno v prvotno stanje. ZVKDS si prizadeva, da bi bilo območje gomilnega grobišča (Novo mesto – prazgodovinsko gomilno grobišče Portoval, št. EŠD 3430) v skladu z veljavnim kulturnovarstvenim režimom izvzeto z območja ureditvenega načrta Portoval. S tem bi se investitor v prihodnje izognil finančnim obremenitvam, ki velikokrat sledijo posegom v enote nepremične kulturne dediščine.

Novo mesto, prazgodovinsko gomilno grobišče Portoval, del predvidenega območja gradbenega posega, v ozadju vidni gomili 1 in 2 (foto: M. Pungercar, 2011)

Novo mesto, prazgodovinsko gomilno grobišče Portoval, bronasta zapestnica (PN 001) iz groba 1 (foto: S. Porenta, 2017)

Novo mesto, prazgodovinsko gomilno grobišče Portoval, sektor 2 z dobro vidnimi vkopi (foto: S. Porenta, 2017)

Novo mesto, prazgodovinsko gomilno grobišče Portoval, delno ohranjena kamnita obroba (SE 027) groba 1 po odstranitvi polnila SE 016 (foto: F. Aš, 2017)

109 Andrejka Ščukovt

EŠD: 24279

Naselje: Opatje selo

Občina: Miren - Kostanjevica

Ime: Opatje selo – kapelica

Področje: E, UA

Obdobje: 19., 20. stoletje

Franciscejska katastrska mapa iz leta 1818 (1825) prikazuje naselbinsko jedro vasi s parcelacijo v gruči oz. stavbnih nizih, izoblikovano ob treh glavnih prometnih komunikacijah, ki se stikajo v manjši trg. Na trgu je v takratnem času stalo znamenje, poleg še enega, ki je bilo umeščeno severno od vaškega jedra, na križišču poti, danes v smeri proti dolinskemu dnu, kjer se Vipavska dolina pri Mirnu prevesi v Furlansko nižino.

Franciscejska katastrska mapa obravnavane kapelice v Opatjem selu nima vrisane. Iz tega sklepam, da so znamenje postavili v času med drugo polovico 19. stoletja in prvim desetletjem 20. stoletja. Znano je, da je bilo znamenje v času soške fronte, tako kot tudi večina objektov v vasi, porušeno in po prvi svetovni vojni obnovljeno.

Zidanemu znamenju v obliki odprte kapelice vaščani pravijo pilk pr kali, ker stoji v bližini opuščene kalu. Kapelico pokriva dvokapna streha, krita s korci. Ima profiliran polno zidan napušč, ki ga na obeh strešnih zatrepih poudarjata kamnita vrha. V odprti niši kapelice na lesenem oltarčku je kip Srca Jezusovega, prvotno Marijin kip, ki naj bi ga po drugi svetovni vojni odstranil eden od vaščanov. Vhod v kapelico, ki ga varuje železna ograja, je zaključen s segmentnim lokom. Obe stranski fasadi imata po eno manjše okno.

Pobudo za obnovo kapelice sta dali dve krajanke. V soglasju z župnijo sv. Andreja Opatje selo je pridobivanje soglasja za obnovo kapelice vodila Občina Miren - Kostanjevica.

Opatje selo, kapelica »pilk pr kali«, stanje pred obnovo (foto: A. Ščukovt, 2017)

Opatje selo, kapelica »pilk pr kali«, stanje po obnovi (foto: A. Ščukovt, 2017)

Kapelico je v maju in juniju 2017 s prostovoljnimi delom celovito obnovilo devet opatjeselskih obrtnikov: Gramat – Renato Kačič, Kamen Kras – Simon Zavadlav, Boštjan Frančeškin, Primož Pahor, Stopa – Bore Mitrovski, Steklarstvo Nemeč Bilje, Marušič, d. o. o, in Bogdan Kosovelj. Postopek obnove po izdanih kulturnovarstvenih pogojih je bil naslednji: S kapelice so odstranili dotrajan fasadni omet. Nov omet so izdelali z apneno cementno malto. Stene kapelice so pobarvali v skladu z barvno študijo ZVKDS, ki je bila narejena na podlagi arhivske fotodokumentacije in analogije tovrstnih objektov, saj je ob prihodu restavratorke, ki je nameravala opraviti sondažo beležev in ometa, bilo že vse odtočeno. Sledila je hidroizolacija. Odstranjen je bil še asfalt, ki je kapelico obkrožal. Nato je bilo izvedeno temeljenje objekta. V pasu okrog kapelice so položili kamnit tlak lokalnega izvora. Obstoječo dotrajano cementno stopnico, ki je predstavljala vhod v nišo, so zamenjali s kamnito z zaokroženim zgornjim robom. Tlak v niši kapelice, narejen iz cementa in v obliki kvadratnih plošč, so očistili. V notranjosti

kapelice je bila odstranjena recentna lesena obloga na stropu in prezentiran je bil raven ometan strop. Obe dotrajani okni sta bili zamenjani z novima iz kostanjevega lesa. Okni imata okvirje ozkega profila in sta deljeni na križ. Stene notranjosti kapelice so slikane v skladu z barvno študijo. Mizarsko je bil obnovljen lesen oltar in prebarvan po navodilih restavratorke. Očiščena je bila še kovinska ograja in barvana glede na RAL-lestvico v skladu z barvno študijo. Okolico kapelice so nasuli s kamnitim drobirjem. Na njenem severnem robu je bilo nazadnje obnovljeno cementno napajalno korito.

110 Minka Osojnik, Brane Zbačnik, Andrej Jazbec, Patricija Bratina

<i>EŠD:</i>	3859
<i>Naselje:</i>	Orehok
<i>Občina:</i>	Cerkno
<i>Ime:</i>	Orehok pri Cerknem – cerkev sv. Ubalda
<i>Področje:</i>	UA, R, A
<i>Obdobje:</i>	tretja četrtina 18. stoletja, 1755

Prvotna cerkev v Orehku pri Cerknem je stala v zaselku, ki se je imenoval Na Nemcih, kakih 20 minut nad Orehkom. Na današnji lokaciji, južno od vasi znotraj ograjenega pokopališča, so cerkev, po rušitvi stare, sezidali med letoma 1739 in 1755, kar nakazuje tudi letnici pod venčnim zidcem prezbiterja (1739) in na slavoločni steni v ladji (1755). Baročno cerkev sestavljajo tristrano zaključen prezbiterij, širša pravokotna ladja in zvonik pred vhodno fasado, ki je bil pozidan sočasno s cerkvijo, le da je bil prvotno nekoliko nižji. Notranjščina je banjasto obokana, oprema je iz 19. stoletja.

Na cerkvi se je v jeseni 2016 pričela izvajati statična sanacija v okviru popotresne obnove Posočja. Po postavitvi odrov je ekipa konservatorjev in konservatorjev-restavratorjev OE Nova Gorica in Restavratorskega centra opravila obsežno sondiranje sten na zunanjščini in v notranjosti objekta. V notranjščini je sondiranje odkrilo prvotno dekorativno poslikavo pilastrov, vencev in vseh štukatur, odkriti sta bili dve figurativni poslikavi na severni in južni steni ladje. Že pred sondiranjem zunanjščine je bila na prezbiteriju ohranjena dokaj zbledela arhitekturna poslikava v oker tonu z belimi vogalnimi pasovi in belimi obroboami okoli okenskih okvirjev, v pritličnem delu zvonika pa se je kazala zanimiva arhitekturna poslikava z rdečimi črtami. Ugotovili smo, da je bil zvonik v celoti poslikan z arhitekturno poslikavo, ki je posnemala kamnito dekoracijo: z rdečo črto in svetlo sivim polnilom so bili po celotni višini naslikani šivani robovi, pritličje je imelo naslikano rustiko, horizontalno so zvonik delili naslikani venci, v višini zvonov pa so bifore krasili naslikani »kamniti« okvirji s profilirano preklado. Med sondiranjem je bila na severni steni zvonika pod uro odkrita letnica 1750. Prvotno poslikavo sta prekrivala dva sloja ometa, vrhnji iz grobega cementnega v sivi barvi, obe plasti sta bili slabo sprijeti s podlago. S pomočjo izvajalcev

gradbenih del smo odstranili novejšo cementno ometo, saj smo se odločili, da se prezentira prvotna arhitekturna poslikava.

V višini temeljev se je izvedla AB-vez okoli objekta, v notranjosti zvonika so bili temelji ojačani s talno ploščo. AB-vezi so bile hidroizolirane, izvedla se je drenaža. Na zvoniku so bile nameščene dvojne natezne vezi v štirih ravninah. Ploščice vezi so utopljene v ometu. Natezne vezi so bile nameščene tudi pod streho po celotnem objektu. Izvedli sta se dve prečni natezni vezi, in sicer ena v slavoločni steni nad slavolokom, druga v tleh kora.

Zaradi poslikave na zunanjščini zvonika se je ta sistematično injiciral le z notranje strani z maso, ki ne vsebuje sivega cementa. V nivoju tal so bili vsi zidovi objekta injicirani s hidrofobno maso. Stene ladje, prezbiterija in zakristije so se injicirale z zunanje strani, v notranjosti pa se je izvedlo linijsko injiciranje po razpokah.

Omet na zunanjščini ladje, prezbiterija in zakristije je bil v celoti odstranjen do profiliranega strešnega venca, ohranil se je le del z naslikano letnico pod napuščem na vzhodni steni prezbiterija. Fasada je bila v celoti na novo ometana z apneno malto, razen pasu en meter nad tlemi, kjer je bil nanesen

sušilni omet. V svežem finem ometu je bila na prezbiteriju vrezana arhitekturna členitev sten, po kateri se je kasneje izvedlo pleskanje. Profiliran strešni venec, ki je bil na več mestih poškodovan in v preteklosti neustrezno saniran, je bil lokalno saniran. Zunanjščina, razen zvonika, je bila prebarvana s silikatnimi barvami po barvni študiji, ki jo je pripravil zavod. Na zvoniku so se ohranili deli, kjer je bil omet v boljšem stanju. Opravljena sta bila kitanje in utrjevanje originalnih ometov. Večje manjkajoče površine originalnih ometov je dopolnil izvajalec gradbenih del. Arhitekturna poslikava zvonika, to so podlaga, šivani robovi in okvirji odprtih, je bila rekonstruirana s silikatnimi barvami (Rofix). Odkriti, utrjeni in poretuširani sta bili tudi letnici na zvoniku (1750) in na vzhodni steni prezbiterija (1739). Rekonstruirane so bile tudi naslikane številčnice ur, ki so sicer kasnejšega datuma.

V notranjščini se je zaradi dotrajanosti odstranil omet do enega metra nad tlemi in se nadomestil s sušilnim. Preostali omet je bil lokalno pokrpan z apneno malto, celota se je prebarvala po barvni študiji zavoda. Na območju sond sta bili očiščeni, utrjeni in poretuširani dekorativna poslikava ter letnica na slavoloku (1755). Ostanki figurativnih poslikav

Orehok pri Cerknem, cerkev sv. Ubalda, zunanjščina pred obnovo (foto: Minka Osojnik)

Orehok pri Cerknem, cerkev sv. Ubalda, zunanjščina po obnovi z rekonstruirano arhitekturno poslikavo zvonika (foto: Marta Bensa)

na severni in južni steni ladje so se zaradi slabe ohranjenosti in nepovezanosti s sedanjo ureditvijo notranjosti utrdili in ponovno prekrili z apnenim beležem in ometom. Vsa restavratorska dela je pod vodstvom mag. Andreja Jazbeca izvedla ekipa Restavratorskega centra ZVKDS.

Streha zvonika je bila na novo prekrita z bakreno pločevino. Dela je izvedlo Stavbno kleparstvo Marko Kožuh, s. p., iz Škofje Loke.

V okviru popotresne sanacije cerkve sv. Ubalda so bile ob podbetoniranju temeljev in ob izvedbi odvodnjavanja meteorne vode zahtevane arheološke raziskave ob gradnji. Te je v juliju in avgustu 2017 izvajal Tolminski muzej pod vodstvom mag. Miha Mlinarja (Mlinar M. (2018), Poročilo o izvedeni arheološki raziskavi ob gradnji v Orehku (EŠD 3859, Orehek pri Cerknem – cerkev sv. Ubalda), parc. št. 50, k. o. Orehek, Tolmin).

Rezultati arheoloških raziskav: Na območju zakristije so bili v izkopu temelja cerkve odkriti ostanki treh človeških skeletov. Še šest delno ohranjenih skeletnih grobov je bilo raziskanih ob izkopu kanala za odvajanje meteorne vode med prezbiterijem in južnim pokopališkim zidom. Na preostalem

območju cerkvenih temeljev ni bilo zaslediti sledov grobov ali razpršenih kostnih ostankov. Dokumentirani grobovi so glede na pridane najdbe (bronasti svetinjci, bronasta križca, ogrlica iz keramičnih jagod, rožni venec iz jagod črne, bele in prozorne barve) novoveške starosti, opredeljeni v čas 18. stoletja. Kostni ostanki so bili po zaključku raziskave pokopani znotraj vaškega pokopališča.

Gradbena dela je izvedel GRAS, d. o. o., pod vodstvom Tineta Hauschna, odgovorni nadzornik Državne tehnične pisarne Bovec-Kobarid je bil Zvone Hren. Vsi vpleteni so pokazali veliko naklonjenost do ohranjanja kulturne dediščine, zaradi česar je bila obnova uspešna.

111 Alenka Zupan

EŠD: 14837

Naselje: Ormož

Občina: Ormož

Ime: Ormož – hiša Ulica dr. Hrovata 10

Naslov: Ulica dr. Hrovata 10

Področje: UA

Obdobje: secesija, prva četrtina 20. stoletja

Hiša Ulica dr. Hrovata 10 v Ormožu je enonadstropna secesijska vila kvadratnega tlorisa. Vhod v hišo na severni fasadi kazi neustrezen nadstrešek, ki hišo povezuje s kasnejšim poslopjem, so pa ohranjena dvokrilna vhodna vrata s secesijsko oblikovanima kovanima mrežama pred zasteklenim osrednjim delom vratnih kril. Pritličje zahodne fasade ima v drugi in tretji osi tristrani rizalitno izstopajoč pomol s pločevinasto streho, ki se ponovi v tretji in četrti osi južne fasade, le da ga tukaj zaključuje balkon s kovano ograjo z imenitno secesijsko dekoracijo. Jugozahodni vogal pritličja odpirata arkadi, ki tvorita manjšo zunanjo ložo. Fasada je členjena s talnim zidcem, profiliranim delilnim vencem, preprostimi okenskimi obrobami, pod napuščem pa jo v okenskih oseh dekorirajo manjša pravokotna polja. V notranjščini je ohranjeno vse stavbno pohištvo (tudi notranja okenska krila, zunanja so že bila zamenjana), kovana stopniščna ograja in za tisti čas tipične betonske ploščice. Hišo odlikujejo slogovna enovitost ter številni ohranjeni kvalitetni secesijski elementi tako na zunanjščini (balkonska ograja) kot tudi v notranjščini (betonske ploščice, kovana stopniščna ograja, vrata s podboji).

Hiša stoji neposredno ob novozgrajenem Centru starejših občanov Ormož in je v lasti Občine Ormož. Lastnik stavbe se je odločil, da v njej uredi bivalno enoto z varovanimi stanovanji za starejše občane. V ta namen je bila izvedena celovita obnova poslopja: zamenjane so bile vse instalacije, nameščeni so bili novi tlaki, ki ustrezajo zahtevam nove namembnosti, stavbno pohištvo, fasada. Na strehi so bila neustrezna strešna okna nadomeščena z novimi, zamenjana

je bila tudi kritina. V notranjščini je bil v celoti ohranjen primarni tloris, večji prostori v pritličju so namenjeni skupnim bivalnim dejavnostim. Sobam v nadstropju in mansardi so bile dodane kopalnice. Vgrajeno je bilo dvigalo, in sicer na mestu nekdanjih shramb, neposredno ob stopnišču, kjer z ničimer ne moti pojavnosti podobe objekta kulturne dediščine. V celoti smo ohranili primarno betonsko stopnišče s kovano ograjo in tlak z značilnimi betonskimi ploščicami z vzorcem.

Ormož, hiša Ulica dr. Hrovata 10, južna fasada pred prenovno (foto: A. Zupan)

Ormož, hiša Ulica dr. Hrovata 10, dela na fasadi (foto: A. Zupan)

Ormož, hiša Ulica dr. Hrovata 10, južna fasada po prenovi (foto: A. Zupan)

Ohranjene in popravljene so bile glavne vhodne vratnice. Okna so bila zaradi dotrajanosti zamenjana z replikami. V celoti je bila obnovljena fasada, vključno s kovano secesijsko ograjo na balkonu. Opravljene sondažne raziskave so razkrile primarno sivo barvo fasade, ki smo jo rekonstruirali.

Obnova je potekala od jeseni 2016 do pozne pomladi 2017. Po končani obnovi objekta kulturne dediščine se je izkazalo, da je kljub zahtevnim pogojem ureditve bivanja starejših v bivalni enoti z varovanimi stanovanji mogoče zadostiti standardom in obenem v veliki meri ohraniti vse bistvene historične elemente secesijske arhitekture in spomeniško varovano podobo hiše.

Ormož, hiša Ulica dr. Hrovata 10, tlak veže v pritličju (foto: A. Zupan)

112 Mojca Tercej Otorepec

EŠD: 28047

Naselje: Peče

Občina: Moravče

Ime: Peče – hiša Peče 13

Naslov: Peče 13, po domače Pri Mejnik

Področje: E, T, R

Obdobje: 19. stoletje

Mejnikova hiša stoji v gručasto zasnovani vasi Peče v Moravški dolini zahodno pod cerkvijo sv. Jerneja, ob poti proti cerkvi. Stavba je bila vpisana v Register kulturne dediščine v času terenskih pregledov dediščine pri pripravi prostorskega plana občine, konec devetdesetih let 20. stoletja. Je manjša, v breg vkopana, iz kamna zidana stanovanjska stavba s podkletenima deloma, kjer sta ohranjena manjši obokan hlev z lesenim portalom in shramba s kamnitim portalom na drugi strani vhoda v hišo. Stavba je podolgovatega tlorisa, postavljena pravokotno na cesto. Vhod je postavljen na sredino zahodne fasade z lesenim portalom z dvoramnim stopniščem, ki vodi v stanovanjski del z vežo s škafnico, črno kuhinjo, hišo in verjetno novejšim prizidkom bele kuhinje nad shrambo, ki je zamaknjen iz osnovne osi zahodne fasade. Z betonskim zareznikom prekrita streha je dvokapna s čopi z nadstreškom nad vhodom. Na zahodnem podstrešnem

Orehek pri Cerknem, cerkev sv. Ubalda, sonda z dekorativno poslikavo v notranjosti ladje (foto: Minka Osojnik)

vogalu so ohranjeni tudi leseni golobjaki, na severni stranski fasadi je bila poslikava Marije z detetom z napisom Marija pomagaj, v nadstropju pa lesen zatrejni gank.

Lastnica hiše iz Peč se je odločila, da bo hišo v celoti obnovila, zato smo na zavodu prejeli vlogo za izdajo kulturnovarstvenih pogojev za obnovo. Pred postopkom izdaje navodil oziroma kulturnovarstvenih pogojev je hišo najprej pregledal strokovnjak s področja gradbene statike, poročilo je pripravil Miran Ježovnik z zavoda v Mariboru. Ugotovljeno je bilo, da se je hiša nekoliko posedla, zato je na zamaknjem delu stavbe pri shrambi in beli kuhinji nastala izboklina, ki statično ogroža celotno stavbo. Predlog je bil, da se ta del stavbe ponovno pozida in statično utrdi. Na osnovi gradbenostatičnega poročila smo s sodelavcem arhitektom konservatorjem Jonom Grobovškom izdali kulturnovarstvene pogoje za pripravo projektno-gradbene dokumentacije za obnovo. Pripravo projekta v skladu z izdanimi pogoji, ki ga je izdelala Martina Perše iz podjetja Kamen-les iz Bohinja, smo usklajevali v letih 2016 in 2017. Kulturnovarstveno soglasje je bilo (na podlagi prejete in z zavodom usklajene projektno-gradbene dokumentacije) izdano v letu 2018.

V letu 2017 so se med raziskavo fasad, ki jih je pregledala konservatorka-restavratorka mag. Eva Tršar Andlovič, pojavila nova spoznanja. Zahodna in severna fasada sta v celoti poslikani v secco tehniki. Pri sondiranju je bilo odkritih sedem poslikav z nabožnimi in živalskimi motivi. Severna zatrejna fasada je v sredini stene pod poslikavo Marije skrivala starejšo poslikavo s sv. Florjanom, ki gasi hišo. Na levi je upodobljena Marija z detetom, na desni strani pa je sv. Jožef z Jezusom in lilijo s podnapisom Sv. Jožef, za nas Boga prosi. Na zahodni fasadi je na levi strani od vhodnih vrat upodobljen sv. Elija, ki ga angel na gorečem vozu vozi v nebesa, v vogalu stavbe na levi strani je verjetno upodobljeno vnebovzetje z dvema angelskima glavicama. Pri vhodnih vratih je na levi strani upodobljen petelin, na desni pa bel golob.

Pri obnovi fasade bomo poslikave ohranili, restavriral, omete pa le dodelali, saj gre v tem primeru za edino odkrito poslikavo fasad na stanovanjski hiši v Moravški dolini.

Peče, zahodna fasada Mejnikove hiše pred raziskavami (foto: M. Tercelj Otorepec, 2012)

Peče, severna fasada s poslikavo Marije z detetom (foto: M. Tercelj Otorepec, 2007)

Peče, zahodna fasada Mejnikove hiše po pregledu ometov (foto: M. Tercelj Otorepec, 2016)

Peče, severna fasada Mejnikove hiše s tremi poslikavami (foto: M. Tercelj Otorepec, 2016)

113 Damjan Nared, Špela Govže

EŠD: 515

Naselje: Piran

Občina: Piran

Ime: Piran – cerkev Marije Zdravja

Naslov: Prešernovo nabrežje

Področje: R

Obdobje: 1779, barok

Cerkev stoji na Prešernovem nabrežju, na izjemni lokaciji na robu rta na zahodnem koncu mesta. Zadnja fasada je vpeta v mogočno rondelo, ki je bila zgrajena leta 1506. Zvonik, ki je obenem svetilnik, je bil skozi čas večkrat predelan. Današnja neogotsko obliko je dobil sredi 19. stoletja. Današnja cerkev Marije Zdravja je bila leta 1274 posvečena sv. Klementu, zavetniku mornarjev. Mariji Zdravja so jo posvetili leta 1632 zaradi kužnih epidemij.

Cerkev je bila večkrat obnovljena in predelana, poznobaročna prezidava je bila končana leta 1777 po načrtih Zuanna Dongettija. Notranjščina cerkve je enoladijska, strop krasijo štukature z osrednjim prizorom, ki predstavlja Caritas –

Ljubezen. Cerkev je bila bogato opremljena s cerkveno opremo in številnimi votivnimi podobami. Trije marmorni oltarji iz zadnje četrtine 18. stoletja so delo Gaspara Albertinija. Glavni oltar, ki se ponaša z izjemnim kamnitim reliefom Jezusovo darovanje v templju, je na daritvenem oltarju krasila slika Marija z otrokom in škofoma, delo Mattea Furlanetta. Levi stranski oltar je posvečen sv. Frančišku Pavelskemu, desni pa sv. Alojziju Gonzagi (vir: <http://www.zupnija-piran.si/piranske-cerkve#jurij> in <http://rkd.situla.org/>).

Vsa oprema, vključno s slikami, je bila začasno shranjena na varno, saj so bile v cerkvi izjemno neugodne razmere. Zaradi izpostavljenosti lokacije na piranski pulti sta v cerkvi vseskozi prisotni vlaga in kristalizacija vodotopnih soli na površini ometov, kamna in štukatur. Kljub maloštevilnim vernikom je župnik Zorko Bajc pokazal močno voljo, da se cerkev glede na finančne zmožnosti postopno obnavlja. Dotrajana streha je bila s pomočjo donatorjev pred leti obnovljena, pred kratkim so bile restavrirane tudi štukature na stropu (Gnom, d. o. o.). Izjemen marmorni antependij smo zaradi slabih pogojev za hranjenje *in situ* pred leti demontirali z oltarne menze in prepeljali v restavratorski atelje ZVKDS, Restavratorskega centra v Ljubljani, ter se dogovorili za izdelavo kopije, ki bo nameščena na oltarno menzo. Na Oddelku za kamen in štukature smo po izvedeni fotografski dokumentaciji

Piran, cerkev Marije Zdravja, oltar z originalnim antependijem pred demontažo (foto: arhiv ZVKDS, RC)

in opravljenih preliminarnih raziskavah izvedli nujne konservatorsko-restavratorske posege na originalu.

Najprej smo mehansko odstranili vse nečistoče, nato smo začeli dolgotrajen postopek razsoljevanja s celulozno-glinenimi oblogami in destilirano vodo. Z namenskimi lističi za merjenje soli smo skrbno spremljali prisotnost soli v spomeniku. Trdovratnejše obloge smo odstranili z ultrazvočnim kladivcem. Po končanem razsoljevanju smo poskušali odstraniti rjaste madeže na zgornjem delu antependija, kar nam je s pomočjo topil in oblog tudi delno uspelo. Nato smo začeli izdelavo kalupa iz silikonskega kavčuka in poliestrske kape. Izdelali smo odlitek v umetnem kamnu in ga dopolnili z naknadno vstavljenima imitacijama kamnite inkrustacije na obeh spodnjih vogalih. Malta je sestavljena iz belega cementa z drobljenim kararskim marmorjem, medtem ko so masi za izvedbo imitacij inkrustacije dodani ustrezni mineralni pigmenti.

Vse manjše nepravilnosti na odlitku, ki so nastale zaradi zračnih mehurčkov v malti, smo dopolnili z ustrezno maso. Na posebni poskusni plošči smo predhodno naredili teste z

različnimi materiali. Odlitek smo retuširali – naslikali smo žile, ki so prisotne v naravnem kamnu, in se tako približali videzu originalnega antependija. Površino smo na koncu premazali še z beneškim milom.

Kopijo smo zaščitili in prepeljali v cerkev Marije Zdravja, kjer bo v prihodnosti nameščena na mesto originala. Glede na slabo stanje celega oltarja bo verjetno smiselna montaža z distančniki. Originalni antependij bo prezentiran v lapidariju Župnijskega muzeja sv. Jurija, ki je urejen v kleti zakristije piranske župnijske cerkve.

Piran, cerkev Marije Zdravja, odstranjevanje trdovratnih sekundarnih oblog z ultrazvočnim kladivcem (foto: arhiv ZVKDS, RC)

Piran, cerkev Marije Zdravja, razsoljevanje originala s celulozno-glineno oblogo in destilirano vodo (foto: arhiv ZVKDS, RC)

Piran, cerkev Marije Zdravja, izdelava odlitka s pomočjo kalupa iz silikonskega kavčuka (foto: arhiv ZVKDS, RC)

Piran, cerkev Marije Zdravja, izdelava kopije kamnite inkrustacije na vogalih (foto: arhiv ZVKDS, RC)

Pri konservatorsko-restavratorskih posegih na antependiju glavnega oltarja so sodelovali mag. Nina Žbona, Evgen Pezdirc in Robert Kuret (ZVKDS, Restavratorski center, Oddelek za

kamen in štukature) ter zunanji sodelavci Damjan Nared, Silvo Metelko in Rok Dolničar.

Piran, cerkev Marije Zdravja, dopolnjevanje manjših nepravilnosti na odlitku (foto: arhiv ZVKDS, RC)

Piran, cerkev Marije Zdravja, preizkušanje materialov in predpriprava za retušo (foto: arhiv ZVKDS, RC)

Piran, cerkev Marije Zdravja, kopija antependija pred retušo (foto: arhiv ZVKDS, RC)

Piran, cerkev Marije Zdravja, kopija antependija po končanem konservatorsko-restavratorskem posegu (foto: arhiv ZVKDS, RC)

Piran, cerkev Marije Zdravja, original in kopija (foto: arhiv ZVKDS, RC)

114 Andrejka Ščukovt

EŠD: 4107

Naselje: **Plače**

Občina: Ajdovščina

Ime: **Plače – kapela Lurške Matere Božje**

Naslov: Prešernovo nabrežje

Področje: E, UA

Obdobje: 20. stoletje

Vas Plače, manjše naselje v Občini Ajdovščina, leži jugovzhodno od Vipavskega Križa. Poznana je po tem, da ji burja ne more do živega, in predvsem po romarski kapeli Lurške Matere Božje. Kapela je umetno izdelana votlina z odprtim in ozelenjenim predprostorom. Celota stoji tik ob glavni cesti, v južnem delu zaselka Hrib.

Kapelo Lurške Matere Božje so po končani drugi svetovni vojni postavili na mestu manjšega znamenja, posvečenega Rožnovenski Mariji. Pobudnik gradnje kapele Lurške Matere Božje je bil kriški župnik Andrej Simčič, ki se je zaobljubil, da bo po končani vojni postavil kapelo po vzoru Lurške votline. Vaščani Plač so njegov predlog sprejeli in že 24. februarja 1946 položili temeljni kamen, ki ga je blagoslovil p. Anton Vouk, predstojnik kapucinskega samostana v Vipavskem Križu. Kapelo je ob pomoči krajanov zidal mojster Srečko iz bližnjega

Lokavca. Material – kamenje, pesek in grušč – so z volovsko vprego pripeljali iz struge Vipave in Hublja. Nato so izdelali umetno votlino in vanjo postavili oltarno menzo z Marijinim kipom, ki so ga naročili v Padovi. Kip so leta 1947 z vozom iz Gorice pripeljali v Plače. Kapelo Lurške Matere Božje je 11. maja 1947 blagoslovil in daroval sv. mašo msgr. Mihael Toroš. Ta dan naj bi se v Plačah zbralo okrog štiri tisoč ljudi.

Votlino ograjujejo balustri, tlak pred oltarno menzo v votlini je teraco, levo od votline teče voda, ki ponazarja izvir, celoto obdaja mogočna vrtnica. Pred votlino je urejen večji parterni prostor, ki ga s treh strani obdaja nizek kamnit in ometan zid s kovinsko ograjo, s četrte strani pa je zid višji, neometan in kamnit ter omejuje posest sosednje domačije.

Ob 70-letnici postavitve kapele Lurške Matere Božje se je župnija Vipavski Križ prijavila za sofinanciranje obnove kulturne dediščine Občine Ajdovščina in načrtovala izvedbo obnovitvenih del v parternem območju kapele. Dela so izvedli različni ajdovski obrtniki. Uredili so zelenico, postavili fiksne klopi, ki služijo tudi za shrambo pomičnih klopi. Z načrtovano odstranitvijo obodnega ograjnega zida nismo soglašali, ker ni bil dotrajan, ampak so bila potrebna le vzdrževalna dela. Tako sta se ograjni zid in pilastri vohod očistila nečistoče ter se je odtolkel slab in odstopajoč omet. Zid je bil ponovno ometan v obstoječi strukturi in prebarvan v skladu z rezultati barvne študije zavoda. Obstoječo kovinsko ograjo je bilo treba zaradi dotrajanosti zamenjati s podobno novo.

Plače, kapela Lurške Matere Božje, stanje pred obnovo (foto: A. Ščukovt, 2016)

Plače, kapela Lurške Matere Božje, stanje po obnovi (foto: A. Ščukovt, 2017)

115 Katarina Blaži

EŠD: 2107

Naselje: **Planina**

Občina: Postojna

Ime: **Planina – cerkev sv. Marjete**

Področje: R

Obdobje: 19. stoletje

Slika Jagnje z zastavo (mere 225 x 152 cm), umeščena v lesen reliefno izrezljan in pozlačen okvir, je del neba, ki se uporablja pri cerkvenem obredu – procesiji. Avtor dela ni znan. V preteklosti je bila slika barvno osvežena in podlepljena z novim platnom, lesen okrasni okvir je bil na novo pozlačen s kovinskimi lističi in prelakiran. Platno, nosilec slike, je bilo v zelo slabem stanju. Na robovih je bilo tanjše in preperelo. Veliko poškodb je nastalo zaradi rje žebličkov, s katerimi je bilo platno pritrjeno na podokvir. Zaradi močnega lepila podlepljenega platna je nastalo več poškodb na originalu: gubanje platna, odstopanje, luščenje in odpadanje grunda in barvne plasti. Na barvni plasti je vidna struktura platna, kar

kaže na zelo tanek nanos grunda. Koščki preperelega platna na robovih so odpadli.

Lesen podokvir slike je bil v dobrem stanju. Nanj je pritrjeno kovinsko ogrodje, ki je bilo poškodovano od rje. Ogrodje služi nošenju neba. Na okrasnem okvirju so bili poškodovani le zaključki okrasja, kjer je les zelo tanek in se je pri prenašanju in hranjenju poškodoval. Zaradi izsušenosti lesa je grund na mnogih mestih odstopil od osnove in se je ob dotiku zdrobil ter odpadel. Blago zavese, ki je bila pritrjena na okvir, je dobro ohranjeno. Podloga je bila na nekaj mestih preperela, kar je pripomoglo k odločitvi, da se zamenja, blago in resice pa se očistijo, operejo in vrnejo skupaj z novo podlogo na okvir.

Pri sondiranju okrasnega okvirja so se pod bronzo našli deli pozlate na rdečem bolusu in na hrbtni strani tanek sloj vodotopne barve. Zaradi slabe vezivnosti grunda z nosilcem in zelo malo ohranjenega originala smo se odločili, da se okvir očisti do lesa, pokitajo poškodovani deli, domodelirajo manjkajoči deli, okvir obrusi, grundira z akrilnim grundom, izdelajo gravure, pozlati na oljni Mikstion, gravure in hrbtna stran pa se prebarvajo s pigmenti v akrilni disperziji.

Podokvir slike sem obrusila, odstranila zarjavele kovinske dele, pokitala in utrdila. Kovinske nosilce sem obrusila, zaščitila pred rjo in prebarvala s črno barvo za kovino.

Lično stran slike sem pred posegi zaščitila s klejno raztopino in lističi riževega papirja. S tem sem preprečila nastajanje novih poškodb pri postopku odstranjevanja podlepljenega platna. Platno in lepilo sem postopno odstranjevala s skalpelom in s tamponi, namočenimi v vroči vodi, in s suhimi tamponi. Sledilo je utrjevanje barvne plasti, grunda in ravnanje slike s klejem (po V. Povšetju).

Za odstranjevanje nečistoč, laka in starih retuš sem uporabljala različne raztopine amonijaka v vodi in ponekod tudi mešanico alkohola in acetona. Manjkajoče kose platna sem pritrčila z Beva filmom in riževim papirjem. Plombe in razpoke sem zapolnila s kredno-klejnim grundom. Nivo plomb sem prilagodila barvni plasti. Podlaganje barvnih tonov sem izvedla v akvarelni tehniki. Sledilo je podlepljenje slike. Novo tanjše in redko tkano laneno platno sem napela na začasni podokvir, ga impregnirala s klejem in trikrat premazala z 20-odstotno raztopino Beva371. Podlepljenje v ogreti podtlačni mizi se je izvedlo v Konservatorsko-restavratorskem ateljeju Šentjošt. Podlepljeno sliko sem s sponkami preko filca napela na podokvir, odstranila odvečno lepilo Beva371 z White spiritom in zaščitila plombe z raztopino šelaka. Sledila sta lakiranje z damar saten lakom in retuširanje. Retušo sem izvedla z alkidnimi barvami. Ker je bila originalna slika na nekaterih mestih manjša od podokvirja, sem sliko dodatno pritrčila z lične strani preko keper traku. Na hrbtni strani sem s tankim platnom zaščitila nosilec in podokvir pred nečistočami. Sliko, okrasni okvir in nosilne palice smo sestavili v cerkvi. Pred montažo okrasnega okvirja na sliko se je na hrbtno stran montiral zavese. Nebo se ponovno uporablja pri cerkvenih obredih – procesijah.

Planina, cerkev sv. Marjete, oljna slika neba pred posegom (foto: Katarina Blaži)

Planina, cerkev sv. Marjete, oljna slika neba, poškodbe na nosilcu in barvni plast (foto: Katarina Blaži)

Planina, cerkev sv. Marjete, oljna slika neba, dopolnjevanje manjkajočega platna (foto: Katarina Blaži)

Planina, cerkev sv. Marjete, oljna slika neba pripravljena na barvno podlaganje (foto: Katarina Blaži)

Planina, cerkev sv. Marjete, oljna slika po posegu (foto: Katarina Blaži)

Planina, cerkev sv. Marjete, okrasni okvir pred posegi (foto: Katarina Blaži)

Planina, cerkev sv. Marjete, okrasni okvir, poškodbe na okrasnem okvirju (foto: Katarina Blaži)

Planina, cerkev sv. Marjete, pripravljen okvir na graviranje, barvanje in zlatenje (foto: Katarina Blaži)

Planina, cerkev sv. Marjete, okvir po konservatorsko-restavratorskih posegih (foto: Katarina Blaži)

116 Eda Belingar

EŠD: 26623

Naselje: **Planina**

Občina: Postojna

Ime: **Planina – kapelica v Dolnji Planini**

Naslov: del parc. št. 1065/1, k. o. Dolenja Planina

Področje: E

Obdobje: 19. stoletje

Na robu desnega ovinka glavne ceste Postojna–Ljubljana v Planini stoji kapelica odprtega tipa, imenovana tudi Korenova kapelica. Več o njenem nastanku je napisano v Varstvu spomenikov št. 44 (Varstvo spomenikov. Poročila 44. Ljubljana: ZVKDS, 2008, str. 211–212).

Kapelica je bila zgrajena leta 1872. Od takrat je bila predvsem znotraj in na pročelju večkrat prebarvana in ponekod popravljana s čisto cementno malto. Pospešeno je začela propadati z izgradnjo današnje trase glavne ceste, katere nivo so zvišali. Kapelica se je tako znašla nižje od ceste, kar je povzročilo, da je voda odtekala s ceste proti kapelici in se tam ob večjih nalivih tudi zadrževala. Ker je kapelica večinoma zidana iz opek, ki so vodo tudi vpijale, je prišlo še posebej ob zmrzali do postopnega razpadanja tako opek kot apnenega ometa. Sol s cestišča je ta proces najbrž še pospešila.

Zadnji večji poseg na kapelici je bila obnova strehe okrog leta 1976, ko so pocinkano pločevino zamenjali z bakrom in namesto prejšnjih križev dodali dva bakrena stolpiča. Takrat so tudi zakrili prvoten kamniti tlak. Od nekdanjih lesenih vrat je ostal le en tečaj. Na zunanjih stenah so se pojavile tudi plesni. Leseno krogovičje je bilo zaradi izpostavljenosti vremenu poškodovano in skoraj golo. Na njem so bili ostanki kasnejših oljnih premazov (Andrej Fučka, Restavriranje kapelice v Planini. Poročilo o opravljenem delu. Ajdovščina, december 2017).

Nad oltarno mizo je leseno razpelo s Križanim. Na razpelo velikosti 2,33 x 1 x 0,45 m je z lesenimi žebli pritrjen lesen korpus velikosti 0,85 x 1,25 x 0,19 m. Nad glavo je s korodiranimi žebli pritrjen kovinski napis INRI. Robovi lesenega razpela se zaključujejo z robno profilirano letvijo. Korpus je premazan z debelim slojem barve. Barvna plast je zaradi vremenskih vplivov močno razpokana, se dviga in odpada. Ponekod je popolnoma sprhnela in se je spremenila v prah. Detajli rezbarjenega lesa so zaliti in neopazni. Tudi žebli so prekriti z debelo plastjo barve (Albina Kržič, Konservatorsko-restavratorski projekt. Leseno razpelo s Križanim. Kamnik pod Krimom, julij 2017).

Želja obnoviti kapelico se je vlekla dolgo vrsto let. V letu 2007 smo prejeli pismo bližnje sosedice, da se zaradi rasti korenin divjih kostanjev ob kapelici, ki so prebile zid in se širile na prosto stran, ruši podporni zid, ki podpira razširjeni ovinek ceste, na katerem je postavljena kapelica. Tako je bil v tem letu najprej obnovljen podporni zid (Varstvo spomenikov. Poročila

44. Ljubljana: ZVKDS, 2008, str. 211–212). Pripravili smo tudi predlog za razglasitev kapelice za kulturni spomenik, a do razglasitve ni prišlo zaradi nedorečenosti lastništva. Kapelica je namreč postavljena na državni cesti skozi Planino, vendar je Direkcija RS za ceste lastništvo kapelice, ki v zemljiški knjigi ni zabeleženo, zavračala.

Leta 2007 je bil pripravljen program restavratorskih posegov na kapelici (Uroš Oblesčak, Andrej Jazbec, Program in ocena konservatorsko-restavratorskih posegov za restavratorska in slikopleskarska dela na kapelici ob cesti v Planini. ZVKDS, Restavratorski center, april 2007), a je bilo do njihove izvedbe treba počakati še deset let. V letu 2015 se je Krajevna skupnost Planina odločila, da sama financira izvedbo restavratorskih del, vendar so se ta zaradi birokratskih zapletov začela izvajati šele dve leti kasneje. Krajevna skupnost je pridobila ponudbo (Ponudba za izvedbo konservatorsko-restavratorskih posegov na kapelici v Planini pri Postojni, izdelal Primož Fučka, Ajdovščina, 8. 10. 2015), na katero smo v letu 2017 izdali kulturnovarstveno soglasje. Leto prej smo prejeli vlogo za izdelavo platoja ob kapelici. Največ poškodb je na kapelici namreč povzročala voda, ki se je stekala s cestišča ter je zamakala nižje ležeče temelje in odprto notranjost kapelice. Okrog kapelice se je zato izvedel nad teren nekoliko dvignjen tlak v pranem betonu, ki se na nivo temeljev stopničasto zniža. V letu 2017 so se končno pričela restavratorska dela tako na kapelici kot tudi lesenem razpelo. Prva je izvajal restavrator Primož Fučka iz Ajdovščine in jih povzemamo v nadaljevanju (Andrej Fučka, Restavriranje kapelice v Planini. Poročilo o opravljenem delu. Ajdovščina, december 2017).

»Mehansko sem odstranil odstopljene omete, nakar se je pokazalo, da je tudi opeka pod njimi razpokana v plasteh, zato sem jo odstranil do zdravega jedra. Odstranil sem tudi večino motečih cementnih plomb iz poznejših zasilnih sanacijskih posegov. Oluščil sem vse beleže razen originalnega. Plesni sem premazal z uničevalcem plesni in alg in jih nato odstranil s krtačo in strgalom. Za pozidavo globljih, odstranjenih delov sem uporabil fasadno opeko, klinkerje, ki sem jih lomil na ustrezne kose. Za samo zidavo sem uporabil apneno malto, ki sem ji dodajal malo belega cementa. Odprte površine sem pred zidavo očistil in obrizgal z redko apneno malto.

Pozidavi je sledilo ometavanje. Tudi tu sem površine najprej obrizgal z redko apneno malto. Obšival sem robove originalnega ometa. Najprej sem nanese plast grobega ometa, in sicer malo nižje od originala, tako da sem pustil prostor za zaključno plast. Grob omet sem narezal in pustil, da se posuši.

Vrhovi stolpičev pri kapelici so bili v zelo slabem stanju. Moral sem odstraniti trde cementne plombe, ki sicer niso ničesar več držale. Za utrjevanje razmajane zidave sem uporabil poliuretansko peno. Nato sem se lotil rekonstrukcije strehic z malto.

Za zaključni sloj ometa sem uporabil fino apneno malto. Zadnji sloj sem naredil v višini originala. Vsak zaključni sloj sem utrdil z apnenim beležem, ko je bil še vlažen. Prav tako sem uporabil apneni belež in apneno vodo za utrjevanje odprtih delov starega ometa. Za izdelavo okroglih delov baz sem si pomagal s šablono. Za izdelavo spodnjega dela baze sem uporabil sušilni omet Hydroment v dveh plasteh.

Prvoten kamnit tlak je bil leta 1976 zakrit s cementno malto, ki pa

Planina, kapelica v Dolnji Planini, pripravljala dela za izvedbo platoja okrog kapelice (foto: E. Belingar, 2016)

Planina, kapelica v Dolnji Planini, plato omogoča odvodnjavanje padavinske vode s ceste mimo kapelice (foto: E. Belingar, 2016).

Planina, kapelica v Dolnji Planini, restavratorska dela na kapelici so se pričela julija 2017. Opečni zidaki kapelice so bili vključno z ometom v razpadajočem stanju (foto: E. Belingar, 2017).

Planina, kapelica v Dolnji Planini, po domodelaciji ometov na zunanjsčini. Na spodnji del baz je bil nanesen sušilni omet (foto: E. Belingar, 2017).

Planina, kapelica v Dolnji Planini po zaključku restavratorskih del z nameščenim razpelom v notranjosti in lesenim krogovičjem (foto: E. Belingar, 2017)

sem jo odstranil brez večjih težav. Tlak je bil sestavljen iz devetih pravokotnih kamnov, pri čemer je bil eden razbit, ko so naredili zasilen odtok za odvodnjavanje. Kamni so se s časom neenakomerno pogreznil in nagnili. Prav tako se je tlak znašel dober centimeter nižje od nove betonske pregrade. Zato sem vse kamne vzel ven in so bili kasneje vrnjeni na svoje mesto, nameščeni višje od betonskega platoja in z rahlim padcem proti izhodu.

Pri izdelavi križa na oltarju si je takratni zidar pomagal z množico žeblicev, ki so mu služili kot armatura, kar pa je z leti povzročilo protiučinek. Žeblice so rjavile in se širile, kar je pripomoglo k postopnemu propadanju. Zato sem žeblice, kolikor sem jih lahko, izpulil oziroma skrajšal, nakar sem jih premazal s sredstvom proti rji. Čez sem nato ponovno zmodeliral križ iz apnene malte.

Enak postopek kot na zunanjsčini sem uporabil tudi v notranjsčini. Dodatno delo sem imel le z lesenima kladama, ki sta bili vzdani v steno. Na zgornjo je bilo privito razpelo. Ker sta bili zdravi, sem ju pustil v zidu. Preden sem ju ometal, sem nanju pribil zidarsko mrežico za boljši oprijem. Prav tako je bil v lesen klin privit zgornji nosilec lesenega krogovičja. Tega sem odstranil, ker je segal nad omet, in nosilec na novo pritrdil s pomočjo poliuretanske pene in armature. Srednji kovinski nosilec krogovičja na levi strani pa je manjkal, zato sem vgradil novega. Na zadnji strani sem odbil prejšnji cementni podzidek, ker je večinoma odstopil od zida. Novega sem naredil s sušilnim ometom Hydroment. Na novo sem tudi pobrusil in pobarval vidni leseni del ostrešja. Prebarval sem ga v dveh slojih.

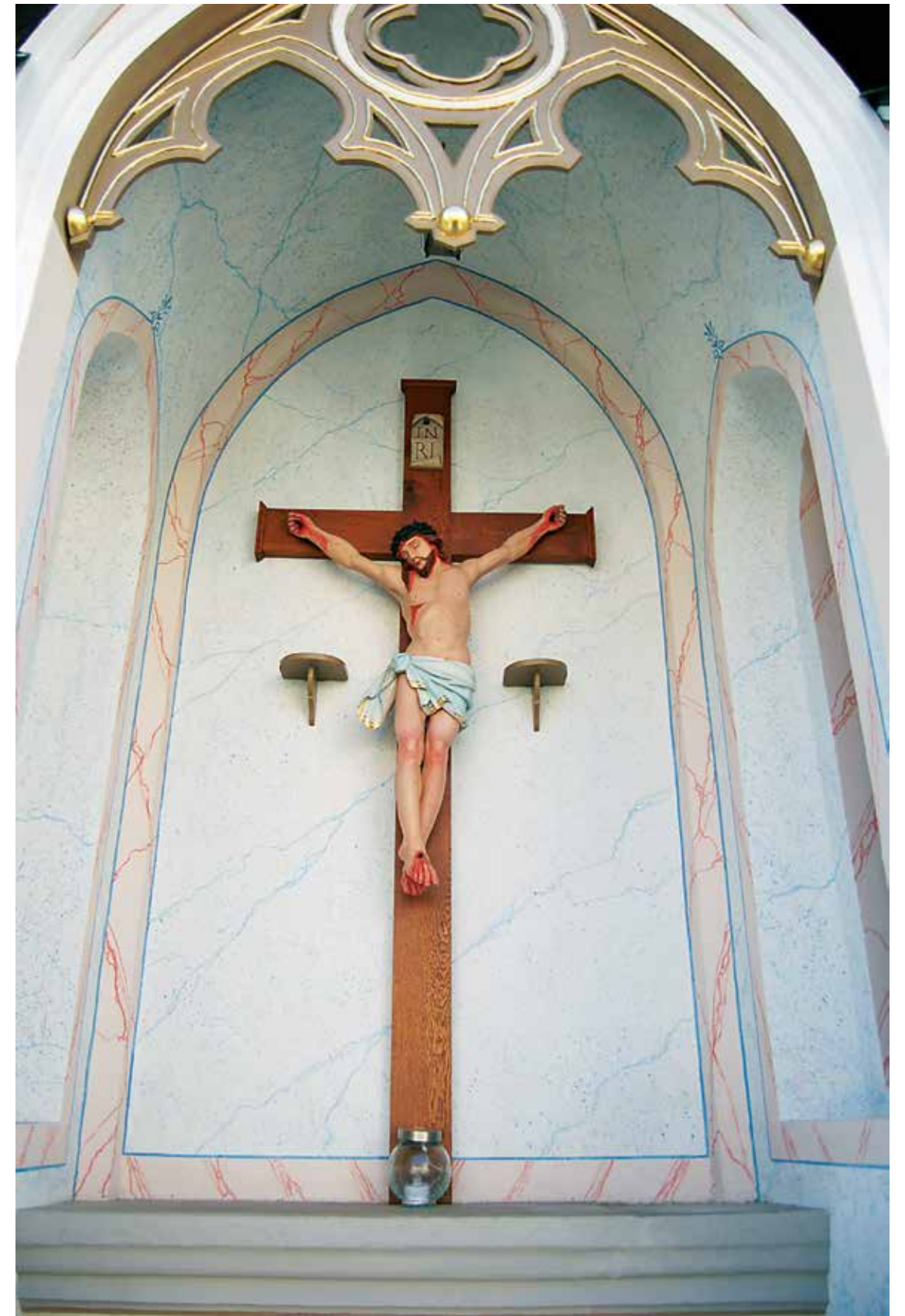
Po končanih zidarskih delih sem premazal celotno površino kapelice s silikatno emulzijo JUB. Nato sem najprej pobarval zunanje stene z dominantno barvo, nato še manjše površine z belo in rjavo, ki sem ju sam zmešal. Uporabil sem silikatne fasadne barve JUB. Barval sem izključno s čopiči. Vsaka barva je nanesena vsaj v dveh slojih.

Podlago v notranjsčini sem barval na enak način kot zunaj. Najprej sem celotno površino premazal z emulzijo, nato sem nanesel dva sloja vsake barve. Notranje barve sem zmešal sam, potem ko sem določil originalne tone.

Dekoracija oziroma imitacija marmorja sicer ni bila originalna, ampak naslednja plast. Zato pa je bila bogatejša. Ostalo je razmeroma malo originalnih podatkov, vendar menim, da sem se dokaj približal originalu. Najprej sem povlekel modre poševne žile marmorja, nakar sem moral celotno notranjost, razen okvirjev oken, naškropiti z drobnimi pikicami, najprej modrimi, nato še rjavimi. Pri tem sem si pomagal s prerezanim čopičem.

Sledilo je barvanje rjavkastih špalet, okvirja nad oltarjem in okvirjev na notranji strani oken. Nanje sem nato narisal rdeče marmornate žile. Na koncu sem z močnejšo modro črto obrobil okvirje oken in lok nad oltarjem. S šablono sem narisal še modri okrasni cvet na vrhu okenskih obrob. Nazadnje sem pobarval še oltar, pri čemer sem profil menze pobarval v barvo kamna.

Krogovičje je bilo izdelano iz hrastovega lesa. Zlepljeno je bilo iz štirih delov. Na sprednjo stran so bile dekorativno razpeljane in pribite vrbove šibe. Tanjše so bile preklane po dolžini. Zaradi izpostavljenosti

Planina, kapelica v Dolnji Planini, restavrirana leseno razpelo in krogovičje (foto: E. Belingar, 2018)

vremenu je bilo krogovičje v precej slabem stanju. Bilo je precej sprano, pokazale so se reže zaradi krčenja lesa. Najslabši je bil izpostavljen spodnji del, ki je bil delno strohnjen. Manjkala je tudi sredinska polkrogla. Na zadnji strani so bile privite tri železne vezi in štiri lesene. Na površju so bili ostanki dveh plasti rumene oljnate barve, ki sta bili nanieseni v poznejših obdobjih. Na debelejši šibi, ki teče po zgornjem robu krogovičja, sem našel ostanke pozlate. Ohranila se je izključno zato, ker je bila tik pod obokom in tako manj izpostavljena vremenskim vplivom, zato sem domneval, da so bile pozlačene vse okrasne šibe. Na nekaterih mestih so šibe tudi odstopile od podlage. Krogovičje sem očistil mehansko, s skalpelom. Ostanke poznejših barvanj so se odstranili brez posebnih težav. V konici krogovičja sem našel edine ostanke dveh originalnih barv, in sicer rjavo in belo v polju, ki tvori krog okrog osrednje križaste odprtine. Les sem nato utrjeval s pribl. 5-odstotno raztopino Paraloida B72.

Poškodbe sem kital z Aralditom 427. Srednja polkrogla je narejena na novo iz hrastovega lesa, manjkajoče koščke šibja sem nadomestil z bukovo paličko. Nekoristne žebelje sem zamenjal z novimi, nerjavečimi. Pokitano površino sem nato pobrusil. Z vijaki sem okreplil tudi lesene vezi na zadnji strani. Eno sem tudi zamenjal z novo.

Sprednjo stran sem pobarval z akril-emajl barvami v dveh nanosih. Zadnjo stran sem zaščitil s prozorno debeloslojno lazuro za les. Zlatil sem s 23-karatnim zlatom v lističih (dukaten doppel gold) na mikstion. Krogovičje smo nato montirali na svoje mesto z nerjavečimi vijaki. «

Za izvedbo restavratorskih del na razpelo je v letu 2017 sodelavec restavrator mag. Andrej Jazbec pripravil program in oceno za izvedbo posegov (Andrej Jazbec, Program in ocena konservatorsko-restavratorskih posegov za krogovičje in razpelo v kapelici ob cesti v Planini. ZVKDS, Restavratorski center, 1. 6. 2017), dela pa je izvajala Albina Kržič, akademska restavratorka, ki je za investitorja pripravila program konservatorsko-restavratorskih del (Albina Kržič, Konservatorsko-restavratorski projekt. Leseno razpelo s Križanim. Kamnik pod Krimom, julij 2017), na koncu pa podala poročilo, ki ga navajamo spodaj (Albina Kržič, Poročilo o konservatorsko-restavratorskih posegih na znamenju. Brez navedbe kraja, 2017).

»Konservatorsko-restavratorske posege na korpusu smo začeli z odstranjevanjem barvne plasti. Stanje barvne plasti je bilo tako slabo, da je odpadala s podlogo. Ker je bilo ohranjene barvne plasti zelo malo, smo se odločili za rekonstrukcijo. Ker je bil kip bolj izpostavljen vremenskim vplivom (predel stopal), so bile vidne poškodbe na lesenem nosilcu. Med odstranjevanjem barvne plasti so iz notranjosti pričele lesti mravlje. Korpus so si izbrale za mravljišče. Po odstranitvi barvne plasti smo korpus izpostavili kontaktnemu strupu. Ponekod je bilo treba razrahljane dele lesa odstraniti. Odstranili smo staro lepilo ter lesene dele vrnili na prvotno mesto in jih mozničili z lesom. Prhle dele lesa smo utrjevali z raztopino smole v topilu. Manjkajoče dele lesenega nosilca smo dopolnili z vstavljanjem novega lesa, furnirja in uporabo dvokomponentnega epoksidnega kita. Sledilo je brušenje dopoljenih delov. Nato smo celoten korpus premazali z raztopino olja v topilu. Barvno plast smo nanašali v večkratnih plasteh in jih zaključili z oljnimi barvami. Predel krila smo pozlatili na oljno podlogo. Celoten korpus smo na koncu premazali z voskom. Prvotni križ je bil izdelan najverjetnje iz smrekovine. Bil je v slabem

stanju. Izdelali smo nov hrastov križ. Nov les smo premazali s sredstvom proti lesnim škodljivcem. Les smo tonirali z večkratnimi lazurnimi sloji. Sledil je zaključni nanos laka.

Tablica INRI je bila popolnoma neprimerna, zato smo jo na novo rezbarili iz lipovine in jo ustrezno zaščitili in polihromirali. «

Postopke konservatorsko-restavratorskih del smo fotodokumentirali. Doseženi rezultati so v skladu s pričakovanim, nove ugotovitve so navedene zgoraj. Novosti so se pokazale predvsem pri sondiranju barvnih plasti opleska kapelice. Barvno študijo je izdelal restavrator Andrej Jazbec, ZVKDS, Restavratorski center. Konservatorski nadzor je izvajala etnologinja ZVKDS, OE Nova Gorica, Eda Belingar, restavratorskega pa Andrej Jazbec. Restavratorska dela na kapelici je opravil restavrator Primož Fučka iz Ajdovščine, na razpelo s Križanim pa Albina Kržič, akademska restavratorka, iz Kamnika pod Krimom. Tlak okrog kapelice je izvedlo podjetje Komus, d. o. o., iz Postojne.

117 Katarina Blaži

EŠD: 525

Naselje: **Planina**

Občina: Postojna

Ime: **Planina – trško jedro, kapelica pod Marijo**

Področje: R

Obdobje: 1870

Plastika je iz kapele Marije Lurške, ki stoji na robu Planinskega polja. Po hudih poplavih leta 1870 so domačini zgradili kapelo. Kip Marije Lurške je istega leta za kapelo iz Dunaja na prošnjo domačinov pripeljal knez Windisch-Graetz. Kip je visok 153 cm, ulit je iz posebne štuk mase in prihaja iz znane tovarne religioznih kipov Puccini iz Toulousa. Leta 2014 je poplava poškodovala kapelo in z njo tudi kip, ki je utrpel poškodbe na spodnjem delu plašča in na podstavku. Plastika je bila v preteklosti (leta 1996) že obnovljena. Avtor je po kitanju poškodb na roki in plašču čez celotno plastiko nanese temeljni oljni beli premaz in nanj končne oljne nanose. Barvno je spremenil klasično podobo kipa Marije Lurške.

Med postopkom sondiranja sem odkrila originalne barvne nanose. Na podstavku in kamenju je bil vgraviran žig izdelovalca. Ostanke izvornika se barvno ujemajo z ikonografijo poslikave Marije Lurške, ki je upodobljena v belem plašču in beli obleki z modrim pasom, robovi obleke in plašča so pozlačeni, inkarnat je v zelo nežnih odtenkih barve kože.

Z naročniki smo se dogovorili, da se moteča novejša preslikava odstrani in da se vrzeli barvno uskladijo z originalnim ostankom. Pred odstranjevanjem preslikave je bilo treba dobro premisliti, na kakšen način odstraniti oljno barvo. Testirala sem več različnih kemikalij. Amonijak in aceton sta edina dobro delovala, vendar ju zaradi prevelike količine vnosa tekočin in preveč agresivnega vpliva na izvornik nisem uporabila. Ker kemično odstranjevanje ni bilo možno, sem odstranjevala

Planina – trško jedro, kapelica pod Marijo, kip Marije Lurške pred posegom (foto: Katarina Blaži)

Planina – trško jedro, kapelica pod Marijo, kip Marije Lurške, vgraviran žig izdelovalca (foto: Katarina Blaži)

Planina – trško jedro, kapelica pod Marijo, kip Marije Lurške pred barvanjem (foto: Katarina Blaži)

preslikavo mehansko s skalpelom in brusnim papirjem. Ta postopek je trajal veliko dlje, kot sem predvidevala, da bo.

Po uspešno odstranjenih preslikavah so sledili postopek kitanja, izdelave manjkajočega prsta in kroglic na rožnem vencu, pritrjevanje prstov in plombiranje podstavka. Za izdelavo manjkajočih delov in kitanje sem uporabila kalcitno moko in epoksi smolo. Sledilo je brušenje plomb. Postopek utrjevanja sem izvajala postopoma. Koncentracija utrjevalca se je z namazi večala. Utrjevalca sem z Aresom 33. Zlato in srebro sem nanese na oljni mikstion. Sledil je postopek podlaganja barvne plasti. Glede na to, da sem utrjevala z akrili, sem se odločila, da podlagam prve barvne tone s pigmenti, za vezivo sem uporabljala akrilno emulzijo. Barvni nanosi so bili lazurni. Ko so se ti dobro posušili, sem zadnje barvne lazurne nanose izdelala z Alkydnimi barvami. Za zaščitni nanos sem uporabila akrilni mat lak.

Plastika je bila do prenove kapele v župnijski cerkvi sv. Marjete v Planini pri Rakeku, od septembra 2017 je ponovno v kapeli.

118 Franci Kavčič

EŠD: 2452

Naselje: **Planina nad Horjulom**

Občina: Dobrova – Polhov Gradec

Ime: **Planina nad Horjulom – cerkev sv. Andreja**

Področje: R

Obdobje: 20. stoletje

Križev pot je leta 1904 naslikal slikar Matija Bradaška, leta 1959 pa ga je obnovil Ivan Buh z Vrhnike. Ob močnem udaru strele leta 1961 so bile nekatere slike prestreljene z drobci ometa, ki je letel po cerkvi. Na eni sliki je bila večja raztrganina, na približno šestih pa so bile poškodbe točkovne, majhne luknje skozi barvno plast in platno. Slike je restavriral Anita Klančar Kavčič.

Leseni okvirji postaj so bili v slabem stanju, okrasje je bilo na več mestih odlomljeno in manjkajoče. Celoten leseni nosilec je bil močno načet od lesnih insektov. Spoji so bili razrahljani, kovinski žebliji so bili korodirani. Polikromacija se je strehasto dvigovala in na več mestih odpadala. Okvirji so bili enkrat preslikani, verjetno istočasno kot slike; preslikal jih je Ivan Buh.

Na postajah križevega pota so bili izvedeni ustrežni konservatorsko-restavratorski postopki. Po nujnem postopku dezinfekcije z zaplinjevanjem so se z okvirjev odstranile površinske nečistoče. Okvirji so se razstavili na posamezne elemente, saj je bila zaradi oslabilih spojev in prisotnosti korodiranih kovinskih žebeljev nujna mizarska sanacija. Pri tem se je na nekaterih spojih pokazala originalna poslikava, kvalitetno izvedena imitacija lesa z barvami v tehniki »flodranja«. Ob dodatnem sondiranju barvne površine se je ugotovilo, da je prvotna poslikava v velikem obsegu dobro ohranjena, zato smo se odločili odstraniti manj kvalitetno sekundarno preslikavo. Pri tem so bili uporabljeni Ekolava in nitro razredčilo ter delno še kostni skalpel. Originala poslikava je bila utrjena s sintetičnim utrjevalcem (Medium for Consolidation, Lascaux), ki je bil reaktiviran s termično lopatico.

Večje poškodbe so bile dopolnjene z dvokomponentno epoksidno smolo (Araldit SV in HV 427) ali sanirane z vstavljanjem novega lesa. Hrbtna stran okvirjev je bil utrjena z akrilno emulzijo (raztopina Sokrat 2804, razredčena z vodo v razmerju 1 : 5). Razstavljeni kosi so bili ponovno spojeni z mozniki in dvokomponentno epoksidno smolo. Okrasni elementi, ki se jih ni dalo več zadovoljivo utrditi, so se rekonstruirali v lipovini. Na mesta manjkajoče polikromacije se je nanese nova klejno-kredna podloga, pripravljena po klasični recepturi.

Po dopolnjevanju barvne plasti z reverzibilnimi akrilnimi barvami sta sledili še zlatenje na osnovo akrilnega mikstiona s 23-karatnim zlatom v lističih in končno patiniranje zlatih površin. Kljub dobri ohranjenosti barvne površine so deli

nekaterih napisov manjkali. Izvedla se je rekonstrukcija besed v črni barvi z minij obrobo.

S konservatorsko-restavratorskim posegom smo umetnini vrnili ne le prvotno estetsko funkcijo, temveč tudi njeno sakralno vrednost, ki je za takšno umetnino bistvenega pomena. Konservatorsko-restavratorski poseg je bil izveden januarja 2017.

Vodja posega: Franci Kavčič; sodelavci v okviru Restavratorstva Kavčič, d. o. o.: Julijana Urbančič, Anita Jakoš, Frančiška Oražem, Janez Demšar. Odgovorni konservator: Modest Erbežnik, ZVKDS, OE Ljubljana.

Planina nad Horjulom, odstranjevanje preslikave s topili (foto: Frančiška Oražem, 2017)

Planina nad Horjulom, rekonstrukcija poškodovanega napisa (foto: Frančiška Oražem, 2017)

Planina nad Horjulom, postaja križevega pota po končanem konservatorsko-restavratorskem posegu (foto: Frančiška Oražem, 2017)

119 Ernesta Drole

EŠD: 27539

Naselje: **Plave**

Občina: Kanal

Ime: **Plave – kapela iz prve svetovne vojne**

Področje: Z, R

Obdobje: prva četrtina 20. stoletja, prva svetovna vojna

V Plavah na ravnici na levem bregu Soče je med prvo svetovno vojno nastalo veliko italijansko pokopališče. Na njem so bili pokopani vojaki, ki so padli v hudih bojih na pobočjih vrhov v okolici Plav. Ob pokopališču je nastala tudi pokopališka kapela, posvečena sv. Alojziju. Po prvi svetovni vojni so italijanske oblasti trupla vojakov prekopale in jih prenesle v novo urejene kostnice. Nad kapelo poteka cesta Nova Gorica–Tolmin, kapela pa je skrita očem samevala na ravnici pod cesto. Denarja za njeno obnovo desetletja ni bilo moč najti.

V pobudi gospoda Sergia Spagnola so se s prostovoljnimi prispevki posameznikov, ki so naročili ponatis dnevnika

Plave, kapela iz prve svetovne vojne, začetek obnove (foto: Ernesta Drole)

Plave, kapela iz prve svetovne vojne po obnovi (foto: Ernesta Drole)

Maria Muccinija, ki se je kot vojak boril v prvi svetovni vojni na soški fronti, začela zbirati sredstva za obnovo kapele. Zbrana sredstva so zadostovala, da se je obnova lahko začela. Kapelo je zob časa zelo načel. Imeli smo dovolj fotografske dokumentacije, da smo lahko skoraj v celoti rekonstruirali manjkajoče dele vhodne fasade. Dva detajla na vhodni fasadi sta bila tako uničena, s fotografij pa slabo berljiva, da nista bila rekonstruirana. Kapela je pokrita s pločevinasto streho. Obnovljena je bila tudi notranjost kapele. Restavriranih je bilo šest napisnih plošč. Eno ploščo, ki je izginila v času, ko je bila kapela zapuščena in ni imela skrbnika, pa smo nadomestili s kopijo, saj so bili na voljo vsi podatki o njenem izgledu. Po fotografski dokumentaciji in ohranjenih fragmentih so se obnovile tudi poslikave v notranjosti kapele. Kapela ni imela vhodnih vrat. Po fotografski dokumentaciji so bila na novo narejena tudi lesena vrata.

Uporabili smo materiale, ki so se uporabljali v času prve svetovne vojne: les in pločevina, detajli na fasadi so betonski. Glavna dela na objektu so potekala v letu 2016. Zadnji element, ki še ni dokončan, je kovinska ograja ob vhodu v kapelo.

Veliko dela pri obnovi so prostovoljno opravila društva, ki gojijo spomin na prvo svetovno vojno in jih je na italijanski strani organiziral gospod Sergio Spagnolo. Veliko dela je vložil tudi lastnik kapele gospod Marjan Vuga. Restavratorska dela je nadzirala in usmerjala restavratorka ZVKDS, OE Nova Gorica, Marta Bensa, konservatorji pa so usmerjali potek vseh faz obnove na objektu.

120 Tanja Mesojedec

EŠD: 2657

Naselje: **Podklanec**

Občina: Črnomelj

Ime: **Vinica – cerkev Matere Božje**

Področje: R

Obdobje: druga polovica 17. stoletja

Cerkev je bila na prostoru starejše prednice pozidana v drugi polovici 17. stoletja. Stoji na 334 m visokem vrhu z gozdom poraslega razglednega hriba severovzhodno nad Vinico. Cerkveno arhitekturo sestavljajo velik, ravno zaključen prezbiterij, prostorna ladja, odprta lopa pred njeno vhodno stranico in ob južno stranico prislonjen zvonik, ki je v spodnjem delu kvadrat, v nadstropju pa preide v oktagon (<http://test.kp-kolpa.si/2016/05/06/vinica-cerkev-matere-bozje>).

Cerkev je bila v preteklosti večkrat prenovljena. Obsežna obnova je potekala leta 1929, potem ko je vihar z zvonika odnesel streho. Pred koncem druge svetovne vojne so topovski izstrelki poškodovali streho cerkvene ladje, čelno fasado in zvonik. Obsežna obnova je stekla šele leta 1957. Po večdesetletnem premoru so obsežnejša obnovitvena in restavratorska dela potekala šele leta 2017. Na podlagi

rezultatov raziskav in izvedenih testnih vzorcev za obnovo fasad so bili izdelani izrisi stavbe po posameznih fazah, določena je bila stavbna zgodovina in dokumentirano je bilo obstoječe stanje.

Raziskave so dokazale, da je spomenik nastajal fazno in bil v vsakem obdobju tipično dekoriran. Ob sondažnih raziskavah so bile odkrite vsaj tri različne vrste poslikav, in sicer fragment freske moške figure ob neevidentirani arhitekturi na vhodni fasadi, ki jo lahko datiramo v 17. stoletje. Fragmente poslikave smo utrdili s CaLoSILL-om E25 (utrjevalec suspenzije nanodelcev Ca(OH)₂ v etanolu) in nekonstrukcijsko injektirno maso iz gašenega apna in finega agregata, ki je mešanica apnenca in plovca. Vse poškodbe ometa smo sanirali z apneno malto in poslikavo preventivno zaščitili z apnenim beležem, ker ni bila ohranjena do te mere, da bi jo bilo mogoče smiselno prezentirati.

V nadaljevanju so se odkrili različno oblikovani šivani robovi, ki so se razlikovali na ladji ter v prezbiteriju in zvoniku. Za prvo fazo so bili značilni temno sivi šivani robovi, ki so bili najdeni pod plastmi mlajših belih, in nazadnje opleski opečne barve na cerkveni ladji, v prezbiteriju in zakristiji. Na zvoniku so se našle različne poslikave, in sicer je iz njih razbrati tudi gradbene predelave. Zvonik je bil sprva nižji in nato v eni izmed prenov dvignjen na današnjo višino, kar je razvidno iz ločilnega venca pod polkrožnimi okni.

Poslikava po zaključenih konservatorsko-restavratorskih posegih torej prezentira zadnji dve fazi, za ta prostor izjemen pa je baročni vzorec vogalnikov, šivanih robov oz. z opečno barvo slikanih križev na robovih zvonika.

Zelo zahtevna in obsežna naloga je bilo raziskovanje in ohranjanje izvornih oblik in dekorativnih poslikav, ki so se skrile med obnovami v preteklosti. Po obsežnem projektu obnove sta se je v precejšnji meri spremenili dosežanja zunanja podoba cerkve in njena spomeniška prezentacija.

Vinica, cerkev Matere Božje leta 1992 (foto: Anton Miklavžin)

Vinica, cerkev Matere Božje po obnovi leta 2017 (foto: T. Mesojedec)

Vinica, cerkev Matere Božje, detajl figuralne poslikave (foto: T. Mesojevec)

121 Alenka Tomaž, Andrej Magdič

EŠD: 29703

Naselje: **Podlehnik**

Občina: Podlehnik

Ime: **Podlehnik – arheološko območje Murko**

Področje: A

Obdobje: bakrena doba, rimsko obdobje, zgodnji srednji vek

Arheološko najdišče Podlehnik – arheološko območje Murko je bilo odkrito leta 2010 med ekstenzivnim terenskim pregledom za oceno arheološkega potenciala na trasi načrtovane avtoceste Draženci–MMP Gruškovje pod vodstvom dr. Bojana Djurića (SAAS). Prostor najdišča je bil leta 2014 za potrebe vrednotenja arheološkega potenciala raziskan z arheološkim intenzivnim terenskim pregledom in ročnimi testnimi jamami površine 1 m². Izvajalec raziskave je bilo podjetje PJP, d. o. o., pod vodstvom Primoža Predana. Na podlagi rezultatov raziskave je ZVKDS določil območja, na katerih je bilo pred začetkom gradbenih del treba opraviti arheološko raziskavo, ki je omogočila, da so bile arheološke ostaline nadzorovano odstranjene. (Postopek opredelitve raziskovalne metodologije je bil enoten za celotno traso AC Draženci–MMP Gruškovje, opisan pa je v prispevku o arheološki raziskavi na območju Lancova vas – arheološko najdišče Srednje polje v tej številki.)

Arheološko izkopavanje sta izvajala Univerza na Primorskem in ZVKDS, Center za preventivno arheologijo, pod vodstvom prof. dr. Mitje Guština, Mateje Ravnika in Evgena Lazarja ter namestniki vodje raziskave dr. Alenke Tomaž, dr. Borisa Kavurja in Maje Janežič na zemljiščih s parc. št. 58/2, 55/2, 56/5, 50/9, 832/1, 52/6, 48/7, 48/10, 50/8, 50/7, 822/23, 58/8, 50/9, 50/3, 50/4, 50/5, 52/7, 50/1, 47/6, 47/7, 47/4, 14/19, 48/4, 48/12, 48/5, 14/21, 13/5, 14/22, 14/10, 814/41, vse k. o. Podlehnik (457). Arheološki nadzor je opravljal Andrej Magdič, ZVKDS, OE Maribor (Tomaž et al., Končno poročilo

o izvedbi predhodnih arheoloških raziskav (izkopavanje, vzorčenje, arheološka raziskava ob gradnji na lokaciji Podlehnik (EŠD 29703, 29704, 29705) na AC Draženci–MMP Gruškovje (območja 12–25), poročilo št. 00–0034/2014–UP–2017–19, Ljubljana–Ptuj–Koper, 2017). Območje raziskave leži na nekoliko privzdignjenem in izravnanim platoju tik nad rečnim koritom Rogatnice, kjer ravnino Dravskega polja prestrežejo obronki Haloz.

Med raziskavo je bilo ugotovljeno, da je najstarejša poselitev območja povezana s prazgodovino, in sicer z njenim starejšim odsekom. Odkrite so bile v geološko osnovo vkopane jame, katerih polnila s keramičnim gradivom izpričujejo nastanek v starejši prazgodovini, in sicer v času bakrene dobe.

Območje je bilo ponovno v uporabi v rimskem obdobju. Evidentirano je bilo sosledje šestih rimskodobnih faz naselitve oz. uporabe prostora, datacija vzorca oglja z metodo s C14 pa kaže, da je bilo območje v uporabi v času 1. oz. 2.

Podlehnik, arheološko območje Murko, ostanki zgodnesrednjeveške zgradbe (zemljanke) na najdišču Podlehnik – arheološko območje Murko (foto: A. Preložnik)

stoletja n. št., številne drobne najdbe pa izkazuje tudi čas uporabe v 2. in 3. stoletju.

Prostor je bil znova poseljen v zgodnjem srednjem veku. Odkrite so bile v geološko osnovo vkopane jame (slika 2), ki jih lahko na osnovi datacij vzorcev oglja z metodo s C14 postavimo v čas med drugo polovico 8. stoletja in koncem 10. stoletja n. št., kar potrjujejo tudi v polnilih teh jam odkriti odlomki tipološko karakterističnih loncev.

Visoko- in poznosrednjeveško obdobje na lokaciji Podlehnik – arheološko območje Murko ni bilo izpričano z arheološkimi ostalinami (zato tudi ni te faze najdišča), so se pa v ornici pojavljali dokaj številni odlomki visoko- in poznosrednjeveške lončenine, kar kaže na prisotnost ljudi tudi v tem času, vendar so novoveški in novejši posegi ostanke njihove dejavnosti povsem zabrisali.

Starejši novoveški fazi so bili pripisani predvsem razne jame in jarki, mlajšo novoveško fazo pa so predstavljali različni koluvialni nanosi. Ob izgradnji stare ceste Ptuj–Gruškovje je bil izravnani plato, kar je v veliki meri uničilo morebiti ohranjene arheološke ostaline (dokumentirali smo lahko le najgloblje dele v geološko osnovo vkopanih jam). Slaba ohranjenost arheoloških ostalin starejših arheoloških obdobj pa je posledica tudi globokega oranja njivskih površin, ki smo ga zaznali na celotnem območju najdišča.

122 Alenka Tomaž, Andrej Magdič

EŠD: 29704

Naselje: **Podlehnik**

Občina: Podlehnik

Ime: **Podlehnik – arheološko območje Pod farovškim gradom**

Področje: A

Obdobje: rimsko obdobje, srednji vek

Arheološko najdišče Podlehnik – arheološko območje Pod farovškim gradom je bilo odkrito leta 2010 med ekstenzivnim terenskim pregledom za oceno arheološkega potenciala na trasi načrtovane avtoceste Draženci–MMP Gruškovje pod vodstvom dr. Bojana Djurića (SAAS). Prostor najdišča je bil leta 2014 za potrebe vrednotenja arheološkega potenciala raziskan z arheološkim intenzivnim terenskim pregledom in ročnimi testnimi jamami površine 1 m². Izvajalec raziskave je bilo podjetje PJP, d. o. o., pod vodstvom Primoža Predana. Na podlagi rezultatov raziskave je ZVKDS določil območja, na katerih je bilo pred začetkom gradbenih del treba opraviti arheološko raziskavo, ki je omogočila, da so bile arheološke ostaline nadzorovano odstranjene. (Postopek opredelitve raziskovalne metodologije je bil enoten za celotno traso AC Draženci–MMP Gruškovje, opisan pa je v prispevku o arheološki raziskavi na območju Lancova vas – arheološko najdišče Srednje polje v tej številki.)

Arheološko izkopavanje sta izvajala Univerza na Primorskem in ZVKDS, Center za preventivno arheologijo, pod vodstvom prof. dr. Mitje Guština, Mateje Ravnika in Evgena Lazarja ter namestniki vodje raziskave dr. Alenke Tomaž, dr. Borisa Kavurja in Maje Janežič na zemljiščih s parc. št. 141/31, 147/4, 146/2, 158/7, 151/4, 141/8, 141/35, 161/14, 147/6, 151/4, 154/9, 158/4, 151/5, 832/, 147/7, 151/5, 158/5, vse k. o. Podlehnik (457). Arheološki nadzor je izvajal Andrej Magdič, ZVKDS, OE Maribor (Tomaž et al., Končno poročilo o izvedbi predhodnih arheoloških raziskav (izkopavanje, vzorčenje, arheološka raziskava ob gradnji na lokaciji Podlehnik (EŠD 29703, 29704, 29705) na AC Draženci–MMP Gruškovje (območja 12–25), poročilo št. 00–0034/2014–UP–2017–19, Ljubljana–Ptuj–Koper, 2017).

Med raziskavo so bile odkrite arheološke ostaline iz različnih časovnih obdobj, prostor pa je bil večkrat podvržen tudi obsežnejšim naravnim procesom, ki so spreminjali njegovo naravno podobo. V mlajši prazgodovini je prostor najdišča poplavila obsežnejša povodenj in ustvarila debele plasti zamuljenega sedimenta, v katerem so bili redki časovno izpovedni odlomki lončenine, plast pa je bila z metodo s C14 datirana v čas med 21. oz. 19. stoletjem pr. n. št. Ta povodenj je povsem uničila obstoječo vegetacijo prostora, kar smo v arheološkem zapisu prepoznali kot zamuljene drevesne kotanje.

Tej epizodi je sledila poselitev območja v rimskem času, iz katerega so bile zaznane redke ostaline naselbinskega značaja. Del najdišča je še v rimskem času prekril obsežen zemeljski plaz.

Območje je bilo ponovno v uporabi v visokem in poznem srednjem veku, predvsem na rahlo dvignjenih predelih najdišča, kar kaže na to, da je bilo poplavno delovanje tudi še v času visokega in poznega srednjega veka precej intenzivno. Večina arheoloških ostalin je povezana predvsem z gospodarsko uporabo obravnavanega območja, lahko pa bi jih povezali tudi z naselbinskim značajem območja. Datacija oglja iz srednjeveške jame z metodo s C14 postavlja ostaline v čas med prvo četrtino 11. in drugo polovico 12. stoletja n. št.

Novoveške ostaline so bile večinoma povezane s poskusi dreniranja širšega območja z vzpostavitev sistema vzporednih drenažnih jarkov, ki so potekali v smeri korita Rogatnice (SV–JZ). Redke so bile novoveške odpadne jame, ki kažejo na uporabo prostora, povezano predvsem s kmetijsko dejavnostjo.

Recentni posegi so prav tako povezani izključno s poskusi sistematičnega odvodnjavanja vode z obširnih polj ob Rogatnici, ki so v zadnjem posegu spremenili smer odvodnje v smer SZ–JV.

123 Barbara Klanšek

EŠD:	4584
Naselje:	Podolševa
Občina:	Solčava
Ime:	Podolševa – gospodarsko poslopje domačije Podolševa 20
Naslov:	Podolševa 20
Področje:	E, T
Obdobje:	sredina 19. stoletja

Macesnikovo gospodarsko poslopje, kulturni spomenik državnega pomena, stoji v naselju Podolševa v Občini Solčava. Visokogorska domačija, na kateri dominira gospodarsko poslopje iz sredine 19. stoletja, leži na strmem pobočju ob panoramski cesti južno od gore Olševe. Delno zidan, delno lesen objekt sestavljata dve vzporedno postavljeni gospodarski poslopji, med seboj povezani z mostovžema.

Podolševa, gospodarsko poslopje domačije Podolševa 20, dotrajana strešna kritina na vzhodni strešini zgornjega gospodarskega poslopja (foto: Barbara Klanšek)

Podolševa, gospodarsko poslopje domačije Podolševa 20, streha objekta po prekritju z novimi macesnovimi deskami (foto: Barbara Klanšek)

V septembru 2016 se je pričela zamenjava dotrajane strešne kritine na jugozahodni strešini spodnjega (vzhodnega) gospodarskega poslopja ter na južnem mostovžu. Dela so se nadaljevala oktobra 2017, ko se je z novimi žaganimi macesnovimi deskami prekrila vzhodna strešina zgornjega (zahodnega) gospodarskega poslopja. Prekritje druge polovice strehe je predvideno v letu 2018.

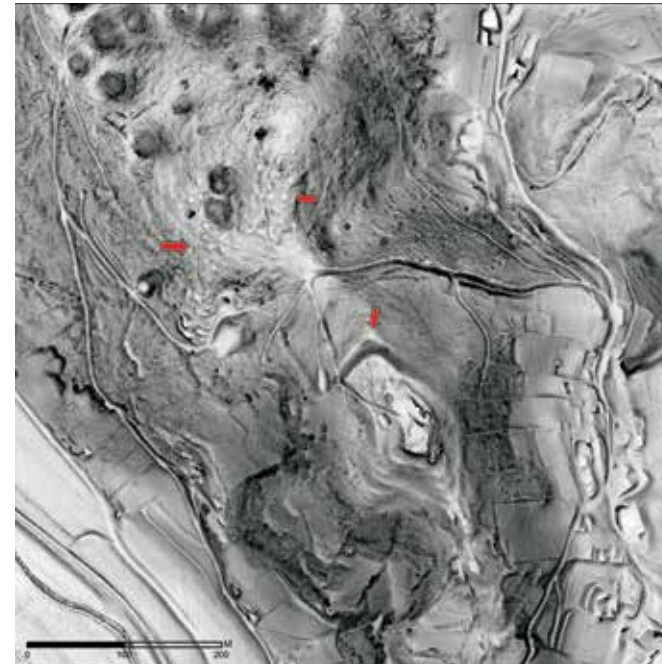

Podolševa, gospodarsko poslopje domačije Podolševa 20 po obnovi, oktober 2017 (foto: Barbara Klanšek)

124 Gašper Rutar

EŠD:	/
Naselje:	Podvin pri Polzeli
Občina:	Polzela
Ime:	Podvin pri Polzeli – gradišče in gomilno grobišče na Vinskem vrhu
Področje:	A
Obdobje:	prazgodovina

Na vrhu hriba Vinski vrh (parc. št. 147/1, 148, 153/1, 187/1, 194/1, 194/4, 194/3, 194/5, 195/4, 147/2, 147/3, 147/4, 147/5, 195/1, 195/3, vse k. o. Podvin) so vidni ostanki gradišča z masivnim nasipom na JV in SZ strani. Na sedlu proti vrhu Vimperka (parc. št. 226, 224, 225, 229, vse k. o. Podvin) je večje število nizkih gomil. Nasute so iz materiala iz neposredne okolice, kar je razvidno kot manjši jarek okoli gomil. Teren je zelo kamnit, zato zemljenega materiala ni veliko na voljo, zato so tudi gomile nizke. Sam nasip in jarek sta na severozahodni strani, ki je tudi najlažje dostopna, zelo izrazita in dobro ohranjena. Notranjost pa je bila že precej preurejena, danes so tu cerkev ter več objektov in vrt. Pred nekaj leti je bila na južni strani postavljena tudi GSM-antena. V vseku za anteno ni videti izrazitih kulturnih plasti, tudi pri cerkvi se ponekod na tleh kaže kamnita geološka osnova. Več depozita bi bilo mogoče pričakovati na manjših neizrazitih terasah na južnem pobočju.

Podvin pri Polzeli, gradišče in gomilno grobišče Vinski vrh na lidarskem posnetku (izvedba: G. Rutar)

Ena izmed gomil na sedlu pod Vinskim vrhom (foto: G. Rutar)

125 Jelka Skalicky

EŠD:	7771
Naselje:	Polički Vrh
Občina:	Pesnica
Ime:	Polički Vrh – Jareninski dvor
Področje:	E
Obdobje:	16.–19. stoletje

Posestvo Jareninskega dvora je bilo na območju Podravja od 12. stoletja dalje upravno in gospodarsko središče benediktinskega samostana iz Admonta na gornjem Štajerskem, ki je imel

podobno kot drugi veliki alpski samostani v naših krajih obsežne vinogradniške posesti. Prve vinograde admontski urbarji omenjajo že davnega leta 1074. Benediktinci so tod gospodarili devet stoletij, neprekinjeno do začetka druge svetovne vojne, po letu 2003, ko je posest spet prešla v njihove roke, pa so obnovili vinograde in prenovili kompleks Jareninskega dvora z baročnim dvorcem in gospodarskim poslopjem.

Jareninski dvor je postavljen v ozko dolino Poličkega Vrha ob cesti Jarenina–Šentilj v severnem delu Slovenskih goric, v neposredni bližini vaškega jedra Jarenine. V 16. stoletju, ko so Turki pustošili po teh krajih, požgali cerkev in razdejali pokopališče, je pogorel tudi Jareninski dvorec. Cerkev so potem spet pozidali v poznogotskem slogu in leta 1548 postavili tudi novi dvorec s prostorom za upravitelja. V letih 1628–1659 so prostore temeljito predelali, predelave so bile tudi v 18. in delno v 19. stoletju. Gospodarsko poslopje iz 19. stoletja v bližini dvora je prenovljeno, dve dotrajani poslopji pa sta bili porušeni. Neustrezno halo iz časov Agrokombinata, predvideno za rušenje, so zaradi potreb vinogradništva začasno ohranili in prenovili.

Zaščiteno območje Jareninskega dvora je kvalitetno ohranjena ambientalna celota, kjer poslopje Jareninskega dvora dominira kot središče te posesti. Dvorec je enonadstropno poslopje v tlorisu v obliki črke T s strmo opečno streho, iz katere se dviga stolpič nekdanje kapele s čebulasto streho. Nad vhodom v dvorec je vzidan ščitec z admontskim grbom in inicialkami P.N.K., levo od vhoda je kamnit baročni portal, vhod nekdanje kapele. Kamnit admontski grb je vzidan tudi v ostenju desno od vhoda, kjer so se pri sondiranju fasade leta 2013 odkrile letnica 1573 ter inicialki L in A. Fasado členijo bogata baročna profilacija in okvirji s freskami, ki so bile pred restavriranjem komaj opazne. Okna v nadstropju imajo maltaste, delno tudi še kamnite obrobe, in so zaščitena z bogato oblikovanimi, kovanimi baročnimi mrežami. Prostori v pritličju in veža v nadstropju so obokani, prostore v nadstropju krasi stropna štukaturna ornamentika. Velika, obokana vinska klet s štirimi kamnitimi slopi priča o bogati vinogradniški in kletarski tradiciji.

Potem ko je bil dvor stoletja ponosno središče vinogradniške posesti, je zadnja desetletja delil usodo večine takih dvorcev. Vlažni, odpadajoči ometi, zanemarjeni odtoki in žlebovi, propadajoča streha, razpokana okna in vrata, ki že desetletja niso videla čopiča, površno urejena kanalizacija, ki se je ob večjih nalivih razlivala, prezidave, izvedene brez strokovnega znanja in posluha za celoto stavbe, vse to je kazalo, da dvor le životari. Odrinjen na rob dogajanja se je zdel prepuščen zobu časa. O obnovi in njegovi namembnosti so razmišljali le toliko, kolikor so v njem videli utilitarni objekt, in ne, ker bi prepoznali njegove stavbne in zgodovinske kvalitete. Celostno in strokovno se je začel dvor reševati leta 2003, ko je posestvo prišlo spet v roke admontskega samostana in je bila sprejeta zamisel, da bo Jareninski dvor osrednji objekt načrtovanega vinogradniškega posestva.

Lastnik se je leta 2004 lotil pridobivanja dokumentacije

za sanacijo in obnovo dvorca in gospodarskega poslopja. Po razglasitvi kompleksa za kulturni spomenik, izdelavi arhitekturnih posnetkov ter opravljenih arhivskih in gradbenih raziskavah smo izdelali konservatorski program, na osnovi katerega je bil izdelan projekt za prenovo dvorca in gospodarskega poslopja, leto kasneje pa je bilo izdano

Polički Vrh, Jareninski dvor pred obnovo, pogled na južno in zahodno fasado (foto: J. Skalicky, 2003)

gradbeno dovoljenje (VS, Poročila 42/05/2006). Ko so bile iz dvorca preseljene stranke in so bili prostori temeljito očiščeni in so bili porušeni neustrezni elementi, se je leta 2006 obnovila streha. Istega leta je bilo v celoti sanirano in prenovljeno gospodarsko poslopje za predelavo grozdja in proizvodnjo vina (VS, Poročila 43/06/2007). V letih 2007–2009 so potekala

Polički Vrh, severna fasada Jareninskega dvorca pred obnovo (foto: J. Skalicky, 2003)

sanacijsko-obnovitvena dela kletnih in pritličnih prostorov (VS, Poročilo 44/07/2008, in VS, Poročilo 46/09/2010).

Obnova fasad, restavriranje fresk ter obnova stavbnega pohištva so bili izvedeni v letih 2013 in 2014, del južne fasade in rekonstrukcija dotrajanega pomožnega vhodnega stopnišča v nadstropje pa sta bila končana leta 2015.

Predhodno so bile izvedene raziskave in sondaže vseh fasadnih površin. Te so prikazale več faz prezidav in obdelav od 16. do 18. stoletja. Dokumentiranih je več plasti ometov. V apnenem ometu z zaglajeno površino, ki sledi zidovju, so sledi okrasja, risane z žebeljem (šivani robovi, pasovi). Pod ometom zahodne fasade je bil najden nekdanji vhod v kapelo s fragmentom poznogotske poslikave (roka z baklo). Na južni fasadi so bili odkriti fragmenti poslikav iz 17. stoletja (del poslikane okenske obrobe v opečni barvi, detajli šivanega roba in pasov v sivi barvi). Vsa poslikava pod ometi je ohranjena in utrjena. Sledila je baročna obdelava fasad z zaglajenim ometom. Zadnja baročna obdelava na zahodnem traktu ima zrnat omet in bogato štukaturno profilacijo. Vzdrževalni posegi na fasadah so obsegali konserviranje obstoječih ohranjenih apnenih ometov ter izvedbo novih, kjer so bili obstoječi ometi povsem dotrajani

ali neustrezni, cementni. Novi apneni ometi so bili izdelani v tehnologiji apna iz starega uležanega gašenega apna. Prav tako so ustrezno konservirane fasadna profilacija in okenske obrobe, manjkajoči deli pa so dodelani iz apnene malte. Fasade zahodnega trakta z zrnatim ometom so pobarvane v ubito beli barvi, profilacija pa je tonirana v svetlo sivi barvi. Vzhodni trakt z gladko obdelavo fasad je v ubito beli barvi.

Freske v baročnih okvirjih v nadstropju južne, zahodne in severne fasade zahodnega trakta, ki so bile komaj vidne, so kvalitetno restavrirane. Na južni fasadi je naslikan sv. Urban z grozdom v roki, na severni je sv. Blaž s svečo v roki, na zahodni strani pa so ohranjeni le trije manjši fragmenti.

Poškodovani kamniti detajli – nekateri okenski okvirji v nadstropju dvorca, okvirji kletnih oken na severni strani dvorca, eden posnet na ajdovo zrno, bogato oblikovan kamnit baročni portal kapele in poznogotski kamnit kletni portal zazidanega nekdanjega kletnega vhoda na južni strani poslopja, oblikovan polkrožno s posnetim robom na ajdovo zrno – so očiščeni in konservirani. Očiščena in utrjena sta tudi kamniti ščitec z admontskim grbom in inicialkami P.N.K. nad glavnim vhodom južne fasade ter kamnit grb admontskega samostana v ostenju južne fasade levo od glavnega vhoda z

Polički Vrh, pogled na obnovljen Jareninski dvor (foto: J. Skalicky, 2018)

Polički Vrh, Jareninski dvor, vhod v kapelo z obnovljenim baročnim portalom in glavni vhod v dvorec, opremljen s ščitcem z admontskim grbom in inicialkami P.N.K. Letnica 1573 ter inicialki L in A so bile ob kamnitem admontskem grbu odkrite leta 2013 (foto: J. Skalicky, 2017).

Polički Vrh, Jareninski dvor, restavrirana baročna freska sv. Urbana z grozdom v roki in napisom SUB CUSTODIUM (pod varstvom) (foto: J. Skalicky, 2017)

Polički Vrh, Jareninski dvor, prizor sv. Blaža s svečo v roki in napisom SUB PATROC S BLASII (pod zaščito sv. Blaža) po konservatorsko-restavratorskem posegu (foto: J. Skalicky, 2017)

letnico 1573 ter inicialkama L in A, najdenimi pri sondiranju ometa. Letnica z inicialkama je prezentirana. Pri obnovi obočne pole v vzhodnem ostenju vinske kleti se je v ostenju našla kamnita obroba kletnega okna, ki je posneta na ajdovo zrno. Enaka poznogotska kamnita obroba kletnega okna je bila po odstranitvi pomožnega stopnišča v nadstropje najdena tudi na južni fasadi. Obe okni sta bili zaradi izvedbe opečnega kletnega oboka zazidani. Primarni strop v vinski kleti je bil lesen. O tem pričajo kosi porezanih stropnikov, najdeni pod fasadnim ometom južnega kamnitega ostenja, ki so se verjetno podaljšali v zunanji leseni gank. Vhodna dvokrilna, lepo oblikovana hrastova vrata z motivom harf so ohranjena in obnovljena, vsa ostala zunanja vrata so nova, na zunanjščini izvedena na ribjo kost, v notranjščini neustrezno kasetirana. Izvedena in vstavljena so bila brez našega vedenja. Okna iz različnih obdobij so bila v glavnem dotrajana in so vsa zamenjana z novimi. Izdelana so iz macesnovega lesa po vzoru ohranjenih oken z zapirali z metuljčkom. Kvalitetno in bogato izdelane baročne kovane okenske mreže je bilo treba očistiti, obnoviti, dodelati manjkajoče elemente in premazati z zaščitnim sredstvom.

Prenova celotne notranjščine je potekala v letih 2015 in 2016. Ohranjeni so vsi tlorisi prostorov obeh etaž in vinska klet. V pritličnih prostorih in v vinski kleti, kjer so bili vsi tlaki betonski, so nameščeni novi kamniti, v nadstropnih prostorih pa so bili dotrajani leseni podi zamenjani z novimi, prav tako lesenimi deskami. Stopnišče ima položene nove, kamnite stopnice po vzoru starih, najdenih pod betonskimi. V nadstropju je v vseh prostorih obnovljena stropna štukaturna ornamentika. Vsa ohranjena stara vrata v nadstropju so obnovljena, nova vrata so nameščena le v skrajnem delu vzhodnega trakta, v pritličnih prostorih in vinski kleti, kjer so jih nadomestila neprimerna novejša.

Konservatorsko-restavratorska dela s predhodnimi raziskavami je izvajala ekipa Restavratorske delavnice Huberta Schwarza iz Gradca, gradbena dela pod vodstvom DI Lamberta Gahbauerja je izvajalo gradbeno podjetje admontskega samostana, vsa obrtniška dela pa so izvajala podjetja iz Admonta, ki sodelujejo s samostanom. Vsa dela so potekala po konservatorskem programu in pod konservatorskim nadzorom ter z usklajevanjem podpisane odgovorne konservatorke iz ZVKDS, OE Maribor.

Jareninski dvor, obnovljen in prenovljen, je zaživel kot vzorno vinogradniško in kletarsko središče ter je ponovno oživil večstoletno vinogradniško tradicijo benediktincev. Pritlični prostori dvorca so urejeni za gostinsko ponudbo. V vinski kleti je restavracija. Bivša kapela je posebna soba za goste, čeprav je bila predvidena prvotna namembnost s kopijo kipa sv. Urbana, ki je razstavljen v mariborskem pokrajinskem muzeju. V prostoru preše ob vinski kleti je enoteka. Predlagali smo, naj se v opremo vključi tudi lesena preša, vendar za to ni bilo poslušna in je bila preša odstranjena. V nadstropju so poslovni prostori podjetja Dveri pax z večnamensko dvorano nekdanjega refektorija ter dva apartmaja.

126 Manca Omahen

EŠD: 9601

Naselje: **Postojna**

Občina: Postojna

Ime: **Postojna – arheološko najdišče Sovič**

Področje: A

Obdobje: pozna bronasta doba, železna doba, rimsko obdobje

Hrib Sovič se dviguje nad severnim robom Postojne. S hriba so bile do sedaj poznane prazgodovinske, rimske in srednjeveške najdbe, vidni pa so tudi obrambni nasipi (Bavdek, A. 2006, Postojna – arheološko najdišče Sovič. – V: Varstvo spomenikov 39–41 – poročila, 153–154). V 12. stoletju je bil na Soviču sezidan grad Adelsberg, ki je bil dokončno opuščen po požaru leta 1689 (Jakič, I. 1995, Gradovi, graščine in dvorci na Slovenskem). Najdišče je bilo močno preoblikovano z izgradnjo vodnih zbiralnikov, vojaških jarkov in trimsteze (Bavdek, A. 2006, Postojna – arheološko najdišče Sovič. – V: Varstvo spomenikov 39–41 – poročila, 153–154), prizadeli pa so ga tudi žledolom in z njim povezana gozdna dela v letih 2014 in 2015 (Fabec, T. 2017, Postojna – arheološko najdišče Sovič. – V: Varstvo spomenikov 52 – poročila, 170–171).

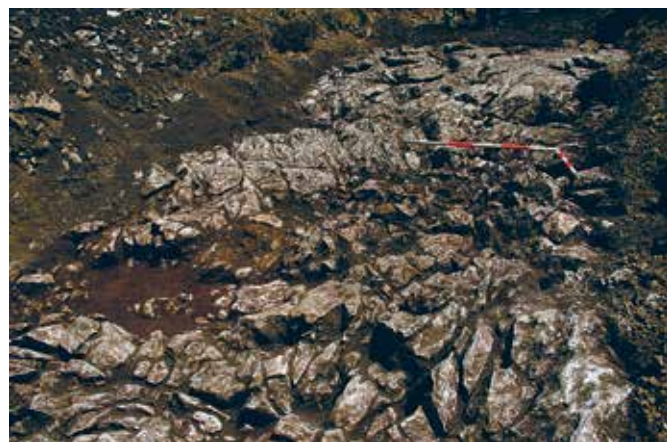
V letu 2017 je Občina Postojna nadaljevala obnovo vodovodnega omrežja in treh zbiralnikov na Soviču, ki jo je pričela leta 2016, ko so ob delih že potekale tudi arheološke raziskave (Omahen, M. 2017, Postojna – arheološko najdišče Sovič. – V: Varstvo spomenikov 52 – poročila, 169–170). V letu 2017 je bilo treba po severovzhodnem pobočju hriba zgraditi novo napeljavo od največjega vodnega zbiralnika do Postojne. Tudi ob teh delih so bile potrebne arheološke raziskave, ki jih je izvajalo podjetje Avgusta, d. o. o., pod vodstvom mag. Draška Josipoviča, univ. dipl. arheol. Nadzor nad arheološkimi deli je izvajala Patricija Bratina, univ. dipl. arheol., konservatorska svetnica (ZVKDS, OE Nova Gorica).

V marcu 2017 je bil na severovzhodnem pobočju hriba in v bližini zbiralnika izveden arheološki testni izkop v obliki arheoloških testnih jarkov. Izkopanih je bilo šest jarkov različnih dimenzij. V testnem jarku 1 na ravnem platoju v bližini zbiralnika so bile dokumentirane kulturna plast z rimskodobno lončenino ter dve jami v skalni podlagi, ki sta morda služili kot jami za stojke. V jugovzhodnem delu testnega jarka 4 smo zadeli na nizek novoveški zid. Na sredini testnega jarka 5 je bila zabeležena kulturna plast s prazgodovinsko keramiko. V testnem jarku 6 je bila najdena nizka zložba iz lapornatih plošč, na katero se je naslanjala tanka kulturna plast s prazgodovinskimi najdbami. Zložba je bila narejena na nasutju z apnenčevimi kamni. To nasutje se je naslonilo na dva velika apnenčeva kvadra, ki sta se nadaljevala pod profil sonde. Postavljena sta bila na plast gnetljivega glinenega melja, ki je bila morda namenjena izravnavi terena. Zapolnjevala je podolgovato vdolbino v skali, ki je bila morda antropogeno preoblikovana. V testnih jarkih 2

Postojna, arheološko najdišče Sovič, načrt testnih jarkov iz predhodnih arheoloških raziskav (avtor: J. Rupnik)

in 3 ni bilo zaslediti arheoloških plasti ali drugih ostalin. Na podlagi rezultatov teh predhodnih raziskav je bil junija na platoju pri zbiralniku izveden arheološki testni izkop do geološke osnove po trasi in v obsegu gradbenega posega na tem delu (TJ 7). Arheološke ostaline so bile odstranjene ročno. Po preostali trasi gradbenega posega je potekalo arheološko dokumentiranje ob gradnji (območje 4 na načrtu). Na območju, kjer je potekalo dokumentiranje ob gradnji, je bil gradbeni izkop na dveh mestih ustavljen zaradi ohranjenih kulturnih plasti. Prvo mesto je bilo na začetku enote kulturne dediščine, poleg predhodno izvedenega testnega jarka 5. Kulturna plast in plast nad njo sta vsebovali prazgodovinsko

Postojna, arheološko najdišče Sovič, pogled na zaplato peščenjakovih in apnenčevih lomljencev v TJ 7 (foto: M. Omahen)

Postojna, arheološko najdišče Sovič, tloris v skalo vsekanega objekta s kuriščem in zoglenelimi brunji (foto: M. Pečovnik)

Postojna, arheološko najdišče Sovič, sulica znotraj kurišča (foto: M. Omahen)

keramiko. V bližini je bil dokumentiran tudi slabo ohranjen z malto vezan zid, ki je verjetno novoveški. Drugo mesto je bilo višje po pobočju ob makadamski cesti. Tam je bila odkrita kulturna plast z bronasto iglo, ki je po prvih ocenah najverjetneje poznoantična.

V arheološkem testnem izkopu pri zbiralniku sta bili v skalni osnovi prepoznani dve jami, ki sta morda služili kot jami za stojki. V eni izmed naravnih vdolbin v skali je bila najdena žindra. Nad skalno podlago so nastale zaplate kulturne plasti, v katerih se pojavljajo rimska keramika pa tudi kosi domnevno prazgodovinske keramike. Ena izmed teh zaplat je bila presejana z jamo za stojko.

Na dveh mestih v izkopu sta bili nad kulturnimi plastmi dokumentirani zaplati iz večjih kosov peščenjaka in apnenca. Na podoben način so bila izravnana tla objekta, odkritega med raziskavami leta 2016 (Omahen, M. 2017, Postojna – arheološko najdišče Sovič. – V: Varstvo spomenikov 52 – poročila, 169–170), zato gre morda tudi v tem primeru za ostanke izravnanih oz. tlakovanih površin. Nad eno izmed teh tlakovanih površin je nastala mlajša kulturna plast.

Po celotni površini izkopa je bil ohranjen nekdanji humus, prekrit z debelim nasutjem iz apnenčevih lomljencev, ki je nastalo ob gradnji zbiralnika. Poleg fragmentov keramike so bili v humusu med drugim najdeni tudi gema z rastlinskim okrasom, fragment fibule na šarnir, svinčena utež in žebliček rimskega vojaškega čevlja.

Septembra je bil severno od testnega jarka 7 ob ograji zbiralnika narejen manjši izkop za lociranje stare napeljave. Izkop ni posegel v arheološke plasti.

V oktobru je bilo treba narediti še preklon nove napeljave na zbiralnik in izkopati območje med testnim jarkom 7 in vhodom v zbiralnik. Na tem mestu je bil odkrit v skalo vsekan oglat objekt, usmerjen JZ–SV. Ob daljših stranicah je bila na vsaki strani v skali jama za stojko.

Znotraj objekta, ob jugozahodni stranici, je bilo odkrito kurišče, na katerem je bila večja količina keramike, pa tudi več železnih predmetov, med drugim sulica.

Objekt je bil očitno uničen v požaru. Na tleh objekta je bilo

namreč odkritih več zoglenelih brun in kolov. Prekriti so bili s plastjo, ki je vsebovala veliko oglja, lepa in kosov zoglenega lesa in torej predstavlja ruševino lesene konstrukcije stavbe. V ruševini je bil najden fragment poznolatenske fibule.

Nad ruševino je nato nastala mlajša kulturna plast. Na površini so ležali večji kosi keramike in večji apnenčevi kamni s posameznimi peščenjaki. Verjetno gre za mlajšo hodno površino. V južni del te plasti je bila vkopana plitva jama.

Nad to hodno površino sta nato nastali še dve mlajši kulturni plasti. Mlajša izmed njiju je imela na površini velik oglat apnenčev kamen, ki morda predstavlja ostanke neke konstrukcije. Mlajše kulturne plasti vsebujejo tudi fragmente keramike, ki je prepoznavno rimska. Poleg tega so bili v najmlajši plasti med drugim najdeni še fragment bronaste peresovine fibule, bronasta igla za šivanje in moder steklen vložek za nakit. Nad kulturnimi plastmi je bil ponovno ohranjen humus pod plastjo recentnega nasutja.

127 Eda Belingar

EŠD: 19381

Naselje: Postojna

Občina: Postojna

Ime: Postojna – stara bolnišnica

Naslov: Postojna, Vilharjeva ulica 12

Področje: E

Obdobje: 19., 20. stoletje

V letu 2017 so se nadaljevala v prejšnjem letu začeta dela. Na novo se je izdelala fasada, v nadstropju in na podstrehi, ki ju imajo v uporabi društva, ki delujejo v javnem interesu, pa se urejajo prostori za potrebe delovanja postojnskih tabornikov in skavtov. Pritličje je za zdaj še brez prve namembnosti. Po odstranitvi ometov se razen prezidav okenskih odprtih v nadstropju in vratne v pritličju ulične fasade, o čemer sem poročala v Varstvu spomenikov št. 52 (Varstvo spomenikov. Poročila 52. Ljubljana: ZVKDS, 2017, str. 175), niso pokazale druge predelave. Izvedena je bila klasična fasada s fino zaribanim finalnim slojem ter obarvana v skladu z barvno študijo. Po končanju del je na ulični fasadi še posebej izstopila spominska plošča, posvečena Franzu Winklerju, čigar soproga je sofinancirala izgradnjo objekta; o tem priča zapis v postojnskem okrajnem glavarstvu:

»Bolnišnica obstoji od leta 1853. Za napravo taiste deloval je posebno okrožni zdravnik dr. Karol Vesel, kateremu bila je Postojna jako pri srci. Po njegovem nasvetu nabirali so se prostovoljni doneski in res nabrala se je na ta način svota 2636 gl. L. 1851 došel je sem zelo imoviti posestnik iz Šlezije, Fr. pl. Winkler, da si ogleda jama. A prišedši do stopnjic, ki peljejo do mostu v jami, nenadoma zakriči in pade brez zavesten na tla. Prenesli so ga v gostilno, kjer je po noči umrl, prejemši zakrament svetega olja. Truplo umrlega položili so v leseno in

potem v bakreno rakev ter so jo vsled želje njegove rodovine odpeljali v njega domovino. Soproga umrlega dala je 1852. l. izročiti gosp. dekanu Kurzu 2500 gl. z naročilom, da se napravi dostojen spomin ponesrečenemu soprogu v prid cele občine. Občinsko predstojništvo sklenilo je, ta denar združiti z uže omenjenimi 2636 gl. Vdova Winklerjeva poslala je tudi lep kamen z napisom: »Franz v. Winkler, + 6. avgust 1851«, da se postavi v jami na istem kraji, kjer se je nesreča pripetila. A sklenilo se je umestneje, da se vzida v zunanjem zidu bolnišnice.

Janez Kalister zapustil je v svojej oporoki z leta 1864 revežem Postojnske župnije 20.000 gl. z naročilom, da se ima taistim dne 16. maja vsakega leta razdeliti 100 gold. Tudi tukajšnja bolnišnica prejela je po tej oporoki 1000 gold.« (Postojnsko okrajno glavarstvo. Postojna: 1889, str. 21.)

Doseženi rezultati so v skladu s pričakovanim, do novih odkritij ni prišlo. Barvno študijo je izdelala restavratorka ZVKDS, OE Nova Gorica, Marta Bensa, konservatorski nadzor je izvajala etnologinja iste enote Eda Belingar. Fasaderska dela je izvajalo podjetje GPS Grad, d. o. o., iz Gradišča nad Pijavo Gorico.

Postojna, stara bolnišnica, med potekom del (foto: E. Belingar, 2017)

Postojna, stara bolnišnica, dokončana fasada (foto: E. Belingar, 2018)

Postojna, stara bolnišnica, spominska plošča Franzu Winklerju (foto: E. Belingar, 2018)

128 Lilijana Medved, Branko Ramšak

EŠD: 577

Naselje: **Preški Vrh**

Občina: Ravne na Koroškem

Ime: **Preški Vrh – Prežihova bajta**

Naslov: Preški Vrh 13

Področje: Z, E

Obdobje: prva četrtina 19. stoletja, zadnja četrtina 20. stoletja, 1979

Prežihova bajta na Preškem Vrhu, dom Lovra Kuharja – Prežihovega Voranca, je memorialni spomenik v Občini Ravne na Koroškem. Cimprana hiša, postavljena leta 1979, je rekonstrukcija izvirne stavbe iz leta 1812 ter preurejena v spominski muzej. Ambient celostne domačije sestavljata še gospodarsko poslopje in Krauperška kašča, predstavljena z muzejske lokacije ob Gimnaziji Ravne.

Veliko gospodarsko poslopje je bilo zgrajeno v sredini 20. stoletja, v zunanji podobi tovrstnih tradicionalnih stavb in s sodobnejšo ureditvijo hleva. Že več let prazna in neizkoriščena stavba je pomenila izziv za muzejsko stroko, da na Prežihovini razširi svojo dejavnost.

Po ogledu gospodarskega poslopja se je izkazalo, da je neustrezna sekundarna kritina v tako slabem stanju, da se je pričela škoda kazati tudi na lesenem ostrešju in ostenju. Za osnovno zaščito stavbe je zato Občina Ravne na Koroškem v letu 2018 zagotovila sredstva za celovito prenovo strehe. Ponovno so se namestili tradicionalni »šintli«, pri čemer je bilo treba zamenjati vse letve in posamezne elemente ostrešja. Zaradi predvidene uporabe podstrešja se je predhodno izvedla tudi ustrezna parna zapora strehe. Namestili so se leseni strešni žlebovi in strelovod. Dela, ki jih je izvajalo Tesarstvo in zidarstvo Novak, s. p., iz Gortine, so potekala po klasičnih metodah z uporabo tradicionalnih materialov.

Koroški pokrajinski muzej, enota Ravne na Koroškem, je v okviru svoje redne dejavnosti poskrbel za obnovo lesenega

ganka na kašči, s čimer bo omogočen ogled njene notranjščine. Obnovili so tudi doslej nedelujočo klasično prešo ob steni kašče ter jo usposobili za prezentacijo prešanja sadja na star način. Vsa dela na Prežihovini so potekala na osnovi kulturnovarstvenih pogojev in pod nadzorom pristojne spomeniške službe. potem v bakreno rakev ter so jo vsled želje njegove rodovine

129 Vesna Merc

EŠD: 9155

Naselje: **Ptuj**

Občina: Ptuj

Ime: **Ptuj – arheološko najdišče Levi breg**

Naslov: parc. št. 332/12, k. o. 392 – Krčevina pri Ptuj

Področje: A

Obdobje: rimsko obdobje

V juniju 2017 je podjetje Arheološke raziskave, Vesna Merc, s. p., v dogovoru z odgovornim konservatorjem in pod vodstvom dr. Vesne Merc opravilo arheološki testni izkop testnega jarka na parc. št. 332/12, k. o. Krčevina pri Ptuj, zaradi predvidene gradnje stanovanjske hiše.

Ožje območje raziskave, kjer je predvidena izgradnja stanovanjske hiše, leži zahodno od ceste, ki povezuje Vurberk in Ptuj. Parcela, ki je trenutno v travniški rabi, leži neposredno nad strmo brežino levega brega mrtvega kanala stare struge Drave.

Historična analiza dostopnega kartografskega gradiva kaže, da je bilo ožje območje raziskave v 18. stoletju neposeljeno, poseljena je bila takrat le višja lega nad cesto. Takrat je bila struga Drave na tem mestu še aktivna in je potekala precej blizu lokalne ceste. Že na drugi vojaški karti iz prve polovice 19. stoletja je razvidna tudi intenzivnejša raba prostora, in sicer so bile takrat te parcele v poljedelski rabi.

Odkrita stratigrafija med strojnim testnim izkopom jarka je dokaj enostavna in zajema travniško rušo SE 1 in ornico SE 2, pod njo pa plasti SE 3 in SE 4, ki vsebujeta rimskodobne ostaline. V testnem jarku smo točkovno prebili plasti SE 3 in SE 4 za določitev debeline plasti. SE 3, plast s številnimi najdbami rimskodobne keramike in gradbenega materiala, je na globini 35 do 38 cm in je debela 17 cm, plast SE 4, predvidoma aluvij s posameznim fragmentom rimskodobne keramike, pa je na globini 52 do 55 cm in je debela 10 do 13 cm. Pod SE 4 so aluvialne plasti SE 5, SE 6 in SE 7.

Vrednotenje s testnim izkopom je pokazalo, da so na pregledanem območju arheološke ostaline na globini od 35 do 68 cm. Dokumentirali smo rimskodobne arheološke ostaline pod ornico v plasteh, ki smo jih interpretirali kot morebitno naselbinsko plast SE 3 in aluvij SE 4. Zaradi odsotnosti struktur, ki so bile z geofizikalno raziskavo potrjene na vzhodnem delu platoja, interpretiramo SE 3 kot naselbinsko plast šibke intenzivnosti.

130 Ahac Šinkovec, Andrej Magdič

EŠD: 9155

Naselje: **Ptuj**

Občina: Ptuj

Ime: **Ptuj – arheološko najdišče Levi breg**

Naslov: Zoisova pot, Bevkova ulica; parc. št. 364, 3983 in 249/1, 297 in 303, vse k. o. Ptuj

Področje: A

Obdobje: rimsko obdobje

Investitor Elektro Maribor, d. d., je izrazil namero po ureditvi nizkonapetostnega omrežja na območju Potrčeve ceste na Ptuj. Širši prostor načrtovanih posegov je razglašen za kulturni spomenik lokalnega pomena Ptuj – arheološko najdišče Levi breg. V okolici načrtovanih posegov so bili v preteklosti odkriti sporadični rimskodobni grobovi in manjše skupine grobov. Varstveni režim za obravnavano arheološko najdišče določa, da je treba pred vsakršnimi posegi v zemeljske plasti izvesti predhodno arheološko sondiranje, povezano z arheološko raziskavo, s katero se arheološke ostaline raziščejo in nadzorovano odstranijo (arheološko izkopavanje). V obravnavanem primeru linijskih posegov dolžine več sto metrov je ZVKDS kot najbolj smiselno raziskovalno metodo predpisal arheološko raziskavo ob gradnji, katere namen je bil locirati arheološke ostaline. Predvidevalo se je odkritje predvsem rimskodobnih grobov. Arheološko raziskavo je opravilo podjetje Arhos, d. o. o., pod vodstvom Slobodana Olića in z namestnikom vodje raziskave Ahacem Šinkovcem med 17. 7. in 25. 9. 2014 (Šinkovec et al., Arhos, d. o. o., Poročilo št. 27/2016, 31. 12. 2016. Koda raziskave: 14-0266).

Pod vrhnjimi sodobnimi zemeljskimi plastmi je bila po večini ohranjena nekdanja ornica, prostor je bil namreč do 20. stoletja intenzivno kmetijsko obdelovan. Na prostoru sodobnih infrastrukturnih posegov so bile zemeljske plasti, vključno z nekdanjo ornico, odstranjene v globino do glinenih aluvialnih nanosov, ki so nastali z izpiranjem zemlje z bližnjega Mestnega vrha. Verjetno naselbinski značaj lahko pripišemo ostankom zidu, ki je bil odkrit na Zoisovi poti. Konteksta zidu in natančnega časa njegovega nastanka zaradi ozkega izkopnega polja ni bilo mogoče določiti. Verjetno pa gre za ostanke novoveške stavbe.

Na večjem delu raziskanega prostora so bili odkriti posamični sledovi rimskodobne poselitve prostora, v obliki odlomkov lončenine in opeke v premešani humusni plasti ter pod njo ležečih aluvialnih glinenih nanosih.

Bolje ohranjene arheološke arheološke ostaline so bile ohranjene zgolj na območju Krambergerjeve poti 3 in 5 (parc. št. 297 in 303, obe k. o. Ptuj), kjer smo pri raziskavi ob gradnji naleteli na 9 rimskodobnih grobov. Sedem grobov je bilo žganih, dva pa sta bila najverjetneje skeletna. Večina grobov je bila že v rimskem času ali neposredno po njem izropana.

Izjema je bil grob 6, ki je bil ohranjen v celoti. Za žgane grobove je bila značilna opečnata grobna konstrukcija, ki je bila običajno grajena iz tegul ali imbreksov, pri grobu 3 pa je bila sestavljena iz opečnatih zidakov. Struktura skeletnih grobov se je razlikovala od strukture žganih. Pri grobu 2 je grobna jama vsebovala ostanke kamnitega sarkofaga, izdelanega iz monolitnega bloka peščenjaka, pri grobu 8 pa nismo zasledili ostankov grobne konstrukcije.

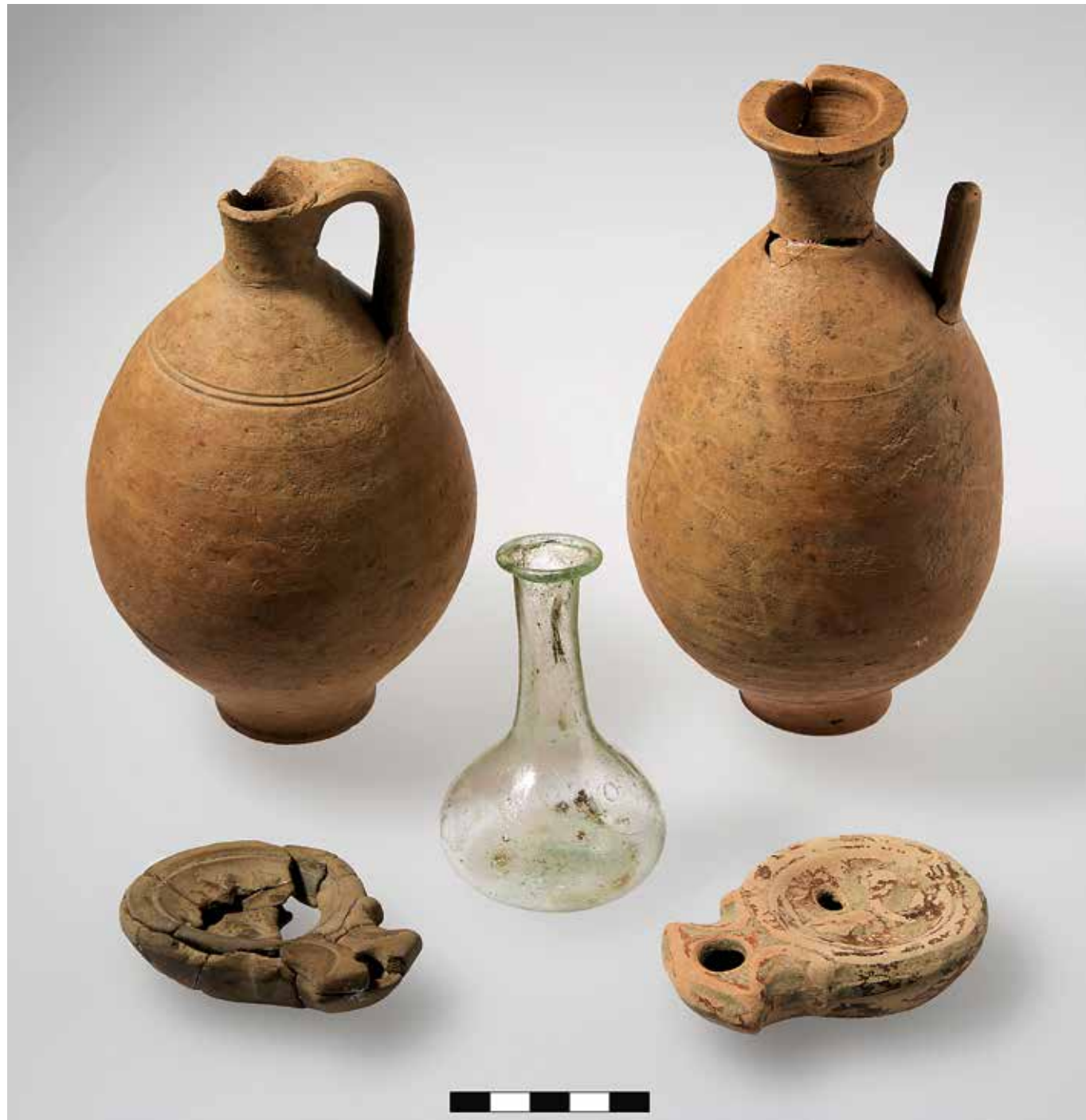
Najdbe iz grobov so bile zaradi roparskih posegov razmeroma redke in močno fragmentirane. Izjema so bile najdbe iz groba 6, v katerem je bil odkrit v celoti ohranjen grobni inventar. Grob je vseboval dva enaka enoročajna vrča (PN 10 in 11), steklen balzamarij (PN 13) in dve voltni oljenki (PN 12 in 17), na podlagi česar ga lahko okvirno datiramo v drugo polovico 2. stoletja ali v prvo polovico 3. stoletja n. št. Približno v isti čas lahko datiramo tudi grob 4, iz katerega je izvirala pečatna oljenka s pečatom lokalnega mojstra VRSUL, čigar izdelki so bili značilni za čas od 2. stoletja do začetka tretje tretjine 3. stoletja n. št. Z veliko mero previdnosti lahko časovno opredelimo tudi grob 2, v zasutju katerega je bil najden odlomek narebrenega ročaja, značilnega za kvadratne steklenice, ki so se pojavljale od druge polovice 1. stoletja do 2. stoletja n. št.

Med najdbami iz grobov velja omeniti tudi odlomek opečnatega gradbenega materiala s pečatom delavnice, ki so bili odkriti v grobovih 6 in 10. Med njimi je bil najpogosteje zastopan pečat QSP, ki ga lahko okvirno datiramo v prve tri četrtine 2. stoletja n. št. V grobu 6 je bil poleg njega najden tudi odlomek tegule s pečatom IVN, ki ga lahko povežemo s pečatom delavnice M(arci) IVN(i) FIR(mini), katere izdelki so okvirno datirani v zadnja desetletja 2. stoletja ali najkasneje na začetek 3. stoletja

Glede na odkrite najdbe lahko domnevamo, da so grobovi na raziskanem območju izvirali okvirno iz obdobja od 2. stoletja do prve polovice 3. stoletja n. št., kar časovno sovпада z obdobjem največjega razcveta antičnega mesta Poetovio.

Ptuj – arheološko najdišče Levi breg, opečnata grobna konstrukcija groba št. 3 (foto: M. Vujasinović)

Ptuj – arheološko najdišče Levi breg, pridatki iz groba št. 6 (foto: S. Olič)

131 Marko Pečovnik in Andrej Magdič

EŠD:	9277
Naselje:	Ptuj
Občina:	Ptuj
Ime:	Ptuj – arheološko najdišče Panorama
Področje:	A
Obdobje:	rimsko obdobje, srednji vek

Panorama je ime, pod katerim domačini poznajo grič na levem bregu Drave na Ptuj, zahodno od grajskega griča. V rimskem času je bil grič strnjeno poseljen, v pravilnem uličnem rastru. Na podlagi izpovednih arheoloških najdb se območje interpretira kot del središča rimske Petovione. Že prva arheološka izkopavanja na griču Panorama na Ptuj leta 1911 so nakazovala pomen tega arheološkega najdišča za razumevanje ustroja rimske Petovione. Arheološke raziskave, ki so bile ob različnih zemeljskih, predvsem kmetijskih posegih opravljene predvsem v drugi polovici 20. stoletja, so izjemen pomen Panorame za ptujsko arheologijo še potrjevale. Območje je bilo leta 1989 razglašeno za kulturni spomenik, z varstvenim režimom, ki preprečuje pozidavo območja. Vse do leta 2015 znane arheološke podatke je zbrala in prostorsko umestila Marija Lubšina Tušek, ZVKDS, CPA (Elaborat predloga za razglasitev arheološkega najdišča Panorama na Ptuj (EŠD 9277) za spomenik državnega pomena, 2015).

Natančnejši vpogled v celovito strukturo arheoloških ostalin so omogočile šele arheološke geofizikalne raziskave, ki jih je na delu Panorame leta 2013 opravil dr. Branko Mušič z Univerze v Ljubljani (Mušič, Neinvazivno odkrivanje arheoloških ostalin, Delo, 9. januar 2014). Geofizikalne raziskave so bile opravljene na prostoru, kjer so bili že leta 1911 odkriti zidani ostanki večcelične zidane stavbe. Rezultati so pokazali, da je dimenzija stavbe bistveno večja, kot je bil ugotovljeno leta 1911, saj je bilo takrat izkopanih le nekaj prostorov štiriraktne stavbe. Po predstavitvi rezultatov raziskave so se na Mestni občini Ptuj odločili, da naročijo izvedbo geofizikalnih raziskav za celotno, 16 hektarjev veliko območje Panorame. S to odločitvijo je sovpadala tudi odstranitev intenzivnega sadovnjaka na žični opori, ki je bil urejen v osemdesetih letih 20. stoletja. Tudi raziskavo celotne površine Panorame je opravil dr. Branko Mušič. Rezultati so pokazali izjemno dobro ohranjene tlorise mestnega rastra, z ostanki zidanih stavb v strnjeni pravokotni ulični shemi.

Na podlagi izjemnega arheološkega potenciala, ki ga je razkrila Panorama, se je Mestna občina Ptuj odločila, da območje uredi v arheološki park. Za ureditev arheološkega parka je župan Mestne občine Ptuj imenoval posebno komisijo za raziskavo in ureditev Panorame, pod predsedstvom dr. Jane Horvat z Inštituta za arheologijo na ZRC SAZU. Predstavniki komisije in ZVKDS so na željo mestne občine pripravili prve predloge ureditve Panorame. Sklenjeno je bilo, da se

kot prvi korak ureditve izvedejo sprehajalne poti, s čimer naj bi območje zaživel kot mestno sprehajališče, v sklopu katerega bi se začelo postopno urejanje arheološkega parka. Sprehajalne poti naj bi se izvedle na mestu in v smereh, kjer so že v rimskem času potekale ulice rimskega mesta, kot so bile ugotovljene z geofizikalno raziskavo. V ta namen je ZVKDS predpisal, da se v obsegu načrtovanih sprehajalnih poti širine 2 metrov odstraniti travna ruša in humus v globini 20 cm, pod njim ležeči ostanki rimskih ulic pa naj se zavarujejo z geotekstilom, da se bo na njem izvedla gramozna sprehajalna pot.

Arheološke raziskave za potrebe ureditve sprehajalnih poti po Panorami so bile s presledki opravljene med 19. 12. 2016 in 6. 4. 2017. Izvedlo jih je podjetje Avgusta, d. o. o., pod vodstvom Draška Josipoviča in z namestnikom vodje raziskave Markom Pečovnikom. Arheološki nadzor je opravljal Andrej Magdič, ZVKDS, OE Maribor (Pečovnik in Rupnik, Poročilo o opravljenih arheoloških raziskavah ob gradnji v območju kulturnih spomenikov Ptuj – arheološko najdišče Panorama, na parc. št. 634/1, 644, 645/1, 649, 650, 651, 3995, 4046/1, vse k. o. Ptuj, maj 2017. Koda raziskave: 17-0185). Večino dela so zajemali nadzorovanje strojnega izkopa sprehajalnih poti ter sprotno pobiranje in dokumentiranje najdb. Vsa izkopana površina in deponija sta bili dodatno pregledani z detektorjem kovin. Večina izkopane površine je bila tudi fotografsko dokumentirana, očiščeni pa so bili tudi posamezni odseki profilov. Odkrite strukture so bile očiščene z drobnim orodjem in dokumentirane v skladu z arheološko metodo. Sam izkop je bil razdeljen na prečnice, te pa na kvadrante dolžine 10 m. Izkop v skupni dolžini 786 m je v širino meril 2 m, v globino pa 20 cm (le izjemoma je bil globlji). Same plasti so bile večinoma globoko preorane (rigolane) med letoma 1952 in 1954. Površina najdišča se je ponovno spremenila leta 1983 z vrezom teras. Zaradi omenjenih posegov arheološke najdbe niso imele več jasnih kontekstov. Rimskodobne najdbe so bile prisotne na vsej površini izkopa, srednjeveške pa predvsem ob robovih sedanje Maistrove ulice, na parc. št. 644, k. o. Ptuj. Ob poti (parc. št. 648, k. o. Ptuj), ki poteka po pobočju griča, so bile odkrite le novoveške premične ostaline. Nekaj odkritih zidov, ki segajo višje in kažejo znake poškodb rigolanja, se ujema z geofizikalnimi rezultati. Nekatere plitve strukture, zgrajene večinoma iz prodnikov, lahko umestimo v novoveški čas in jih povezujemo s poselitvijo vrha hriba v poznem 18. stoletju ali pa z novoveškim utrjevanjem poljskih poti. Pri drugih odkritih strukturah, ki so zidane iz lomljenega kamna in vezane z malto, lahko nedvomno sklepamo na rimski izvor. Rimski izvor lahko pripisujemo tudi strukturam, ki so bile odkrite na severovzhodni strani vodohrama; te lahko povezujemo z zidovi, ki so jih odkrili v neposredni bližini ob arheoloških izkopavanjih, ki jih je vodil dr. Josip Klemenc ob sodelovanju z dr. Paolo Korošec leta 1948 na vrhu Panorame (Korošec, 1950).

Obstoj zidanih rimskih stavb reprezentančnega značaja potrjujejo sporadični kosi razdrobljenega marmorja, posamezni obdelani kamni, kosi svinca, ki so prvotno povezovali kamnite

Ptuj, arheološko najdišče Panorama, izkop vrhnjega dela preoranih zemeljskih plasti za potrebe ureditve sprehajalnih poti (foto: A. Magdič)

Ptuj, arheološko najdišče Panorama, vzdolž sprehajalnih poti so bile nameščene kopije kamnitih spomenikov, ki so bili najdeni na prostoru Panorame (foto: A. Magdič).

Ptuj, griča Panorama je bil urejen s sprehajalnimi potmi, ki ponazarjajo pravokotno rimskodobno ulično mrežo tega prostora, ugotovljeno z geofizikalnimi raziskavami (foto: A. Magdič).

Ptuj, arheološko najdišče Panorama, ob sprehajalnih poteh so bile nameščene informacijske table in urbana oprema (foto: A. Magdič).

Ptuj, arheološko najdišče Panorama, uho, del rimskodobnega bronastega antropomorfne kipa v naravni velikosti (foto: M. Pečovnik)

Ptuj, arheološko najdišče Panorama, odlomki različnih svinčenih antropomorfnih podob nakazujejo, da je bilo na vrhu Panorame svetišče (foto: M. Pečovnik).

bloke, delci poslikanega ometa in mozaične kocke. Med najdbami je bilo največ odlomkov lončenine. O živahnem mestnem življenju na najdišču pa pričajo novci, kozmetično orodje, ključi, noži in uteži. Ličnica čelade in vojaško odlikovanje z upodobljeno glavo meduze iz 1. stoletja govorita o prisotnosti vojske oziroma o bližini morebitne vojaške posadke (Horvat, 2017: 21). Omembe vredni so tudi ostanki bronastih kipov, od katerih sta bila odkriti ušesi v naravni velikosti.

Sprehajalne poti so bile po zaključku gradbenih del opremljene s klopami in koši za odpadke. Na treh mestih so bile postavljene informacijske table, za katere je besedila napisala dr. Jana Horvat, recenzirala pa jih je ddr. Verena Vidrih Perko. V sklopu začetka urejanja arheološkega parka so bile postavljene tri kopije kamnitih spomenikov, ki so bili odkriti na prostoru Panorame. Kamnite kopije je izdelal Restarvatorski center ZVKDS.

V nadaljevanju želje po urejanju Panorame za potrebe javnosti je mestna občina izrazila željo po postavitvi lesene terase in premičnega montažnega objekta, kioska za potrebe enostavne gostinske ponudbe na vrhu Panorame, tik južno ob že obstoječem vodohranu. ZVKDS je postavitev takšnega začasnega gostinskega objekta pogojeval z izvedbo arheoloških testnih jarkov za potrebe vrednotenja prostora in odločitve, ali je postavitev takšnega objekta na tem mestu sploh primerna. Tudi to raziskavo je opravilo podjetje Avgusta, d. o. o., pod vodstvom Uroša Koširja in z namestnikom vodje raziskave Markom Pečovnikom. Arheološki nadzor je opravljal Andrej Magdič, ZVKDS, OE Maribor (Pečovnik in Rupnik, Poročilo o opravljenem arheološkem sondiranju v območju kulturnih spomenikov Ptuj – arheološko najdišče Panorama, na parc. št. 651, k. o. Ptuj, september 2017. Koda raziskave: 17-0381). Raziskava je bila opravljena v času med 20. 7. in 4. 8. 2017. Izkopanih je bilo pet testnih jarkov širine 1,5 m in dolžine 5 m ter en testni jarek širine 1,5 m in dolžine 2 m. Izkopi so segali v globino do arheoloških struktur oziroma do sterilnih plasti. V testih jarkih TJ 1, TJ 4 in TJ 6 so bile odkrite rimskodobne zidane strukture. Dokumentirani so bili tudi ostanki dveh kurišč v testnih jarkih TJ 2 in TJ 5 in podolgovato ognjišče z utrjeno konstrukcijo v TJ 6. Pozidavo z velikimi objekti nakazuje velika količina rimskih tegul in opeke. Eden izmed odkritih imbrexov je bil žigosan z žigom (?)SP. Najverjetneje gre za žig opekarne QSP. Med opekami izstopa kos z odtisom živali, najverjetneje odtisom pasje tace. Večje število tegul je imelo okras pentlje, nekatere opeke in tegule pa so imele okras glavnika, ki je morda služil za boljšo vezavo z malto. Odkritih je bilo tudi nekaj šestkotnih opečnatih tlakovcev. V tokratnih raziskavah je bila opazna odsotnost kosov svinca, ki so bili pogosti pri predhodni raziskavi in za katere domnevamo, da gre za dele spojev, ki so medsebojno povezovali klesane kamnite bloke. Pomen lokacije nam nakazuje vsaj sedem kosov različnih votivnih svinčenih antropomorfnih podob, ki so vliete v plitev enostranski ali dvostranski kalup. V istih plasteh so bili tudi ostanki keramične ostanke kadičnic. Odkrili smo še ostanke slikanega ometa, nekaj mozaičnih kock, nekaj odlomkov

kuhinske lončenine, nekaj odlomkov terre sigilate, meljnico, žrmlje, bronast nož in nekaj novcev. Najdbe sporočajo bližino prostora večjega religioznega pomena in s tem potrjujejo domnevo o legi svetišča na vrhu Panorame.

Glede na ugotovljeno prisotnost rimskih zidov tik pod travno rušo do oddaje prispevka rešitev načrtovane postavitve lesene terase še ni bila usklajena.

132 Vesna Merc, Ana Kovačič

EŠD:	29020
Naselje:	Ptuj
Občina:	Ptuj
Ime:	Ptuj – arheološko najdišče Štuki – marof
Naslov:	parc. št. 560/1, k. o. Krčevina pri Ptuj
Področje:	A
Obdobje:	rimsko obdobje, srednji vek, novi vek

Od septembra do novembra 2016 je ekipa podjetja Arheološke raziskave, Vesna Merc, s. p., pod vodstvom dr. Vesne Merc opravila arheološko raziskavo ob gradnji na parc. št. 560/1, k. o. Krčevina pri Ptuj, zaradi ureditve križišča Volkmerjeve ceste in gradnje trgovskega objekta.

Historična analiza dostopnega kartografskega gradiva je pokazala, da je bilo območje v 18. stoletju v kmetijski rabi. Križišče je imelo konec 19. stoletja versko obeležje, verjetno kapelico. Večji del zemljišča parc. št. 560/1, k. o. Krčevina pri Ptuj, je bil arheološko raziskan med arheološkimi izkopavanji v letih 2000–2006 pod vodstvom Marije Lubšina – Tušek, ZVKDS, OE Maribor (Lubšina – Tušek, Marija 2010, Štuki – marof sever in Štuki – marof jug, v: Varstvo spomenikov 46, 306–310). Raziskave v letih 2000–2006 so odkrile arheološke strukture in ostaline iz časa od mlajše kamene dobe do poznega srednjega veka (ibid.). Gradivo, najdeno na območju petnajstih zgodnesrednjeveških zgradb, je bilo obdelano v diplomski nalogi (Ritonja, Maja, 2008, Digitalni katalog predmetov iz zgodnesrednjeveške naselbine Štuki – marof, Ljubljana, http://iza.zrc-sazu.si/si/splet_publ/Ptuj_Stuki.html).

S predhodno raziskavo smo evidentirali sedimentološki in stratigrafski zapis območja na zahodnem in južnem delu parcele, ki ni bil predhodno raziskan. Ob arheoloških raziskavah ob gradnji smo dokumentirali številna debela recentna nasutja in odrive, ki so nastali ob gradnji Volkmerjeve ceste in blokovega naselja v sedemdesetih letih 20. stoletja; ponekod je segala debelina nasutij tudi do treh metrov. Pod njimi smo dokumentirali brežino potoka in aluvialne plasti. Med rezultati arheoloških raziskav ob gradnji izstopajo rezultati v jugozahodnem delu, kjer smo na globini 2,5 m dokumentirali pravokotni novoveški vodnjak z leseno konstrukcijo velikosti 147 x 123 cm iz hrastovih brun. Stranice so bile grajene iz po dveh tesanih brun, ki so se vezale s

križanjem vogalov. Bruna so bila obdelana na dveh, treh ali najpogosteje na vseh štirih straneh, tudi z utori, na treh vogalih pa so na zunanji strani bili ohranjeni zapičeni količki velikosti pribl. 5–6 cm. Eno od brun je imelo na tretjini zapičen žebelj z okroglo glavico velikosti pribl. 5 cm, kar kaže na to, da je bil les sekundarno uporabljen. Zaradi velikih globin, vdora meteornih vod in nevarnosti posipa ter posledično zagotavljanja varnosti pri delu je bilo bruno raziskano zgolj v zgornjem delu, preostali del pa je bil zaščiten in ohranjen *in situ*.

Odkrito gradivo je večinoma moderno in novodobno. Prav tako smo dokumentirali novo- ali srednjeveško keramiko, rimskodobni gradbeni material in posamezne odlomke keramičnega posodja v recentnih plasteh. V zasutju vodnjaka so bili odkriti zaobljena opeka, ostenja srednje- ali novoveške keramike brez premaza in odlomek ustja lonca iz črne kuhinjske keramike

Žal nismo mogli dokumentirati celotnega izkopa, saj so bila nekatera dela med vikendom od 14. 10. do 16. 10. 2016 opravljena brez predhodnega obvestila in brez prisotnosti arheologa. O nedokumentiranih izkopih – največji poseg je bil izkop za meteorne vode v dolžini okoli 60 m in širini 5 m ob severovzhodnem delu najdišča – smo ob odkritju nemudoma obvestili odgovornega konservatorja ZVKDS, OE Maribor, ter dokumentirali dostopno in najbolj izpovedno površino uničenja: profile P9, P10 in P11 (Merc in Kovačič, Poročilo o predhodnih arheoloških raziskavah na Ptujju ob Volkmerjevi cesti, na parc. št. 560/1, k. o. Krčevina pri Ptujju, poročilo št. 2016-7, Ptuj 2016. Koda raziskave: 16-0381).

Ptuj, arheološko najdišče Štuki – marof, fotografija lesenega vodnjaka, pogled proti jugovzhodu (foto: Ana Kovačič)

133 Maja Bricelj, Judita Lux, Metka Šajn, Nika Veršnik, Andrej Šemrov, Eva Ilec

EŠD:	30497
Naselje:	Radovljica
Občina:	Radovljica
Ime:	Radovljica – arheološko najdišče pod Oblo gorico
Področje:	A
Obdobje:	srednji vek

Poleti 2017 je najditelj R. Humerca pristojni območni enoti ZVKDS v Kranju predal del zakladne najdbe: srebrne novce skupaj z ostankom tkanine. Ob pletju gredice na Biodinamičnem učnem vrtu s sadovnjakom »Narava nas uči«, ki ga upravlja A. Jezeršek, pri Osnovni šoli Antona Tomaža Linhartarja ob vznožju Oble gorice v Radovljici je namreč najditelj odkril del novčne najdbe. Ta je ležala na globini okoli 30 cm pod površino in zaradi obdelovanja grede z okopalnikom za zemljo je nekaj novcev prišlo na površje. Zemljišče, ki je v lasti Občine Radovljica, je bilo nato vpisano v Register kulturne dediščine. Ker so se na površini vrta še naprej pojavljali novci in ob odkritju novčne najdbe niso bile dokumentirane najdiščne okoliščine, je ZVKDS, OE Kranj, predpisal izvedbo predhodnih arheoloških raziskav, in sicer na celotni parceli pregled z iskalnikom kovin in intenzivni terenski pregled, na širšem območju okoli novčne najdbe pa arheološki ročni izkop v velikosti 4 × 4 m s sejanjem izkopene zemljine ter poizkopavalno obdelavo arhiva arheološkega najdišča.

Oktobra se je ekipa Centra za preventivno arheologijo ZVKDS pod vodstvom arheologinje M. Bricelj lotila izvedbe predpisanih predhodnih arheoloških raziskav v skladu z odločbo Ministrstva za kulturo.

V zakladni najdbi je bilo skupno 1470 novcev (enostransko kovani srebrniki nepravilnih oblik). Numizmatična analiza dr. A. Šemrova iz Narodnega muzeja Slovenije je pokazala, da sodijo novci v drugo polovico 14. stoletja in v 15. stoletje. Najstarejši pfenig je bil kovan v kovnici München (Stephan II. mit der Hafte, 1347–1349), najmlajši pa v graški kovnici na Štajerskem (Friedrich V. (III.), 1424–1493), kjer so take novce kovali do leta 1460. V majhnih fragmentih se je ohranil tudi del tkanine mošnjička iz lanu, ki ga je analizirala dr. E. Ilec iz Pokrajinskega muzeja Ptuj Ormož.

Na preostalem delu parcele so se ponekod pojavljale posamezne najdbe srednje- in novoveške lončenine, opeke in modernih kovinskih predmetov. Časovno najbolj izpovedna so sicer maloštevilna ustja loncev; med visokosrednjeveška ustja sodi spodrezano ustje tip 5H po Štularju, ki se je pojavljalo predvsem v 12. in 13. stoletju. Ostala ustja so večinoma karnisna oz. širokokarnisna, eno ustje pa ima valovnico na zunanjem robu; vsa so značilna za poznosrednjeveške lonce. Med namizno lončenino sodi odlomek gravirane keramike.

Ostala novoveška keramika je bodisi loščena na notranji oziroma obeh površinah bodisi beloprstena s potiskom ali brez njega.

V 15. stoletju se je pomembnost Radovljice precej povečala, o čemer pričajo tudi gradbena dela na župnijski cerkvi. Naselju so tako Celjani kot Habsburžani podeljevali različne privilegije. Razvijali so se gospodarstvo, trgovina, obrt in fužinarstvo. Slednje je spodbudilo tudi trgovino z železom. Mestne pravice in obzidje je Radovljica verjetno dobila v sedemdesetih letih 15. stoletja. Zaradi nevarnosti turških vpadov je namreč mestne pravice takrat dobilo več trgov, ker so s tem dobili tudi pravico do obzidja. Vzrok za zakop novčne najdbe lahko vidimo v burnem dogajanju 15. stoletja.

Glede nadaljnega varstva sedaj na novo zavarovanega območja predlagamo način arhivskega varstva, saj smo z opravljenimi arheološkimi raziskavami pregledali celotno parcelo in na osnovi rezultatov lahko zaključimo, da gre za izolirano zakladno najdbo srednjeveških srebrnikov (pfenigov), ki je bila v celoti izkopana.

Radovljica, arheološko najdišče pod Oblo gorico, izvedba arheoloških raziskav (foto: M. Bricelj)

Radovljica, arheološko najdišče pod Oblo gorico, del novčne najdbe srednjeveških srebrnikov (foto: M. Bricelj)

134 Andrejka Ščukovt

EŠD:	25346
Naselje:	Ravnica
Občina:	Nova Gorica
Ime:	Ravnica – korita in kal Na vodi
Področje:	E
Obdobje:	19., 20. stoletje

Na Primorskem je bila do izgradnje vodovoda oskrba z vodo, ki so jo ljudje potrebovali za kuhanje, pitje, umivanje, pranje, napajanje živine, zalivanje vrtov ali gašenje požarov, odvisna od njenega zbiranja. V ta namen so gradili vodnjake s t. i. živo vodo ali pa so v njih zbirali kapnico. Vodna zajetja so preuredili v napajalna korita, perišča, zbiralnike in cisterne, naravne kotanje pa so izkoristili tako, da so jih preuredili v kale, v katere se je stekala deževnica ali izvirska voda. Kotanjo so z ene ali več strani obzidali, dno pa utrdili z ilovico, ki je zaradi teptanja živine postala neprepustna. Kali so se na ta način tudi vzdrževali. Po opustitvi živinoreje jih je pričela zaraščati vegetacija.

V Ravnici in njeni bližnji okolici je več tipov vodnih zajetij: v Bekah stoji kal, kjer voda nikoli ne presahne, na Močilah je betonski zbiralnik vode, v zaselku Pri Peči je izvir, kjer sta kamniti vodnjak in kal, na izviru Na vodi stojijo kamniti vodnjak, korita in kal. Za potrebe vojske je bilo ob izviru V borštu pod hribom Škabrijel narejeno še eno korito, za potrebe furmanov pa so med gradnjo ceste Gorica–Lokve v letih 1854–1858 ob cesti postavili kamnito korito, leta 1917 pa še dve betonski koriti. V sami vasi Ravnica je še nekaj ohranjenih vodnjakov.

Izjemna skrb za vodo, ki priča o dediščini načina življenja iz 19. in začetka 20. stoletja, je na lokaciji Na vodi, kjer vode nikoli ne zmanjka. Izvir Na vodi je dragocen dokument časa, prostora in gospodarstva vasi. Po ustnem izročilu so leta 1865 izvir izpod skale najprej zajezili v kamnito korito. Med prvo svetovno vojno, o čemer priča nad izviro vklesana spominska plošča, pa so madžarski vojaki huzarji za potrebe vojske izvir preuredili. Leta 1926 so tu Ravnčanji postavili še dve betonski koriti, prvo za napajanje živine, drugo kot perišče – perilnik za pranje in odlaganje perila ter pripomočkov za pranje. Odvečna voda se iz izvira Na vodi steka v bližnjo naravno kotanjo nepravilne ovalne oblike.

Območje Na vodi je bilo vrsto let zanemarjeno. Njegova sanacija je potekala v letih 2016 in 2017. Najprej je bilo območje očiščeno vegetacije in nasutij, na ustrezno mesto je bil premeščen tudi ekološki otok. Restavrirana je bila napisna plošča nad izviro. Nato so bila očiščena korita in zaradi dotrajanosti je bil zgrajen nov kamniti zid. Sledila sta popravilo kamnitih stopnic v zidu in ureditev dotoka vode iz izvira do korit.

Leta 2018, v drugi fazi obnove vodnega vira, je podjetje Komunala Nova Gorica pričelo urejati okolico območja Na vodi. Najprej so sanirali kal z bližnjo okolico in dostopno

potjo. Posebna pozornost je bila namenjena predstavitvi prvotnega tlaka t. i. balataca ob koritih in izvira. Gre za izvedbo historičnega tlaka iz vertikalno položenega avtohtonega kamna z minimalnimi odmiki. Fuge med kamni so zapolnjene z glino, mešano z zemljino.

Ravnica, korita in kal Na vodi, stanje po celoviti obnovi (foto: A. Ščukovt, 2018)

Ravnica, korita in kal Na vodi, stanje po celoviti obnovi (foto: A. Ščukovt, 2017)

Ravnica, korita in kal Na vodi, polaganje »balataca« (foto: A. Ščukovt, 2017)

Ureditev območja korit in kala Na vodi v Ravnici danes ponuja obiskovalcem ogled kulturne dediščine ter zelen, miren in tudi poučen prostor. Območje vodnega vira z izviri, koriti in kalom je predstavljeno in približano tudi najmlajšim obiskovalcem. Ob izvira je v kortenu narejena silhueta žene, ki v vrču nese zajeto vodo, pri perišču je v kortenu silhueta perice, ob kalu pa silhueta krave, ki se napaja z vodo. Skratka, poudarek je na didaktični predstavitvi življenja in uporabe kala in korit nekoč. Čeprav so šege in navade predstavljene na sodoben način, ne krnijo kulturnozgodovinske pričevalnosti. Pred betonskimi koriti in kalom je načrtovana še izvedba novega tlaka iz pranege litega armiranega betona z drobljenim agregatom, po katerem se bodo lahko vozili traktorji ali avtomobili. Ravničani namreč vodo iz izvira še vedno uporabljajo za napajanje živine kot tudi za potešitev lastne žeje. Projekt prenove izvira s koriti in kalom Na vodi je izvedla Mestna občina Nova Gorica v sodelovanju z Zavodom za varstvo kulturne dediščine Slovenije, OE Nova Gorica, arhitekturnim podjetjem KREADOM, d. o. o., in Komunalnim podjetjem Nova Gorica, d. d.

135 Evgen Lazar

EŠD: 21986

Naselje: Sela

Občina: Videm

Ime: Sela na Dravskem polju – arheološko najdišče Sela

Naslov: Sela 25

Področje: A

Obdobje: srednji vek, novi vek

Na območju novogradnje stanovanjske hiše Blažek, Steiner, na parc. št. 317/3 in 317/4, obe k. o. Sela, je bila v prisotnosti arheološke ekipe izkopana in nato tudi arheološko dokumentirana gradbena jama za temelje stanovanjske hiše. V gradbeni jami smo dokumentirali severni in zahodni zemeljski presek in na tem mestu interpretirali dve plasti in sedem vkopov srednjeveškega, novoveškega in novodobnega nastanka.

V odkritih vkopih (5 jarkov in 2 jami) smo najdbe odkrili le v jami SE 002/003 in jarku 015/016. V polnilu jame smo odkrili večjo količino keramičnega kuhinjskega odpada iz poznega srednjega in predvsem iz zgodnjega novega veka z nekaj odlomki mlajših, novoveških loščenih posod, medtem ko je bil v polnilu jarka (SE 015) izključno novoveški material. Odkrite jarke smo sprva interpretirali kot novodobne ostanke jam za shranjevanje repe oz. pese, vendar pa je natančnejša analiza odkritih drobnih najdb pokazala, da manjša količina drobnih najdb iz jarka sodi v obdobje novega veka oz. 17. in 18. stoletja, večina najdb iz odpadne jame SE pa v obdobje poznega srednjega in zgodnjega novega veka, tj. v čas od 15.

Sela na Dravskem polju, arheološko najdišče Sela, zakopno polje v katastru (izdelal: D. Cvetko)

Sela na Dravskem polju, arheološko najdišče Sela, tloris odkritih struktur in jam v katastru (izdelal: D. Cvetko)

do 17. stoletja. Ob jarku SE 015/016 smo odkrili še štiri različno dolge in široke jarke. Trije so potekali v smeri sever–jug, dva pa v smeri vzhod–zahod. Čeprav v ostalih jarkih nismo odkrili najdb, pa njihov nastanek verjetno lahko povežemo z nastankom jarka SE 015/016, saj so imeli vsi enako polnilo in tudi njihova orientacija (potekajo vzporedno oz. pravokotno) kaže na to, da so nastali v istem času. Točne funkcije odkritih jarkov ni bilo mogoče določiti. Verjetno pa jih lahko povežemo z nastankom oz. uporabo objektov kmetije, ki je na tem prostoru vrisana v franciscejskem katastru iz leta 1825 in je na vojaški karti, ki je nastala med letoma 1763 in 1787, še ni. Glede na lego manjšega objekta v franciscejskem katastru lahko verjetno odkrite jarke in mogoče tudi odpadno jamo SE 002/003 povežemo z njim.

Na podlagi odkrite stratigrafije tako lahko trdimo, da smo odkrili sledi poselitve od poznega srednjega veka oz. 15. stoletja naprej. Najverjetneje pa odkriti vkopi predstavljajo ostaline uporabe prostora okoli kmetije ali objekta, ki je nastal v času med drugo polovico 17. in prvo polovico 19. stoletja.

Sela na Dravskem polju, arheološko najdišče Sela, pogled na novoveško odpadno jamo SE 002/003, pogled proti severu (foto: E. Lazar)

Sela na Dravskem polju, arheološko najdišče Sela, pogled na novoveški jarek SE 015/016, pogled proti jugozahodu (foto: E. Lazar)

136 Andrejka Ščukovt

EŠD: 30135

Naselje: Sela pri Volčah

Občina: Tolmin

Ime: Sela pri Volčah – odsek stare ceste Gorica–Kobarid

Področje: T

Obdobje: 16.–17. stoletje

Nad odsekom državne ceste Ušnik–Plave od km 3,00 do km 3,350 – G2-102/1008 poteka v dolžini dobrih 500 metrov del trase stare obsoške poti Gorica–Kobarid. Odsek ima zelo dobro ohranjene kamnite podporne zidove in kamnite ograje z odbojniki in podporniki, ki so postavljeni na prepadnem robu ceste. Na tej poti je kamniti enoločni most za premostitev jarka. Obstojča trasa obsoške poti je bila zgrajena na prelomu 17. in 18. stoletja in je bila verjetno obnovljena konec 18. stoletja. Še starejša obsoška pot pa je potekala nekoliko višje od obstoječe. Traso nove poti prikazuje topografski načrt na območju Kopovišč, na zemljevidu Capovisgie. Celotni zemljevid (1783–1790) pa nam predstavlja poselitveno območje od Volč, Čiginja, Kozaršč, Dobljarja, Ročinja, Ajbe do Kanala. Narisan je v tehniki skice in obarvan s svinčnikom. V spodnjem desnem vogalu pa je podpis avtorja. Poleg reke Soče in glavne prometnice, ki poteka po njenem desnem bregu, lahko z zemljevida razberemo tudi takratno velikost naselij ter obdelovalne in gozdne površine. Označeni so še podružnične cerkve, pritoki reke Soče in stranske poti, ki so se priključile na takratno glavno prometnico.

Viri pričajo, da se je že leta 1576 avstrijski nadvojvoda Karel odločil zgraditi obsoško pot, in ta je bila dokončana konec osemdesetih let 16. stoletja. Prej občasna tovorniška pešpot je konec 18. stoletja postala vozna trgovska pot. Trasa je potekala od Kobarida mimo Volč, Sela, Ročinja, Kanala, Solkana in Gorice ter naprej v Štivan do morja v Devin ter proti Tržaškemu zalivu. Izboljšanje prometne povezave je povzročilo gospodarsko rast naselij v dolini Soče in mesta

Sela pri Volčah, obnova enoločnega mosta (foto: A. Ščukovt, 2017)

Gorica. Zacvetela je trgovina. Tovorili so vino in sol, v obratni smeri pa sir in maslo.

Projekt sanacije brežin na državni cesti G2-102/1008 Ušnik–Plave od km 3,00 do km 3,350, z odsekom stare ceste Gorica–Kobarid, je izvedla Direkcija RS za infrastrukturo v sodelovanju s projektantskim podjetjem IGRO Consulting, Projekt, d. o. o., Nova Gorica, in izvajalcem del Kolektor CPG Nova Gorica. Dela na starem odseku poti so obsegala najprej čiščenje in odstranjevanje grmovja in dreves na trasi. Sledilo je čiščenje panjev in korenin v kamnitih ograjah in v podpornih

Sela pri Volčah, očiščena trasa stare soške poti (foto: A. Ščukovt, 2017)

Sela pri Volčah, podporni zid stare soške poti pred sanacijo (foto: A. Ščukovt, 2017)

Sela pri Volčah, stara soška pot, sanacija zidov (foto: A. Ščukovt, 2017)

zidovih. Obstoječim še ohranjenim ograjam so tudi odstranili nestabilne kamne. Ograje so bile nato ponovno pozidane z lomljenim in obtolčenim avtohtonim kamnom. Sanacija poškodovanih podpornih zidov je obsegala temeljenje in vgrajevanje sider ter ponovno pozidavo manjkajočih delov zida z avtohtonim kamnom in v podobni tehniki gradnje, kot so obstoječi stari zidovi. Zahtevna je bila sanacija enoločnega kamnitega mosta. Kamnito konstrukcijo mosta so oprali z vodnim curkom, očistili poškodovanih reg in jih zapolnili z ekspanzijsko cementno malto tako, da so rege ostale poglobljene. Most so statično utrdili tudi z injektiranjem, izvedli so povozno pot iz štokanega betona in mu dogradili parapetno ograjo v višini 60 cm.

137 Irena Čuk

EŠD: 641

Naselje: Selo

Občina: Moravske Toplice

Ime: Selo na Goričkem – cerkev sv. Nikolaja

Področje: R

Obdobje: prva polovica 13. stoletja, prva polovica 14. stoletja, 15. stoletje

Rotunda sv. Nikolaja v Selu stoji na skrajnem JV Slovenije (blizu madžarske meje) v neokrnjeni naravi sredi travnika in je spomenik prve kategorije. Odlikujeta jo poznoromanska arhitektura iz 13. stoletja in dvojna gotska poslikava v notranjščini. Stavba je opečna s kamnitim talnim zidcem, zunaj je razčlenjena z lizenami in bogatim venčnim zidcem, znotraj ima pritlične vdolbine in obokano kupolo. Njena talna površina je krog z notranjim premerom 6,60 metra in meter debelo steno.

Poslikana je v dveh plasteh. Prva faza poslikave je nastala sredi 14. stoletja in je bila naslikana kar na belež v zgodnjegotskem linearnem slogu, ki temelji na izraziti risbi z obris in notranje koloriranimi ploskvami. Nahaja se v zgornjem pasu severne stene, levo od apside, kjer v okrnjeni obliki zaznamo kompozicijo Pohod in poklon Sv. treh kraljev.

V začetku 15. stoletja so notranjščino na novo v celoti poslikali, verjetno na svež omet (al fresco). Te mlajše stenske slike pripadajo že gotskemu idealističnemu plastičnemu slogu.

Najbolje je ohranjena poslikava v kupoli in na vrhnjem delu sten pod opečnim vencem. Poslikava stene je zasnovana v treh pasovih, od katerih je tretji najslabše ohranjen. Spodnji, četrti pas pa obsega niše in stene med njimi.

Rotunda je vse do sredine 19. stoletja ohranila svojo prvotno romansko podobo, nato pa je z madžarskimi posegi v letih 1845 in 1846 izgubila svojo prvotno obliko (podrli so apsidno in na njenem mestu pozidali veliko vhodno lopo s pevskim korom in zvonikom nad njim, zazidali so niše, spremenili okna in vrata, dvignili nivo tlaka ...). Obsežnejša restavratorska dela na spomeniku so se začela leta 1956, ko

je rotunda dobivala svojo prvotno podobo, primarni namen posegov pa je bil prezentacija dveh plasti gotskih stenskih slikarij v notranjščini. S strokovno pomočjo dr. Marjana Zadnikarja po načrtih arh. Nataše Šumi so se dela nadaljevala 20 let kasneje z rekonstrukcijo romanske apside.

Konservatorsko-restavratorska dela na stenskih poslikavah in ometih v notranjščini so se izvajala leta 1981 pod vodstvom mag. um., konservatorja-restavratorja Bineta Kovačiča. Odstranjene stare plombe so bile nadomeščene z novimi zaglajenimi, ki so se tonirale, prav tako tudi omet v apside. Na starejši poslikavi s prizorom Prihod in poklon Sv. treh kraljev na severni steni pa je bila izvedena retuša.

Vlaga v notranjščini je že od nekdaj povzročala težave. O tem priča horizontalni prerez vsega objemnega zidovja, ki so ga v višini talnega zidca že konec leta 1940 podložili z asfatno lepenko. Leta 2010 sta bila izdelana drenaža in odvod meteornih voda. Zaradi terena in nevdzdrževanja drenaže se je vlaga znova pojavila ter močno načela omet v notranjščini in kamniti talni zidec. Ogrožala je tudi poslikave, zato so se konec leta 2015 pričela konservatorsko-restavratorska dela v notranjščini. V spodnjem delu rotunde se je v celoti odstranil od vlage dotrajani sekundarni omet. S poslikave se je mehansko odstranila trdovratna sigla, ki je prekrivala njene spodnje dele. Posegi so se nadaljevali v letu 2016, ko se je iz niš odstranila še s cementno malto zazidana opečna obloga, na ogroženih mestih je bilo izvedeno utrjevanje ometov z nanodelci Ca(OH)₂ (Calosil E25), v zgornjem delu rotunde, do opečnega venca, pa je bil mehansko odstranjen ves recentni belež, ki je

še ostal na originalni poslikavi. Leta 2017 so se izvajala dela na starejši poslikavi s prizorom Pohod in poklon Sv. treh kraljev. Odstranjene so bile dotrajane plombe in posamezne retuše.

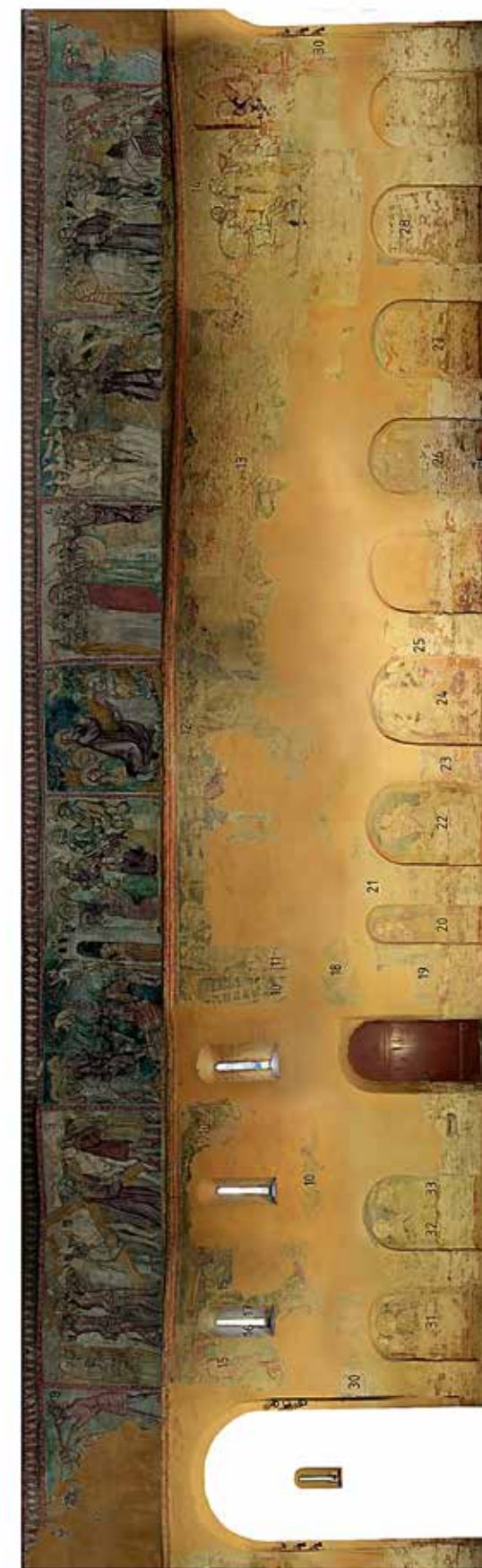
Stenske poslikave v rotundi s tehnološkega vidika do leta 2015 še niso bile temeljito raziskane, zato je bilo sklenjeno, da se izvedejo vse nujno potrebne naravoslovne raziskave na podlagi odvzetih vzorcev. Vzorci ometov in barvnih plasti so bili odvzeti na starejši in mlajši stenski poslikavi z različnih barvnih delov poslikav in retuš. Stratigrafije vzorcev barvnih plasti, odvzetih s najstarejše poslikave, so pokazale, da gre za slikanje na apneni belež. Za vezivo prvotnih barvnih plasti so verjetno uporabili kazeinsko tempero. Barvne plasti so nanese v enem sloju, v primeru kontur pa je barvna plast nanese v dveh slojih. Raziskave na mlajši poslikavi še potekajo. Končni rezultati analiz obeh poslikav bodo omogočili njuno primerjavo s tehnološkega vidika in pripomogli k izbiri ustreznih konservatorsko-restavratorskih posegov.

Konservatorsko-restavratorske posege sta finančno podprla Občina Moravske Toplice in lastnik Rimskokatoliška cerkev s sedežem v Kančevcih. Dela so se izvajala pod nadzorom Rimskokatoliške cerkve, odgovorne konservatorke-restavratorke za stenske poslikave Martine Lesar Kikelj, kons.-rest. svetovalke, in odgovorne konservatorke iz OE Maribor Nataše Kiš, višje konservatorke. Dela je izvajala Irena Čuk, kons.-rest. svetovalka Rimskokatoliške cerkve.

Naravoslovne raziskave na stenski poslikavi sta opravili Maja Gutman, univ. dipl. inž. geol., kons.-rest., in dr. Andreja Padovnik, kons.-rest.

Selo na Goričkem, cerkev sv. Nikolaja (foto: I. Čuk, 2017)

Selo na Goričkem, cerkev sv. Nikolaja, notranjščina (foto: B. Lečnik, 2017)

138 Andrejka Ščukovt

EŠD:	7467
Naselje:	Slap
Občina:	Vipava
Ime:	Slap – domačija Slap 18
Naslov:	Slap 18
Področje:	E
Obdobje:	19., 21. stoletje

Slap pri Vipavi leži pod Vipavskimi brdi v zgornji Vipavski dolini. Je strnjena gručasta vas, kamor spada zaselek Majerija. Tu leži domačija, ki izstopa kot dominantna v vinogradniški krajini. Od tu je prelep razgled proti glavni osi Vipavske doline in na pobočje planote Gora.

V župnijskem arhivu na Slapu pri Vipavi je Majerija zabeležena kot »ta spodnja hiša«. Danes v njeni bližini stoji še ena stanovanjska hiša z gospodarskim objektom, ki je v župnijskem arhivu zapisana kot »ta zgornja hiša«.

Območje Majerije je bilo naseljeno okrog leta 1700. Takrat so imeli grofje Lanthieriji tu svoje posest oz. pristavo. Prvotno enotna posest, kar potrjujejo vodnjak in kal, ki danes ležita med kasneje razdeljenima domačijama, je obsegala okrog deset hektarjev, od tega večje površine vinogradov in sadovnjakov pa polja, travnike in vrt. V hlevu so imeli okrog 18 glav živine, med njimi dva para volov, ter prašiče in kokoši. Leta 1856, ko so se Lanthieriji odselili v Gorico, so premoženje, ki so ga posedovali na Vipavskem, prodali. Majerijo je kupila družina Domenik. Zadnji iz družine Domenik je na začetku 20. stoletja posest zapustil bratu, ki jo je dobesedno zapil.

Domačija Majerija je v devetdesetih letih prejšnjega stoletja prešla v last družine Tomažič in je postala njen dom. Rezultat večletne obnove štirih objektov na domačiji sta tudi restavracija v stari hiši in v gospodarskem objektu ter leta 2015 zgrajen podzemni hotel pod zeliščnim vrtom.

Stavbno pohištvo, ki je bilo izdelano ob celoviti prenovi vseh štirih objektov leta 1995, je dotrajalo zaradi izpostavljenosti burji in dežju. To velja predvsem za polkna, zato so jih na vzhodni strani zamenjali z novimi, po vzorcu predhodnih iz macesnovega lesa. Izdelal jih je mizar iz bližnje vasi Budanje. Lastnik domačije je v tem letu obnovil v dolžini dobrih 50 m kamniti oporni zid, ki omejuje pot na Majerijo z vinogradom.

Slap, domačija Slap 18, pogled na Majerijo z zeliščnim vrtom, dotrajana polkna na gostinskem delu objekta (foto: A. Ščukovt, 2017)

Slap, domačija Slap 18, pogled na glavno fasado objektov na Majeriji (foto: A. Ščukovt, 2017)

Slap, gradnja podpornega zida na območju Majerije (foto: A. Ščukovt, 2017)

139 Mihaela Kajzer Cafnik

EŠD:	30393
Naselje:	Slivnica pri Mariboru, Orehova vas
Občina:	Hoče – Slivnica
Ime:	Slivnica pri Mariboru – arheološko območje Ob Polanskem potoku
Področje:	A
Obdobje:	prazgodovina, rimsko obdobje, srednji vek

Arheološko območje Ob Polanskem potoku obsega ravninski del Dravskega polja med naselji Rogoza, Slivnica pri Mariboru in Orehova vas, neposredno med avtocestnim odsekom Slivnica–Ptuj, železnico Ljubljana–Maribor in Letališčem Edvarda Rusjana Maribor. Območje preči danes večinoma regulirana struga Polanskega potoka. Tik južno od varovanega območja je arheološko najdišče Orehova vas (EŠD 29539), tik zahodno pa arheološko najdišče Slivnica pri Mariboru (EŠD 6822). Pri tem posebej pripominjamo, da so danes zamejena območja navedenih najdišč posledica tega, da je bil s predhodnimi arheološkimi raziskavami (PAR) v postopkih državnih prostorskih načrtov (DPN) za avtocesto pregledan samo koridor takratnih posegov in da so varovana območja posledično zaokrožena na parcele glede na rezultate izkopavanja v gradbenem okviru. Dejanske meje naselbin iz arheoloških obdobij praviloma niso bile ugotovljene in zamejene, saj ni bilo možnosti pregleda širšega območja, torej se lahko v resnici še širijo izven trenutno varovanih območij najdišč.

Ozemlje, znotraj katerega je danes zamejeno obravnavano arheološko območje Ob Polanskem potoku, je bilo prvič arheološko pregledano za potrebe načrtovanja DPN za Letališče Edvarda Rusjana Maribor. V sklopu kabinetnih PAR je bilo v ta namen najprej pregledano dobrih 720 ha veliko območje (poročilo: Ocena arheološkega potenciala na območju DPN Letališče Edvarda Rusjana v Mariboru, metode 1–4; ZVKDS, CPA, poročilo št. 00-0010/2016-GR-2016-40, Ljubljana september 2016). Kmalu zatem pa je v zahodni del DPN posegel nov prostorski načrt, ki je bil pri pobudnikih in načrtovalcih že od vsega začetka zaradi strateškega in gospodarskega pomena ureditve opredeljen in voden kot visoko prioriten. V krajšem postopku priprave okoljskega poročila in odloka o spremembah in dopolnitvah občinskega prostorskega načrta Občine Hoče – Slivnica so bile posledično v na novo odmerjenem območju in v zelo kratkem času izvedene še osnovne terenske PAR za oceno arheološkega potenciala na približno 75 ha veliki površini. Na osnovi rezultatov ekstenzivnih raziskav (poročilo: Ocena arheološkega potenciala območja OPN Hoče – Slivnica, metodi 5 in 6; ZVKDS, Center za preventivno arheologijo, poročilo št. 00-0089/2016-EL-2016-56, Ljubljana november 2016) smo nato opredelili povečan arheološki potencial in z upoštevanjem intenzivnejše distribucije najdb (odlomkov prazgodovinske, rimskodobne in srednjeveške lončenine, rimskodobnega gradbenega materiala ter posameznih kosov

ožgane glin in žindre) na približno 45 ha površine zamejili novo potencialno arheološko najdišče in ga 21. 12. 2016 vpisali v Register nepremične kulturne dediščine z evidenčno številko (EŠD) 30393.

Rezultati raziskav in registrirano arheološko najdišče so bili nato z nadaljnjim postopkom ZVKDS in Ministrstva za kulturo vpeti v okoljsko poročilo, predlog novega občinskega odloka pa je moral natančno povzeti tudi predpisane rešitve in ukrepe za varovanje kulturne dediščine. S tem je najdišče dobilo obvezni varstveni režim in usmeritve, s katerimi so bili v hitrem in intenzivnem postopku sproti seznanjeni tako pripravljavec prostorskega načrta kot investitor in projektanti. Naslednje intenzivne terenske preglede in ročne izkope metrskih testnih jam, predpisane zaradi natančnejše določitve vsebine in sestave najdišča ter posledično določitve vrste in obsega zadnje faze arheoloških raziskav pred gradnjo, je na celotnem arheološkem območju (pribl. 45 ha) zagotovila Občina Hoče – Slivnica ter hkrati z večino lastnikov uredila tudi dostopnost zemljišč.

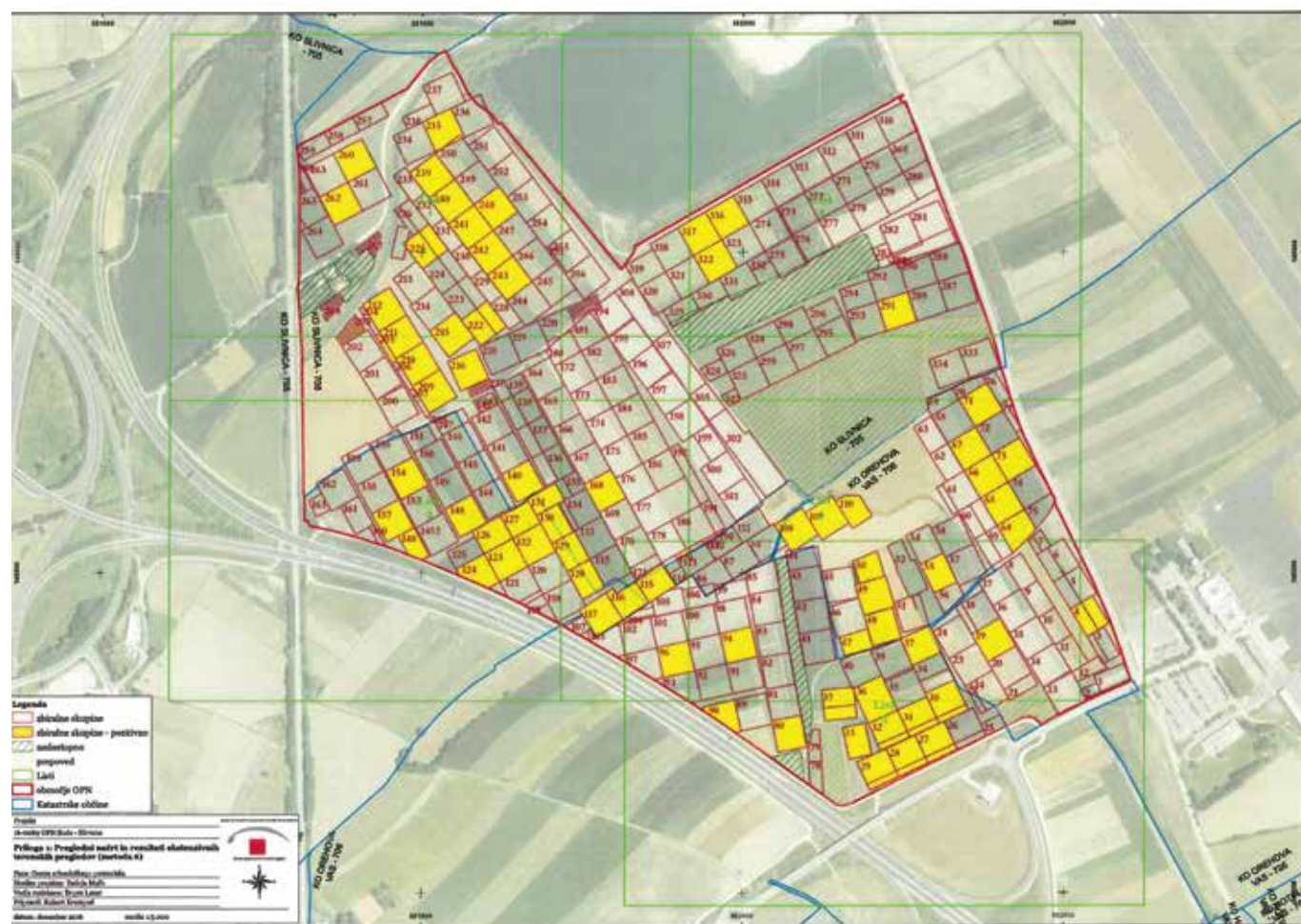
Ker pa je v tem času investitor MAGNA STEYR, d. o. o., že pripravil svoj fazirani osnutek načrtovanih gradenj in ureditve planskega območja, smo njihovi prvi fazi izvedbe znotraj varovanega območja prilagodili tudi terensko in časovno prioriteto izvedbo PAR. Tako smo za projekt gradnje industrijskega obrata MAGNA NUCLEUS s kulturnovarstvenimi pogoji najprej opredelili navedene PAR na približno 8 ha veliki površini znotraj najdišča. Kot rečeno, je tovrstno raziskavo zagotovila Občina Hoče – Slivnica, izvedena pa je bila zgodaj spomladi 2017 (poročilo: Predhodno poročilo o izvedenem intenzivnem arheološkem pregledu v območju I. faze izgradnje industrijske come »Magna«; P. Stergar, M. Lavrinc, S. Hvalec, Celje april 2017). Raziskava je pokazala ponekod intenzivnejše in ponekod manj intenzivne arheološke rezultate, poleg novodobnejših najdb pa je potrdila najdbe prazgodovinske, rimskodobne in srednjeveške lončenine.

Na podlagi rezultatov in distribucije najdb smo nato kulturnovarstvene pogoje dopolnili z natančno opredelitvijo in zamejitvijo zadnje faze arheoloških raziskav pred gradnjo. Tako smo v že vzpostavljene koordinatne mreže na območjih z ugotovljeno najintenzivnejšo prisotnostjo drobnega arheološkega gradiva in kjer smo predvidevali prisotnost naselbinskih in drugih ostankov iz arheoloških obdobij, ločili tri območja (skupne površine 37.620 m²), kjer so bila predpisana arheološka izkopavanja. Na preostalih območjih (pribl. 42.380 m²) s šibkejšo prisotnostjo arheoloških ostalin, kjer smo predvideli robna poselitvena območja in druge elemente kulturne krajine, pa smo predpisali vzorčenje 30 odstotkov površin s strojnim izkopom arheoloških testnih jarkov. Tovrstna metodologija je bila izbrana tudi na osnovi dobrega poznavanja primerljivih najdiščnih razmer na sosednjem najdišču v Orehovi vasi in je bila v preteklosti že preverjena na obsežnejših najdiščih v zaledju Dravskega polja. Zadnje fazo raziskav tik pred gradnjo industrijskega obrata MAGNA NUCLEUS in vzporedno arheološko raziskavo ob gradnji gradbišnega priključka je zagotovil investitor

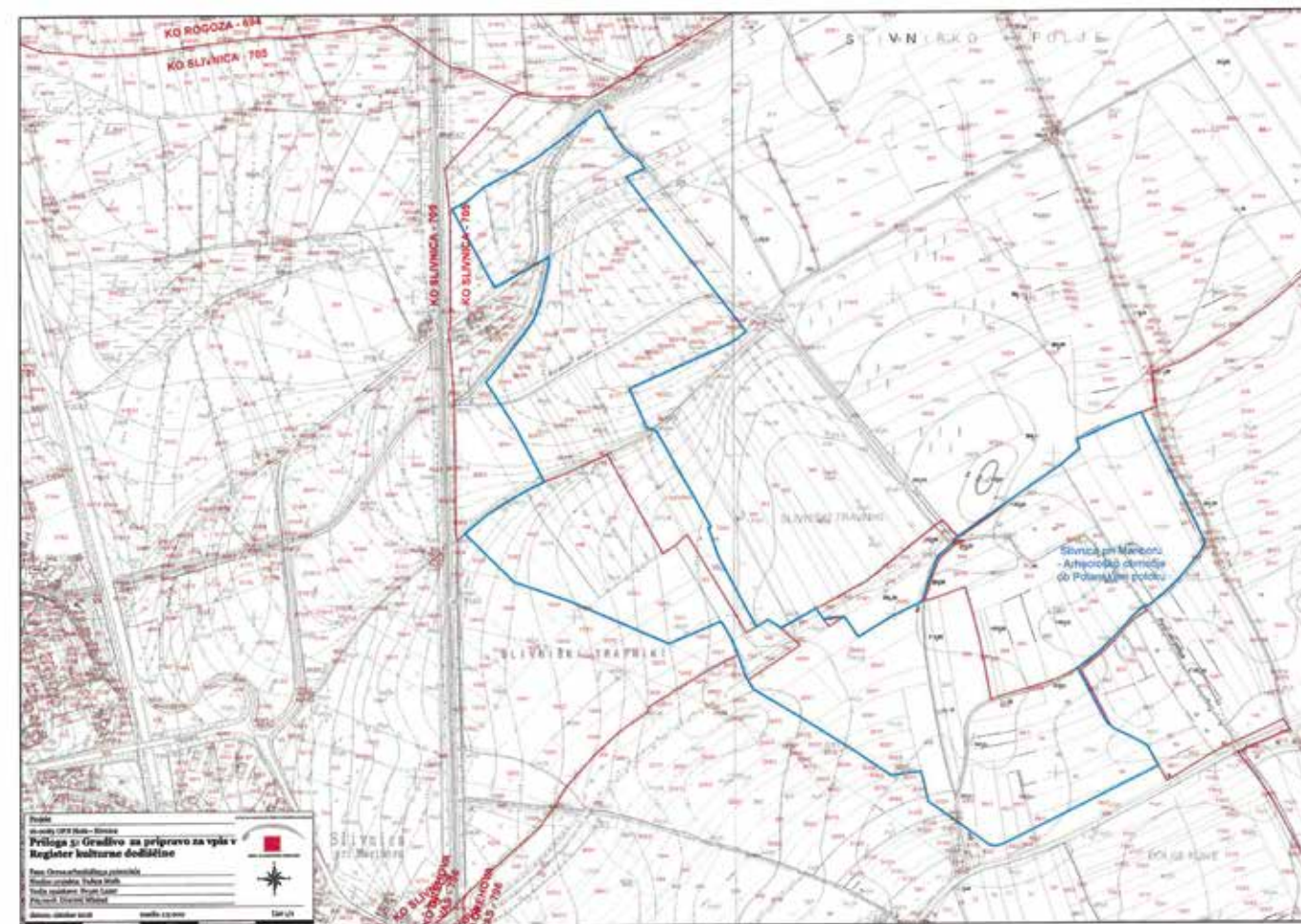
gradnje, opravljena pa je bila jeseni 2017 (poročilo: Poročilo o arheološkem testnem izkopu, arheoloških raziskavah ob gradnji in arheološkem izkopavanju v Slivnici pri Mariboru in Orehovi vasi zaradi gradnje industrijske cone in kablovoda; PJP, d. o. o., J. Vinder, I. Ciglar; Slovenska Bistrica, februar 2018). Najbolj izpovedni so bili rezultati izkopavanj na skrajnem vzhodnem robu raziskovalnega območja (območje 1), kjer je bilo na vrhu prodnate terase že 30 cm pod površino odkritih 11 žganih grobov, razporejenih v dveh ločenih skupinah in preliminarno datiranih v čas pozne kulture žarnih grobišč oziroma zgodnje halštatske dobe, ter večja poznobronastodobna jama (končno strokovno poročilo o raziskavi je še v pripravi). Na sredinskem območju (območje 2) so bile ugotovljene in dokumentirane predvsem številne naplavinške prodnate in glinene plasti, stare struge Polanskega potoka in moderni jarki (verjetno del odvodnjavanja). Najdbe so se pojavile pretežno v ornici in podornici, nekaj pa tudi

v naplavinških plasteh. Na zahodnem robu raziskovalnega območja (območje 3) so bili v enoviti meljasto glineni plasti odkriti le številnejši odlomki prazgodovinskih posod, ki pa nakazujejo bližino intenzivnejših naselbinskih ostalin, pričakovanih onstran trenutnega gradbenega okvira, kjer bodo raziskave v prihodnosti še sledile. Preostalo območje, ki je bilo gosto vzorčeno s testnimi jarki (območje 4), je dalo le nekaj dodatnih drobnih arheoloških najdb, razen številnih naravnih naplavinških plasti pa niso bile ugotovljene nobene nedvomno arheološke strukture.

Kot je bilo že omenjeno, raziskave na preostalem delu arheološkega območja Ob Polanskem potoku znotraj planskega območja investitorja MAGNA STEYR, d. o. o., še sledijo. V času nastanka tega prispevka (pomlad 2018) že potekajo intenzivni terenski pregledi na preostalih 37 ha površine najdišča, temu pa bodo glede na rezultate pred nadaljevanjem gradnje sledili še zadnji kulturnovarstveni ukrepi.

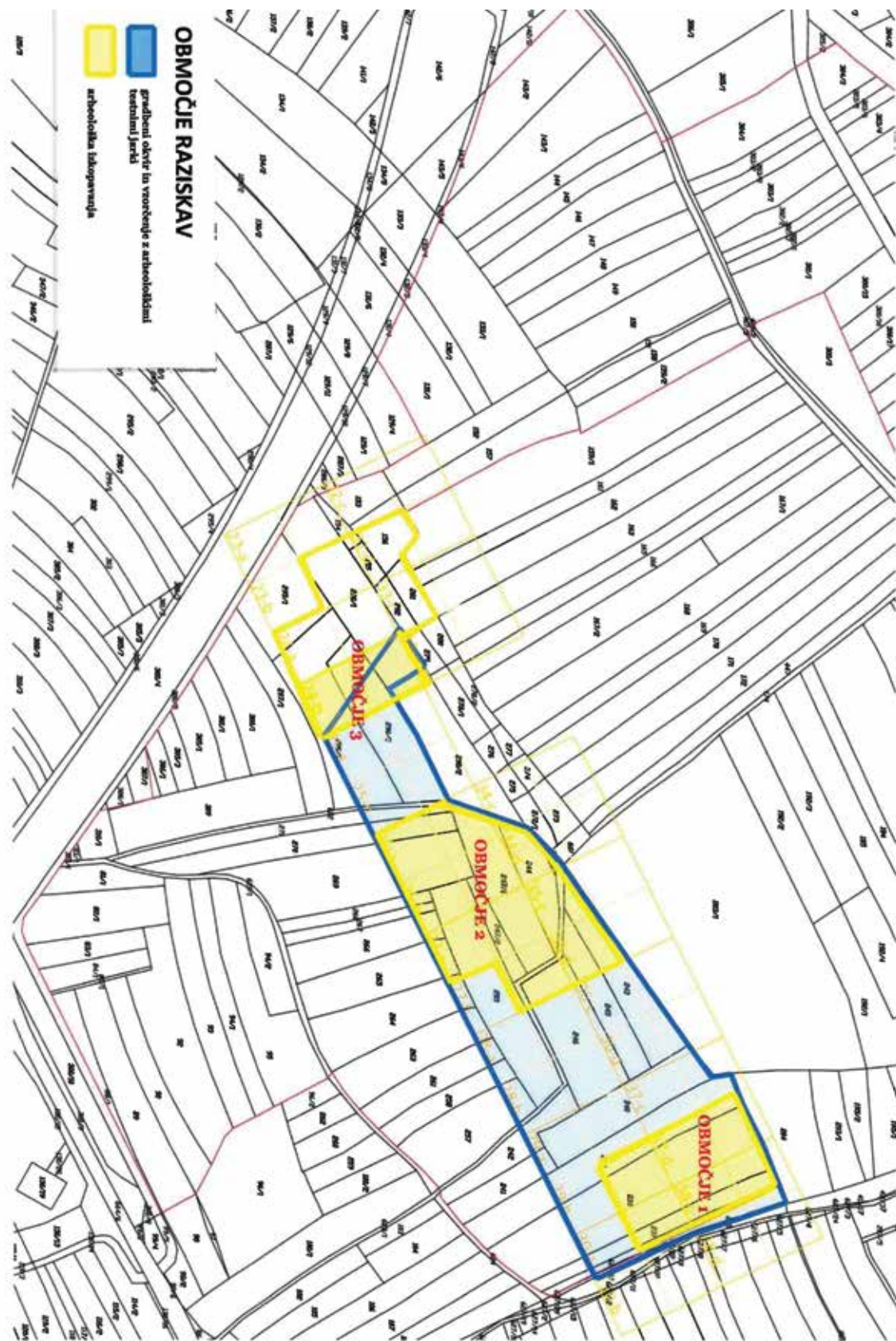
Slivnica pri Mariboru, arheološko območje Ob Polanskem potoku, pregledni načrt in rezultati ekstenzivnih terenskih pregledov (Vir: Predhodno poročilo, P. Stergar, M. Lavrinc, S. Hvalec, april 2017)

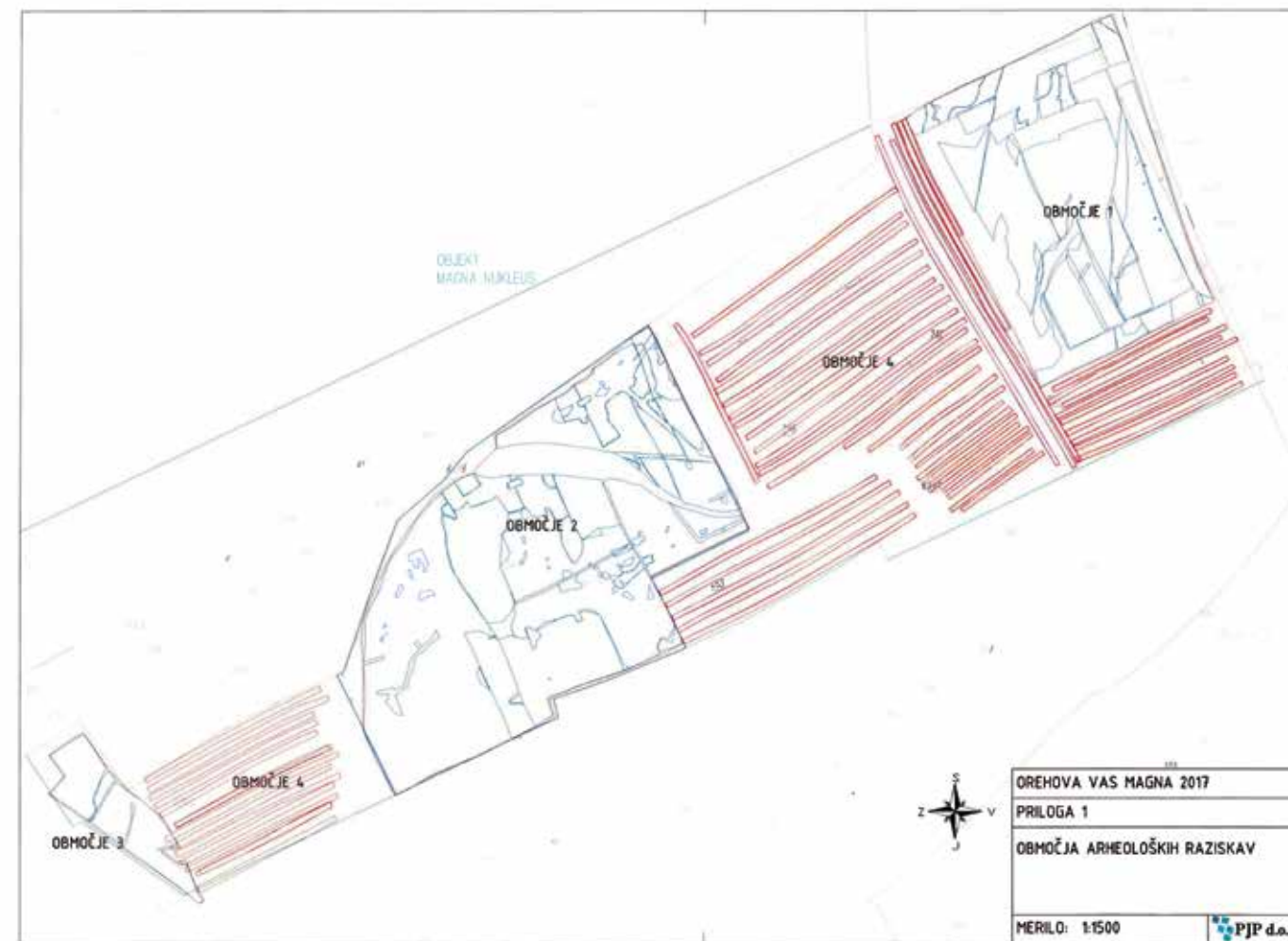
Slivnica pri Mariboru, arheološko območje Ob Polanskem potoku, gradivo za vpis arheološkega območja v RKD (Vir: Predhodno poročilo, P. Stergar, M. Lavrinc, S. Hvalec, april 2017)

Slivnica pri Mariboru, arheološko območje Ob Polanskem potoku, predpisana območja raziskav (Vir: dopolnitev kulturnovarstvenih pogojev ZVKDS)

Slivnica pri Mariboru, arheološko območje Ob Polanskem potoku, pregledni načrt in rezultati ekstenzivnih terenskih pregledov (Vir: Predhodno poročilo, P. Stergar, M. Lavrinc, S. Hvalec, april 2017)

Slivnica pri Mariboru, arheološko območje Ob Polanskem potoku, pregledni načrt izvedenih arheoloških raziskav (Vir: Poročilo PJP, d. o. o., februar 2018)

140 Miha Mihelič, Dimitrij Mlekuž, Tomaž Fabec, Matjaž Mori

EŠD: /

Naselje: Slovenija

Ime: Slovenija – evidenca arheoloških sledov, povezanih s prisotnostjo ruskih vojnih ujetnikov v prvi svetovni vojni

Področje: A

Obdobje: 20. stoletje, 1914–1918

S sprejetjem Zakona o varstvu kulturne dediščine (Uradni list RS, št. 16/08, ZVKD-1) se je pojem arheološke dediščine razširil tudi na področje konfliktov 20. stoletja, ki so pustili številne materialne ostanke in sledove. Pustili pa niso le vojaških ostalin, temveč so temeljito spremenili tudi zaledje. Zato je bil ves prostor današnje Republike Slovenije pravzaprav del krajine konfliktov. V tej nalogi smo idejo dediščine konfliktov razširili na materialne sledove, ki so povezani s prisotnostjo

ruskih vojnih ujetnikov v času prve svetovne vojne. Po dosedanjih ocenah jih je bilo na ozemlju današnje Republike Slovenije več 10.000.

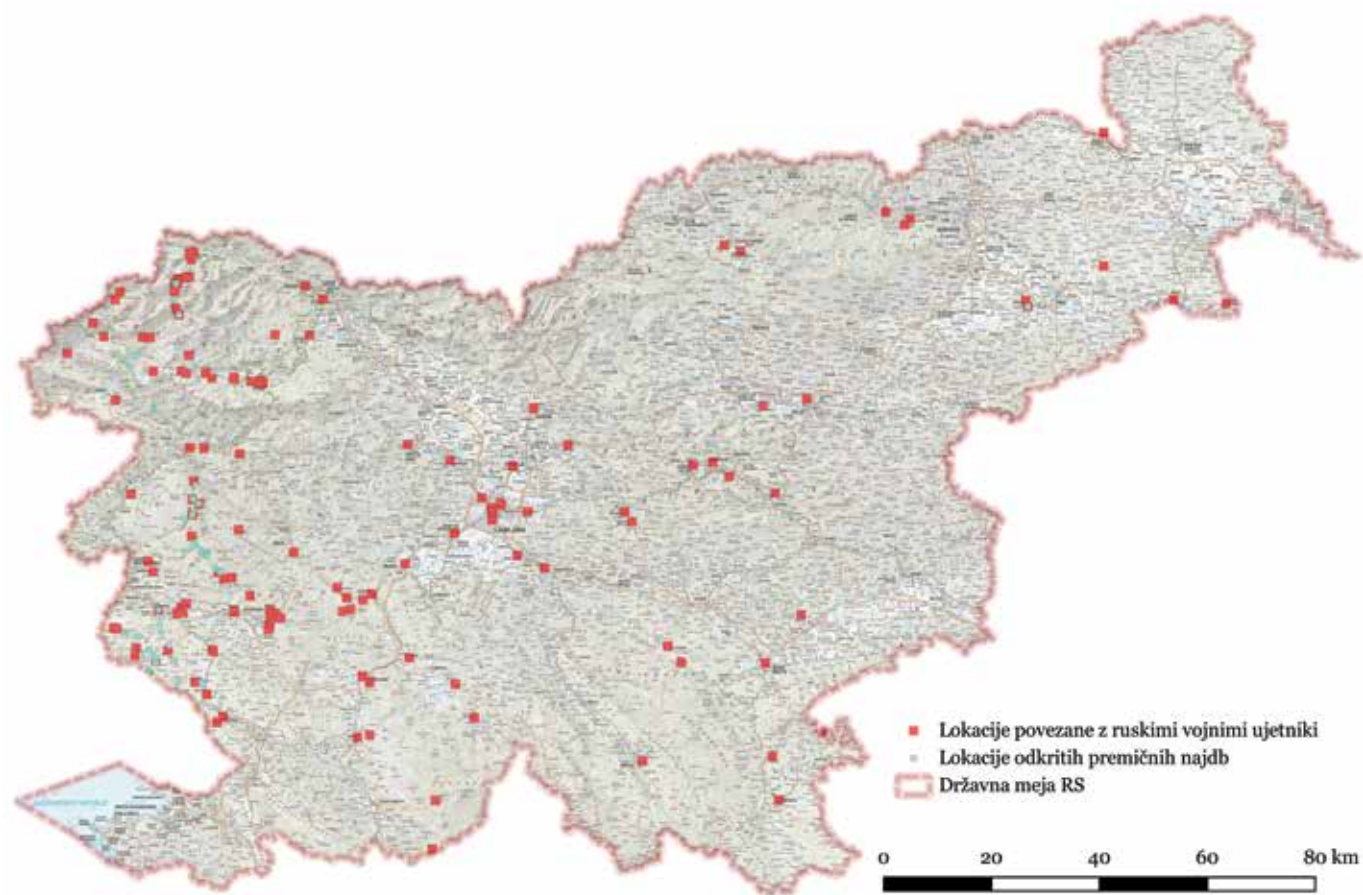
Evidenca je prvi korak k identificiranju lokacij in območij s povečanim arheološkim potencialom ter k oblikovanju najustreznejših metod raziskav, s pomočjo katerih bomo pridobili vse potrebne podatke za evidentiranje tovrstne dediščine, ki je sicer zelo specifična, slabo vidna in prepoznana ter (razen redkih izjem) neustrezno (o) vrednotena.

Naše raziskave temeljijo na sodobnih metodoloških standardih, ki so med drugim značilne tudi za t. i. arheologijo modernih konfliktov, ki pri svojih raziskavah kombinira pristope več disciplin. V nalogi smo izhajali iz pisnih virov. Pregledali in analizirali smo množico objav, poročil in arhivskega gradiva ter izluščili omembe ruskih vojnih ujetnikov. Sočasno pa smo dokumentirali tudi precej artefaktov, povezanih z njimi, predvsem elemente osebne noše. Vse podatke smo nato poskušali čim natančneje umestiti v prostor in jih prepoznati v moderni krajini. Te lokacije smo potem preverili s podatki daljinskega zaznavanja, predvsem laserskega skeniranja

površja. Tako smo lahko povezali pisne vire in materialne ostanke. Ta način omogoča identifikacijo problematičnih arheoloških sledov in izoblikovanje ključev, s pomočjo katerih lahko tovrstno dediščino prepoznamo na posnetkih daljinskega zaznavanja, tudi ko o njej nimamo pisnih virov. Daljinsko zaznavanje nam tako omogoča širši pogled, s katerim opazujemo krajino kot celoto. Tako smo poskušali razumeti ne le posamezne lokacije, temveč tudi širši prostor, v katerem so se konflikti dogajali, in posledice teh konfliktov. V tej študiji se v interpretacijo problematike ruskih vojnih ujetnikov seveda nismo spuščali, saj je bil naš glavni cilj predvsem izdelava ključev, ki bi omogočali prepoznavanje tovrstne dediščine. S tem nekoliko drugačnim metodološkim pristopom pa smo vseeno podali tudi nekaj dopolnitev k omenjeni tematiki in nekoliko drugačen pogled nanjo.

Izkazalo se je, da je tovrstnih ostalin izredno veliko, saj smo do sedaj prepoznali več kot 370 lokacij, povezanih s prisotnostjo ruskih vojnih ujetnikov. Velik del te dediščine je še vedno prisoten v prostoru. Gre tako za velike infrastrukturne projekte (ceste, železnice, žičnice itd.), ki so jih gradili ruski vojni ujetniki in jih nekatere uporabljamo še danes, kot za memorialno dediščino.

Ker se bo v prihodnje število novoodkritih lokacij, kjer so se ruski vojni ujetniki zadrževali, nedvomno povečalo, naj opozorimo tudi na problematiko lociranja. Večina avtorjev, ki je v literaturi obravnavala omenjeno tematiko, ni navajala natančnih lokacijskih podatkov. V prihodnje bi bilo smiselno navajati take podatke, saj bi s tem postali viri izpovednejši in lokacije hitreje dosegljive tako arheologom kot tudi ostalim, ki jih ta tematika zanima.

Karta lokacij prisotnosti ruskih vojnih ujetnikov v prvi svetovni vojni na Slovenskem glede na trenutno stanje raziskav (izdelava: M. Mori)

141 Mihaela Kajzer Cafnik, Primož Predan

EŠD: 6891

Naselje: Slovenska Bistrica

Občina: Slovenska Bistrica

Ime: Slovenska Bistrica – rimska cesta Celeia–Poetovio

Področje: A

Obdobje: rimsko obdobje

Na območju Slovenske Bistrice preči trasa rimske ceste Celeia–Poetovio južni rob mestnega območja in poteka preko današnje poslovno–obrtne cone severno ob avtocesti Ljubljana–Maribor. V preteklosti so bile za potrebe načrtovanja te cone opravljene predhodne arheološke raziskave z namenom natančno locirati tamkajšnje že znane arheološke ostaline (glej: M. Strmčnik Gulič, Slovenska Bistrica, Varstvo spomenikov 31–41, Poročila, 2006, 186), ki se jim je morala kasnejša pozidava izogniti (Slovenska Bistrica – rimskodobna obcestna postaja, EŠD 10660) oziroma jih je bilo treba upoštevati pri izvedbi nove parcelacije in načrtovanju gradnje (Slovenska Bistrica – rimska cesta Celeia–Poetovio, EŠD 6891). Ker nova parcelacija trase rimske ceste ni ločila in izvzela iz gradnje, ampak je preko robov novih parcel samo povzela in približno ohranila njeno smer, je med zapolnjevanjem poslovno–obrtne cone ta trasa še vedno izpostavljena. Zaradi tega so morali vsi dosedanja investitorji na parcelah, kjer je rob gradnje posegal v traso rimske ceste, zagotoviti predhodno arheološko raziskavo, s katero so bile ostaline ceste očiščene, raziskane in dokumentirane.

V letu 2017 je tako investitor WD TEHNIK, d. o. o., pred gradnjo poslovnega objekta na parc. št. 1660/83, k. o. Slovenska Bistrica, na mestu prečenja rimske ceste moral zagotoviti predhodna zaščitna arheološka izkopavanja, na preostalem delu posega pa še vzporedno arheološko raziskavo ob gradnji zaradi vpogleda v zemeljske plasti ter evidentiranja eventualnih arheoloških ostalin.

Raziskave je po izboru in naročilu investitorja izvedlo podjetje PJP, d. o. o., iz Slovenske Bistrice, zanj pa univ. dipl. arheologa Jasna Vinder in Primož Predan. Rezultati raziskav so predstavljeni v »Poročilu o arheološkem izkopavanju na lokaciji predvidene novogradnje na parc. št. 1660/83, k. o. Slovenska Bistrica« (P. Predan, PJP, d. o. o., Slovenska Bistrica, maj 2017).

Z arheološkimi izkopavanji smo ugotovili obseg, ohranjenost in intenziteto arheoloških struktur ter naravo in globino stratifikacije. Na tem mestu so bili v preteklosti sadovnjaki in njive, globoko oranje in novodobni jarki z glinenimi cevmi za odvodnjavanje pa so rimsko cesto in z njo povezane strukture delno že uničili.

Del trase rimske ceste, ki smo jo izkopali, je potekal v smeri jugozahod–severovzhod. Cesta je bila zgrajena iz prodnikov velikosti od 5 do 15 cm, ki so bili enostavno položeni na geološko osnovo. Največja ohranjena širina ceste je znašala

8,40 m, razdalja med obcestnima jarkoma na skrajnih legah pa 12 m. Največja ohranjena dolžina ceste je 54 m, kolikor je merila tudi dolžina izkopnega polja. Od površine cestišča so se obdržale predvsem tri večje koncentracije kamnov, deloma pa so bile na cesti ohranjene še kolesnice.

Na površini ceste smo našli nekaj kosov rimske lončenine ter bronast predmet, ki je najverjetneje glavica naprstnika. Cesta je bila med uporabo vsaj enkrat popravljena, saj so bili vzporedno s cestiščem ohranjeni trije jarki za njeno odvodnjavanje. Vzhodno od ceste je čez celotno izkopno polje potekal jarek, katerega največja širina je znašala 2,11 m, največja ohranjena dolžina 54 m, globina pa 40 cm. Nekoliko nad njim smo odkrili še en t. i. srednji jarek, širok 1,8 m in globok 40 cm, ki prav tako poteka vzporedno s cesto. Na severnem delu izkopnega polja omejuje cestišče tretji jarek, ki je širok 2,05 m in globok 50 cm. Med vzhodnim in srednjim jarkom se kamnito cestišče ni ohranilo, smo ga pa dokumentirali na sosednji parceli (izkopavanja na lokaciji Avtotest leta 2010). Drugih struktur, ki se pogosto pojavljajo ob rimskih cestah, kot so grobišča ali ostanki arhitekture, pa med raziskavo nismo odkrili.

Slovenska Bistrica, del cestišča rimske ceste z ohranjenimi kolesnicami (foto: Boris Tušek, PJP, d. o. o.)

142 Tanja Mesojedec

EŠD: 9569

Naselje: Soteska

Občina: Dolenjske Toplice

Ime: Soteska ob Krki – vrtni paviljon Hudičev turn

Področje: R

Obdobje: konec 17. stoletja

Vrtni paviljon Hudičev turn (EŠD 9569) je del renesančno zasnovanega grajskega parka na jugovzhodni strani gradu Soteska. Grad z vrtnim paviljonom je med letoma 1664 in 1689 dal zgraditi tedanji lastnik grof Jurij Žiga Gallenberg. Paviljon je baročni stolp z deteljičasto tlorisno zasnovo s kamnitim vhodnim portalom, obdan s kamnitim obzidjem

s tremi kamnitimi portali. Obsega dve nadstropji, povezani s kamnitimi polžastimi stopnicami. Celoten objekt je znotraj bogato poslikan z iluzionistično kompozicijo. Avtor poslikave ni znan. Sklepamo, da gre za delo nizozemskega mojstra Almanacha, ki je na Kranjskem deloval v drugi polovici 17. stoletja in je poslikal svečano dvorano v nekdanjem knežjem dvorcu v Celju.

Vrtni paviljon Hudičev turn je skupaj s parkom izjemen dokument časa, ki v prvi vrsti ilustrira bivanjsko kulturo svojih lastnikov, to je tedanjega višjega plemstva na Slovenskem. Hkrati z izjemno arhitekturno zasnovo priča, da je bil lastnik tedaj seznanjen z arhitekturnimi tokovi v srednji Evropi. Sama arhitektura predstavlja poseben arhitekturni tip, ki se tu pojavi prvič in tudi kasneje ni bil ponovljen.

Na podlagi monitoringa vlage in temperature v objektu Hudičev turn v prvi polovici leta 2017 je bilo opaziti, da je stopnja vlage v prostoru in na zidovih presežena. Prekomerna vlaga v zidovih je pospešila propadanje varovanih prvin objekta, v največji meri zaključnih slojev ometa in baročne poslikave.

Soteska ob Krki, vrtni paviljon Hudičev turn, odstranitev obstoječega drenažnega zasutja (foto: T. Mesojedec)

Soteska ob Krki, vrtni paviljon Hudičev turn, polaganje vodoprepustnega geotekstila Polyfelt TS 50 (foto: T. Mesojedec)

Vlaga je eden od pglavitnih vzrokov propadanja gradbenih materialov in stenskih slik. Konstantno vlaženje sten, kjer voda vstopa v porozni material v tekočem stanju zaradi kapilarnega srka in infiltracije, posredno ali neposredno vpliva na fizikalne (izhlapevanje, kapilarni srk) in kemijske reakcije ter biološke napade (rast mikroorganizmov, prisotnost alg, bakterij, gliv itd.), ki škodljivo vplivajo na gradbene materiale.

Delovanje kapilarne vlage je povzročilo degradacijo veziva v ometu oziroma kristaliziranje soli med strukturo nosilnega zidu in ometom. To je na površini stenske poslikave povzročilo poškodbe zaradi različnih temperaturnih koeficientov raztezanja soli in okoliških materialov. Posledica tega so mehčanje in razkrajanje apnenih ometov ter luščenje in odpadanje barvne plasti (degradacija pigmentov in veziv). Poleg tega se razrašajo plesni, ki še dodatno negativno vplivajo na ohranjanje barvnih plasti. Prav tako je delovanje kapilarne vlage vplivalo na že izvedene konservatorsko-restavratorske posege. Novo izvedeni apneni ometi (leta 2016) na posameznih mestih se zaradi konstantne povišane vlage v zidovih in v prostoru niso posušili in otrdili do te mere, da bi bili primerni za izvedbo rekonstrukcije ali retuše. Po ugotavljanju poškodb, ki so nastale od decembra 2016 do avgusta 2017, smo Občini Dolenjske Toplice predlagali, naj pridobi mnenje strokovnjaka s področja inženirske geologije. Avgusta 2017 so bile izvedene sondažne raziskave drenaže in hidroizolacije objekta, ki je bila izvedena leta 2000. Ugotovljeno je bilo, da je v prihajalo do zastajanja vode tik ob temeljih in stenah objekta. Drenažne cevi ob temeljih objekta so bile zamašene, geotekstil, ki ščiti drenažne cevi, je strohnel, drenažno nasutje pa je bilo zapolnjeno z glinastimi primesmi in zato neprimerno. Zaradi padajočega terena (objekt stoji v dolini reke Krke) se pojavljajo dotoki zaledne podtalne vode. Ob padavinah se ob objektu stekajo meteorne vode s cestišča (regionalna cesta), ki na tem delu nima urejenega odvodnjavanja oziroma obcestnih jarkov.

Na podlagi ogleda stanja objekta ob sondažni raziskavi je podjetje GEOMAP – inženirska geologija izvedlo sanacijo drenaže ob temeljih Hudičevega turna. Nov drenažni sistem je predvidel odstranitev obstoječe drenaže ob objektu v celoti in izvedbo drenažnega nasutja s kontroliranim odvodom v ponikovalni krak na spodnjem delu objekta ter izvedbo drenažnih jarkov v dveh krakih na zgornjem delu objekta. Ob temeljih sta bili izvedeni razširitev in poglobitev izkopa za izvedbo drenažnega sistema. V zgornjem delu širina obsutja znaša 1,50 m, v spodnjem delu pa 0,8–1,0 m. Globina izkopa sega na koto pod temeljem objekta. Pod temelji objekta (več kot 1 m) je prvotno nasutje (grušč, prodi), ki je delno zaglinjeno.

Po celotni površini izkopa je bil položen vodoprepustni geotekstil Polyfelt TS 50 za preprečitev zamašitve drenažnega obsutja z glinastimi delci. Drenažni zasip v višini 1,3–1,5 m je bil izveden z dolomitnim drobljencem granulacije 64–150 mm. Končna izvedba zgornje plasti drenažnega obsutja v višina 20 cm je izvedena z dolomitnim drobljencem granulacije 16–64 mm.

Zaradi nujnosti zaščite varovanih prvin objekta in nevarnosti nadaljnega poškodovanja spomeniških lastnosti na stenskih poslikavah v pritličju, ki je izpostavljeno konstantnim negativnim vplivom kapilarne vlage ob temeljih, sta bili nujni izvedba novega drenažnega nasutja s kontroliranim odvodom zalednih in meteornih voda z objekta ter izvedba drenažnih jarkov, ki bodo regulirali odvod meteornih voda s cestišča in zaledne podtalne vode.

Soteska ob Krki, vrtni paviljon Hudičev turn, drenažno zasutje z dolomitnim drobljencem (foto: T. Mesojedec)

143 Anja Urbanc

EŠD: 9569

Naselje: Soteska

Občina: Dolenjske Toplice

Ime: Soteska ob Krki – vrtni paviljon Hudičev turn

Področje: R

Obdobje: zadnja četrtina 17. stoletja

Konec 17. stoletja je dal grof Jurij Žiga Gallenberg poleg gradu Soteska postaviti velik sodoben baročni vrt. Osrednji objekt vrta je bil zidan paviljon, do katerega je steza vodila skozi tri v osi postavljene kamnite portale. Kasneje so lastništvo gradu prevzeli knezi Auerspergi in v njihovi lasti je grad ostal vse

do konca druge svetovne vojne, ko je bil požgan, v vrtnem paviljonu pa so bila urejena stanovanja.

Danes paviljon, imenovan Hudičev turn, priča o izjemnem sijaju gradu, ki ga je Valvasor v Slavi vojvodine Kranjske opisal kot enega najlepših na Kranjskem.

Notranjost Hudičevega turna je v celoti bogato poslikana. Na stenah pritličja so naslikani prizori gozda z lovci in živalmi, štirje vodnjaki in bogato okrašeni kamniti portali, vrh katerih počivajo bitja iz antične mitologije. Na kupolastem stropu prepoznamo motiv Zevsove ugrabitve trojanskega princa Ganimeda, okoli osrednjih likov pa so na nebu naslikana plesoča bitja – angeli in razvnoarvne ptice. Avtorstvo poslikav pripisujejo delavniškemu krogu nizozemskega slikarja Almanacha.

Žal sta slabo vzdrževanje objekta in neprimerna raba v preteklosti pustila sledi tudi na stenskih poslikavah. Še posebej uničene so bile tiste v pritličju paviljona, kjer se je zaradi izjemno visoke kapilarne vlage na površini stenskih poslikav naložila debela plast nečistoč, vodotopnih soli, plesni in mikroorganizmov, ponekod je bila površina prekrita celo s sigo. Zato se je Občina Dolenjske Toplice v sodelovanju z ZVKDS, OE Novo mesto, lotila sanacije objekta in odprave vzrokov zamakanja meteornih voda.

Med avgustom in novembrom 2017 je ekipa konservatorjev-restavratorjev izvedla obsežen postopek odstranjevanja nečistoč in izsoljevanja nosilca poslikave z 10-odstotno raztopino amonijevega karbonata v celuloznih oblogah. Z odstranitvijo nečistoč in drugih sekundarnih nanosov se je izjemno barvita poslikava ponovno pokazala v vsej svoji lepoti. Med naslikanimi drevesi so se po več desetletjih spet prikazali nekateri prej neprepoznalni prizori.

Nato so bile zakitane večje poškodbe in manjše razpoke v barvni plasti, globlje razpoke pa so bile z injektiranjem globinsko zapolnjene s polnilom na osnovi apna. Barvna plast je bila utrjena z nanokalkom, s čimer se je preprečilo nadaljnje propadanje poslikave.

Kot zadnji konservatorsko-restavratorski poseg pa se je izvedla retuša zakitanih delov. Kot vezivo je bila uporabljena apnena voda z dodatkom Calosila IP (do 3 %). Originalna poslikava je bila izjemno neenakomerno ohranjena. Do višine okoli 1,5 m je bila večina barvne plasti popolnoma uničena, višje pa so bile stene in strop kupole v odličnem stanju; bolj poškodovani so bili zgolj prekladi nad obema vhodoma in celoten strop zahodne apsida. Sklenjeno je bilo, da se manjkajoči deli tonirajo v lokalnem tonu, kjer je original bolje ohranjen, pa se tonirane dopolnitve nadgradijo s črtkano retušo. Mesta, kjer so manjkali deli arhitekture, so se z nežnimi in hladnejšimi barvnimi toni povezala v celoto. Večji zakitani deli so bili tako na videz »utišani« in pomaknjeni v ozadje. Končni rezultat sta poenotena poslikava in celovit prostor, v katerem je čutiti duh bogate tristoletne zgodovine.

Konservatorsko-restavratorska ekipa: Anja Urbanc, Tadeja Kajzar-Trajkovski, Mateja Kavčič, Sebastjan Starec. Strokovni nadzor: ZVKDS, OE Novo mesto, mag. Tanja Mesojedec, višja konservatorka-restavratorka.

Soteska ob Krki, vrtni paviljon Hudičev turn, zahodni portal pred konservatorsko-restavratorskim posegom in po njem (foto: T. Mesojedec in A. Urbanc)

144 Katja Rus

EŠD: 9569

Naselje: Soteska

Občina: Dolenjske Toplice

Ime: Soteska ob Krki – vrtni paviljon Hudičev turn

Področje: R

Obdobje: zadnja četrtina 17. stoletja

Na podlagi javnega naročila, ki ga je izdala Občina Dolenjske Toplice, so se v drugi polovici leta 2017 izvedla konservatorsko-restavratorska dela na objektu vrtni paviljon Hudičev turn. Dela so bila razdeljena na dva sklopa: konservatorsko-restavratorski poseg na stenskih poslikavah v pritličju in konservatorsko-restavratorski poseg na vhodnem kamnitem portalu. Slednji je predstavljen v prispevku.

Vrtni paviljon Hudičev turn je del parkovne zasnove dvorca Soteska, ki ga je med letoma 1664 in 1689 dal pozidati grof Jurij Žiga Gallenberg. V renesančnem duhu zasnovan dvorec je obdajal park, obkrožen in razčlenjen z visokimi zidovi s kamnitimi portali. Na prelomu 17. in 18. stoletja so glavno parkovno os podaljšali do novega vrtnega paviljona deteljčaste zasnove, zgrajene v zgodnjebaročni maniri, ki se ga je oprijelo ime Hudičev turn. Do njega so vodili trije kamniti portali, zadnji je bil prislonežen ob vhodno fasado ter tako deluje kot del paviljona. Notranjost paviljona je v dveh etažah, ki jih povezujejo polžaste kamnite stopnice. Na stenah obeh etaž najdemo bogate poslikave, ki jih pripisujejo delavniškemu krogu mojstra Almanacha. Čeprav so od dvorca in njegovega parka po večini ostali zgolj zametki, pa Hudičev turn s svojo lego še danes daje slutiti mogočnost baročnega dvorca in parkovne kompozicije.

Kamniti portal na vhodu paviljona je zadnji od treh kamnitih portalov, ki so krasili dostop do paviljona; drugi krasijo obzidje okrog paviljona, tretji pa je danes v Novem mestu. Osnovni okvir portala je iz klesanih kamnov sivega apnenca pravokotne oblike, ločno oblikovan ter na vsaki strani podprt z enako oblikovanimi stebroma, ki sta pomaknjena nekoliko v ozadje. Oba stranska stebra sta zaključena s stožičasto oblikovanimi podstavkom in kroglo. Podoben okrasni zaključek je na vrhu osrednjega loka, le da je krogla nadomeščena s solzasto oblikovanim elementom. Špaleta in obok ostenja sta grajena s kamnitimi gradniki in opeko ter sta ometana. Zunanje stranske površine, ki povezujejo paviljon in portal, so grajene iz kamnitih gradnikov, stiki med njimi pa so bili med zadnjo prenovo zapolnjeni s cementno malto. Zgornji del zidanega ostenja je ometan in sledi liniji ločno zaključenega portala.

Portal, ki je sicer v preteklosti že bil konservatorsko-restavratorsko obnovljen, je bil potreben celostne sanacije. Površina je bila močno preraščena z vegetacijo. Stiki med posameznimi elementi so prepereli, prav tako je bil v izredno slabem stanju omet na oboku ostenja. Tukaj so bile ponekod izrazito globoke luknje vse do gradbene osnove, zaradi

vegetacije pa je bil večji del ometa razgrajen. Največ škode so predstavljale razpoke na vrhu portala, torej na stiku med portalom in samo arhitekturo, kar je bil tudi glavni razlog za sanacijo. Zaradi globoke zaraščenosti vegetacije so bile razpoke precej široke, zato je skozi vodo zatekala v notranjost in se tam nabirala, kar je povzročilo hitrejšo propadanje materiala. Na spodnjem, baznem delu portala je bilo nekaj polomljenih kamnitih elementov, odlomljen je bil tudi večji kos kamnite preklade vratnega okvirja, kjer je ob močnem deževju voda zatekala v notranjost paviljona. Celotna površina kamna je bila prekrita s površinsko umazanijo in mikroorganizmi, ki so ponekod zaradi kemične reakcije apnenca povzročali spremembo barve in strukture kamna.

V prvi fazi smo odstranili vegetacijo in mikroorganizme ter celotno površino spihali s kompresorskim pihalnikom in jo tako pripravili na visokotlačno čiščenje z vodo. Na zgornjem delu portala, kjer je bilo največ vegetacije, se je po čiščenju na stiku z arhitekturo pokazala dolga razpoka, kjer se je zadrževalo največ vlage. Površina kamna je bila temna in zaprašena, sledovi lišajev in madeži, ki so jih povzročili mikroorganizmi, pa so ponekod ostali vidni tudi po suhem čiščenju. Po visokotlačnem čiščenju z vodo smo odstranili večino površinske umazanije in mikroorganizmov, ponekod so ostali črni madeži, ki smo jih očistili mehansko s skalpeli. Zaradi učinkovitejšega odstranjevanja morebitnih soli je bil celoten portal po prvem čiščenju z vodo še enkrat v celoti spran z destilirano vodo.

Zaradi preraščenosti vegetacije je prvotni omet na obočnem ostenju portala povsem odpadel, v samem temeljniku, kjer najdemo tako kamnit gradbeni material kot tudi opečnega, pa so ponekod zevale globoke odprtine. Po čiščenju smo površino najprej utrdili z apneno vodo Kalko. V tej fazi smo pripravili cevčice za utrjevanje in injiciranje. Za utrjevanje smo uporabili apneno vodo in etanol (CaLoSil E50), za injiciranje pa naravno apno z vsebnostjo hidravličnega veziva, finega apnenčastega peska in vulkanskega prahu, ki je izjemno odporen proti soli. Po izdatnem utrjevanju in injiciranju smo večje luknje v temeljniku zapolnili s kamnitim gradbenim materialom, nanesli prvi apneni vezni obrizg ter ga nato ometali z apnenim ometom (hidravlično apno NHL5, gašeno apno ter grob in fin pesek). Po odstranitvi cevčic za utrjevanje in injiciranje je bila nanesena še končna plast apnenega ometa (hidravlično apno in gašeno apno ter fin pesek). Vhodni del smo končno premazali z apnenim beležem v več nanosih ter ga tonsko prilagodili celostnemu videzu objekta.

Na zgornjem delu ločnega zaključka portala smo po čiščenju odkrili dolgo razpoko na stiku med fasado in portalom, kjer je prihajalo do močnejšega zatekanja vode. Vanjo smo namestili cevke za utrjevanje in injiciranje ter uporabili enake materiale kot prej. Površino smo ponovno ometali z apnenim ometom iz hidravličnega apna NHL5, gašenega apna in vulkanskega peska.

Predel med fasado paviljona in portalom je bil sezidan iz neobdelanih kamnitih gradnikov, stiki med njimi pa so bili v prejšnjih posegih zapolnjeni s cementno maso. Ta

Soteska, Hudičev turn, kamnit portal pred posegom, preraščen z vegetacijo in mikroorganizmi (foto: K. Rus)

Soteska, Hudičev turn, površina kamna po visokotlačnem čiščenju z vodo (foto: K. Rus)

Soteska, Hudičev turn, domodelacija kamna (foto: K. Rus)

Soteska, Hudičev turn, preperel material in globoke poškodbe obočnega ostenja (foto: K. Rus)

Soteska, Hudičev turn, površinsko obdelana in tonsko poenotena domodelacija kamna (foto: K. Rus)

Soteska, Hudičev turn, kamnit portal po posegu (foto: K. Rus)

je bila na pobudo ZVKDS, OE Novo mesto, odstranjena, stike smo ponovno zapolnili z apneno malto, sestavljeno iz hidravličnega apna NHL5, gašenega apna in peska, ter jih na koncu barvno poenotili. Z enako maso smo zapolnili tudi stike med kamnitimi prekladami lica portala, saj so bili ponekod popolnoma prepereli.

Kamnito preklado vratnega okvirja, katere večji kos je manjkal, večji del pa je bil precej razplaten, smo utrdili z apneno vodo in etanolom CaLoSil E50 ter postopoma domodelirani z maso iz hidravličnega apna NHL5, gašenega apna in vulkanskega peska ter na koncu retuširali. S to maso smo pokitali tudi poškodbe na ostalih stranicah okvirja, jih površinsko obdelali ter retuširali z apneno vodo in pigmentom.

Obširnejše poškodbe kamna so bile na obeh straneh baznega dela portala. Po presoji ZVKDS, OE Novo mesto, smo kamnite elemente domodelirali. Na predele večjih poškodb smo najprej vstavili nerjavno kovinsko armaturo, manjkajoče dele kamna pa domodelirani z maso iz hidravličnega apna NHL5, gašenega apna in peska ter jih na koncu retuširali z apneno vodo in pigmentom.

Celotno površino portala smo na koncu premazali z biocitnim premazom Eliminator Fungi, ki upočasnjuje širjenje bioorganizmov in po nekaj mesecih popolnoma izhlapi.

Konservatorsko-restavratorski poseg je bil nujno potreben, saj smo tako preprečili nadaljnje zatekanje vode na stiku portala s paviljonom ter pospešeno propadanje materiala v sami gradbeni osnovi. Za uporabo žganega apna in vseh ostalih materialov na osnovi apna smo se odločili zaradi kompatibilnosti in predvsem zato, ker gre za material, ki najbolje kljubuje zobu časa. Kamnit portal je tako ponovno snovno in estetsko povezan z objektom.

Vodja posega: Katja Rus, kons.-rest., Mitja Rus (Restavratorstvo Rus, s. p.); sodelavci: Gregor Pavličev. Odgovorni konservator: Tomaž Golob, ZVKDS, OE Novo mesto.

grobišča ob itinerarski cesti Aquileia–Karnuntum v zahodnem predmestju rimske Petovione, razglašenega za kulturni spomenik lokalnega pomena. Varstveni režim spomenika v primeru načrtovanih gradbenih posegov določa izvedbo predhodnih arheoloških raziskav in arheološkega izkopavanja. Grobišče je bilo odkrito in v veliki meri raziskano že pred koncem 19. stoletja, raziskave pa so se kampanjsko nadaljevale skozi celotno 20. stoletje. Iz objavljenih načrtov je razvidno, da obravnavano zemljišče ni bilo v celoti raziskano (Istenci: Poetovio, zahodna grobišča I, priloge, 1999).

Z namenom pridobiti natančnejše podatke o sestavi in volumnu arheoloških ostalin na obravnavanem zemljišču, potrebne za vrednotenje arheološkega potenciala, je ZVKDS predpisal izvedbo arheološkega izkopa strojnih testnih jarkov na ok. 8 odstotkih površine zemljišča načrtovane gradnje. Raziskavo v obliki treh testnih jarkov, ki so bili enakomerno razporejeni po celotnem zemljišču, je v aprilu 2017 izvedla ekipa podjetja PJP, d. o. o., pod vodstvom Jasne Vinder in z namestnikom vodje Primožem Predanom. Arheološki nadzor nad raziskavo je izvajal Andrej Magdič, ZVKDS, OE Maribor (Vinder, Poročilo o predhodnih arheoloških raziskavah na območju dozidave, rekonstrukcije in spremembe namembnosti iz dela gospodarskega poslopja v izletniško kmetijo na zemljišču s parc. št. 439/1, 439/4 in 439/5, vse k. o. Hajdina, april 2017).

Z raziskavo je bila ugotovljena prisotnost rimskodobnih grobov tik pod nekdanjo preorano njivsko površino na celotni raziskani površini. Na podlagi rezultatov raziskave je ZVKDS predpisal nadaljnjo arheološko raziskavo v obliki arheološkega izkopavanja celotnega območja načrtovanih posegov.

Enako kot za testne jarke je investitor za izvedbo arheološkega izkopavanja najel podjetje PJP, d. o. o., ki je raziskavo opravilo poleti 2017 pod vodstvom Jasne Vinder in z namestnikom vodje Primožem Predanom. Arheološki nadzor nad raziskavo je izvajal Andrej Magdič, ZVKDS, OE Maribor.

Geološko podlago na zemljišču predstavljata prod in pesek pleistocenske terase reke Drave. Raziskana površina je obsegala prostor 42 × 15 m, z izkopom je bila dosežena

Zgornja Hajdina, arheološko najdišče Zgornja Hajdina, grobna jama št. 17, obložena s prodniki in lomljenci (foto: B. Tušek)

povprečna globina 0,6 m. Stratigrafija območja je naslednja: pod travno rušo in ornico je ležala plast starejše ornice, ki je vsebovala veliko količino rimskodobnih najdb. Pod njo je ležala plast sivorjavega peščenega melja različne debeline, v katero so bili vkopani grobovi. Stratigrafska sekvenca najdišča kaže, da so na grobišču pokopavali daljše časovno obdobje, saj so nekateri mlajši grobovi prekrivali oziroma presekali starejše grobove. Poškodbe pa so grobovi utrpeli predvsem zaradi novoveške, verjetno pa tudi že srednjeveške kmetijske obdelave kmetijskega zemljišča, ki je uničila dobršen del zgornjih delov grobnih jam.

Odkritih je bilo 137 žganih rimskodobnih grobov. Grobne jame so bile večinoma ovalno kvadratne oblike. Izstopa en žgani pokop v grobni jami, obloženi in založeni s prodniki in lomljenci. Druge grobne strukture na grobišču niso bile odkrite.

Grobne žare so praviloma lončene, v enem primeru pa je bila žara steklena. Odkrit je bil tudi pokop v amfori. V grobovih so poleg žganih človeških kosti praviloma ležali tudi različni pridatki, kot so večinoma fragmentirane lončene posode (lonci, vrči, krozniki, skodele, oljenke, amfore), kovinski predmeti

(toaletni pribor, novec), stekleni predmeti (balzamariji) in koščeni predmeti (igle). Preseneča velika količina železnih žebeljev, ki so bili najdeni večinoma na dnu grobov.

Predmeti iz grobov so okvirno primerljivi z ostalim gradivom zahodnih petovionskih grobišč, grobove na obravnavanem delu grobišča pa datiramo v čas od 1. stoletja do prve polovice 3. stoletja, za razliko od drugih delov grobišča, kjer so pokopavali tudi še v 4. stoletju. Oljenke lahko uvrstimo v tipa Loeschcke IX ali Loeschcke X in nosijo večinoma pečate ATIMETI, COMMVNIS, FORTIS in STROBILL. Datiramo jih v obdobje od zgodnjeflavijskega časa do prve polovice 2. stoletja. Med grobne pridatke sodijo tudi vrči z enim ali z dvema ročajema. Prevladujejo enoročajni vrči brez izliva tipa VE1 po Istenci in so datirani v neronsko-flavijski čas (54–96). Dvoročajni vrči so zastopani v manjšem številu in jih je mogoče najti v grobovih iz časa od druge četrtine 1. stoletja do prve polovice 3. stoletja. Sigilatne posode so redke. Večinoma gre za skodelice oblike Consp. 34.2, datirane v čas od druge polovice 1. stoletja do druge polovice 2. stoletja, ter kroznike oblike Consp. 20.4, datirane v drugo polovico 1. stoletja in prvo polovico 2. stoletja. Keramika tankih sten (KTS) je zastopana s skodelico sive

Zgornja Hajdina, arheološko najdišče Zgornja Hajdina, izbor najdb iz grobov (foto: I. Ciglar)

barve, oblike KTS 2, okrašeno v tehniki koleščkanja. Grobni inventar vključuje večje število loncev, ki so bili narejeni iz grobe, porozne lončenine luknjičave površine. Okrašeni so v tehniki metliččenja ali glavniččenja. Redko nastopa posodje iz svetlo oranžno žgane gline, fature F7 in F8 po Isteničevi, glajene površine z rdečkastim premazom, ki datirajo v čas od druge polovice 1. stoletja do 2. stoletja

Ogledala smo odkrili v dveh grobovih. Okroglo bronasto ogledalo brez luknjic na obodu sodi v različico C po Rihovi, datirano je v 1. stoletje. Okroglo ogledalo z ročajem in luknjicami na obodu sodi v različico B po Rihovi, datirano je v 1. in 2. stoletje.

V grobovih je bilo najdenih nekaj celih balzamarjev, večinoma pa v odlomkih in poškodovanih v ognju grmade, časovno umeščeni v 1. in 2. stoletje.

Na podlagi rezultatov raziskave so Murkovi izrazili željo, da bi predstavitev novih dognanj o arheološki preteklosti Zgornje Hajdine vključili v ponudbo svoje »Zabavne kmetije«. V ta namen je bil v sodelovanju z arhitektko Barbaro Lečnik (ZVKDS), kustosom Ivanom Žižkom in Mojco Vomer Gojkovič (PMPO) izdelan projekt ureditve majhnega arheološkega razstavišča v novem prizidku. Arheološke raziskave je finančno omogočila družina Murko.

146 Mitja Pergar

EŠD: 30529

Naselje: **Spodnji Log**

Občina: Litija

Ime: **Spodnji Log pri Litiji – gradišče Zavrh**

Področje: A

Obdobje: prazgodovina

Ob rednem preverjanju obstoječih podatkov o do sedaj znanih arheoloških lokacijah na širšem območju litijske občine smo na lidarskem posnetku na nepremičninah s parc. št. 1098/30 – del, 1101/5 – del, 1101/8 – del, 1101/9 – del, 1101/12 – del, 1101/13 – del, vse k. o. 1834 – Konj, opazili novo potencialno prazgodovinsko gradišče. Ogled nove potencialne arheološke lokacije vzhodno od Spodnjega Loga pri Litiji smo opravili 21. 3. in 28. 12. 2016. Ob ogledu smo potrdili, da je na lidarskem posnetku prisotna anomalija prazgodovinsko gradišče, ki v strokovni literaturi do sedaj še ni bilo poznano.

Gradišče leži na območju najvišjega vrha hriba z imenom Zavrh. Dolžina ohranjenega kamnitega prazgodovinskega nasipa je približno 276 m, površina naselbine znotraj nasipa pa približno 4090 m². Teren znotraj naselbine je poravnan, vidni so ostanki nekdanjih naselbinskih teras. Kamniti nasip je najbolje viden na severnem in vzhodnem robu naselbine, kjer je bil dostop v naselbino zaradi konfiguracije terena najlažji. Na jugu naselbine je nasip nižji, na zahodni prepadni strani hriba pa skoraj ni viden.

Ob ogledu smo med koreninami podrtga drevesa na južnem

delu naselbine našli odlomke prazgodovinske lončenine. Žal je odkrita lončenina izredno fragmentirana, zato jo je časovno težko umestiti.

Na podlagi analogij iz strokovne literature novo prazgodovinsko gradišče preliminarno datiramo v čas starejše železne dobe.

Spodnji Log pri Litiji, gradišče Zavrh, prazgodovinski nasip na severni strani gradišča, pogled z vzhoda proti zahodu (foto: M. Pergar)

147 Saša Stržinar Sterle

EŠD: 11160

Naselje: **Staje**

Občina: Igu

Ime: **Staje – rimskodobni nagrobnik Dedec v Stajah**

Področje: R

Obdobje: rimsko obdobje

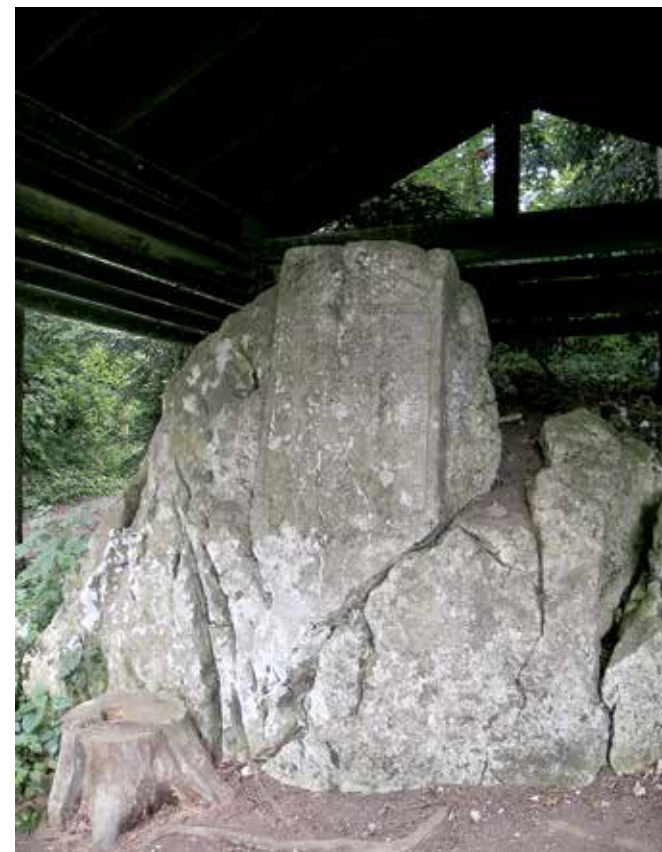
Dedec oz. Stari dedec v Stajah pri Igu je eden od zanimivejših tovrstnih spomenikov, datiran v konec 1. stoletja. Vkllesan je v naravno apnenčasto skalo, ki se na hrbtni strani nekoliko naslanja na pobočje. Leži ob gozdni poti pod izžanskim grajskim hribom in kjer naj bi v antiki stala rimska naselbina in kamnolom.

Nagrobnik je posvečen Pletorju Lapiju (Pletor Laepius) in Mojoti (Moiotae), možu in ženi, pojavi pa se tudi ime Rustik (Rusticus), za katerega se ugiba, da bi bil lahko njun sin. Rob debeline od 3 do 5 cm v zgornjem delu nagrobnik razdeli v več polj. Zatrep krasi štiridelna rozeta, na straneh sta v zaklinkah podobi delfinov.

Celota naravne skale je pokrita z zaščitno konstrukcijo, ki nagrobnik ščiti pred neposrednimi vremenskimi vplivi. Kljub zaščiti so površino prekrivali mikroorganizmi in nečistoče. Predvsem mikroorganizmi so negativno vplivali na kamnit nosilec. Nastali so madeži in druge spremembe v kamnu, ki so povzročili izgubo materiala. Vkllesani napisi so zaradi erozijskega spiranja kamna slabo čitljivi. Vidne so bile različne mehanske poškodbe, od manjkajočih delov, razpok

in okruškov do vgraviranih napisov in celo grafitov. Opaziti je bilo, da se v okolici spomenika zadržujejo obiskovalci, ki se nanj tudi vzpenjajo. To povzroča posipanje zemlje in drugih nečistoč s pobočja na spomenik.

V avgustu 2016 smo na spomeniku izvedli nujna konservatorsko-restavratorska dela in raziskave. Izdelana je bila grafična in fotodokumentacija stanja. Izvedene so bile mikrofotografije, ki so pokazale stanje površine kamna in

Staje, rimskodobni nagrobnik Dedec v Stajah pred posegom (foto: arhiv ZVKDS, RC)

Staje, rimskodobni nagrobnik Dedec, postopek odstranjevanja površinskih nečistoč z vodno paro (foto: arhiv ZVKDS, RC)

obseg razrašččnosti različnih vrst mikroorganizmov. Odvzeli smo različne vzorce materiala za izvedbo naravoslovnih raziskav. S 3D-skeniranjem se je zajela celota spomenika, podatki pa so vneseni v bazo pomembne kulturne dediščine. Iz neposredne bližine spomenika je bila odstranjena vegetacija. Opravili smo sondiranja za ugotavljanje vrste vezanih nečistoč in mikroorganizmov. Kot najustreznejše sredstvo za čiščenje površine nagrobnika se je izkazala vodna para z uporabo mehkih ščetk. Predhodno se je izvedla zaščita s folijo, da nečistoče niso zatekale preko naravne skale okoli nagrobnika. Čiščenje se je v več zaporednih dneh ponavljalo.

Zaradi senčne lege na robu gozda je spomenik podvržen ponovnemu razraščanju mikroorganizmov, kar je eden izmed glavnih dejavnikov propadanja. Po posvetu s strokovnim sodelavcem smo se odločili, da na njem ne izvedemo biocidne zaščite, ampak v sklopu priporočil preventivne konservacije izvajamo reden monitoring in vzdrževanje. Podatki, ki bi jih o morebitnem pojavljanju mikroorganizmov na površini spomenika zbrali v določenem časovnem obdobju, bi bili podlaga za pripravo konservatorskega programa in ustreznih postopkov za ohranitev spomenika. Z ustreznimi napotki bo seznanjen tudi lastnik spomenika, da bo lahko sam s primernim vzdrževanjem okolice skrbel za ohranjanje spomenika.

Sodelavci: Evgen Pezdirc, Damjan Nared, Rok Hafner

Staje, rimskodobni nagrobnik Dedec po posegu (foto: arhiv ZVKDS, RC)

Staje, rimskodobni nagrobnik, primerjava detajla nagrobne plošče pred posegom in po njem (foto: arhiv ZVKDS, RC)

148 Urška Todosovska - Šmajdek

EŠD: 3396

Naselje: **Stranice**

Občina: Zreče

Ime: **Stranice – cerkev sv. Lovrenca**

Področje: UA

Obdobje: 16., 17., 18., 19., 20. stoletje

V letu 2015 je potekala celovita obnova notranjštine cerkve sv. Lovrenca na Stranica. Dela so obsegala izvedbo ogrevanja pod novimi klopmi, povečavo pevskega kora, izvedbo novih stopnic na kor, postavitev nove spovednice pod korom ter zamenjavo vratnic glavnega vhoda v cerkev. Glavnina del je stekla v letu 2015. Leta 2016 je bil v celoti restavriran glavni oltar, obnovljena stranska oltarja pa sta bila nazaj na svoje mesto postavljena pred velikonočnimi prazniki leta 2017. Načrte za obnovo notranjštine z gradbenimi posegi in novo opremo je izdelala arhitektka Vera Klepej Turnšek iz Celja

(Arhitekturni atelje Vera Klepej Turnšek, s. p.), restavratorska dela na vseh treh oltarjih je opravil Miha Legan s sodelavci iz Žužemberka (Restavratorstvo Legan, d. o. o.), gradbena dela je izvajalo podjetje Oder, d. o. o., iz Škofje vasi, slikopleskarska dela Bojan Jurjec, s. p., iz Loke pri Žusmu, vsa mizarska dela pa je prevzel Franc Cep, s. p., iz Majšperka.

Cerkev je v osnovi poznogotska. Sredi 17. stoletja so večino stare ladje podrli in postavili sedanjo, ki je imela še raven strop. Leta 1786 je cerkev postala župnijska in takrat so ladji prizidali zakristijo. V drugi polovici 19. stoletja je bilo izvedenih več gradbenih posegov. Leta 1861 so ladji prizidali obe stranski kapeli ter zakristijo nadzidali z oratorijem. Leta 1863 so obnovili notranjščino, leta 1873 pa so obokali ladjo in nekoliko kasneje še prezbiterij. Iz tega obdobja je tudi vsa obstoječa oprema. Leta 1905 so dvignili in obnovili zvonik. Križev pot je risarsko delo, nastalo v slikarski tradiciji nazarencov. Orgle so iz leta 1875 (Jože Curk, Topografsko gradivo IV, Sakralni spomeniki na območju Občine Slovenske Konjice, 1967). Celotno notranjščino je v letih 1940–1946 poslikala akademska slikarka Elda Piščanec, katere slikarska umetnost je bila prvič bolje osvetljena in predstavljena na retrospektivni razstavi v galeriji Velenje leta 2002. Poslikava v cerkvi sv. Lovrenca je njeno največje

Stranice, cerkev sv. Lovrenca, pogled proti pevskega kora pred obnovo (foto: U. Todosovska - Šmajdek, 2013, arhiv ZVKDS, OE Celje)

freskantsko delo. Cerkev je z Odlokom o razglasitvi kulturnih spomenikov lokalnega pomena na območju Občine Zreče (Uradno glasilo slovenskih občin, št. 7/2013-75) razglašena za kulturni spomenik lokalnega pomena.

Leta 1988 je bila zunanjščina cerkve obnovljena brez sodelovanja pristojne službe za varstvo kulturne dediščine. Izvedeni so bili ometi v tehniki grobega obrizga iz kremenčevega peska (Bogdan Badovinac, arhiv ZVKDS, OE Celje). Prav tako je bila leta 2005 brez soglasja ob glavni vhod v cerkev postavljena velika kamnita tabla z imeni in priimki botrov, ki so sodelovali pri pridobitvi zvona sv. Krištofa (1999) ter pri obnovi strehe (2004). Žal je faranom na širšem območju Slovenskih Konjic ta tabla postala nekakšen vzor ob obnovah, predvsem podružničnih cerkva, zato nam jih je le težka uspelo prepričati, da tovrstne table na obnovljene zunanjščine cerkva v ne sodijo.

Martin Spiler iz Vojnika je v letih 1861–1864 v baročni tradiciji izdelal glavni in oba stranska oltarja v lesu. Glavni, veliki oltar je posvečen zavetniku cerkve, sv. Lovrencu, stranska pa sv. Mariji in sv. Barbari. V tronu glavnega oltarja je kip sv. Lovrenca z atributom, obdan z operutničenima angelskima glavama. Na njegovi desni stojita kipa sv. Petra in sv. Antona,

Stranice, cerkev sv. Lovrenca, pogled proti pevskega kora po obnovi (foto: U. Todosovska - Šmajdek, 2015, arhiv ZVKDS, OE Celje)

Stranice, cerkev sv. Lovrenca, glavni oltar pred obnovo (foto: U. Todosovska - Šmajdek, 2015, arhiv ZVKDS, OE Celje)

Stranice, cerkev sv. Lovrenca, restavrirani glavni oltar sv. Lovrenca (foto: U. Todosovska - Šmajdek, 2016, arhiv ZVKDS, OE Celje)

na njegovi levi pa sv. Pavla in sv. Roka. V atiki je upodobljena Sv. trojica, s strani jo obdajata angela.

V oltarni niši desnega, Marijinega oltarja je postavljen Marijin kip z Jezusom v naročju. Levo od niše stoji kip sv. Joahima, desno pa kip sv. Jožefa. Nad levi prehod za oltar je postavljen kip sv. Štefana, nad desni pa sv. Vincencij (?). V atiki je upodobljen Marijin monogram, ob njem pa na vsaki strani na voluti sedi angel.

V oltarni niši levega, Barbarinega oltarja je postavljen kip sv. Barbare. Levo stoji kip sv. Ane in desno kip sv. Elizabete. Nad prehodom skrajno levo stoji kip sv. Blaža, desno pa sv. Avgušтина. V atiki je upodobljen sv. Križ z belim napisnim trakom (Spomin, 18 cerkev 02 s križa), na vsaki strani pa je na voluti sedeč angel.

Sondiranje je na vseh treh oltarjih pokazalo eno preslikavo od časa nastanka. V originalu se je ohranila le pozlata, ki je bila v večji meri poškodovana. Na glavnem oltarju so sondažne raziskave na posameznih delih pokazale hude poškodbe zaradi insektov in mikroorganizmov ter močno posivelost zaradi dima sveč. Osnovno konservatorsko–restavratorsko vodilo pri obnovi vseh treh oltarjev je bilo odstranitev vseh sekundarnih preslikav, čiščenje ohranjene izvirne poslikave in pozlate, sanacija poškodb, retuširanje in zaščita, dopolnjevanje manjkajočih oz. uničenih delov pozlate z novo, ki se rahlo patinira (Poročilo o sondiranju glavnega in stranskih oltarjev cerkve sv. Lovrenca, Stranice, 2015–2017, Restavradorstvo Legan, d. o. o., št. NB 4658/16, št. NB 4931/17).

149	Branko Zbačnik, Minka Osojnik, Patricija Bratina
<i>EŠD</i> :	4039
<i>Naselje</i> :	Šentviška Gora
<i>Občina</i> :	Tolmin
<i>Ime</i> :	Šentviška Gora – cerkev sv. Vida
<i>Področje</i> :	A, UA, R
<i>Obdobje</i> :	zgodnji in pozni srednji vek, zgodnji novi vek, prva četrtina 18. stoletja, 1723, druga četrtina 18. stoletja, 19. stoletje, druga četrtina 20. stoletja, 1925, 1941

Baročna cerkev, zgrajena na začetku 18. stoletja na zgodnj srednjeveškem grobišču, stoji sredi vasi Šentviška Gora. Ob stičišču dvoranaste ladje in prezbiterija je zvonik. Notranjost je leta 1941 poslikal Tone Kralj.

Na cerkvi se je v avgustu 2016 pričela izvajati statična sanacija v okviru popotresne obnove Posočja. Pristojni zavod o pričetku del ni bil obveščen, prav tako ne izvajalec arheoloških raziskav. Ob ogledu lokacije je bilo ugotovljeno, da je bila na celotni severni in zahodni strani cerkve zemljina ob temelju že odkopana, na severnem delu pa so bili tudi temelji že obbetonirani. Dela so bila do zagotovitve arheološkega nadzora

na terenu ustavljena. Investitorju je zavod z odločbo, poleg že zahtevanega dokumentiranja ob vseh izkopih na območju spomenika, odredil še ročni pregled že izkopane zemljine ter dokumentiranje odprtih, še vidnih profilov ob zahodni steni cerkve. Arheološke raziskave je v času od 26. 8. do 12. 10. 2016 izvedel Tolminski muzej pod vodstvom mag. Miha Mlinarja. Ugotovitve arheoloških raziskav bodo podane v nadaljevanju. V okviru popotresne sanacije so bili obstoječi kamniti temelji po vsej dolžini obbetonirani in podbetonirani. Na zunanji rob temelja se je nanesla hidroizolacija in ob spodnji rob temelja se je namestila drenažna cev. Vsi kamniti zidovi so bili pod streho povezani z AB-nosilci, v prečni smeri so bili preko oboka ladje montirani štirje ločni AB-nosilci, dva pa preko oboka prezbiterija. Streha je bila na novo pritrjena v horizontalne AB-nosilce.

Zvonik je bil po notranjem obodu ojačan z armiranim ometom debeline do 8 cm, dodatno je bil ojačan tudi z dvema AB-ploščama nad obokom vhoda v zvonik in na oboku pod prostorom za zvonove. Plošče so bile sidrane v obodne stene zvonika.

Po postavitvi odrov so se sondirale stene zaradi ugotavljanja prisotnosti poslikav in starejših ometov. Na severni steni ladje na zunanjščini ni bilo sledov starejših poslikav, v notranjščini pa se je v sredini severne stene ladje našla poslikava. Gre za naslikan oltar s polkrožno nišo, v kateri je ohranjen ostanek podstavka za kip. Nišo obkrožajo medaljoni s Skrivnostmi Rožnega venca. Ob naslikanih medaljonih je ohranjena sinopia naslikanega oltarnega nastavka s stebri. Niša je nastala pred zadnjo večjo preново ladje, saj sega poslikava pod pilastre, ki členijo stene in nosijo profilirani venec pod stropom.

Vse razpoke so bile linijsko injicirane, zunanji zidovi so bili v nivoju tal injicirani s hidrofobno maso proti dvigu talne vlage. Obodne stene cerkve so bile sistematično injicirane z zunanje strani, zvonik je bil injiciran obojestransko. Prezbitერიj in območje severne stene ladje, kjer je bila najdena niša s poslikavo, sta se pod nižjim pritiskom in pod nadzorom restavratorke injicirala z maso, ki ne vsebuje sivega cementa. Pred injiciranjem so se z amonijevim kazeinatom utrdile in zaščitile Kraljeve poslikave v notranjščini.

V notranjosti so bili ometi odbiti do višine enega metra; ta del je bil ometan s sušilnim ometom. Preostali ometi v notranjščini so bili le lokalno sanirani, celota se je prepleskala po barvni študiji zavoda. Polje z nišo in poslikavo je ostalo odkrito in se bo restavriralo v letu 2018.

Ometi na zunanjščini so se v celoti ohranjali in sanirali po postopku, ki ga je določil proizvajalec (Baumit). Večje poškodbe na ladji so bile sanirane z grobo malto, premazano z utrjevalcem. Da bi uspešno prekrili luknje od injektiranja, je bila celotna zunanjščina dvakrat preplaščena s finim ometom in nato prepleskana s silikonskimi barvami po barvni študiji zavoda. Pri tem so na zvoniku fini omet ojačili s fasadno mrežico.

Na novo so bili montirani lesen strop v zakristiji in lesene stopnice s podesti v zvoniku po vsej višini. Pred vhomom v cerkev je bil položen nov kamnit tlak iz 5 cm debelih plošč

iz repenskega kamna. Tlak je obrobljen s starimi zunanjiimi kamnitimi stopnicami. Ob južni steni ladje je bil izdelan nov betonski pločnik, ki zakriva vezi temeljev, ki na več mestih segajo izven terena.

Na novo se je izdelala tudi kanalizacija meteorne vode s ponikalnico in sanirale so se obstoječe zunanje stopnice od platoja cerkve do ceste.

Rezultati arheoloških raziskav (M. Mlinar (2018), Poročilo o izvedenih arheoloških raziskavah ob gradnji na Šentviški Gori (EŠD 4039 Šentviška Gora – cerkev sv. Vida), Tolmin) so naslednji: na območju vhodnega dela cerkve so bili med raziskavami opaženi številni skeletni ostanki, v celotnem izkopu pa je bilo odkritih pet skeletov, in sicer štirje na zahodni in eden ob južni strani cerkvene ladje. Ker gradbena dela teh skeletov niso ogrožala, so bili po dokumentiranju, skladno z navodili zavoda, prekriti in ponovno zasuti. Ob raziskavah so bili odkriti tudi odlomki keramičnih loncev iz poznega srednjega ali zgodnjega novega veka ter bronasti uhan in prstan, ki govorita o obstoju grobišča ob starejši cerkvi že v 10. ali 11. stoletju. Predvidevamo, da so ostanki te cerkve v notranjosti današnje. Najdene kosti (po oceni dr. Petre Leben Seljak naj bi šlo vsaj za 40 oseb) so bile po antropološki obdelavi pokopane v skupno grobnico na vaškem pokopališču. Ugotovitve arheoloških raziskav potrjujejo obstoj cerkve na Šentviški Gori, ki se omenja v zgodovinskih virih leta 1192 in predstavlja ob Volčah in Bovcu eno od treh tolminskih prafar.

Gradbena dela je izvajalo Gradbeno podjetje Posočje, d. o. o., injiciranje je izvedlo podjetje GRAS, d. o. o.

Šentviška Gora, cerkev sv. Vida, detajl novoodkrite poslikane niše (foto: Minka Osojnik)

150	Eda Belingar
<i>EŠD</i> :	9120
<i>Naselje</i> :	Škocjan
<i>Občina</i> :	Divjača
<i>Ime</i> :	Škocjan pri Divači – domačija Škocjan 7
<i>Naslov</i> :	Škocjan 7
<i>Področje</i> :	E
<i>Obdobje</i> :	19., 20. stoletje

Na jugovzhodnem robu vasi stoji domačija Škocjan 7, Jakopinova domačija, ki nadaljuje niz pozidave ob cerkvi, h kateri se obrača z retrofasadami stanovanjskih objektov. Današnja hišna številka je rezultat spoja dveh domačij, zraslih okoli dvorišča. Še do let po drugi svetovni vojni so objekti na vzhodni strani, domačija Škocjan 8, pripadali Rakičevim. Že v začetku 20. stoletja se je Franc Cerkvenik, Rakičev, izselil v Avstralijo, kakih 10 let za njim pa še njegova žena. Potem je tu živel invalidni stric, nazadnje pa je celotno njihovo domačijo odkupil Anton Žnidarčič, Jakopinov, ki je živel na hišni številki 7.

Stanovanjski del je sestavljen iz dveh enot prvotne domačije Škocjan 7, obeh nadstropnih, a prva je nekoliko višja od druge, obe pa imata simetrično dvokapno streho, slonečo na skrlatem napušču. Prvi objekt se stika z drugim v nizu, nekdanjo šolo. Tretji, nižji objekt, tudi stanovanjska hiša domačije Škocjan 8, ki se navezuje na prva dva objekta pod kotom in je poleg prve stanovanjske hiše zarisan že v katastru iz leta 1819, je ravno tako prekrit s korčno dvokapnico. Dvoriščna fasada te hiše je opremljena s parom manjših oken in kamnitim okvirjem vrat z ravno preklado, datiranim leta 1851 in opremljenim z napisom J.B. ter Kristusovim monogramom. Niz na vzhodni strani dvorišča zapirata dve gospodarski poslopji, prvo je pritlično z enokapno streho, sestavljeno iz dveh enot, drugo z nekdanjo štalo v pritličju in senikom nad njo je krito z dvokapnico. Z manjšim odkikom je na jugovzhodnem robu dvorišča še manjši objekt, nazadnje kurnik iste domačije. Objekt z enokapno streho ima v prvem prostoru ohranjeno krušno peč in zazidano vhodno odprtino s kamnitim pragom, prehodom v sosednji objekt. Drugi objekt je služil kot dimnica za mesnine. K domačiji spada še vodnjak s kvadratno šapo, umeščen v ostanke stolpa nekdanjega obrambnega obzidja na južni strani dvorišča. Na južni strani dvorišča sta še dve nekdanji nadstropni gospodarski poslopji, ki sodita k prvotni domačiji Škocjan 7. Prvo zaključuje niz objektov domačije Škocjan 5. Ob njem je na dvignjenem podestu vodnjak z zidanim kvadratnim oklepom, ki ga zaključuje kamnit obroč nepravilne osmerokotne oblike, datiran leta 1890, a očitno prinesen od drugod, ker na zidani del ne naseda dobro. Drugo gospodarsko poslopje, ravno tako nadstropno, je nekoliko zamaknjeno proti vaškemu trgu. Vse fasade so bile v preteklosti predelane, saj niso opremljene s kvalitetnejšimi arhitekturnimi detajli.

Po smrti zadnjega lastnika, Jakopinovega, ki je tu živel sam, je bila domačija nekaj let prazna, lani pa je dobila nova lastnika. Ta sta najprej začela preurejati pritlično hišo nekdanje domačije Škocjan 8. Gre za enoprostoren objekt, ki je bil predeljen na tri dele s provizoričnimi stenami, prvo iz leskovja in ometano, drugo kar leseno. V prvem prostoru pri vhodu je bila manjša kuhinja, drugi prostor je služil kot delavnica za čevljarstva popravila, v tretjem pa so nazadnje uredili kurilnico s pečjo, cisterno za gorivo in velikim dimnikom. Da bi se preprečilo zamakanje in bi se uredil izhod na mestu nekdanjega, a zazidanega na zadnji fasadi, ki meji na manjši vrt, s severne strani omejen s cerkvenim obzidjem, so bile tu najprej izvedene predhodne arheološke raziskave. Objekt je prejšnji lastnik pred kakimi desetimi leti prekril sam, izdelano je bilo novo leseno ostrešje ter na daljših fasadah betonska vez, zaradi česar se je naklon strehe nekoliko zmanjšal. Po odstranitvi ometa v notranjosti so se pokazale določene prezidave. Vhod v objekt je bil pred vzpostavitev sedanjega na desni strani dvoriščne fasade na mestu današnjega levega okna. Desno ob vhodnih vratih je zazidan prehod v sosednji pritlični objekt z enokapno streho in krušno pečjo v notranjosti. Ob severozahodnem notranjem vogalu se je na severni steni pokazala polkrožno zaključena, ometana in prebeljena vdolbina, ki je bila zapolnjena s kamenjem in katere funkcije nam ni uspelo določiti. Na vsaki steni je bila še kakšna zazidana zidna omara. Lastnika nam je uspelo prepričati, da sta po namestitvi peči na tekoča goriva podrla sezidan dimnik, ki sta ga sprva nameravala obdržati. Nameščeno je novo leseno stavbno pohištvo, na mestu dimniške odprtine na strehi strešno okno, izvedena je fasada in napeljane so instalacije v notranjosti.

Postopke konservatorsko-restavratorskih del smo fotodokumentirali. Doseženi rezultati so v skladu s pričakovanim, prišlo je do novih, zgoraj opisanih ugotovitev. Konservatorski nadzor je izvajala etnologinja ZVKDS, OE Nova Gorica, Eda Belingar. Gradbena dela izvajata lastnika v lastni režiji.

Škocjan pri Divači, domačija Škocjan 7, notranjost po odstranitvi stropa, z zidanim dimnikom in polkrožno zaključeno vdolbino, ki se nakazuje v desnem vogalu (foto: E. Belingar, 2017)

Škocjan pri Divači, domačija Škocjan 7, domačija s pritličnim objektom, ki so ga začeli preurejati v letu 2017 (foto: E. Belingar, 2016)

Škocjan pri Divači, domačija Škocjan 7 po namestitvi novega stavbnega pohištva, izdelani fasadi in odstranitvi dimnika (foto: E. Belingar, 2017)

151 Eda Belingar

EŠD: 4996, 4997, 4998, 29604

Naselje: Škocjan pri Divači, Betanja, Matavun

Občina: Divača

Ime: Škocjan pri Divači – vas, Betanja – vas, Matavun – vas, Škocjanske jame – stare jamske poti

Naslov: Škocjan pri Divači, Betanja, Matavun

Področje: E

Obdobje: 19., 20. stoletje

V Parku Škocjanske jame že več let pripravljajo študije in dokumente, ki naj celoto treh vasi, od katerih imata Škocjan in Betanja status naselbinskih spomenikov, dorečejo v tehničnem in vsebinskem smislu ter tako dolgoročno rešijo nepravilnosti, ki razkrajajo videz njihove ureditve kot območja kulturne dediščine.

V letu 2016 so tako v sodelovanju z Občino Divača, ZVKDS, OE Nova Gorica, in domačini precej natančno zastavili načrt ureditve javnih površin skupaj s parkirišči ter enoten način predstavitve kulturne dediščine v parku, ki naj vsebinsko in oblikovno poveže javne površine in programe. Podane so bile smernice za oblikovanje urbane opreme ter idejne zasnove celovite ureditve 11 izbranih lokacij.

Leto 2017 pa je bilo posvečeno izdelavi projektov za izvedbo (PZI) oz. t. i. 4. fazi razvojnega dokumenta za enotno informacijsko infrastrukturo (informacijske in usmerjevalne označbe in table) na območju parka (vasi, jama, pešpoti) v sodelovanju z upravo Javnega zavoda park Škocjanske jame, ZRSVN, OE Nova Gorica, Občino Divača, domačini in uporabniki ter z aktivno udeležbo ZVKDS, OE Nova Gorica, na podlagi podanih usmeritev podjetja LUZ, d. o. o., iz leta 2015, njihovega načrta ureditve javnih površin iz leta 2016 in pregledne študije, ki jo je leta 2014 izdelal arhitekt Mitja Skubin, s. p. (Povpraševanje po ponudbi. Pripravil JZ Park Škocjanske jame, 2017).

Na obilico tabel naletimo že takoj ob prihodu v vas Matavun (foto: E. Belingar, 2018)

V razpisanem roku je park prejel ponudbe treh vabljenih skupin arhitektov. Tako pri pripravi razpisne dokumentacije kot pri izboru najboljšega ponudnika sem sodelovala tudi odgovorna konservatorica. Izbrana je bila ponudba Ljubljanskega urbanističnega zavoda, d. d., iz Ljubljane, ki je podal rešitve za umestitev informacijske infrastrukture (popis in analiza obstoječe informacijske infrastrukture, prikaz predlagane umestitve tipičnih in netipičnih elementov) na območju parka (vasi, jama, pešpoti) z vsemi potrebnimi risbami, tehničnimi opisi in oceno stroškov za izvedbo ter izdelal predstavitveni material z rešitvami za prebivalce. Obenem smo sodelovali pri predstavitvi in usklajevanju predlaganih rešitev kot soglasodajalci.

Čeprav vlada na območju parka prava stihija glede označevanja posameznih objektov in poti ter usmerjanja obiskovalcev, Javni zavod park Škocjanske jame še vedno ni storil koraka naprej v smislu zmanjšanja števila tabel in njihovega poenotenja tako v oblikovnem kot vsebinskem smislu.

152 Eda Belingar

EŠD: 4996, 4997, 4998, 9107, 9122, 9111

Naselje: Škocjan, Betanja, Matavun

Občina: Divača

Ime: Škocjan pri Divači – vas, Betanja – vas, Matavun – vas, Betanja – domačija Betanja 2, Matavun – domačija Matavun 8, Matavun – domačija Matavun 10

Naslov: Matavun 1, Matavun 1a, Matavun 3a, Matavun 3b, Matavun 3c, Matavun 5, Matavun 7, Matavun 10, Betanja 2, Betanja 4, Betanja 5, Škocjan 1

Področje: E

Obdobje: 19., 20. stoletje

Park Škocjanske jame je tudi v letu 2017 objavil javni razpis za razdelitev nepovratnih sredstev prebivalcem v regijskem parku Škocjanske jame. Nanj se je prijavilo več upravičencev. Za namen razpisa sta bila v letu 2012 pripravljena katalog smernic za posege (Eda Belingar, Darja Kranjc, Katalog arhitekturnih detajlov za izvedbo del v vaseh Betanja, Škocjan in Matavun, sofinanciranih iz dela sredstev JZ PŠJ za leto 2012. Nova Gorica, Škocjan, 2012) in študija obarvanja fasad za vse objekte znotraj parka (Anton Naglost, Andrej Jazbec, Miran Cencič, Eda Belingar, Betanja, Škocjan, Matavun, študija obarvanja fasad. ZVKDS, OE Nova Gorica. Nova Gorica, 2012). Razpis na podlagi Odredbe o razdeljevanju dela sredstev JZ PŠJ omogoča sofinanciranje nakupa, izdelave, montaže ali popravila elementov lokalne avtohtone arhitekture oziroma materialov, namenjenih lastnikom nepremičnin v regijskem parku Škocjanske jame. Katalog je bil zamišljen kot pripomoček s pojasnili domačinom, katera dela so sofinancirana in na kakšen način jih je možno izvesti.

Mejni zid hiše Matavun 3b je bil skoraj v celoti porušen. Predhodno je bil ob dovozu do hiše izveden podporni zid (foto: E. Belingar, 2016).

Dokončan mejni suhi zid ob hiši Matavun 3b (foto: E. Belingar, 2017)

Na objektih znotraj parka so bili izvedeni manjši posegi, v večini primerov premosorazmerni dodeljeni višini sofinancerskih sredstev. Tako je bilo na nekaj objektih nameščeno novo leseno stavbno pohištvo na mestu dotrajanega (Betanja 5, Matavun 1a, Matavun 3a, Matavun 7), tlakovana so bila dvorišča in položeni so bili tlaki ob hišah (Matavun 1a, Matavun 3a, Matavun 3c, Matavun 10), izveden je bil zaključek kamnitega zidu (Betanja 2), izvedeni so bili novi ometi in popravljena je bila poškodovana fasada (Betanja 4, Matavun 4, Matavun 8 a), obnovljen je bil mejni kamniti suhi zid (Matavun 3b), popravljeno je bilo ostrežje in zamenjana je bila strešna kritina (Škocjan 7) ter nabavljeni so bili opečni korci za prekritje streh gospodarskega poslopja (Matavun 5).

Nekoliko natančneje poročilo je v nadaljevanju podano le za en poseg. Na mestu porušenega mejnega zidu ob hiši Matavun 3b je lastnik v lastni režiji po izvedenih predhodnih arheoloških raziskavah v letu 2017 organiziral obnovo porušenega suhega zidu. Čeprav tako v Javnem zavodu Park Škocjanske jame kot v novogoriški območni enoti ZVKDS že nekaj let potekajo prizadevanja po oživiljanju suhozidne gradnje na Krasu, se sadovi začenejo le počasi kazati, in obnova tega zidu je eden izmed njih. Lastnik hiše Matavun 3b namreč še nedavno pri

obnavljanju zidov ob hiši ni uporabljal suhozidne tehnike, po končanju del pa je bil nad njo navdušen.

Doseženi rezultati so v skladu s pričakovanim, do novih odkritij ni prišlo. Dela je koordinirala in izvajala konservatorski nadzor etnologinja ZVKDS, OE Nova Gorica, Eda Belingar.

153 Špela Tomažinčič

EŠD: 738, 737

Naselje: Škofja Loka

Občina: Škofja Loka

Ime: Škofja Loka – arheološko najdišče Škofja Loka, Škofja Loka – mestno jedro

Naslov: Poljanska vrata

Področje: A

Obdobje: srednjeveško obdobje

Zaradi nadaljevanja projekta izgradnje priključnega kablovoda ob južnem robu srednjeveškega jedra Škofje Loke je ZVKDS, OE Ljubljana, na zahtevo investitorja Elektro Gorenjska izdal kulturnovarstvenepogoje za posegna območju enot kulturne dediščine, v katerih je predpisal izvedbo predhodne arheološke raziskave po metodi arheološkega dokumentiranja ob gradnji s stalno prisotnostjo arheološke ekipe ob zemeljskih delih. Investitor izbranega izvajalca arheološke raziskave ni obvestil o pričetku gradbenih del, zato je bil pred pričetkom izvajanja arheološkega dokumentiranja z izkopom gradbenega jaška žal poškodovan obrambni stolp pri Poljanskih vratih. Raziskavo je v avgustu 2014 izvedla Špela Tomažinčič iz MAGELAN Skupine s sodelavci pod nadzorom Mije Topličanec, odgovorne konservatorke iz ZVKDS, OE Ljubljana.

Za izvedbo raziskave so relevantni zgodovinski in topografski podatki, ki se nanašajo na ureditev prostora ob južnem robu srednjeveškega mestnega jedra, na katerem je bila po podatkih iz zgodovinskih virov že pred letom 1274 zgrajena obrambna infrastruktura takratne Lonca. Območje raziskave je v historično-topografskem smislu zavzemalo prostor nekdanjih Poljanskih mestnih vrat, ki so bila z okroglim stolpom varovan vhod na Mestni trg iz Poljanske doline in kasnejšega Karlovškega predmestja ter rob nekdanjega obrambnega jarka ob mestnem obzidju, za katerega se je še dolgo po opustitvi obrambnih naprav uporabljal izraz graben. Z raziskavo so bili odkriti ostanki obrambne arhitekture, ki lepo dopolnjujejo rekonstruirane dele srednjeveške obrambne infrastrukture pri vstopu na Mestni trg z južne strani. Za interpretacijo odkrite arhitekture je izpovedna zlasti Merianova vedutna upodobitev Škofje Loke iz leta 1649, na kateri sta zaradi jugozahodnega gledišča – morda z vzpetine Krancelj, na kateri so raziskali ostanke Zgornjega stolpa – dobro vidna prav južni in jugovzhodni del obrambne infrastrukture mesta. Ta obsega obrambno obzidje, en okrogli

Škofja Loka, pogled na prostor Poljanskih vrat v času gradbenih del leta 1973 (foto: P. Pipp)

obrambni stolp s stožčasto streho in obrambni jarek, čez katerega vodita kamnita mostička, podprta z lokom.

V izkopu za gradbeni jašek, ki je bil lociran na prostoru Poljanskih vrat, smo tako dokumentirali masiven, 1,20 m širok, polkrožno usmerjen zid, grajen iz apnenčastih klesancev, ki so bili postavljeni v pravilne lege. Odkrita arhitektura predstavlja ostanke zahodnega dela okroglega obrambnega stolpa, ki je bil postavljen pri zgornjih Poljanskih mestnih vratih. Polkrožni potek zidu je vzporeden obstoječemu vzhodnemu delu stolpa in se v tlorisu lepo navezuje na rekonstruirani del obrambnega stolpa ob Dagarinovi hiši. Stolp je prikazan tudi na Merianovi veduti, kjer je približno v spodnji tretjini linije obrambnega obzidja vgrajen okrogel stolp, zastrešen s strmo stožčasto streho, krito s skodlami ali korci, v višini nad linijo mestnega obzidja pa so v stolpu strelne line.

Drugi element obrambne arhitekture, ki po uporabljenem gradbenem materialu in strukturi zidave spominja na polkrožni zidu kamnitega mostička, ki čez nekdanji obrambni jarek vodi na Mestni trg. Na takšno interpretacijo napeljuje zlasti lokacija odkrite arhitekture v neposredni bližini rekonstruiranega dela kamnitega mostička. Novo odkrite ostanke arhitekture je prostorsko namreč mogoče lepo povezati z vidnimi ostanki mostička, pri katerem je od dveh kamnitih obokov v celoti ohranjen le severni obok, polovica južnega oboka in zaključek mostička pa sta bila zaradi rekonstrukcijskih del na prostoru Poljanskih vrat leta 1789 skupaj z obrambnim stolpom porušena. Tudi v tem primeru se lahko navežemo na upodobitev kamnitega mostička na Merianovi veduti, na kateri je sicer upodobljen mostiček podprt le z enim kamnitim obokom, ki je razpet čez celotno širino obrambnega jarka. Na veduti je lepo vidno, da mostiček s kamnito ograjo sega še na pot, ki nanj vodi s Spodnjega trga in se v delu vstopa na most celo nekoliko razširi in odpre proti cesti po Grabnu.

Strojni izkop na preostalem delu trase, ki je potekal po parkirišču ob regionalni cesti Škofja Loka–Gorenja vas, je posegel le v različna recentna gradbena nasutja, ki so nastala ob prenovah Grabna. Trasa izkopa je v vzhodnem

delu sicer prečila tudi linijo srednjeveškega obzidja, vendar ta zaradi poteka trase po obstoječem betonskem vodu ni bila evidentirana.

154 Matija Plevnik, Primož Stergar, Branko Mušič

EŠD: 3407

Naselje: Šmarje pri Jelšah

Občina: Šmarje pri Jelšah

Ime: Šmarje pri Jelšah – cerkev Marijinega vnebovzetja

Področje: UA, A

Obdobje: srednji vek, 16.–18. stoletje, 19. stoletje

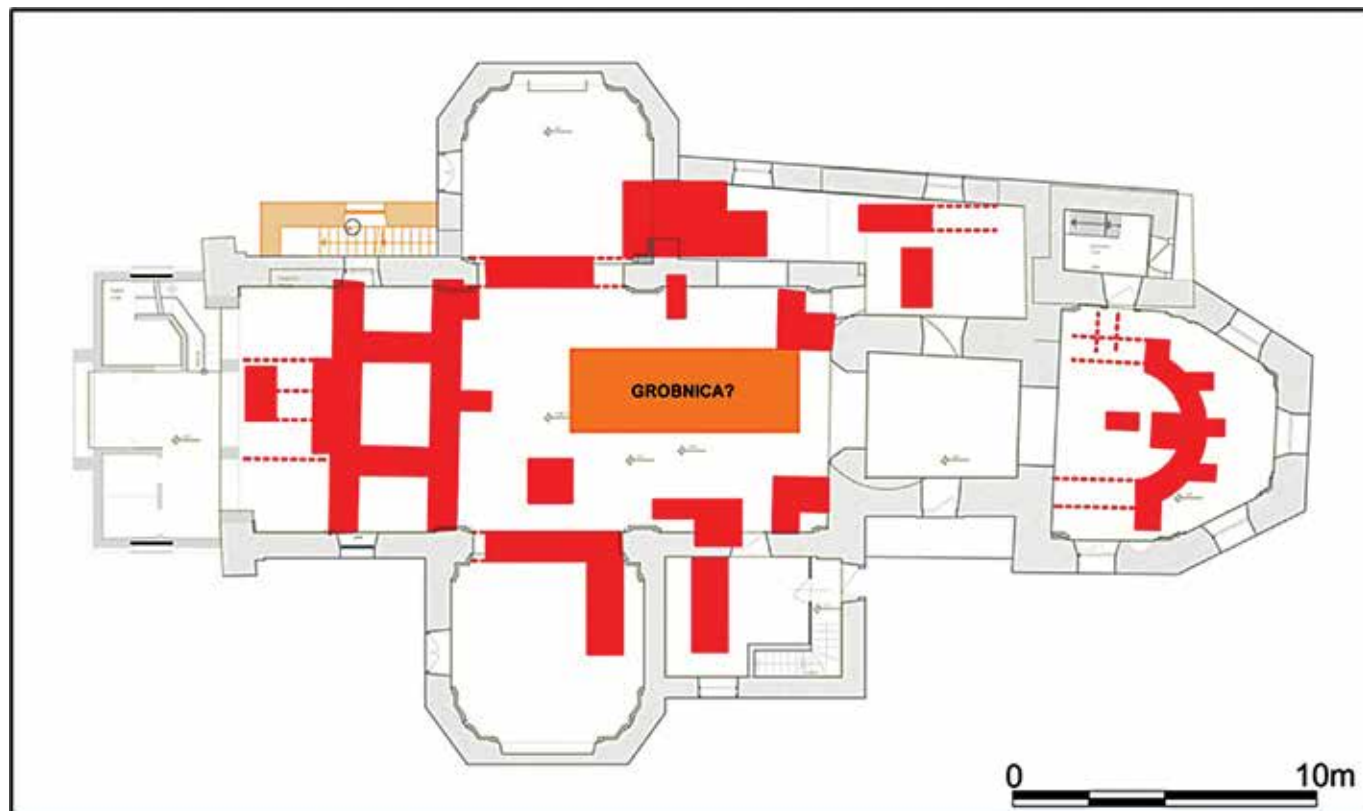
Župnijska cerkev Marijinega vnebovzetja se prvič arhivsko omenja leta 1236. Leta 1348 se omenja kot podružnica cerkve sv. Martina na Ponikvi. V prvotni tlorisni zasnovi je objekt srednjeveški (del današnje ladje in zvonik) in se vse do obdobja baroka ni bistveno spreminjal. Takrat so objekt močno barokizirali, povišali in podaljšali so ladjo, jo obokali, predelali zvonico, preoblikovali pevsko emporo, ladji na vzvodu prizidali kapelo. Zvonik so leta 1804 predelali in malce povišali. V letih 1878 in 1879 so cerkvi prizidali obe kapeli in uredili zunanjščino.

Cerkev leži na najnižji točki naselja, njeni pohodni nivoji so dober meter nižji od bližnjega potoka, zato ji domačini pravijo Marija na jezeru. Leta 1990 je bilo pri gradbenih delih ob obnovi prezbiterja ugotovljeno, da je na globini približno 0,75 m pod nivojem obstoječega tlaka ohranjen starejši, baročni tlak in da je podtalnica na globini pribl. 1,20 metra. Konec leta 2015 nas je investitor prosil za terenski ogled, monitoring objekta pred izdajo kulturnovarstvenih pogojev (KVP) in kulturnovarstvenega soglasja (KVS) za obnovo, (statično) sanacijo in celovito prezentacijo cerkve. Največja grožnja, ki je pretila objektu, je bila vlaga; ta je cerkev neposredno ogrožala že več stoletij. Po temeljitem statičnem pregledu in posvetu s strokovnjaki za sanacijo vlage smo ugotovili, da bo obseg del še povečan, saj je celotna zahodna stena statično zelo ogrožena, sanacija vlage pa bo vključevala tudi obsežen del zunanje ureditve cerkve.

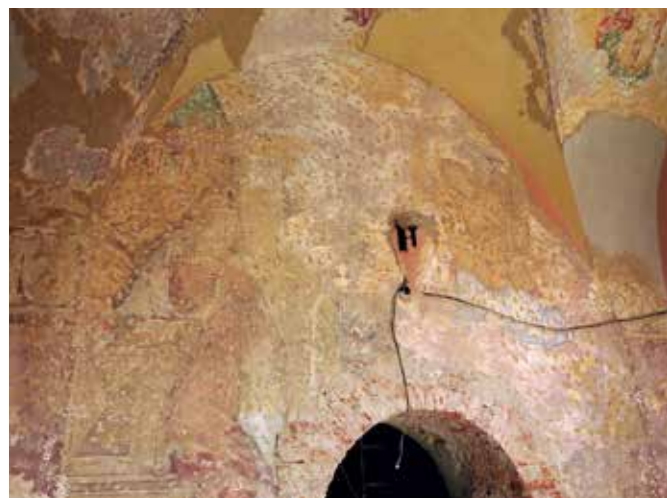
Po večkratnih sestankih s projektantom smo izdali KVP in KVS. Prva, lažja gradbenopripravljalna dela so se začela poleti 2017. Vključevala so odstranitev klopi za vernike in odstranitev recentnega tlaka. Sočasno s temi deli je ZVKDS, OE Celje, pod vodstvom restavratorja mag. Aleša Sotlerja opravil sondiranje celotnega ostenja objekta (do višine 2 m), demontirana pa je bila tudi večina lesene cerkvene opreme in bila prepeljana v restavratorsko delavnico. Rezultati sondiranja so pokazali, da pod recentnim opleskom v ladji in kapelah ni bilo sledi starejših poslikav. Izjema je bila zvonica, v kateri smo odkrili prvovrstne zgodnjebaročne freske. Ugotovili smo, da je zvonica poslikana v celoti, tako na ostenju kot tudi na oboku. Na severni

steni zvonice je naslikan prizor Oznanjenja (klečeča Marija ob bralnem pultu se v zasuku obrača k nadangelu na desni), na južni steni pa sta naslikani celopostavni svetnici sv. Katarina in sv. Barbara s svojimi atributi. Tudi obok je v celoti poslikan, upodobljen je Bog oče s putti in angeli z glasbili. Celotno poslikavo pa uokvirja in obdaja bogata floralna ornamentika, ponekod intenzivnih, živih barv.

V okviru gradbenih del ob odstranitvi tlaka v notranjosti cerkve je bila izvedena arheološka raziskava ob gradnji z namenom nadzora nad gradbenimi deli in preprečitve morebitnega preboja tlaka iz časa baroka, ki naj bi bil pod obstoječim tlakom in različnimi nasutji. Gradbeni poseg je bil opravljen zaradi predvidene rekonstrukcije obstoječega tlaka in izvedbe talnega gretja v cerkveni notranjščini. V okviru

Šmarje pri Jelšah, cerkev Marijinega vnebovzetja, tloris cerkve z vrisanimi izsledki arheoloških raziskav (načrt: Primož Strgar)

Šmarje pri Jelšah, cerkev Marijinega vnebovzetja, severna stena zvonice, prizor Oznanjenja (foto: Matija Plevnik, ZVKDS, OE Celje)

Šmarje pri Jelšah, cerkev Marijinega vnebovzetja, del oboka zvonice z delno odkritimi freskami (foto: Matija Plevnik, ZVKDS, OE Celje)

Šmarje pri Jelšah, cerkev Marijinega vnebovzetja, južna stena zvonice, sv. Katarina (foto: Matija Plevnik, ZVKDS, OE Celje)

Šmarje pri Jelšah, cerkev Marijinega vnebovzetja, južna stena zvonice, sv. Barbara (foto: Matija Plevnik, ZVKDS, OE Celje)

raziskave so bili nad nivojem baročnega tlaka odkriti ostanki tlaka iz 19. stoletja.

Po končanih izkopnih delih je bila v notranjosti cerkve na nivoju baročnega tlaka izvedena geofizikalna raziskava z namenom ugotovitve morebitnih starejših arhitekturnih faz, ki so ohranjene pod nivojem baročnega tlaka. Geofizikalna raziskava je bila opravljena z georadarsko in 2D upornostno tomografsko metodo. Pokazala je, da so pod baročnim tlakom arhitekturni ostanki iz starejše faze cerkve, ki pa jih v arheološkem smislu ne moremo datirati. Arhitekturni ostanki so na globini med 0,40 m (kota absolutne nadmorske višine 227,60 m) in 2,00 m pod nivojem baročnega tlaka. Odkriti arhitekturni ostanki imajo enako orientacijo kot današnja cerkev in si z njo delijo linije nekaterih zunanjih zidov in temeljev. Na mestu današnje t. i. gotske kapele je radarski odboj pokazal prisotnost domnevno polkrožne apside s kontraforji. Glede na rezultate georadarske raziskave lahko trdimo, da je današnja cerkev v celoti baročna, vključno s kapelo. Ostanki gotske cerkve so namreč pod baročnim tlakom. Najstarejši element cerkve je zvonica, ki neposredno sovпада s tlorisom starejše cerkve.

Ob odkritju zgodnjebaročnih fresk v zvonici smo zaradi pomena novih odkritij podprli predlog, naj se nadaljnja dela na baročnih poslikavah v zvonici Marijine cerkve uvrstijo v redni

delovni program Restavratorskega centra, ki ga financira Ministrstvo za kulturo. Vodstvo ZVKDS pa je predlog podprlo in predvidena restavratorska dela uvrstilo v petletni program dela Restavratorskega centra, s predvidenim začetkom del v letu 2019.

Gradbeno-sanacijska dela še potekajo, sočasno s postavitvijo gradbenih odrov pa poteka tudi sondiranje ostalih delov ostenja.

155 Eda Belingar

EŠD: 750

Naselje: Šmarje pri Sežani

Občina: Sežana

Ime: Šmarje pri Sežani – domačija Šmarje 2

Naslov: Šmarje 2

Področje: E

Obdobje: 19., 20. stoletje

Vas Šmarje kot *zu sand Marien* je bila pred letom 1147 podeljena furlanskemu samostanu v Rožacu, ustanovljenemu za časa

oglejskega patriarha Udalrika (1086–1121) (Milko Kos, Viri za zgodovino Slovencev III, Srednjeveški urbarji za Slovenijo, 3. zvezek, Urbarji Slovenskega Primorja, 2. del, Ljubljana, 1954, str. 37, 38). Kasneje je ta zemlja prešla v roke goriških grofov, ko pa so ti izumrli, so jo dobili avstrijski Habsburžani (prav tam, str. 307). Zgodovinska dejstva so v ljudskem izročilu ohranjena v več različicah. Po ustnem izročilu, ki ga je zapisal Kjuder (Albin Kjuder, Zgodovinski mozaik Primorske s posebnim poudarkom gornjega Krasa, (Tomaj) 1956–1960, tipkopis, str. 122), naj bi bili prvotni prebivalci Šmarij trije kmetje, Šuber, Jerebar in Španž, in naj bi si postavili domove na Trnovcah med Sežano in Repentaborom, kjer da so še sledi hiš in gospodarskih poslopij.

Morebiti je ravno kateri od potomcev teh treh prvih kmetov zasnoval današnjo domačijo Šmarje 2, v zemljiški knjigi v letu 1884 zapisano kot Štefenčičevi. Domačijo danes na vasi imenujejo Štifiščeva. V 19. stoletju so hiša, gospodarsko poslopje in dvorišče na vzhodni strani pripadali enemu gospodarju (prvi zapis o lastnikih je bil v Zemljiško knjigo Šmarje pod ZKV 540 vloženo 29. oktobra 1880, kot lastnik je naveden Markus Tavčer, pok. Martina), živečemu na takratni hišni številki Šmarje 3, na severni pa drugemu, takrat Šmarje 2 (tu je bil prvi vpis lastnika, zapisanega kot Urbančič Josef, pok. Andreasa, v Zemljiško knjigo Šmarje pod ZKV 552 vloženo 30. oktobra 1880).

Domačija Šmarje 2, ki pogled pritegne takoj, ko pridemo do vasi iz sežanske smeri, deluje v prostoru z razgibanimi višinskimi gabariti poslopij, ki jo sestavljajo, in visokim dvoriščnim zidom zelo monumentalno. Na dvorišče se dostopa skozi zidano kalono, opremljeno s polkrožnim kamnitim ločnim portalom s sklepnikom z napisom NI MARKO TAUSHER in letnico 1853, kapiteloma in bazama. Desno od nje je v zid vgrajena polkrožno zaključena kamnita niša. Kalono ščiti dvokapni korčni nastrešek, sloneč na polkrožno zaključenem napušču, ki ga od ostalega zidu loči v ometu izvedeni profilirni venec. Z notranje strani dvorišča so v obcestni zid vzdane kamnite konzole, medjoni, opora latniku. Sama poslopja domačije so skromna, manjka tudi bogatejši kamnoseški dekor.

Današnjo domačijo s severne in vzhodne strani oklepajo nadstropna poslopja, z ostalih dveh pa je dvorišče zamejeno z visokim zidanim zidom. Stanovanjsko poslopje je krito s skrlato streho, gospodarska pa s korčnimi dvokapnicami. Stanovanjska hiša na vzhodni strani ima dvocelčni tloris s kuhinjo z zidanim štedilnikom pod oknom in še enim prostorom v pritličju ter dvema sobama z vmesno vežo v nadstropju. Dostop v nadstropje je po zunanjih zidanih kamnitih stopnicah do kamnitega podesta pred vrati v nadstropju, prekritega s korčnim nadstreškom. V prvo stopnico je z neveščo roko vklesan priimek Renčel. Na dvoriščno stran se vsako nadstropje odpira z oknom in vhodnimi vrati, vse opremljeno z enostavnimi kamnitimi okvirji. Pred vhod v pritličje je umeščena kamnita miza z dvema kamnitima ploščama, ki služita kot klop. Vzhodna, proti burji obrnjena stran ima po dve in dve okni v pritličju

in nadstropju. Vzhodno stran proti cesti zapira poslopje skednja z lesenim podom in hramom pod njim, dostopnim po kamnitih stopnicah. Oba vhoda, v skedenj speljan po blagem klancu in nadkrit s kratkim korčnim nadstreškom, sta opremljena z ravnim kamnitim portalom. Vhod v hram je imel širši izstopajoč pozidan nadstrešek z enokapno strešico. Med vhoda v hram in skedenj je na dvorišču umeščen vodnjak s kvadratnim oklepom. Severno stran dvorišča zapira nadstropno poslopje, v katerem sta bila štala s senikom nad njim in hram za krompir s sobo, kambro, v nadstropju, ob fasado sosednje domačije pa je prislonjen in z enokapno korčno streho krit pritlični hlev za prašiče. Čez vse nadstropje štale in hrama se vleče lesen gank na polkrožno ukrivljenih lesenih konzolah, prekrit s podaljškom strehe. Pritličje se odpira z dvema manjšima okenskima odprtinama, ravno oblikovana vhoda sta opremljena s kamnitima okvirjema.

Pređen je domačijo odkupil sedanji lastnik, je bila dolga leta zapuščena. Posledično so bili tudi vsi objekti v že zelo slabem stanju in so vidno propadali, kljub temu pa je bilo konstrukcijsko stanje zidov z izjemo vlage v nekaterih severnih in vzhodnih stenah relativno dobro. Skrlata streha je bila delno udrt, leseni ganki z izjemo lesenih konzol so bili porušeni. Ohranjena je bila streha skednja, streha štale pa je bila udrt. Omet fasad je bil precej poškodovan, ponekod je odpadel ali je bil spran. Od stavbnega pohištva je bilo ohranjenih le nekaj vrat, večine pa ni bilo več. Notranji tlaki in omet so bili ponekod ohranjeni, drugje dotrajani, ponekod pa so manjkali celotni podi in stropovi.

Lastnik je nameraval objekte domačije rekonstruirati v enakih tlorisnih in višinskih gabaritih za potrebe bivanja ter tudi nekdanjemu gospodarskemu poslopiju namembnost spremeniti v stanovanjsko. Nekdanja štala je v pritličju predvidena za sprostivni prostor s savno ter vhodno vežo v hišo, v nadstropju za spalnico s kopalnico. Stanovanjska hiša se bo prilagodila življenjskemu slogu družine. Skedenj pa bo rekonstruiran v večji bivalni prostor z jedilnico v pritličju in na novo vzpostavljeno galerijo v nadstropju z novo zasteklitvijo in izhodom na teraso.

V letu 2014 smo izdali kulturnovarstvene pogoje, v letu 2017 pa se je pričela celovita obnova. Največji izziv je pomenila deloma udrt skrlata streha, za katero smo najprej predvideli samo obnovo, a se je na koncu izdelala v celoti nova, vključno z lesenim ostrešjem. Ker je to predlagal izvajalec, ki ima z obnovami skrlatih streh največ referenc, smo se na koncu sprijaznili s to odločitvijo. Najprej se je začela izdelava skrlate strehe. Leseno ostrešje se je popodilo, hidroizoliralo, izravnalo z lahkim betonom, na to pa se je nanese tanka plast malte, katere sestava je poslovna skrivnost izvajalca. Na to podlago so se začele polagati skrle, nekaj s prvotne strehe, nekaj pa je bilo dodanih, a krajših kot pri prvotnih skrlatih strehah. Žal klasično izvedene skrlate strehe brez podložnih betonov in izolacije ne dela nihče več. Predelna stena v pritličju stanovanjske hiše je bila odstranjena, izveden je bil preboj iz kuhinje v skedenj in odprte so bile zazidane okenske odprtine v nadstropju stanovanjske hiše. V lesu so

se na novo izvedle vse medetažne konstrukcije z vidnimi gredami v hramu, štali in skednju. V kuhinji se je odprla zazidana dimniška odprtina na vzhodni strani. Na tej steni se je pokazala še zidava nekdanje krušne peči. Skrlata streha je bila nad prostorom zraven kuhinje prvotno nižja. Na novo se je prebil prehod iz tega prostora na vrt ob hiši na vzhodni strani. Z opečnimi polkrožnimi korci so se prekrile še vse ostale strehe objektov in nadstrešek podesta stanovanjske hiše, razen svinjaka. Pozidal se je nov dimnik, izdelalo se je nosilno ogrodje lesenega ganka in pozidal se je nadstrešek stopnic v hram. S tem so se dela v letu 2017 zaključila.

Postopke konservatorsko-restavratorskih del smo fotodokumentirali. Doseženi rezultati so v skladu s pričakovanim, nova odkritja so opisana. Barvno študijo je izdelala restavratorka ZVKDS, OE Nova Gorica, Marta Bensa, konservatorski nadzor je izvajala etnologinja iste enote Eda Belingar. Gradbena dela je izvajalo podjetje Konstrukcije, d. o. o., iz Sežane.

Šmarje pri Sežani, domačija Šmarje 2 v letu 2012 (foto: E. Belingar, 2012)

Domačija Šmarje 2 ob začetku obnove, ko se je najprej pričela razkrivati skrlata streha stanovanjske hiše. Streha štale (v ospredju) je bila tedaj že v celoti uničena (foto: E. Belingar, 2017).

Domačija Šmarje 2; po odstranitvi ometov so se v kuhinji pokazali zazidana dimniška odprtina in ostanki krušne peči (foto: E. Belingar, 2017).

Domačija Šmarje 2, detajl izvedbe nove skrlate strehe stanovanjske hiše (foto: E. Belingar, 2017)

Domačija Šmarje 2 po zaključku v letu 2017 izvedenih del (foto: E. Belingar, 2018)

156 Eda Belingar

EŠD: 16003, 746, 7355, 750

Naselje: Šmarje pri Sežani

Občina: Sežana

Ime: Šmarje pri Sežani – vas, Šmarje pri Sežani – cerkev Matere Božje vnebovzete, Šmarje pri Sežani – komunska kašča, Šmarje pri Sežani – domačija Šmarje 2

Naslov: Šmarje pri Sežani

Področje: E

Obdobje: 19., 20. stoletje

Vas Šmarje je zrasla na južnem pobočju Male Krvice kak kilometer severno od Sežane ob cesti, ki vodi iz Branika čez Kras proti Sežani.

V Kjudrovem zgodovinskem mozaiku (Albin Kjuder, Zgodovinski mozaik Primorske, tipkopis, (Tomaj), 1956–1960, str. 122–123) lahko preberemo, da so cerkev v Šmarjah nekdaj imenovali Mati Božja v Leškovji. Današnja enotno grajena cerkev je bila zgrajena leta 1505 (Robert Peskar, Gotska arhitektura na Goriškem. Stavbarske delavnice (1460–1530), Nova Gorica, 1999, str. 349), posvetil pa naj bi jo tedanji tržaški škof Peter Bonomo (1458–1546). Do 18. stoletja je cerkev slovela kot božjepotna. Oskrbovali naj bi jo kapucini, ki so leta 1809 pred Francozi bežali v današnji Vipavski križ. Na Poljanovem vrtu naj bi se tako še poznali ostanki njihovega samostana (Albin Kjuder, str. 122). Poljanov vrt (parc. št. 6007/1, k. o. Sežana) pripada domačiji Šmarje pri Sežani 4 (parc. št. 6005/4, k. o. Sežana), ki je danes nenaseljena.

Ravno tako Ivan Sedej navaja ljudsko izročilo, ki pravi, da naj bi tod živeli menihi, ki so se kasneje preselili k Sv. Križu pri Vipavi, vendar to izpodbija z ugotovitvijo, da naj bi bila hiša premajhna za tako funkcijo, v bližini pa tudi ni ostankov, ki bi govorili samostanu v prid. Ime naj bi se navezovalo na nepreverjen podatek, ki v prvi polovici 12. stoletja omenja Šmarje kot lastnino rožaškega samostana. Hišica ob cerkvi, imenovana komunska kašča, naj bi bila najbrž namenjena shranjevanju dajatev v naturalijah, ki so jih morali tlačani odtegniti za svojega fevdalnega gospoda (samostan) (Ivan Sedej, Sto najlepših kmečkih hiš na Slovenskem, Ljubljana, 1989, str. 70).

Občina Sežana je v letu 2009 pridobila kulturnovarstvene pogoje in kulturnovarstveno soglasje za ureditev pločnika ob hkratni ureditvi komunalne infrastrukture v delu vasi, v letu 2016 pa še za večino preostale ceste skozi vas. S prostorsko oblikovnega vidika je najbolj občutljiv del vasi Pri cerkvi, kot mu rečejo domačini. Tu poleg nekaj domačij stoji še cerkev Matere Božje Vnebovzete s komunsko kaščo, obkrožena z zidom, ki zajema še opuščeno pokopališče, in domačijo Šmarje 2, vse razglašene za kulturni spomenik. Albin Kjuder v Zgodovinskem mozaiku Primorske s posebnim poudarkom gornjega Krasa, (Tomaj) 1956–1960, tipkopis, str. 123, navaja, da so na pokopališču okrog cerkve pokopavali do leta 1852,

ko so ga po epidemiji kolere opustili. Pokopavanje ob cerkvah je prepovedal cesar Jožef II. Baze poudarjenega vhoda na »novo« pokopališče v Šmarjah so datirane v leto 1846, nad vhodom pa je kovinski nastavek z letnico 1855.

Zaradi v slovenskem prostoru izjemnega ambianta smo tu pogojevali oblikovanje pločnika s kamnitimi robniki, pohodno površino, ki ni asfaltna, in izbor kvalitetnejše oblikovane komunalne opreme, kot so pokrovi jaškov, cestnih požiralnikov in cestnih luči ter ohranjanje kamnitega zidu s kalono pri cerkvi. Kamnita kalona je vpeta v cerkveno obzidje na vzhodni strani. Kamniti portal kalone je ločnega tipa. Sestavljen je iz blazinastih baz, dveh pokončnikov, ornamentiranih kapitelov, pravičnega polkrožnega loka in temenskega sklepnika; tudi ta je okrašen z volutno spiralastim profilom. Nad njim je vzdana kamnita plošča. Vpet je višji zid, ki ga prekriva dvokapna skrlata strešica. Odprtino zapirajo kovana vrata z letnico 18 I M 8 z manjkajočo desetiško številko. Preostali zid okrog cerkve je nižji, zidan z malto in ravno zaključen z večjimi kamnitimi ploskimi skrlami, ki prekrivajo celotno širino zidu; ponekod je poškodovan.

V letu 2017 so se dela začela. Najprej se je zalomilo pri izboru robnikov, saj so taki iz lokalno značilnega kamna apnenca zaradi previsoke cene odpadli, na cenejše granitne, a za Kras netipične, pa nismo pristali. Površina se je zato obdelala v pranem betonu. Problem je nastal pri kaloni, kjer zaradi cestnoprometnih predpisov nismo našli ustrezne rešitve. Kalone namreč nismo dovolili prezidati in prestaviti, da bi se izognili višinski razliki med pločnikom in bazami portala, ki so sedaj nekoliko utopljene pod pločnik, kar so predlagali predstavniki vaše skupnosti, investitorica in izvajalec del. Obenem naj bi bil na tem mestu pločnik širši, da bi zagotavljal varen vhod v cerkev. Po dolgotrajnih usklajevanjih smo pristali na rešitev, ki ni idealna, a je nekakšen kompromis in ohranja ožji pločnik, kalono in zid na njihovem mestu.

Do novih odkritij ni prišlo. Konservatorski nadzor je izvajala etnologinja ZVKDS, OE Nova Gorica, Eda Belingar, gradbena dela pa je izvedlo podjetje Godina gradbeništvo in druge storitve iz Hrpelj.

Šmarje pri Sežani, ambient cerkve s komunsko kaščo in kalono v ospredju pred pričetkom del (foto: E. Belingar, 2012)

Šmarje pri Sežani, začetek izvajanja del pri cerkvi in komunski kašči (foto: E. Belingar, 2017)

Šmarje pri Sežani, cesta po zaključku del (foto: E. Belingar, 2018)

157 Sabina Ravnikar, Jerneja Kos

EŠD: 749

Naselje: Šmarje – Sap

Občina: Občina Grosuplje

Ime: Šmarje Sap – cerkev Device Marije

Področje: UA, R

Obdobje: prva četrtina 13. stoletja, zadnja četrtina 15. stoletja, prva polovica 17. stoletja, 18. stoletje, 1774, tretja četrtina 20. stoletja

Cerkev z delno ohranjenim taborom stoji sredi naselja Šmarje – Sap, med Ljubljansko cesto in železniško progo. V osnovi je cerkev triladijska romanska bazilika z baročnima bočnima kapelama, gotskim prezbiterijem z zakristijo in zvonikom na zahodu. Obnovljena je bila po drugi svetovni vojni. Cerkev ima baročno fasado in opremo. Od protiturškega tabornega obzidja je ohranjen obrambni stolp.

Župnija Šmarje – Sap je leta 2017 izvedla obnovo zahodne fasade, fasade in strehe zvonika. Na strehi zvonika so izvedli zamenjavo dotrajane barvne pločevine, leseno konstrukcijo pa so ohranili, zamenjali so samo dotrajane elemente. Nova bakrena pločevina je bila izvedena po obstoječem stanju. Hkrati so izvedli pregled ometa na zvoniku. Ugotovljeno je bilo, da je omet, ki je bil leta 1979 v celoti odbit in izveden na novo, trden, zato so se rekonstruirala samo poškodovana mesta. Barvna prezentacija je bila izvedena v ubito beli barvi s šivanimi robovi v temni barvi.

Na glavni fasadi, ki je bila v preteklosti že večkrat prenovljena in barvana, je bila v središču pozornosti obnova štirih poslikav v samostojnih poljih. Baročna fasada, ki je bila na novo prizidana leta 1774, je prislonjena na zahodni zvonik. Členjena je s štirimi centralnimi pilastri v osrednji osi in dvema manjšima na desni in levi strani. Osrednji del s trikotno atiko je poudarjen s stranskima volutama. V predelih med pilastri so štiri polja, v treh so ohranjene poslikave z motivi sv. Bendikta iz Nursije in sv. Bernarda iz Clavirauxa in prizorom Oznanjenja, pod poslikavami sta dve polkrožni niši z lesenima kipoma sv. Petra in sv. Pavla, ki sta bila postavljena leta 1885 ob preureditvi

Šmarje – Sap, cerkev Device Marije (foto: S. Ravnikar, 2017)

portalov. Četrta poslikava je nad glavnim portalom. Naslikana angela držita delno ohranjen kronopis »SIT GLORIA OMNI POTENTI DEO LAVS GLORIOSAE PARENTI SANCTI ...«.

Na desni in levi strani zvonika sta potekali veliki konstrukcijski razpoki, ki sta močno poškodovali poslikave. Konstrukcijska razpoka na stiku fasade in zvonika je bila injektirana z injektirno maso NHL, prav tako manjše razpoke. Odstranjen je bil preperel in podmehurjen omet. Na mestu razpok je bilo videti starejšo plast ometa pred barokizacijo.

Poslikave so bile zaradi izpostavljenosti vremenskim vplivom in zamakanja v zelo slabem stanju. Manjkal je del motiva, pigmenti so bili izprani, vidni so bili sledovi predhodnih posegov in plomb.

Za izhodišče posegov je bila na voljo slikovna dokumentacija Steletovih fotografij in barvnih reprodukcij iz leta 1986, ko je bilo stanje poslikav v dokaj dobrem stanju. Restavratorki sta našli tudi sorodne analogije v neposredni bližini, v cerkvi sv. Tilna v Višnji Gori, kjer se v kompoziciji oltarne poslikave pojavljata podobna svetniška motiva, domnevno delo višnjegorskega slikarja Franca Antona Nirenbergerja

(1712–1784).

Na poslikavi nad portalom in na motivu Oznanjenja se je zaradi manjših poškodb izvedla retuša z minimalno rekonstrukcijo. Glede poslikav z motivi svetnikov se je sklicala interna komisija, ki se je na podlagi ohranjenega materiala, arhivskih virov in sorodnih poslikav v Višnji Gori odločila, da se manjkajoči predeli motiva rekonstruirajo, predeli, kjer je original ohranjen, pa se očistijo, utrdijo, konservirajo in po potrebi minimalno retuširajo. Po odstranitvi plomb je bilo potrjeno, da je poslikava nad portalom starejša, ker je vzdava portala poškodovala spodnji del motiva.

Problematične plombe so bile deloma zalite s cementno maso in so ustvarjale »pokrov« nad razdrobljeno podlago. Prekrivale so tudi dobršen del originala na robovih, predvsem pa fragmente. Odstranjevanje je potekalo mehansko. Čez original zamazani ometi so se odpirali postopoma in po plasteh, okameneli beleži na najdenih fragmentih in na originalu so bili odstranjeni s skalpelom. Pod takimi ostanki je poslikava ohranila kolorit, kar je kasneje zaradi povezovanja v motiv narekovalo intenziteto minimalne okoliške retuše.

Zdrobljeni originalni spodnji omet na plombah je bil odstranjen, podlaga pa je bila utrjena s 25- in 50-odstotnim CaLoSilom®. Manjkajoči omet okoli fragmentov je bil v več plasteh dopolnjen z apneno malto, kar je zagotovilo stabilnost. Širše razpoke z možnostjo dostopa so bile po utrjevanju zazidane z apneno malto in kamni. Na ohranjenem delu poslikave so bile manjše poškodbe utrjene, točkovno injektirane v lasnih razpokah in kitane s fino apneno malto. Sledilo je čiščenje z mehkim čopičem in tamponi, namočenimi v destilirani vodi. Po prerisu črtne risbe originala na folijo je bil manjkajoči del rekonstruiran na podlagi najdenih podatkov in že sprejetega načrta rekonstrukcije. Na sveže nanoseni zaglajeni omet do nivoja freske se je prenesla risba in v fresco tehniki podložila do intenzitete ohranjenega originala. Površina fresk je bila pred izvedbo rekonstrukcije utrjena prek japonskega papirja s silikatnim utrjevalcem Nano Estelom®. Celotna rekonstrukcija je bila izvedena s črtkanjem z Aresom SF 016®. Motiv je na originalu retuširan le do te mere, da se intenzivno ohranjeni deli in fragmenti povežejo v celoto. Novi rekonstruirani del, podložen v fresco

tehniki, pa je prilagojen intenziteti retuširanega originala. Polje z manjkajočo fresko je bil po sondiranju zidarsko obdelan, nato pa tonsko usklajen z barvami ozadij na preostalih freskah. Tako vse štiri niše skupaj s portalom delujejo kot uravnotežena celota.

Lesena kipa sta bila v preteklosti večkrat preslikana. Izpostavljena sta bila vremenskim vplivom, zato sta bila močno poškodovana. Originalno leseno osnovo so utrdili, manjkajoči elementi so bili rezbarsko izdelani iz lipovine. Izvedena je bila retuša izvorne poslikave.

Obnovo fasade je izvajalo podjetje Gro-Grad iz Grosuplje, restavratorska dela na poslikavah sta izvajali restavratorki Jerneja in Mojca Kos, na lesenih kipih pa Restavratorko Miha Legan.

Šmarje – Sap, cerkev Device Marije, kip sv. Petra pred posegi (foto: M. Legan, 2017)

Šmarje – Sap, cerkev Device Marije, kip sv. Petra po posegih (foto: S. Ravnikar, 2017)

Šmarje – Sap, cerkev Device Marije, freska sv. Bernarda pred posegi (foto: J. Kos, 2017)

Šmarje – Sap, cerkev Device Marije, freska sv. Bernarda po posegih (foto: S. Ravnikar, 2017)

158 Andrejka Ščukovt, Patricija Bratina

EŠD:	753
Naselje:	Šmartno
Občina:	Brda
Ime:	Šmartno v Brdih – vas
Naslov:	Šmartno 28, hiša Jakončič
Področje:	E
Obdobje:	16.–20. stoletje

Goriška Brda so edini primer, z izjemo Istre in delno Vipavske doline, kjer se je stara oblika lastniških, socialnih in gospodarskih odnosov ohranila vse do prve polovice 20. stoletja, saj je bil kolonat v Brdih razširjen še nekaj let po končani drugi svetovni vojni. Beseda kolonat ali kolon izhaja iz termina colonus in pomeni kmeta ali zakupnika – obdelovalca zemlje, ki dela na zakupnem zemljišču ali kmetiji. V Brdih je bilo več vrst kolonov: plemiški koloni, cerkveni koloni, meščanski koloni in državni koloni. Kmečko prebivalstvo je imelo kmetije in posamezna zemljišča v dednem zakupu ali v obliki kratkoročnih, srednjeročnih in dolgoročnih pogodb, z deležnimi ali fiksnimi dajatvami. Pod avstrijsko oblastjo je dobil kolon po dogovoru zemljo, hišo, klet in pripomočke za obdelavo. Kolonske kmetije so se v Brdih v glavnem ukvarjale z vinogradništvom in sadjarstvom. Kolon je ob godu sv. Martina za povračilo lastniku nepremičnine moral prispevati lastno delovno silo, delovno silo živine ter blagovne in denarne dajatve. Denarna dajatev je bila za kolona najtežja. Izgradnja t. i. bohinjske proge med letoma 1900 in 1906, ki je povezala Srednjo Evropo z Jadranskim morjem, je kolonom omogočila večjo prodajo kmetijskih pridelkov tako v bližnjih kot tudi v bolj oddaljenih krajih, zato so denarne dajatve lažje zmogli. Koloni iz Šmartnega so v blagu dajali do 60 odstotkov vina. Sadje in druge pridelke pa so lahko obdržali in jih prodajali.

V Šmartnem so bile v glavnem posestniške družine Gašparin, Ogrič, Jakopič in Kocijančič. Ogriči in Jakopiči so posestvovali objekte na Gornjem placu. Gašparini in kasneje Kocijančiči pa v Bərjāču. Danes je v Bərjāču odprt prostor na severovzhodni strani obzidja in predstavlja dvorišče z nizom stavb št. 26, 25, 27, 24 in 28. Do okrog leta 1860 je bilo to t. i. Gašparinovo dvorišče. V njem so stanovale štiri kolonske družine. V letih 1855 in 1856 je veleposestnik Gašparin posest prodal. Kupil jo je posestnik Kocijančič s Podgore in jo leta 1860 spremenil v tri kolonska stanovanja in v bivališče zase. Kocijančič je v letih 1910 in 1911 posestvo začel prodajati. Odkupili so ga koloni, katerih potomci živijo v Bərjāču še danes. Bərjāč predstavlja severovzhodno stran Šmartnega. To je nepozidan prostor v obliki terase ali skupnega dvora, ki se je formiral v 16. stoletju. V 17. in 18. stoletju so prostor med hišami in obzidjem zaprli s portalom, ki je bil podobno zgrajen kot tisti, ki je danes vgrajen v hiši Šmartno št. 54 in ima v sklepnem kamnu letnico 1757. Po pripovedovanju naj

bi v Bərjāču stala dva vhoda portala, večji za vozove, manjši pa za ljudi. Po pričevanju je bil Bərjāč med prvo svetovno vojno porušen, po drugi varianti pa naj bi ga okoli leta 1946 demontirali in prepeljali v bližnjo vas Imenje.

Hiša Šmartno 28, danes hiša Jakončič, stoji na koncu stavbnega niza v Bərjāču in na koncu opisanega dvorišča. Objekt je bil pred obnovo v slabem gradbenem stanju. Glede na poročilo izvedenca gradbene stroke obstoječih nosilnih zidov ni bilo več možno sanirati. Zato je na parceli zrasla nova gradnja, ki je povzela gabarite predhodnice, pa tudi smer slemena in naklon strehe. Fasade nove gradnje pa so oblikovane z elementi, značilnimi za območje.

Ob rušenju obravnavanega objekta in ob izkopih za temeljenje

Šmartno, hiša Šmartno 28 pred rušitvijo (foto: A. Ščukovt, 2013)

Šmartno, hiša Šmartno 28 po zaključenih delih (foto: Ščukovt, 2017)

novega so bile zahtevane arheološke raziskave (parc. št. 1191, 1192/1, obe k. o. Šmartno). Te je marca 2013 izvedla arheološka ekipa Avguste, d. o. o. Med raziskavami je bil dokumentiran profil v skupni dolžini 9 m, 6 m stran od SZ vogala cerkve sv. Martina, ki je predstavljal nasutja, visoka do 2,6 m, ter naravno geološko podlago (lapor, flišno preperino). V nasutju najden novodobni gradbeni material je ostanek posegov ob razširitvi ter preureditvi poslopja cerkve v 19. stoletju (Turk, M., Rupnik, J. 2014. Prvo strokovno poročilo o arheološki raziskavi ob gradnji v Šmartnem v Brdih). Starejše arheološke najdbe ali strukture na območju posega med raziskavami niso bile odkrite.

159 Mitja Pergar

EŠD:	/
Naselje:	Šmartno pri Litiji
Občina:	Šmartno pri Litiji
Ime:	Šmartno pri Litiji – ruševine gradu Roje
Področje:	A
Obdobje:	srednji vek

Na pobudo študenta arheologije Benjamina Feleta in zgodovinarja dr. Jerneja Kotarja iz Šmartnega pri Litiji smo skupaj z dr. Katarino Katjo Predovnik (Oddelek za arheologijo, Filozofska fakulteta v Ljubljani, Univerza v Ljubljani) 23. 11. 2015 opravili ogled lokacije ruševin gradu Roje nad Šmartnim pri Litiji.

Ob ogledu je bilo ugotovljeno, da so na nepremičninah s parc. št. 845/4 – del in 991, obe k. o. 1847 – Šmartno, ruševine gradu (slika 1). Na terenu so delno vidne ruševine grajskih zidov, po ogledu lokacije smo skupaj pogledali tudi arheološke najdbe (lončenina, pečnice, steklo, živalske kosti in kovinske najdbe), ki jih je najditelj pred leti izkopal na lokaciji in jih je dr. Kotar predal Oddelku za arheologijo v obdelavo. Glede na zbrano historično gradivo gre za ruševine gradu Roje, ki je bil v 16. stoletju že opuščen (glej Hauptman, H. 2001. Od Verneka do Oble Gorice (Gradovi in graščine v občini Litija). Villa Littia Litija, 2001; in Sapač, I. 2011: Arhitekturnozgodovinska problematika srednjeveških plemiških dvorov na območju Litije, Šmartna in Gabrovke. Kronika 59, 383), kar je dobro vidno tudi na Valvazorjevi veduti (slika 2).

Štiriindvajsetega oktobra 2017 smo opravili ponovni ogled lokacije gradu Roje in njegove neposredne okolice z namenom, da se dodatno obrazloži predlog vpisa v register kulturne dediščine tudi za nepremičnine, ki so nekoliko oddaljene od grajskih ruševin. Opravili smo ogled nepremičnine s parc. št. 1010, k. o. 1847 – Šmartno, ki je v naravi raven plato, poraščen z gozdom. Ob ogledu sem prepoznal temelje manjšega kamnitega objekta, ki je viden tudi na državnem lidarskem posnetku. Na vrhu platoja sta bili dve podrti drevesi, pod katerima smo našli kos taline in odlomek srednjeveške keramike.

Lokacija gradu je ogrožena, saj je vetrolom v letu 2017 podrl nekatera drevesa na območju grajskih ruševin in s tem poškodoval nekatere zidove, ki so bili v letu 2015 še dobro ohranjeni.

Šmartno pri Litiji, ruševine gradu Roje (foto: M. Pergar)

160 Minka Osojnik, Patricija Bratina

EŠD:	4053
Naselje:	Štanjel
Občina:	Komen
Ime:	Štanjel – cerkev sv. Danijela
Področje:	UA, A
Obdobje:	tretja četrtina 15. stoletja, prva četrtina 17. stoletja, 1609, druga polovica 18. stoletja, druga četrtina 20. stoletja, 1946–1948

Cerkev sv. Danijela v Štanjelu stoji znotraj cerkvenega obzidja, do katerega vodi stopnišče, in je pomembna dominantna vasi Štanjel. Sezidana je bila med letoma 1455 in 1460 (Mojster kranjskega ladijskega oboka) na prostoru starejše stavbe ter je bila v 17. in 18. stoletju barokizirana. Med drugo svetovno vojno je bila stavba močno poškodovana in po vojni obnovljena po načrtih Maksa Fabianija.

Cerkev ima ob južni steni ladje in prezbiterja prizidano v osnovi še gotsko zakristijo, ki je bila v 18. stoletju povišana in podaljšana proti zahodu. Prvotno je bil dostop v nadstropje zakristije urejen po okroglem zidanem stopnišču, ki je umeščeno v JV vogal ladje in vodi na podstrešje cerkve. Med obnovo zakristije pred 40 leti je bil dostop v nadstropje urejen po lesenih enoramnih stopnicah v severnem delu zakristije. Stopnice so bile od prostora zakristije ločene z leseno predelno steno, zaradi njihove izvedbe pa je bil za dostop v nadstropje presekani zidan obok zakristije.

V letu 2017 je župnija obnovila učilnico v nadstropju in zaradi strmega naklona obstoječih lesenih stopnic izvedla novo stopnišče z dvema pravokotnima ramama in vmesnim

podestom. Za izvedbo zgornje rame je bilo treba odstraniti del oboka nad pritličjem, v pritličju se je stopnišče zaprlo s pozidano predelno steno debeline 10 cm.

Ob pričetku del se je med kopanjem temelja za nov stopniščni zid 135 cm od vhodne stene zakristije v globini pribl. 45 cm našel kamnit zid debeline 80 cm, postavljen pravokotno na steno prezbiterja cerkve. Zaradi najdbe je pristojni zavod naložil investitorju dokumentiranje odkritega zidu ter arheološke raziskave ob gradnji v nadaljevanju izkopov. Slednje je izvedla ekipa podjetja Avgusta, d. o. o., pod vodstvom mag. Draška Josipoviča (Brezigar, B., Rupnik, J. (2017), Poročilo o opravljeni arheološki raziskavi v zakristiji cerkve sv. Danijela v Štanjelu (parc. št. 1017, k. o. Štanjel), Ljubljana).

Rezultati arheoloških raziskav so naslednji: med izkopom je bil vzhodno od odkritega zidu na globini 55 cm dokumentiran starejši tlak – estrih, v katerega se ni posegalo. Prav tako sta bili ob steni prezbiterja pred vhodom v okroglo zidano stopnišče odkriti dve kamniti stopnici, ki sta verjetno del starejšega vhoda v prezbiterij cerkve. Odkrite strukture so bile po navodilih zavoda prekrite z geotekstilom in ponovno zasute. Kostni ostanki iz nasutja nad tlakom, ki so ostanek prekopanega pokopališča okoli cerkve, so bili v dogovoru z župnikom pokopani na mestu odkritja.

Med raziskavami odkrite strukture natančneje določajo obseg prvotne gotske zakristije.

zahtev po ustrezni varnosti objekta so se izvedle protipotresne AB-stropne konstrukcije. Projektna dokumentacija za pridobitev gradbenega dovoljenja je bila izdelana na osnovi strokovne analize in usmeritev širše skupine domačih in tujih strokovnjakov.

V letu 2017 je Občina Komen kot lastnica objekta sklenila pogodbo s podjetjem KSP Sežana za izvedbo celotnega zunanega ovoja spodnjega palacija. Predvidena vsebina, to je umestitev Muzeja Natura 2000 v mansardo severozahodnega dela spodnjega palacija, je narekovala delno spremembo višinskih gabaritov. Spremembo načrtov je investitorka izdelala brez predhodnega posvetovanja s strokovno službo in brez kulturnovarstvenih pogojev. Sklicevala se je sicer na kulturnovarstveno soglasje, ki ga je pridobila za izdajo gradbenega dovoljenja že pred leti. Zahtevali smo novo dokumentacijo, na osnovi katere bi podali dopolnitev kulturnovarstvenih pogojev. Zasnova in prikaz objekta sta bila predstavljena širšemu sestavu ZVKDS, ki je zahteval določene spremembe. Te se pri izdelavi projekta za izvedbo, ki ga je izdeloval arhitekturni biro Arhipelag, niso v celoti upoštevale, zato smo zahtevali dopolnitve in popravke. Sledilo je več usklajevalnih sestankov z županom, projektantom in širšo strokovno skupino zavoda. Željam Občine Komen in projektanta smo skušali prisluhniti, ob zavedanju, da gre za rekonstrukcijo porušenega objekta, od katerega je ostalo le nekaj delov zidov in fotografije prvotnega stanja. Na podlagi teh je prve sanacijske posege začela že arhitektka dr. Nataša Šumi.

Severni, to je obravnavani del spodnjega palacija je v primerjavi z ostalimi deli kompleksa neprimerno širši in konstrukcijsko zahtevnejši. Zaradi tega je bila lesena strešna konstrukcija dodatno okrepljena z jeklenimi profili, ki so se globoko sidrali v zidove. Predvidena umestitev muzeja v podstrešni del je tudi narekovala odprt prostor brez podpornih stebrov, kar je še dodatno vplivalo na zasnovo strešne konstrukcije.

Slabši deli kamnitih zidov so bili še dodatno injektirani s podaljšano apneno maso. Kamniti okvirji oken in vrat so bili zaradi požara tako poškodovani, da jih je bilo treba skoraj v celoti izvesti na novo. Ta dela je po starih vzorcih izvedlo podjetje Marmor iz Sežane, ki je tudi saniralo poškodovane dele ohranjenih elementov. Na novo je bil izklesan in vgrajen tudi manjkajoči del polkrožno zaključenega kamnitega venca na zahodni fasadi.

Na tako pripravljene kamnite okenske in vratne okvirje je bilo nameščeno stavbno pohoštvo iz macesnovega lesa, ki ga je izdelalo mizarstvo podjetje TIM iz Ribnice. Fasade so ometane z apnenim ometom Baumit.

Glede na to, da gre pri gradu Štanjel za rekonstrukcijo večinoma porušenih objektov, so bili sprejeti kompromisi dopustni. Kljub nesoglasjem s projektanti in investitorjem je prenova uspešna, saj bo spomenik po dolgih letih propadanja dobil primerno vsebino, ki je potrebna za revitalizacijo naselja. Pogled na grad z zahodne strani je praktično identičen tistemu pred poružitvijo in lepo zaključuje podobo naselja.

Štanjel, pogled na grad pred drugo svetovno vojno (arhiv ZVKDS)

Štanjel, pogled na grad, porušen v drugi svetovni vojni (arhiv ZVKDS)

Štanjel, pogled na grad po zadnji prenovi (foto: M. Mozetič)

161 Mitja Mozetič

EŠD: 7244

Naselje: Štanjel

Občina: Komen

Ime: Štanjel

Naslov: Štanjel – grad

Področje: UZ

Obdobje: 17., 18. stoletje

Grad Štanjel je bil ob koncu druge svetovne vojne skoraj v celoti požgan in porušen, tako kot sama vas. V sedemdesetih letih 20. stoletja so se začela prva obnovitvena dela, prva večja celostna prenova pa je bila v osemdesetih letih, ko je v južnem krilu spodnjega palacija nastala galerija s stalno razstavo podarjenih del umetnika Lojzeta Spacala. Do odprtja galerije je prišlo pred natanko tridesetimi leti.

Prenova kompleksa gradu se je nato nadaljevala postopoma, po fazah, najobsežnejša je bila prenova kvadratnega grajskega stolpa nad trgom ob cerkvi, z delom gornjega palacija, ki se navezuje nanj. Ta del je dobil tudi ustrezno vsebino, ostali del do kvadratnega stolpa s polžastim stopniščem na severni strani kompleksa pa se je prekril z dvokapno korčno streho in pred tem statično utrdil.

Obnovitvena dela so se v letu 2010 nadaljevala na severnem krilu spodnjega palacija, ko se je ta pozidal v kamnu. Zaradi

162 Mitja Mozetič

EŠD: 760

Naselje: Štanjel

Občina: Komen

Ime: Štanjel – vas

Področje: E, U

Obdobje: 17.–20. stoletje

V preteklih letih se je po celotnem naselju Štanjel izvedla nova komunalna oprema, skladno z občinskim lokacijskim načrtom, in prostor je postal še bolj zanimiv za ponovno naseljevanje, nove vsebine, obenem pa se povečuje tudi turistični obisk. Posledično se ponovno bolj prenavljajo objekti, ki dobivajo nove vsebine.

Cilji prenov, ki so potekale v letu 2017, so povsem podobni vsem prejšnjim – sanacija in rekonstrukcija razpadajočih objektov, ki že vse od konca druge svetovne vojne ogrožajo tudi varnost prebivalcev in obiskovalcev, ter revitalizacija naselja Štanjel. Tlaki po naselju so večinomačasni, končni bodo izvedeni, ko bodo preнове objektov zaključene in ne bo prihajalo do prekopov ulic in vožnje po njih z gradbenimi stroji. Na turistični poti od cerkve proti vrtu ob vili Ferrari, tik ob Kobdiljskem stolpu oz. Stolpu na vratih, sta bili ruševini dveh manjših objektov v lasti Občine Komen. V prvi, z označbo G/1, je bil zasnovan prostor za javne sanitarije, v drugi, z označbo G/2, pa manjša trgovinica. Za prvo je bilo pridobljeno gradbeno dovoljenje.

Hkrati s prenovo spodnjega grajskega palacija se je Občina Komen odločila, da izvede še javne sanitarije, ki jih vse številnejši obiskovalci že dolga leta pogrešajo. Izvajalec del je bil torej isti kot na gradu, to je SKP Sežana.

Skladno z določili občinskega lokacijskega načrta, ki je bil izdelan na osnovi konservatorskih usmeritev, so se vsi manjkajoči deli zidov pozidali, na ulični strani so vhodna vrata in dvoje manjših oken, na drugi strani pa so se obstoječa okna ohranila skupaj z zidom. Izvedel se je še prehod iz stolpa v prostor pod sanitarijami, s povezavo na terase pod obzidjem, kjer so bili nekoč vrtovi. Streha objekta je lesena dvokapnica s kamnitim napuščem, krita pa je s korci.

Do sedaj neizkoriščena ruševina je tako dobila novo namembnost, prostor pa tudi bolj urejeno podobo, kar pomeni, da je bil cilj dosežen, rezultati pa so skladni s pričakovanji.

Večja prenova se je v sklopu vasi Štanjel izvajala še na hiši 2, ki ji pripada tudi ruševina hiše B. To je vse v neposredni bližini vhodnega stolpa. Vse dotrajane stropne konstrukcije so se zamenjale, na samih fasadah pa ni sprememb okenskih in vratnih odprtih. Investitor je pridobil gradbeno dovoljenje tudi za nadomestno gradnjo objekta B, ki je imel ohranjen le pritlični del zidu ob ulici, z azidano vratno in okensko odprtino. Novi zidovi so iz dveh slojev opeke z vmesno toplotno izolacijo. Vsi zunanji ometi so apneni. Obstoječe okenske in vratne odprtine so ohranile stare kamnite okvirje, na nove odprtine pa so se namestili novi okvirji iz kraškega kamna. Okna in vrata so

Štanjel, hiši 2 in B (foto: M. Mozetič)

Štanjel, objekt G/1 ob Kobdiljskem stolpu (foto: M. Mozetič)

izdelana iz masivnega macesnovega lesa.

Investitor je odkupil tudi terase pod objektom in jih začel urejati. Izkopi so se izvajali pod arheološkim nadzorom. Med raziskavami je bil odstranjen betonski podporni zid, novega, kamnitega, pa je investitor zgradil brez ustreznih dovoljenj, zato je bil uveden inšpekcijski postopek. Investitor je po prejemu odločbe pridobil ustrezna soglasja in dovoljenje. Dela na objektih je izvajalo podjetje MOME Muhamed Alievski, s. p. Tudi v tem primeru so rezultati v skladu s pričakovanji. Štanjel je s to prenovo pridobil nova prenočišča za turiste in tudi to prispeva k revitalizaciji naselja.

163 Minka Osojnik

EŠD: 4117

Naselje: **Tabor**

Občina: Sežana

Ime: **Tabor pri Vrabčah – cerkev Marijinega darovanja**

Področje: UA, R

Obdobje: Obdobje: sredina 17. stoletja, 1668, prva četrtina 18. stoletja, 1711, tretja četrtina 19. stoletja, 1857

Baročna cerkev Marijinega darovanja stoji na griču v vasi Tabor, jugozahodno od vasi Vrabče, znotraj delno ohranjenega tabora in graščine (Wruserch, omenjena leta 1267). Cerkev je iz sredine 17. stoletja in ima tristrano zaključen prezbitenij, širšo pravokotno ladjo ter zvonik iz leta 1711. Prezbitenij je bil povišan leta 1857. Notranjščino z bogato baročno opremo je v letih 1869 in 1870 s prizori iz Marijinega življenja poslikal Janez Wolf. Zaradi zamakanja strehe in dotrajanih ometov na fasadah je prihajalo do večjih poškodb na ometih v notranjščini, s tem pa so bile močno ogrožene tudi Wolfove poslikave.

Zaradi omenjenih problemov se je leta 2017 župnija lotila obnove strehe in zunanjih fasad. Izvedena je bila nova prezračevalna streha in položena nova korčna kritina. Po obodu objekta so bile izvedene horizontalne AB-vezi. Po sondiranju sten so bili odbiti in na novo izvedeni vsi zunanji ometi (Grigolin Palladio), fasada pa je bila prebarvana po barvni študiji, ki jo je pripravila odgovorna konservatorka-restavratorka.

Med obnovo fasad so bili izvedeni interventni restavratorski posegi na sončni uri na južni fasadi cerkvene ladje. Previdno so bile odstranjene sekundarne cementne obloge, sledila sta utrjevanje in obšivanje robov po celotnem obsegu ure, površina se je mehansko očistila, odstopli deli so se injicirali. Po končanem zaščitnem delu so se z ometom dopolnili manjkajoči deli, tako da so se okoli ure lahko nemoteno izvedli novi fasadni ometi. Z interventnim posegom se je sončna ura ohranila, treba pa bi jo bilo v celoti restavrirati. Dela so izvedli novogoriški restavratorji Restavratorskega centra.

164 Andrejka Ščukovt, Anton Naglost

EŠD: 24950

Naselje: **Tabor nad Dornberkom**

Občina: Nova Gorica

Ime: **Tabor nad Dornberkom – vas**

Naslov: pri hiši Tabor 66

Področje: E, UA

Obdobje: 19., 20. stoletje

Gručasta vas Tabor nad Dornberkom leži v spodnji Vipavski dolini, na izpostavljeni legi na griču z okrog 135 m nadmorske višine, na križišču cest Dornberk–Trstelj–Komen (Kras) in Dornberk–Branik (Vipavska dolina), zato je imela lega tega naselja v preteklosti strateški pomen.

Stavbne zasnove stanovanjskih in gospodarskih objektov danes ležijo na temeljih stolpastega dvora oglejskih ministralov Gospodov Dornberških iz 11. stoletja. Kasneje je razširjen grad postal last družine Rabatta. Naselje je v času turških vpadov funkcioniralo kot tabor. Deloma so danes še ohranjeni grajsko obzidje in dva stolpa.

Ob vstopu v gručasto vas z radialno pozidanimi stavbami na njeni severni strani od leta 1894 stoji na gospodarski objekt prislonega znamenje. Kamnito stebrasto znamenje, ki mu domačini pravijo pil, je po obliki podobno znamenju, ki stoji pri Železnih vratih in je bilo postavljeno dobro desetletje prej. Zaradi nevdrževanosti oz. rušenja opuščene gospodarskega objekta t. i. »faladurja« je obstajala potencialna nevarnost, da se bo pil poškodoval. Zato je Krajevna skupnost Dornberk, kamor sodi Tabor, dala pobudo, da bi znamenje prestavili in restavrirali. Znamenje je kvadratnega tlorisa 40 x 40 cm, v višino meri okrog 2,50 m. Kamniti slop stoji na širši in debelejši kamniti plošči, ki je bila po sredini počena in precej poškodovana. V zgornjem slopu stojijo levo in desno ter spredaj plitke niše s polkrožno zaključenim vrhom, medtem ko je zadnji del raven. V osrednji niši je bila na kovinski podlagi slika s prizorom Svetogorske Matere Božje. Zaradi velike korozije pa je postal prizor komajda viden. Pod glavno nišo je v slop vklesan napis »Marija pomagaj – Dornberg – Ta. 1894 bor«. Površina znamenja je bila zelo porasla z algami in lišaji, zaradi neposredne bližine ceste pa je bila na kamnu umazanija.

Konservatorsko-restavratorski posegi so se začeli z demontažo kamnitih delov. Kamnite slope smo vsakega posebej s pomočjo avtodvigala demontirali in prepeljali v restavratorski atelje. S predhodnim nanosom algicidnega sredstva in nato z vodno paro smo očistili zamazano in z algami prekrito površino. Zelo poškodovano nosilno ploščo smo z vgradnjo nerjavečih klinov zlepili in obdelali manjkajoče lomljene dele. Kar nekaj domodeliranja je bilo na ostalih slopih. Domodelirana mesta smo izdelali iz umetnega kamna ter jih tonsko in strukturno prilagodili originalni površini. Izkazalo se je, da je nosilna plošča po tlorisu premajhna, zato smo se po pogovoru z naročniki odločili

Tabor nad Dornberkom, pil pred restavratorskimi posegi (foto: A. Ščukovt, 2015)

Tabor nad Dornberkom, pil po opravljenih restavratorskih posegih (foto: A. Ščukovt, 2017)

izdelati dodatni manjkajoči del iz betona. Pri montaži smo najprej namestili in utrdili nosilno ploščo in šele čez teden dni postavili ostale slope.

Prvotno načrtovano prestavitev znamenja na drugo lokacijo smo opustili, saj je lastnik s propadajočega objekta odstranil ruševine, tako da znamenje ni več ogroženo.

165 Nataša Škrjanec

EŠD: 766

Naselje: **Tolmin**

Občina: Komen

Ime: **Tolmin – nemška kostnica**

Področje: R

Obdobje: 1936–1938

Nemška kostnica v Tolminu je edini ohranjeni spomenik padlim nemškim vojakom v dolini Soče. Zgradili so jo med letoma 1936 in 1938 na območju prvotnega vojaškega pokopališča nemških vojakov, padlih na 12. soški fronti. Podatki o številu pokopanih niso povsem enotni, skupaj naj bi jih bilo okoli 1000.

Osrednji del spomenika je kapela, ki je s čipkasto kovano ograjo razdeljena na dva dela. V prvem delu so postavljene štiri hrastove plošče z vrezanimi imeni, v drugem delu pa so imena izpisana v mozaični tehniki. Trije stenski mozaiki so obdani s kamnitimi lunetami in merijo 2,9 m v višino, od tal pa so dvignjeni za 0,5 m. Osrednji mozaik na zahodni steni je širok 3,4 m, stranska mozaika na severni in južni steni pa 2,55 m. Mozaiki so izdelani iz kamnitih kock, ki tvorijo večbarvne črke na lesketajočem se ozadju iz pozlačenih kockic. Višina črk znaša 6 cm, med eno in drugo vrstico pa je 2 cm širok pas. Ročno izdelane kockice so različno velike, od nekaj milimetrov do dveh centimetrov in so vtisnjene v obarvano apneno malto.

Najranjlivejši del mozaičnih površin so predstavljale poškodbe oz. lakune z manjkajočimi in razrahljanimi robovi ter nestabilnimi kockicami, ki so se občutno večale. Poleg tega se je bližala tudi stota obletnica soške fronte, kar je vodilo v konservatorsko–restavratorski poseg, ki je potekal v aprilu in začetku maja 2017. Poškodbe so nastale zaradi vplivov vlage (visoka zračna vlaga, kapilarni dvig), človeškega faktorja (radovednost, vandalizem) in ne nazadnje zaradi kakovosti izvedbe, saj so bile kocke ponekod slabo vtisnjene v apneno malto. Večja lakuna na osrednjem mozaiku je razkrila detajl vrisane črte v svežo malto, ki je določala višino črk pri izdelavi mozaika. Manjkajoče kockice so bile predvsem pozlačene in le nekaj je bilo kamnitih. V Tolminskem muzeju so hranili le peščico najdenih. Med prejšnjimi obnovitvenimi posegi so manjkajoča mesta že dopolnjevali z barvno manj skladnimi kockicami, z uporabo malt v beli in sivi barvi ter v rastru, ki daje drugačen videz (preširoke ali preozke ter preveč ali premalo zapolnjene fuge). Pri kamnitih kockicah je bila opazna bela koprena, sicer pa so bile po celotni površini prisotne površinske nečistoče.

Ob natančnem pregledu mozaičnih površin se je izkazalo, da je približno 30 odstotkov steklenih kock nestabilnih. Ti predeli so se sproti označili, nato pa so se odstopajoče kocke previdno odstranile, očistile in razmastile, uprašena apnena podlaga pa se je odstranila in odprašila. Lokalno se

je utrdila z alkoholnim pripravkom 20–odstotnega Calosila, kasneje pa se je utrdila tudi celotna maltna podlaga. Kocke so se vstavile v novo apneno malto, identično prvotni, ki je vsebovala opečni prah. Glede na opravljene poskuse se je 20–odstotni dodatek opečnega prahu barvno najbolj približal

Tolmin, nemška kostnica, sredinski mozaik z označenimi mesti injektiranja in utrjevanja (foto: N. Škrjanec)

Tolmin, nemška kostnica, dopolnitev na sredinskem mozaiku z identičnimi kamnitimi in pozlačenimi kockicami (foto: N. Škrjanec)

prvotni malto. Za malto in injektirno maso sta se uporabila hidravlično apno Lafarge 3,5 in kalcitna moka v razmerju 1 : 1. Vsega skupaj je bilo treba dopolniti 17 lakun na sredinskem mozaiku, 6 na desnem in 5 na levem mozaiku, kjer je lakuna predstavljala mesto z vsaj petimi manjkajočimi kockicami. Za enotni končni izgled mozaičnih površin je bilo treba dopolniti manjkajoče kockice z novimi identičnimi, ki so bile pridobljene iz Italije. Med različnimi odtenki zlata smo določili pet osnovnih odtenkov, med kamnitimi pa tri odtenke marmorja: črni marmor nero marquina, oranžni marmor rosso colemandina in večbarvni vijoličasto–belosivi marmor rosso levanto. Vsi obrisi lakun in ohranjeni odtisi izpadlih kock so se prerisali na prozorno folijo. Rekonstrukcija manjkajočih črk je temeljila na arhivskem gradivu iz Nemčije, ki ga hrani Tolminski muzej. Povsod, kjer ni bilo ohranjenih odtisov izpadlih kockic, pa se je rekonstrukcija prilagajala splošnemu vtisu mozaične celote. Površinske nečistoče na mozaičnih površinah so se odstranile šele, ko je bila površina dovolj stabilna. Z mehkim čopičem in sesalnikom se je odstranil prah, ki se je dolgo časa nabiral na površinah kock in fug, nato pa je sledilo še nežno odstranjevanje preostalih nečistoč z vlažno krpo. Stenski mozaiki so znova zasijali kot celota.

Konservatorsko–restavratorska dela je izvajala akad. rest. Nataša Škrjanec pod strokovnim nadzorom pristojne območne enote ZVKDS Nova Gorica in Restavratorskega centra.

166 Andrej Jazbec

EŠD: 4071

Naselje: **Tomaj**

Občina: Sežana

Ime: **Tomaj – cerkev sv. Petra in Pavla**

Področje: R

Obdobje: 1928

Stenska slika Toneta Kralja Družina pri večerni molitvi je del celostne poslikave notranjščine. Ta obsega poslikavo oboka in dveh sten prezbiterija, slavoločno steno ter štiri s štukaturnimi okvirji zamejene prizore na stranskih stenah cerkvene ladje. Naslikane so v tehniki tempere na steni, značilni za Kralja. V precej slabem stanju so bili poslikava oboka in prizor s pridigo sv. Pavla v prezbiteriju ter prizora na stranskih ladijskih stenah, ki sta bliže vhodu. Od teh je bil v slabšem stanju obravnavani prizor. Prizora sta bila poškodovana, ko se je sesul zvonik, poškodovan med drugo svetovno vojno, in uničil streho tega dela cerkvene ladje. Po tem dogodku je prizora Družina pri večerni molitvi in Sveta družina na nasprotni steni popravljala sam Kralj, poslikava pa je kasneje spet propadala zaradi izpostavljenosti vlagi, ki je prodirala skozi steno. Stena je namreč obrnjena proti vzhodu, proti burji, ki je steno močila z dežjem, na območju slike pa je

bila na zunanji strani dolga leta velika vrzel v ometu fasade. Menda je puščal tudi žleb.

Pred zadnjim restavratorskim posegom je bila slika precej poškodovana, predvsem njen osrednji in zgornji del. Vidni so bili precej razširjeno luščenje, odpadanje barvne plasti ter kalcinacije in deformacije na poslikani površini. Šlo je sicer za manjše, vendar zelo razširjene poškodbe, ki so zelo motile berljivost slike. Opazni so bili starejše retuše in porjavel premaz, verjetno Kraljeva popravila, ki so v primerjavi z ostalimi že tako precej temačen prizor naredili še temnejšega. Kjer teh poškodb ni bilo, je bila poslikava v dobrem stanju in ni kazala znakov propadanja veziva, kot je pri Kraljevih poslikavah pogosto.

Odstranjene so bile najbolj moteče skorjaste deformacije slikovne ploskve predvsem v zgornjem monokromnem delu prizora. Za odstranjevanje potemnelega oljnega premaza je bil uporabljen 10–odstotni amonijev karbonat, ki je prišel v kontakt s površino slike prek vatnih tampončkov. Starejša Kraljeva retuša se je ohranila, četudi barvno ni bila najbolj ustrezna. Za utrjevanje barvne plasti na predelih, kjer se je ta luščila, je bil uporabljen amonijev kazeinat. Fino kitanje poškodb v ometu je bilo izvedeno z apneno malto. Zaradi potrebe po obnovitvi predstavnosti slike je bila izvedena retuša, pri kateri je bil kot vezivo uporabljen amonijev kazeinat. Drobne poškodbe so se obravnavale z lazurami, nekoliko večje pa s črtkanjem. Retuša je bila precej zahtevna predvsem zaradi obsežnih monokromnih površin ter zaradi masne in sijajne originalne poslikave. Ker je razlika med retuširanimi mat partijami in sijajno površino poslikave moteča le pod določenim kotom in bi bile lahko dolgoročno z morebitnimi lakastimi premazi le težave, se za poenotenje površine poslikave v tem primeru nismo odločili.

Tomaj, cerkev sv. Petra in Pavla, prizor Družina pri večerni molitvi, detajl poslikave s Kristusom med retušo (foto: A. Jazbec, 2017)

167 Gašper Rutar

EŠD: /

Naselje: **Tomaž nad Vojnikom**

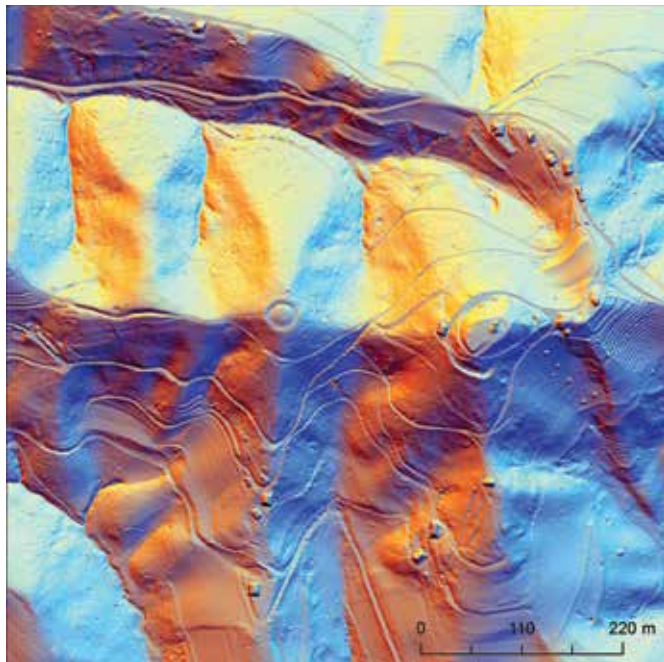
Občina: Vojnik

Ime: **Tomaž nad Vojnikom – Tomažev hrib**

Področje: A

Obdobje: neopredeljeno

Na Tomaževem hribu nad Vojnikom (parc. št. 261/10, k. o. Tomaž) so ostanki širokega krožnega jarka premera 40 m z nasutim osrednjim platojem premera 20 m. Gre za po konstrukciji in dimenzijah identičen ostanek, kot ga najdemo pri ostankih stolpov, ki so tvorili sistem protiturške zapore pri Kotljah (Preški Vrh – arheološko najdišče Turške šance, EŠD 7629). Sosednji 220 m oddaljeni Sv. Tomaž je prav tako na vzdignjenem platoju, še kilometer jugovzhodno pa je vzpetina Gradišče (Gradišče pri Vojniku – arheološko najdišče Gradišče, EŠD 25251) s pentagonalnim platojem (0,12 ha), obdanim z jarkom, za katerega se sicer domneva, da gre morda za jarek izginulega gradu Miltenberg iz 13. stoletja.

Tomaž nad Vojnikom, lokacija na lidarskem posnetku. V sredini je krožni jarek, desno na platoju je cerkev sv. Tomaža, kjer je na južnem delu viden del jarka, ki bi lahko predstavljal ostanke starejšega obrambnega jarka (izvedba: G. Rutar).

168 Lilijana Medved, Irena Čuk, Branko Ramšak

EŠD: 16789

Naselje: **Turnišče**

Občina: Turnišče

Ime: **Turnišče – domačija Polanšček**

Naslov: Turnišče, Ulica Štefana Kovača 83

Področje: E

Obdobje: druga četrtina 20. stoletja, 1929

Polanščkova domačija stoji v središču Turnišča ob glavni vaški cesti. Predstavlja enovito gradnjo, datirano z letnico 1929. Zidan stavbni kompleks ima značilno tlorisno obliko v obliki črke L, pri čemer je podolžni stanovanjski del postavljen vzdolž ceste, pod skupno opečno streho pa se nanj pravokotno navezuje gospodarski krak, poudarjen z lesenim »šatorom«, ki ga podpira dvoje oblikovanih zidanih stebrov. Z dvoriščne strani vodi do glavnega hišnega vhoda zidano dvostransko stopnišče z daljšim podestom. Dvorišče proti cesti zapira originalna žičnata ograja, vpeta med oblikovanimi betonskimi stebrički. Sama stanovanjska stavba se ponaša z bogato, v ometu izdelano fasadno profilacijo na vizualno izpostavljenih fasadah, ki jo Ivan Sedej opredeljuje kot kmečko secesijo, značilno za arhitekturo Turnišča v obdobjih pred prvo svetovno vojno in med obema vojnoma (Dr. Ivan Sedej, Etnološki spomeniki na območju občine Lendava. Spomeniškovarstvena študija in topografski seznam spomenikov, Ljubljana, 1974). Polanščkova domačija, ki jo je po smrti zadnje lastnice odkupila Občina Turnišče, je vpisana v Register kulturne dediščine in je predlagana za razglasitev za kulturni spomenik lokalnega pomena.

Lokalna skupnost je domačijo namenila za prenovalni objekt dnevnega varstva starejših občanov. Na osnovi kulturnovarstvenih pogojev je projekt prenove izdelal Arhitekturni biro Lazar, d. o. o., iz Murske Sobote, gradbena dela, ki so se pričela konec leta 2016 in se intenzivno nadaljevala v letu 2017, je izvajalo Gradbeništvo Durič, d. o. o., iz Bodoncev, stavbno pohištvo pa je izdelalo mizarstvo ADZ, Vladimir Lebar, d. o. o., iz Lipe. Sredstva za prenovalni objekt je celoti zagotovila Občina Turnišče.

Prenova kompleksa je časovno razdeljena v dva dela: v prvi fazi (2016 in 2017) je potekala prenova notranjščine stanovanjske hiše, ki je bila izjemno zahtevna zaradi nove namembnosti in prilagajanja novim standardom; v drugi fazi (2018) sta se nadaljevali prenova notranjščine gospodarskega dela in obnova strešne kritine. Projekt se bo zaključil s celovito obnovo fasadnih ometov in ureditvijo dvorišča z okolico. Spomeniškovarstvena izhodišča za posege so temeljila na predhodnih sondažnih raziskavah materialov in barv, varovanju izvornih zunanjih oblik in pomembnih arhitekturnih poudarkov, ohranjanju značilnih tlorisov ter ohranjanju oziroma izdelavi replik primarnega stavbnega pohištva. Nova namembnost domačije je

narekovala spremembo tlorisa pritličja stanovanjske hiše samo na območju sanitarnega vozla, ki ga je bilo treba razširiti v prostor prvotne shrambe. Zaradi nepodkletenosti visokopritlične hiše sta bili izvedeni hidroizolacija stavbe in zamenjava vlažnih notranjih ometov. Obnovljene so bile vse inštalacije, prav tako so se izdelala nova okna po vzoru originalnih, vendar z dvojno zasteklitvijo in sodobnimi odpiralnimi mehanizmi, prilagojenimi standardom. Zaradi predvidenega bivanja starejših in drugih gibalno omejenih oseb je bilo treba v hiši poenotiti nivoje tal ter prilagoditi ožje vratne odprtine dimenzijam invalidskih vozičkov in drugih bolniških priprav, kar je privedlo do izdelave novih notranjih vrat s povzemanjem prvotnih, originalnih oblik (kasetirana vrata s širokimi, kasetiranimi vratnimi podboji). Obstoječa lesena dvokrilna vhodna vrata so se ohranila in ustrezno restavrirala. Vhodno zidano stopnišče se je v celoti rekonstruiralo, saj se je zaradi masivne sekundarne ograje posedlo in je bilo gradbeno nestabilno. Na stopniščih in podestu so se ponovno izdelali vzorci, vtisnjeni v cementno podlago, po vzoru originalov (predhodna izdelava posnetkov v merilu 1 : 1 ter izdelava ustreznih šablon). Namesto zidane ograje je na osnovi analogije načrtovana namestitvev lesene, s čimer se bo vzpostavila prvotna podoba vhodnega dela domačije.

Celovito prenovljena in že delno opremljena notranjščina bivalnega dela domačije bo v letu 2018 dokončno pripravljena za dnevno varstvo starejše populacije in tudi drugih oseb ter bo edina tovrstna institucija v občini. Del notranje opreme bodo tudi kosi starega, obnovljenega pohištva iz hiše.

Turnišče, domačija Polanšček pred obnovo (foto: B. Ramšak, februar 2010)

169 Maja Bricelj, Uroš Košir

EŠD: /

Naselje: **Uniše**

Občina: Šentjur

Ime: **Ponikva**

Področje: A

Obdobje: prazgodovina, rimsko obdobje

V obdobju med marcem 2012 in avgustom 2013 je ob gradnji trase plinovoda M2/1 Rogaška Slatina–Trojane ekipa ZVKDS, Centra za preventivno arheologijo, izvajala arheološko dokumentiranje ob gradnji na celotni trasi in tako pregledala okoli 65 kilometrov odriva zemljine in izkopa. Delo je potekalo pod nadzorom odgovorne konservatorke na ZVKDS, OE Celje, Danijele Brišnik, univ. dipl. arheologinje.

Na trasi so ekipe ZVKDS, CPA, že izvedle arheološka izkopavanja na najdiščih Kačji Dol (2011 in 2012), Primož pri Šentjurju (2011 in 2012), Govče – Arja vas (2011 in 2012), Ločica ob Savinji (2012) in Vransko (2012). Zato smo bili v neposredni bližini teh lokacij pri izgradnji plinovoda še toliko bolj pozorni. Poseben poudarek je bil namenjen tudi enajstim vnaprej določenim lokacijam (Kačji Dol, Goričica, Feldin, Dvor II, Gotovlje, Šaurovo, Trnava, Čeplje, Vransko, Lom in Šentgotard), kjer so se pri terenskih pregledih pojavljale manjše koncentracije arheoloških najdb. Na teh lokacijah je bila izvedena tudi geološka raziskava z namenom ugotoviti arheološki potencial neposredne okolice na podlagi geološke interpretacije profilov. Razen spodaj predstavljene lokacije Uniše novih najdišč nismo odkrili, smo pa pridobili dober vpogled v stratifikacijo prostora.

Potencialne arheološke lokacije pri naselju Uniše (parc. št. 958/1, k. o. parc. št. 1128, k. o. – Ponikva; odsek na trasi: 15 + 420 – 15 + 470 km) s terenskimi pregledi nismo zaznali, saj so bile arheološke plasti globlje od izkopov jamic pri ekstenzivnih terenskih pregledih. Proti zahodu se teren prevesi v vrtačo, dolgo okoli 45 metrov, v kateri smo prepoznali t. i. kulturno plast (SE 02) in večjo kamnito grobljo (SE 04, ohranjena širina okoli 7 m, višina 1,65 m). Glede na lego v južnem in severnem profilu sklepamo, da je groblja potekala v smeri od severozahoda proti jugovzhodu. Med kamenjem smo zasledili drobce oglja, neposredno na meji med grobljo in nad njo ležečo kulturno plastjo (SE 02) je bil odkrit odlomek prazgodovinske lončenine. V profilih smo zaznali tudi nekaj manjših koncentracij apnenčastega kamenja in manjšo jamo z ožgano zemljo, drobci oglja in večjimi kosi žilindre (SE 09/10). Morda gre za ostanek kurišča oz. ognjišča. Na severovzhodnem robu vrtače so bili pri odzivu zemljine odkriti prazgodovinsko kamnito orodje in dva kamnita odbitka. Predstavljeni indici izkazujejo potencial arheološkega najdišča oz. uporabe vrtače od prazgodovine dalje.

Uniše, kamnito orodje in odbitka (foto: U. Košir)

170 Sabina Ravnikar

EŠD: 2500

Naselje: **Velike Češnjice**

Občina: Občina Ivančna Gorica

Ime: **Velike Češnjice – cerkev sv. Ane**

Področje: UA, R

Obdobje: visoki srednji vek, druga četrtina 18. stoletja, 1732

Podružnična cerkev stoji v severnem delu razloženega naselja Velike Češnjice v Občini Ivančna Gorica. Enoladijska cerkev s tristrano zaključenim prezbiterijem in zvonikom na zahodni strani stoji na nekdanji stiški posesti, ki se kot kraj prvič omenja leta 1329. Nekatero gradbene karakteristike na podstrehi nakazujejo romanske prvine. V pisnih virih je cerkev prvič omenjena leta 1643. Večje predelave so sledile leta 1732.

Cerkev ima raven strop, na zahodnem delu je lesen pevski kor, na severni strani je ohranjena lesena prižnica z ohranjeno letnico 1816. Glavni oltar je posvečen sv. Ani, arhitektura oltarja je iz smrekovine, kipi so iz lipovine. Oltar datira v prvo polovico 18. stoletja. Osrednji kip sv. Ane obkrožata na levi sv. Lucija in na desni sv. Agata. Ob straneh oltar zaključujeta slavoloka s kipoma sv. Petra na levi in sv. Pavla na desni. Levi stranski oltar je posvečen sv. Uršuli in je bil obnovljen leta 2010, desni stranski oltar je posvečen sv. Florijanu in je bil prav tako obnovljen leta 2010 v delavnici Restavratorskega centra ZVKDS.

V letih 2016 in 2017 sta se župnija in lokalna skupnost lotili obnove glavnega oltarja. Dela so bila končana v letu 2017. Kip sv. Ane je bil pred leti že obnovljen. Glavni oltar je bil v preteklosti obnovljen najmanj enkrat, o čemer priča podpis iz leta 1900, ko ga je preslikal F. Osole. Ob testnih sondiranjih

Velike Češnjice, cerkev sv. Ane, glavni oltar pred obnovo (foto: A. Železnik 2009)

Velike Češnjice, cerkev sv. Ane, glavni oltar po obnovi (foto: M. Legan, 2017)

je bila potrjena večja preslikava oltarne arhitekture. Oltarni kipi so bili prav tako enkrat preslikani. Pod enotnimi oljnimi barvami so bili sledovi pozlate in barvne lazure na poliranem srebru. Vidne so bile poškodbe zaradi insektov. Prvotna kožna polihromacija je bila preslikana in močno poškodovana.

Površinske nečistoče oltarne arhitekture so odstranjevali delno mehansko delno z organskimi topili. Lesni insekti so na nekaterih delih v celoti poškodovali leseno strukturo, zato so posamezne dele mizarško in rezbarsko rekonstruirali. Originalno poslikavo oltarne arhitekture so utrdili in zaščitili. Na posameznih delih so izvedli retušo.

Na kipih so bile prisotne poškodbe zaradi lesnih insektov, kredna osnova s polihromacijo je odstopala. Nečistoče lesenih kipov so odstranjevali ročno s skalpeli, leseno osnovo in slikovne plasti so utrdili. Klejno-kredne podloge so utrdili, manjkajoče elemente so nadomestili v lipovini. Prvotni inkarnati so bili utrjeni in zaščiteni. Nova retuša je izvedena v oljni tehniki. Izvirni pozlata in posrebritev z lazurami sta bili ohranjeni v manjšem obsegu in sta dokumentirani. Izvedena je bila nova pozlata, ki se je prilagodila videzu stare. Lazure so bile izvedene v oljni tehniki.

Restavratorska dela je izvajalo Restavratorstvo Legan, Miha Legan, in restavratorica Manica Juvan.

171 Manca Omahen, Tina Britovšek

EŠD: 30065, 813

Naselje: **Vinica**

Občina: Črnomelj

Ime: **Vinica – arheološko najdišče Ob gradu, Vinica – grad**

Področje: A

Obdobje: rimska obdobje, srednji in novi vek

Grad Vinica naj bi nastal v času pozne gotike. Verjetno je šlo prvotno le za stolpast srednjeveški dvor, ki se je v 16. stoletju znotraj trga razrasel v utrjen stavbni kompleks taborskega značaja. V času turških vpadov je čez Vinico potekala ena glavnih vpadnih poti, zato so jo v tem času še dodatno utrdili z obzidjem. Od prvotnega gradu se je do danes ohranila le kapela sv. Katarine, ki naj bi jo pozidali že v 14. stoletju. Nekdanjo podobo gradu poznamo samo po bakrorezu v Valvasorjevi Topografiji (Stopar, I. 2007, Grajske stavbe v osrednji Sloveniji II. Dolenjska, Peta knjiga – Bela krajina, 119–127).

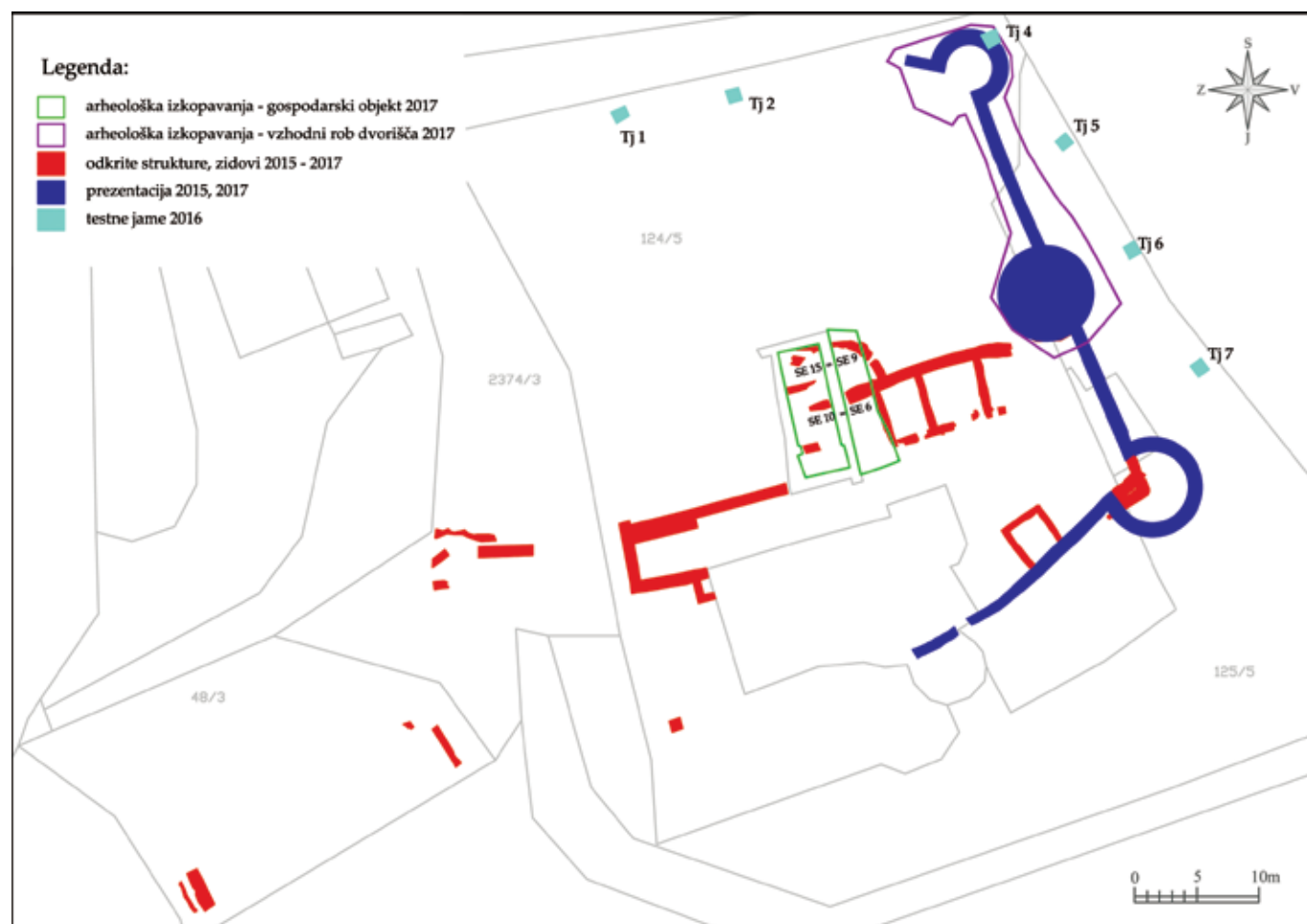
V okviru prenove gradu Vinica so v letih 2016 in 2017 na parc. št. 124/4, 124/5, 125/5, vse k. o. Vinica, potekale arheološke raziskave. Te se navezujejo na raziskave, ki so bile v okolici gradu izvedene v letih 2014 in 2015 (Britovšek, T., in M. Turk 2017, 170. Vinica. – Varstvo spomenikov, poročila 52, 251–254). Raziskave je opravilo podjetje Avgusta, d. o. o., iz Idrije, strokovni nadzor pa je izvajala pristojna konservatorica

ZVKDS, OE Novo mesto, Tina Britovšek.

V septembru in oktobru 2016 je bilo na trasi načrtovane začasne panelne ograje okoli gradu Vinica (parc. št. 124/4, 124/5, obe k. o. Vinica) skopanih 6 testnih jam velikosti 1 x 1 m. V testni jami 1 v severozahodnem vogalu parc. št. 124/5, k. o. Vinica, je bil na globini 0,25 m odkrit temelj zidu (SE 5), zgrajen iz lomljencev, vezanih z malto, ki je potekal v smeri JV–SZ. Glede na širino temelja (do 0,43 m) in slabo tehniko gradnje predvidevamo, da gre za temelj manjšega, morda gospodarskega objekta. V testni jami 2 je bila pod poznonovoveškimi nasutji v skalni osnovi vidna vdolbina, zapolnjena z glinenim meljem z drobcu oglja in ožgane gline (SE 7/7a), ki je verjetno antropogenega nastanka. V testni jami 4, ki je bila narejena na severovzhodnem vogalu parc. št. 124/5, k. o. Vinica, smo tik pod travniško rušo naleteli na nadaljevanje temeljev polkrožnega stolpa, ki je bil delno odkrit že leta 2014 z izkopom strojnih testnih jarkov (takrat označen kot SE 06). V testnih jamah 5 in 6 ob vzhodni stranici parc. št. 125/5, k. o. Vinica, je bilo vidno, da je bila skalna osnova na zahodni strani sond navpično odsekana. Glede na najdbe je bil poglobljeni del skale dokončno zasut v obdobju poznega novega veka, v zasutjih pa so bile premešane tudi najdbe iz poznega srednjega in zgodnjega novega veka ter odlomek prazgodovinske keramike. V testni jami 7, skopani na mestu, kjer se plato, na katerem stoji grad, ostro zalomi in strmo spusti proti Kolpi, so bila odkrita le novodobna nasutja nad močno preperelo skalno osnovo. Na podlagi rezultatov je ZVKDS dovolil poseg v zemlino do globine največ 10 cm, stabilnost stebričkov in statika ograje pa naj se zagotavljata z ustrezno kovinsko konstrukcijo.

Arheološke raziskave so se nadaljevale v letu 2017. Potekale so v dveh fazah. V marcu je bila izvedena raziskava na območju gospodarskega objekta, ki je bil namenjen za prenovo. Konec aprila in v začetku maja pa je bil raziskan še vzhodni rob grajskega dvorišča, kjer so bili odkriti ostanki obrambnega sistema nekdanjega trga Vinica.

Notranjost gospodarskega objekta je bila delno izkopana med raziskavo oktobra 2014 (t. i. območje C). Izkopavanja, opravljena ob vzhodni stranici objekta, se prav tako navezujejo na raziskave, opravljene v tem letu (območje A). Med raziskavo je bilo ugotovljeno, da so se nad geološko podlago najprej naložile kulturne plasti, ki so večinoma bolj glinene in vsebujejo drobce oglja. Na vrhu teh so bili ohranjeni možni sledovi slabo ohranjene starejše gradbene faze iz apnenčevih kamnov (SE 20) ter ostanek apnenega tlaka (SE 21), narejenega na izravnavi iz gruščja in lomljencev. Starejša gradbena faza je bila nato zasuta z mlajšo plastjo. Na tem nivoju sta bila nato zgrajena nova zidova: raven zid (SE 6 = SE 10), ki je potekal v smeri V–Z, in polkrožen zid severno od njega (SE 9 = SE 15). V obeh primerih gre za nadaljevanje zidov, ki so bili dokumentirani v letu 2014 na območju A (takrat označeni s SE 10 in SE 13). S temi raziskavami se torej razkriva tloris večje zgradbe s polkrožnim stolpom, ki je nekoč stala na današnjem dvorišču gradu Vinica. Notranjost polkrožnega stolpa je bila prekrita z apnenim estrihom (SE 12

Vinica, zračni posnetek območja arheoloških raziskav v letih 2016 in 2017 (foto: M. Pečovnik)

Vinica, zračni posnetek območja arheoloških raziskav v letih 2016 in 2017 (foto: M. Pečovnik)

= SE 22), ostanki hodne površine pa so bili odkriti tudi izven stolpa, znotraj nekdanje zgradbe. Po rušitvi objekta je bila površina ponovno nasuta in izravnana, na njegovem mestu pa je bil nato zgrajen gospodarski objekt, ki stoji še danes. Na zidovih obstoječe zgradbe je vidno, da je bila ta večkrat prezidana. Južna tretjina zgradbe je bila namreč sprva zunanja lopa, tej pa so kasneje pozidali visoke obokane odprtine. Nato so v notranjosti naredili opečnat tlak.

Konec aprila 2017 smo pričeli raziskavo vzhodnega obzidja trga Vinica, ob vzhodni meji današnjega grajskega dvorišča, na parc. št. 124/5 in 125/5, obe k. o. Vinica. Na tem delu sta bila že delno raziskana severovzhodni obrambni stolp – SE 11 (raziskan leta 2014 s sondo 3 in leta 2016 s sondo 4; SE6) ter zahodna polovica obrambnega stolpa na sredini vzhodne stranice obzidja – SE 4 (raziskana leta 2014 v sklopu izkopavanja na območju A; SE3).

Južno od odkritega severnega stolpa se je nivo geološke podlage spuščal in tvoril večjo naravno kotanjo. Znotraj te kotanje se je naložilo več plasti (npr. SE 14, SE 29). V najstarejši plasti smo odkrili odlomke rimske keramike (SE 31). Presek te plasti kaže, da gre verjetno za erozijsko plast, ki je zdrsela po robovih kotanje proti dnu.

Vinica, arheološke raziskave na območju gospodarskega objekta z označenimi zidovi najstarejše odkrite gradbene faze, ki se navezujejo na objekt, odkrit leta 2014 (foto: M. Pečovnik)

Vinica, arheološke raziskave na vzhodnem robu današnjega grajskega dvorišča z vrisanimi odkritimi strukturami in plastmi (foto: M. Pečovnik)

Nad geološko osnovo smo dokumentirali kulturne plasti (SE 36,14), ki niso starejše od poznega srednjega veka. V eno izmed njih sta bili vkopani dve jami za stojke (SE 22/23, 24/25). Na nivoju teh kulturnih plasti je nato nastalo obzidje z že omenjenima stolpoma, ki sta bila tokrat raziskana v celoti. Na zidove osrednjega stolpa se z južne strani naslanja obzidje (SE 26), ki poteka v smeri že raziskanega jugovzhodnega stolpa (raziskan leta 2015 in v tem času že prezentiran). Med obema obrambnima stolpoma je bilo odkrito dobro ohranjeno obzidje (SE 10). V severozahodnem kotu izkopnega polja smo odkrili še močno poškodovan del severne stranice nekdanjega trškega obzidja (SE18), ki se nadaljuje pod današnjo cesto proti severozahodu.

Oba stolpa in obzidje so bili najverjetneje grajeni sočasno. Med raziskavami jugovzhodnega stolpa v letu 2015 je bilo ugotovljeno, da je bilo najprej zgrajeno južno obzidje, a je bilo nato delno porušeno. Ob jugovzhodni stranici pa je bil zgrajen nov stolp. Zdi se, da stolpa in vzhodno obzidje predstavljata mlajšo gradbeno fazo. S tem tudi pojasnujemo drugačno usmeritev vzhodne stranice obzidja južno od osrednjega stolpa in starejše stranice, raziskane med izkopavanji jugovzhodnega stolpa leta 2015.

Nekoliko mlajši je ostanek zidu (SE 15), ki se z zahodne strani nasloni na obzidje pri severovzhodnem stolpu. Najverjetneje je predstavljal del zahodne stranice stolpa, ki je bila na začetku odprta, kasneje pa zazidana. Po izgradnji zidov so se nanje naslonile mlajše kulturne plasti (SE 8, 13, 16, 17, 20, 32). Znotraj severovzhodnega stolpa je ena vsebovala večjo količino oglja, kar potrjuje pripovedovanje domačinov, da je vse do druge svetovne vojne lokalni kovač stolp uporabljal kot skladišče za oglje.

Po končanih raziskavah so bili obrambna stolpa in obzidje prezentirani. Skupaj s prezentacijo iz leta 2015 tvorijo na današnjem južnem in vzhodnem grajskem dvorišču zaključeno celoto nekoč tako pomembnega obrambnega sistema trga Vinice.

Vinica, prezentiran osrednji in jugovzhodni obrambni stolp z obzidjem (foto: F. Aš)

172 Tomaž Golob

EŠD: 813

Naselje: **Vinica**

Občina: Črnomelj

Ime: **Vinica – grad**

Področje: UA, R

Obdobje: 1476, 1556, druga polovica 19. stoletja

Grad Vinica je imel v času turških vpadov izredno pomembno vlogo v deželni obrambi. Ne le, da se je v tem obmejnem gradu zbirala in zadrževala deželna vojska in da je bil grad pomembna signalna točka za opozarjanje pred turškimi vpadi, tu je bilo tudi žitno skladišče za celotno vojno krajino. Značilnost gradu Vinica je njegova urbanistična vraščenost v morfologijo vojaškega naselja z obzidjem in individualnimi hišami, v katerih so prebivali najemniški vojaki z družinami. Zato ni nenavadno, da je grad takoj po prenehanju turške nevarnosti pričel hitro propadati in menjati lastnike.

Obseg nekdanjega grajsko-trškega vojaškega kompleksa so do neke mere razkrile šele arheološke raziskave, ki so potekale vzporedno s prenovo gradu. Medtem ko so v grajsko stavbo v preteklosti večkrat posegali z neprimernimi adaptacijami in prenovami ter so odstranili velik del gospodarskega poslopja in obrambnega obzidja, se je v ohranjenem sklopu gradu v dokaj avtentičnem stanju ohranila le gotska kapela sv. Katarine. Ta je prvotno stala kot samostojna kapela, v 16. stoletju pa so jo nadzidali z obrambnim nadstropjem ter ji ob zahodni fasadi prizidali grajske trakte. Kapela ima rebrasto obokan strop in gotska okna v prezbiteriju ter profiliran gotski portal v prvem nadstropju, ki je bil prvotno vzdian v zahodni fasadi gradu. Nad vhodom v kapelo sta vzdiani dve kamniti plošči z letnicama 1476 in 1556, ki označujeta čas večjih gradbenih in utrjevalnih posegov v grajski oz. trški kompleks. Izredno zanimiv je napis, ki je sestavljen iz glagoljaškega in latinskega dela, kar pomeni, da se je v 16. stoletju na območju Bele krajine še vedno uporabljala glagolica (podrobneje v Nataša Jurgec Gurnick, Vinica – Grad, EŠD 813, Konservatorski načrt, mapa 1, Ptuj, avgust 2014).

Od nekdanjih štirih grajskih traktov, ki so oklepali manjše notranje dvorišče, sta ostala le južni s polkrožnim obrambnim stolpom in vzhodni, v katerem je bila kašča. Pred obnovo so bili na zahodni in južni strani območja delno vidni ostanki nekdanjega trškega obzidnega sistema ter nastavki mostu, ki je včasih povezoval grad z naseljem. Podjetje Mirag invest posredovanje, d. o. o., iz Ljubljane, katerega lastniki so ruski državljani, je grad leta 2014 odkupilo od družine Mihelič, ki je bila lastnica gradu od leta 1925. Novi lastniki so takoj po odkupu začeli celovito prenovo gradu v manjši hotel. Že istega leta so pridobili arhitekturni posnetek gradu, ki ga je izdelal ZVKDS, OE Novo mesto, konservatorski načrt in projektno dokumentacijo za prvo fazo obnove, ki jo je izdelalo podjetje Ambiens, d. o. o., iz Črnomlja v sodelovanju z arhitektko

Marušo Zorec iz ljubljanskega projektivnega biroja Arrea, d. o. o. Sočasno so bile v gradu in njegovi okolici izvedene tudi geofizikalne raziskave, ki jih je opravilo podjetje Gearh, d. o. o., iz Maribora, konstrukcijske raziskave, ki jih je opravilo podjetje IRMA, d. o. o., iz Ljubljane, ter restavratorsko-konservatorske raziskave v okviru izdelave konservatorskega načrta pod vodstvom restavratorke Nastje Nylander.

Od prvotnega gradu so se ohranili le stolp s kapelo, vzdolžni trakt z opečno nadzidavo iz 19. stoletja ter podkleten polkrožni stolp na JV vogalu, ki je bil nekoč del trškega obrambnega obzidja. Na severnem delu stavbnega sklopa je ohranjen pomožni objekt, ki je nazadnje služil kot hlev. Klet v SZ vogalu stavbnega sklopa je popolnoma zasuta, ohranjen je le še vhod s spodnjega nivoja poti proti Kolpi. Teren nad zasuto kletjo je danes dvorišče objekta. Na objektu je bilo znatno število novejših dozidav, ki so služile stanovanjski in gospodarski dejavnosti lastnikov pred prenovo. Koncept prenove po načrtih arhitektke Maruše Zorec je predvideval ohranitev in prenovo vseh varovanih kvalitiet obstoječega stavbnega tkiva – stolpa in kapele, kletnih prostorov in gospodarskega objekta. Po odstranitvi vseh nekvalitetnih dozidav se je izvedla dopolnitev očiščene strukture v delnem gabaritu nekdanjega stavbnega volumna. Nov volumen objekta tako poslej sega do nekdanjega grajskega jarka, po katerem vodi pot do Kolpe. Dozidava je bila izvedena kot dopolnitev obstoječega stavbnega volumna na način, ki se navezuje na obstoječe tako po volumnu kot tudi po stavbni členitvi, da bi novo čim bolj izpostavilo kvalitete obstoječega in se z dozidavo povezalo v skladno celoto. Zato je zasnova novega, dodanega trakta tektonska, v fasadni obdelavi sledi strukturi obstoječega kamnitega zidu, njegova dvokapna streha pa smerem in strukturi obstoječih strešin.

Koncept zasnove je narekoval uporabo naravnih materialov. Konstrukcija stavbe je armiranobetonska in z zunanje strani zidu izvedena iz agregata, ki je prilagojen tonski sestavi obstoječega kamnitega zidu. Vsi obodni zidovi so izolirani z notranje strani. Vsi elementi novega stavbnega pohištva so leseni, leseni so tudi novi stropi v reprezentančnih prostorih (kapela, bivalni prostor). Vsi historični zidovi so obnovljeni v skladu s konservatorskim načrtom. Novi tlaki v objektu so v kleti kamniti, v bivalnih etažah pa leseni.

Grad po prenovi služi bivanju manjšega števila gostov. Med obnovo sta bila izvedena dva vhoda, prvi, reprezentančni, skozi grajsko gotsko kapelo in drugi skozi prostore zimskega vrta na obstoječi terasi na JV vogalu stavbe. Osrednja etaža gradu je na nivoju kapele, prostori nad njo so namenjeni bivanju, kletni prostori pa servisu in vinski kleti. Na nivoju kleti je bil zgrajen manjši vstopni prostor – zimski vrt, ki se s pomičnimi drsnimi steklenimi stenami odpira tudi proti Kolpi in spušča na manjšo spodnjo teraso. Iz tega prostora je možen vhod v vinsko klet v istem nivoju ali dvig v bivalno etažo. Vinska klet je namenjena degustaciji izbranih vin in tudi manjšim dogodkom, zato je ohranjen tudi obstoječi vhod z dvoriščne strani. V ostalih prostorih kleti so servisni prostori in kuhinja, ki je z manjšim servirnimi dvigalom povezana s pritlično etažo.

Z dvorišča vodijo stopnice v pritličje obeh volumnov. Iz vmesnega nadkritega prostora je mogoč vhod v grajsko gotsko kapelo, ki bo po prenovi namenjena posameznim dogodkom, porokam ali manjšim koncertom. Grajska kapela bo v nadaljevanju rekonstruirana v svojem prvotnem gabaritu, zato je bilo treba odstraniti recentno južno steno in obok. V tem delu bodo prezentirani tudi prvotni tlak kapele iz mačjih glav in ostanki nekdanjega vhoda vanjo z južne strani. V bivalnem pritličju je v nekdanjem stolpu urejena jedilnica, v vmesnem prostoru z ohranjeno pečjo manjša sprejemnica, v osrednjem prostoru na južni strani ob obstoječem traktu kapele pa je osrednji bivalni prostor gradu. V njem sta večji kamin in razgledno okno na Kolpo. Na južni strani tega prostora je apartma s štirimi ležišči. V prvem nadstropju je nad bivalnimi prostori umeščen program manjšega wellnesa, prostor je odprt v celotni višini strešne konstrukcije. Nad kapelo, v prostorih nekdanjega obrambnega stolpa, pa je drug apartma s šestimi ležišči v dveh nivojih. Najvišji prostor je prav tako odprt do vrha strešne konstrukcije. Vsi prostori v obstoječem stavbnem volumnu uporabljajo izključno obstoječe okenske odprtine, nekatere izmed njih, npr. v kapeli, bodo preoblikovane tako, da bodo skladnejše s prvotnimi odprtinami. Vse ostale okenske in vratne odprtine sledijo kompozicijskim linijam obstoječega. V pritličju gospodarskega objekta je urejena manjša pisarna upravnika hotela, na zahodni strani pa so javne sanitarije, namenjene obiskovalcem dogodkov v kapeli in na dvorišču. V nadstropju je bivalni prostor upravnika, s kuhinjo, dnevnim prostorom in spalnico s kopalnico.

Grad je v celoti temeljen na skalnati podlagi. Globina temeljenja je različna, odvisna od globine žive skale pod terenom. Temelji in zidovi so kamniti in zidani v slabi apneni malti. Konstrukcijska sanacija gradu je obsegala:

- pozidavo kavern na zunanjih površinah zidov s kamni,
- sistematično injektiranje kamnitih zidov,
- odstranitev fugirne malte na notranjih in zunanjih površinah zidov do globine pribl. 3 cm in – ponovno fugiranje fug.

Za injektiranje, pozidavo in fugiranje so uporabili zidarski cement Lafarge, ki je izdelan iz 25 odstotkov cementa ter 75 odstotkov mineralnih dodatkov in sadre ter ima nizko mehansko trdnost in vsebnost škodljivih vodotopnih soli. Lesne stropne konstrukcije je bilo glede na ugotovljeno prisotnost lesne gobe treba zamenjati v celoti. Novi stropi so sovprežne konstrukcije z lesenimi nosilci in betonsko ploščo debeline 6 cm (podrobneje v Prenova gradu Vinica – ureditev turističnega objekta z mešanim programom, 1 – načrt arhitekture, PGD št. 4/2014, avgust 2014, Arrea projektiranje, d. o. o., odgovorni vodja projekta Maruša Zorec, univ. dipl. inž. arh.).

Prenova gradu je potekala v dveh fazah. Marca 2015 se je pričela prenova osrednjega grajskega poslopja in obrambnega zidu, vključno z rekonstrukcijo jugovzhodnega obrambnega stolpa v predgradju, sočasno pa so se vršile tudi arheološke raziskave na območju gradu in nekdanjega utrjenega vojaškega naselja. V drugi fazi leta 2017 pa so

prenovili še vzhodni grajski trakt, v katerem je bila grajska kašča, na lokaciji starega zgradili novi most nad strmo potjo, ki je skozi južni vhod vodila v utrjeno naselje, ter dokončno uredili okolico, vključno s prezentacijo z arheološko metodo odkritih obrambnih sestavin naselja in temeljev objektov. Izvajalec del je bilo podjetje Gradbeni inženiring Ravenka, d. o. o., iz Murske Sobote s podizvajalci, arheološke raziskave je

izvajalo podjetje Avgusta, d. o. o., iz Idrije. Prenova gradu, z izjemo kapele, je obsegala statično in protipotresno sanacijo grajenih konstrukcij ter vsa potrebna obrtniško-inštalaterska dela, vključno z notranjo opremo. Grad Vinica je bil predan gostinskemu namenu poleti 2017.

Vinica, pogled na vzhodno fasado gradu Vinica pred obnovo (foto: Tomaž Golob, 2014)

Vinica, vzhodna fasada gradu po prenovi (foto: Bojan Zaletelj, 2017)

Vinica, pogled na zahodno fasado gradu Vinica pred obnovo (foto: Tomaž Golob, 2014)

Vinica, južna fasada gradu po prenovi (foto: Tomaž Golob, 2015)

Vinica, grad, križnorebrasti obok v prezbitერიju kapele sv. Katarine (foto: Tomaž Golob, 2014)

Vinica, grad, jedilnica v jugovzhodnem obrambnem stolpu (foto: Tomaž Golob, 2015)

173 Tina Britovšek, Matevž Lavrinc

EŠD: 30216

Naselje: **Vinji Vrh**

Občina: Šmarješke Toplice

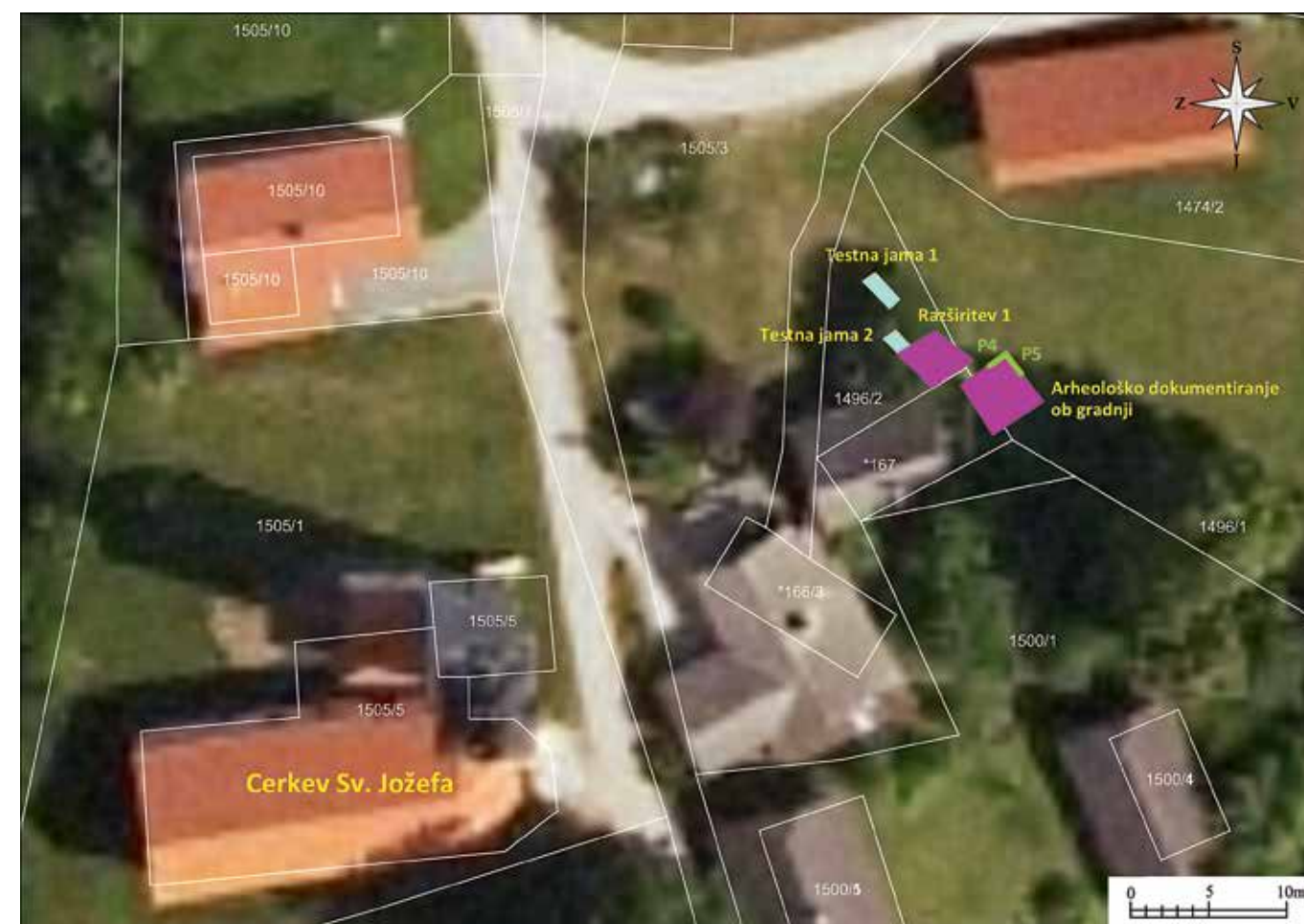
Ime: **Vinji Vrh pri Beli Cerkvi – arheološko najdišče Veliki Vinji vrh**

Področje: A

Obdobje: prazgodovina, srednji in novi vek

Železnodobno naselje na Velikem Vinjem vrhu se je razprostiralo na 12 ha velikem platoju, kjer danes dominira cerkev sv. Jožefa. Arheološko najdišče obsega prazgodovinsko gradišče s sledovi starejšeželeznodobne in mlajšeželeznodobne poselitve ter območje metalurške dejavnosti zunaj gradišča. V notranjosti gradišča, v neposredni bližini cerkve sv. Jožefa, so bili odkriti dobro ohranjeni ostanki cerkve sv. Volbenka s srednjeveškim oz. novoveškimi pokopališčem. Le 20 m vzhodneje, na parc. št. *167, 1496/2, obe k. o. Gorenja vas, je ZVKDS, Območna

enota Novo mesto, zaradi predvidene ureditve dovozne poti, parkirišča in nadomestne gradnje kapnice ter čistilne naprave predpisal izvedbo invazivne arheološke raziskave za določitev vsebine in sestave najdišča, tj. arheološko dokumentiranje ob gradnji, ter ročni izkop dveh testnih jam v velikosti 2 x 1 m do globine geološke podlage. Raziskave je v skladu z izdanimi kulturnovarstvenimi pogoji in soglasjem za raziskavo in odstranitev arheološke ostaline št. 62240-257/2017/2 opravilo podjetje Matevž Lavrinc, s. p., iz Laškega. Na območju predvidene dovozne poti in parkirišča, na parc. št. 1496/2, k. o. Gorenja vas, sta bili sprva ročno skopani dve testni jami. V testni jami 1 je bila pod novodobnim nasutjem in novoveško/poznosrednjeveško fazo uporabe prostora, na globini 85 cm, dokumentirana geološka podlaga. V testni jami 2 sta bila pod novoveško/poznosrednjeveško ruševinsko plastjo na globini 0,50 m dokumentirana deloma odkrita odpadna jama (SE004/005) z večjim številom prazgodovinske keramike in vkop za stojko (SE006/007). Na tem mestu smo v skladu z določili kulturnovarstvenih pogojev območje raziskave razširili na velikost 8,45 m², kjer so bila izvedena arheološka izkopavanja. Ugotovljenih je bilo pet faz uporabe prostora. Novodobno in zgodnjenovoveško fazo predstavljajo

Vinji Vrh, načrt arheoloških raziskav (izdelal: F. Aš)

različna nasutja in odpadna jama (SE 021/022), pod njimi pa je bila odkrita plast z odlomki srednjeveške lončenine. Ta je prekrila prazgodovinsko fazo uporabe prostora z dokumentiranimi sedmimi vkopi za stojke in odpadno jamo (SE 004/005). V njenem polnilu je bilo odkritih 49 kosov prazgodovinske lončenine, 2 kamniti kroglici, 1 kos taline, 7 kosov lepa in 11 živalskih kosti. Prazgodovinske ostaline so bile vkopane v geološko osnovo (SE 003), ki predstavlja 5. fazo uporabe prostora.

Vinji Vrh, območje raziskave, v ozadju cerkev sv. Jožefa (foto: M. Lavrinc, 2017)

Arheološko dokumentiranje ob gradnji je ZVKDS predpisal na lokaciji vkopa za čistilno napravo in kapnico, ki je bila predvidena na mestu nekoč že obstoječe in betonskega rezervoarja, izkopanega brez vednosti zavoda. Izkopno polje je bilo veliko 13,8 m². V severovzhodnem vogalu je bil v profilu (profila 4 in 5) na globini 0,25 m dokumentiran vkop prazgodovinske stavbe. V plasteh so bili odkriti odlomki prazgodovinskega lepa, ožgane gline in 1 odlomek prazgodovinske lončenine. Stavba se širi proti severu, izven izkopnega polja, kjer gradbeni posegi niso predvideni, zato izkopnega polja nismo širili.

Vinji Vrh, v profilu dobro viden vkop prazgodovinske stavbe na območju arheološkega dokumentiranja ob gradnji (P4 in P5) (foto: M. Lavrinc, 2017)

Vinji Vrh, dokumentirane prazgodovinske strukture na območju »razširitve 1« (foto: M. Lavrinc, 2017)

174 Gregor Gruden

EŠD: 12174, 817

Naselje: Vipava

Občina: Vipava

Ime: Vipava – arheološko najdišče ob zdravstvenem domu, Vipava – trško jedro

Naslov: Beblerjeva ulica 1

Področje: A

Obdobje: rimsko obdobje, tretja četrtina 14. stoletja, 1367, 15., 17., 18., 19. stoletje

Stavba župnišča na Beblerjevi ulici 1 v Vipavi (parcela št. *59, k. o. 2401 Vipava) stoji znotraj območij registrirane nepremične dediščine Vipava – trško jedro (EŠD 817) in Vipava – arheološko najdišče ob zdravstvenem domu (EŠD 12174). Arheološko najdišče ob zdravstvenem domu (EŠD 12174) obsega dvorišče zdravstvenega doma in njegovo okolico vse do cerkve sv. Štefana in v podnožje Grabrijanove ulice. Leta 1960 je bila ob kopanju temeljev za greznico zdravstvenega doma odkrita zakladna najdba 106 antoninijanov od Galijena do Karina (s konca 3. stoletja). Poleg zakladne novčne najdbe je na območju tudi žarno grobišče iz 1. stoletja s sledovi pripadajoče naselbine. Zaradi načrtovane rekonstrukcije stavbe župnišča, med katero so odstranili vse notranje stene in temelje objekta, je med 16. 3. in 31. 3. 2017 potekalo arheološko dokumentiranje ob gradnji, ki ga je izvajala arheološka ekipa Avguste, d. o. o. Pri odstranjevanju temeljev župnišča so bili odkriti ostanki antičnega objekta, zato je ZVKDS, OE Nova Gorica, investitorju podal dopolnitev kulturnovarstvenih pogojev, v katerih je na omenjeni parceli predpisal arheološka izkopavanja v obsegu pribl. 75 m². Arheološka izkopavanja je med 31. 3. in 18. 4. 2017 izvedla arheološka ekipa Avguste, d. o. o., pod vodstvom mag. Draška Josipoviča, univ. dipl. arheologa, konservatorski nadzor pa je opravljala Patricija Bratina, univ. dipl. arheologinja, iz ZVKDS, OE Nova Gorica. Povsem na vrhu so bili odkriti ostanki novoveškega lesenega objekta, ki ga je orisovalo več jam za stojke v severozahodnem delu izkopnega polja ter ena večja jama neznane namembnosti. Jame so bile vkopane v plasti ruševine in naplavin, ki so prekrile rimski objekt po njegovi opustitvi.

Ostanki rimskega stanovanjskega objekta so bili pravokotne oblike z usmeritvijo sever–jug. Objekt je bil širok 9,3 m, odkrita dolžina je bila 10,8 m, ostanki so se nadaljevali južno še izven izkopnega polja. Severni in zahodni zid objekta sta bila grajena iz velikih prodnikov (vel. do 25 cm), vezanih z malto, široka sta bila 50 cm in ohranjena v višini do 40 cm. Vzhodni zid stavbe je bil grajen iz lomljencev (vel. do 30 cm), širok 50 cm in ohranjen v višini do 63 cm. V severnem delu objekta sta bila dva prostora, tlakovana z maltastim estrihom v tehniki terazzo. V notranjosti teh dveh prostorov se je na zidovih ohranila plast ometa. Prostora sta bila pregrajena s predelnim zidom, grajenim iz tegul v obliki ribje kosti znotraj lesenega ogrodja,

od katerega so se ohranili negativni vertikalnih nosilcev. Ob tem predelnem zidu je bila v severovzhodnem prostoru zidana struktura s polkrožno nišo, ki bi lahko predstavljala ostanke hišnega oltarja (lararium). Središnji prostor znotraj stavbe je zavzemalo s prodniki tlakovano dvorišče (atrium). Na dvorišču je bilo postavljeno okroglo ognjišče s premerom 155 cm, obdano

Vipava, Beblerjeva ulica 1, ostanki rimskega objekta, pogled proti jugu (foto: U. Košir)

Vipava, Beblerjeva ulica 1, najdbe iz notranjosti rimskega objekta (foto: G. Gruden)

s kamnitimi ploščami. Vzhodna tretjina dvorišča je bila ločena s slabo ohranjenim zidom širine 46 cm iz lomljecev (vel. do 30 cm), od katerega se je ohranila le ena lega v višino (do 20 cm). Severno sta se tudi izven zidov opisanega objekta odkrila še en manjši zid in tlakovanje iz prodnikov, kar bi nakazovalo, da se ostaline objektov nahajajo oziroma nadaljujejo tudi severno izven izkopnega polja. Na podlagi tega sklepamo, da je odkriti objekt del podeželske naselbine (vicus).

Med najdbami, odkritimi v notranjosti rimskega objekta, so bili svinčena utež v obliki amfore (0,332 kg), odlomek noge steklenega kozarca, odlomek čaše iz marmoriranega stekla, odlomek posode tankih sten, več odlomkov železnih žebeljev ter drugih železnih in svinčenih fragmentov. Najdeno je bilo tudi pet bronastih novcev, med njimi novc cesarja Trajana (98–117 n. št.), dva Hadrijanova novca (117–138 n. št.) in en novc Marka Avrelija (161–180 n. št.). Na podlagi novčnih najdb je bil nastanek rimskega objekta datiran v prvo polovico 2. stoletja, v drugi polovici 2. stoletja pa je bil po vsej verjetnosti že opuščen.

Po zaključku raziskave so bile najdene ostaline pokrite s plastjo geotekstila ter zasute s plastjo peska in grušča, na katero je bila načrtovana postavitev nove temeljne plošče stavbe župnišča. Sedej, Etnološki spomeniki na območju občine Lendava. Spomeniškoarstvena študija in topografski seznam

Poškodbe so bile vizualno moteče v sicer dobro ohranjenem in urejenem prezbiteriju, zato se je na željo župnije omenjena poslikava restavriral. Površine, kjer se je barvna plast prašila, so se utrdile z dvema nanosoma nanoapna. Za lokalno utrjevanje površin, kjer sta se barvna plast ali zgornja plast ometa luščila, se je nanoapnu dodal amonijev kazeinat. Utrjevalo se je preko zaščitnega sloja riževega papirja.

Za čiščenje poslikave se je najprej uporabila zasičena raztopina amonijevega karbonata. Kljub očitnemu učinku pa se je po popolni osušitvi površin pokazalo, da postopek ne odstrani umazanije v celoti, površine pa ostanejo nekoliko lisaste. Zato se je poskusilo še čiščenje s kationsko smolo Amberlite IR 120 H (proizvajalec CTS), ki se je pokazalo za zelo učinkovito, zato se je površina v celoti očistila še na ta način. Vsi posegi so se izvajali preko riževega papirja. Sledila sta kitanje poškodb z apneno malto in retuširanje s črtkanjem. Kot vezivo pigmentov je bila za retušo uporabljena Tyloza.

Vipavski Križ, cerkev sv. Križa, poslikava pred posegom (K. Zalar)

Vipavski Križ, cerkev sv. Križa, isti detajl po končanem posegu (K. Zalar)

175 Klavdij Zalar

EŠD: 4103

Naselje: Vipavski Križ

Občina: Ajdovščina

Ime: Vipavski Križ – cerkev sv. Križa, freska v prezbiteriju nad vhodom v zakristijo (Clement del Neri)

Področje: R

Obdobje: 19. stoletje

Župnijska cerkev sv. Križa je v osnovi sicer poznobaročna, vendar je bila leta 1660 temeljito predelana. V letih 1903 in 1904 pa jo je poslikal še Clement del Neri. Njegove poslikave krasijo tudi strop prezbiterija.

V preteklih letih je streha nad prezbiterijem lokalno zamakala, zaradi česar je prišlo do poškodb na poslikavi lunete nad vhodom v zakristijo na S steni prezbiterija. Vlaga v steni je povzročila lokalno izoljevanje ter poškodbe ometa in barvne plasti. Poškodbe so bile predvsem v levem in spodnjem delu poslikave. Poslikava, ki je bila sicer nekoliko potemnela zaradi plasti saj in umazanije, ki so se nabrale z leti, je postala lisasta, kar je bila posledica vlage, ki je raztapljala in prenašala umazanijo. Površine, poslikane z vijoličnimi, oker in rjavimi toni, so bile nekoliko prhke in so se zaradi pomanjkanja veziva prašile. Po sredini poslikave je potekala vertikalna razpoka, ki je bila v preteklosti že popravljana in tonirana.

176 Andrejka Ščukovt

EŠD: 819

Naselje: Vipavski Križ

Občina: Ajdovščina

Ime: Vipavski Križ – mesto

Naslov: Vipavski Križ 27A, 46, 47, 56, informacijske table

Področje: E

Obdobje: 19., 20. stoletje

Vipavski Križ, kulturni spomenik lokalnega pomena, se je izoblikoval na okrog sto metrov visokem slemenu griča v osrčju Vipavske doline. V času rimskega cesarstva je v bližini potekala pomembna cestna povezava med Oglejem (Aquileia) in Ljubljano (Emona). Prvič je bil kraj pisno omenjen leta 1200 kot De Cruce v posesti Goriških grofov. Ob koncu 15. stoletja ga je zadnji Goriški grof Leonhard zaradi turške in kasneje beneške nevarnosti obdal z obzidjem in stolpi. Oblika taborskega naselja je še danes lepo vidna.

Naselje se deli na tri dele: zahodni V gasah, vzhodni Grad, med njima je nastal predel Na placu. V zahodnem delu V gasah, kjer dominira v drugi polovici 17. stoletja temeljito predelana poznogotska župna cerkev sv. Križa, se okrog te in po terasah nizajo nadstropni stanovanjski in gospodarski objekti, ki jih lastniki v zadnjih dveh desetletjih kontinuirano obnavljajo. V letu 2017 je bila dokončana celovita obnova dvonadstropne hiše št. 27a, ki soustvarja severno stran obzidja. Na parc. št. 1935/3, k. o. Vipavski Križ, je bil pozidan enonadstropni objekt, ki nadaljuje niz stavb št. 46 in št. 56. Nasproti je stala več let opuščena stanovanjska hiša št. 47, ki so ji novi lastniki zamenjali dotrajano korčno kritino, sanirali dimnik, izvedli ustrezen nadstrešek nad glavno fasado in prebarvali vse tri fasade. Na parc. št. 3887, k. o. Vipavski Križ, hiša št. 56, pa je bil zaradi prostorske stiske dvočlanske družine na severozahodni fasadi dozidan pritlični prizidek.

V letu 2017 smo v Vipavskem Križu s finančno pomočjo Občine Ajdovščina postavili po Pravilniku o označevanju kulturnih spomenikov tri okrogle oznake, ki so postavljene na severna mestna vrata, na župno cerkev sv. Križa in na kapucinski samostan. Pojasnilna tabla trikotne oblike s pojasnili o kulturnem spomeniku EŠD 819 je postavljena na novem, spodnjem parkirišču. Druga enostranska pojasnilna tabla stoji na zgornjem (starem) parkirišču in pojasnjuje arheološke najdbe. Od novembra 2014 do avgusta 2015 se je v času izvajanja kanalizacijskega, vodovodnega, telefonskega in električnega omrežja ter tlakovanja ulic v Vipavskem Križu ob gradnji izvajala tudi arheološka raziskava naselbinskega spomenika. V naselju so bili med gradnjo komunalne infrastrukture odkriti številni odlomki keramike in stekla iz 15. in 16. stoletja, ostanki starega tlakovanja in filter za vodo za potrebe filtriranja meteorne vode komunskega vodnjaka, ki stoji zahodno pod župno cerkvijo sv. Križa. V delu pred vhodnim portalom nekdanjih dvižnih vrat je bilo v nasutju

odkritih tudi devet večjih kamnov iz lokalnega sivega apnenca, ki so na zgornji strani polkrožno obdelani in predstavljajo ostanke nekdanje srednjeveške utrjene naselbine. Teh devet kamnov je sedaj predstavljenih poleg pojasnjevalne table pri kapelici in služijo kot klop obiskovalcem in domačinom.

Vipavski Križ, hiša št. 27a po obnovi (foto: A. Ščukovt, 2017)

Vipavski Križ, informacijska tabla s prezentiranimi kamni nekdanje srednjeveške utrjene naselbine (foto: A. Ščukovt, 2018)

Vipavski Križ, hiša št. 46 pred obnovo (foto: A. Ščukovt, 2017)

Vipavski Križ, hiša št. 46 po obnovi (foto: A. Ščukovt, 2017)

177 Suzana Vešligaj

EŠD: 6653

Naselje: **Vitomarci**

Občina: Sveti Andraž v Slovenskih goricah

Ime: **Vitomarci – domačija Vitomarci 58**

Naslov: Vitomarci 58

Področje: E

Obdobje: 1805, 1808, 1811, prva četrtina 19. stoletja

Hrgova domačija, stavbni sklop stegnjenega doma in gospodarskega poslopja, stoji ob lokalni cesti, sredi razloženega slemenskega naselja Vitomarci.

Pod strmo slamnato dvokapnico se odkriva niz stanovanjske hiše in kleti. Celoten stavbni niz je grajen iz obtesanih brun v kladni konstrukciji, ki jo ščitijo notranji in zunanji ilovnati ometi, pobeljeni z apnom. Talni zidec stegnjenega doma je poudarjen s sivo barvo. Zaključne klade na hiši segajo konzolno čez rob sten in nosijo kapne lege z oblikovanimi zaključki. Oba zatrepa zapira leseni opaž z vertikalno pritrjenimi deskami. Južni zatrej je dekorativno prevotlen.

Notranjščina hiše ima tradicionalno tlorisno zasnovu: v osrednji osi sta veža in črna kuhinja, desno od glavnega vhoda je »hiša« (glavni bivalni prostor), levo je dostopna »mala hiška«. Na skrajnem levem koncu stegnjenega doma je klet, ki jo z dvoriščne strani zapirajo dvojna lesena vrata: notranja z leseno mrežo in zunanja polna.

Leseno gospodarsko poslopje, postavljeno pravokotno proti dvoriščni fasadi hiše, prav tako pokriva dvokapna slamnata streha. V tlorisu združuje hlev in kolarnico. Slednja se je uporabljala za shranjevanje voza in drugih raznovrstnih kmečkih naprav in orodja.

Domačija je bila zaradi ohranjenih izjemnih kvalitet podeželskega stavbarstva razglašena za kulturni spomenik lokalnega pomena (Uradni vestnik občin Ormož in Ptuj, št. 35/89). Ker se je pokazala potreba po temeljiti obnovi celotnega domačijskega kompleksa, se je Občina Sveti Andraž v Slovenskih goricah odločila uresničiti ta projekt s pomočjo mednarodnega projekta DETOX, ki ga podpira Evropska unija s sofinanciranjem iz Evropskega sklada za regionalni razvoj v okviru Programa sodelovanja Interreg V-A Slovenija-Hrvaška 2014–2022.

Predmet obnove sta bila hiša in gospodarsko poslopje. Nov element tega domačijskega sklopa je bila izvedba po analogiji stranišča na štrbunk, prislonjenega na zahodno stranico gospodarskega poslopja.

Na vseh stavbah je bilo treba obnoviti slamnato kritino ter notranje in zunanje ilovnate omete. Stavbno pohištvo je bilo treba zaščititi s premazom iz lanenega olja. Izdelati je bilo treba nova zunanja vrata kleti v stanovanjskem delu, vrata in nova okna na zdrs na gospodarskem poslopju. Prav tako je bilo treba obnoviti ilovnati tlak v kleti in lesene podnice v stanovanjskem delu. Ker se je pokazala potreba

po čajni kuhinji in prostoru za druženje v okviru delujočih lokalnih društev, smo v ta namen preuredili nekdanji hlev v gospodarskem poslopju. Temu primerno je bilo treba na novo položiti lesene podnice ter urediti vso potrebno električno in vodovodno napeljavo. Na ta način smo ohranili nedotaknjeno črno kuhinjo hiše, ki se bo uporabljala zgolj za prezentacijo priprave hrane na tradicionalni način.

Tudi v hiši je bilo treba obstoječo električno napeljavo nadomestiti z novo. S tem je bila tudi povezana namestitev novih stikal in vtičnic historičnega videza. Za zunanjo osvetlitev dvorišča smo izbrali ustrezna svetila. V zahodni vogal ambienta smo postavili latnik za trto. V tem predelu se je izvedla tudi ureditev poti z neobdelanimi kosi peščenjaka. Vsa dela, ki so se pričela meseca aprila 2017, so bila uspešno zaključena julija istega leta. S projektom nam je v sodelovanju z lastnico Ireno Toš in lokalno skupnostjo uspelo ohraniti

celotno domačijo, ki je izjemen spomenik ljudskega stavbarstva z začetka 19. stoletja. Za vsakim uspešno vodenim in zaključenim projektom vedno stoji ekipa, ki združuje različna znanja, spoznanja, metode in tehnologijo. Konservatorski nadzor sta opravila odgovorna konservatorica in strokovni sodelavec Branko Ramšak. Ilovnate omete, zaščito stavbnega pohištva in prekrivanje streh s slamnato kritino je izvedlo slamokrovstvo Golnar iz Sovjaka. Obnova električne napeljave in druga tovrstna dela so bili zaupani podjetju Emis.

Vsi člani te ekipe, profesionalni in neprofesionalni, ki smo sodelovali v procesu obnove kulturnega spomenika, smo prispevali svojstven delež k popularizaciji, vzgoji, izobraževanju in dvigu splošne zavesti o pomenu ohranjanja kulturne dediščine in z njo povezane identitete na lokalni, regionalni in nacionalni ravni.

Vitomarci, domačija Vitomarci 58 pred obnovo (foto: S. Vešligaj, februar 2016)

Vitomarci, domačija Vitomarci 58, gospodarsko poslopje pred obnovo (foto: S. Vešligaj, februar 2016)

Vitomarci, domačija Vitomarci 58 po obnovi (foto: S. Vešligaj, julij 2017)

Vitomarci, domačija Vitomarci 58, gospodarsko poslopje po obnovi (foto: S. Vešligaj, julij 2017)

178 Branko Zbačnik

EŠD:	189
Naselje:	Vojsko
Občina:	Idrija
Ime:	Vojsko – idrijske klavže
Področje:	T
Obdobje:	tretja četrtina 18. stoletja, 1772, zadnja četrtina 20. stoletja

Idrijske klavže so največje od vseh ohranjenih klavž na reki Idrijci. Zgrajene so bile leta 1774. Kamnita vodna pregrada je dolga 41 m. Pregrada je vpeta v strugo reke Idrijce, jugozahodno od domačije Podobnik, Vojsko 9. Visok kamnit jez je bil namenjen zadrževanju in zbiranju vode za plavljenje jamskega lesa do rudnika živega srebra v Idriji.

V osemdesetih letih prejšnjega stoletja so na jezu potekala obnovitvena dela, ki pa niso obsegala statične prenove. Saniralo se je vrh kamnite ograde in ga prekrilo z dvokapno leseno streho, krito s skodlami. Do danes je skodlasta kritina dobra propadla, voda pa je izpodjedla kamnito steno pregrade. Temelji zidu na zgornji strani so bili na več mestih izpodjedeni, manjkalo je več kamnitih klad. Tudi veziva med kamni skoraj ni bilo. Na več mestih je bilo treba porušiti in na novo pozidati steno z obstoječimi kamnitimi bloki. Poškodovane bloke so zlepili z epoksidno maso, manjkajoče pa nadomestili z novimi. Večje rege med bloki so zazidali z manjšimi nepravilnimi kosi kamenja. Celoten kamnit zid je bil na novo fugiran in injektiran s cementno maso s hidrofobnim dodatkom. Za izvedbo sanacijskih del na temeljih jezu je bilo treba zgraditi nov dostop do vode in preusmeriti vodni tok reke. Po izvedenih sanacijskih delih na pregradi so na novo prekrili 350 m² strehe z macesnovimi skodlami. Ob tem so kompletno zamenjali nosilne letve.

Sanacijska dela na pregradi je izvajalo podjetje Zigrad iz Idrije, streho pa je prekrilo Skodlarstvo Bojan Koželj iz Strahovice pri Kamniku.

Vojsko, idrijske klavže, obnova strehe (foto: arhiv CUD Hg Idrija)

Vojsko, idrijske klavže, na novo prekrita streha (foto: arhiv CUD Hg Idrija)

179 Branko Zbačnik, Minka Osojnik, Patricija Bratina

EŠD:	4112
Naselje:	Vojsko
Občina:	Tolmin
Ime:	Volče – cerkev sv. Lenarta
Področje:	UA, A
Obdobje:	9., 10., 12., 13. stoletje, druga polovica 15. stoletja, zadnja četrtina 17. stoletja, 1695, prva četrtina 20. stoletja, 1921

Cerkev sv. Lenarta v Volčah je baročna cerkev, ki je bila med prvo svetovno vojno močno poškodovana. Leta 1921 je bila temeljito predelana, preorientirana in preoblikovana v enoladijsko cerkev s kapelama. Prezbitarij in zvonik sta na zahodu. Vhodna fasada je klasicistično oblikovana. Poslikava prezbitarija in oltarne slike so delo Toneta Kralja.

V letu 2016 se je cerkev obnavljala v okviru popotresne sanacije Posočja, sočasno pa se je župnija lotila še posodobitve ogrevanja in posledično menjave tlaka v cerkveni ladji.

Objekt je bil podbetoniran že po potresu leta 1976, v tokratni statični sanaciji je bila podbetonirana stena za oltarjem. Ob izkopu za izvedbo AB-temelja so gradbeni delavci na tem mestu našli na človeško okostje in o najdbi naslednji dan obvestili pristojni zavod.

V notranjosti zvonika je bil po vsej višini nanesen armiran omet debeline 6–8 cm, ta omet je bil v dveh nivojih ojačan s horizontalno AB-vezjo, ki je bila vsidrana v steno zvonika. Zidovi cerkve so bili sistematično injicirani z zunanje strani, nad nivojem tal so bili zidovi injicirani s hidrofobno maso, na lesenem stropu ladje pa so bile linijsko injicirane razpoke. V drugem nadstropju zakristije je bil obnovljen lesen strop. Izvedli so se tudi obnova stopnic v zvonik, izkop kanalizacije za meteorne vode, popravilo fasade in beljenje celotne stavbe. Ta dela je izvajalo Gradbeno podjetje Konec iz Volč.

Vzporedno s statično sanacijo se je obnove cerkve lotila tudi župnija. Obnovili sta se elektrifikacija in osvetlitev, vgradil

se je novi tlak z vgrajenim talnim gretjem, obnovila so se vrata in okna, izvedla se je toplotna izolacija podstrešja ladje cerkve. Zamenjala se je kritina na zakristiji in z bakrom se je prekrila špica zvonika.

Zaradi gradnje talnega ogrevanja so bile ob odstranitvi tlaka v cerkveni ladji zahtevane arheološke raziskave ob gradnji. Te je s prekinitvami od 12. 7. do 25. 10. 2016 izvajal Tolminski muzej pod vodstvom mag. Miha Mlinarja (M. Mlinar (2017), Končno poročilo o izvedeni arheološki raziskavi ob gradnji v Volčah, Tolmin). Rezultati raziskav so bili tako za stroko kot za lokalno skupnost presenetljivi, saj so bile v ladji današnje cerkve odkrite sledi starejšega sakralnega objekta. Na zahtevo zavoda je bil dodatno raziskan še prostor pred vhodom v današnjo cerkev, kjer je bila dokumentirana apsida polkrožne oziroma podkvaste oblike. Zdi se, da gre za ostanke vsaj dveh gradbenih faz, in sicer naj bi starejšo fazo predstavljali masivni temelji debeline med 130 in 150 cm, nepravilne pravokotne oblike, v mlajši fazi pa je bila objektu na vzhodnem delu dodana apsida. Starejši ostanke naj bi sodili v predromanski čas (9.–10. stoletje), medtem ko naj bi polkrožna apsida izkazovala romanski čas (11.–13. stoletje). Odkriti ostanke so bili v celoti ohranjeni *in situ*; po dokumentiranju so bili prekriti z geotekstilom in ponovno zasuti z gruščem. Med raziskavami so bili v ladji cerkve najdeni tudi skromni odlomki prazgodovinske keramike, oglja in živalskih kosti, ki nakazujejo bližino železnodobne poselitve.

V okviru popotresne sanacije cerkve je Tolminski muzej izvajal tudi arheološki nadzor izkopov za meteorno vodo; rezultati izkopov so bili negativni. Prav tako je izvajal arheološki nadzor izkopov v prezbitariju cerkve, kjer pa je bil odkrit novoveški pokop v krsti. Pokojniku je bila pridana bronasta svetinjica, ki datira grob v 17.–18. stoletje. Zaradi pokopa znotraj ladje cerkve Mlinar meni, da gre za pokop cerkvenega dostojanstvenika.

Zaradi izjemnosti najdbe v Posočju, velikega zanimanja in želje lokalne skupnosti po predstavitvi ter ne nazadnje tudi zaradi tehnične možnosti prezentacije je zavod zahteval predstavitev odkritih ostankov v tlaku ladje cerkve in pred vhodom v cerkev. To je pomenilo spremembo obstoječega idejnega načrta arhitekta Marka Lavrenčiča, ki je tudi avtor izvedbe novega tlaka. Novi tlak je brušen terazzo z ornamentalnimi križi. V tlaku je prikazan obris starejšega objekta, in sicer konturno z večjimi prodniki, potopljenimi v cementno mleko. Ohranjeni zid odkritega objekta je bil namreč grajen iz neobdelanih rečnih prodnikov, vezanih z apneno malto. Žal je zaradi neizkušenosti izvajalcev gradbenih del prišlo do nepopravljivih napak v predstavitvi odkritih ostalin. Prav tako se je investitor zaradi prevelikih stroškov prezentacije odločil le za delno prezentacijo in zahtevano predstavitev apsida v tlaku pred vhodom v cerkev prestavil na prihodnja leta. Za boljše razumevanje prikaza odkritij v tlaku je v notranjosti cerkve načrtovana pojasnjevalna tabla, sam opis cerkve sv. Lenarta kot tudi zgodovinski pregled zaselka Volče pa naj bi bila predstavljena na panojih pred cerkvijo.

Volče, cerkev sv. Lenarta, odkriti temelji starejšega sakralnega objekta v notranjosti ladje (foto: Minka Osojnik)

Volče, cerkev sv. Lenarta, odkriti temelji apsida starejšega sakralnega objekta pred vhodom v cerkev (foto: Patricija Bratina)

180 Eda Belingar

EŠD:	27743
Naselje:	Vrbica
Občina:	Ilirska Bistrica
Ime:	Vrbica – vas
Naslov:	Vrbica 24, vaški dom
Področje:	E
Obdobje:	19., 20. stoletje

Sredi Vrbice, vasi v Podgori, zahodnem delu zgornje doline reke Reke, leži vzporedno z osrednjo vaško potjo nekdanja stanovanjska hiša Šalinovih. V njej sta bili svoj čas tudi gostilna in trgovina. Hiša je bila več let zapuščena in prazna ter namenjena propadu. V letu 2005 sta jo zato odkupila Občina Ilirska Bistrica in Kulturno turistično društvo Vrbišče šjme Vrbica, ki prostore tudi uporablja in jih namerava v prihodnje tudi urediti.

Vaški dom v Vrbici (foto: E. Belingar, 2017)

Vrbica, vaški dom, v okenske odprtine so vgradili plastična okna (foto: E. Belingar, 2018)

Enonadstropen objekt podolgovatega tlorisa je prekrit s simetrično dvokapnico, slonečo na kratkem skrlatem napušču. Kritina je bila pred leti zamenjana. Na retrofasadi je izzidek z masivnim dimnikom, a brez ohranjene kape, v katerem je bila včasih kuhinja. Okenske odprtine v nadstropju vhodne fasade in vhodna vrata so opremljeni s kamnitimi okvirji; v pritličju so bili ti že odstranjeni. Tudi okna obeh stranskih fasad so bila predelana, okna v mansardi pa so bila zazidana. Predelne stene v notranjosti so bile odstranjene. Nad pritličjem je bila izvedena AB-plošča.

V letu 2017 je restavratorka ZVKDS, OE Nova Gorica, izvedla sondaže ohranjenih stenskih beležev, ki so v notranjosti kar bogati, ter pripravila barvno študijo tako za njihovo rekonstrukcijo kot za obarvanje fasade. Ohranilo se je nekaj lesenih okenskih polken, a na fasado so bila mimo kulturnovarstvenih pogojev in brez dogovora nameščena plastična.

Postopke konservatorsko-restavratorskih del smo fotodokumentirali. Doseženi rezultati niso v skladu s pričakovanim, do novih odkritij ni prišlo. Barvno študijo je izdelala restavratorka ZVKDS, OE Nova Gorica, Marta Bensa, konservatorski nadzor je izvajala etnologinja iste enote Eda Belingar. Stavbno pohištvo je izdelal IPIL, d. o. o., iz Ilirske Bistrice.

181 Andrej Gaspari

EŠD:	844
Naselje:	Vrhnika
Občina:	Vrhnika
Ime:	Vrhnika – arheološko najdišče Nauportus – prazgodovinska naselbina na hribu Tičnica
Področje:	A
Obdobje:	mlajša bronasta doba, starejša železna doba, novi vek

Čiščenje vojaških položajev in testno sondiranje na hribu Tičnica na Vrhniki, ki ju je maja 2017 izvedel Oddelek za arheologijo ljubljanske Filozofske fakultete v okviru praktičnega pouka za študente prve in druge stopnje v sodelovanju z Muzejem in galerijami mesta Ljubljane in Skupino Stik, pomenita nadaljevanje sistematičnega terenskega vrednotenja ostalin utrjene prazgodovinske naselbine, ki je bila odkrita aprila 2009 ob naključnem prehodu na prej nedostopnem območju zložnega hrpta med Sv. Trojico na vzhodu, Kačjo vasjo na jugu in Staro Vrhniko na severu. Na prostoru nekdanjega vadbenege poligona nekdanje vojašnice Ivana Cankarja (med letoma 1991 in 2011 Vojašnica 26. oktober) z več kot 150 strelskimi položaji ter večjimi, deloma obzidanimi vkopi za bojna vozila in betonskimi temelji raznih objektov, ki so zelo močno poškodovali prepoznavne ostanke gradišča, so bili še istega leta opravljeni tudi terenski pregledi izpostavljenih površin ter predhodni strukturni pregled najdišča. Takratni pregled

je pokazal, da gradišče sestavljajo nepravilno eliptično oblikovan osrednji del z več nivoji teras in vršnim platojem ter dva večja predprostora v skupni izmeri skoraj 5 hektarjev. Ostanke obrambnega sistema osrednjega dela gradišča so na močno zaraslem terenu večinoma vidni kot oster prelom obodne terase v pobočja pod naselbino, ki je v pomembnem deležu poškodovan s prvo obrambno črto vojaških položajev. V ostenjih vojaških vkopov je bilo takrat najdenih nekaj odlomkov keramike, ki so omogočali okvirno datiranje naselbine v bronasto in starejšo železno dobo. Dodatna izhodišča za nadaljevanje raziskav na Tičnici so zagotovile strukturna analiza naselbine z neposredno okolico, ki je bila izdelana leta 2013 na podlagi arheološke interpretacije podatkov visokoločljivostnega laserskega snemanja površja iz zraka s tehnologijo LiDAR, ter analize vidnosti.

Prva faza nadaljevalnih raziskav v letu 2017, ki so potekale med 10. in 26. 5. 2017 na podlagi kulturnovarstvenega soglasja za raziskavo in odstranitev arheološke ostaline Ministrstva za kulturo št. 62240-87/2017/3 z dne 9. 5. 2017 (koda 17-0126), je bila v skladu z delovnim načrtom usmerjena v ugotovitev arheološkega potenciala najdišča, kronološke dinamike poselitve ter načina gradnje in strukture domnevanih utrdbenih naprav. Upoštevač kadrovske, finančne in časovne omejitve praktičnega pouka ter namero za maksimiziranje rezultatov s kar najmanj novimi poškodbami ohranjene originalne substance najdišča in nepotrebne uničevanja koreninskih spletov dreves, sta bila v ta namen izbrana dva večja vojaška položaja na severnem delu gradišča (parc. št. 2450, k. o. 2002 – Vrhnika). Položaja sta vkopana v zunanji rob terasaste izravnave, tik zahodno in vzhodno od enega od domnevanih prvotnih dostopov v osrednji del naselbine, delno presekanega s kolesarsko progo.

Litološko osnovo južne polovice naselbine sestavljajo oolitni apnenci, severno pa apnenci in dolomiti, na katerih se je razvila rdečkasta glinasta podlaga, ki prehaja v svetlorjavo do rumenkasto glino podobne teksture. V obeh vkopih je ta površina te plasti nagnjena nekaj stopinj proti severu oz. severovzhodu, tj. pravokotno na obris hriba. Ostanke prvotnih (pokopanih) tal/humoznega (A) horizonta niso ohranjeni. V vkopu 1 se začnejo najdbe (keramika in razpršeni drobci oglja) pojavljati v plasti (SE 1010), ki po teksturi in barvi spominja na sterilno podlago (SE 1011). Usmeritev fragmentov keramike je različna, okoliščin oziroma načina njihove odložitve pa ni bilo mogoče ugotoviti.

V vkopu 2 se površina blago nagnjene glinene podlage (SE 2013) na sredini izkopnega polja oziroma v neposredni bližini roba terase strmo spusti. Pri tej denivelaciji (interfacija uničenja SE 2018) ni mogoče izključiti antropogenega izvora, domnevo o umetni odstranitvi prvotnih tal in poglobitvi preloma terase (priprava podlage za obrambno strukturo?) pa podpira tudi odsotnost prvotnih pokopanih tal. Nad interfaccijo oz. neposredno nad sterilno glino (SE 2013) je bila dokumentirana plast meljaste gline sivorjave do rjave barve (SE 2016). Najdbe se zgoščajo v spodnji polovici te plasti (na južni polovici vkopa večja zgostitev vodoravno ležečih

večjih fragmentov dveh ali več posod in odbitka iz roženca (PN 9) ter večji kosi oglja tik nad sterilno podlago), vendar se najdbe (keramika, živalske kosti (drobnica, svinja) in drobci oglja) pojavljajo tudi višje v plasti. V severni polovici izkopnega polja se na območju omenjene denivelacije plast, interpretirana kot nasutje, ustrežno odebeli.

V vrhnji del opisanega depozita (SE 2016) je na celotnem dokumentiranem območju ugreznjen tanek horizont apnenčastega/dolomitnega drobirja antropogenega izvora, katerega odložitev je morda povezana z obdelavo kamnov ob gradnji obzidja. V srednjem in severnem delu vkopa 2 se je na SE 2016 nabrala debela plast glinastega melja rjave do rumenorjave barve, ki se izklinja proti vzhodu oziroma notranjosti naselbine (SE 2012). V to plast je ugreznjen horizont večjih, močno korodiranih kamnov (ruševina), ki so morda povezani z odložitvijo naslednjega depozita, tj. rdečkastorjavega glinastega melja grudaste teksture (SE 2011). Del te plasti je namreč več večjih kamnov, podobnih prej omenjenim, v isti kontekst pa zelo verjetno sodijo tudi okoli 400-kilogramski blok (1 x 0,7 x 0,4 m) in še dva pod njim ležeča večja kamna v severnem delu vkopa, prav tako ugreznjeni v prej omenjeni prežgan glinast melj nad drobirjem. Blok in večji kamni so glede na dimenzije in lego skoraj zagotovo ostanek obzidja, vendar je njihov prvotni položaj težko določiti. Zdi se, da bloka pri izkopu vojaškega položaja niso premikali, temveč so ga uporabili kot naslon oz. prsobran.

Plasti SE 2011 sledi še en sklenjen horizont manjših in srednje velikih kamnov, ki ga prekriva humozen sediment temnosive do temnosivo rjave barve z veliko manjšimi in srednje velikimi kamni (SE 2009). Nad njim se je razvila (humozna) plast peščenega melja sivo- do temnorjave barve (SE 2008) z manjšimi kamni, ki vsebuje odlomke zgodnjeneoveške keramike in železnih žebeljev (pretežno za podkovanje). Omenjena plast v južnem profilu zapolnjuje globok poševen usek (SE 2017) v pobočje, ki se interpretira kot klančina omenjenega dostopa na Tičnico in je na tem mestu praktično v celoti uničil prazgodovinske depozite.

Preliminarni pregled oblik in okrasa odkritega prazgodovinskega gradiva kaže na precej dobro oprijemljiv horizont poselitve v mlajši bronasti dobi (Bd D), ki ga dokazujejo prepoznavne oblike posod (bikonične skleda, trebušasta skodela z okrasom aplicirane bradavice, obdane s kaneluro, dokaj masivni polkrožni ročaji loncev in/ali skodel, apliciran okras navpičnih in vodoravnih reber z vtisi prstov) iz najstarejše kulturne plasti (SE 2016). Ostale najdbe iz skupka (PN 9) in plasti (SE 2016) ter iz mlajših prazgodovinskih depozitov vključujejo oblike (npr. večji lonci s fasetiranim ustjem, lonci z žlebljenim okrasom) in odlomke posod, katerih lončarska masa se po večji zrnivosti in vključkih apnenca jasno loči od posod starejše skupine (manjša zrnivost in organske primesi) in nakazuje mlajši horizont poselitve, preliminarno datiran v pozno bronasto dobo (Ha A2/Ha B) in na začetek železne dobe.

Količinska zastopanost in stopnja fragmentacije posod sta primerljivi po vseh treh prazgodovinskih depozitih, ob

pričakovano nižjem deležu odlomkov najmanjšega razreda v najstarejši kulturni plasti (SE 2016). Pogostost srednje velikih in večjih fragmentov ter prevlada ostrih prelomov nakazuje omejenost poodložitvenih obremenitev in procesov oz. večjih premikov gradiva. Ob tem je bil pomemben delež keramike odkrit v navpični oziroma poševni legi glede na nagib terena in različno visoko v plasteh, kar ni združljivo z odlaganjem v okviru postopnega nabiranja sedimentov na hodnih površinah in prej ustreza procesom nasipavanja oziroma odmetavanja na robne dele naselbin. Po drugi strani izstopa redkost glinenega ometa oziroma hišnega lepa in vzbuja določene dvome glede reprezentativnosti vzorca najdb. Zbir kostnih ostankov živali (*Bos taurus*, *Sus* sp., *Ovis* s. *Capra*) in prisotnost odbitka s sledovi uporabe ne odstopata od podobe okvirno sočasnih naselbin s širšega območja Ljubljanske kotline. Radiokarbonska (¹⁴C) analiza kolagena iz mandibule goveda (VZ 2002; Beta-470629) iz plasti SE 2016, ki je bila izvedena v laboratoriju Beta Analytic Inc. v Miamiju (Florida, ZDA) in je po navedbah njegovega vodje potekala brez posebnosti, je pokazala starost 2610 ± 30 BP oziroma 826–771 cal BC (95,4 %).

Opisana stratigrafska diskordanca in poglobitev roba terase, sestava najdb in radiokarbonski datum iz plasti SE 2016 napeljujejo na sklep, da je nastanek terase povezan z omejeno relokacijo prvotnih depozitov iz 14.–12. stoletja pr. n. št. in pripravo robnega dela naselbine na gradnjo obrambnega sistema nekje na začetku železne dobe, kar okvirno ustreza dokumentirani kronologiji obrambnih sistemov naselbin na območju Ljubljanske kotline in v širši regiji. V mlajši bronasti dobi prevladujejo naselja na rečnih terasah, obrobju Ljubljanskega barja in drugih odprtih legah, ki očitno niso bile posebej utrjene. Tičnica in denimo Žlebič sta v tem smislu izjemi, saj se poselitev tega časa praktično ne veže na (višinske) lokacije poznejših gradišč, in obratno, mlajšebronastodobnih faz utrjene naselbine iz pozne bronaste dobe in železne dobe praktično ne poznajo. Količina in velikost kamnitega materiala na območju vkopa 2 skoraj ne dopuščata dvoma o obstoju kamnitega obzidja po celotnem obodu naselbine, pri čemer za sklepanje o morebitnem predhodniku, zgrajenem iz lesa in zemlje, tokratna izkopavanja niso dala nobenih opor. V okviru obrambnih sistemov naselbin v obdobju pozne bronaste dobe in na samem začetku železne dobe (pred sredino 9. stoletja pr. n. št.) na širšem območju obravnave sicer prevladujejo utrdbe z zemljeni nasipi in lesenimi palisadami, obzidja iz kamna in lesa pa prevladajo šele v razviti železni dobi.

Med izkopanim gradivom ni zanesljivo prepoznanih najdb iz mlajših obdobij prazgodovine, presenetljiva pa je tudi popolna odsotnost antične lončenine. Precejšnje število (zgodnje) novoveških najdb (lončenina, pečnice, žebli za podkve itd.) lahko povežemo z agrarno rabo Tičnice, razvidno tudi iz vrisov njivskih površin na kartah in v katastrih iz 19. stoletja. Ostenja obeh vojaških položajev so bila vkopana skoraj navpično; oba vkopa sta segla do dna glinene podlage in bila vklesana v litološko osnovo. Pri tem pridobljen skalnat drobir je bil uporabljen za nasutje hodne površine v notranjosti, zemljina, vključno z vsebino presekanih depozitov, pa je bila

izmetana na površino v neposredni bližini položajev. Material iz najstarejših zasutij kaže na njun verjetni nastanek v sedemdesetih letih 20. stoletja in obdobje primarne uporabe do konca osemdesetih let.

Tičnica, 2017, vkop 2, vzhodna stena razširjenega vojaškega položaja z izpostavljeno stratifikacijo na severnem robu prazgodovinske naselbine (foto: A. Gaspari)

182 Franci Kavčič

EŠD: 854

Naselje: **Vrzenec**

Občina: Horjul

Ime: **Vrzenec – cerkev sv. Kancijana**

Področje: R

Obdobje: 1752, 1859

Po demontaži in transportu v delavnico so se lesene plastike in arhitektura oltarja zaradi prisotnosti lesnih insektov zaplinile v nepredušni komori, da se je preprečilo nadaljnje delovanje insektov. Po dezinsekciji se je izvedlo temeljito sondiranje, pri čemer se je ugotovilo, da je bila na glavnem oltarju, tako na arhitekturi oltarja kot na plastikah, originalna polikromacija iz leta 1752 enkrat delno preslikana in prezlačena; delo je opravil Janez Janežič, ki je s sinom Aleksom leta 1859 preslikal še prižnico in izdelal nova stranska oltarja.

Na oltarni arhitekturi sta se z barvne površine (marmorina) odstranila porumenel lak in preslikava s pomočjo kemičnih (razredčilo aceton, topilo Lavacol in razredčilo nitro) in mehanskih metod, ki prvotne površine niso poškodovale. Zaradi oslabele vezivnosti med nosilcem in podlogo, razpokanosti in strehastih dvigov je bilo treba polikromacijo in pozlato tako na lesenih plastikah kot na oltarni arhitekturi utrditi s sintetičnim utrjevalcem (Medium for Consolidation, Lascaux) ter ga reaktivirati in dodatno utrditi s termično lopatico. Najbolj poškodovan del oltarja je bilo okrasje, ki se je utrjeval z raztopino tekoče smole (Paraloid B72, raztopljen

v acetonu v razmerju 1 : 6); ta je razpadajoč les povezala in mu povrnila trdnost. Hrbtišča plastik in oltarne arhitekture ter črvojedeni les so se utrdili z akrilno emulzijo (raztopina Sokrat 2804, razredčena z vodo v razmerju 1 : 5).

Iz vseh elementov so se odstranili neprimerni sekundarni korodirani žebliji in tujki, oslabei spoji so se očistili in ponovno spojili z novimi mozniki in dvokomponentno epoksidno smolo (Araldit SV in HV 427). Razpoke in poškodbe na nosilcu so bile dopolnjene z dvokomponentno epoksidno smolo, manjkajoči deli okončin plastik in drugi detajli pa so se izrezbarili iz lipovine po rekonstrukciji (model za desnico deteta Jezusa se je izdelal v modelirni masi in bil nato prenesen v les, za manjkajočo desnico Križanega s tabernaklja pa se je zrcalno prenesel obris levice in po njem se je izdelala rekonstrukcija). Leseno ohišje oltarne menze se je razstavilo na posamezne dele. S sprednje strani se je odstranil okrasni element, ki je bil v zelo slabem stanju. Posamezni kosi so se z rekonstrukcijo ponovno spojili z dvokomponentno epoksidno smolo in z vstavljanjem novega lesa lipovine. Preden se je okrasni element ponovno pritrdil na prvotno mesto, so se posamezne deske ohišja očistile, preslikava pa se je odstranila in utrdila ter s pomočjo obtežitve izravnala.

Vrzenec, podružnična cerkev sv. Kancijana, odstranjevanje porumenelega laka in preslikave s topli (foto: Frančiška Oražem, 2017)

Vrzenec, podružnična cerkev sv. Kancijana, rekonstrukcija okrasnega elementa (foto: Frančiška Oražem, 2017)

Tabernaklju so se odstranili hrbtna deska in vsi korodirani žebliji, ki so poškodovali tekstilno oblogo. Notranjost se je nežno očistila in zaprla z na novo tapeciranimi montažnimi lesenimi deskami. Pod njimi je originalna podloga ostala na svojem mestu, saj je bila v preveč krhkem stanju, da bi jo bilo mogoče sanirati.

Poškodovana mesta na celotnem oltarju in plastikah so se dopolnila s klejno-kredno podlogo, pripravljeno po klasični recepturi. Nanjo se je izvedla barvna retuša z reverzibilnimi akrilnimi barvami. Barvna površina oltarne arhitekture se je zaščitila s tankoslojnim nanosom zaščitnega laka. Sekundarna pozlata se je zaradi dobre ohranjenosti le utrdila, dopolnila in retuširala.

Pri odstranjevanju preslikave v glavni niši se je izkazalo, da so bili oblaki pri prenovi leta 1859 premeščeni. Razlog za to je bila morda postavitev kipa sv. Kancijana na podstavku, zaradi česar je bila dekoracija (oblaki in angelske glavice) prerazporejena. Ker je bil sekundarni podstavek kipa odstranjen, se je pri ponovnem nameščanju oblakov sledilo prvotni barvni plasti in je tako niša spet dobila prvotni izgled. Morda pa je bil podobar pri odstranjevanju in ponovnem pritrdjanju oltarne dekoracije le površen, saj je tudi

Vrzenec, podružnična cerkev sv. Kancijana, glavni oltar po končanem konservatorsko-restavratorskem posegu (foto: Frančiška Oražem, 2017)

dekorativne zavese namestil pretirano čez rob prekladne plošče. Tudi pri montaži teh se je sledilo prvotni poslikavi in so bile nameščene na prvotna mesta.

Konservatorsko-restavratorska dela na glavnem oltarju so potekala v letu 2017. Vodja posega: Franci Kavčič; sodelavci v okviru Restavratorstva Kavčič, d. o. o.: Julijana Urbančič, Anita Jakoš, Frančiška Oražem, Janez Demšar. Odgovorni konservator: Modest Erbežnik, ZVKDS, OE Ljubljana.

183 Franci Kavčič

EŠD: 854

Naselje: Vrzenec

Občina: Horjul

Ime: Vrzenec – cerkev sv. Kancijana

Področje: R

Obdobje: 17., 18. stoletje, 1859

Prižnica je, sodeč po izvedenih preiskavah s sondiranjem, iz 17. stoletja, o čemer priča prvotna poslikava v črni in rjavi barvni kombinaciji s pozlato, kakršna je bila v tem obdobju pogosta. V naslednjih obdobjih, ko je preostala cerkvena oprema dobivala novo podobo, je bila tudi prižnica preslikana in delno predelana. Prvič verjetno že leta 1752, ko je bil polikromiran nov glavni oltar, in drugič leta 1859, ko sta Janez in Aleks Janežič prenovila glavni oltar in izdelala oba stranska. Stopniščna ograja je bila, po obliki sodeč, dodana v 18. stoletju in kasneje predelana.

Tabelne slike s štirimi evangelisti na prižnici so izredno kvalitetno delo, kar se opazi po originalnih obrazih. Draperije in ozadja so namreč po večini preslikani, kar je potrdila tudi rentgenska slika vseh tabel (ZVKDS, Restavratorski center). Kljub prvotnemu načrtu, da se manj kvalitetna preslikava odstrani s tabel, se je kasneje izkazalo, da so barvne plasti preveč zlepljene, tako da bi pri odstranjevanju zagotovo poškodovali tudi originalno poslikavo. Temu je sledil sklep, da se sekundarna poslikava le barvno dopolni in zaščiti in tako originalna poslikava ostane nepoškodovana.

Za podoben pristop konserviranja prvotne poslikave smo se odločili tudi pri arhitekturi prižnice. Na željo naročnika se je namreč prezentirala prva preslikava prižnice, ki je bila barvno še najbolj podobna vsem trem oltarjem v cerkvi in se je tako lahko zlila s prostorom. S tem pa se je tudi zaščitila originalna poslikava.

Konservatorsko-restavratorski postopki so bili enaki kot pri obravnavi glavnega oltarja. Konservatorsko-restavratorska dela na prižnici so potekala v letu 2017. Vodja posega: Franci Kavčič; sodelavci v okviru Restavratorstva Kavčič, d. o. o.: Julijana Urbančič, Anita Jakoš, Frančiška Oražem, Janez Demšar. Odgovorni konservator: Modest Erbežnik, ZVKDS, OE Ljubljana.

Vrzenec, podružnična cerkev sv. Kancijana, prižnica pred konservatorsko-restavratorskim posegom (foto: Frančiška Oražem, 2017)

Vrzenec, podružnična cerkev sv. Kancijana, prižnica po končanem konservatorsko-restavratorskem posegu (foto: Frančiška Oražem, 2017)

184 Sabina Ravnikar, Helena Valentin Konjedic

EŠD: 2696

Naselje: Zagradec

Občina: Ivančna Gorica

Ime: Zagradec – cerkev Marijinega brezmadežnega spočetja

Področje: UA, R

Obdobje: zadnja četrtina 18. stoletja, 1797, zadnja četrtina 19. stoletja, 1876

Župnijska cerkev stoji na levem bregu Krke znotraj pokopališča v jugovzhodnem delu naselja Zagradec v Občini Ivančna Gorica.

Starejšo cerkev, ki je bila v tlorisu dimenzij 14 x 5,5 m in naj bi bila prvotno romanska s polkrožno apsidno, so prvič prezidali v obdobju gotike, ko so dodali nov gotski prezbiterij (vir: tipkopis Alojzij Zupanc, Graditelji cerkva, župnišč, šol in posvetnih domov v dekaniji Žužemberk, 1964). Zupanc tudi navaja patrone stranskih oltarjev sv. Nikolaja in sv. Katarino, ki ju dokumentira tudi France Stele. Omenja votivno sliko iz leta 1771, na kateri naj bi bila vidna stara gotska cerkev z zvonikom pred cerkvijo. Pokopališče je prvotno imelo obzidje z vrati. Cerkev so v letu 1797 povečali. Dolžina cerkve je ostala enaka, širino ladje pa so razširili za 2 m na vsaki strani. Povečali naj bi tudi nekdanji gotski prezbiterij. Gradnjo zagraške cerkve je financiral lastnik železarne v sosednji Fužini Jurij Toman. Leta 1876 so na južni strani prizidali zakristijo.

Cerkev je enoladijska s prirezanimi vogali, banjasto obokana, zaključuje jo tristrano zaključen prezbiterij. Notranjost cerkve členi bogat dvojni profiliran venčni zidec s pilastri. V prezbiteriju sta še ohranjena kamnita korna ograja in originalen kamnit tlak iz temnega kamna, klesanega v večjih dimenzijah. Prezbiterij je za dve stopnici višji od ladje. Med cerkveno opremo izstopa prižnica, ki je kamnoseško delo. Spada v konec 18. stoletja in je bila izdelana v ljubljanskih kamnoseških delavnicah. Izvira iz obednice samostana v Stični, kjer je bila v funkciji bralnega pulta. Viri navajajo, da je bil avtor prižnice domnevno Mihael Cuss (Mihael Kuš). Posebnost prižnice je poslikava v tehnikah oljih barv na kamnu, ki upodablja štiri cerkvene učitelje: sv. Hieronima, sv. Avguščina iz Hipona, malega Jezusa v templju s starešinami in Marijo, sv. papeža Gregorja I. in sv. Ambrosiusa (Ambroža) Milanskega. Poslikave na prižnici sicer nimajo avtorskega podpisa, vendar bi po likovni izraznosti, obliki obrazov, tehniki in uporabi pigmentov lahko bile primerljive z deli Fortunata Berganta, ki je v času opata Vilijema Kovačiča (1734–1764), leta 1746, stiško cerkev temeljito obnovil, naročil poslikave in domnevno dal izdelati kamnito prižnico v ljubljanskih kamnoseških delavnicah. Kovačiču je sledil opat Franc Ksaver Tauferer, ki je leta 1766 naročil nov križev pot pri slikarju Fortunatu Bergantu.

V letih 2016 in 2017 so se v župniji Zagradec odločili za vzdrževalna in restavratorska dela cerkvene opreme. Najprej so se lotili sanacije vlage v notranjosti cerkve, ki je bila opazna v spodnjem delu zidov. V letu 2016 so odstranili omet v cerkvi do višine približno 2 m, sledila je izvedba sanirnih ometov, ki so se sušili dlje časa. Sledilo je barvanje notranjosti v svetlih barvnih tonih, ki so bili določeni na podlagi prehodnega sondiranja, ki ga je izvedla restavratorka Tjaša Pristov z ZVKDS, OE Ljubljana. Za izvedbo ometov so bili izbrani materiali proizvajalca Roefix. Pevski kor podpirata dva kamnita stebra, ki sta bila v preteklosti večkrat prebarvana s prekrivnimi barvami. Neustrezni opleski so bili odstranjeni z blagim peskanjem, tako da sta stebra iz naravnega sivega kamna ponovno prezentirana v prvotni podobi.

Pred vsemi posegi sta bila demontirana stranska oltarja, ki sta bila prepeljana v restavratorsko delavnico. Dela je izvajalo restavratorstvo Legan iz Žužemberka. Levi stranski oltar iz leta 1925 je posvečen sv. Cirilu in Metodu in je delo Hibša iz Prage, oltarna slika je mlajša, levo in desno sta kipa sv. Helene in sv. Neže, v atiki je slika Marijino vnebovzetje. Desni stranski oltar je posvečen sv. Katarini, levo in desno sta kipa sv. Petra in Pavla, v atiki je slika Kristusov vnebohod. Pri obeh stranskih oltarjih so bili v preteklosti prebarvani tako oltarna arhitektura kot kipi. Pred zadnjo poslikavo in slonokoščenem tonu se je pokazal prvoten marmorino, ki se je prezentiral v izvirni podobi. Obnovljene so bile vse dekorativne pozlate na oltarni arhitekturi. Pri kipih sta bili pozlata in posrebritev močno poškodovani, na posameznih delih so se pojavili sledovi rdeče in zelene lazurne poslikave. Hkrati z oltarji so se obnovile tudi oltarne menze. Te so bile prvotno poslikane s posvetilnim križem in vegetabilnim okrasjem. Ta faza je bila dokumentirana. Ker je bil omet zaradi kasnejših predelav močno poškodovan in nakljuvan, smo prezentirali zadnjo fazo poslikave.

Hkrati z obnovo oltarjev je restavratorka Helena Valentin Konjedic prevzela dela na oltarnih slikah in kamniti prižnici. Manjši oltarni sliki iz atike sta bili poslikani obojestransko, ker sta bili nekoč del bandere. Na slikah je bila nato na mestih poškodb lokalno utrjena slikovna plast. Prepereli ostanki bandere na robovih so bili odstranjeni. Opravljen je bil test topnosti. Površinska umazanija je bila odstranjena z raztopino WS in alkohola v različnih razmerjih. Sliki sta bili lokalno podlepljeni. Originalna poslikava je bila zaščitena s sintetičnim smolnim lakom, poškodbe so bile zakitane s kredno akrilnim kitom. Zakitani deli so bili izolirani s smolnim lakom. Retuša je bila izvedena v oljni tehniki, kot original. Končni zaščitni sloj je bil nanesen s sintetičnim smolnim lakom.

Slikovna plast na glavni oltarni sliki je bila krhka ter je odstopala, se luščila in odpadala. Klejno-kredna podloga je bila izjemno tanka. Barve so bile svetle in zbledele. Veliko detajlov poslikave je izginilo oz. odpadlo, predvsem na naslikanem zapisu na knjigi. Na drugi sliki sv. Katarine so bile prisotne velike in globoke razpoke, ki so potekale neenakomerno po celotni površini slike. Bile so čašaste,

konkavne oblike in so se dvigale po robovih, zato je bila originalna slikovna plast zelo ogrožena. Pri tej sliki je klejno-kredna podloga debelejša, nanosena v več slojih. Poškodbe barvne plasti so bile večje, saj so odpadli večji deli originalne poslikave.

Obe sliki sta bili prekriti z debelo plastjo različnih površinskih nečistoč. Na okvirje sta bili napeti s kovanimi žebli, čez originalno poslikavo. Nobena ni bila napeta na podokvir, ampak neposredno na hrbtni del okrasnega okvirja. Na slikah je bila lokalno zaščitena slikovna plast. Obe sliki sta imeli na hrbtni deli klejni premaz, ki je bil krhek in se je prašil. Platni sta bili očiščeni mehansko, s skalpelom, odstranjene so bile nitke in druge platnene nepravilnosti. Na sliki sv. Katarine je platno laneno, niti so debelejšje strukture. Na slikah je bilo treba sanirati platneni nosilec in poškodbe na njem. Največ poškodb so povzročili kovani žebli, zato so bili robovi slik tračno podlepljeni. Obe platni sta bili utrjeni in toplotno obdelani v vakuumski mizi. Med postopkom utrjevanja in toplotne obdelave je bil izveden tudi postopek ravnanja slikovne plasti na sliki sv. Katarina, vendar ni dal povsem zadovoljivih rezultatov, saj se slikovna plast ni omehčala. Postopek je bil zato ponovljen. Po izvedenih postopkih je bil na originalno poslikavo obeh slik nanosen zaščitni sloj s sintetičnim smolnim lakom, saten videz. Poškodbe so bile zakitane z akrilno-krednim kitom. Zakitani deli so bili nivelirani, strukturirani in izolirani z izolacijskim slojem sintetičnega laka. Zakitani deli so bili podloženi, nato so se izvedle retuša, reintegracija in rekonstrukcija manjkajočih barvnih plasti v oljni tehniki s *tratteggio*, *puntino* in popolno retušo. Slikovna plast se je na koncu zaščitila s sintetičnim smolnim lakom, s saten sijajem.

Kamnita prižnica je sestavljena iz črnega kamna, manjši ornamenti so iz rumenega in belega kamna. Vidni so bili sledovi površinske umazanije, razpoke in sledovi preteklih posegov, ki so bili posledica vmesne selitve. Površinske nečistoče so se odstranile z uporabo ščetk in čopičev ter vode, alkohola in TAC v nizkih procentih. Težje dostopni deli so bili očiščeni z *Art peelingom* za kamnine. Postopek utrjevanja originalne malte je bil izveden z večkratnimi nanosi in vbrizganjem razredčene akrilne disperzije in etil silikatnim utrjevalnim sredstvom. Stebriči so bili ponovno pritrjeni na kamnito osnovo z vezivom na osnovi poliuretanskih smol. Spojni deli so bili zakitani z dvokomponentno anorgansko modelirno maso. Za kitanje razpok, dopolnjevanje originalnih fug, rekonstrukcijo manjkajočih delov kamnitih površin in ornamentov je bila uporabljena mešanica marmornega prahu in dvokomponentne modelirne mase z dodatkom anorganskih pigmentov, glede na barvo same kamnine. Manjkajoči deli so bili oblikovani, pobrušeni, nivelirani in strukturirani tako, da so se prilagajali videzu okolice. Na vse zakitane dele je bil nanosen izolacijski sloj razredčene akrilne disperzije. Barvna reintegracija zakitanih in novo rekonstruiranih delov je bila izvedena z akrilnim vezivom in ustreznimi pigmenti. Končna zaščita kamnitih površin je bila izvedena s smolno pasto za kamnine. Zakitani in novo

modelirani deli so bili zaščiteni z akrilnim lakom, saten videz. Stanje poslikav na baročni prižnici je bilo zelo slabo. Gre za oljno tehniko na kamniti podlagi, brez podloge. Temna podloga je prosevala skozi barvno plast, zato so bile slike temne. Slikovna plast je grajena le iz barvnih plasti in zaščitnih slojev. Prisotne so bile lakune večjih dimenzij, neenakomerno razporejene po površini poslikav. Segale so od nekaj milimetrov do nekaj centimetrov in so po globini zajemale celotno barvno plast. Ta je nanosena v zmerno pastoznih nanosih, nadgrajena pa je z lazurami, ki so v večini primerov zbledle ali izginile. Na predelih lakun je bila jasno vidna struktura črnega kamna z debelejšimi belimi žilami. Poslikave so bile lakirane z naravnim smolnim lakom, ki je z leti potemnel in skrepenel, zato ga je bilo primerno odstraniti. Po testu topnosti so bile površinske nečistoče odstranjene z emulzijo. Skrepenel lak je bil odstranjen z gelom WS in acetona v različnih razmerjih, glede na občutljivost pigmentov. Originalne poslikave so bile zaščitene s smolnim lakom. Lakune so bile zakitane s kredno akrilnim kitom, nato nivelirane in strukturirane glede na površino okolice. Zakitani deli so bili izolirani s sintetičnim smolnim lakom. Barvna rekonstrukcija in reintegracija manjkajočih delov barvne plasti sta bili izvedeni postopoma v oljni tehniki, kot original. Najprej je bil nanosen pastoznejši sloj, kot podloga, nato pa je bila izvedena retuša v tehniki *tratteggio*, da se je končni videz ujema z okolico. Pomembno je bilo sledenje linij in oblik originalne poslikave. Končna zaščita je bila narejena s sintetičnim smolnim lakom, saten videz. Nad prižnico je lesen baldahin, ki je mlajše izdelave. Prisotne so bile poškodbe zaradi nihanja vlage, lesenih insektov in mikroorganizmov. Po testu topnosti so bile površinske nečistoče odstranjene z raztopino WS in acetona v različnih razmerjih, glede na vrsto umazanije. Celoten baldahin je bil premazan z zaščitnim insekticidnim premazom. Originalna poslikava je bila zaščitena z umetnim smolnim lakom. Večje razpoke so bile pokitane. Manjkajoči deli barvne plasti so bili zakitani s krednim kitom na osnovi akrilnih veziv. Zakitani deli so bili izolirani s sintetičnim smolnim lakom. Retuša in barvna rekonstrukcija sta bili izvedeni v oljni tehniki, kot original. Končna zaščita je bila izvedena s sintetičnim smolnim lakom, saten videz.

Cofki na prižnici so bili originalno pozlačeni in pripeti na leseno zavesico. Sv. duh – golob je bil originalno posrebrjen. Zavesice so bile preslikane. V skladu s konservatorko-restavratorsko etiko se je ohranjalo čim več originalne posrebitve, saj je bila originalna pozlata povsem uničena. Prehod med staro in novo posrebitvijo je bil ublažen s patiniranjem. Preslikave so bile delno odstranjene mehansko, s skalpelom. V več primerih sta se poslikava in preslikava tesno sprijemali druga z drugo, saj ni bilo vmesnega ločitvenega sloja. Poškodbe so bile zakitane s kredno akrilnim kitom, manjkajoči deli so bili modelirani s smolnim kitom. Na zavesicah sta bili narejeni rekonstrukcija originalne poslikave v oljni tehniki, kot original, ter pozlata robov tam, kjer je bila plast domnevnega originalnega polimenta.

Cofki so bili zaradi lesnih škodljivcev v notranjosti skoraj povsem brez lesne mase. Utrjeni so bili s sintetično smolo. Manjkajoči cofki so bili izrezljani iz lipovine. Novi cofki so bili grundirani s klasično klejno-kredno podlogo v več slojih. Postopek se je ponovil z rdečim polimetom, nato pa so bili cofki pozlačeni na klasičen način z zlatimi lističi.

Zagradec, cerkev Marijinega brezmadežnega spočetja, desni stranski oltar (foto: S. Ravnikar, 2016)

Zagradec, cerkev Marijinega brezmadežnega spočetja, levi stranski oltar (foto: S. Ravnikar, 2016)

Zagradec, cerkev Marijinega brezmadežnega spočetja, prižnica (foto: S. Ravnikar, 2016)

185 Saša Snoj, Jelka Kuret

EŠD: 15285

Naselje: **Zalog pri Moravčah**

Občina: Moravče

Ime: **Zalog pri Moravčah – lokacija dvorca Zalog**

Področje: R

Obdobje: prva četrtina 18. stoletja

Dvorec Zalog pri Moravčah je nekdanje veljal za enega najdragocenejših arhitekturnih spomenikov pri nas, vendar se zaradi sosledja nesrečnih dogodkov do danes ni ohranilo kaj dosti razen Jelovškovih poslikav. Na lokaciji dvorca še danes stojijo štiri grajske lipe, napisna plošča z grboma iz leta 1575 z glavnega portala pa je vzdana v fasado stanovanjske hiše, zgrajene na mestu nekdanje baročne kapele. Iste provenience so še glave angelov kiparja Angela de Puttija iz istega obdobja.

Renesančni dvorec je leta 1695 kupil grof Strassoldo, ki je s pomočjo arhitekta Carla Martinuzzija poskrbel za popolno baročno preno. Sprejemnico v severnem traktu dvorca je poslikal Franc Jelovšek. Iluzionistične poslikave, datirane z letnico 1725, veljajo za Jelovškove najzgodnejše. S pomočjo Steletovih fotografij INDOK centra smo dobili boljši vpogled v izgled poslikane sprejemnice. Poslikave razkrivajo štiri alegorije lova v medaljonih – dve moški in dve ženski figuri, naslikani v grisaille tonu, med njimi pa se odpirajo pejzaži in arhitekturne ruševine. Poslikave krajine z ruševinami

in stropna poslikava (z napisom *Hic procul a curis*) se niso ohranile.

Zavod je leta 1949 iz porušenega dvorca rešil več fragmentov fresk. Po nalogu dr. Frana Šijanča jih je snel akademski slikar Rajko Slapernik (Varstvo spomenikov 1949, str. 45). Po interventnem snemanju so bile montirane na nov nosilec, sestavljen iz kovinske mreže, vpete v lesen okvir in zalite z mešanico mavca in slame, za dodatno ojačitev pa je na hrbtni strani lesena križna opora. Kljub precejšnji teži nosilec svojo nalogo razmeroma dobro opravlja, zato smo se odločili, da ga ohranimo. Poleg tega bi prenos na nov, lažji nosilec lahko povzročil nove poškodbe, saj sta dva fragmenta izjemno velikih dimenzij.

V ateljeju Restavratorskega centra smo prejeli sedem fragmentov na posamičnih nosilcih, s skupno površino 15 m², od tega največja dva merita 5,4 in 3,7 m². Po 70 letih hrambe v depozitu Mestnega muzeja je na posameznih fragmentih intonaco začel odstopati, zato smo te dele pred prevozom začasno zaščitili.

S površine poslikave smo odstranili precej površinskih nečistoč, ki so bile razmeroma lahko odstranljive, razen na mestih, kjer so bili na površini tudi ostanki saj. Na fragmentu Moški s sokolom se je izpod nečistoč pokazala slikarjeva signatura z letnico (1725 Illouscheg). Deloma jo prekriva grafit, kasneje vrezana letnica 1812. Najdemo pa tudi še druge grafite, bodisi vrezane ali napisane.

Intonaco je ponekod začel odstopati od mavčne podlage, tako da je bilo treba precej delov injektirati in s tem zapolniti nastale prazne prostore z apneno maso. Majhni koščki zdobljenega ometa z barvno plastjo so bili shranjeni za morebitne kasnejše analize. Poškodovani deli ometa so se drobili, zato smo jih utrdili z apnenim utrjevalcem. Vsakršno omočenje ometa je povzročilo nastanek rumenih madežev na površini, ki jih je bilo treba sproti odstranjevati. Predvidevamo, da

Zalog pri Moravčah, lokacija dvorca Zalog, fragment s prizorom lovke s sokolom in pejsaž, 264 x 194 cm, po restavriranju (foto: V. Benedik)

je do rumenenja prišlo zaradi raztapljanja kasneje dodanega peščenega agregata. Po utrjevanju in injektiranju votlih predelov smo zapolnili prazna mesta manjkajoče poslikave z apneno malto in se površinsko približali hrapavi strukturi originalnega baročnega ometa. V še svežem ometu večjih zakitanih delov smo ponovili tudi v originalnem ometu prisotne vrezane črte, s katerimi si je slikar pomagal pri sestavljanju kompozicije.

Pred izvedbo retuše smo naredili nekaj računalniških simulacij končnega izgleda barvno dopolnjene poslikave, na osnovi katerih smo se odločili za nevtralno retušo z nekaterimi dodelavami. Rekonstrukcija večjih manjkajočih površin se nam ni zdelo smotrna, saj so figure na treh posamičnih fragmentih preveč poškodovane. Posledično tudi naslikani okvirji, ki obdajajo figure, niso bili primerni za popolno rekonstrukcijo, saj bi bili tako manjkajoči deli prizorov le še bolj poudarjeni.

Zakitane površine smo najprej tonsko podložili, naslednji sloj barve pa smo nanесли s »tufkanjem«. Dodane so bile nepravilnosti, poškodbe, t. i. izpranost barvne površine, ter delno nakazane svetlobe in sence okvirjev, ki zaokrožajo

Zalog pri Moravčah, lokacija dvorca Zalog, fragment s prizorom mladeniča z rogom in sokolom ter pejsažem, 230 x 162,5 cm, po restavriranju (foto: V. Benedik)

prizore s figurami. Retuša ni rekonstrukcija, ampak zapolnitev praznih mest in povezava ohranjenih delov v harmonično celoto. Tonsko podlaganje je bilo izvedeno z apnenim vezivom, finalizacija retuše pa z gumi arabiko in pigmenti v prahu.

Restavrirali smo tudi lesene okvirje. Vse nepravilnosti v lesu (luknje, nastale od žebeljev, udrtine, manjkajoče robove in druge poškodbe, ki so nastale pri delu s fragmenti) so bile dopolnjene s pigmentirano epoksidno smolo. Lokalno odpadli deli so bili zalepljeni s klejno raztopino. Površina okvirjev je bila nato zbrušena s tračno brusilko, s čimer smo odstranili nečistoče in druge površinske nepravilnosti. Ker je bil na mestih ob stiku z ometom les svetlejši, kar je verjetno posledica kemijske razbarvanosti lesa zaradi apna, so bili ti deli retuširani z lesnim lužilom. Les je bil na koncu površinsko zaščiten z antičnim voskom, ki lepo poudari naravni matiran videz lesa.

Jelovškova poslikava kljub požaru, snemanju v težkih razmerah izpod ruševin, prezentaciji na premičnih togih nosilcih in hranjenju v depozih še vedno kaže svojo veličino, in ko si ogledujemo, kako spretno je slikar opravil svoje delo, nedvomno lahko rečemo, da so bile prav stenske poslikave tiste, ki so ob boku z izjemno notranjo opremo in impozantno stavbarsko arhitekturo dvorec Zalog postavile na višji nivo.

Freske so bile restavrirane za razstavo MGML Mestnega muzeja Ljubljana *Hic procul a curis*, Tukaj daleč od skrbi, S pogorišča dvorca Zalog pri Moravčah rešene umetnine. Izdana je bila tudi spremljajoča publikacija Ane Pokrajac Iskra.

186 Ernesta Drole, Renata Pamič, Anton Naglost

EŠD: 200

Naselje: **Zatolmin**

Občina: Tolmin

Ime: **Javorca – spominska cerkev Svetega duha**

Področje: R, Z

Obdobje: prva četrtina 20. stoletja, 1916, prva svetovna vojna

Nad planino Polog stoji cerkvica Svetega duha. To je cerkvica številnih simbolov. Zgrajena je bila v času hudih bojev na soški fronti v prvi svetovni vojni. Graditi so jo pričeli 1. marca 1916, 1. novembra istega leta pa so jo predali njenemu namenu. Pri gradnji cerkvice so se združila znanja različnih mojstrov, ki so se skupaj znašli v vojni vihri na soškem bojišču. Načrte je izdelal avstrijski slikar in scenograf Remigius Geyling. Tehnični stavbni del je delo poročnika Geze Jablonskega, ki je tudi vodil gradnjo. Rezbarska dela pa je opravil Južni Tirolec Anton Perathoner.

Spomin na tisoče mrtvih, ki so se borili na strmih pobočjih tolminskih vršacev, se zrcali v notranjosti cerkve. Na hrastovih ploščah, narejenih iz zabojev za strelivo, ki se kot listi knjige odpirajo ob stenah ladje, je vžganih več kot 2500 imen padlih. Večina teh vojakov počiva na vojaškem pokopališču Loče pri

Tolminu.

V letu 2017 je cerkev dobila tudi znak evropske kulturne dediščine.

Lesena konstrukcija objekta ne more kljubovati vremenskim in klimatskim razmeram v tolminskih hribih. Les hitro propada, zato je nujno, da se objekt redno vzdržuje, da na njem ne pride do prevelikih in obsežnejših poškodb, ki bi ogrožale obstoj spomenika. Redno vzdrževanje spomenika se izvaja od leta 1980, ko se je začela popolna prenova zelo poškodovanega spomenika; končana je bila leta 1982 in od tedaj se objekt redno vzdržuje in obnavlja.

Zadnji cikel obnove se je začel v letu 2016. Marca 2016 smo po postavitvi gradbenih odrov podjetja Zidgrad iz Idrije pričeli restavriranje poslikanega lesenega stropa. Pregled stanja od blizu je pokazal luščenje barvne plasti po celotni površini stropa, bodisi zaradi zamakanja bodisi zaradi vplivov temperaturnih razlik na leseno konstrukcijo. Še v slabšem stanju je bil zaradi zamakanja strop prezbiterja, zato je bila tam potrebna skoraj celotna barvna rekonstrukcija. Prvi romb v osrednji ladji poleg prezbiterja je bil neustrezno izveden, zato je bila tudi tukaj potrebna popolna obnova. Po temeljitem čiščenju kasetiranega stropa smo začeli kitanje poškodb odpadlih barvnih plasti in razprtih vmesnih prostorov med deskami stropa. Nadaljevali smo z natančnim brušenjem kitne mase do nivoja barvne plasti. Sledila sta retuširanje in poenotenje gladkih belih površin do originalnega stanja. Nazadnje smo strop premazali z zaščitno plastjo. Obnovitvena dela so potekala tudi na stenah in stropu zakristije. Tu se je obnovilo še sobno ter delno stavbno pohištvo. Z manjšimi posegi smo se dotaknili še steklenih vitrin v ladji, kjer so razstavljeni muzejski eksponati iz prve vojne.

V letu 2017 se je po pregledu zvonika izkazalo, da les poškodovan in da je potrebna nujna sanacija, da ne bi prišlo še do večje škode na objektu. Zvonik smo najprej detajlno pregledali. Stanje lesene konstrukcije je bilo takšno, da je voda zatekala v zvonik in je zato les trohnel, nosilna konstrukcija zvonika pa je postajala vse bolj labilna in statično nezanesljiva. Za bakrenimi obrobami, ki so bile na zunanji strani pritrjene na les, je voda zatekala v notranjost zvonika, les je bil ponekod močno razpokan, razpoke pa so bile tesnjene s silikoni. Ti so zaradi temperaturnih nihanj popustili, skozi odprte razpoke in špranje pa je voda imela prosto pot v zvonik. Tam je vlažila lesne zveze ter korodirala pritrdilna mesta. Les je bil dlje časa moker in se ni mogel zadosti sušiti. Lesna vlaga je presegala 20 odstotkov, s časom je les izgubljal fizikalne in mehanske lastnosti, postajal je mehak, pritrdilna mesta so bila razrahljana. Zaradi nezadostnega zračenja, visoke relativne zračne in lesne vlage ter temperaturnih nihanj je les okužila bela hišna goba (*Poria Vailanti*), ki je dele nosilne konstrukcije zvonika popolnoma razkrojila. Vse to je bil razlog, da se je zavod skupaj z investorjem odločil izvesti celostno rekonstrukcijo zvonika in pri tem z ustreznimi konstrukcijskimi in statično preverjenimi rešitvami izboljšati pogoje ohranjanja lesa celotnega konstrukcijskega sklopa zvonika. Načrt gradbenih konstrukcij je izdelal STIG 8,

projektiranje in nadzor, Igor Strgar, s. p., Volaričeva ulica 9, Kobarid.

Vsi konstrukcijski ukrepi so bili podrejeni zahtevam po kontroliranem odtoku vode in doseganju boljšega zračenja zvonika. Osnovno nosilno konstrukcijo zvonika iz smrekovine smo namenoma premaknili navznoter za 10 cm in s tem dobili potreben prostor za ureditev sklopa odvodnjavanja in zračenja; pri tem so zunanji gabariti zvonika ostali nespremenjeni. Zunanje dekorativno obdelane macesnove obloge stebrov so bile privijačene na stebre in nekoliko dvignjene od podlage. Med notranjimi nosilnimi stebri in zunanjimi oblogami je bilo urejeno zračenje, nameščene so bile bakrene obrobe in pritrjene zaščitne mrežice proti mrčesu. Obrobe so bile nameščene zadaj za okni in oblogami stebrov, da zanesljivo omogočajo odtekanje vode na bakreno streho ob zvoniku oziroma preprečujejo zatekanje vode v notranjost zvonika. Za boljše zračenje zvonika smo po obodu napuščali vgradili zračno rešetko, v sami špici zvonika pa izdelali nekaj dodatnih zračnikov, ki oblikovno posnemajo obstoječe. Vgrajen je bil zračno suh in impregniran les, okužen in strohnel pa je bil odstranjen in sežgan. Obnovo zvonika je strokovno opravilo podjetje Gsn – gradnja svetovanje nadzor Metod Kavčič, s. p., Zatoľmin 62, Tolmin.

Za ravnanje z lesom, okuženim s hišno gobo, je zavod predpisal posebne ukrepe. Rekonstrukcijo zvonika je izvedel v skladu z načrtom ob striktnem upoštevanju načel konstrukcijske zaščite lesa. Z interdisciplinarnim strokovnim pristopom, strokovnim nadzorom in skrbno izvedbo konstrukcijske zaščite lesa je zavod postavil nova merila in dvignil strokovni nivo pri ohranjanju tega izjemnega kulturnega spomenika. Zaradi specifične lege, visokogorskih klimatskih razmer ter zgodovinskih in arhitekturnih posebnosti bo treba spremljati stanje že izvedenih del ter izvesti še preostala potrebna sanacijska in vzdrževalna dela na spomeniku.

Javorca, spominska cerkev Svetega duha, restavriranje poslikav (foto: Ernesta Drole)

Javorca, spominska cerkev Svetega duha, obnova zvonika (foto: Metod Kavčič)

Javorca, spominska cerkev Svetega duha, obnovljen zvonik (foto: Metod Kavčič)

187 Andrejka Ščukovt

EŠD: 7593

Naselje: **Zatoľmin**

Občina: Tolmin

Ime: **Julijske Alpe – Triglavski narodni park**

Naslov: Zatoľmin – planina Medrje

Področje: E

Obdobje: 19., 20. stoletje

Planina Medrje leži na gozdni jasi pod Rdečim robom in ob vznožju Velikega Stadorja nad dolino Tolminke. Planina pripada agrarni skupnosti Zatoľmin. Leži na devetsto metrih nadmorske višine v okviru Triglavskega narodnega parka in je podobno kot preostale zatoľminske planine pomembna priča o načinu življenja zatoľminskih kmetov.

Medrje je bilo najprej v lasti cerkve sv. Petra iz Zatoľmina. Nato je planino pričelo upravljati zatoľminsko mlekarsko društvo, kasneje Mlekarska zadruga. Leta 1912 so pašni upravičenci iz Zatoľmina izoblikovali dve društvi in pričeli izmenično pasti najprej po eno, kasneje pa po dve leti na planini Medrje in planini Sleme. Z upadanjem števila goveje živine v drugi polovici 20. stoletja so to navado opustili in živino pričeli pasti stopenjsko. Najprej na nižji planini Medrje in nato na Slemenu, jeseni pa so se ponovno vrnili na Medrje. Zaradi pomanjkanja sirarjev in pastirjev so sčasoma pričeli uvajati tudi sistem družinskega odpaševanja, po katerem so se lastniki živine obvezali, da bodo v planini oddelali določeno število dni, in sicer del v planini Sleme in del v planini Medrje. Objekte na planini Medrje so zgradili po prvi svetovni vojni na ruševinah starejših objektov. Prvotne enodelne hleve so nadomestili z enim skupnim hlevom. Sčasoma en sam skupni hlev ni več zadoščal vsem potrebam, zato so zgradili še enega skupnega. Tako danes stojijo poravnani v vrsti stan in dva hleva, ki so z zadnjo vzdolžno fasado prislonjeni k bregu. Zgrajeni so iz kamna, pokriti z dvokapno streho in pločevinasto kritino, ki je pritrjena na leseno ostrešje. Vsi vhodi v objekte so na daljši fasadi. Hleva sta deljena na štiri celice po 12 glav živine. Tlak je betonski.

Stan leži med obema hlevoma. Je pritličen, pravokotnega tlorisa, z uporabnim podstrešjem. Fasade so ometane. Na obeh zatrepnih stenah sta izvedena recentna prizidka; v enem je prostor za agregat, drugi služi kot shramba oz. »skutnik«. Vhod v sirarno je na osrednjem pročelju. Okna so razporejena utilitarno in zaščitena z železnimi polkni. Na glavni fasadi desno od vhoda je niša s kipcem zavetnika.

Na planini se oskrbujejo s kapnico in delno iz izvira. Tu sta dve napajalni koriti. Prvo je betonsko z datumom 6. 6. 1956, drugo železno. V času popisa planin v Posočju je italijanski agronom Mateo Marsano planino Mederje prepoznal, poleg planine Sleme, kot eno lepših in bolj urejenih planin s sodobno in tudi udobno opremo. V nadaljevanju piše, da so v stanu kuhinja, shramba za sir in prostor za spanje ter da se na

planini oskrbujejo s tekočo vodo.

Obnova stana in hleva, ki se je pričela po zaključku pašne sezone leta 2017, je od odgovorne konservatorke in projektantke Maje Evelyn Kristan zahtevala velik napor. O posegu na obeh objektih nas je obvestila nadzorna služba Triglavskega narodnega parka. Ker investitorji za dela na stanu in obeh hlevih niso pridobili soglasij pristojnih služb (ZVKDS in TNP), je bilo najprej treba izdelati projektno dokumentacijo za poseg v Triglavski narodni park in za sanacijo že izvedenih del, saj so na južni strani stana naredili neprimeren prizidek z balkonom in zunanje stopnice ter spremenili napušče. Prav tako je bil velik napor vložen v prepričevanje investitorjev za nakup ustrezne kritine in primerno oblikovanje prizidka za posodobitev t. i. skutnika. Naročena pa so bila še nova okna. Sanacija obeh hlevov je obsegala izvedbo horizontalnega AB-venca, menjavo lesene strešne konstrukcije in kritine. Člani argarne skupnosti dela na objektih izvajajo fazno, odvisno od vremenskih razmer in razpoložljivih finančnih sredstev. V prvi fazi je bil na stanu narejen prizidek in zamenjana je bila strešna kritina. Narejena bo tudi nepropustna greznica. Dela so opravili člani pašne skupnosti in gorenjsko podjetje.

Zatoľmin, pogled na planino Medrje (foto: A. Ščukovt, 2012)

Zatoľmin, stan in hlev, pokrita z novo kritino, na planini Medrje (foto: Leon Šturm, 2017)

188 Suzana Vešligaj

EŠD: 23203

Naselje: **Zgornja Ščavnica**

Občina: Sveta Ana

Ime: **Zgornja Ščavnica – domačija Grafonž**

Naslov: Zgornja Ščavnica 58

Področje: E

Obdobje: druga polovica 19. stoletja

Domačijo Grafonž, ki je stoji ob cesti v osrednjem delu raztresenega naselja Zgornja Ščavnica, sestavljajo hiša, večje gospodarsko poslopje, kozolec, leseno stranišče, čebelnjak, vodnjak, lanišnica in latnik – brajda. To je eden redkih v celoti ohranjenih ambientov z značilnimi stavbami iz 19. stoletja, z bogato ohranjeno opremo, raznovrstnim predmeti ter vrsto kmečkih strojev in tehničnih zanimivosti. Domačija je bila leta 2010 razglašena za kulturni spomenik lokalnega pomena Občine Sveta Ana v Slovenskih goricah (Uradni list RS, št. 39/10).

Posebno mesto domačije gre pripisati pritlični podkleteni stanovanjski hiši z letnico 1841 na kamnitem kletnem portalu. Ima šestosno glavno fasado in triosno pročelje. V hiši je mogoče slediti tradicionalni tlorisni zasnovi z vežo, ki povezuje glavne bivalne prostore, obokano klet in podstrešje. Ohranjena je večina prvotnega notranjega in zunanega stavbnega pohištva z okovjem. V letih 2007–2009 je bil v okviru celovite obnove rekonstruiran banjasti obok v kuhinji. Obnovljena sta bila še krušna peč z ognjiščem in zidan kuhinjski štedilnik. Julija 2009 sta bila v sklopu Aninega tedna in občinskega praznika slavnostna otvoritev in predstavitev prenove hiše z opremo in pohištvom.

Domačija je prizorišče muzejske prezentacije življenja in gospodarjenja v preteklosti. Prav tako je povezana s stacionarnim in izletniškim turizmom. Zaradi izjemnega zanimanja tujih in domačih turistov se je pokazala potreba po ureditvi dodatnih prenočitvenih kapacitet v hiši.

Tako se je Občina Sveta Ana v Slovenskih goricah skupaj z lastniki odločila, da bo na podstrešju uredila manjše sobe s sanitarijami. Temu je sledila vključitev občine v partnerski mednarodni projekt DETOX (podeželsko razstrupljanje s spoznavanjem zakladov kulturne dediščine), ki ga podpira Evropska unija s sofinanciranjem iz Evropskega sklada za regionalni razvoj v okviru Programa sodelovanja Interreg V-A Slovenija-Hrvaška 2014–2022. Občina je tako začela uresničevati projekt.

Predmet obnove v okviru navedenega projekta je bilo podstrešje stanovanjske hiše. Pred začetkom del je investitor pridobil kulturnovarstveno soglasje na projektno dokumentacijo za izvedbo električne in vodovodne napeljave, notranje izolacije ostrešja in tlaka, tlakovanje z lesenimi podnicami ter izvedbo notranjega in zunanega stavbnega pohištva, predvsem oken v obeh zatrepih. Konec

februarja 2017 so se načrtovana dela pričela, uspešno pa so bila zaključena v maju istega leta.

Vsa električna in vodovodna napeljava je bila izvedena podometno. Izvedena so bila ležišča za trame iz cementne malte, saj je bilo treba pripraviti tramovno podkonstrukcijo za tlakovanje podstrešnih prostorov. Poleg izolacije ostrešja je bilo treba izvesti toplotno izolacijo tlakov v kroglicah, ki so se nasule med trami talne konstrukcije. Vse predelne stene so bile izvedene z mavčnokartonskimi stenami. Vsi tlaki so bili

Zgornja Ščavnica, domačija Grafonž, podstrešje med obnovo (foto: S. Vešligaj, marec 2017)

Zgornja Ščavnica, domačija Grafonž, podstrešje po obnovi (foto: S. Vešligaj, maj 2017)

Zgornja Ščavnica, domačija Grafonž, ena od urejenih sob podstrešja po obnovi (foto: S. Vešligaj, maj 2017)

obdelani z lesenimi podnicami, razen v sanitarijah, kjer so tla in del sten obloženi s keramičnimi ploščicami.

Iz naslova projekta so bila pridobljena tudi sredstva za vso opremo, ki se v videzu ujema s celotnim notranjim ambientom hiše. Vsa dela, razen izvedbe stavbnega pohištva in notranje opreme, ki je bila zaupana Mizarstvu Branko Horvat iz Svetincev pri Destniku, je izvedla LIPA Proizvodno trgovska zadruga, z. o. o., iz Lenarta v Slovenskih goricah.

Tudi v tem primeru nam je v sodelovanju z lokalno skupnostjo, lastniki in lokalnimi izvajalci uspelo obogatiti ta del območja z dodatno ponudbo doživljanja in prepoznavanja izjemnih vrednot tako premične kot nepremične dediščine.

189 Barbara Lečnik

EŠD: 7128

Naselje: **Zgornja Ščavnica**

Občina: Sveta Ana

Ime: **Zgornja Ščavnica – evangeličansko pokopališče**

Naslov: Zgornja Ščavnica 58

Področje: Z

Obdobje: rideseta leta 20. stoletja

Evngeličansko pokopališče, t. i. luteranski britof, leži ob cesti v zahodnem delu naselja Zgornja Ščavnica v Občini Sveta Ana, njegov izvor pa sega v trideseta leta 20. stoletja. Med obema vojnama je prišlo do povečanega preseljevanja prekmurskih

evngeličanov, ki so med pretežno katoliško prebivalstvo vnesli tudi evangeličansko vero. Nastanek pokopališča sega v leto 1930, ko je Štefan Kočar del lastne zemlje daroval evangeličanski skupščini z željo, da njegovo najstarejšo hčer Gizelo, ki je obolela za levkemijo, pokopljejo na dostojen način in ne zunaj bližnjega katoliškega pokopališča na t. i. neposvečeni zemlji. Pokopališče je bilo posvečeno 12. julija 1931, kasneje, predvidoma leta 1935, pa je bila dozidana še kapela z zvonom. Stavba s šilasto zaključenimi okni in strmo streho je bila postavljena na severnozahodnem delu območja pokopališča. Na vzhodni strani pokopališča je ob celotni dolžini nanizanih dvanajst grobov s kamnitimi, betonskimi in železnimi nagrobniki.

Občina Sveta Ana je kot lastnica v sklopu sodelovanja v programu Interreg V-A Slovenija-Madžarska (SI-HU) – projekt Escape omogočila temeljito prenovo pokopališča, na katero so lastniki grobov in občani čakali že vrsto let. Tako so se julija 2017 pričeli gradbena dela in izris digitalnega posnetka. Glavnina posegov je zajemala ureditev drenaže, ureditev območja grobov, prenovo kapele z zvonikom, ozelenitev in ureditev tlakovane površine. Tlakovanja so si močno želeli lastniki grobov in občina, saj so bile s potkami, posutimi z drobljencem, zaradi terena pod naklonom in močnih meteornih vod nenehne težave. V prvi fazi sta bili izvedeni drenaža in prenova kapele z zvonikom. V prenovo je bila vključena tudi zamenjava obstoječega stavbnega pohištva, pri čemer so bila vhodna vrata dobro ohranjena. Pred zamenjavo obstoječih naoknic so bile izvedene restavratorske raziskave opleskov in stenskega premaza, na osnovi katerih smo določili njihovo vrsto in odtенок. Izdelane so bile šablone okrasnih vencev, saj so bili ti na posameznih predelih močno poškodovani. Sondiranje okrasnih vencev je pokazalo, da je bila prvotna podoba kapele enobarvna. Dotrajana strešna kritina se je zamenjala z bakreno.

V drugi fazi so bili izvedeni betonski temelji grobov in razpela ter tlakovanje poti, za katero so bili izbrani tip in barva tlakovcev. Nagrobniki so bili zaradi posedanja grobov začasno odmaknjeni in nato ponovno nameščeni na betonske pasovne temelje. Ti so bili v končni fazi prekriti z grobo brušenimi kamnitimi ploščami. Med prenovo se je za kapelico odkril tudi litoželezni nagrobnik, ki po izvedenih raziskavah in pričanjih pripada prvemu grobu pokopališča, ki je bil dolga leta neoznačen. Nagrobnik se je obnovil in vrnil na prvotno mesto. V sklopu arhitekturnega načrta je bila predvidena dislokacija razpela izpred kapelice v intimno nišo iz zelenja na zahodno stranico pokopališča. Izrisana so bila tudi vhodna vrata na pokopališče, ki so zamenjala sekundarno nameščena vhodna vrata. V tretji fazi se je izvedla še zazelenitev žive meje in namestilo se je urbano pohištvo.

Zgornja Ščavnica, evangeličansko pokopališče pred prenovo (foto: B. Lečnik, 2017)

Zgornja Ščavnica, evangeličansko pokopališče po prenovi (foto: B. Lečnik, 2017)

Zgornja Ščavnica, evangeličansko pokopališče, barvna shema (B. Lečnik, 2017)

190 Mojca Tercelj Otorepec

EŠD: 12603

Naselje: Zgornji otok

Občina: Radovljica

Ime: Zgornji Otok – kmečki dvorec Zgornji Otok 6

Naslov: Zgornji Otok 6

Področje: E, R, UA

Obdobje: 1733, 18., 19. stoletje

Kmečki dvorec v Zgornjem Otoku stoji ob stari tovorni poti proti Ljubljani, Trstu in Dunaju, ki je potekala skozi obcestno vas Zgornji Otok. Mogočna nadstropna stanovanjska hiša z dvoriščem, nekdanjim kamnitim gospodarskim poslopjem in iz tufa obzidano ograjo daje domačiji, po domače Pri Matičk´, posebno pomemben položaj. Kot izjemen primer etnološke dediščine ima status spomenika lokalnega pomena (Odluk o razglasitvi kulturnih spomenikov v Občini Radovljica, Uradna objava Občine Radovljica, Deželne novice, št. 132/8, oktober 2010).

Zgornji otok 6 pred posegi (foto: M. Tercelj Otorepec, 2016)

Zgornji Otok 6, zahodni del ostrešja med obnovo dotrajanih tramov (foto: M. Tercelj Otorepec, 2017)

Zgornji Otok 6, zahodni del ostrešja po obnovi (foto: M. Tercelj Otorepec, 2017)

Že ohranjena tlorisna zasnova obcestne vasi v mošnjanski fari kaže na pozidavo z večjimi stanovanjskimi hišami, poleg Matičkove, na primer Rahotova in Brinškova domačija – Stara pošta, ki dokazujejo, da so bile v lasti premožnejšega kmečkega sloja iz 18. in 19. stoletja. Ta je postopoma obogatel s prevozništvom in gostišči. Velika gospodarska poslopja so bila sestavni del domačij, namenjen prepregi konj. V tem obdobju

Zgornji Otok 6, detajl vhodnega portala iz leta 1733 (foto: M. Tercelj Otorepec, 2017)

se je spreminjal način življenja stanovalcev, ki so tudi z gradnjo mogočnejših stavb in opremljanjem z dekorativnimi dodatki poudarjali svojo pomembnost. V tem času je na Slovenskem nastal poseben tip stavbe, ki ga Ivan Sedej imenuje furmanski klasicizem.

Tudi Matičkova domačija, poimenovana kmečki dvorec, je stavba podobnega tipa. Je zidana dvonadstropna stanovanjska stavba pravokotnega tlorisa, postavljena z daljšo stranico pravokotno na cestno os, z dvoetažnim podstrešnim delom in z dvokapno streho s čopi ter obokano vhodno odprto lopo. Še danes so ohranjeni kakovostni arhitekturni elementi, kot so na primer kamniti stebri iz peraskega kamna, ki podpirajo zunanjo lopo, tlakovci iz tufa v lopi, polkrožen kamnit portal s sklepnikom in letnico 1733 ter klasicistično zasnovana fasada s pilastri z vrsto različnih okenskih odprtih s kamnitimi okvirji iz tufa ter dvema profiliranima vencema, ki delita tri etaže. Na vogalih je rustikalni omet, kar kaže na prenovo v začetku 19. stoletja. V notranjosti so ohranjeni obokana klet, črna kuhinja, obokano stopnišče, več obokanih hodnikov, ki so bili v glavnem nadstropnem delu verjetno poslikani z borduro. V notranjosti so vidne različne poslikave sten, z valjčki in šablonami. V nadstropni sobi je v celoti poslikan strop. Celotna zasnova dvorca z zemljiščem je vpisana tudi v franciscejski kataster iz leta 1826. Stavba z zemljiščem je izjemen primer kmečke arhitekture baročne dobe s poznejšimi elementi gradnje. Kmečki dvorec z zemljiščem je bil po ljudskem izročilu povezan z radovljiško Thurnovo graščino, kot grajska pristava.

V 19. stoletju je v njem delovala tudi furmanska gostilna. Matičkova domačija je bila v zgodovini izredno pomembna tudi za gospodarski razvoj pred izgradnjo železnice Ljubljana–Trst–Dunaj. Še danes zaznamuje urbanistično zasnovo vasi Zgornji Otok prav s svojo lego na začetku vasi in opozarja, da je njen nenadomestljivi del.

Za stavbo je bila v letu 2017 izdelana arhitekturna izmera s 3D-laserskim skeniranjem, ki ga je izvedlo podjetje Magelan skupina, d. o. o., iz Kranja. Ugotovljeno je bilo, da je stavba v izredno slabem gradbenem stanju, na fasadah in v notranjosti so bile vidne večje poškodbe, razpoke sten, delno se je udrl strop v nadstropju nad vhodom ter na severnem nadstropnem delu. Specialistka za les dr. Renata Pamić je med ogledom našla še gobe v pritličnem prostoru, poleg glavne veže, v tlakih in delno na zidanih stenah ter na severozahodnem delu nadstropja in na zahodni strani strehe (Pamić, R.: Strokovno poročilo o ogledu objekta Zgornji Otok 6, EŠD 12603 Zgornji Otok – kmečki dvorec Zgornji otok 6, 5. 10. 2017). Delno se je porušila streha s kritino tudi na severni strani v slemenskem delu s čopom, kar je povzročilo pronicanje vode v notranjost in nastanek gobe na lesu.

Stavba je bila več let nenaseljena. Prvotni lastniki so dvorec z zemljiščem vred prodali gradbenemu podjetju Mabra inženiring iz Ljubljane, ki je stavbo med letoma 2006 in 2008 skušalo porušiti in zgraditi novo. Zavod se s poružitvijo in nadomestno gradnjo ni strinjal, zato je podjetje zaprosilo Republiko Slovenijo, Ministrstvo za kulturo, da odredi porušitev. V tem času je bila na predlog generalnega direktorja sklicana tudi strokovna komisija, katere mnenje je bilo, da je stavbo možno obnoviti z običajnimi sredstvi. Takratni lastnik stavbe ni ne vzdrževal niti je ni nameraval obnoviti. Tako je leta 2017 stavba z zemljišči pristala na dražbi, odkupili so jo sedanji lastniki ML gradnje iz Ljubljane, ki so se jeseni istega leta lotili postopne obnove z vzdrževalnimi deli. Na zavod so vložili vlogo za izdajo navodil – kulturnovarstvenih pogojev za sanacijo ostrešja s kritino za nujna vzdrževalna dela, da se prepreči zamakanje strehe. V oktobru je zavod izdal kulturnovarstvene pogoje – navodila za sanacijo gobe v nadstropju, na stropih na severni strani, ostrešju na zahodni strani, za delno zamenjavo škarnikov in utrditev obstoječih še zdravih tramov. Na podlagi idejne zasnove za sanacijo pa je izdal tudi kulturnovarstveno soglasje k vzdrževalnim delom. Poškodovana kritina je bila nadomeščena z novo, enako obstoječi z betonskim špičakom, ponovno so bili pozidani poškodovani dimniki z dvokapnimi strešicami in vzpostavljena so bila strešna okna zaradi nove namembnosti stavbe, kjer bodo zopet urejena prenočišča. Sanacijo ostrešja in stropov v nadstropju ter čiščenje zaraščene okolice sem konservatorsko nadzorovala podpisana. Pred posegi v notranjosti je treba izvesti še raziskave ometov s poslikavami in sondiranje poslikanega stropa v nadstropju, zato smo januarja 2018 predhodno pregledali tudi notranjost s poslikavami s konservatoriko–restavratorko mag. Evo Tršar Andlovic in restavratorko Matejem Turnškom. Stavbo, okolico in gospodarsko poslopje nameravajo novi lastniki postopoma, po fazah obnoviti v prihodnjih letih.

191 Gašper Rutar

EŠD: /

Naselje: **Žahenberc**

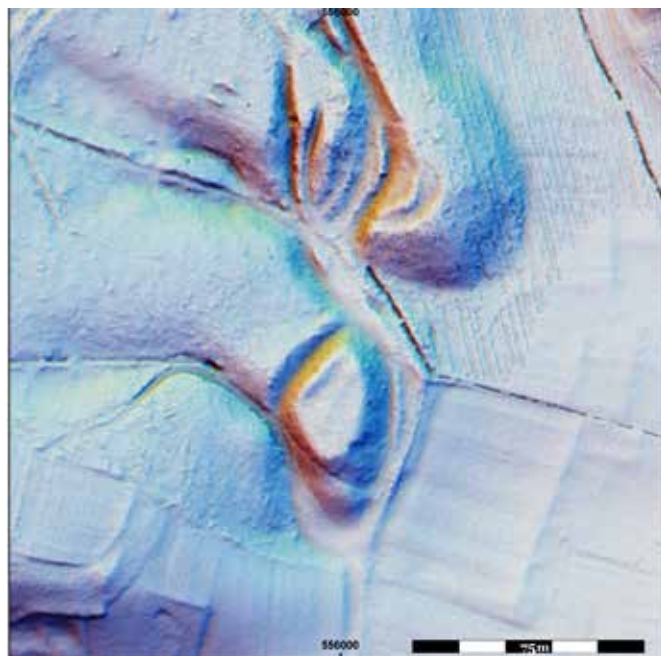
Občina: Rogatec

Ime: **Žahenberc – utrdba Drage**

Področje: A

Obdobje: neopredeljeno

Nad ledino Drage in pod domačijo Grof v dolini Žahenberca, ki vodi od naselja Ceste ob Sotli proti južnemu pobočju Donačke gore, je plato dimenzij 35 x 20 m, ki je od preostalega grebena ločen s 35 m dolgim in ponekod 3 m globokim jarkom. Plato ima na severozahodni strani ob jarku še manjši nasip. Ob njem se na greben vzpenja še izrazitejši koridor ugreznjenih poti. Glede na lego in sledove gre za moti podobno vrsto utrdbe.

Žahenberc, utrjeni pomol, presekano z umetnim jarkom, na lidarskem posnetku (izvedba: G. Rutar)

192 Gašper Rutar

EŠD: /

Naselje: **Žahenberc**

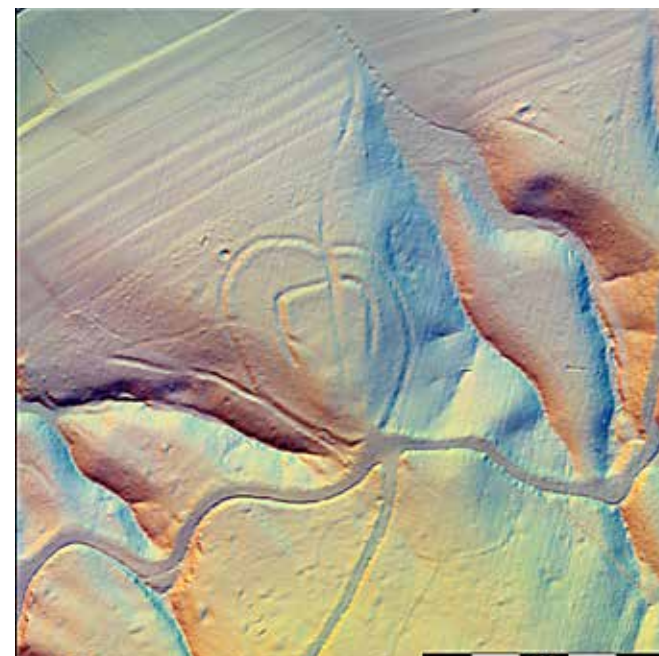
Občina: Rogatec

Ime: **Žahenberc – utrdba pod Tržiščem**

Področje: A

Obdobje: neopredeljeno

Na severnem pobočju Tržišča, nasproti Ciglence v dolini Draganje je pomol z dvojnimi jarkom, ki ga sekajo novejšje gozdne (grebenske) poti. Material iz jarkov je odložen na zgornjo stran pomola in tvori manjši nasip, kar nakazuje na očitno obrambno funkcijo, morda v kombinaciji s palisado. Pretežno raven vrhnji plato meri 32 x 40 m. Morda gre za improvizirano pribežališče za varovanje pred nekoč pogostimi turškimi upadi na tem območju ali za začasno vojaško strukturo iz kasnejših stoletij.

Žahenberc, plato, zavarovan z dvojnimi jarkom pod Tržiščem na lidarskem posnetku (izvedba: G. Rutar)

193 Gašper Rutar

EŠD: /

Naselje: **Žalna**

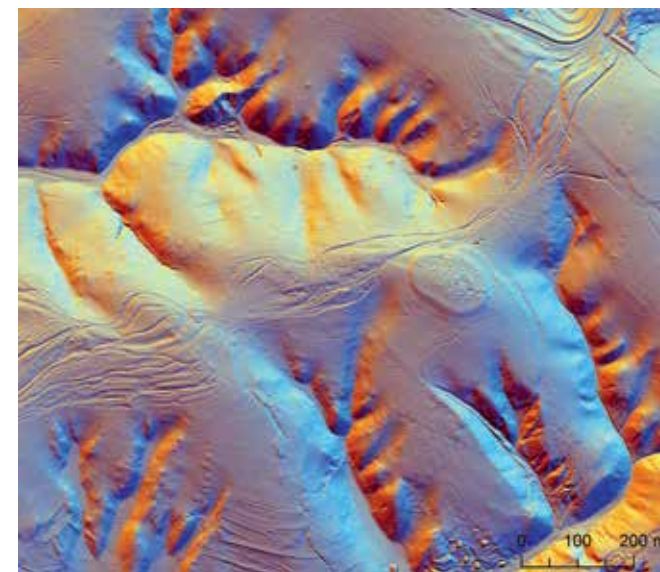
Občina: Grosuplje

Ime: **Žalna – Gradišče**

Področje: A

Obdobje: neopredeljeno

V gozdu na parc. št. 2392 in 2391, obe k. o. Žalna, je na ledini Gradišče viden ovalni nasip, ki zaokroža 140 x 80 m (0,7 ha) velik plato. Gradišče (ograda) leži ob izrazitem koridorju ugreznjenih poti, ki vodijo v smeri vzhod–zahod med Stično in Grosupljem.

Žalna, nasip (ograda) na ledini Gradišče na lidarskem posnetku (izvedba: G. Rutar)

194 Eda Belingar

EŠD:	19457
Naselje:	Žeje
Občina:	Postojna
Ime:	Žeje pri Prestranku – posestvo Bile
Naslov:	Žeje pri Prestranku, parc. št. 877/2, k. o. Matenja vas
Področje:	E
Obdobje:	18., 19. stoletje

V letu 2015 so bila izvedena vzdrževalna dela na obstoječih objektih posestva s ciljem zaščite objektov pred propadom, o čemer sem poročala v Varstvu spomenikov št. 52 (Varstvo spomenikov, poročila 52. Ljubljana: ZVKDS, 2017, str. 287–288). Obenem so prostore uredili za začasno uporabo do predvidene končne ureditve.

V letu 2017 so nadaljevali izvajanje del po projektni dokumentaciji, in sicer so prekrili objekt nekdanjega hleva in pravokotno nanj navezujočega se objekta, nekdanj namenjenega stanovanjem in bolniškimi hlevom za konje. Obe zgradbi sta pritlični, kriti s strmo streho, nazadnje kriti s salonitnimi ploščami. Nekaj dotrajanih špirovcev je bilo zamenjanih z enakimi novimi, na celotno ostrešje so bile nameščene nove letvice. Streha je bila prekrita z opečnimi bobrovci, izbranimi na osnovi analogije z drugimi hlevskimi objekti lipiškega posestva, katerega del so bile tudi Bile. Dogovorjeno je bilo, da se na streho montirajo linijski snegolovi, a je bilo ob prvem nadzoru ugotovljeno, da izvajalec na streho postavlja točkovne. Ti so bili potem odstranjeni, a zaradi previsoke cene niso bili montirani niti linijski, kar še najbolj ustreza prvotnemu stanju. Leto prej so bila še zaščitena okna s kovanimi mrežami. Postopke konservatorsko-restavratorskih del smo fotodokumentirali. Doseženi rezultati so v skladu s pričakovanim, do novih odkritij ni prišlo. Konservatorski nadzor je izvajala etnologinja ZVKDS, OE Nova Gorica, Eda Belingar. Streho je prekrivalo podjetje Streha Mlakar iz Črnuč, kovane mreže pa je izdelal Po. Se. G. Severin Poljšak iz Slapa pri Vipavi.

Žeje pri Prestranku, posestvo Bile pred izvedbo nove strehe (foto: E. Belingar, 2017)

Žeje pri Prestranku, posestvo Bile, prekrita objekta (foto: Rade Rot, 2017)

Navodila avtorjem

Vsebinska navodila avtorjem za pisanje poročil

1. Kratek uvod z opisom spomenika ali dediščine, naselja, lokacije, objekta, predmeta, krajine.
2. Kratek opis stanja obravnavanega objekta: razlogi in predvideni cilji, zaradi katerih je prišlo do posega, ki ga predstavljate.
3. Opis konservatorskih postopkov:
 - program,
 - metodologija dela,
 - dokumentacija in raziskave,
 - prikaz rezultatov in nova spoznanja oziroma ugotovitve in sklepi,
 - interpretacija in prezentacija,
 - rezultate in zaključke lahko združite.
4. Pri konservatorsko-restavratorskih posegih je pomembna natančna navedba tehnologije in uporabljenih materialov, večja pozornost naj se posveti novim tehnikam, metodologiji ali novim postopkom raziskav.
5. Ocena uspešnosti konservatorskih posegov z navedbo posameznih strokovnjakov in izvajalcev.
6. Z zaporednimi števkami označite natančne podnapise k slikovnim prilogam (kratek podnapis in avtor fotografije ali risbe). V mapo z imenom naselja, spomenika in EŠDja nato s pripadajočimi številkami shranite slikovne priloge (glej tehnična navodila).
7. Podpis konservatorja (ime in priimek).

Literaturo navedite med besedilom, s polnim citatom v oklepaju. Opombe naj ne bodo vsebinske.

Tehnično navodilo

Prosimo, da dosledno izpolnite glavo poročila iz registra nepremične kulturne dediščine (Ministrstvo za kulturo)

EŠD:
Naselje:
Občina:
Ime:
Naslov:
Področje:
Obdobje:

Sledi naj poročilo, zapisano v Wordu, v pisavi Ariel velikosti 12; besedila ne oblikujte. Ker so v knjigi poročila razvrščena po abecednem redu, naj bo vsako poročilo shranjeno v svojem Wordovem dokumentu. Besedilo naj bi praviloma obsegalo največ dve strani (60 vrstic), le v primerih, ko gre za pomembnejše najdbe in nova odkritja, so dopustne tri strani (90 vrstic). Pri tehtnejših poročilih so priloge priporočljive in zaželeno.

Slikovne priloge

K slikovnemu gradivu spadajo poleg slik in fotografij tudi tabele, grafi, načrti, zemljevidi in table.

Črte na tabelah naj ne bodo tanjše od 0,2 mm, če pa je treba original pomanjšati, naj bo debelina črt vsaj 0,3 mm. Risbe, skice in tabele opremite z narisano merilno skalo (ne M = 1 : 1). Table naj imajo robove debeline 0,5 mm, zunaj robov jasno zapišite ime avtorja in številko table (avtor, številka table, slike).

Vsako sliko opremite s podnapisom in imenom fotografa. Slikovno gradivo v digitalni obliki je treba poslati v velikosti formata A5 z resolucijo 300 DPI, v formatu datoteke JPEG (v najvišji kvaliteti) ali TIFF.

Slikovnega gradiva v elektronski obliki ne dodajate med besedilo.

Slikovnega gradiva ne pošiljajte po e-pošti, ampak ga zapišite na zgoščenko.

Zgoščenki priložite iztis datotek s slikami in/ali tablami. Pod iztisom jasno zapišite tudi ime datoteke.

Omejite se le na slikovno gradivo izjemnih najdb ali slikovne priloge, ki bistveno dopolnjujejo vsebino poročila. Pri spomenikih državnega pomena in strokovno izredno zahtevnih posegih priložite slikovno gradivo pred posegom in po njem; priporočljivo je, da prikazete celoten potek posega. Objavljena bodo le poročila, ki bodo sledila tem navodilom.

Za vsebino posameznih prispevkov v publikaciji so odgovorni izključno avtorji.

Kazalo kratic

A	– arheologija
E	– etnologija
R	– restavratorstvo
U	– urbanizem
UA	– umetnostna zgodovina
UR. KR.	– urejanje krajine
T	– tehnika
Z	– zgodovina

Varstvo spomenikov

Journal for the Protection of Monuments

50

Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije
Institute for the Protection of Cultural Heritage of Slovenia

DEDIŠČINA

#RAZVEDRILO

#UMETNOST

DNEVI EVROPSKE KULTURNE DEDIŠČINE
TEDEN KULTURNE DEDIŠČINE 28. 9.-12. 10. 2019

Distribucija in prodaja:
Buča d.o.o., Kolarjeva 47, SI-1000 Ljubljana
01 230 65 80, buca@siol.net
Cena: 33,00 Eur

Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije

Avtorji v tej številki:

Tatjana Adamič
Monika Arh
Maja Avguštin
Maja Bausovac
Eda Belingar
Marta Bensa
Katarina Blaži
Patricija Bratina
Barbara Brezigar
Maja Bricej
Danijela Brišnik
Tina Britovšek
Iva Ciglar
Mija Černe
Irena Čuk
Dejan Damjanović
Saša Djura Jelenko
Ernesta Drole
Tomaž Fabec
Andrej Gaspari
Tomaž Golob
Špela Govže
Gregor Gruden
Barbara Hofman
Eva Ilec
Andrej Jazbec
Maja Jerala
Mihaela Kajzer Cafnik
Franci Kavčič
Barbara Klanšek
Milana Klemen
Jerneja Kos
Uroš Košir
Ana Kovačič
Bine Kramberger
Marjana Krumpetar
Jelka Kuret
Matevž Lavrinc
Evgen Lazar
Barbara Lečnik
Judita Lux
Andrej Magdič
Lilijana Medved
Vesna Merc
Tanja Mesojedec
Miha Mihelič
Ljubiša Milič
Dimitrij Mlekuž
Matjaž Mori
Mitja Mozetič
Tadeja Mulh
Miha Murko
Branko Mušič
Anton Naglost
Tina Nanut
Damjan Nared
Manca Omahen
Blaž Orehek
Minka Osojnik
Renata Pamić
Marko Pečovnik
Mitja Pergar
Igor Peršolja
Matija Plevnik
Nataša Podkrižnik
Katja Pohl
Sašo Porenta
Primož Predan
Jana Radšel
Branko Ramšak
Sabina Ravnikar
Saša Renčelj Škedelj
Ana Resnik
Marija Režek Kambič
Katja Rus
Gašper Rutar
Zdenka Salmič Pungerčar
Jelka Skalicky
Saša Snoj
Primož Stergar
Matevž Sterle
Saša Stržinar Sterle
Jasna Svetina
Metka Šajn
Andrejka Ščukovt
Andrej Šemrov
Aleksander Šiles
Ahac Šinkovec
Nataša Škrjanec
Mojca Tercelj Otorepec
Urška Todosovska Šmajdek
Alenka Tomaž
Špela Tomažinčič
Katarina Udovč
Anja Urbanc
Helena Valentin Konjedic
Nika Veršnik
Suzana Vešligaj
Klavdij Zalar
Branko Zbačnik
Alenka Zupan
Nina Žbona
Rok Žizek

ISSN 1580-5166

9 771580 516007

28,00 Eur

Zavod za varstvo
kulturne dediščine Slovenije

